

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อศึกษาท้องถิ่นในสามจังหวัดภาคใต้

เรื่อง

จากยาลอสุยะลา
การเปลี่ยนแปลงในรอบศตวรรษ

และ

การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศวัฒนธรรม
ในเขตเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี
กรณีศึกษาบริเวณบ้านตะโหนด อำเภอศรีสาคร
และอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส

โดย

นิเต้าะ ฮิตแด

สุวารียะ เป๊ะเฮะฮิเล

มารีแย มามะ

ทริยง มะเต็ง

สุวักทร วัฒนกุล

อนุวัฒน์ ปารามะ

อับดุลเราะห์มัน บาตา

จรัส โกสุมภววรรณ

และ

มะฮือฮอ โซะมะตะ

สะแม ซิมา

งามพล จะปะกียา

มะดามิง อารียู

อับดุลลาลาเต๊ะ สาและ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อศึกษาท้องถิ่นในสามจังหวัดภาคใต้

เรื่อง

จากยาลอสุยะลา
การเปลี่ยนแปลงในรอบศตวรรษ

และ

การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศวัฒนธรรม
ในเขตเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี
กรณีศึกษาบริเวณบ้านตะโหนด อำเภอศรีสาคร
และอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ

แผนงานร่วมศึกษาหาความจริง

เสริมสร้างสุขภาวะ กรณี ๓ จังหวัดภาคใต้

คณะทำงานวาระทางสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ปรึกษาโครงการ

ศรีศักร วัลลิโภดม

หัวหน้าโครงการ

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

ผู้เขียนวิจัย

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ

มะรอนิง สาและ

อับดุลเลาะห์ เจ๊ะแต

สารบัญ	หน้า
สารบัญ	ก-ข
สารบัญภาพ	ฅ-ฎ
คำนำ	ฐ-ฑ

การศึกษาท้องถิ่นเรื่อง
จากยาลอสู่ยะลา: การเปลี่ยนแปลงในรอบศตวรรษ

บทที่ ๑	กว่าจะมาเป็นยาลอและยะลา	๑
หน้าถ้ำ-ท่าสาป ชุมชนยุคแรกเริ่มในเส้นทางข้ามคาบสมุทรมลายู		๑
ประวัติศาสตร์เมืองยาลอ-ยะลา		๔
การจัดรูปการปกครองเมืองตามระบอบมณฑลเทศาภิบาล		๖
การจัดรูปการปกครองในสมัยปัจจุบัน		๗
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองยาลอ-ยะลา		๗
ครั้งที่ ๑ เมืองที่ตำบลบ้านยะลา		๗
ครั้งที่ ๒ ย้ายเมืองมาตั้งที่ตำบลท่าสาป		๘
ท่าสาปเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขาย		๙
ท่าสาปเป็นศูนย์กลางการติดต่อระหว่างเมืองอื่น ๆ		๑๐
ท่าสาปเป็นศูนย์รวมของเรือสินค้า		๑๐
ครั้งที่ ๓ ย้ายไปตั้งที่ตำบลสะเตงทางฝั่งขวาของแม่น้ำปัตตานี		๑๑
ครั้งที่ ๔ ย้ายไปตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านนิบง		๑๑
การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยาลอ		๑๖
บ้านยาลอ		๑๖
บ้านเปาะเส็ง		๒๐
บ้านหน้าถ้ำ		๒๘
บ้านท่าสาป		๓๓
บ้านบาโจยชิแฉะ		๓๘
สภาพเมืองยะลาในปัจจุบัน		๔๒
ตารางแสดงช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่นยาลอ		๔๗

บทที่ ๒	การทำมาหากินและทรัพยากรธรรมชาติ	๕๕
การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้าน		๕๕
การประกอบอาชีพของชาวบ้านท้องถิ่นยาลอตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน		๕๙
การทำข้าวนาไร่ (การทำนาบนภูเขา)		๕๙
การทำนาปีในอดีต		๖๐

หน้า

การเริ่มหาเมล็ดพันธุ์	๖๐
การหว่านเมล็ดพันธุ์	๖๐
วิธีการหว่านเมล็ดพันธุ์	๖๐
การไถนา	๖๐
การดำนา	๖๑
พิธีกรรมเก็บเกี่ยวข้าวของชาวนาสยามยอติต	๖๑
การทำพิธีกินข้าวใหม่ (มากันนาชิป่าดีบารู)	๖๒
การเล่นว่าว	๖๕
กังหันลม	๖๖
การทำสวนผลไม้ สวนยาง	๖๗
การทำสวนยาง	๖๗
การทำสวนผลไม้ดั้งเดิม	๖๘
พื้นที่ซึ่งใช้ร่วมกันในอดีต	๖๙
คลองตาชีบริเวณกาแลงสงดา	๖๙
บ่อน้ำ	๗๐
บ่อน้ำที่อยู่ในวัดหน้าถ้ำ	๗๑
ที่ดินริมเขาบริเวณสถานื่อนามัยในปัจจุบัน	๗๒
ทำนบพระยายะลา (อังกุสโลมาน)	๗๒
ทุ่งกาโลหรือสนามบินทำสาปใช้เลี้ยงสัตว์	๗๓
ภูเขาและแม่น้ำ	๗๔
ภูเขาหน้าถ้ำ	๗๔
ภูเขากำปัน	๗๔
แม่น้ำปัตตานี	๗๕
ความสำคัญของแม่น้ำปัตตานีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	๗๕
คลองตาชีที่ผ่านในตำบลเปาะเส้ง	
 บทที่ ๓ ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านประเพณีและพิธีกรรม ในท้องถิ่น	๘๐
ประเพณีต่าง ๆ ในรอบปีของชาวไทยมุสลิมท้องถิ่นยาลอ	๘๐
เดือนมุฮัรรัม	๘๐
เดือนซอฟาร์	๘๑
เดือนร่อบือลอวาล	๘๑
เดือนเราะญับ	๘๑
เดือนชะอ์บาน	๘๑
เดือนรอมฎอน	๘๒
เดือนเซฮ์วัล	๘๒

หน้า

เดือนชุลีจันทร์	๘๔
ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตของชาวมุสลิมในท้องถิ่น	๘๔
พิธีกรรมการเกิด	๘๔
ขั้นตอนการทำพิธี	๘๕
การเข้าสู่นิต (มาโซะยาวิ)	๘๘
พิธีการแต่งงาน (นีเกาะห์)	๙๐
พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย	๙๕
การอาบน้ำศพ	๙๕
การห่อศพ	๙๕
การละหมาดศพ	๙๕
การฝังศพ	๙๕
ประเพณีต่าง ๆ ในรอบปี ของชาวบ้านที่นับถือพุทธศาสนาบ้านหน้าถ้ำ	๙๖
ประเพณีวันสารทเดือนสิบ (ชิงเปรต)	๙๗
ประเพณีตักบาตรเทโว	๙๘
ประเพณีการรับเทวดา	๙๘
งานบุญชักพระ	๙๙
สงกรานต์	๙๙
ลอยกระทง	๑๐๐
ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตชาวไทยพุทธท้องถิ่นยาลอ	๑๐๐
การเกิด	๑๐๐
การบวช	๑๐๑
การแต่งงาน	๑๐๑
การตาย	๑๐๒
ความเชื่อท้องถิ่น: อาถรรพ์ของสถานที่ต่าง ๆ ในท้องถิ่น	๑๐๒
ภูเขายาลอ	๑๐๒
ภูเขาจาเราะนาปา	๑๐๔
ยักษ์วัดหน้าถ้ำ	๑๐๕
ต้นไทรใหญ่	๑๐๖
ความศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อต่างของชาวบ้านในอดีตที่มีต่อภูโปซื่อ เมาะ	๑๐๗
ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธกับชาวมุสลิมท้องถิ่นยาลอ	๑๐๙
ความสัมพันธ์กับคนจีนบ้านเนียง	๑๑๐
บทที่ ๔ การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชาวบ้านในพื้นที่ยาลอ	๑๑๒
การเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบทางสังคม	๑๑๒
การเปลี่ยนจากเกษตรแบบพอเพียงเป็นทำการเกษตรเชิงเดี่ยว	๑๑๒
การปรับเปลี่ยนอาชีพการเกษตรเป็นแรงงานรับจ้างหรือรับราชการ	๑๑๔
ศูนย์กลางเศรษฐกิจที่เปลี่ยน	๑๑๕

หน้า

การเข้ามาของคนต่างถิ่น	๑๑๗
การขายที่ดินบริเวณถนนตัดผ่าน	๑๑๗
การแบ่งเขตการปกครอง	๑๑๙
บทบาทผู้นำที่เปลี่ยนแปลง	๑๑๙
การเปลี่ยนแปลงประเพณีและความเชื่อทางศาสนา	๑๒๐
การเปลี่ยนแปลงทางด้านประเพณี	๑๒๑
วันรายอ	๑๒๑
การแต่งงาน	๑๒๑
การเปลี่ยนแปลงทางด้านพิธีกรรม	๑๒๑
การเกิด	๑๒๑
หวยหรือการเสี่ยงโชคของชาวบ้านในท้องถิ่นยาลอ	๑๒๒
การแบ่งกลุ่มคนชั้นต่าง ๆ	๑๒๒
กลุ่มคนจน	๑๒๒
กลุ่มคนชั้นกลาง	๑๒๔
กลุ่มชนชั้นสูง	๑๒๖
การศึกษา	๑๒๗
ปอเนาะยาลอ	๑๒๘
ทัศนคติที่แตกต่างของคนต่างวัย	๑๓๐
ความรุนแรงในพื้นที่เป็นเหตุให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไป	๑๓๑
ผลกระทบต่อคนจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ในช่วง ๒ ปี ที่ผ่านมา	๑๓๑
ความรู้สึกของคนในพื้นที่ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน๑๓๓	
บทสรุป	๑๓๖
บรรณานุกรม	๑๓๙
ข้อมูลสัมภาษณ์	๑๓๙
ประวัตินักวิจัยท้องถิ่น	๑๔๐
ภาคผนวกที่ ๑ ตัวอย่างคำารคัดเลือกข้าง ม้า จากสมุดไทย	
และโบราณสถานที่บ้านหน้าถ้ำ	๑๔๔
ภาคผนวกที่ ๒ วิวัฒนาการของการเกิดเมืองยะลา	๑๔๙
ภาคผนวกที่ ๓ การปรับเปลี่ยนบทบาทหญิง-ชาย: บทบาทที่เพิ่มขึ้นของผู้หญิง	
เรื่องเล่า ๒ เรื่อง	
บทบาทการเปลี่ยนแปลงของสตรีมุสลิมยุคใหม่การพัฒนาทาง	
ด้านสังคมของสตรีมุสลิม	
เรื่องที่ ๑	๑๕๐
เรื่องที่ ๒	๑๕๔

การศึกษาท้องถิ่นเรื่อง

การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์วัฒนธรรม

ในเขตเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี กรณีศึกษาบริเวณบ้านตะโหนด

อำเภอเรือเสาะ และอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส

บทที่ ๑ พื้นที่ศึกษาและลักษณะท้องถิ่นของกลุ่มสายบุรี

บริเวณเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี

๑๕๙

ชุมชนบริเวณเชิงเขาบูโดตอนกลางของลำน้ำสายบุรี กลุ่มบ้านตะโหนด

๑๕๙

ประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ในเขตกลุ่มบ้านตะโหนด

๑๕๙

บ้านตะโหนด

๑๕๙

บ้านกูโบร์ (Kubur)

๑๖๒

บ้านดือแยหะยี

๑๖๓

บ้านปอเนาะ

๑๖๕

ความสัมพันธ์ในเขตกลุ่มบ้านตะโหนด

๑๖๗

การก่อตั้งโดยผู้มีบารมี

๑๖๘

การเป็นชุมชนชุมทาง

๑๗๐

การย้ายถิ่นฐานจากที่อื่น

๑๗๒

การขยายที่ทำกิน

๑๗๓

เหตุการณ์บังคับ

๑๗๓

การเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่

๑๗๓

การเกิดสงคราม “เจ๊ะบู”

๑๗๓

การเกิดเหตุการณ์ผีป่าอาละวาด

๑๗๔

เกิดโจรปล้นทรัพย์สิน

๑๗๔

การเกิดเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สอง

๑๗๕

เกิดผีลูกกรอกอาละวาด

๑๗๖

ขบวนการแบ่งแยกดินแดน

๑๗๖

กลุ่มชุมชนในเขตภูเขาสันกาลาคีรี แม่น้ำสายบุรีตอนกลาง

ต่อเนื่องกับตอนบนบริเวณอำเภอศรีสาคร

๑๗๗

การตั้งถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม

๑๗๗

ชุมชนเชิงเขา

๑๗๘

ชาไก ชนดั้งเดิมของเทือกเขาสันกาลาคีรี

๑๘๐

ความสัมพันธ์ของคนพื้นราบกับชาไก

๑๘๑

ชุมชนพื้นราบหรือริมแม่น้ำ

๑๘๓

ชุมชนชุมทาง

๑๘๕

ประวัติความเป็นมาของบ้านซากอ

๑๘๕

วงจรชีวิต ๑ ปีของชุมชน

๑๘๗

หน้า

บทที่ ๒	ระบบนิเวศน์วัฒนธรรมเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี	
	กลุ่มบ้านตะโหนดและอำเภอศรีสาคร	๑๙๐
	กรณีกลุ่มบ้านตะโหนด	๑๙๐
	การทำมาหากินอยู่กับป่า	๑๙๐
	ของป่าที่นำมาเป็นอาหาร	๑๙๐
	อาหารหนักหรืออาหารที่ใช้แทนอาหารหลัก	๑๙๐
	การทำกลอย	๑๙๐
	การทำลูกชิด	๑๙๑
	อาหารเบาเป็นอาหารที่ใช้กินยามว่าง	๑๙๑
	การเก็บลูกหยี	๑๙๑
	การทำโปะแบ (bobae)	๑๙๑
	การจับสัตว์น้ำมาเป็นอาหาร	๑๙๑
	การล่าสัตว์ป่าเป็นอาหาร	๑๙๒
	การจับนกเพื่อเป็นอาหาร	๑๙๒
	วิธีตากนกหน้าแล้ง	๑๙๒
	วิธีเก็บน้ำผึ้งบนต้นหยวน	๑๙๓
	การใช้พืชพันธุ์ท้องถิ่นสำหรับเป็นปัจจัยสี่	๑๙๓
	ยาสมุนไพร	๑๙๓
	การใช้เป็นสมุนไพร	๑๙๔
	สะบ้า	๑๙๔
	เถารกช้าง	๑๙๔
	มะละกอ	๑๙๔
	ขี้เถ้า	๑๙๔
	การใช้เป็นเกลือ	๑๙๔
	การใช้เป็นเครื่องปรุงอาหารและเครื่องเทศ	๑๙๔
	การใช้เป็นเครื่องหอม	๑๙๕
	การใช้เป็นเชื้อเพลิงให้แสงสว่าง	๑๙๖
	อุปกรณ์ใช้เก็บชันไม้	๑๙๖
	ขั้นตอนการเก็บชันไม้	๑๙๖
	การใช้เป็นยาเบื่อวางปลา	๑๙๖
	การใช้ทำเป็นเสื้อผ้า	๑๙๖
	ระบบการทำไร่	๑๙๖
	ระยะเวลาการเตรียมทำไร่	๑๙๗
	ระบบการทำนา	๑๙๘
	การหว่านข้าวให้เป็นต้นกล้า	๒๐๑
	“พรุ”	๒๐๑
	ปฏิทินการทำนาในรอบปี	๒๐๔

หน้า

เมล็ดพันธุ์ข้าวในท้องถิ่น	๒๐๕
พันธุ์ข้าวในพรุ	๒๐๕
ยุคการแลกเปลี่ยน (แลกเปลี่ยนของได้ของ)	๒๐๕
กุวาลอสา	๒๐๖
บ้านทอน	๒๐๖
แม่น้ำสายบุรี	๒๐๖
ยุคเงินตรา	๒๐๗
ศาสนา ความเชื่อ และการศึกษาในกลุ่มบ้านตะโหนด	๒๐๘
ความเชื่อ	๒๐๘
การหาที่อยู่อาศัย	๒๐๘
การหาของป่า	๒๐๘
การทำไร่ ทำนา	๒๐๘
การนับถือผีบรรพบุรุษประจำวงศ์ตระกูล	๒๐๙
ศาสนา	๒๑๐
การศึกษา ในอดีตและปัจจุบัน	๒๑๐
สังเขปช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มบ้านตะโหนด	๒๑๒
กรณีกลุ่มบ้านเชิงเขา พื้นราบ และชุมชนทาง อำเภอสรีสาคร	๒๑๔
การเดินทาง จากทะเล สู่เทือกเขา	๒๑๔
ระบบการปกครอง	๒๑๔
ระบบการปกครองในอดีต	๒๑๔
การเปรียบเทียบผู้นำสามรูปแบบ	๒๑๖
กลุ่มทางสังคม	๒๑๗
จากข่ายการค้าสู่การพัฒนา	๒๑๗
ประเพณีและวัฒนธรรม	๒๑๙
ลักษณะการให้เงินในงาน “มาแกปูโละ”	๒๑๙
การดูฤกษ์ยาม	๒๑๙
ประเพณีวัฒนธรรม สมัยใหม่ในชุมชน	๒๒๒
 บทที่ ๓ นิเวศวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงของสวนดู่ซง	
สวนยาง การค้าไม้ยาง ไม้ผลเชิงเดี่ยวและโครงการพัฒนา	๒๒๕
สวนดู่ซง	๒๒๕
ประวัติความเป็นมา	๒๒๕
สวนดู่ซงที่ตั้งอยู่บริเวณริมน้ำหรือคลอง	๒๒๕
สวนดู่ซงบนภูเขา	๒๒๖
การแต่งตั้งและการจัดการในสวนดู่ซง	๒๒๘
สาเหตุการล่มสลายของสวนดู่ซง	๒๒๘

หน้า

อวสานของสวนดุซง	
กรณีศึกษาสวนดุซง “มืองอแค” (Mengekhee)	๒๓๑
การเริ่มต้นของจุดจบ	
กรณีสวนดุซงและการแบ่งพื้นที่ป่าในเขตป่าอำเภอสรีสาคร	๒๓๔
การสร้างนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้จังหวัดยะลา	๒๓๔
โครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า สวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้พื้นที่ส่วนที่ ๒	๒๓๕
บ้านตะโหนด: เส้นทางเข้ามาของยางพารา	๒๓๖
จากมะพร้าวสู่ต้นยาง	๒๔๐
ธุรกิจไม้ยาง กรณีศรีสาครและบ้านตะโหนด	๒๔๐
การค้าขายพืชเชิงเดี่ยว: บรรยาภาคและผลกระทบทางเศรษฐกิจของ	
“ลองกอง” ที่อำเภอสรีสาคร	๒๔๔
การแลกเปลี่ยนทางน้ำสู่การค้าขายลองกองทางบก	๒๔๔
สถานการณ์ความไม่สงบกับความสัมพันธ์ในเรื่องสิทธิ	
และกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรท้องถิ่น	๒๔๗
บทสรุป	๒๕๑
ภาคผนวก รายชื่อและประวัตินักวิจัย	๒๕๕

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
	การศึกษาท้องถิ่นเรื่อง	
	จากยาลอสู่ยะลา: การเปลี่ยนแปลงในรอบศตวรรษ	
๑-๒	พระพิมพ์ที่พบบริเวณถ้ำคูหาภิมุข บ้านหน้าถ้ำ จังหวัดยะลา	๔
๓	ร่องรอยวังเก่ายาลอ	๘
๔	การเข้ามาของถนนรถไฟ	๑๒
๕	แผนที่แสดงที่ตั้งของกลุ่มบ้านยาลอและเมืองยะลาในปัจจุบัน	๑๔
๖	แผนที่แสดงที่ตั้งของเมืองยะลาในปัจจุบัน	๑๕
๗	แผนที่ตั้งชุมชนในเขตเมืองเก่ายาลอทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำปัตตานี ตรงข้ามกับเมืองยะลาปัจจุบัน	๑๕
๘	ภูเขายาลอ	๑๗
๙	แผนที่ตำบลยาลอในอดีต	๑๙
๑๐	แผนที่ตำบลยาลอในปัจจุบัน	๒๐
๑๑	สภาพสุสานเจ้าเมืองยาลอ	๒๕
๑๒	เครื่องครอบหลุมศพทำด้วยหินอ่อน	๒๖
๑๓	แผนที่ตำบลเปาะเส้งในอดีต	๒๗
๑๔	แผนที่ตำบลเปาะเส้งในปัจจุบัน	๒๗
๑๕	ภูเขาหน้าถ้ำ	๒๙
๑๖	ความเป็นอยู่ชุมชนหน้าถ้ำ	๒๙
๑๗	รูปยักษ์หน้าถ้ำคูหาภิมุข	๓๐
๑๘	แผนที่ตำบลหน้าถ้ำในอดีต	๓๒
๑๙	แผนที่ตำบลหน้าถ้ำในปัจจุบัน	๓๒
๒๐	ร้านเวย์สนามบินเก่าที่บ้านท่าสาป	๓๔
๒๑	บริเวณท่าเรือเก่าท่าสาป	๓๔
๒๒	โรงหนังเก่าท่าสาป	๓๕
๒๓	แผนที่ตำบลท่าสาปในอดีต	๓๗
๒๔	แผนที่ตำบลท่าสาปในปัจจุบัน	๓๘
๒๕	แผนที่ตำบลบาโงยซิแนในอดีต	๔๑
๒๖	แผนที่ตำบลบาโงยซิแนในปัจจุบัน	๔๑
๒๗	ห้างโคลีเซียม ห้างสรรพสินค้าแห่งแรกในเมืองยะลา	๔๓
๒๘	สวนสาธารณะสนามช้างเผือก	๔๓
๒๙	สถานีรถไฟยะลาปัจจุบัน	๔๔
๓๐	ถนนลิโรรสในตัวเมืองยะลา	๔๔
๓๑	การรวมกลุ่มของนักเรียน นักศึกษา	๔๕
๓๒	การแต่งกายนักศึกษาทั่วไป	๔๕

ภาพที่		หน้า
๓๓	การแต่งกายนักศึกษามุสลิม	๔๖
๓๔	ภาพวาดจำลองสภาพแวดล้อมท้องถื่นยาลอในอดีต	๕๖
๓๕-๓๖	การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสภาพแวดล้อมริมคลองดาซี ภาพบนการจัดการแบบธรรมชาติและภาพล่างการจัดการแบบสมัยใหม่ และการควบคุมภูมิทัศน์โดยรัฐ	๕๗
๓๗	การเกี่ยวข้าวแบบดั้งเดิม	๖๓
๓๘	ข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วเตรียมหอบกลับบ้าน	๖๓
๓๙	การเกี่ยวข้าวของชาวบ้าน	๖๔
๔๐	ว่าวของชาวบ้าน	๖๕
๔๑	รูปลักษณ์ของกังหันลม	๖๖
๔๒	การเกษตรเชิงเดี่ยว	๖๘
๔๓	การปลูกสละแทรกในสวนผลไม้	๖๙
๔๔	คลองดาซี	๗๐
๔๕	บ่อน้ำที่มีอายุกว่า ๑๐๐ ปี	๗๑
๔๖	ทุ่งกาโลทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ส่วนรวมของชาวบ้าน	๗๓
๔๗	สนามบินท่าสาป	๗๔
๔๘	สภาพเขากำป๋นที่ถูกกระเปิดหิน	๗๕
๔๙	สภาพตลิ่งที่ถูกดูดทราย	๗๗
๕๐	การเลี้ยงปลาในกระชังแม่น้ำปัตตานี	๗๗
๕๑	วันฮารีรายอของมุสลิม๘๓	
๕๒	การเชือดวัว قربานในวันอัยฎิลอัฎฮา	๘๓
๕๓	ชั้นหมากพิีแต่งงานของมุสลิม	๙๑
๕๔	ชั้นหมากที่มากับขบวนแห่	๙๒
๕๕	เจ้าบ่าว – เจ้าสาว ในวันแต่งงาน	๙๔
๕๖	ขบวนแห่ชั้นหมาก	๙๔
๕๗	ประเพณี ชิงเปรตบ้านหน้าถ้ำ	๙๗
๕๘	หินกูโบร์ที่เคลื่อนย้ายมาเอง	๑๐๘
๕๙	ร้านค้าคนจีนบ้านเนียง	๑๑๑
๖๐	ตลาดนัดบ้านเนียง	๑๑๑
๖๑	สภาพการทำมาหากินที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรของชาวบ้าน ซึ่งมีรูปแบบสี่แบบ คือ การทำนาข้าว การทำสวนผลไม้ การทำสวนยาง และการปลูกพืชบริเวณที่ภูเขา	๑๑๓
๖๒	นาไร่ที่บ้านหน้าถ้ำ ถมที่ดินเตรียมเป็นโรงงาน	๑๑๕
๖๓	ถนนลูกรังหรือถนนขนาดเล็กเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน	๑๑๖
๖๔	ถนนขนาดใหญ่สี่เลนที่ผ่านบ้านหน้าถ้ำ	๑๑๖
๖๕	ตลาดในเมืองและห้างสรรพสินค้าเข้ามาแทนที่ย่านการค้าภายในชุมชน เชื้อเชิญให้คนหนุ่มสาวเข้าไปจับจ่ายใช้สอย	๑๑๘
๖๖	การขายที่ดินริมถนน	๑๑๘

ภาพที่		หน้า
๖๗	สภาพบ้านของกลุ่มคนจน	๑๒๓
๖๘	สภาพบ้านของกลุ่มคนชั้นกลาง	๑๒๕
๖๙	ตำราเลือกข้าง	๑๔๔
๗๐	ตำราเลือกม้า	๑๔๕

**การศึกษาท้องถิ่นเรื่องการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศวัฒนธรรม
ในเขตเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี กรณีศึกษาบริเวณบ้านตะโหนด
อำเภอริ้วเสาะ และอำเภอสรีสาคร จังหวัดนราธิวาส**

๑	สภาพภูมิประเทศของบ้านตะโหนด มีพรุและที่ราบอยู่ระหว่างหุบเขา	๑๖๑
๒	แผนที่แสดงที่ตั้งของบริเวณบ้านตะโหนดที่ตั้งอยู่บริเวณช่องเขาเทือกเขาบูโด ซึ่งกำลังสร้างถนนในปัจจุบันสายยะลา-นราธิวาสผ่านอำเภอยี่งอ	๑๖๒
๓	สภาพภูโบว์หรือสุสาน ที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับบ้านภูโบว์	๑๖๓
๔	สภาพสวนดงในปัจจุบัน	๑๖๔
๕	แผนที่หมู่บ้านตะโหนดราว พ.ศ.๒๕๑๖-๒๕๑๗	๑๖๕
๖	แผนที่หมู่บ้านตะโหนดแสดงการแยกหมู่บ้านและสร้างถนน ราว พ.ศ.๒๕๒๗	๑๖๖
๗	แผนที่หมู่บ้านตะโหนดในปัจจุบัน	๑๖๖
๘	สภาพที่ราบกว้างใหญ่ระหว่างหุบเขา บ้านตะโหนดที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐาน	๑๖๘
๙	แผนที่แสดงที่ตั้งของอำเภอสรีสาครที่ต่อเนื่องกับเทือกเขาสันกาลาคีรี และบริเวณริมฝั่งน้ำสายบุรี	๑๗๘
๑๐	กลุ่มคนที่ชุมชนเชิงเขา	๑๗๙
๑๑	สภาพชีวิตที่เปลี่ยนแปลงของ ชาไก	๑๘๒
๑๒	ชาไก กลุ่มชนดั้งเดิมของเทือกเขาสันกาลาคีรี	๑๘๓
๑๓	ที่ราบสำหรับทำนาในชุมชนพื้นราบ	๑๘๔
๑๔	ชุมชนชุมทาง ชุมชนบนพื้นที่ทางการค้า	๑๘๕
๑๕	แสดงอุปกรณ์และการเก็บขนไม้	๑๙๕
๑๖	ทำนบก่กเชิงเขาที่บ้านตะโหนดโดยการบัญชาของเจ้าเมืองริ้วมัญญ	๑๙๙
๑๗	การทำนาที่บ้านตะโหนด	๒๐๐
๑๘	ข้าวพันธุ์ “จือปอ” พันธุ์ข้าวในนาพรุ	๒๐๔
๑๙	“คอลอกาเว” หรือแม่น้ำสายบุรี ส่วนที่ไหลผ่าน อำเภอสรีสาคร	๒๑๘
๒๐	เด็กเตรียมเข้าพิธี มาโชะยาวิ หรือสุนัต	๒๒๐
๒๑	แสดงแผนผังที่ดงขบือชา ดงขบือชา เป็นที่อยู่อาศัยของรุ่นปู่มาบุกเบิกเป็นรุ่นแรก ดงขบือนาคเล็กเป็นที่อยู่อาศัยของรุ่นลูกหรือหลานแยกออกเมื่อมีครอบครัวใหม่	๒๒๗
๒๒	สภาพสวนดงขบือชา	๒๒๙
๒๓	สภาพสวนดงขบือชา	๒๒๙
๒๓	แสดงแผนผังการจัดการสวนดงขบือชา	๒๓๐

ภาพที่

หน้า

๒๕	แผนผังแสดงสวนดงมือจ้อแฉ	๒๓๓
๒๖	การตากยางและลักษณะของยางแผ่น	๒๓๗
๒๗	การเก็บแผ่นยางรอขาย หลังจากเป็นที่นิยมปลูกในบ้านตะโหนด	๒๓๘
๒๘	การขนไม้ยางไปขายใน อำเภอศรีสาคร	๒๔๑
๒๙	โรงงานทำไม้ขนาดเล็กที่มีอยู่ทั่วไป	๒๔๑
๓๐	การอัดแก๊ส เพิ่มน้ำยาง	๒๔๓

คำนำ

การศึกษาท้องถิ่นเรื่อง “จากยาลอสู่ยะลา การเปลี่ยนแปลงในรอบศตวรรษ” และ “การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์วัฒนธรรมในเขตเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี กรณีศึกษาบริเวณบ้านตะโหนด อำเภอรือเสาะ และอำเภอสรีสาคร จังหวัดนราธิวาส” โดยนักวิจัยท้องถิ่นจาก “ยาลอ” จังหวัดยะลา และจากกลุ่มสายบุรีในจังหวัดนราธิวาส นับเป็นการทำงานวิจัยโดยนักวิจัยท้องถิ่นที่สำคัญในการทำความเข้าใจในเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในบริเวณพื้นแผ่นดินภายในของสามจังหวัดภาคใต้ที่มีข้อมูลในเชิงพื้นที่น้อยมากจนอาจกล่าวได้ว่าไม่น่าจะมีเสียด้วยซ้ำ หากจะสำรวจไปถึงข้อมูลที่ศึกษาในลักษณะการศึกษาทางสังคมและวัฒนธรรมโดยเฉพาะของกลุ่มชาวมลายูมุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้

“ยาลอ” คือท้องถิ่นซึ่งเป็นกลุ่มชุมชนเก่าดั้งเดิมของเมืองยาลอ หนึ่งในเจ็ดหัวเมืองที่ถูกแบ่งแยกในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ซึ่งเป็นตัวเมืองยะลาเก่าก่อนจะย้ายศูนย์กลางทางการเมืองและเศรษฐกิจมายังอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำปัตตานีซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองยะลาในปัจจุบัน

การศึกษาท้องถิ่นดังกล่าว เกิดขึ้นในช่วงที่มีเหตุการณ์รุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะในพื้นที่ศึกษา นับว่ามีการกระทำถึงแก่ชีวิตในท้องถิ่นกันอย่างกว้างขวาง หากนับจากเหตุการณ์ที่สามแยกบ้านเนียงเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๔๗ ที่เด็กหนุ่มๆ ถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมาก ต่อมาความรุนแรงที่ถูกตอบโต้ก็มีเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ในสังคมที่เคยอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกสำหรับคนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนา ความตึงเครียดในชีวิตประจำวันจึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ผู้วิจัยศึกษาประกอบไปด้วยกลุ่มคนหนุ่มสาวที่ทำงานบัณฑิตอาสา โดยส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี กลุ่มผู้นำสตรีท้องถิ่น กลุ่มผู้อาวุโส และมีทั้งผู้นับถือมุสลิมและพุทธ โดยการทำงานสามารถฝึกฝนตนเองและพัฒนาในการตั้งคำถามการวิจัยได้ดี โดยเห็นพัฒนาการที่น่าชื่นชมมาเป็นลำดับ

การศึกษาทำโดยการสอบถามผู้รู้ ผู้อาวุโสในท้องถิ่น เรียบเรียงและวิเคราะห์โดยการประชุมร่วมกันจนเป็นรายงานฉบับนี้ ด้วยเหตุที่ไม่ใช่นักวิจัยจากสถาบันหรือมหาวิทยาลัยที่มีความชำนาญ การศึกษานี้จึงเป็นการรวบรวมเชิงวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับเวลา มากกว่าจะเป็นกระบวนการวิเคราะห์โดยทฤษฎี และสำหรับงานวิจัยเช่นนี้ การเป็นคนภายในจึงสามารถเก็บข้อมูลในระดับลึกโดยเสนอการมองโลกของคนท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัด

สำหรับกลุ่มสายบุรี เน้นการศึกษาที่หมู่บ้านเก่าแก่เชิงเขาบูโดเปรียบเทียบกับชุมชนเกิดใหม่ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการเป็นชุมทางท่าเรือริมฝั่งน้ำสายบุรีและพัฒนามาเป็นตัว

อำเภอในปัจจุบัน โดยศึกษากลุ่มบ้านตะโหนดและอำเภอศรีสาคร ครั้งนี้ เกิดขึ้นเพื่อตอบคำถามหลักที่ว่า “การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้ส่งผลต่อวิถีชีวิตและการปรับตัวของมลายูมุสลิมในบริเวณลุ่มน้ำสายบุรีตอนกลางอย่างไร” โดยทีมนักวิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาที่มีความแตกต่างกันในสภาพทางภูมิศาสตร์ โดยแบ่งออกได้เป็น ๒ รูปแบบ คือ ๑) พื้นที่แม่น้ำสายบุรีตอนกลางต่อเนื่องกับตอนบนในเขตอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีทั้งภูเขาสูงและที่ราบริมแม่น้ำ และ ๒) พื้นที่แม่น้ำสายบุรีตอนกลางในเขตบ้านตะโหนด อำเภอหรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส อยู่บริเวณเชิงเขาบูโดและมีลักษณะเป็นที่ราบกว้างเชิงหุบเขามีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก

สภาพภูมิศาสตร์ทั้งสองรูปแบบก่อให้เกิดพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานวัฒนธรรม ตลอดจนโครงการพัฒนาต่างๆ เป็นเส้นทางตั้งแต่ปลายน้ำสู่บริเวณเชิงเขาจากบริเวณที่ราบในตอนกลางของแม่น้ำสายบุรีไปสู่ เขต อำเภอศรีสาคร จึงทำให้สามารถนำมาซึ่งการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยเปรียบเทียบกับช่วยความสัมพันธ์เดิมในลักษณะท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่ในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการค้าขาย แลกเปลี่ยนของระหว่างหุบเขาที่ราบกับพื้นที่เชิงเขา หรือ การเปลี่ยนแปลงของเส้นทางคมนาคมจากทางน้ำไปสู่ทางบกอันส่งผลถึงความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ เช่น การค้า ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ การเติบโตของพืชพาณิชย์ และการถือครองที่ดินในระบบกรรมสิทธิ์เอกชน เป็นต้น

การทำงานทั้งสองกลุ่มดังกล่าว มีระบบการทำงานในขั้นตอนของการวิเคราะห์ซึ่งเป็นพื้นฐานของวิจัยที่สำคัญ มีการนำผู้ศึกษาวิจัยไปศึกษาในพื้นที่ของงานวิจัยท้องถิ่นในภาคเหนือและได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้คนในท้องถิ่นอื่นๆ ที่อยู่ในสังคมและกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่าง อีกทั้งได้ปรึกษาพูดคุยกับนักวิชาการผู้ทางคุณวุฒิอีกหลายท่าน นอกเหนือไปจากพี่เลี้ยงงานวิจัยที่เป็นนักวิชาการโดยอาชีพจากภายนอกและที่ปรึกษาซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยาอาวุโส

บทสรุปของงานวิจัยอาจจะไม่ได้ตอบคำถามอย่างลึกซึ้งถึงปรากฏการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นภายในเวลา ๒-๓ ปีที่ผ่านมา แต่จะพบว่า มีข้อมูลที่คนภายนอกไม่เคยได้รับทราบและสามารถสร้างคำถามสำคัญที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่นที่มีนัยสำคัญต่อการศึกษาเพื่อให้เห็นความชัดเจนของต้นเหตุแห่งปัญหาสังคมและวัฒนธรรมในสามจังหวัดภาคใต้ ซึ่งคำถามเหล่านี้จะกลายเป็นแนวทางในการค้นหาคำตอบซึ่งนักวิจัยท้องถิ่นทั้งสองพื้นที่ได้กรุยทางไว้แล้ว ดังจะพบได้ในรายงานเล่มนี้

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

(หัวหน้าโครงการ)

ตุลาคม ๒๕๕๙

บทที่ ๑

กว่าจะมาเป็นยาลอและยะลา

ยะลา เป็นหนึ่งในสามจังหวัดชายแดนใต้สุดของประเทศไทยที่ประกอบด้วย ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นจังหวัดที่มีธรรมชาติและทิวทัศน์ที่งดงาม ประชาชนในท้องถิ่นมีความหลากหลายทางกลุ่มคนและวัฒนธรรม แต่ก็อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ยะลา เป็นเพียงจังหวัดเดียวในสิบสี่จังหวัดภาคใต้ที่ไม่มีพื้นที่ติดกับทะเล ตัวเมืองยะลาในปัจจุบัน เป็นเมืองที่ได้รับการยกย่องว่ามีการวางผังเมืองดีเยี่ยม และเคยได้รับรางวัลชนะเลิศในด้านความสะอาดของประเทศถึงสามปีซ้อน ถึงแม้ว่ายะลาจะเป็นเพียงจังหวัดเล็ก ๆ แต่ก็มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน

ยะลา เดิมเรียกว่า “ยาลอ” ซึ่งแปลว่า “แห” เพราะสถานที่ตั้งเดิมคือ บ้านยาลอ ที่อยู่ในตำบลยะลา อำเภอเมืองปัจจุบัน ที่บ้านยาลอมีภูเขารูปรางคล้ายแห บริเวณดังกล่าวในอดีต ฝนน้ำจะท่วม เวลานั้นน้ำท่วมก็จะมีปลามาอาศัยกันอย่างชุกชุมทำให้ชาวบ้านต่างพากันมาจับปลา การจับปลาที่ได้ผลดีที่สุดบริเวณที่ราบนี้คือการใช้แหเหวี่ยง ชาวบ้านจึงเรียกภูเขารูปรางเหมือนจอมแหว่า “เขายาลอ” เมื่อมีผู้คนอพยพเข้าไปตั้งบ้านเรือนมากขึ้นจนกลายเป็นหมู่บ้านใหญ่ก็นิยมเรียกชื่อหมู่บ้านตามชื่อภูเขานั้นว่า “บ้านยาลอ” เมื่อตั้งขึ้นเป็นเมืองแล้วก็เรียกว่า เมืองยาลอ มาจนถึงปีพ.ศ.๒๔๔๙ จึงเปลี่ยนชื่อ **ยะลา** เหตุที่ชื่อเมืองเปลี่ยนไปก็คงเป็นเพราะคำว่ายาลอเป็นภาษายาวี เมื่อเรียกเป็นสำเนียงไทยคำจึงเพี้ยนไปเป็นยะลาจนถึงปัจจุบัน สำหรับชาวบ้านจะมีคำอธิบายต่าง ๆ เกี่ยวกับชื่อยาลอ ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

หน้าถ้ำ-ท่าสาป ชุมชนยุคแรกเริ่มในเส้นทางข้ามคาบสมุทร

ในท้องที่จังหวัดยะลาปัจจุบัน โดยเฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มชายฝั่งแม่น้ำปัตตานีเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณมาแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แต่เดิมทุ่งกาโลหรือสนามบินท่าสาปในปัจจุบัน เป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านท่าสาป มีโคกอิฐ และเนินดินปรากฏอยู่เรียงราย บางส่วนยังสามารถเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นซากกำแพงเมือง และเป็นซากศาสนสถานหลายแห่ง นอกจากนี้ยังมีการพบเครื่องปั้นดินเผากระจายไปทั่ว ประมาณ ปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ชาวบ้านได้ถางป่าเพื่อจะขุดหลุมฝังศพชาวจีน ได้พบพระพุทธรูป เทวรูป และในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ทางราชการได้มีการขุด โถ เพื่อปรับพื้นที่ทำเป็นสนามบิน ทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีการสำรวจทางโบราณคดีแต่อย่างใด ทำให้เนินดิน โคกอิฐเหล่านั้นถูกรื้อทำลายเป็นจำนวนมาก มีการพบถ้วยชามฝังดินอยู่จำนวนไม่น้อย มีผู้พบพระอวโลกิเตศวร ๔ กร เนื้อสำริดสูงประมาณหนึ่งศอก รูปเทพเจ้าในท่าร้ายรำและพระพุทธรูปอีกหลายองค์ที่ตกไปเป็นของคนขุดและถูกขายต่อ ๆ กันไป

ผู้รู้ในท้องถิ่นและคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านเชื่อว่า **ทุ่งกาโล** เคยเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณเก่าแก่ในจังหวัดยะลาและนำสัมพันธ์กันกับบริเวณเขาในเขตตำบลหน้าถ้ำ สันนิษฐานว่าบริเวณทุ่งกาโลคงเป็นแหล่งชุมชนเป็นบ้านเมือง และส่วนบริเวณเขตเขาหน้าถ้ำคงเป็นแหล่งศาสนสถานที่สำคัญของเมืองนั้น ปัจจุบันพื้นที่ทุ่งกาโลได้ถูกกลบฝังอยู่ใต้พื้นดิน และแปรสภาพเป็นสนามบิน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐

จากรายงานของอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวถึงความสำคัญของชุมชนโบราณบริเวณนี้เช่นเดียวกัน โดยการสำรวจเมื่อพ.ศ.๒๕๐๙ และ พ.ศ.๒๕๒๒ กล่าวว่า^๑

“จังหวัดยะลา เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ภายในแผ่นดินต่ำจากปัตตานีลงมาทางใต้ เป็นบริเวณที่ราบลุ่ม ขนาบไปด้วยเทือกเขาทั้งด้านตะวันตกและตะวันออก มีลำน้ำปัตตานีและลำน้ำที่เป็นสาขาเล็กๆ ไหลหล่อเลี้ยง ลำน้ำปัตตานีไหลมาจากเทือกเขาที่กั้นเขตแดนระหว่างรัฐไทรบุรีของประเทศมาเลเซีย ผ่านเขตอำเภอเบตงและบันนังสตาไปยังจังหวัดยะลา ถ้าหากเดินทางขึ้นไปตามลำน้ำปัตตานีจนถึงต้นน้ำในเขตอำเภอเบตงก็จะมีช่องทางผ่านไปยังรัฐไทรบุรีและเปรี๊ค ไปออกฝั่งทะเลทางด้านตะวันตกตอนติดกับมหาสมุทรอินเดียได้ไม่ยาก

จากสภาพทางภูมิประเทศดังกล่าวนี้ ทำให้ยะลากลายเป็นบริเวณที่ตั้งอยู่บนเส้นทางข้ามคาบสมุทร [Trans Peninsula Route] สายหนึ่งคือเชื่อมระหว่างชายฝั่งทะเลด้านมหาสมุทรอินเดียทางด้านตะวันตกกับชายฝั่งทะเลของอ่าวไทยทางด้านตะวันออกตามที่ราบลุ่มของลำน้ำปัตตานีซึ่งผ่านไปตามชอกเขาตั้งแต่เขตอำเภอเมืองลงไปทางใต้ ไปยังอำเภอเยหา อำเภอบันนังสตาและอำเภอรามันนั้น เป็นบริเวณที่เหมาะสมแก่การตั้งหลักแหล่งของชุมชนตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยต้นๆ ของยุคประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

ในด้านก่อนประวัติศาสตร์ ปรากฏมีผู้พบเครื่องมือหินอยู่เนืองๆ แต่อย่างไรก็ดีได้มีการสำรวจกันอย่างจริงจัง ส่วนในสมัยประวัติศาสตร์นั้นก็มีการพบพระพิมพ์ดินดิบและพระพุทธรูปที่เรียกว่าแบบศรีวิชัยราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ ลงมาในหลายๆ ท้องที่ แต่เท่าที่เป็นที่ทราบกันดีโดยทั่วไปขณะนี้มีอยู่ ๒ แห่งคือ บริเวณบ้านสนามบิน (บ้านท่าสาป-ผู้วิจัย) ใกล้กับลำน้ำปัตตานีแห่งหนึ่ง และบริเวณเขตเขาในถ้ำคูหาภิมุขอีกแห่งหนึ่ง ที่บริเวณบ้านสนามบินเป็นที่ราบลุ่มติดกับลำน้ำปัตตานีทางด้านตะวันออกและติดกับวัดถ้ำคูหาภิมุขทางด้านตะวันตก บริเวณนี้แต่เดิมมีโคกเนินมากมายรวมทั้งปรากฏพบเศษเครื่องปั้นดินเผากระจายทั่วไป มีโคกอิฐที่เป็นซากศาสนสถานหลายแห่ง แต่เมื่อมีการปรับพื้นที่บริเวณนี้ให้เป็นสนามบินแล้ว ก็ได้มีการขุดรื้อทำลายเนินดินและโคกอิฐเหล่านั้นเสียทุกอย่าง ที่ยังไม่มีการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีแต่อย่างใด

^๑ ศรีศักร วัลลิโภดม ชุมชนโบราณในสี่จังหวัดภาคใต้ (พ.ศ.๒๕๒๒), ใน **ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ** สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, พฤษภาคม ๒๕๓๘ (หน้า ๑๖๖-๑๖๗)

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านและผู้รู้ในท้องถิ่นบอกว่า มีผู้ได้พระพิมพ์ดินดิบและเทวรูปสำริดขนาดใหญ่ไปเมื่อตอนปรับที่ทำสนามบินปัจจุบัน ของเหล่านี้ได้ถูกเคลื่อนย้ายไปอยู่เสียที่อื่นแล้วจึงสอบไม่ได้ความว่ามีรูปแบบเป็นเช่นใดและเป็นของในยุคไหน อย่างไรก็ตาม ท่านผู้รู้ในท้องถิ่นตลอดจนนักประวัติศาสตร์โบราณคดีหลายท่านเชื่อว่า บริเวณตรงบ้านสนามบินนี้เคยเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณเก่าแก่ในเขตจังหวัดยะลา ส่วนบริเวณเขาในตำบลหน้าถ้ำนั้นอันที่จริง บริเวณที่ต่อเนื่องกับเขตบ้านสนามบินมีเขาอยู่ ๒ ลูกด้วยกัน ลูกหนึ่งอยู่ด้านเหนือ อีกลูกหนึ่งใหญ่กว่าอยู่ทางใต้ ถนนจากจังหวัดยะลาที่จะไปยังบ้านเนียงและโคกโพธิ์จะตัดผ่านไประหว่างเขาทั้งสองลูกนี้พอดี เขาลูกใหญ่ด้านใต้อยู่ใกล้ลำน้ำปัตตานีและติดต่อกับบ้านสนามบิน มีลำน้ำเก่าไหลผ่านจากด้านตะวันตกโอบรอบไปทางด้านตะวันออก ผ่านบริเวณที่ตั้งของวัดถ้ำคูหาภิมุขและถ้ำศิลป์ ไปสมทบกับลำน้ำปัตตานีทางตะวันออกเฉียงเหนือ เขานี้มีถ้ำหลายถ้ำเนื่องจากเป็นเขาหินปูน แต่ถ้ำที่มีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบแล้วในขณะนี้ คือ ถ้ำวัดถ้ำคูหาภิมุข ซึ่งเป็นถ้ำใหญ่มีโบราณสถานและโบราณวัตถุมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ ในสมัยหลังๆ ก็ได้มีการซ่อมแซมสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ถัดจากถ้ำนี้ไปคือ ถ้ำศิลป์ พบภาพเขียนของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ

ส่วนบริเวณเขาที่อยู่ทางด้านตะวันตกของถนนนั้น มีถ้ำอยู่หลายถ้ำด้วยกัน ซึ่งข้าพเจ้าเคยพานักศึกษาคณะโบราณคดีไปสำรวจมาครั้งหนึ่งในเดือนพฤษภาคม ๒๕๐๙ พบว่ามีหลายถ้ำที่เคยใช้เป็นศาสนสถาน มีผู้นำพระพุทธรูปและพระพิมพ์ดินดิบไปฝังไว้ เช่น ถ้ำดิน ถ้ำเสือ ถ้ำชีวหรือถ้ำไ้วว โดยเฉพาะที่ถ้ำไ้ววนั้น เมื่อเดินจากปากถ้ำลึกเข้าไปราว ๔ เมตร สูงจากพื้นถ้ำประมาณ ๒ เมตร ด้านขวามือมีปูนปั้น แต่ดูไม่ได้ความ เพราะมีตะไคร้น้ำสีเขียวจับอยู่ ส่วนสูงของภาพประมาณ ๗๕ ซม. ยาว ๑.๒๕ ซม. มองเพียงลางๆ คล้ายกับว่า เป็นรูปราชรถมีสัตว์เทียมมีบุคคลยืนอยู่ตอนกลางของรถก่อนไปด้านหน้าข้างๆ มีรูปบุคคลนั่งชันเข่าขึ้นข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งเหยียดไปข้างหลัง จากคำบอกเล่าของนายพงศ์ ส่องสุชา ครูโรงเรียนสามแยกบ้านเนียง จังหวัดยะลา ซึ่งเคยเห็นภาพขณะสมบูรณ์อยู่ บอกว่าเดิมใบหน้าของชายที่นั่งชันเข่านั้นเหลียวมองบุคคลสำคัญบนรถ

เมื่อพิจารณาจากลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งของบริเวณบ้านสนามบินและบริเวณเขาในเขตตำบลหน้าถ้ำแล้ว อาจกล่าวได้ว่าทั้งสองบริเวณนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน บริเวณแรกคงเป็นที่ตั้งของแหล่งชุมชนที่เป็นบ้านเมือง ส่วนบริเวณหลังเป็นแหล่งของศาสนสถานที่สำคัญของเมืองและยังเป็นแหล่งที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์มาก่อนด้วย จึงปรากฏพบภาพเขียนผนังถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์และเครื่องมือเครื่องใช้ในบ้านดังกล่าวนี้”

ภาพที่ ๑-๒ พระพิมพ์ที่พบบริเวณถ้ำคูหาภิมุข บ้านหน้าถ้ำ จังหวัดยะลา

ประวัติศาสตร์เมืองยาลอ-ยะลา

พื้นที่ภายในอันเป็นที่ตั้งของจังหวัดยะลาในปัจจุบันนี้แต่เดิมจะเป็นท้องที่บริเวณหนึ่งในเมืองปัตตานีซึ่งไม่ได้แยกออกมาเป็นเมืองเอกเทศ จึงสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของเมืองปัตตานีอย่างแยกไม่ออก สำหรับเมืองปัตตานีในสมัยเริ่มแรกอยู่ในบริเวณเมืองโบราณยะรัง และย้ายเข้าใกล้ชายฝั่งทะเลเรื่อย ๆ จนมาตั้งริมฝั่งทะเลที่บริเวณเมืองเก่าปัตตานีที่แถว ๆ ใกล้คลองยามูในเขตยะหริ่งปัจจุบัน เมืองปัตตานีในอดีตนี้คือเมืองท่าสำคัญแห่งหนึ่งในคาบสมุทรมลายูและเป็นศูนย์กลางของอำนาจการปกครอง การค้าขายทั้งภายในและภายนอก ซึ่งมีผู้คนตั้งหลักแหล่งเป็นบ้านเมืองขนาดใหญ่กว่าชุมชนที่อยู่ภายในแผ่นดิน จนกระทั่งถึงสมัยที่ต้องเสียเมืองปัตตานีให้แก่กรุงเทพฯ ในระยะต่อมา

สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดเกล้าฯ ให้มีการปรับปรุงการปกครองหัวเมืองปัตตานี โดยให้เมืองสงขลาเป็นผู้ควบคุมดูแลเมืองปัตตานีเพราะแต่เดิมเมืองปัตตานีอยู่ในความดูแลของเมืองนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ได้แบ่งเมืองปัตตานีออกเป็น ๗ เมือง คือ ปัตตานี สายบุรี ยะหริ่ง ยาลอ (ยะลา) รามัน ระแงะ และหนองจิก

เมืองยะลา เมื่อแยกออกจากปัตตานีแล้ว มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับเมืองหนองจิก ทิศใต้ ตั้งแต่เขาปะวะหะมะไปทางทิศตะวันออกถึงเขาปะวะหะหลอสะเตาะเหนือ บ้านจินแหร จนถึงคลองท่าสาปจนบ้านบันนังสตา ทิศตะวันออก ติดต่อกับเมืองยะหริ่งตั้งแต่หมู่บ้านโลหะเปาะยาหมีงมีสายน้ำยาวไปจดคลองท่าสาป ทิศตะวันตก ติดต่อกับคลองไทรบุรี มีคลองบ้านบาโงย แขวางเมืองเทพาเป็นเขตขึ้นไปจนถึงบ้านยีนงต่อไปจนถึงบ้านเหมาะะเหลาะ

ส่วนเจ้าเมืองที่ปกครองเมืองยะลาปรากฏหลักฐานว่า ก่อน พ.ศ. ๒๓๖๐ มี ต่วนยะลา เป็นพระยายะลา ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลบ้านยาลอ ซึ่งนับว่าเป็นสถานที่ตั้งตัวเมืองยะลาครั้งแรก พระยายะลา (ต่วนยะลา) ถึงแก่กรรม พระยาสงขลา (เถียนเส้ง) ซึ่งว่าราชการ

เมืองสงขลาให้ *ต่วนบางกอก* ซึ่งเป็นบุตรพระยาเยลารักษาการเมืองยะลา แล้วนำความขึ้นไปกราบบังคมทูลให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงทราบซึ่งได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตตามความประสงค์ของพระยาสงขลา และพระราชทานตราตั้งให้พระยาสงขลาเชิญออกไปตั้งให้ต่วนบางกอกเป็นพระยาเยลาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๖๐ โดยยังคงว่าราชการอยู่บ้านเจ้าเมืองคนเก่าไม่ได้ย้ายเมืองไปที่อื่น

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาเยลา (*ต่วนบางกอก*) ร่วมกับพระยาปัตตานี (*ต่วนสุหลง*) พี่ พระยาหนองจิก (*ต่วนกะจิ*) น้อง และพระยาระแงะ (*หนิเตะ*) คิดเป็นกบฏโดยตีบ้านพระยาเยหริ่ง (พ่าย) แล้วเข้าตีเมืองจะนะ เมืองพา พระยาสงขลาเมื่อบอกเข้ามากรุงเทพฯ โปรดเกล้าฯ ให้พระยาเพชรบุรีเป็นแม่ทัพออกไปสมทบช่วยเมืองสงขลา ครั้นกองทัพพระยาเพชรบุรีออกไปถึงเมืองสงขลารวบรวมกำลังสมทบกับกองทัพพระยาสงขลาออกไปตีตั้งแต่เมืองจะนะ เมืองเทพา ตลอดจนถึงเมืองระแงะจับพระยาปัตตานี พระยาเยลา พระยาหนองจิก ได้ที่ตำบลบ้านโตะเตะ ในเขตเมืองระแงะ ส่วนพระยาระแงะหนีไปได้ ระหว่างนั้นพระยาสงขลาได้ให้หลวงสวัสดิภักดี (ยิ้มซ้าย) ซึ่งเป็นผู้ช่วยราชการเมืองยะลาไปเป็นเจ้าเมืองเยหริ่ง หลวงสวัสดิภักดีจึงไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลวังตระ แขวงเมืองยะลา

เมื่อหลวงสวัสดิภักดีไปเป็นเจ้าเมืองเยหริ่งแล้ว พระยาสงขลาก็นำตัวนายเมือง ซึ่งเป็นบุตรพระยาเยหริ่ง (พ่าย) เข้ากรุงเทพฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานตราตั้งให้นายเมืองเป็นพระยาเยลา โดยได้รับพระราชทานนามบรรดาศักดิ์ว่า “*พระยาณรงค์ฤทธิ์ศรีประเทศวงษา*” (*เมือง*) ซึ่งได้เป็นเจ้าเมืองยะลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๐ โดยตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลท่าสาป ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำปัตตานี

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ *ต่วนบางปูเต๊ะ* เป็นพระยาเยลา ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ *ต่วนกะจิ* บุตรพระยาเยลา (*ต่วนบางปูเต๊ะ*) เป็นเจ้าเมืองยะลา

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีใบบอกจากเจ้าเมืองยะลาเพื่อแจ้งรายการเก็บภาษีขาเข้ามายังกรุงเทพฯ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๙๙ – ๒๔๓๒ โดยพระยาเยลาได้จัดให้ “*เถ้าแก่แฮและหันเจียง*” เป็นผู้เก็บภาษีขาเข้าที่บ้านท่าสาปในอัตราร้อยละสาม ซึ่งปรากฏว่ามีลูกค้าทั้งไทย จีน บรรทุกสินค้ามาขายที่ท่าสาปอย่างคับคั่ง สำหรับสินค้าที่มีการซื้อขายและเก็บภาษีได้แก่ ไม้ขีดไฟ ผ้าขาว ผ้าลาย ผ้ามัด ฐปจีน เกลือ ด้ายสีต่าง ๆ (สีดำ ขาว เหลือง) น้ำมัน มะพร้าว ยาแดง กุ้งแห้ง น้ำตาลกรวด น้ำตาลโตนด กระทะเหล็ก ปลาเค็ม ข้าว จากหลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่าบริเวณ “บ้านท่าสาป” เป็นที่ตั้งของเมืองยะลา ซึ่งมีความเจริญและเป็นย่านการค้าของเมืองยะลาในสมัยรัชกาลที่ ๕

การจัดรูปการปกครองเมืองตามระบอบมณฑลเทศาภิบาล

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้มีการปรับปรุงการปกครองส่วนภูมิภาค โดยดำเนินการปกครองแบบเทศาภิบาลสำหรับบริเวณ ๗ หัวเมือง ก็ได้ประกาศข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ ๗ หัวเมือง ร.ศ.๑๒๐ กำหนดให้ ๗ หัวเมือง คือ ประกอบด้วยเมืองปัตตานีและรามัน มี “พระยาเมือง” เป็นผู้รักษาราชการเมือง แต่ละเมืองต่างมีหน่วยบริหารราชการตนเอง แต่จะมีข้าหลวงใหญ่ประจำบริเวณภายใต้การดูแลของข้าหลวงเทศาภิบาล ณ มณฑลนครศรีธรรมราช

ในแต่ละเมืองจะมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ พระยาศักดิ์เสนี (หนา บุนนาค) ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่ประจำบริเวณได้แบ่งแต่ละเมืองเป็นอำเภอต่าง ๆ ดังนี้

๑. เมืองปัตตานี แบ่งเป็น ๒ อำเภอ คือ อำเภอกกลางเมือง อำเภอยะรัง
๒. เมืองรามัน แบ่งเป็น ๒ อำเภอ คือ อำเภอกกลางเมือง อำเภอเบตง
๓. เมืองหนองจิก แบ่งเป็น ๒ อำเภอ คือ อำเภอกกลางเมือง กับอำเภอเมืองเก่า
๔. เมืองสายบุรี แบ่งเป็น ๓ อำเภอ คือ อำเภอกกลางเมือง อำเภอยิงอ และอำเภอบางนรา
๕. เมืองระแงะ แบ่งเป็น ๓ อำเภอ คือ อำเภอกกลางเมือง อำเภอโต๊ะโมะ และอำเภอสุไหงปาดี
๖. เมืองยะหริ่ง แบ่งเป็น ๓ อำเภอ คือ อำเภอกกลางเมือง อำเภอปะนาระ และอำเภอระเกะ
๗. เมืองยะลาแบ่งเป็น ๓ อำเภอ คือ อำเภอกกลางเมือง อำเภอยะหา และอำเภอกะลาพอ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๕๐ แบ่งเมืองยะลาออกเป็น ๒ อำเภอ คือ อำเภอเมืองและอำเภอยะหา

และในวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้ประกาศตั้งหัวเมืองทั้ง ๗ เป็นมณฑลปัตตานี โดยยุบเมืองเล็ก ๆ ลงเหลือ ๔ เมือง คือ

๑. รวมเมืองหนองจิก ยะหริ่ง ปัตตานี ขึ้นเป็นเมืองปัตตานี
๒. รวมเมืองรามัน ยะลา ขึ้นเป็นเมืองยะลา
๓. เมืองสายบุรียังคงเป็นเมืองสายบุรี ภายหลังยุบเป็นตำบลตะลุบัน อำเภอสายบุรี
๔. เมืองระแงะยังคงเป็นเมืองระแงะ ภายหลังรวมตั้งเป็นจังหวัดนราธิวาส

โดยมีพระยาศักดิ์เสนีเป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลปัตตานี ปรากฏหลักฐานว่าใน พ.ศ. ๒๔๕๐ ^๒

^๒ หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมจังหวัดยะลา.2548. จังหวัดยะลา. 1-16

การจัดรูปการปกครองในสมัยปัจจุบัน

ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ประกาศยุบเลิกมณฑลปัตตานี เพราะการคมนาคมสะดวกขึ้น การดูแลปกครองบังคับบัญชาทำได้รัดกุมยิ่งขึ้น และเพื่อประหยัดรายจ่ายเงินแผ่นดิน ต่อมาได้มีการปรับปรุงการปกครองหัวเมืองตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ ส่วนของการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๖ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลได้ยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เปลี่ยนเป็นการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาคแบ่งการปกครองเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน มณฑลปัตตานีถูกแบ่งออกเป็น ๓ จังหวัด ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส จนกระทั่งปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองยาลอ-ยะลา

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยคณะครูอาจารย์ที่ทำการศึกษาระดับจังหวัด รวบรวมไว้ในเอกสารของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรม จังหวัดยะลา มีข้อมูลที่อาจนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลจากชาวบ้านที่ทำการศึกษาในท้องถิ่นได้

สำหรับข้อมูลจากเอกสารดังกล่าวปรากฏว่า การตั้งเมืองยาลอนั้นปรากฏว่าที่ตั้งของเมืองยะลาได้มีการโยกย้ายหลายครั้ง คือ

ครั้งที่ ๑ เมืองที่ตำบลบ้านยะลา (ราว พ.ศ. ๒๓๓๔)

บริเวณที่ตั้งเมืองยะลาแต่เดิมอยู่ที่ตำบลบ้านยะลาหรือที่เรียกว่า “ยาลอ” ซึ่งในบริเวณนั้นมีภูเขาสูงหนึ่งสัณฐานคล้ายแห ตามสำเนียงและเสียงของมลายูทางไทรบุรีและปีนัง (พื้นที่ติดต่อกับยะลาทางตะวันตกเฉียงเหนือของมาเลเซียปัจจุบัน) เรียก “แห” ว่า “ยาลอ” มาจากคำว่า “บาลลา” หมายถึงเมืองที่สมบุรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ

ในการตั้งเมืองและบ้านเรือนที่บ้านยะลา (ยาลอ) เนื่องจากจวนเจ้าเมืองตั้งอยู่ที่บ้านยะลา ดังนั้น ทำให้บ้านยะลาเป็นศูนย์กลางทั้งด้านการปกครองและเศรษฐกิจ ดังหลักฐานการตรวจราชการของพระยาศักดิ์เสนี ความว่า “เมืองยะลาเป็นบ้านกลางทุ่ง มีบ้านประมาณ ๓๐ หลัง เรือนพระยายะลามี ๒ หลังเป็นเรือนปั้นหยาแฝด มีมุขข้างหน้า เรือนพระยายะลาอยู่กลางหมู่บ้าน มีบ้านจีน ๘ หลัง”^๑

หลักฐานเกี่ยวกับเมืองที่บ้านยะลาไม่เหลือร่องรอยของสิ่งก่อสร้าง โดยเฉพาะจวนเจ้าเมืองยะลาซึ่งตามหลักฐานที่ระบุในเอกสารพบว่าเรือนพระยายะลามี ๒ หลัง เป็นเรือนปั้นหยาแฝด มีมุขข้างหน้า นายกูแมง มะหะหมัด^๒ ซึ่งเป็นหลานของพระยายะลาได้เล่าว่าตัวเรือนพระยายะลาหลังเดิมได้ถูกรื้อถอน แล้วเอาไม้กระดานบางส่วนและบานประตูไม้มาสร้างเป็นบ้านหลังใหม่ซึ่งยังคงอยู่ในบริเวณที่เคยตั้งเป็นเรือนพระยายะลาในปัจจุบัน นายกู

^๑ หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมจังหวัดยะลา, ๒๕๔๘. จังหวัดยะลา. ๑-๑๖

^๒ อ้างใน ผศ. ปองทิพย์ หนูหอม สำนักงานจังหวัดยะลา สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดยะลา เสริมการพิมพ์ยะลา, ๒๕๓๘. หน้า ๙

แมง มะหะหมัด เป็นผู้ครอบครองตัวเรือนหลังนี้ การไม่เหลือร่องรอยของสิ่งก่อสร้างบริเวณบ้านยะลาอาจเป็นเพราะบ้านเรือนสร้างด้วยไม้ หลังคามุงด้วยจากหรือกระเบื้องดินเผา จึงทำให้ทรุดโทรมไปประกอบกับภายหลังมีการสร้างบ้านเรือนขึ้นใหม่ในบริเวณนั้น หลักฐานต่าง ๆ จึงถูกทำลาย สิ่งที่จะเป็นหลักฐานได้บ้าง คือ บ่อน้ำก่ออิฐและกำแพงด้านข้างของบ่อน้ำซึ่งก่อด้วยอิฐสูงประมาณ ๒ เมตร ขนาดอิฐหนา ๒ นิ้ว กว้าง ๘ นิ้ว ยาว ๑๒ นิ้ว

จากหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้น แสดงว่าบ้านยะลาได้เป็นที่ตั้งของเมืองยะลาซึ่งเป็นศูนย์การปกครอง เพราะเป็นที่ตั้งของจวนเจ้าเมืองซึ่งเป็นสถานที่บัญชาการปกครองในสมัยนั้น โดยบริเวณของเจ้าเมืองจะอยู่รอบ ๆ จวนเจ้าเมืองด้วย

ในด้านเศรษฐกิจบ้านยะลาเป็นชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนและซื้อขายสินค้า เพราะมีตลาดสำหรับขายของกินของใช้อยู่บริเวณบ้านพระยาเยลา จึงนับว่าบ้านยะลา (ยาลอ) เป็นศูนย์รวมทั้งการปกครองและเศรษฐกิจในยุคนั้น อย่างไรก็ตามเมืองยะลาก็ตั้งอยู่ที่บ้านยะลาระยะหนึ่ง ต่อมาก็ย้ายไปที่บ้านท่าสาป

ภาพที่ ๓ ร่องรอยวังเก่ายาลอ

ครั้งที่ ๒ ย้ายเมืองมาตั้งที่ตำบลท่าสาป บ้านท่าสาปตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำปัตตานี ปรากฏหลักฐานการตั้งอำเภอที่โบะเรียน (พรุฑูเรียน) หรือบ้านทุเรียน หมู่ที่ ๕ ตำบลท่าสาป และย้ายไปตั้งอยู่ที่บ้านท่าสาป หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าสาป

เนื่องจากบริเวณที่ตั้งเมืองยะลา ณ บ้านยาลออยู่ใกล้ภูเขา ๒ ลูก ซึ่งการที่ตั้งเมืองอยู่ที่ราบในหุบเขา บ้านยะลา (ยาลอ) ไม่เหมาะสมที่จะเป็นที่ตั้งเมืองดังที่พระยาศักดิ์สินได้

บันทึกถึงสภาพของบ้านยะลาว่า “การที่จะบำรุงยากด้วยเป็นบ้านไกลจากแม่น้ำอยู่ในละแวกเขา”

ดังนั้น จึงได้ย้ายมาที่บ้านท่าสาปซึ่งอยู่ริมแม่น้ำ สำหรับคำว่า “ท่าสาป” เป็นชื่อแม่น้ำซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำปัตตานีในช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดยะลา เรียกว่า แม่น้ำท่าสาป ส่วนบริเวณชุมชนใหญ่ซึ่งมีท่าเรือเรียกว่า “บ้านท่าสาป” จากการสัมภาษณ์แปลก เพชรเดช ได้เล่าถึงความเป็นมาของท่าสาปว่า ในบริเวณต้นแม่น้ำมีก้อนหินขนาดใหญ่มีรูปร่างคล้ายผู้หญิง และจะมีน้ำไหลออกจากชอกหินซึ่งมีลักษณะคล้ายอวัยวะเพศของผู้หญิงจึงถือว่าเป็นแม่น้ำที่ถูกสาป นายถาวร ไชยนาพงษ์ ได้เล่าเพิ่มเติมว่า ในสมัยก่อนคนที่มีคาถาอาคมจะไม่กล้าข้ามแม่น้ำท่าสาป เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้คาถาอาคมเสื่อม นอกจากนี้เด็กๆ ถ้างลงเล่นน้ำแล้วเอาน้ำมาดื่มหันกันจะทำให้ไม่สบาย ส่วน นายประเสริฐ รัตนแคล้ว อดีตครูใหญ่โรงเรียนบ้านท่าสาปได้เล่าให้ฟังตามความเชื่อของชาวบ้านว่า บ้านท่าสาปเดิมชื่อบ้านท่าม่วง ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์วิปริตขึ้นในหมู่บ้าน น้ำในแม่น้ำไหลเชี่ยวมาก มีภูตผี มาอาละวาดรบกวนพวกชาวบ้านที่มาจอดเรือค้าขายและคนในหมู่บ้านจมน้ำตายบ่อยๆ ในวันหนึ่งชาวบ้านเป็นขีปะขาวปักกลดอยู่ใต้ต้นมะม่วง ชาวบ้านได้พูดคุยและเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านขีปะขาวให้ชาวบ้านน้ำข้าวสารและดินทรายบริเวณท้ายคลองมาทำพิธีเสกแล้วให้สร้างศาลเพียงตา เมื่อเสร็จพิธีชาวบ้านก็นำสิ่งของที่เสกแล้วไปโปรยลงในแม่น้ำให้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านจากบ้านท่าม่วงเป็นบ้านท่าสาป เพื่อเป็นการสาปสิ่งชั่วร้ายให้หมดไป^๔

บ้านท่าสาปนับว่ามีชัยภูมิที่เหมาะสมในการตั้งเมืองเพราะอยู่ริมแม่น้ำทำให้ได้รับความสะดวกในการคมนาคมและการติดต่อค้าขาย บ้านท่าสาปในอดีตจึงมีความสำคัญหลายประการ คือ

ท่าสาปเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขาย ภายในเมืองยะลาซึ่งเป็นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำจะมีร้านค้าเรียงเป็นแถว ซึ่งร้านค้ามีทั้งที่เป็นเรือนไม้และที่เป็นตึกมีอยู่ประมาณ ๔ – ๖ หลัง โดยจะเป็นร้านขายของใช้เบ็ดเตล็ดต่างๆ ร้านตัดเสื้อ ร้านขายผ้า และร้านช่างทอง ซึ่งมีอยู่ ๓ ร้าน เป็นร้านคนจีน ๒ ร้าน ร้านคนไทยอิสลามฯ ร้านสำหรับคนจีนนอกจากจะเข้าร้านขายของแล้วมีการนำของไปเร่ขาย

อย่างไรก็ตามร้านค้าบริเวณริมแม่น้ำพังไปหมดแล้วที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันจะเป็นร้านที่ไม่ได้อยู่ริมแม่น้ำ ดังปรากฏว่าบ้านที่เคยเป็นร้านซึ่งมีป้ายเขียนข้อความว่า “สถานที่รับอนุญาตเก็บน้ำมันเชื้อเพลิงใบอนุญาตที่ ๓๖” นอกจากนี้บ้านเลขที่ ๒๙ ตำบลท่าสาปซึ่งเป็นบ้านของ นายเนื่อง ทองธรรมชาติ ปรากฏว่าภายในบ้านมีบริเวณที่เก็บน้ำมันก๊าดโดยจะขุดเป็นหลุมรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านบนใช้ไม้กระดานปิดไว้

จากการที่บ้านท่าสาปเป็นศูนย์กลางของการค้าขายจึงทำให้ประชาชนจากอำเภออื่น ๆ เดินทางมาซื้อสินค้าที่บ้านท่าสาป เช่น ประชาชนจากอำเภอยะหาเดินทางเท้าและใช้

^๔ อ้างใน หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมจังหวัดยะลา, ๒๕๔๘. จังหวัดยะลา. ๑-๑๖

เกวียนเป็นนายพาหนะมาซื้อข้าวและเกลือที่บ้านท่าสาป จึงนับว่าบ้านท่าสาปเป็นศูนย์กลาง การติดต่อค้าขายภายในเมืองยะลา ทำให้บริเวณรอบนอก ๆ ได้มีเครื่องอุปโภคและบริโภค

ท่าสาปเป็นศูนย์กลางการติดต่อระหว่างเมืองอื่น ๆ จากชัยภูมิของบ้านท่าสาป ที่อยู่ใกล้แม่น้ำ ทำให้เป็นศูนย์กลางในการติดต่อกับเมืองอื่น ๆ ได้สะดวก เช่น เมืองปัตตานี เมืองหนองจิก ดังปรากฏมีเรือมาติดต่อค้าขายที่ท่าสาป ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับการค้าขายจะ ได้กล่าวต่อไป

ท่าสาปเป็นศูนย์รวมของเรือสินค้า ทั้งนี้เพราะสิ่งของบางอย่างต้องล่องตาม แม่น้ำ ดังนั้นท่าสาปจึงเป็นที่รวมของสิ่งของที่จะส่งทางน้ำ เช่น แร่ดีบุกจะลำเลียงจากเหมืองมาที่ท่าสาป ต่อจากนั้นก็บรรทุกล่องเรือสู่ปากน้ำเมืองปัตตานี เพื่อส่งไปยัง สิงคโปร์ต่อไป ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับราชการปรากฏว่ามีหลักฐานการส่งไม้จากเมืองยะลาไป เมืองปัตตานี เพื่อสร้างที่ว่าการเมืองปัตตานีโดยรวมไม้ไว้ที่ท่าสาป เพื่อที่จะล่องไป ตามลำน้ำปัตตานี ดังข้อความในรายงานของพระยาศักดิ์เสนี ว่า “จะนำมาผูกเป็นแพ รวม ๒๙ แพ รวมไม้ทั้งสิ้น ๗๖๕ ท่อน ซึ่งจะเป็นไม้เสาและไม้เครื่องบน” นอกจากนี้ท่าสาปยังเป็นที่พักของสินค้า ซึ่งเรือเหล่านี้จะนำสิ่งของไปขายที่เหมืองถ้ำทะลุ เหมืองติตะ และเหมืองลาบู

ดังนั้นจึงนับว่าบ้านท่าสาปเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขายภายในเมืองยะลาและระหว่างเมืองอื่น ๆ ตลอดจนเป็นท่าเรือที่รับส่งสินค้าจากด่านแม่น้ำ คือ จากอำเภอเบตง อำเภอบันนังสตา เพื่อล่องเรือตามลำน้ำไปยังเมืองปัตตานี และในขณะเดียวกันก็เป็นจุดรวมของเรือที่นำสินค้าขึ้นไปขายในบริเวณต้นแม่น้ำ ด้วยเหตุนี้เองท่าเรือท่าสาปจึงนับว่ามีความสำคัญ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ นายอัมพร ไชยนาพงษ์ ได้ให้ข้อมูลว่าท่าเรือที่ท่าสาปมีหลายท่าด้วยกันแต่ท่าเรือเดิมเรียกว่า “หน้าหมัง” ซึ่งจะเป็นที่จอดเรือสินค้า (ในปัจจุบันท่าเรือหน้าหมังตื้นเขิน เนื่องจากแม่น้ำเปลี่ยนทิศทาง) ต่อมามีการย้ายท่าเรือมาอยู่อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับบริเวณท่าเรือเดิมและเมื่อมีการย้ายที่ตั้งตัวเมืองยะลา จากบ้านท่าสาปมาอยู่ที่ตำบลสะเตง ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับบ้านท่าสาป บริเวณท่าเรือจึงกลายเป็นที่จอดเรือสำหรับข้ามฟากไปยังท่าสาปเพื่อจะเดินทางไปอำเภอยะหาและจังหวัดอื่น ๆ เช่น สงขลา นครศรีธรรมราช ซึ่ง นายสุทัศน์ พงษ์พานิช ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำแพว่า แพข้ามฟากเริ่มใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ซึ่งแพจะเคลื่อนที่โดยให้กระแสน้ำพัดแพด้านที่ต่ำและใช้ลวดสลิงสำหรับแขวนแพ แพจะบรรทุกน้ำหนักได้ประมาณ ๑๐ ตัน บรรทุกรถยนต์ได้ ๒ คัน สำหรับการขนถ่ายข้ามฟากคันละ ๕ บาท ส่วนผู้โดยสารแพข้ามฟากเก็บคนละ ๕ สตางค์ การใช้แพข้ามฟากได้ยกเลิกไปใน พ.ศ. ๒๔๙๗ ดังนั้น จึงนับว่าท่าเรือที่ท่าสาปได้เริ่มหมดความสำคัญ เมื่อมีการติดต่อกับปัตตานี ได้ใช้เส้นทางบกจึงไม่มีเรือสินค้ามาที่ท่าเรือท่าสาปและต่อมาภายหลังเมื่อมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำท่าสาปซึ่งอยู่บนเส้นทางถนนเพชรเกษม ท่าเรือบริเวณท่าสาปจึงได้หมดความสำคัญไปจนถึงปัจจุบันนี้^๖

^๖ อ้างแล้ว

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาเอกสารและประกอบกับการสัมภาษณ์บุคคล แสดงว่าการตั้งเมืองที่บ้านยะลาที่บ้านท่าสาปมีความต่อเนื่องกัน เพราะในขณะที่เมืองตั้งอยู่ที่บ้านยะลานั้น ท่าสาปก็เป็นท่าเรือและเป็นชุมชนที่มีการติดต่อค้าขายแล้ว

ครั้งที่ ๓ ย้ายไปตั้งที่ตำบลสะเตง ทางฝั่งขวาของแม่น้ำปัตตานี ตรงข้ามกับตำบลท่าสาป ไกลบริเวณที่ตั้งเรือนจำจังหวัดยะลาปัจจุบัน มีหลักฐานแน่ชัดว่า ในตอนปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองยะลา ยังคงตั้งอยู่ที่บ้านท่าสาป ซึ่งอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำปัตตานี ยังไม่ได้มีการย้ายเมืองมาตั้งที่ตำบลสะเตง ที่อยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำปัตตานี สำหรับการแบ่งเขตการปกครองท้องที่เมืองยะลาปรากฏว่าใน พ.ศ. ๒๕๔๒ เมืองยะลา ได้แบ่งออกเป็น ๕ อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอยะหา อำเภอรามัน อำเภอบันนังสตา และอำเภอเบตง ใน พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เปลี่ยนชื่ออำเภอเมืองเป็นอำเภอสะเตง เพราะได้ย้ายที่ตั้งจากตำบลท่าสาป ซึ่งอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำปัตตานีมาตั้งทางฝั่งขวาของแม่น้ำปัตตานี ในท้องที่บ้านสะเตง อำเภอเมืองจึงเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเมืองยะลาอีกครั้งหนึ่ง ส่วนอำเภอรามันก็ได้เปลี่ยนเป็นอำเภอโกตาบารู และได้เปลี่ยนใหม่เป็นอำเภอรามันใน พ.ศ. ๒๕๕๑^๗

ครั้งที่ ๔ ย้ายไปตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านนิบง ใน พ.ศ. ๒๔๘๖ โดยใช้อาคารเรียนของโรงเรียนผิงหมิงซึ่งเป็นโรงเรียนจีน ปัจจุบันคือโรงเรียนยะลาบารู และเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ จึงได้มาตั้งอยู่ที่บริเวณที่เป็นศาลากลางจังหวัดยะลาในปัจจุบัน

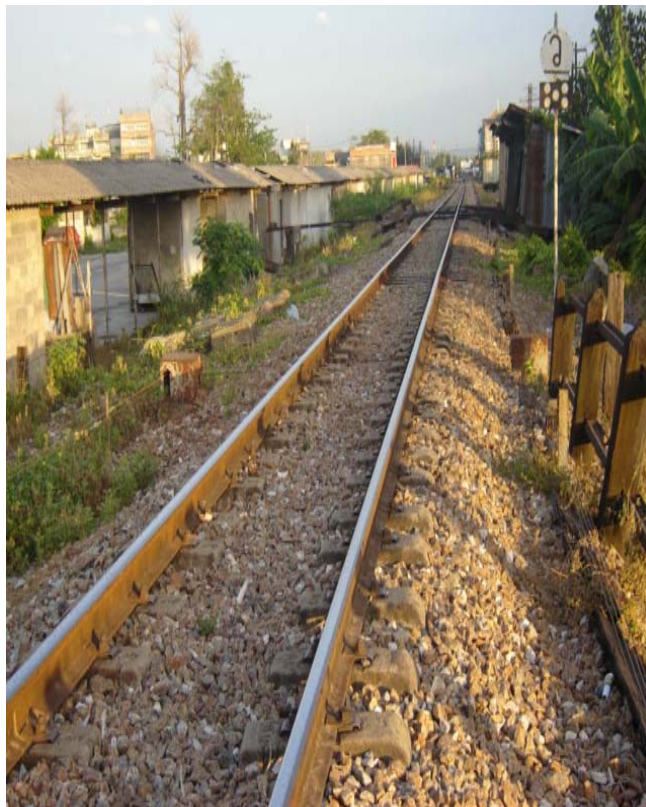
เนื่องจากความชอบของท่าสาปที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการคมนาคมจากทางน้ำมาใช้ในการเดินทางโดยทางบกแทนการสร้างทางรถไฟผ่าน “บ้านนิบง” ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ น่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งของการย้ายชุมชนเมืองมาอยู่ที่ฝั่งสะเตง ประกอบกับการจัดตั้งเทศบาลเมืองใหม่ในสมัยพระจักรีจักรวรรดิ ปี พ.ศ. ๒๔๗๙ เทศบาลเมืองยะลาได้ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกที่หมู่บ้านสะเตง ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับบ้านท่าสาป และในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้ย้ายที่ทำการอำเภอไปตั้งอยู่ที่ “บ้านนิบง” ซึ่งเป็นชื่อภาษาพื้นเมืองบริเวณบ้านนิบงเดิมเป็นป่าต้นไผ่ มีผู้คนอาศัยอยู่บ้างไม่มากนัก ตลาดซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียงถูกจัดตั้งขึ้นไม่ไกลจากสถานีรถไฟยะลา ตลาดแห่งแรกของเมืองยะลาคือ **ตลาดรัฐกิจ** ซึ่งเป็นตลาดเอกชนของพระยารัฐกิจจักรวรรดิและมีตลาดนัดอีกแห่งหนึ่งข้างทางรถไฟรู้จักกันในชื่อของ **ตลาดเสรีหรือตลาดเก่า**

นิบงเป็นชื่อเดิมของตัวเมืองยะลาซึ่งเป็นภาษามลายู หมายถึง ดันหลาวชะโอน เป็นชื่อไม้ในตระกูลปาล์มคล้ายต้นหมากแต่มีลำต้นสูงกว่า ลำต้นที่มีอายุมากจะเนื้อแข็ง ชาวบ้านนิบงนำเอามาทำเครื่องใช้เครื่องเรือน เช่น แก้ว ใส่มือ และของที่ระลึกหลาย

^๗ อ้างแล้ว

อย่าง ก่อนปีพุทธศักราช ๒๔๘๒ เมืองยะลา ตั้งอยู่ที่สะเตง ส่วนนิบงที่ตั้งตลาดเมืองยะลา ในปัจจุบัน ยังเป็นป่าละเมาะที่เต็มไปด้วยป่าไผ่ ไผ่หลาวชะโอน (นิบง) เสม็ด กระทุ และไม้ เล็ก ๆ ชนิดต่าง ๆ มากมาย ส่วนไผ่หลาวชะโอนนั้นจะมีมากอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำ ปัตตานี ส่วนฝั่งขวาของแม่น้ำจะมีชาวบ้านมาปลูกบ้านเรือนอยู่ประปราย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๖ ซึ่งยังเป็นบ้านเรือนของชาวท้องถิ่นที่ยังไม่มีร่องรอยของความเจริญแต่อย่างใด

ต่อมาเมื่อการสร้างทางรถไฟตัดผ่านไปยังสุไหงโก-ลก จังหวัดนราธิวาส บริเวณนิ บงก็เริ่มมีความคึกคักขึ้นมาบ้าง ในฐานะที่เป็นบริเวณสถานรถไฟยะลา ซึ่งเป็นสถานีเล็ก ๆ มีผู้โดยสารมาใช้บริการไม่มากนัก ต่อมาบริเวณใกล้ ๆ สถานีรถไฟได้เกิดมีตลาดนัดขึ้น คือ ตลาดเก่า โดยมีนายพงษ์ นิโลบล เป็นเจ้าของและนายเสรี เป็นผู้จัดการ ชาวบ้านจึงเรียก ตลาดเก่าแห่งนี้จนติดปากว่าตลาดเสรีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ ๔ การเข้ามาของถนนรถไฟ

เมื่อมีการย้ายตัวเมืองจากสะเตงมาอยู่ที่นิบง บริเวณนี้จึงเริ่มคึกคักเนื่องจากมีผู้คน เริ่มเข้ามาจับจองที่ดินและสร้างบ้านเรือนกันมากขึ้น ทางฝั่งตะวันตกของสถานีรถไฟซึ่งเป็น ที่ดินของพระรัฐกิจวิจารณ์ อดีตข้าหลวงประจำจังหวัดยะลา มีบริเวณกว้างขวางจึงได้สร้าง บ่อนชนโคเพื่อเรียกและจูงใจคนให้มาซื้อที่ดินบริเวณนี้มากขึ้น

เจ้าของที่ดินอีกรายหนึ่ง คือ นายปิติ วิภากุล ซึ่งได้จับจองที่ดินไว้ก่อนนี้แล้วก็ได้ แบ่งขายที่ดินบริเวณนี้ไปจนกลายเป็นคหบดีคนสำคัญของเมืองยะลาในเวลาต่อมา

ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๒ ได้มีการสร้างวัดขึ้นแห่งแรกของนิบง คือ วัดพุทธภูมิ เพื่อเป็นนิมิตแก่ชาวพุทธที่นิบง ในสมัยนั้นมีพระภูมิพิชัย (ม.ร.ว. บุง ลดาวัลย์) ดำรงตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดยะลาในระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๗๕ – ๒๔๗๖ ปัจจุบันวัดพุทธภูมิเป็นวัดหลวงชั้นตรีที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครยะลาทางทิศใต้ของถนนพิพิธภักดี

หลังจากนั้นพระรัฐกิจวิจารณ์ได้สร้างตลาดนัดขึ้นบริเวณบ่อนชนโค จึงเรียกว่า ตลาดรัฐกิจ ทำให้นิบงมีความเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว มีตลาดนัด มีโรงลิเก ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นโรงภาพยนตร์ มีการตัดถนนมาจากสะเตงไปเชื่อมกับถนนที่มาจากปัตตานี เรียกถนนสายนี้ว่าถนนสิโรธรซึ่งเป็นถนนสายหลักของเมืองยะลาในปัจจุบัน ทำให้นิบงกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้า มีผู้คนจากต่างจังหวัดเข้ามาติดต่อค้าขายมากขึ้น จนพระรัฐกิจวิจารณ์เจ้าของที่ดินแถบนี้ สร้างโรงแรมขึ้นแห่งหนึ่งเรียกว่า นิบงไฮเต็ล ซึ่งเป็นโรงแรมแห่งแรกของยะลาตั้งอยู่หลังสถานีรถไฟ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของธนาคารกรุงไทย

ต่อมาเมืองยะลาก็มีถนนหลายสายตัดผ่านอีก โดยตั้งชื่อถนนตามชื่อของเจ้าของที่ดินที่บริจาคให้ เช่น ถนนรัฐกิจ ถนนระนอง ถนนพิพิธภักดี ถนนวิฑูรอุทิศ ถนนปิติ ถนนวิภากุล เป็นต้น

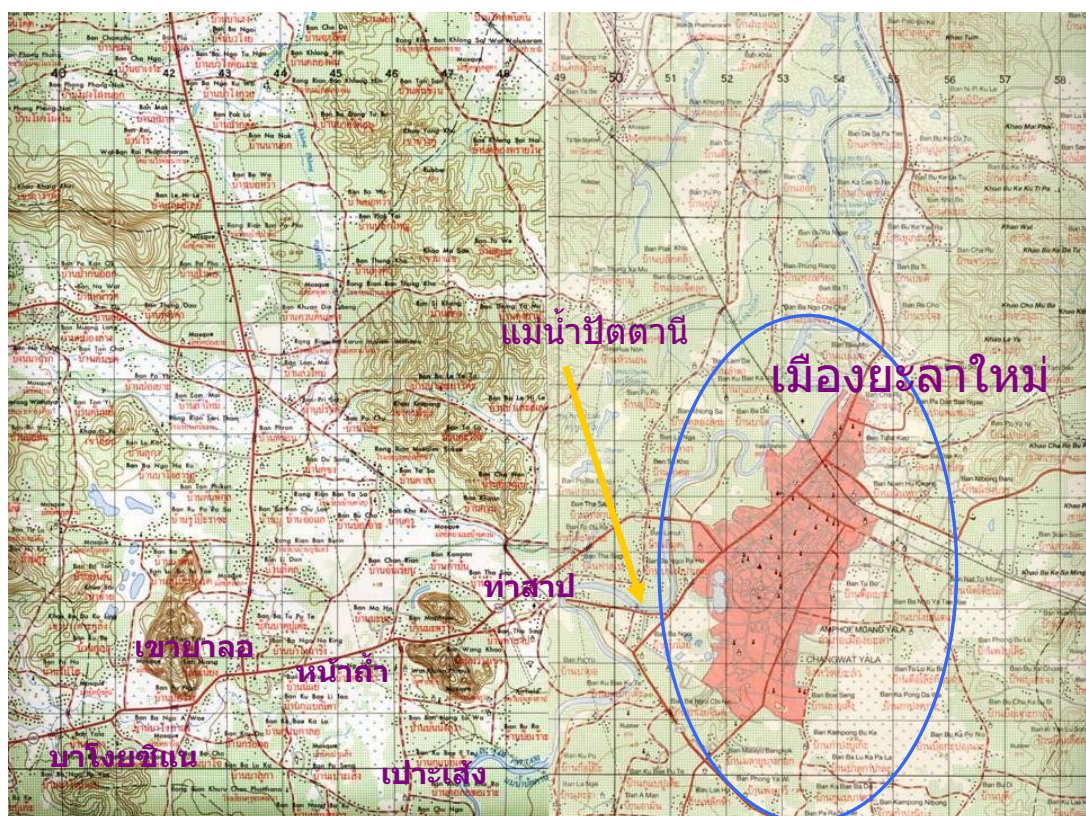
ในปีพ.ศ. ๒๔๘๕ ทางกรมได้ตัดสินใจย้ายเมืองยะลาจากสะเตงมาตั้งที่นิบงอย่างเป็นทางการ ด้วยเหตุผลว่าเมืองเก่าที่สะเตงอยู่ไกลทางคมนาคมและเป็นพื้นที่คับแคบขยายเมืองไม่ได้และอยู่ติดกับแม่น้ำปัตตานีเกินไปถูกน้ำกัดเซาะตลิ่งทุกปี สำหรับนิบงนั้นมีบริเวณกว้างขวาง อยู่ใกล้ทางรถไฟ สามารถขยายเมืองออกไปได้ทุกด้าน ทั้งยังมีถนนรถยนต์สามารถเดินทางไปปัตตานีได้โดยสะดวก

เมื่อย้ายเมืองยะลามายูนิบงครั้งแรก ศาลากลางจังหวัดก็ยังไม่ได้สร้าง เพียงไปอาศัยอยู่ที่โรงเรียนจีน (ยะลาบำรุง) ชั่วคราวก่อน และเมื่อสร้างศาลากลางจังหวัดยะลาเสร็จจึงย้ายไปอยู่ ณ ที่ทำการแห่งใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๕

การสร้างเมืองยะลาใหม่มีแผนผังที่เป็นระเบียบและสวยงาม โดยกำหนดให้ถนนทุกสายตรงไปรวมกันที่หลักเมือง แบ่งเขตเมืองออกเป็นสัดส่วน รอบเมืองเป็นที่ทำการของรัฐบาล ได้แก่ ศาลากลางจังหวัดยะลา ที่ว่าการอำเภอ ศาล สถานีตำรวจ ถัดออกมาเป็นวงเวียนและจัดเป็นบ้านพักของข้าราชการ ย่านที่อยู่อาศัย โรงเรียน โรงพยาบาล และย่านการค้า ผังเมืองยะลาที่นิบงเป็นเสมือนใยแมงมุมที่เป็นระเบียบสวยงามที่สุดของประเทศ

ภาพที่ ๖ แผนที่แสดงที่ตั้งของเมืองยะลาในปัจจุบัน

ภาพที่ ๗ แผนที่ตั้งชุมชนในเขตเมืองเก่ายาลอทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำปัตตานี
ตรงข้ามกับเมืองยะลาปัจจุบัน

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยาลอ

เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในบริเวณท้องถิ่นยาลอที่ประกอบไปด้วยหลายหมู่บ้านทั้งผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและมุสลิม จึงขอกล่าวถึงสภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้านในพื้นที่ศึกษาบางแห่ง ดังนี้

การเรียกชื่อหมู่บ้านในท้องถิ่นบริเวณนี้ ส่วนใหญ่แล้วจะเรียกตามลักษณะเด่นของทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในบริเวณนั้น เช่น ต้นไม้ แหล่งน้ำ หรือชื่อบุคคลต่างๆ ที่ความโดดเด่น มาเป็นชื่อหมู่บ้าน

บ้านยาลอ

เดิมเมืองยะลาอยู่ที่บ้านยะลาซึ่งเคยเป็นเมืองเก่า เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากในอดีต ซึ่งปัจจุบันความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติก็ยังคงมีอยู่ให้ลูกหลานรุ่นหลังได้ศึกษา เช่น ภูเขายาลอ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นดินแดนที่ความอาถรรพ์ในสมัยก่อน เมื่อมีการจัดการปกครองเป็นจังหวัดได้ย้ายไปยังบ้านสะเตงตั้งอยู่ที่ริมแม่น้ำปัตตานี เป็นที่ตั้งที่ทำการอำเภอและจังหวัด ต่อมาก็ได้ย้ายที่ทำการอำเภอและจังหวัดไปอีกที่ตั้งใหม่ก็คือ ไปตั้งที่บ้านนิบงจนถึงปัจจุบัน

ส่วนยะลาหรือยาลอนั้นชาวบ้านเชื่อว่า เป็นชื่อที่เพี้ยนมาจากคำว่า ยาลัวร์ เป็นภาษามลายูท้องถิ่นแปลเป็นไทยว่า ลาย (ลายพาดกลอนหรือลายของเสือโคร่งนั่นเอง)

การกำเนิดเมืองยาลอที่มาจาก ยาลัวร์ ตามสมมุติฐานหรือตามฮิกายะหรือตามตำนานซึ่งไม่มีการบันทึกลายลักษณ์อักษร มีบุรุษนายหนึ่ง ซึ่งบุรุษนายนั้นมือทั้งสองเป็นลายเมืองลายของเสือนำพรรคพวกกลุ่มหนึ่งมาสร้างเมืองยาลอ โดยตามตำนานบอกว่าเดินมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ทางบ้านปาโจมาถึงที่บ้านยาลอปัจจุบัน ผู้นำกลุ่มดังกล่าวได้จัดการให้พรรคพวกดำเนินการสร้างเมืองขึ้น ในการสร้างเมืองขึ้นนั้นมีการบอกกล่าวไว้ว่ามีการตรวจช้างน้ำ เมื่อดำเนินการช้างน้ำ พบว่าที่บ้านยาลอนี้เป็นพื้นที่ที่น้ำอุดมสมบูรณ์ คือในหาน้ำน้ำไม่ท่วมในหน้าแล้งน้ำไม่ขาด

เมื่อมีการสร้างเมืองยาลอขึ้น ชาวบ้านก็ขนานนามว่า เมืองของเจ้าลายหรือเมืองยาลัวร์ (เจ้าลายนี้มีประวัติความเป็นมาได้ถูกบันทึกในสมุดประวัติของเจ้าเมืองยาลัวร์ โดยเขียนด้วยลายมือเป็นภาษามลายูโบราณ)

ในการสร้างเมืองยาลัวร์ มีการสร้างกำแพงเมืองโดยให้ชาวบ้านมาร่วมกันขุดดินเอาดินถมเป็นกำแพงดินเป็นชั้นดินแล้ว มีการเอาไผ่หนามปลูกรอบกำแพงดินเพื่อเป็นการป้องกันสัตว์ร้ายอาทิ เช่น ช้างป่า เสือ เป็นต้น (ซากกำแพงก็คงเหลืออยู่บางส่วนทางผ่านทิศตะวันตกที่ตั้งอยู่ของเจ้าเมืองเรียกว่า ลูวากอดอ) หลังจากนั้นมีการจัดสรรที่ดินให้ชาวบ้านทำนามีการขุดคลองชลประทานเรียกว่า คลองยาลอ คลองเจ้าลาย ตามตำนานว่าเป็นการขุดคลองโดยใช้แรงงานคนเป็นหลัก และใช้ช้างเป็นผู้ชักนำหรือนำร่องและมีการสร้าง

อ่างเก็บน้ำเพื่อส่งน้ำตามคูชลประทานเพื่อการเกษตร พื้นที่ดังกล่าวเรียกว่า ทำนอบ อยู่ด้านหลังของสถานีอนามัยตำบลยะลาในปัจจุบัน

ภาพที่ ๘ ภูเขาบาลอ

ส่วนอีกตำนานหนึ่ง จะให้คำแปลของหมู่บ้านบาลอนี้ว่า “แห” ซึ่งเป็นอุปกรณ์จับปลาชนิดหนึ่ง มีการเล่ากันว่าในสมัยก่อนนั้นจะมีชาวบ้านครอบครัวหนึ่งนำแหเข้ามาในหมู่บ้านเป็นคนแรก เพื่อมาทอดแหตามบึงหรือหนองน้ำในหมู่บ้าน ซึ่งแหในช่วงนั้นเป็นสิ่งที่แปลกตาของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านไม่เคยเห็นมาก่อน เพราะว่าช่วงนั้นแหจะเป็นอุปกรณ์จับปลาของคนที่อยู่ตามชายทะเล เพราะมีแหล่งน้ำที่กว้าง ดังนั้น เมื่อนำเข้ามาในบริเวณจึงไม่มีใครรู้จัก ประกอบกับชาวบ้านที่นำแหเข้ามานั้น หลังจากเสร็จจากการทอดแหแล้ว เขาก็จะนำแหมาตากไว้หน้าบ้าน ซึ่งก็ยิ่งเป็นที่แปลกตาและสร้างความสงสัยแก่ผู้ที่เดินทางผ่านไปผ่านมา ดังนั้นชาวบ้านที่ผ่านไปผ่านมาบ้านหลังนี้ก็จะเข้าไปถามเจ้าของบ้านดังกล่าวว่าที่ตากอยู่หน้าบ้านคืออะไร เจ้าของบ้านก็ตอบว่า “แห” เป็นอุปกรณ์ในการจับปลาชนิดหนึ่ง จนกลายเป็นคำติดปากของคนในหมู่บ้าน และเรียกเป็นชื่อหมู่บ้านจนมาถึงปัจจุบัน

ส่วนยะลาหรือบาลอ ที่เรียกกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่มีใครสามารถรู้ได้แน่ชัดว่า **บาลอ** มาจากคำว่า **ยาโลร์** ที่แปลว่า ลาย หรือ **บาลอ** ที่แปลว่า แห แต่ก็มีหลักฐานจากคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน ว่า คำว่า ยาโลร์ ที่แปลว่า ลาย อาจจะเกิดขึ้นในยุคก่อน กว่าตำนานที่เรียกบาลอ ที่แปลว่าแห

ส่วนรอบเมืองยาลอนั้นทางด้านทิศเหนือเป็นบ้านกูเบ ทิศใต้บ้านบาโง ทางทิศตะวันออกบ้านหัวเขา ทิศตะวันตกเป็นโปโอ บ้านลีมาปูไระ

บ้านกูเบ มาจากคำว่า “จูเบอร์” แปลเป็นไทยคือ “ตลกหลวง” มีเรื่องเล่าว่าชาวบ้านจะช่วยสร้างบ้านให้เจ้าเมือง เป็นบ้านไม้ใหญ่และยาว (ภาษามลายู เรียกว่า บาลา รายอ) โดยเจ้าเมืองจะอาศัยห้องหนึ่ง มุมหนึ่งของบ้านของชาวบ้านหลังเสร็จสิ้นภารกิจประจำวันในตอนค่ำก่อนจะเข้านอนที่เข้านอนที่บ้านก็จะไปร่วมเสวนา พูดคุย เล่านิทานที่บ้านดังกล่าว ในแต่ละอาทิตย์ก็จะมีการละเล่นเหมือนกับเล่นละคร (มลายูเรียกว่าเบอร์ชาวัน) ในการเล่นนี้มีตัวตลกอยู่ด้วย ตัวตลกหลวงนั้นเรียกว่า จูเบอร์ เพื่อเป็นการสมนาคุณตอบแทนผู้ซึ่งให้ความบันเทิงแก่สังคม ทางเจ้าเมืองก็ได้จัดพื้นที่ให้แก่พวกตลกเหล่านั้น ก็คือบ้านจูเบอร์ หรือ บ้านกูเบ หมู่ที่ ๒ ในปัจจุบัน

บ้านบาโง หรือบ้านเนินสูงเป็นพื้นที่เจ้าเมืองได้สั่งช้างไปหากิน เพราะในก่อนนั้นยาลอเป็นเมืองที่มีช้างมากที่สุด ในเขตพื้นที่ด้วยกัน

บ้านปาโจ นั้นเป็นทางผ่านไหล คำว่า ปาโจ ในภาษามลายู แปลเป็นไทยหมายความว่า ไหล ผ่าน เช่น น้ำตก เป็นต้น

บ้านปาโฮ และ บ้านปีมาปูไระ เป็นที่ซึ่งเจ้าเมืองให้เป็นพื้นที่ชาวบ้านที่เป็นหมอผีและช่างสร้างบ้าน ช่างต่าง ๆ นานา อยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้

ดังนั้น ถ้าจะสังเกตได้จากผู้ที่อาศัยในกลุ่มบ้านดังกล่าว ที่รับการสืบทอดทางมรดกในทางกรรมพันธุ์ มีความชำนาญมากน้อยก็แล้วแต่พรสวรรค์ที่ได้รับจากบรรพบุรุษ

ในสมัยราชามุดอ (รายา = กษัตริย์สมัยก่อน) จะมีชาวบ้านที่นับถือไทยพุทธอาศัยอยู่ ปะปนกับศาสนานิกายอื่น โดยมีอาชีพหลักส่วนใหญ่ทำนาโดยมีการแยกข้าวสารไปขายแลกเปลี่ยนในเขตอำเภอยะหา โดยใช้เวลาในการเดินทาง ๕ วัน ข้าวสารที่ได้มานั้นชาวบ้านตัวเอง สำหรับคนที่มีความรู้ดีหน่อยจะใช้เกี่ยววันในการคมนาคม

และในทุกวันพุธของสัปดาห์จะมี แม่ค้า+พ่อค้า จากปัตตานีเดินทางโดยรถเกวียนขนของจำพวก ปลา น้ำตาลแว่น เป็นต้น มาจอดไว้ในหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านเราแลกเปลี่ยนข้าวเปลือกกับอาหารโดยเฉพาะ ข้าวเปลือกแลกกับอาเนาะเกีเกะ (ปลาชนิดหนึ่ง)๖

บ้านยาลอจะมีภูเขาล้อมรอบ พื้นที่จะเป็นป่าส่วนใหญ่และมีพื้นที่ที่เป็นทุ่งนา ในสมัยนั้นชาวบ้านจะมีทางลูกรังที่เป็นทางสายหลักในการเดินทางไปมาซึ่งเป็นทางแคบ ๆ ลัดเลาะป่าใช้สำหรับเป็นทางเดินเท้าและทางเดินช้างเป็นทางที่เกิดจากชาวบ้านเดินไปมาเป็นเวลานานกลายเป็นทาง เรียกว่าทางลูกรัง

ในบ้านยาลอจะมีภูเขาใหญ่ ๆ หลายลูก เช่น บูเกะกือจิ เขายาลอ และเขาแดนคลั่ง โดยเฉพาะเขายาลอ ชาวบ้านเล่าว่าเป็นภูเขาศาตวรรษจะมีภูเขามากสีขาว อ้าปากค้างไว้เพื่อรองเหยื่อ ค้างคาวเผ่าภูเขานั้นอยู่ แต่ไม่ทำร้ายใคร แต่ถ้าหากใครก็ตามที่ขึ้นไปบนเขานั้น โดยที่คิดไม่ดี ต้องการขึ้นไปขโมยของมีค่าในถ้ำบนภูเขานั้นก็จะมีอันเป็นไป เล่ากันว่าบางคนถึงกับเสียชีวิตก็มี บางคนหลงไปมาที่อยู่เดิมจะไม่ถึงจุดหมาย แต่สำหรับชาวบ้าน

ธรรมดาปกติก็จะขึ้นไปแค่เอาชีตังควาใช้ทำปุ๋ยเท่านั้น ภูเขาบาลอเป็นภูเขาที่มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ตั้งแต่สมัยก่อนจนถึงปัจจุบันก็ยังคงมีความสมบูรณ์นั้นอยู่

บ้านบาลอสมัยก่อนการตั้งครัวเรือนอยู่กระจัดกระจายตามเชิงเขาและนา โดยกลุ่มหนึ่งจะมีแค่ ๒-๓ ครัวเรือน ในจุดบ้านกอดอจะมีจำนวนครัวเรือนมากหนาแน่นกว่า (กอดอเป็นภาษายาวีแปลว่าเขตพระราชวัง)

ภูเขาบูเกะบาลอ มีตำนานเล่ากันว่านายมะแซกุสุแวได้หาบของผ่านพื้นที่แห่งนี้โดยเดิมพื้นที่แห่งนี้เป็นทะเลสาบและของที่หาบนั้นได้หักของที่ตกลงลงมานั้นกลายเป็นภูเขา ๒ ลูก บางคนเล่าว่าภูเขาลูกนั้น คือ ภูเขาบาลอและภูเขาหน้าถ้ำ

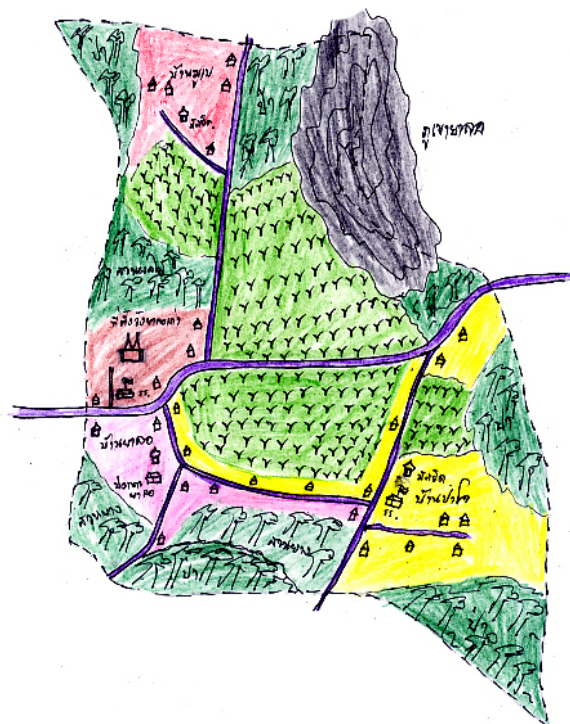
ปัจจุบันตำบลยะลา มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๓ หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ ๑ บ้านบาลอ เป็นพื้นที่วังเก่าของเจ้าเมืองยะลาในอดีต

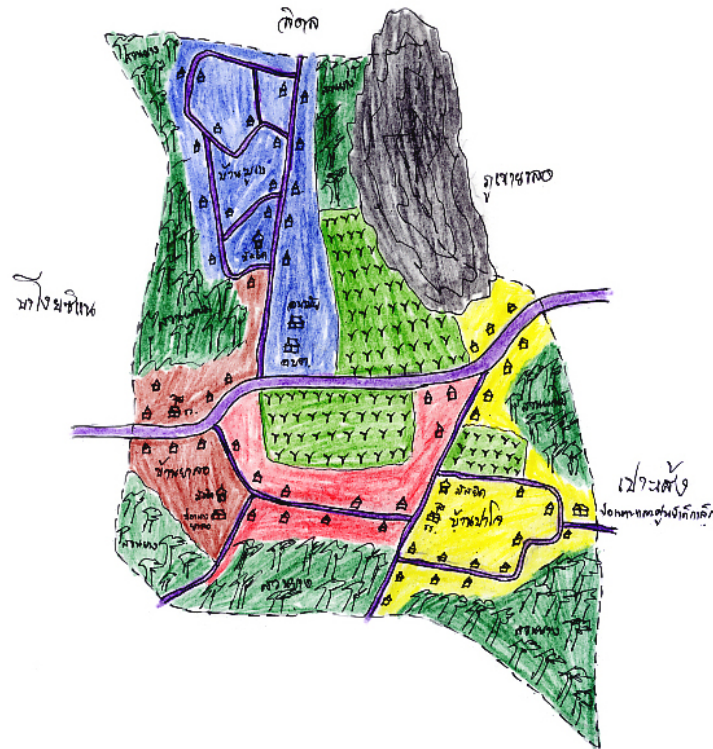
หมู่ ๒ บ้านซุเบ คำว่า ซุเบ มาจากคำว่า จูเบร์ เป็นชื่อของตลกหลวงที่อยู่ในวังของเจ้าเมืองบาลอในอดีต

หมู่ ๓ บ้านปาโจ คำว่า ปาโจ เป็นชื่อของสายน้ำที่ไหลลงจากภูเขาผ่านหมู่บ้าน จนกลายเป็นชื่อหมู่บ้านที่เรียกกันมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ ๙ แผนที่ตำบลบาลอในอดีต

ภาพที่ ๑๐ แผนที่ตำบลยาลอในปัจจุบัน

บ้านเปะแสง

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมืองยะลาในปัจจุบัน ห่างจากตัวเมืองยะลาประมาณ ๑๐ กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบและเนินเขา อดีตนั้นพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าทึบ มีไม้เบญจพรรณ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่มากมาย และมีช้างและม้าจำนวนมากซึ่งยานพาหนะของเจ้าเมืองยาลอเก่า ที่ราบส่วนใหญ่จะเป็นทุ่งนา ซึ่งปัจจุบันบริเวณที่เป็นทุ่งน่ายังมีให้เห็นอยู่ ส่วนบริเวณป่าทึบได้สูญสิ้นไปหมดแล้ว กลายเป็นสวนยาง และสวนผลไม้ในปัจจุบัน ส่วนสัตว์ป่าเหลือให้เห็นอยู่เพียงไม่กี่ชนิด เช่น หมูป่า ไก่ป่า เป็นต้น ส่วนทรัพยากรธรรมชาติก็จะมีแม่น้ำสายหลัก คือแม่น้ำปัตตานี ซึ่งเป็นแม่น้ำที่เป็นเขตบริเวณระหว่างตำบลเปะแสงกับตำบลบันนังสาเรง โดยจะเป็นแหล่งอาหารแก่ผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นก็ยังมีการเลี้ยงโค กระบือ ปลูกข้าว ปลูกยางพารา ปลูกผลไม้ต่าง ๆ ทำนา ที่เจ้าเมืองเก่าสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการทำนาในสมัยอดีต คือทำนบกุ่มแบบคือวังและทำนบทราย บ้านราเยาะฮ์มาตี ซึ่งปัจจุบันทำนบเหล่านี้ได้เสื่อมสภาพไม่สามารถที่จะใช้งานได้อีก

นอกจากนี้ยังมีสถานที่สำคัญซึ่งคนสมัยก่อนถือเป็นสถานที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และยังเป็นแหล่งอนุรักษ์ ตลอดจนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในปัจจุบัน คือ ภูเขา หรือสุสานที่ฝังศพเจ้าเมืองยะลาเก่า ตั้งอยู่ที่ ภูเขา บริเวณมัสยิดยาแมะลังกา ในหมู่ที่ ๑ ของตำบลเปะแสง และวังเจ้าเมืองเก่ายะลา ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๒ ของตำบลเปะแสง ซึ่งปัจจุบันมีสภาพเสื่อมโทรม ภูเขาชั้นกรุงรัง เหลือแต่เครื่องประดับต่าง ๆ ที่ลูกหลานได้เก็บรักษาเอาไว้ตำบล

เปาะเส้ง มีตำนานเล่ากันว่า บ้านเปาะเส้งตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๗๘ โดยชาวจีนครอบครัวหนึ่ง ซึ่งมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน มาประกอบอาชีพ และจีนครอบครัวนี้มีบุตรคนโตชื่อ “เส้ง” เนื่องด้วยจีนครอบครัวนี้มีความศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนาจึงได้ก่อสร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและประเพณีต่าง ๆ โดยยกที่ของตัวเองเป็นที่สำหรับสร้างวัด พอสร้างวัดเสร็จแล้วก็ให้มีชาวไทยพุทธหลังไหลอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในเปาะเส้งกันมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ตำบลเปาะเส้งสมัยนั้นเป็นถิ่นฐานของชุมชนไทยพุทธ ซึ่งในขณะนั้นที่ตำบลหน้าถ้ำก็เป็นถิ่นฐานของชาวมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

ในช่วงเวลาต่อมาชาวไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ที่หน้าถ้ำ ได้ค้นพบพระพุทธรูปจำนวนมากอยู่ใน “ถ้ำคูหาภิมุข” ในปัจจุบันหลังจากนั้นเมื่อชาวไทยพุทธที่อาศัยอยู่ที่เปาะเส้งทราบข่าว จึงได้ทำการเจรจาเพื่อขอแลกเปลี่ยนสถานที่กันระหว่างชาวไทยพุทธที่อาศัยอยู่ที่เปาะเส้งกับชาวไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ที่หน้าถ้ำการเจรจาก็เป็นที่ตกลง เนื่องจากสถานที่ที่มุสลิมอาศัยอยู่ที่พระพุทธรูปอยู่ ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ตนเองนับถือบูชา หลังจากนั้นชาวไทยมุสลิมที่อยู่หน้าถ้ำก็อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เปาะเส้ง และชาวไทยพุทธที่อยู่เปาะเส้งก็อพยพไปตั้งถิ่นฐานที่หน้าถ้ำจนถึงปัจจุบัน

ส่วนคำว่า “เปาะเส้ง” ที่ใช้เป็นชื่อตำบลนั้น ก็เนื่องมาจาก ชาวจีนที่มาอาศัยอยู่เป็นครอบครัวแรกมีบุตรคนโต ชื่อ “เส้ง” หรือ “ไอ้เส้ง” เนื่องจากจีนครอบครัวนี้มีธรรมาศัตถ์ มีความเมตตากรุณา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชาวบ้านที่เดินทางผ่านไปมาหรือเดินทางมาหาของป่าในบริเวณนี้ก็จะมาพักเหนื่อยที่บ้านของชาวจีนครอบครัวดังกล่าว แล้วเจ้าของบ้านก็ยกน้ำ อาหาร ผลไม้ ให้แก่คนที่มาพักเหนื่อย จนเป็นที่ประทับใจแก่ประชาชนที่แวะมาบ้านของชาวจีนครอบครัวนี้ แล้วก็จะหยอกเย้าเล่นกับลูกของชาวจีนครอบครัวนี้ที่ชื่อ “เส้ง” หลังจากนั้นจึงเป็นคำกล่าวติดปากของผู้คนที่เดินทางผ่านมาไปมาผ่านไปมาเล่นกันว่า “ไปบ้านเปาะไอ้เส้ง” ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า “พ่อไอ้เส้ง” แล้วเพี้ยนมาเป็นคำว่า “เปาะเส้ง” ซึ่ง “เปาะ” แปลว่า “พ่อ” ส่วน “เส้ง” หมายถึงลูกคนโตของชาวจีนครอบครัวแรกที่มาอยู่ ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้เรียกตำบลเปาะเส้งจนถึงปัจจุบัน^๔

เนื่องจากตำบลเปาะเส้งเป็นบริเวณที่เป็นวังของเจ้าเมืองเก่า ดังนั้นจึงทำให้ผู้นำส่วนใหญ่ก็จะเป็นลูกหลานของเจ้าเมืองเก่า ตลอดจนชาวบ้านก็จะให้ความเคารพนับถือเมื่อประมาณ ๗๐ ปีที่ผ่านมา ตำบลเปาะเส้งจะมีบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ คือ โต๊ะคุงสะอะ (เปรียบเสมือนกำนันในปัจจุบัน) ซึ่งชาวบ้านจะให้ความยำเกรงและเคารพในคำพูด และปฏิบัติในคำสั่งของโต๊ะคุงสะอะ นอกจากนั้นก็ยังมีบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถืออีกเหมือนกัน อย่างเช่น โต๊ะปาแน ชื่อ เจ๊ะเงาะห์ ซึ่งเป็นช่างตีเหล็ก อีกคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพมากเช่นกัน เนื่องจากต้องขอความช่วยเหลืออยู่เป็นประจำ คือ

^๔ นายจิ สาเฮาะ สัมภาษณ์ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๘

เปาะวอเยาะฮ์ ซึ่งเป็นหมอดีที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น นอกจากนั้นก็ยังเป็นหมอน้ำมนต์และหมอสมนไพร โดยใช้รากพืชต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบัน หมอน้ำมนต์และหมอสมนไพรก็ยังมียู่ เนื่องจากการสืบทอดจากคนรุ่นก่อน ส่วนหมอดีก็ยังมียู่บ้าง แต่ไม่มากนัก เช่น ตำบลเปาะเล้งปัจจุบันก็มีหมอดีอยู่ ชื่อ นายเจ๊ะโด หะมะ อายุ ๖๔ ปี ซึ่งเป็นหมอดีคอยรักษาคนไข้^๔

ชาวบ้านเปาะเล้งในอดีตนั้นส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือทำนา ซึ่งการทำนาในสมัยก่อนนั้นจะมีพิธีกรรมต่าง ๆ มากมายนับตั้งแต่การหว่านเมล็ดข้าว จนถึงการเก็บเกี่ยวข้าว ปัจจุบันพิธีกรรมเหล่านี้ได้สูญหายไปตามกาลเวลา และการทำนาในปัจจุบันก็จะทำเป็นอาชีพเสริมเท่านั้น ประกอบกับพื้นที่ทำนามีจำนวนลดลง เนื่องจากการถมดินที่นาเพื่อเป็นที่ปลูกบ้าน และประกอบธุรกิจต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่าพื้นที่เขตนี้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่อดีต ดังนั้นจึงทำให้การดำรงชีวิตของประชากร จึงไม่ถึงกับขัดสน เพราะว่าชาวบ้านในอดีตนั้นดำรงแบบเรียบง่ายมีอาชีพหลักคือทำนา เว้นจากทำนาก็ปลูกพืชผักสวนครัวรอบ ๆ บริเวณบ้าน แล้วหาปลาตามคลองและหนองน้ำเพื่อมาเป็นกับข้าวมือต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านในอดีตนั้นจะมีภูมิปัญญาในการหาปลาและล่าสัตว์ป่าในแบบวิธีต่าง ๆ มากมาย นอกจากนั้นแล้ว ชาวบ้านจะนิยมเลี้ยงสัตว์ประเภท วัว ควาย แพะ

ส่วนทางด้านการค้าขาย จะเห็นได้ว่าประชากรในเขตนี้มีการค้าขายมายาวนานตั้งแต่อดีต อาจจะเนื่องมาจากคนที่มาอยู่กลุ่มแรกเป็นพวกเชื้อสายจีน ซึ่งมีจิตวิญญาณทางด้านการค้าขายอยู่แล้ว โดยจะเห็นได้จากตำนานการบอกเล่าของนายกูกะมะ รงโชะ (หลานเจ้าเมืองยะลาเก่า) ว่าในบึงกืออนาสีสมัยก่อนนั้น มีเรือหงส์ของพ่อค้าที่มาค้าขายสินค้าในบริเวณนี้ ได้จมอับปางลงในบึงกืออนาสี หลังจากนั้นชาวบ้านก็ไม่กล้าไปบริเวณนั้นอีก เพราะเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของเรือหงส์ ว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิต

อีกอย่างหนึ่งที่ยืนยันว่าพื้นที่บริเวณนี้มีการค้าขายมาตั้งแต่อดีต คือตลาดนัดเก่าแก่ (ตลาดนัดบ้านเนียงในปัจจุบัน) ของตำบลเปาะเล้ง ซึ่งคนที่ก่อตั้งและบุกเบิกตลาดนัด คือ โต๊ะแซงง โดยใช้ชื่อของตนเองเป็นตลาดนัดราวประมาณ ๗๐ กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งจะมีพ่อค้าแม่ค้าจากปัตตานีมาขายปลา อาหารทะเลต่าง ๆ และมีพวกซิกส์ที่มาขายเสื้อผ้า ส่วนชาวบ้านบริเวณนี้ก็จะออกไปขายข้าวสารและพืชผักต่าง ๆ หรือออกไปแลกเปลี่ยนค้ากันระหว่างพ่อค้า แม่ค้า จากปัตตานี

จะเห็นได้ว่าเส้นทางการคมนาคมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงกันอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันถนนหนทางมีอยู่ทั่วหมู่บ้าน จนดูคล้ายเป็นใยแมงมุมไปแล้ว แม้บนยอดเขาก็กมีถนนไปถึงแล้ว ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ขึ้นไปกรีดยางตามยอดเขาต่าง ๆ และมีการตัดต่อถนนซึ่งช่วยให้การเดินทางมีความสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

^๔ นายเจ๊ะหะมะ ดาเห อายุ ๘๓ ปี เกิดในหมู่ ๑ ตำบลเปาะเล้ง

ปัจจุบันเปาะเส้งกลายเป็นพื้นที่ตำบลในอำเภอเมืองยะลา มีเขตการปกครองทั้งหมด ๔ หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ ๑ บ้านเปาะเส้ง บ้านเปาะเส้งเป็นจุดศูนย์กลางของตำบล เป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรและมีจำนวนครัวเรือนมากที่สุดในตำบล อาจจะเป็นเพราะว่าเป็นหมู่บ้านดั้งเดิมที่คนเริ่มมาอยู่ ส่วนประวัติการเรียกชื่อหมู่บ้านก็เหมือนกับที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และยังมีสถานที่ที่เป็นประวัติศาสตร์ คือ กูโบเจ้าเมืองยาลอเก่า

หมู่ ๒ บ้านจืองา คำว่า “จืองา” เป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งคือ “ต้นตะเคียน” เป็นไม้เนื้อแข็งซึ่งมีราคาสูงมากในปัจจุบัน ซึ่งจากการบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านนี้ว่า แต่เดิมในหมู่บ้านนี้จะเต็มไปด้วยไม้จืองาหรือไม้ตะเคียน จนกลายเป็นคำติดปากจนกลายเป็นชื่อหมู่บ้านที่เรียกกันมาจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างบ้านเรือน พ่อต่อมากคนในหมู่บ้านมีจำนวนเพิ่มขึ้น ทำให้มีการใช้ทรัพยากรมากขึ้น จึงทำให้ปัจจุบันไม่มีไม้ชนิดนี้ให้เห็นแล้วในหมู่บ้าน และหมู่บ้านจืองาเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่กว้างที่สุดในตำบลและยังเป็นพื้นที่มีแหล่งประวัติศาสตร์คือมีวังเก่าเจ้าเมืองยะลา ซึ่งปัจจุบันก็มีลูกหลานเจ้าเมืองยาลออาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้เป็นจำนวนมาก

หมู่ ๓ บ้านกูแบปาแย คำว่า “กูแบ” หมายถึง คูน้ำหรือปลัก ส่วน “ปาแย” แปลว่า ยาว ซึ่งรวมกันแล้วหมายถึง คูน้ำที่ยาวหรือปลักยาว โดยจากการบอกเล่าของชาวบ้านบอกว่า สมัยก่อนนั้นพื้นที่ในบริเวณที่เป็นที่นาในปัจจุบันนี้แต่ก่อนนั้นจะเป็นปลักยาวมีปลาชุกชุมมากเป็นแหล่งน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งชาวบ้านต้องพึ่งพาจากคูน้ำแห่งนี้ในเรื่องการใช้น้ำ การหาปลา จนกลายมาเป็นชื่อหมู่บ้านและมีการเรียกกันมาจนถึงปัจจุบัน ลักษณะเด่นของหมู่บ้านนี้คือ อยู่ติดกับภูเขาคือภูเขาเจาะนาปา ซึ่งเป็นที่สำหรับการทำสวนยางของชาวบ้านในปัจจุบัน

หมู่ ๔ บ้านเหียง คำว่า “เหียง” เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีลักษณะคล้ายกับไห จากการบอกเล่าของชาวบ้านว่า ในสมัยก่อนนั้นดินแดนบริเวณนี้เคยมีโรงอิฐ ซึ่งปั้นเครื่องปั้นดินเผาประเภทเหียงเป็นจำนวนมาก ทำให้คนที่ผ่านมาผ่านไปแถวนี้ซื้อไปเก็บไว้ที่บ้าน กลายเป็นคำกล่าวติดปากจนกลายมาเป็นชื่อหมู่บ้านที่เรียกกันมาจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าอัตราจำนวนประชากรของตำบลเปาะเส้ง อดีตนั้นมีเพียงไม่กี่ครัวเรือน โดยตั้งอยู่เป็นหย่อม ๆ ตามปลายทุ่งนา ตามเชิงเขา ตามริมแม่น้ำ หรือริมคลอง แต่ก็มีมีการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็วสาเหตุหลักเนื่องมาจากประชากรในตำบลเปาะเส้งไม่ค่อยมีการย้ายถิ่น คือจะมีการแต่งงานภายในหมู่บ้านเดียวกัน ไม่ค่อยแต่งงานออกไปต่างถิ่น ประกอบกับอดีตนั้น จะนิยมมีลูกกันมาก ๆ ครอบครัวหนึ่งมีลูกประมาณ ๕-๑๐ คน และผู้ชายจะนิยมมีภรรยาหลายคน หมู่บ้านนี้มีเมียคนหนึ่ง หมู่บ้านต่อไปก็มีเมียอีกคนหนึ่ง ดังนั้นจึงทำให้แต่ละคนมีลูกมาก ทั้งลูกของเมียหลวงและลูกของเมียน้อย แต่ทุกคนก็จะมีความรักใคร่ปรองดอง มีความสามัคคีและอยู่กันแบบระบบเครือญาติ จะเห็นได้จากในสมัย

อดีตนั้น ถ้าบ้านไหนมีการจัดงานชาวบ้านก็จะมาช่วยเหลือกันเป็นพิเศษ ตลอดจนบางคนก็ยังนำวัว ควาย มาให้เพื่อใช้ในการจัดงาน

เนื่องด้วยชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมแต่งงานภายในหมู่บ้านเดียวกัน จึงทำให้จำนวนเพิ่มขึ้นภายในตำบลอย่างรวดเร็ว และมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนค่อนข้างหนาแน่นในปัจจุบัน และคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ก็จะอยู่ในวงศาคณาญาติเดียวกันหรือคณาญาติเดียวกัน เพราะว่ามีบางคนแต่งงานกันเพียงแค่ว่าเป็นลูกพี่ลูกน้องกันดังจะเห็นได้จากในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ จะมีเพียงแค่ว่าไม่กี่นามสกุล และจะมีนามสกุลหนึ่ง ๆ จำนวนมาก แต่ในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่มีการศึกษาที่สูงขึ้นจึงนิยมแต่งงานออกไปต่างหมู่บ้านและนอกเครือญาติกันมากขึ้น จึงทำให้ประชากรกระจัดกระจายไปอยู่นอกถิ่น และนอกเครือญาติกันมากขึ้น จึงทำให้ประชากรกระจัดกระจายไปอยู่นอกถิ่นกันมากขึ้น

เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เป็นวังของเจ้าเมืองเก่ายะลา และยานพาหนะของชาวเมืองในสมัยอดีต ก็จะเป็นสัตว์พวกช้างกับม้า ซึ่งจากการบอกเล่าของชาวบ้าน พื้นที่แห่งนี้มีช้างและม้าจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นของเจ้าเมืองยะลาเก่า จะมีบ้างที่เป็นของชาวบ้าน แต่ก็จะเป็นส่วนน้อยโดยการคัดเลือกม้าและช้างมาใช้เป็นยานพาหนะหรือใช้รถของเจ้าเมืองในอดีตนั้นจะมีวิธีการคัดเลือก โดยผู้เชี่ยวชาญ

วังพระยาเยลา (วังเก่าเจ้าเมืองยะลา) วังพระยาเยลา (ต่วนกูสุไลมาน) วังหลังนี้สร้างขึ้นในช่วงที่ต่วนกูสุไลมานเป็นพระยาเยลา (พระยาณรงค์ศรีประเทศพิเศษวังษา) ช่วง พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๔๕๑ ช่วงนี้สร้างวังหลังนี้ชื่อนายหะยีส๊ะมะ เป็นช่างคนเดียวกันที่สร้างวังเมืองปัตตานี

เดิมทีวังนี้มี ๓ หลังติดต่อกันในเนื้อที่ประมาณ ๓ ไร่เป็นบ้านทรงปั้นหยาหลังคาทรงสัมะ เป็นเรือนแฝดมีชานเรือนอยู่ตรงกลางเรือนหลังใหญ่กว้างประมาณ ๕ เมตร ยาว ๒๐ เมตร เรือนหลังใหญ่ด้านหน้าที่ระเบียงด้านหลังเป็นห้องละหมาดเรือนหลังเล็กกว้างประมาณ ๔ เมตร ยาว ๒๐ เมตร ชานเรือนข้างหลังเป็นบ่อน้ำ และอ่างอาบน้ำละหมาดด้านหลังของเรือนเล็กเป็นห้องครัว วังหลังนี้เป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูงมีเสาไม้จำนวนมากพื้นไม้กระดานฝาไม้กระดาน หลังคามุงกระเบื้องดินเผา ซึ่งนำมาจากเตาเผาที่เมืองปัตตานี

เจ้าเมืองยะลาได้รับแต่งตั้งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์คือ

๑. ต่วนยะลอมีตำแหน่งเป็นพระยาเยลอ ๒. ต่วนบางกอก ๓. นายยิ้มซ้ายหรือหลวงสวัสดิ์ภักดี ๔. นายเมือง ๕. อังกูอับลูเลาะห์ ๖. อังกูมุฮัมมัด ซอและ ๗. อังกูสุไลมาน (ต่วนกูสุไลมาน)

เจ้าเมืองคนสุดท้ายมีนามเดิมตามตำแหน่งว่าพระยาณรงค์ฤทธิ์ศรีประเทศพิเศษวังษา ครั้งก่อนนี้เจ้าเมืองต่วนกูสุไลมาน นั้นท่านเป็นเจ้าเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อบ้านเมืองเป็นคนที่รักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปฏิเสธผลประโยชน์มหาศาลที่ชาวต่างชาติจะกำนပ်ให้เพื่อแลกกับการระเบิดหินภูเขาเพื่อหาหินแร่ แต่ด้วยว่าท่านกลัวทรัพยากรจะต้องเสียไปจึงระงับการติดต่องานระเบิดหินจากชาวต่างชาติ

เจ้าเมืองยะลานั้นเป็นผู้ปกครองที่เป็นนักพัฒนาทั้งด้านการปกครอง สภาพแวดล้อม และบุคลากร ครั้นอดีตนั้นเจ้าเมืองยะลาได้สร้างบ้านไว้ที่ตำบลเปาะเส้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ท่านว่าราชการที่นั่นและพักอาศัยอยู่กับฟาติมะห์ ภรรยาซึ่งเป็นธิดาของเจ้าเมืองรามัน

วังเก่าเจ้าเมืองยะลาตั้งอยู่ที่หมู่ ๒ ของตำบลเปาะเส้ง โดยใช้เส้นทางออกจากเมืองยะลาตรงไปสายแยกบ้านเนียงเลี้ยวซ้ายเข้าไปจะเจอสภาพวังที่หลงเหลือไว้แต่ซากปรักหักพังและภายในวังยังมีของใช้และอาวุธของเจ้าเมือง

สุสานเจ้าเมืองยะลา เดินทางไปยังถนนสายเก่าไปยังหมู่ที่ ๑ ประมาณ ๕๐๐ เมตร จะพบกับเส้นทางลาดคอนกรีตเข้าไปประมาณ ๓๐๐ เมตร จะเจอกับสุสานเจ้าเมืองตั้งอยู่ในพื้นที่ ของหมู่บ้านตำบลเปาะเส้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

สุสานหรือกูโบร์ (หลุมฝังศพ) พระยายะลาตั้งอยู่ในบริเวณมัสยิดบ้านลางา หมู่ที่ ๑ ตำบลเปาะเส้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ในพื้นที่ประมาณ ๑๐ ไร่ สุสานหรือกูโบร์พระยายะลา (ส่วนกุสุโลมาน) พระยาณรงค์ฤทธิ์ศรีประเทศวิเศษวังษา เจ้าเมืองยะลาเชื้อสายมลายูคนสุดท้ายได้ครองเมืองยะลา ในช่วง พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๔๕๑ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยายะลาถึงแก่กรรมใน พ.ศ. ๒๔๕๑ บุตรหลานจึงได้ฝังศพไว้ ณ สุสานแห่งนี้ ได้ให้ช่างจากเมืองปัตตานีสร้างเป็นศาลารูปจัตุรัส หลังคามุงกระเบื้องดินเผาจากเตาเผาเมืองปัตตานี

ภาพที่ ๑๑ สภาพสุสานเจ้าเมืองยาลอ

ภาพที่ ๑๒ เครื่องครอบหลุมศพทำด้วยหินอ่อน

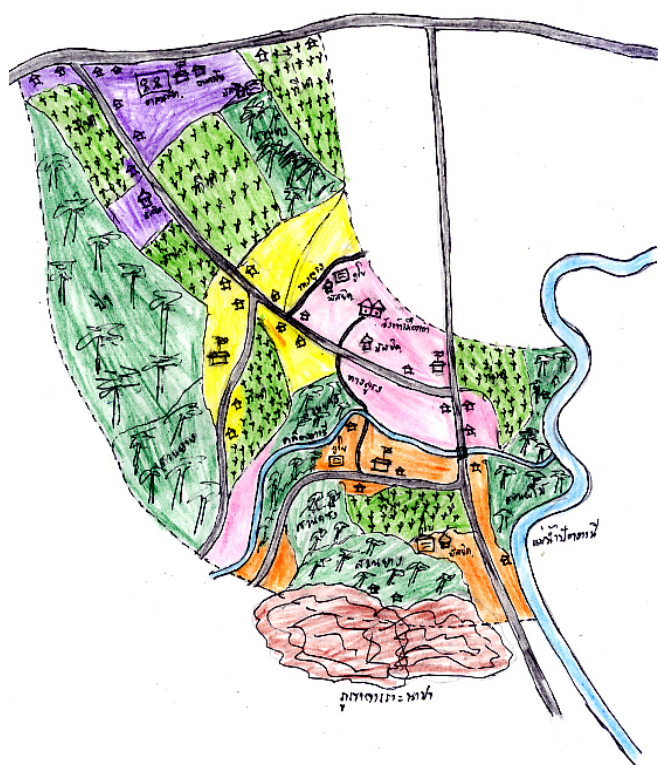
ส่วนเครื่องครอบหลุมศพเป็นหินอ่อนได้มาจากเมืองสลักที่ได้มาจากประเทศตุรกี โดยขนส่งมาทางเรือเครื่องครอบหลุมศพเป็นหินอ่อนแกะสลักเป็นหลังคาและรูปโดมหินอ่อน สำหรับที่ครอบหลุมศพของตัวนกุสโลมาน ซึ่งภาษามลายูเรียกว่า (กาแจปอรี) มีคำจารึกบนหินอ่อนเขียนเป็นภาษามลายูซึ่งนายอับดุลกอเดร์ อูมา เป็นผู้อ่านและผู้แปลดังนี้

คำอ่าน รายอังกุสโลมานเบ็ญรายยะลาตูวอังกุซอและห์มีองังกิตปู ๑๒ ฮารี หมอมีสซูลฮิจเราะห์ ปี ๑๓๔๐

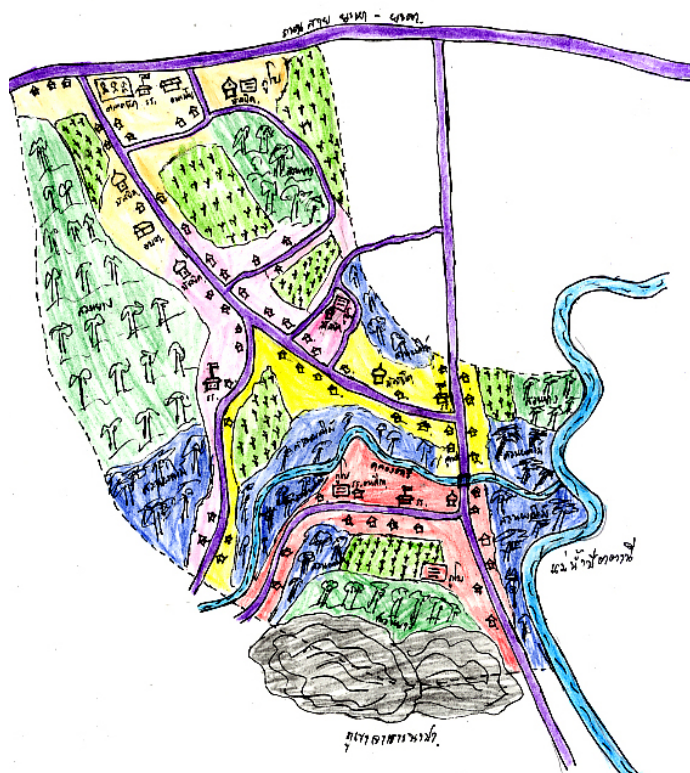
คำแปล เจ้าเมืองยะลาตัวนกุสโลมานบุตรเจ้าเมืองยะลาเก่าตัวนซอและห์ถึงแก่กรรมเวลา ๑๒ วันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ ฮิจเราะห์ ๑๓๔๐

จากข้อความที่จารึกที่หลุมฝังศพของตัวนกุสโลมานเป็นหลักฐานสำคัญที่ทำให้ทราบแน่ชัดเจนว่า ตัวนกุสโลมานเป็นบุตรของตัวนกุซอและห์ กูโบร์พระยายะลาแห่งนี้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมืองยะลาคู่กันกับวังเก่าพระยายะลาซึ่งอยู่ในพื้นที่ตำบลเดียวกันแต่ต่างหมู่บ้านสมควรที่จะได้รับการดูแลรักษาสืบไป

ภาพที่ ๑๓ แผนที่ตำบลเปาะเส้งในอดีต

ภาพที่ ๑๔ แผนที่ตำบลเปาะเส้งในปัจจุบัน

บ้านหน้าถ้ำ

บ้านหน้าถ้ำ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองยะลาไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๘ กิโลเมตร มีภูเขาหินอ่อนขนาดเล็กตั้งอยู่ กินเนื้อที่ประมาณ ๑ ใน ๔ ของเนื้อที่หมู่บ้านทั้งหมด ขณะเดียวกันที่หมู่ ๔ ก็มีภูเขาลักษณะเดียวกัน ตั้งอยู่กินเนื้อที่ประมาณ ๑ ใน ๕ ของเนื้อที่ทั้งหมด

ตามตำนานเก่าเล่าว่าตำบลหน้าถ้ำเป็นเกาะหนึ่งที่มีน้ำล้อมรอบ ไม่มีคนอาศัยอยู่เลย ในสมัยที่รัฐกลันตัน ตรัง กานู ยังเป็นของไทยทางการได้ให้หัวเมืองทางใต้คือ เกาะตุนัน โดยทางเรือที่บริเวณภูเขาบ้านหน้าถ้ำ ต่อมาอีกหลายร้อยปีบริเวณนั้นเกิดน้ำแห้งแปรสภาพเป็นพื้นดินจึงมีผู้คนมาอาศัยอยู่เรียกว่า หน้าถ้ำ หรือบ้านหน้าถ้ำ เป็นที่ตั้งของหมู่ที่ ๑ และที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลหน้าถ้ำปัจจุบัน

บ้านหน้าถ้ำเป็นหมู่บ้านที่อยู่อาศัยของชาวไทยพุทธมาเป็นเวลานาน จนมิสามารถสืบค้นได้ว่า การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในครั้งแรก ใครเข้ามาอยู่เมื่อใด และมาจากไหน เมื่อเข้ามาอยู่แล้วทำไมจึงมีการอพยพไปอยู่ที่อื่น คงทิ้งหลักฐานอันเป็นตำนานให้คนที่เข้ามาอยู่ใหม่ได้ทำการสืบค้นและสันนิษฐานกันจนปัจจุบันนี้ สิ่งที่บรรพบุรุษซึ่งเข้ามาอยู่อาศัยในก่อนทิ้งร่องรอยไว้ที่สำคัญ คือพระพุทธรูปไสยาสน์ ภายในถ้ำที่ภูเขา ถ้ำซึ่งนักโบราณคดีได้สันนิษฐานว่า เป็นพระพุทธรูปที่สร้างสมัยศรีวิชัย และเป็นเวลาไล่เลี่ยกันกับการก่อสร้างพระมหาธาตุอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และพระมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช หากเป็นจริงตามข้อสันนิษฐานดังกล่าว ก็แสดงว่าหมู่บ้านแห่งนี้ มีคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธเข้ามาอยู่ในราว พ.ศ. ๑๓๐๐ เศษ แต่จากการสืบค้นในปัจจุบัน ทราบแต่เพียงว่าผู้ที่ยังคงอาศัยอยู่ เป็นบุตรหลานของคนที่พักพิงอพยพเข้ามาเพื่อประมาณ ๑๕๐ ปีเศษ ไม่ปรากฏว่าบรรพบุรุษผู้ใดเข้ามาก่อนหน้านี้เป็นพัน ๆ ปีอยู่แล้ว เขาเหล่านั้นหายไปไหนเพราะเหตุไรไม่มีใครตอบคำถามได้

บ้านหน้าถ้ำเป็นหมู่บ้านใหญ่ ก่อนนี้เป็นหมู่บ้านหมู่ที่ ๑ ตำบลหน้าถ้ำ มีประชากรอยู่หนาแน่น จนต้องแบ่งแยกออกเป็น ๒ หมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ จากหมู่ ๑ หมู่เดียวเป็นหมู่ที่ ๔ อยู่ทางด้านทิศเหนือ โดยมีถนนเพชรเกษมเป็นเขตกัน

ปัจจุบันหน้าถ้ำมีเขตการปกครองออกเป็น ๔ หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ ๑ บ้านหน้าถ้ำ บ้านหน้าถ้ำเป็นคำที่ใช้เรียกภาษาไทย ส่วนภาษามลายูเรียกกันว่า “บาโย” ซึ่งเมื่อแปลตามศัพท์แล้วบาโยไม่ได้แปลว่าหน้าถ้ำ แต่บาโย หมายถึง ต้นไม้ชนิดหนึ่งที่ขึ้นอยู่บนภูเขาหน้าถ้ำ เป็นไม้เนื้ออ่อน มีชื่อภาษาไทยว่า “ต้นพรากวาง” ซึ่งจะขึ้นได้ดีเฉพาะบริเวณที่เป็นภูเขาหินเท่านั้น หน้าถ้ำเป็นที่ที่มีความเจริญกว่าหมู่บ้านอื่นๆ เพราะมีแหล่งท่องเที่ยวคือวัดหน้าถ้ำ ประกอบกับคนในหมู่บ้านนี้เป็นคนที่มีการศึกษาสูงจึงทำให้มีอาชีพการงานที่ดี

ภาพที่ ๑๕ ภูเขาหน้าถ้ำ

ภาพที่ ๑๖ ความเป็นอยู่ชุมชนหน้าถ้ำ

ภาพที่ ๑๗ รูปยักษ์หน้าถ้ำคูหาภิมุข

หมู่ ๒ บ้านบันนังลูวา คำว่า “บันนัง” มาจากคำว่า “ปือแน” หมายถึง ที่นา ส่วนคำว่า “ลูวา” หมายถึง ช้างนอก ซึ่งเมื่อนำมารวมกันแล้วจะแปลว่า “น่านอก” โดยสมัยก่อนนั้นพื้นที่ในหมู่บ้านนี้จะเป็นพื้นที่นาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนสาเหตุที่เรียกว่า **น่านอก** หรือ **บันนังลูวา** นั้นก็เพราะว่าในช่วงที่การตั้งเมืองที่ทำสาปนั้น พื้นที่แห่งนี้ก็เป็นบริเวณรอบนอกของทำสาป ดังนั้นเมื่อมีคนทำสาปมาทำนาบริเวณนี้ ก็กลายเป็นคำติดปากว่า “ปือแนลูวา” จนกลายเป็นชื่อหมู่บ้านจนมาถึงปัจจุบัน

หมู่ ๓ บ้านกูแบอีเต๊ะ (บาเต๊ะ) คำว่า “กูแบ” หมายถึง คูน้ำ หรือปลัก ส่วนคำว่า “อีเต๊ะ” หมายถึง เป็ด ซึ่งจากการบอกเล่าของชาวบ้านว่า แต่เดิม พื้นที่บริเวณน้ำ จะมีคูน้ำ และจะมีเป็ดลงไปเล่นน้ำอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นของชาวบ้านเลี้ยง เมื่อผู้คนผ่านมาพบเห็นเป็ดจำนวนมากอยู่ในคูน้ำดังกล่าว จึงเรียกคูน้ำนั้นว่า “กูแบอีเต๊ะ” จนกลายเป็นคำติดปากเรียกเป็นชื่อหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน

หมู่ ๔ บ้านหน้าถ้ำเหนือ เป็นหมู่บ้านที่เพิ่งทำการแยกหมู่บ้าน จากบ้านหน้าถ้ำ หมู่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ ส่วนสาเหตุที่ตั้งชื่อว่าหน้าถ้ำเหนือ ก็เพราะว่าหมู่บ้านใหม่นี้ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบล โดยใช้ถนนสายเพชรเกษมเป็นเขตแบ่งหมู่บ้าน

อาชีพของราษฎรในหมู่บ้านหน้าถ้ำ ไม่มีอะไรที่โดดเด่นชัดเจน การประกอบอาชีพ ฝึกละเอียดหลายคืออาชีพรับจ้าง ส่วนใหญ่จะไปทำงานทำภายในตัวเมืองเป็นคนงานของ หน่วยราชการ เช่น เทศบาล หรือไม่ก็งานก่อสร้าง คนที่มีความรู้มักประกอบอาชีพรับ ราชการ

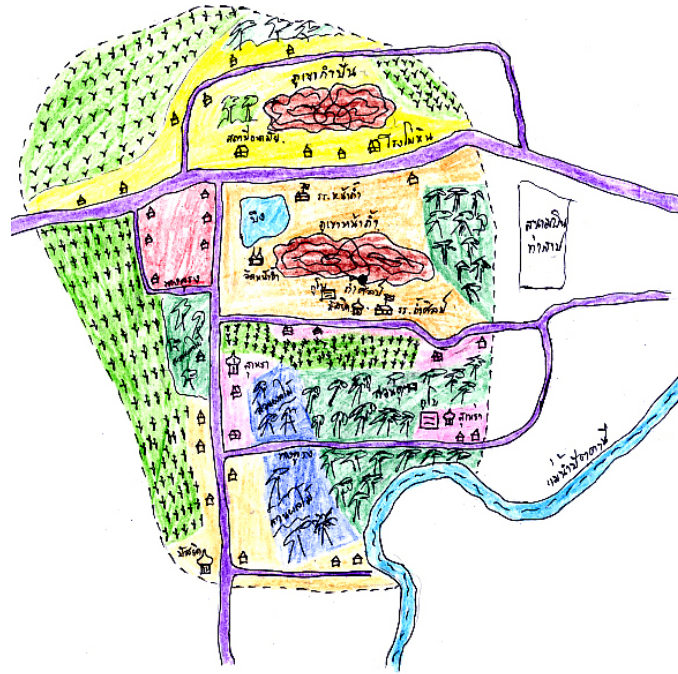
เนื่องจากราษฎรที่อพยพเข้ามาอยู่ในยุคหลังคือประมาณไม่เกิน ๒๐๐ ปีก่อนหน้านี้ มาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น บัตตานี สงขลา และพัทลุง เมื่อมาอยู่ในบ้านหน้าถ้ำ จะมีการ เกาะกลุ่มกันเป็นพวก ๆ รู้จักคุ้นเคยกันเกือบทั้งหมด มีการคบหาสมาคมกันเหมือนญาติ พี่ น้อง แต่ในหมู่บ้านหน้าถ้ำนี้ ชาติความสามัคคีที่เหนียวแน่น เพราะไม่มีผู้นำที่ดี

สังคมตำบลหน้าถ้ำเป็นศูนย์รวมทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ เพราะเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธประมาณร้อยละ ๗๐ ได้แก่ หมู่ที่ ๑ และหมู่ที่ ๔ และ ศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ ๓๐ ได้แก่ หมู่ที่ ๒ และหมู่ที่ ๓ ประชาชนมีความรักใคร่กลมเกลียว ไม่มีการแบ่งแยกถึงแม้มีความเชื่อที่ต่างกันก็ตาม อาทิ งานบุญในวัด พี่น้องมุสลิมก็มาเที่ยวชมงาน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน งานบุญมัสยิด ชาวไทยพุทธมีส่วนช่วยจัด ขบวนแห่ ให้เงินช่วยเหลือ สังเกตได้จากถนนเข้าถ้ำศิลป์ พี่น้องมุสลิมจะสละที่ดินทองนา ท้องไร่โดยไม่คิดมูลค่า ช่วยพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรม และช่วยกันทำนุ บำรุงของชุมชนตำบลหน้าถ้ำ

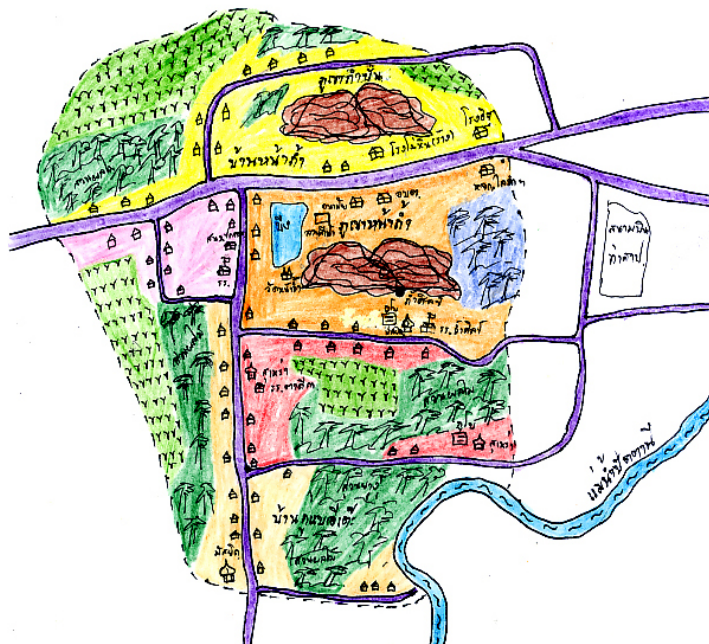
มีแหล่งโบราณสถานและวัดที่เป็นแหล่งโบราณสถานอยู่ทั้งหมด ๔ แห่ง โดยส่วน ใหญ่จะเป็นถ้ำ ได้แก่ ถ้ำพระนอนในวัดคูหาภิมุข ถ้ำมิด ถ้ำศิลป์ และถ้ำเสือ ปัจจุบัน โบราณสถานดังกล่าวเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัด ยะลา โดยเฉพาะถ้ำพระนอนในวัดคูหาภิมุข เป็นโบราณสถานที่ได้รับความนิยมจาก นักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เพราะภายในถ้ำมีพระนอนที่สวยงาม มีประวัติความเป็นมาที่ น่าสนใจ และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะมาเคารพสักการะขอพรอยู่เสมอ ถ้ำมิด เป็นถ้ำ ที่มีหินงอกหินย้อยแปลกตา แล้วแต่จินตนาการของบุคคล ปัจจุบันสภาพแวดล้อมในถ้ำมิด ได้รับการอนุรักษ์จากหลาย ๆ ฝ่าย ทำให้ความสวยงามของหินงอกหินย้อยยังคงมีอยู่จนถึง ปัจจุบัน ถ้ำศิลป์และถ้ำเสือ ภายในถ้ำจะมีจิตรกรรมฝาผนังที่เกิดจากการจารึกของคนใน สมัยก่อน โดยที่ภาพจิตรกรรมฝาผนังเหล่านั้นสามารถทำการศึกษาเรียนรู้ถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในสมัยก่อนได้ ปัจจุบันสภาพแวดล้อมภายในถ้ำศิลป์และ ถ้ำเสืออยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม เพราะขาดหน่วยงานที่จะเข้ามาดูแล อนุรักษ์ ทำให้ภาพ จิตรกรรมฝาผนังภายในถ้ำและสภาพแวดล้อมโดยรอบจึงเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา

ชุมชนตำบลหน้าถ้ำมีโบราณสถานที่เก่าแก่เป็นที่เคารพนับถือของทุกคนนั้น คือ “พระพุทธรูปไสยาสน์” และยังมีถ้ำที่สวยงาม หินงอกหินย้อย รูปร่างแปลกตาแล้วแต่ จินตนาการ ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว ทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญของ ตำบลหน้าถ้ำ ได้แก่ วัดคูหาภิมุข (วัดหน้าถ้ำ) ยักษ์วัดถ้ำ (พ่อท่านเจ้าขา) พระพุทธรูปบาท จำลอง พิพิธภัณฑสถานวิชัย ถ้ำเจ้าแม่กวนอิม ถ้ำลายพระหัตถ์ “รัชกาลที่ ๗” สระน้ำศักดิ์สิทธิ์ “สระแก้ว” ถ้ำศิลป์ ม่านแหวก พระปรางค์สามยอด เม็ดมะม่วงหิมพาน หินหัวช้าง เป็นต้น

ภาพที่ ๑๘ แผนที่ตำบลหน้าถ้ำในอดีต

ภาพที่ ๑๙ แผนที่ตำบลหน้าถ้ำในปัจจุบัน

บ้านท่าสาป

ในสมัยก่อนนั้นสะพานข้ามแม่น้ำปัตตานียังไม่มี ชาวบ้านข้ามแม่น้ำโดยใช้แพเป็นพาหนะในการเดินทาง ซึ่งจะมีพวกกลุ่มอิทธิพลหนึ่งตระกูล มโนราห์ หมอตู พวกเหล่านี้เลื่อมใสในทางไสยศาสตร์มากเชื่อกันว่าเมื่อข้ามสะพานนี้แล้ว สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะเสื่อมลงทันทีจะไม่ขลังเหมือนเก่าและทางข้ามแพนี้จะมีสิ่งอาถรรพ์มากมายจะสังเวทเอาชีวิตประชาชนปีละ ๑ คนเป็นประจำทุกปี ชาวบ้านจึงเรียกว่า **ท่าสาป**

ท่าสาปนั้นเคยเป็นเมืองเก่าเหมือนกันก่อนที่จะมีการย้ายตัวเมืองไปตั้งอีกฟากหนึ่งคือ **สะเตง** เพราะว่าพื้นที่แห่งนี้สมัยก่อนนั้นมีท่าเรือ ดังนั้นจึงทำให้มีความเจริญทางการค้า ซึ่งจะมีเรือบรรทุกสินค้าต่าง ๆ มาขึ้นที่ท่าเรือแห่งนี้ เพราะฉะนั้นพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่มีความเจริญมาตั้งแต่อดีต

ตำบลท่าสาปปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมืองยะลาในปัจจุบันอยู่ห่างจากตัวเมืองยะลาประมาณ ๔ กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มเพราะเป็นพื้นที่อยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำปัตตานี ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชผลต่าง ๆ และการปลูกพืชไร่ ซึ่งพื้นที่ส่วนนี้ส่วนใหญ่จะใช้เป็นที่สำหรับปลูกพืชไร่ หล่อเลี้ยงคนในตำบลท่าสาปและคนในตัวเมืองยะลามาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพื้นที่บางส่วนเป็นทุ่งนาและเป็นสวนยาง มีภูเขากำป๋นที่ทอดยาวมาจากตำบลหน้าถ้ำมาจดที่หมู่บ้านกำป๋น ซึ่งต้องมีผู้มีความเชี่ยวชาญและคุ้นเคยกับพื้นที่เท่านั้นที่จะสามารถขึ้นไปได้ นอกจากนั้นก็ยังมีทุ่งกาโล ซึ่งเป็นทุ่งหญ้าที่ชาวบ้านในตำบลนี้ใช้เป็นพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ จำพวก วัว ควาย และยังใช้เป็นพื้นที่สำหรับหลบภัย เวลานั้นน้ำท่วม สำหรับอพยพผู้คนและสัตว์เลี้ยงมาอยู่ในบริเวณนี้ เพราะเป็นที่สูง น้ำท่วมไม่ถึง ซึ่งพื้นที่บริเวณนี้สมัยก่อนเป็นที่ของเจ้าเมืองยาลอทั้งหมด หลังจากมีการยกเลิกระบบเจ้าเมืองพื้นที่แห่งนี้ก็กลายเป็นป่าสงวนของรัฐ เพราะไม่มีลูกหลานเจ้าเมืองมาสืบทอด แต่ชาวบ้านก็ยังใช้ประโยชน์ได้อย่างปกติเหมือนเมื่อก่อน

จนถึงประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๐ ทางรัฐก็ใช้พื้นที่ทุ่งกาโลส่วนหนึ่งมาทำเป็นสนามบินมีรันเวย์ยาวประมาณ ๑ กิโลเมตร ทำให้พื้นที่ที่เป็นทุ่งหญ้าส่วนหนึ่งหมดไป จนเป็นเหตุทำให้ชาวบ้านได้เลิกใช้พื้นที่บริเวณนี้ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ จนมาถึงปัจจุบันพื้นที่บริเวณนี้กลายเป็นที่ของหน่วยงานราชการต่างแบ่งเป็นสัดส่วน ซึ่งอยู่ในช่วงดำเนินการก่อสร้าง

ปัจจุบันท่าสาปเป็นตำบลที่อยู่ติดกับตัวเมืองยะลาซึ่งจะมีการขยายเป็นเขตเทศบาลในอีกไม่ช้านี้ โดยมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๖ หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ ๑ บ้านท่าสาป หมู่ ๒ บ้านปายอ หมู่ ๓ บ้านลิมุด หมู่ ๔ บ้านสาคอ หมู่ ๕ บ้านปือเราะ หมู่ ๖ บ้านกำป๋น

เนื่องจากพื้นที่ตำบลท่าสาปมีพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณต่าง ๆ เพราะอยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำปัตตานี ดังนั้นท่าสาปจึงถูกเลือกเป็นที่ตั้งของเจ้าเมืองก่อนที่จะย้ายไปอยู่ฝั่งตรงข้ามคือ **สะเตง** ซึ่งพื้นที่ที่ตั้งเป็นวังเก่าคือ หมู่บ้านปายอตั้งอยู่ในหมู่ ๒ ตำบล

ท่าสาปในปัจจุบันเป็นพื้นที่ตั้งอยู่ใกล้ๆ กับแม่น้ำปัตตานี ต่อมาก็มีการย้ายเมืองไปอยู่ฝั่งสะเตง และช่วงนี้เองที่มีการยกเลิกระบบเจ้าเมือง

ภาพที่ ๒๐ รันเวย์สนามบินเก่าที่บ้านท่าสาป

ภาพที่ ๒๑ บริเวณท่าเรือเก่าท่าสาป

จึงทำให้บริเวณนี้มีความครึกครื้นอยู่ตลอดเวลา ผู้คนสัญจรไปมาอยู่ทุกวัน คนที่ทำหน้าที่ขับแพข้ามฝากก็มี ๒ คนคือ ดอเลาะห์ กับ เปาะวัง ซึ่งเป็นคนทำสาป นอกจากนั้นบริเวณบนิรมฝั่งของท่าแพก็จะมีโรงหนัง ซึ่งมีเฒ่าแก๊งเป็นเจ้าของ โดยเป็นหลานของเฒ่าแกโกตั้งนั่นเอง และยังมีตลาดนัดประจำสัปดาห์ คือ ตลาดนัดวันศุกร์ ซึ่งในแต่สัปดาห์ก็จะมีผู้คนมาค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันอย่างครึกครื้น นอกจากนั้นพื้นที่บริเวณนี้ก็จะมีการเล่นต่างๆ อยู่ตลอด เช่น ดีเกฮูลู หนึ่งกลางแปลง การรำดีกา และบือชาวัง (เป็นการเล่นของชาวอินโดนีเซียเป็นการแสดงละครสด คล้ายกับเมาะฮ์โยง) ซึ่งเฒ่าแกโกตั้งเป็นคนจ้างมาเพื่อเป็นการดึงดูดผู้คนและสร้างความสนุกสนานแก่ผู้คนที่สัญจรผ่านไปมา ต่อมาเมื่อมีการสร้างสะพานปราสาท ท่าแพข้ามฝากตรงนี้ก็ถูกยกเลิกไปและได้ย้ายแพไปตั้งที่กรงปินัง^{๑๐}

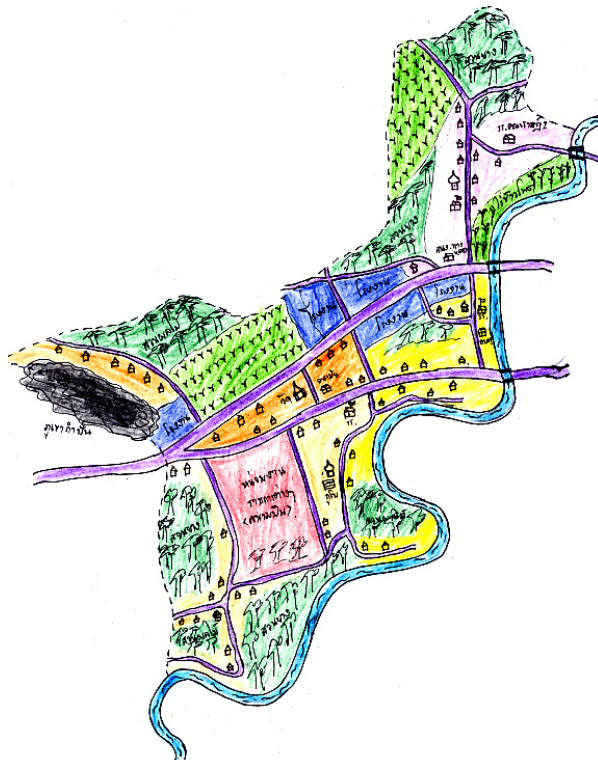
อาชีพหลักของชาวตำบลท่าสาปในอดีต คือ การเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการปลูกไม้ผล และการทำไร่ ริมฝั่งแม่น้ำปัตตานี มีการทำนาในบริเวณหมู่บ้านกำป่นรวมทั้งมีการเลี้ยงสัตว์บริเวณทุ่งกาโลเพราะเป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์นอกจากนั้นก็มีส่วนายเป็นประปรายตามที่ราบลุ่มต่างๆ เป็นตำบลที่อุดมด้วยทรัพยากรมากมายเพราะมีทั้ง ทุ่งนา ทุ่งหญ้า ที่ราบลุ่ม ภูเขา และมีแม่น้ำสายหลัก คือแม่น้ำปัตตานีและเป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับตัวเมืองยะลา ทำให้การคมนาคมสะดวก จึงทำให้ตำบลท่าสาปมีผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่ทั้งชาวมุสลิม ชาวพุทธ และชาวจีน

ปัจจุบันอาชีพของคนในตำบลท่าสาปก็เริ่มหลากหลายมากขึ้น เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าของพื้นที่แห่งนี้และการศึกษาที่ก้าวไกล เพราะโอกาสทางการศึกษาของคนในตำบลท่าสาปมีมากเนื่องจากอยู่ใกล้กับตัวเมือง ทำให้สามารถที่จะไปเรียนในตัวเมืองได้สะดวกทำให้คนในท้องถิ่นนี้ส่วนหนึ่งก็มีอาชีพรับราชการ แต่อีกส่วนหนึ่งก็ยังประกอบอาชีพการเกษตรดั้งเดิมอยู่ คือ การทำสวนยาง สวนผลไม้ และการปลูกพืชไร่ ริมฝั่งแม่น้ำปัตตานี อีกส่วนหนึ่งก็หันไปประกอบรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม เพราะพื้นที่บริเวณนี้ปัจจุบัน กลายเป็นเขตอุตสาหกรรมเพราะมีโรงงานต่างๆ เข้ามามากมาย เข้ามาตั้งอยู่ติดถนนเพชรเกษมในตำบลท่าสาปมีทั้งโรงงานขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก นอกจากนั้นก็ยังมีปั้มน้ำมันต่างๆ ซึ่งการเข้ามาของโรงงานต่างๆ เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่พอสมควรแต่ก็เป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพให้แก่คนในท้องถิ่น ช่วยลดปัญหาการว่างงานแต่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนี้มากพอสมควร เพราะว่าโรงงานต่างๆ เหล่านี้จะรับคนงานที่เป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย

สังคมของชุมชนบริเวณนี้ผู้หญิงจะไม่ค่อยออกไปทำงานนอกบ้านมากนัก นอกจากข้าราชการที่จะออกไปทำงานนอกบ้านซึ่งก็มีจำนวนไม่มาก เมื่อผู้หญิงเริ่มออกไปทำงานในโรงงานซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนสาว ๆ ทำให้ช่วงแรกๆ มีปัญหาเกิดขึ้นบ้าง เช่น ปัญหาผู้หญิงมีความสัมพันธ์กับผู้ชายก่อนแต่งงาน จนเป็นเหตุทำให้ถูกจับแต่งงานไปหลายคู่ เพราะใน

^{๑๐} นายนิแว ยามาสี, บ้านท่าสาป อายุ ๗๔ ปี

ภาพที่ ๒๔ แผนที่ตำบลท่าสาปในปัจจุบัน

บ้านบาโจยชึแน

บาโจยชึแน เดิมชื่อว่า **กำปงบือแน** เป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทยจะได้ว่า “กำปง” หมายถึงหมู่บ้าน “บือแน” หมายถึงที่นา ซึ่งเอามารวมกันแล้วจะได้คำว่า “หมู่บ้านที่ทำนา” หรือพื้นที่ที่เป็นที่นาในระยะเวลาต่อมาจะมีการเพี้ยนและมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นคำภาษามลายูอีก เป็นคำว่า บือแนชึแน ถ้าแปลเป็นภาษาไทย คือ “บือแน” หมายถึง ที่นา ส่วน “ชึแน” หมายถึง ดันข่อย (เป็นไม้ประดับชนิดหนึ่งที่นิยมปลูกกันมากในปัจจุบัน) ซึ่งเมื่อนำมารวมกันแล้วจะแปลว่า “ที่นาใกล้กับตันข่อย” ต่อมาจะมีการเพี้ยนมาเรื่อย ๆ ตามกาลเวลา จนถึงปัจจุบัน เรียกว่า บาโจยชึแน ซึ่งเป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทย คือ “บาโจย” หมายถึง ที่ราบสูง, โคก ส่วน “ชึแน” หมายถึง ดันข่อย เมื่อนำมารวมจะได้เป็นคำภาษาไทยเรียกว่า “โคกข่อย” และมีการเรียกบาโจยชึแน เป็นชื่อตำบลจนมาถึงปัจจุบัน

หมู่ที่ ๑ บ้านเจาะปูแน เป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทย หมายถึง จอบที่ใช้หาปูในนา ต่อมาเปลี่ยนมาเป็น เจาะบือแน ซึ่งแปลเป็นภาษาไทย หมายถึง จอบกับทุ่งนา หรือจอบที่ใช้เป็นอุปกรณ์ในการทำนา แต่ในระยะเวลาต่อมาเพี้ยนมาเป็น ดันหยงกาลอ โดยชาวบ้านจะใช้ส่วนดอกในการทำสมุนไพร เวลาเด็ก ๆ ไม่สบายก็จะนำมาเช็ดตัว

และนำมาปกบนหัวเด็ก ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า ต้นหยงกาลอ เป็นพืชที่อยู่ในป่าที่เฟินอัส ตามความเชื่อของคนสมัยก่อน

หมู่บ้าน ๒ บ้านบุญเก๊ะ เป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทยเรียกว่า ภูเขา เพราะว่าบริเวณรอบ ๆ ของหมู่บ้านนี้ เป็นภูเขาล้อมรอบเป็นวงกลม ส่วนตรงกลางนั้นเป็นที่นา ดังนั้นชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า หมู่บ้านแห่งนี้สมัยก่อนจะไม่ค่อยมีการพัฒนา

เพราะว่าหันไปรอบด้านเห็นแต่ภูเขา ต่อมาก็มีการเปลี่ยนชื่อมาเป็น กำปงบุญเก๊ะ ซึ่งถ้าแปลเป็นภาษาไทยจะหมายถึง “หมู่บ้านภูเขา”

หมู่บ้าน ๓ บ้านลีมาปูโร๊ะ เป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทย หมายถึง ต้นมะกรูด โดยมีตำนานเล่ากันว่า สมัยก่อนกว่า ๑๐๐ ปี ที่ผ่านมาแล้วนั้นหมู่บ้านแห่งนี้ มีทรัพยากรธรรมชาติอยู่มากมาย และมีต้นไม้ใหญ่ ๆ อยู่เป็นจำนวนมาก แต่มีต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง คือต้นลีมาปูโร๊ะ หรือต้นมะกรูด ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้มาก เพราะชาวบ้านใช้ใบและผล มาใช้ในการประกอบอาหาร เพื่อเพิ่มรสชาติของอาหาร และชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ยังมีความเชื่ออีกว่า สามารถนำผลมะกรูดนั้นมาทำยาเสน่ห์ได้ โดยจะมีหมอช่วยทำคาถาอาคมให้

หมู่บ้าน ๔ บ้านกำปงโฮ เป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทย คือ กำปง หมายถึง หมู่บ้าน ส่วน โฮ หมายถึง ชื่อไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง ซึ่งหน่อไม้มีรสชาติหวานมัน ซึ่งมีการเล่ากันว่า สมัยก่อนนั้นหมู่บ้านแห่งนี้ มีไม้ไผ่ชนิดนี้อยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งชาวบ้านจะใช้หน่อไม้มาทำอาหาร และใช้ไม้ไปมาสร้างอาคารบ้านเรือน วัสดุ – อุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เฟอร์นิเจอร์ และใช้สร้างกระท่อมบนภูเขา แต่ปัจจุบันไม้ไผ่ชนิดนี้มีจำนวนลดลง เหลือให้เห็นอยู่บ้างบางจุด ทำให้หน่อไม้ไผ่ชนิดนี้ก็มีการราคาสูง

หมู่บ้าน ๕ บ้านชีเยาะ คำว่า “ชีเยาะ” เป็นชื่อของผู้หญิงคนหนึ่ง ซึ่งมีหน้าตา รูปร่าง สวยงาม ในสมัยนั้น ชาวบ้านในหมู่บ้านมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในป่าตลอด ทำมาหากินในป่าเป็นส่วนใหญ่ เช่น หาของป่า ปลุกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ โดยทุกคนจะอยู่แบบเผื่อแผ่กัน มีอะไรก็เอามาแบ่งปันกัน อยู่แบบพี่น้องกัน อยู่กันอย่างมีความสุข ซึ่งในขณะนั้น มีหญิงสาวที่มีรูปร่างหน้าตางดงาม ชื่อ ชีเยาะ จนเป็นที่ชื่นชอบของคนในหมู่บ้าน และเป็นที่หมายปองของหนุ่ม ๆ หลายคนในหมู่บ้าน จนชื่อ ชีเยาะ เป็นคำติดปากของคนในหมู่บ้าน เพราะทุกคนต้องรู้จักชีเยาะ และชาวบ้านสวนทางกันมีการถามไปไหนมาไหน ก็จะมีการตอบว่า ไปบ้านชีเยาะ จนติดปากทุกคน ซึ่งเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านชีเยาะตั้งแต่นั้นมา

หมู่บ้าน ๖ บ้านลुरुค เป็นคำภาษามลายู ลुरुค หมายถึง ช่องทางเล็กหรือถนนเล็ก ในหมู่บ้านที่ชาวบ้านใช้เดินผ่านไปผ่านมาหรือใช้จูงสัตว์เลี้ยง มีการเล่ากันว่า สมัยก่อนถนนหนทางแถวนี้ นั้นผู้คนหรือชาวบ้าน จะใช้เป็นทางเดินเพื่อไปทำมาหากิน หรือไปทำการกิจด้านศาสนาบ้าง ส่วนใหญ่ต้องผ่านถนนลुरुคแถวนี้ ดังนั้นถนนสายนี้จึงถูกเรียกว่า ลुरुค ซึ่งจะแปลอีกความหมายหนึ่ง คือ ของกลาง หรือ ของส่วนรวมของหมู่บ้านนั่นเอง

จากสมัยก่อนตั้งเดิมนั้น เป็นชาวมุสลิมที่อพยพมาจากถิ่นอื่น เช่น ไทรบุรี โกตาบารู และปัตตานี โดยมาตั้งถิ่นฐานเป็นครั้งแรกมีการตั้งชื่อต่าง ๆ หลากหลาย มายึดการประกอบอาชีพ ทำนาทำไร่ เพราะสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เพราะมีทรัพยากรธรรมชาติ เพราะมีทั้งภูเขา มีที่นาเป็นจำนวนมากและมีสถานที่ที่เหมาะสมแก่การเลี้ยงสัตว์ ส่วนทางด้านการปกครองในสมัยก่อนนั้นจะขึ้นกับเจ้าเมือง พระยาโล ซึ่งในขณะนั้นจะมีแม่กองเมืองที่เจ้าเมืองยาโลตั้งขึ้นมาซึ่งเป็นผู้หญิงเพื่อเป็นกองเมือง คอยช่วยเหลือดูแลความเรียบร้อยในทุก ๆ ด้านในเขตพื้นที่ของตำบลบาโงยซิแนในขณะนั้น เจ้าเมืองยาโลนั้นไว้วางใจและมอบงานต่าง ๆ ให้แก่แม่กองเมือง เพราะเป็นคนมีความสามารถและมีการเล่ากันว่า แม่กองเมืองคนนี้ดั้งเดิมเป็นชาวจีนที่นับถือศาสนาอิสลาม ได้มาอาศัยอยู่กับเจ้าเมืองยาโล จากนั้นเป็นที่ไว้วางใจของเจ้าเมืองยาโล จึงแต่งตั้งให้เป็นแม่กองเมือง

ด้วยเหตุนี้เองชาวตำบลบาโงยซิแนมีความเชื่อว่า ตำบลบาโงยซิแน มีรากฐานความเข้มแข็ง และความเจริญมาจากผู้หญิงเป็นส่วนมาก ดังนั้น จึงทำให้ปัจจุบัน ผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในเขตนี้จึงขึ้นมามีบทบาทในการเป็นผู้นำด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ท้องถิ่นของตำบลบาโงยซิแน และท้องถิ่นอื่นต่อไป

ตำบลบาโงยซิแน ได้ยกระดับเป็นสภาตำบล เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ และได้ยกระดับเป็น องค์การบริหารส่วนตำบลบาโงยซิแน เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๔๐

จากสมัยก่อนนั้น ถนนจะเป็นทางยาวเป็นช่องเล็ก ๆ ที่เรียกว่า “ลูรงค์” การเดินทางลำบากมาก เพราะว่า สมัยก่อนนั้น จะไม่มีรถเครื่องหรือรถยนต์ เหมือนในปัจจุบัน ถ้าจะมีก็แค่จักรยาน สำหรับคนที่มีฐานะหน่อยในหมู่บ้าน ไม่มีไฟฟ้าใช้ กลางคืนมีการใช้ตะเกียง แต่สภาพพื้นที่ของตำบลบาโงยซิแน ก็มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะมีแหล่งจากธรรมชาติอยู่หลายสาย เช่น ลำน้ำ ลำห้วย ปิงและทำนบ ทำให้ชาวบ้านมีน้ำใช้ในการเกษตรและทางด้านการอุปโภค บริโภค

ส่วนทางด้านการศึกษา สมัยก่อนนั้นจะไม่มีโรงเรียนประถมศึกษาเหมือนในปัจจุบัน จะมีก็แบบสอนตามบ้านและสอนแบบง่าย เปรียบเสมือนกับการศึกษา กศน. ในปัจจุบันนั่นเอง และมีโต๊ะครู คนหนึ่ง คือ **หะยีมุสตอฟา หะยีสะอิด** ที่มาทำการบุกเบิกเปิดสอนทางด้านศาสนาและสอนด้านกิตาบ เป็นโต๊ะครูที่ชาวบ้านทุกคนยอมรับให้ความเคารพนับถือและศรัทธามาก ในความเชื่อของชาวบ้านในขณะนั้น บอกว่าโต๊ะครูคนนี้เป็นคนที่มีจิตศรัทธาสูง และมีความศักดิ์สิทธิ์ด้วย ถ้าเขาพูดอะไรไปแล้ว จะถือว่า **บือรือกัต** (ศักดิ์สิทธิ์) และชาวบ้านก็จะทำตาม โต๊ะครูคนนี้แหละที่ก่อให้เกิดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งแรกในประเทศไทย และโต๊ะครูคนนี้แหละที่สนับสนุนและผลักดัน ให้อาจารย์วันนอร์ลงเล่นการเมืองเป็นครั้งแรก จนกลายเป็นรัฐมนตรีชื่อดังในปัจจุบัน

สภาพเมืองยะลาในปัจจุบัน

นับตั้งแต่ที่เริ่มมีการย้ายเมืองมาตั้งที่เมืองยะลา เมืองยะลาก็มีการเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว อาจเนื่องทำเลที่ตั้งเหมาะสมเพราะอยู่ติดกับแม่น้ำปัตตานีและมีถนนรถไฟตัดผ่านใจกลางเมืองยะลา ประกอบกับยะลามีการตั้งเมืองที่สวยงามมีการแยกโซนต่างๆอย่างเป็นสัดส่วน เช่น โซนหน่วยงานราชการ สถานศึกษา ตลาด ย่านธุรกิจ ร้านค้าต่างๆที่อยู่อาศัยและบ้านจัดสรร จึงเป็นผลทำให้ยะลาเป็นเมืองที่น่าอยู่อาศัย จึงมีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาทำให้ความเป็นเมืองเติบโตขึ้น จนปัจจุบันได้กลายเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะยะลามีย่านธุรกิจอยู่หลายแห่ง โดยเฉพาะบริเวณหน้าสถานีรถไฟยะลา นอกจากนั้นก็จากนั้นก็ยังมีตลาดขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นตลาดขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นตลาดนัดสด และตลาดผลไม้บริเวณตลาดเมืองใหม่ ซึ่งจะเป็นคลังผลไม้ที่คนในจังหวัดยะลาและจังหวัดใกล้เคียง มาซื้อขายผลไม้บริเวณนี้ เป็นแหล่งพักสินค้าเพื่อระบายออกสู่ประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซียหรือส่งไปยังภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศ

เมื่อยะลามีความเติบโตและความเจริญขึ้นมา จนกลายมาเป็นเทศบาลนครยะลา เป็นที่ทำให้มีธุรกิจต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น ธุรกิจโรงแรม บ้านเช่า บ้านจัดสรรร้านค้าต่างๆโดยล่าสุดก็มีห้างแห่งแรกในเมืองในเมืองยะลาคือ “โคสียีมซินีเพล็กซ์” ซึ่งก็เป็นสิ่งตื่นตาตื่นใจของคนยะลา และคนบริเวณรอบๆเมืองยะลา ต่างก็ขึ้นไปเที่ยวชมกันเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังมีสถาบันบันเทิงต่างๆสำหรับนักท่องเที่ยว แต่ปัจจุบันธุรกิจสถานบันเทิง ธุรกิจโรงแรม เริ่มซบเซาลง เนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ แต่คนในเมืองยะลา ก็หันไปเที่ยวกลางคืนตามร้านน้ำชาหรือร้านกาแฟ แทน เพราะตามร้านกาแฟก็มีเครื่องบันเทิงต่างๆดูหนังฟังเพลง บางร้าน ร้านกาแฟ ก็จะมีจอขนาดใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา จะไปนั่งกันมาก ส่วนสถานศึกษาก็เกิดขึ้นมากมาย ซึ่งจะมีทั้งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา โรงเรียนพณิชย์ โรงเรียนเอกชนและโรงเรียนของรัฐ ตั้งแต่โรงเรียนระดับอนุบาลจนถึงระดับมหาวิทยาลัย ดังนั้น จึงทำให้ผู้คนรอบนอก หรือจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาศึกษาในตัวเมืองยะลากันมาก เพราะมีสถานศึกษาต่างๆให้เลือกมากมาย

ภาพที่ ๒๗ ห้างโคลีเซียม ห้างสรรพสินค้าแห่งแรกในเมืองยะลา

ภาพที่ ๒๘ สวนสาธารณะสนามช้างเผือก

ภาพที่ ๒๙ สถานีรถไฟยะลาปัจจุบัน

ภาพที่ ๓๐ ถนนสิโรตส์ในตัวเมืองยะลา

ภาพที่ ๓๑ การรวมกลุ่มของนักเรียน นักศึกษา

ภาพที่ ๓๒ การแต่งกายนักศึกษาทั่วไป

ภาพที่ ๓๓ การแต่งกายนักศึกษามุสลิม

นอกจากนั้นเมืองยะลาก็ยังมีส่วนสาธารณะอีกหลายแห่งเช่นสวนขวัญเมือง สวนศรีเมือง สวนมิ่งเมือง สนามช้างเผือก ซึ่งเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจเป็นสถานที่ออกกำลังกายของคนยะลา โดยเฉพาะในช่วงเย็นๆจะมีคนไปนั่งตามสวนสาธารณะดังกล่าวกันมาก โดยเฉพาะสวนขวัญเมืองที่เป็นเสมือนทะเลสาบของยะลา

ดังนั้น เมืองยะลาที่มีความเป็นเมืองที่ใหญ่ขึ้น มีกลุ่มคนหลากหลายท้องถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน ทั้งเข้ามาประกอบอาชีพต่างๆหรือเพื่อการศึกษาซึ่งมันทำให้เกิดเป็นปัญหาเกิดขึ้นตามมามากมาย เช่นปัญหาการยกพวกตีกันของหมู่กลุ่มวัยรุ่น นักเรียน นักศึกษา ปัญหาสิ่งเสพติด ปัญหามิชชันนารี ต่างๆ ตลอดจนปัญหาการทำแท้งในหมู่นักเรียนนักศึกษา ซึ่งปัญหานี้ก็เป็นจุดเสื่อมนี้อาจมาจากสังคมเมืองยะลาในปัจจุบันจะมีกลุ่มนักศึกษาหญิงชายไปเช่าบ้าน อยู่ด้วยกัน โดยที่คนทางบ้านไม่รู้ ซึ่งความอิสระเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหา เช่น บางคนอาจจะเรียนไม่จบเนื่องจากเกิดปัญหาเสียก่อน บางคนก็อาจหลงผิดไปอยู่ในกลุ่มเสพติด

เนื่องจากยะลาเป็นเมืองที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ เป็นผลทำให้การใช้ชีวิตของคนเมืองยะลาค่อนข้างจะฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ จะมีการใช้ชีวิตอย่างอิสระ เกาะกลุ่มกันเป็นพรรคเป็นพวก เป็นผลทำให้สังคมความเป็นเมืองเริ่มกว้างขวางขึ้น ทุกคนต้องอยู่กันอย่างแข่งขันเพื่อให้ทันกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอิทธิพล

ต่างๆจากสื่อสมัยนิยม โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน จะรับได้เร็วมาก จะเห็นว่าลักษณะการแต่งกายของวัยรุ่น นักเรียน นักศึกษา จะมีความอิสระมาก ยิ่งในกลุ่มสตรี จะแต่งกายล่อแหลมหรือวาบหวิว โดยคำนี้ถึงแม้ปัจจุบัน ไม่คำนึงถึงความปลอดภัย และลักษณะการแต่งชุดนักศึกษาจะเหมือนเมืองใหญ่ คือ จะใส่ชุดเล็กที่กะทัดรัด โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา จะเป็นศูนย์รวมแฟชั่นของนักศึกษา

ตารางแสดงช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่นยาลอ

ช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญ	การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ
พ.ศ. ๒๓๕๙ – ๒๔๗๙ การก่อตั้งเมืองยะลาเป็นครั้งแรก จนกลายเป็นเมืองยะลาปัจจุบัน	ในยุคหลังจากปัตตานีตกอยู่ในการปกครองของกรุงเทพฯ และถูกแบ่งออกเป็น ๗ หัวเมืองอาศัยพื้นที่ยาลอทางฝั่งขวาของแม่น้ำปัตตานีเป็นที่ตั้งเมือง เจ้าเมืองที่ก่อตั้งเมืองคนแรก คือ “พระยาเยลาหรือต่วนยาลอ” หลังจากนั้นประมาณ พ.ศ. ๒๓๖๐ ได้เปลี่ยนเจ้าเมืองยาลอ คนที่สอง คือ “ต่วนบางกอก” ปกครองเมืองยาลอได้ประมาณ ๑๔ ปี มีการแข็งเมือง (ไม่ส่งส่วย ไม่ส่งภาษีให้แก่ส่วนกลาง) ในที่สุดก็ถูกปราบปราม เจ้าเมืองอีกสองคนต่อมาเป็นชาวพุทธและมีการย้ายตัวเมืองจาก “ยาลอ” ไปตั้งที่ “วังกระ” (อยู่ในตำบลตาเซะ ในปัจจุบัน) มีการปกครองได้ประมาณ ๑๕ ปีก็ย้ายตัวเมืองจากวังกระมาที่ “ท่าสาป” ริมฝั่งแม่น้ำปัตตานี เป็นช่วงการปกครองของเจ้าเมืองยะลาคนที่ ๔ คือ พระยาณรงค์ฤทธิ์ศรีประเทศวิเศษวงษา หลังจากนั้นก็ได้ย้ายเมืองจากฝั่งท่าสาปไปอยู่ฝั่งตรงข้าม คือ “สะเตง” จนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงที่ตั้งของเมืองในระยะต่างๆ ทำให้การปกครองเป็นระบบและชัดเจนมากขึ้น ความเจริญต่าง ๆ เริ่มเข้ามาเพราะมีการย้ายตัวเมืองเข้าไปใกล้แหล่งคมนาคมและแหล่งเศรษฐกิจ มีการทำธุรกิจการค้าขายทางเรือและเริ่มมีการสร้างถนนสายหลักต่าง ๆ เพราะมีรถยนต์เข้ามาเป็นพาหนะแทนสัตว์จำพวกม้าหรือช้าง ความเป็นเมืองเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเพราะว่าทำเลที่ตั้งเมืองยะลามีถนนและเส้นทางรถไฟตัดผ่าน การคมนาคมสะดวก จึงทำให้ผู้คนพากันมาตั้งถิ่นฐานหนาแน่นอย่างรวดเร็ว การย้ายตัวเมืองจากยาลอมาสู่เมืองหรือเมืองยะลาในปัจจุบัน มีข้อเปรียบเทียบกับก็คือ นิบงอยู่ใกล้แม่น้ำปัตตานี มีถนนรถไฟตัดผ่าน และระยะทางทางบกที่จะติดต่อกับเมืองอื่น ๆ มีระยะทางใกล้กว่าติดต่อกับเมืองอื่น ๆ ได้สะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ เมืองยาลอเก่ามีเพียงการติดต่อทางบกทางเดียวและอยู่ห่างไกลจากแม่น้ำและทางรถไฟจึงเป็นอุปสรรคในการติดต่อกับเมืองอื่น ๆ ดังนั้นการย้ายตัวเมืองมาสิ้นสุดที่เมืองนิบง จึงทำให้นิบงกลายเป็นเมืองและขยายตัว

ช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญ	การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ
	ออกไปอย่างรวดเร็ว จนปัจจุบันกลายเป็นเทศบาลนครยะลา มีสถานการศึกษาเกิดขึ้นมากมาย กลายเป็นศูนย์การศึกษาของคนในจังหวัดภาคใต้ตอนล่าง
พ.ศ. ๒๓๙๒ การแลกเปลี่ยนการตั้งถิ่นฐานระหว่างชุมชนหน้าถ้ำที่เคยเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวมุสลิมกับชุมชนเปาะเส้งที่เคยเป็นที่อยู่ของชุมชนชาวพุทธ	หลังจากที่มีการแลกเปลี่ยนพื้นที่กันแล้วยังมีการไปมาหาสู่กัน พึ่งพาอาศัยกัน เพราะว่าพื้นฐานการดำรงชีวิตที่เหมือนกัน คือ อยู่ในสังคมชาวนา มีการไปทำนา ทำไร่ ในพื้นที่เดียวกัน ประกอบกับสังคมเมืองยังไม่เกิดขึ้นและผู้คนยังมีน้อย เมื่อมีการแลกเปลี่ยนสถานที่ ทางชาวไทยพุทธมีการบูรณะปรับปรุงปูชนียสถานทางศาสนาภายในถ้ำ จนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ส่วนชาวมุสลิมที่ย้ายไปอยู่เปาะเส้ง ซึ่งเป็นพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนกันก็ได้ถือครองพื้นที่ทำมาหากิน เปาะเส้งกว้างขวางพอสมควร จนถึงปัจจุบันก็มีผู้คนหนาแน่นอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ การแลกเปลี่ยนพื้นที่ในครั้งนี้ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่ายและชุมชนหน้าถ้ำกับเปาะเส้งก็อยู่ไม่ไกลกันนัก เมื่อแยกกันแล้วจึงสามารถที่จะไปมาหาสู่กันได้
พ.ศ. ๒๕๐๐ การทำสวนยางเป็นระบบ	ก่อนหน้านี้ ชาวบ้านในเขตนี้จะปลูกยางพื้นบ้าน ปลูกแบบสะเปะสะปะ ไม่เป็นแถวเหมือนในปัจจุบัน การเจริญเติบโตช้า เพราะโตเองตามธรรมชาติ ไม่มีการให้ปุ๋ยบำรุง ทำให้อายุการเก็บเกี่ยวช้าลงไปด้วย เมื่อมีกองทุนสงเคราะห์สวนยางเข้ามา จึงมีการอบรมชาวบ้านหันมาปลูกยางสายพันธุ์ใหม่ที่มีอายุการเก็บเกี่ยวเร็วขึ้น ให้น้ำยางมากขึ้น และมีการปลูกที่เป็นระบบ คือจะปลูกเป็นแถว มีการจัดระดับความห่างระหว่างต้นให้เท่ากันเพื่อให้ดูสวยงาม และสะดวกในการเก็บยาง นอกจากนี้ก็ยังมีการให้ปุ๋ยตามสัดส่วนของอายุต้นยางทำให้ต้นยางเจริญเติบโตเร็ว เมื่อมีกองทุนสงเคราะห์สวนยางของรัฐเข้ามา ทำให้ชาวบ้านต่างหันมาปลูกยางกันมากขึ้น ที่ปลูกยางพื้นบ้านอยู่แล้วก็โค่นทิ้ง จึงทำให้ยางกลายเป็นพืชเศรษฐกิจในชุมชนบริเวณนี้ ผู้คนที่ครองที่ดินจำนวนมากในสมัยนั้นและทำสวนยางก็กลายเป็นคนที่มีฐานะดีมาจนถึงลูกหลานในปัจจุบัน ในช่วงนี้เองที่ชาวบ้านเริ่มหันมาทำยางแผ่นจากแต่ก่อนเคยทำแต่ขี้ยาง นอกจากนั้นพื้นที่ที่เป็นป่าบางส่วนก็หมดไป เนื่องจากมีการทำสวนยาง แต่ไม่เกิดผลเสียมากนักเพราะยางเป็นพืชที่โตเร็ว ไม่นานก็คืนความเขียวให้แก่ผืนป่า และเป็นอาชีพหลักให้แก่คนในพื้นที่ สามารถทำมาหากินเลี้ยงตัวเองและชุมชนได้ แต่เนื่องจากราคายางในสมัยก่อนมีราคาตก จึงทำให้ฐานะของชาวบ้านอยู่แบบพอมีพอกิน ไม่ถึงกับ

ช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญ	การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ
	ร่ำรวย
พ.ศ. ๒๕๐๗ การสร้างสนามบินท่าสาป	การสร้างสนามบินเป็นการสร้างเพื่อลำเลียงยุทธโปกรณ์ต่าง ๆ ของทหารอากาศ เพราะพื้นที่บริเวณนี้ยังไม่มีสนามบินหรือลานกว้างเพื่อให้เครื่องบินขนาดเล็กและเฮลิคอปเตอร์ลงจอดได้ หลังจากสร้างสนามบินแล้วทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในสถานที่ดังกล่าวประมาณ ๔ - ๕ ครัวเรือน ต้องอพยพออกจากบริเวณนี้ไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณใกล้เคียง ปัจจุบันสนามบินนี้ได้เลิกใช้งานแล้ว กลายเป็นสถานที่ฝึกหัดขับรถยนต์ของชาวบ้านในท้องถิ่นและชาวบ้านต่างถิ่น
พ.ศ. ๒๕๑๐ น้ำท่วมใหญ่ (๕ ม.ค. ๒๕๑๐)	หลังจากที่บ้านประสบกับน้ำท่วมครั้งใหญ่ ชาวบ้านบางส่วนย้ายถิ่นฐานไปตั้งที่บริเวณที่เป็นเนินสูงขึ้น เนื่องจากส่วนใหญ่ต้องประสบกับความสูญเสียมากพอสมควรกับน้ำท่วมในครั้งนี้ โดยเฉพาะสัตว์เลี้ยงล้มตายเป็นจำนวนมาก จึงเป็นเหตุทำให้ชาวบ้านบางคนต้องสูญเสียฐานะทางเศรษฐกิจ ต้องมีการเริ่มทำมาหากินเพื่อสร้างฐานะของตัวเองกันใหม่
พ.ศ. ๒๕๑๑ การปรับปรุงโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหลักสูตรเบ็ดเสร็จทั้งด้านศาสนาและด้านสามัญ	ก่อนหน้านี้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะส่งลูกหลานเล่าเรียนตามปอเนาะต่าง ๆ ที่ตนเองศรัทธา โดยจะศึกษาทางด้านศาสนาอย่างเดียวเท่านั้น แต่เมื่อวิวัฒนาการทางการศึกษาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ บางปอเนาะก็ได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา โดยจะมีการสอนทางด้านศาสนาควบคู่กับสามัญ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กมุสลิมได้เรียนสายสามัญมากขึ้น ประกอบกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาเหล่านี้ปรับปรุงหลักสูตรเพื่อที่จะให้การศึกษาที่มีคุณภาพเทียบเท่าโรงเรียนราษฎร์ทั่วไป ในช่วงนี้เองทำให้เด็กหันมาสนใจให้ความสำคัญแก่การศึกษา เพราะว่ามีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาที่อยู่ใกล้ๆ ท้องถิ่นหลายแห่ง สามารถที่จะเลือกเรียนได้ ไม่ต้องเข้าไปเรียนในตัวเมือง และได้เรียนทั้งด้านศาสนา เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและประกอบศาสนกิจต่าง ๆ เพื่อให้เป็นคนมีจริยธรรมและทางด้านสามัญเพื่อการอยู่ในสังคม แล้วยังเป็นหนทางในการประกอบอาชีพในอนาคต ซึ่งการมองภาพการศึกษาก็จะต่างไปจากแต่ก่อน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาจึงทำให้ความคิดต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงไป จากแต่ก่อนคนในท้องถิ่นนี้ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการเกษตรแต่เมื่อชาวบ้านส่วนใหญ่เริ่มมาสนใจการศึกษาและมีการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงชีวิตพอสมควร คือ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีอาชีพการงานที่มั่นคงสามารถขึ้นมาเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างของชุมชนได้ ชาวบ้านให้

ช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญ	การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ
	ความเคารพนับถือ และสามารถช่วยเหลือเพื่อนบ้านยามเดือดร้อนได้ ทำให้คนที่เป็นมุสลิมมีโอกาสรับราชการมากขึ้น มีการงานที่ดีกันมากขึ้น ปัจจุบันโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาเหล่านี้มีเงินทุนสนับสนุนจากรัฐบาล มีเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาเทียบเท่ากับโรงเรียนราษฎร์ทั่วไป บางโรงเรียนก็มีรถรับ-ส่ง นักเรียน จำนวนหลายคันที่เดินทางสายต่าง ๆ จึงเป็นการเพิ่มความสะดวกแก่นักเรียนและเพิ่มความอุ่นใจแก่ผู้ปกครอง และคนที่ยากจนก็สามารถที่จะเรียนได้เพราะค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ในการเรียนไม่มากนัก และยังมีกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาจากรัฐบาลอีก จึงทำให้เด็กส่วนใหญ่ในท้องถิ่นแห่งนี้ที่มีฐานะค่อนข้างยากจน มีโอกาสทางการศึกษาเหมือนกับคนอื่น เป็นเหตุทำให้ชาวบ้านทั่วไปสามารถอ่านเขียนและพูดภาษาไทยได้ สามารถติดต่อกับสถานที่ราชการสะดวกขึ้น
พ.ศ. ๒๕๒๕ การเข้ามาของเกษตรกรเชิงเดี่ยว	แต่ก่อนชาวบ้านในชุมชนบริเวณนี้จะปลูกไม้ผลผสมผสานคละเคล้ากันในพื้นที่เดียวกัน มีทั้งพืชผัก สมุนไพรต่าง ๆ ไม้ผล ก็เป็นไม้ผลพันธุ์พื้นบ้าน ซึ่งชาวบ้านจะเรียกพื้นดังกล่าวว่า “ดุษง” เมื่อวิวัฒนาการทางเกษตรเข้ามา มีพันธุ์ไม้ผลใหม่ ๆ เข้ามา ซึ่งมีราคาถูกกว่าพันธุ์พื้นบ้าน ทำให้ชาวบ้านหันมาปลูกไม้ผลแบบเกษตรเชิงเดี่ยวกันมากขึ้นและหาได้ยากในปัจจุบัน ซึ่งพืชที่เข้ามาในช่วงแรก ๆ คือ เงาะตาวิ แล้วเปลี่ยนมาเป็นเงาะโรงเรียน จากนั้นก็เป็นทุเรียนพันธุ์ หมอนทอง ก้านยาว และชะนี ต่อมาเป็นลองกอง ซึ่งในช่วงที่ลองกองเข้ามาใหม่ ๆ คนที่มีฐานะเท่านั้นที่จะได้กิน เพราะมีราคาแพงมาก ราคา กิโลหนึ่งเกือบร้อยบาท จึงทำให้ชาวบ้านต่างหันมาปลูกลองกองกันมาก บางคนถึงกับโค่นสวนยางเพื่อมาปลูกลองกอง ซึ่งเป็นเหตุทำให้ราคาลองกองลดลงอย่างรวดเร็ว เพราะว่าสินค้าล้นตลาด จากนั้นพอราคายางพาราแพงขึ้น ราคาไม้ผลลดลง บางคนก็โค่นไม้ผลทิ้งเพื่อมาปลูกยางใหม่ นิสัยของชาวบ้านส่วนใหญ่จะทำตามกระแส โดยเฉพาะคำพูดของคนตามร้านน้ำชาจะมีส่วนอย่างมากที่จะทำให้ชาวบ้านคล้อยตาม
พ.ศ. ๒๕๒๘ การก่อตั้งโรงเรียนตาดีกาในชุมชน	โรงเรียนตาดีกาเป็นสถานฝึกอบรมจริยธรรมและความรู้พื้นฐานของศาสนาอิสลาม ซึ่งจะสอนเด็กที่กำลังเรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาเป็นการปูพื้นฐานการดำรงชีวิตเพื่อเผชิญชีวิตในอนาคต ซึ่งโรงเรียนตาดีกาจะมีอยู่เกือบทุกชุมชนที่เป็นมุสลิมในเขตจังหวัดภาคใต้ จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่มีโรงเรียนตาดีกาเข้ามา เด็ก ๆ ก็จะใช้เวลา เสาร์ - อาทิตย์ที่เป็นวันหยุดมาเรียนทางด้านศาสนา เรียนรู้ ด้านคุณธรรม จริยธรรม ทำให้เด็กใช้เวลาวันหยุดให้เป็นประโยชน์ นอกจากนั้นโรงเรียนตาดีกายังส่งเสริมทักษะทางด้านวิชาการและด้านกีฬา เพราะแต่ละปีจะมีการ

ช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญ	การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ
	จัดการแข่งขันกีฬาต่าง ๆ และมีการประกวดทักษะด้านวิชาการต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้พรบิให้แก่เด็ก นับตั้งแต่มีโรงเรียนตาดีกาเข้ามา ผู้ปกครองก็สนใจ เพราะว่าแทนที่เด็กจะไปเที่ยวเกเร ในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ก็กลับมาอยู่ในความดูแลของครูในโรงเรียนตาดีกา ตลอดจนโรงเรียนตาดีกา ได้สอนทักษะพื้นฐานในการอ่าน เขียน ภาษายาวี และอาหรับ ซึ่งเป็นภาษาที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว ดังนั้น ปัจจุบันเมื่อส่งลูกเข้าเรียนในระดับประถมแล้ว พ่อแม่ของเด็กก็จะส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนตาดีกาในเวลาเดียวกัน เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ทั้งสามัญและศาสนาควบคู่กันไป
พ.ศ. ๒๕๓๐ การเข้าสู่แพทย์แผนปัจจุบัน	การเข้าสู่แพทย์แผนปัจจุบันทำให้ประเพณีต่าง ๆ ก็ได้หมดไป เช่น หลังจากการคลอดประมาณ ๑ สัปดาห์ ก็จะมีการทำพิธี “บลิมา” แต่พอมีการไปทำคลอดที่โรงพยาบาลพิธีกรรมเหล่านี้เริ่มหมดไปแต่ก็ส่งผลกระทบในทางที่ดีขึ้น เพราะมีการเข้าไปดูแลทางสาธารณสุขอย่างทั่วถึง จะเห็นได้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในชุมชนมีการฉีดวัคซีนป้องกันโรคต่าง ๆ ให้แก่เด็ก ตั้งแต่แรกเกิด แนะนำเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยต่าง ๆ ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านมีสุขภาพอนามัยที่ดีขึ้น รู้จักการรักษาโรคอย่างถูกวิธี พฤติกรรมกลัวหมอก็ลดลง นอกจากนั้นชาวบ้านที่เป็นโรคต่าง ๆ ก็จะไปรักษาที่โรงพยาบาลมากกว่าการรักษาจากหมอดทางบ้าน เพราะว่าหมอบ้านซึ่งเป็นคนที่มีอายุก็เริ่มหมดไป ดังนั้นภูมิปัญญาต่าง ๆ ไม่มีการถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลาน จึงทำให้หมดไปกับคนรุ่นนั้น เป็นสาเหตุหนึ่งทำให้ชาวบ้านหันมาอาศัยหมอและการรักษาจากโรงพยาบาลแทน และวิวัฒนาการทางการแพทย์ มีความเจริญก้าวหน้า ทำให้ชาวบ้านให้ความเชื่อถือใจการ รักษาแบบแผนปัจจุบัน มากกว่าการรักษาตามหมอชาวบ้านเหมือนในอดีต
พ.ศ. ๒๕๓๓ การเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรมในท้องถิ่น	ตั้งแต่มีโรงงานเข้ามา ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพ มีงานทำที่เป็นหลักแหล่ง รายได้ค่อนข้างมั่นคง ต่างจากการรับจ้างทั่วไป แต่ในทางกลับกันก็เป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตพอสมควร เพราะว่าโรงงานเหล่านี้จะรับลูกจ้างที่เป็นผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ โดยมีจะรถของโรงงาน รับ – ส่ง ทำให้ลูกจ้างเหล่านี้ไม่มีเวลาอยู่กับครอบครัว เพราะจะต้องออกจากบ้านแต่เช้าตรู่ และกลับถึงบ้านก็ใกล้ๆ ค่ำ แต่คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจในการทำงานในโรงงานมากนัก เพราะยังพอมืออาชีพอิสระอื่น ๆ ที่สามารถทำได้ เช่น รับจ้างกรีดยางจะได้เงินดีกว่าแต่ก็ไม่แน่นอน ดังนั้น คนที่มาทำงานในโรงงานส่วนใหญ่อีกจะเป็นคนต่างถิ่นเข้ามา ปัญหาด้านมลพิษหรือมลภาวะไม่ค่อยมีปัญหามากนัก เพราะโรงงานในเขตนี้จะเป็นเดี่ยว ๆ ไม่ใช่ตั้งเป็นเขตอุตสาหกรรม ที่มี

ช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญ	การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ
	ผลกระทบบ้างก็มีแต่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้ ๆ โรงงาน ในเรื่องของกลิ่นและเสียงของเครื่องจักรในโรงงาน
พ.ศ. ๒๕๓๔ การสัมปทานทรายในแม่น้ำปัตตานี	นับตั้งแต่มีการสัมปทานทรายในแม่น้ำปัตตานี ทำให้พื้นที่ที่มีการขุดเจาะทรายนั้นลึกเป็นก้นกระทะ ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถลงไปเล่นน้ำได้ และไม่สามารถหาปลาในบริเวณนั้นได้ เพราะปลาจะย้ายไปอยู่บริเวณอื่น เนื่องจากเครื่องขุดเจาะทรายรบกวน และการขุดเจาะทรายนั้นก็จะมีการย้ายสถานที่ไปเรื่อย ๆ จึงทำให้พื้นที่ต่าง ๆ ในคลองลึกเป็นก้นกระทะไปทั่ว นอกจากนั้น รถบรรทุกสิบล้อที่บรรทุกทรายที่ผ่านไปมาในหมู่บ้านวันละหลาย ๆ รอบ ทำให้ถนนในหมู่บ้านเป็นหลุมเป็นบ่อ นาน ๆ ครั้งทางการจะเข้ามาซ่อมแซม แต่ก็อยู่ได้ไม่นาน ก็กลับมาเป็นเหมือนเดิมอีก ซึ่งปัญหานี้ก็มีมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นอันตรายแก่คนที่สัญจรผ่านไปมา ทำให้เกิดอุบัติเหตุขึ้นบ่อยครั้ง
พ.ศ. ๒๕๓๘ การก่อตั้ง อบต.	นับตั้งแต่มีการจัดตั้ง อบต. มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายทั้งในทางที่ดีและไม่ดี โดยเฉพาะถนนบุกเบิกมีเกิดขึ้นมากมายในชุมชน สร้างความสะดวกสบายแก่คนทำสวนยาง เพราะมีถนนตัดผ่านถึงสวนยาง แม้ว่าสวนยางจะอยู่บนควนหรือบนเขา มีโครงการต่าง ๆ มากมายในแต่ละปี บางโครงการชาวบ้านก็ได้รับประโยชน์ บางโครงการคนที่ได้รับประโยชน์ก็เฉพาะคนที่ทำโครงการและยังเป็นการสร้างงานให้แก่คนในชุมชน ในช่วงแรก ๆ การแข่งขันไม่ค่อยรุนแรงเพราะเพิ่งเริ่มก่อตั้งต่างคนก็ยังไม่รู้ช่องทางการหาผลประโยชน์ แต่พอสมัยต่อมาก็มีการแข่งขันกันรุนแรงมากขึ้น ทำให้แต่ชุมชนนั้นมีการแบ่งพรรค แบ่งพวก บางคนเป็นญาติหรือพี่น้องกัน ก็ต้องแตกหักเพราะการเมือง ซึ่งเป็นการทำลายวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะว่าแต่ก่อนชาวบ้านจะมีความรัก สัมผัสความสามัคคีกัน มีอะไรก็จะคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะคนที่เป็ญาติหรือเป็นพี่น้องกัน จะไม่มีวันทิ้งกันแน่นอน แต่พอมีระบบการเมืองเข้ามาภาพเหล่านี้ก็เริ่มลบเลือนไป ความจริงใจ ต่าง ๆ เริ่มหมดไป จะทำอะไรจะนึกถึงผลประโยชน์ และคำตอบแทนมาก่อน ซึ่งเป็นการทำลายภาพลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นชนบท
พ.ศ. ๒๕๔๐ สตรีขึ้นมามีบทบาทในท้องถิ่น	นับตั้งแต่อดีตมา สังคมในเขตท้องถิ่นนี้กลุ่มสตรีจะไม่ค่อยมีบทบาทเลย เพราะว่าสังคมมุสลิมนั้นสตรีจะเป็นคนไม่ค่อยกล้าแสดงออกหรือแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ หลักและวัฒนธรรมประเพณีมุสลิมนั้นผู้หญิงควรจะอยู่ที่บ้าน ฝ่ายชายจะเป็นผู้ออกไปทำมาหากิน หาเงินเลี้ยงภรรยาและครอบครัว เมื่อวิวัฒนาการต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป ความก้าวหน้าทางการศึกษา ทำให้กลุ่มผู้หญิงหันไปศึกษาต่อกันมาก จึงทำให้มีการเปลี่ยนบทบาทใหม่ ทำให้เป็นคนกล้าแสดงความคิดเห็น

ช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญ	การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ
	มากขึ้น และภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน จะคอยให้ฝ่ายชายออกไปทำงานคนเดียวคงไม่พอ ดังนั้นกลุ่มสตรีก็ต้องออกไปหางานนอกบ้าน ทำเพื่อจะช่วยรายได้ของครอบครัว การทำงานด้วยความตั้งใจและรับผิดชอบของกลุ่มสตรี ทำให้ผลที่ออกมาเป็นที่พอใจของสังคม และสังคมท้องถิ่นนี้ให้การยอมรับ จึงทำให้ปัจจุบันสตรีที่ออกไปทำงานนอกบ้านกลายเป็นเรื่องธรรมดาไปแล้ว นอกจากนั้นก็ยังมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นในท้องถิ่น โดยที่มีสตรีขึ้นมาเป็นประธานกลุ่ม แต่ในสังคมท้องถิ่นยาลอนี้จะยอมรับกลุ่มสตรีเฉพาะด้านการพัฒนาท้องถิ่นเท่านั้น ส่วนด้านการปกครองจะไม่ให้การยอมรับสตรีขึ้นมาเป็นผู้นำ ซึ่งจะไม่ให้เห็นผู้หญิงขึ้นมาเป็นกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน ในท้องถิ่นแห่งนี้
พ.ศ. ๒๕๔๗ เกิดการปะทะกันระหว่างเยาวชนที่หลงผิดกับเจ้าหน้าที่บริเวณสามแยกบ้านเนียง	จากเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้น เมื่อ ๒๘ เมษายน ๒๕๔๗ เมื่อเวลาเช้าตรู่ เพราะเยาวชน ๑๐ คน นอนตายเกื่อนอยู่บนถนน ซึ่งดูแล้วรู้สึกหดหู่ใจอย่างบอกไม่ถูก ทุกคนที่มาดูเหตุการณ์ต่างก็วิจารณ์ไปต่าง ๆ นานา โดยไม่รู้ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร จนมาถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีความรู้ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร เยาวชนเหล่านั้นไปหลงเชื่อคำพูดหรือคำสั่งของใคร เพราะแต่ละคนที่ยายนั้นกำลังศึกษาอยู่ เป็นคนประพฤติเรียบร้อย ไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด แต่ต้องมาจบชีวิตในสภาพแบบนี้ สร้างความสลดใจให้แก่ผู้ปกครองและญาติพี่น้องอย่างมาก หลังจากเหตุการณ์นี้ผ่านไป คนในท้องถิ่นนี้ก็ยังคงใจเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นว่าทางเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการรุนแรงเกินกว่าเหตุหรือเปล่า เพราะว่าเยาวชนในเหตุการณ์วันนั้น ไม่มีอาวุธปืนสักคน แต่ละคนก็ไปมือเปล่าและมีดสั้นเท่านั้น ถ้าทางเจ้าหน้าที่จะจับเป็นก็ได้ หรือก็ไม่น่าจะตายทั้งหมดอย่างที่เห็น แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้มีปฏิกิริยาตอบโต้หรือไม่พอใจเจ้าหน้าที่แต่อย่างใด หลังจากนั้นก็มีกลุ่มสิทธิมนุษยชนเข้ามาตรวจสอบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ก็เห็นเจ็บไปมา จนถึงปัจจุบัน เหตุการณ์ครั้งนี้ก็คงจะเป็นที่จดจำแก่ผู้ที่ผ่านมาเห็นเหตุการณ์ในวันนั้น และคนในท้องถิ่นบริเวณนี้ เพราะว่าเป็นเหตุการณ์ที่รุนแรงที่สุดที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นแห่งนี้
พ.ศ. ๒๕๔๘ การขุดลอกคลองตาชี ซึ่งเป็นคลองที่มีต้นกำเนิดจากตาชี ในอำเภอยะหา มาจดที่แม่น้ำปัตตานี ที่ตำบลเปาะเส้ง เป็นคลองที่หล่อเลี้ยงพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน เพราะว่าชาวบ้านจะใช้น้ำจาก	ในการขุดลอกคลองตาชีนั้น จุดประสงค์เพื่อจะให้น้ำลึกขึ้น น้ำมีระบายเร็วขึ้นเวลาน้ำท่วม แต่ผลกระทบอื่น ๆ ที่ตามมาเสียหายมากกว่าที่คาดไว้ ดูได้จากน้ำท่วมครั้งล่าสุด เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘ ที่ดินของชาวบ้านที่อยู่ริมคลองพังทลายลงในคลองหมด เนื่องจากกระแสน้ำที่ไหลแรงในช่วงน้ำท่วม ส่วนชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้ ๆ คลองเกิดอาการผวา เนื่องจากตลิ่งพังใกล้ถึงบริเวณบ้าน ซึ่งปรากฏการณ์แบบนี้ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ในช่วงที่ยังไม่ขุดลอกคลอง

ช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญ	การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ
คลองสายนี้มาใช้ในการทำการเกษตร และเมื่อว่างก็จะหาปลาจากคลองมาประกอบอาหาร	ตาซี สร้างความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้คลองจำนวนหลายครัวเรือน นอกจากนั้นยังเป็นการทำลายสภาพแวดล้อมและความสมบูรณ์ของคลองแห่งนี้ เพราะแต่ก่อนริมคลองจะมีต้นไม้ใหญ่ให้ความร่มรื่น ชาวบ้านได้มาพักผ่อนและใช้ประโยชน์ร่วมกัน ปลาชุกชุมพอสมควร ชาวบ้านสามารถจับปลาไปกินได้ แต่พอมีการขุดลอกคลองบรรยากาศความร่มรื่นต่าง ๆ ได้หมดไป เพราะมีการตัดต้นไม้ใหญ่ริมคลองไปหมด ชาวบ้านจึงไม่ค่อยมาใช้ประโยชน์แล้วเพราะว่าน้ำก็มีกลิ่นเหม็นสูงขึ้น โดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อน ทำให้ปลาว่ายลงไปอยู่ในแม่น้ำปัตตานีเป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านเพิ่งมาเห็นข้อเสียเหล่านี้ โดยเฉพาะคนที่อาศัยอยู่ใกล้ริมคลองได้รับผลกระทบมากที่สุด
พ.ศ. ๒๕๔๘ น้ำท่วมครั้งใหญ่ในรอบ ๓๘ ปี	ปรากฏการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่เกิดขึ้นในความไม่คาดคิดของผู้คนในท้องถิ่น เพราะว่าไม่เคยมีน้ำท่วมที่ใหญ่ขนาดนี้ นับตั้งแต่ที่ท่วมเมื่อ ๕ มกราคม ๒๕๑๐ ทำให้ชาวบ้านไม่ได้เตรียมตัวรับมือสัก ประกอบกับก่อนหน้านี้นี้ประมาณหนึ่งอาทิตย์ น้ำก็ท่วมแล้วแต่ท่วมปกติเหมือนทุก ๆ ปีที่ผ่านมา พอน้ำมารอบสองชาวบ้านก็คิดว่าน้ำคงจะมาน้อยกว่าเดิม พอมาถึงวัน ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘ ไม่เป็นเช่นนั้น ไม่รู้น้ำมาจากไหนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่วนผลกระทบต่อชาวบ้านในท้องถิ่นก็คือที่อยู่อาศัย ทรัพย์สินที่อยู่ในบ้านที่ขนย้ายไม่ทัน รวมถึงยานพาหนะต่าง ๆ ที่จมอยู่ใต้น้ำ เพราะว่าบางคนไม่คาดว่าจะขึ้นในระดับนี้ นอกจากนี้ก็ยังมีผลผลิตทางการเกษตรที่เสียหายพอสมควร แต่ก็ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านมากนัก ภัยธรรมชาติครั้งนี้ก็คงจะเป็นสัญญาณเตือนให้แก่วบ้านในครั้งต่อ ๆ ไป ว่าอย่าอยู่ในความประมาท สังเกตได้จากหลังจากน้ำท่วมครั้งนี้มีชาวบ้านสร้างเรือเก็บไว้หรือไปซื้อเรือมาจากที่อื่นมาเก็บไว้ เพื่อใช้ในเวลา น้ำท่วม

บทที่ ๒

การทำมาหากินและทรัพยากรธรรมชาติ

พื้นที่ท้องถื่นยาลอเป็นที่ราบลุ่มที่อุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วย ทุ่งนา ภูเขาและแม่น้ำ ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้มีความผูกพันต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถื่นแห่งนี้มายาวนานนับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้าน

เมื่อประมาณ ๓๐-๔๐ ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะตั้งถิ่นฐานครัวเรือนอยู่ใกล้กับริมแม่น้ำหรือริมคลองและมีอีกบางส่วนไปอาศัยอยู่ใกล้เชิงเขา เนื่องจากในสมัยก่อนนั้นธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากและชาวบ้านก็ต้องพึ่งธรรมชาติเกือบทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย ก็จะใช้วัสดุ-อุปกรณ์จากธรรมชาติ เช่น ไม้ในการทำเสาบ้าน และพื้นบ้านใช้ไม้ไผ่มาสานทำเป็นฝาบ้าน ใช้ใบสืเหร่ง มาเย็บเพื่อใช้ทำหลังคาเรือน ถ้าเป็นบ้านคนที่มีฐานะดีหน่อยก็จะใช้กระเบื้องดินเผา

นอกจากนั้นอาหารการกินต่าง ๆ ก็อาศัยจากธรรมชาติเหมือนกันคือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้ริมคลองหรือริมแม่น้ำก็จะทำข้าวนาหรือนาปี ส่วนชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้ ๆ เชิงเขา ก็จะทำไร่ (การทำนาในพื้นที่ไม่ใช่ที่นา) เวลาว่างจากการทำนา ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะออกไปหาสัตว์ป่าบ้าง สัตว์น้ำบ้าง บางส่วนก็จะปลูกพืชผักต่าง ๆ เช่น ปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกกาแฟ ปลูกใบยาเส้น และปลูกพืชไร่ต่าง ๆ ส่วนยารักษาโรค เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านก็อาศัยสมุนไพรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถื่น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การดำรงชีวิตของชาวบ้านในสมัยก่อนจะต้องอาศัยจากธรรมชาติทั้งสิ้น

การตั้งครัวเรือนของคนในสมัยก่อนนั้นจะตั้งอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย เป็นหย่อมหรือเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มหนึ่งประมาณ ๒-๓ ครัวเรือน คือ ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกันเท่านั้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประชากรมีน้อย ทรัพยากรธรรมชาติมีมากและมีความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นจึงทำให้การดำรงชีวิตของชาวบ้านดำเนินไปด้วยความสงบสุข ไม่ต้องมีการชิงดีชิงเด่นแย่งชิงทรัพยากร เพราะว่าต่างคนก็ทำงานเลี้ยงครอบครัวกันไปมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันใครขาดเหลืออะไรก็สามารถแบ่งกันใช้ได้จะเห็นได้ว่าสังคมสมัยนั้นค่อนข้างมีความเสมอภาค

เมื่อประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วอาจจะเป็นเพราะว่าคนมุสลิมนิยมมีลูกมาก ไม่มีการวางแผนครอบครัวเพราะว่าเป็นการขัดหลักศาสนา และชาวบ้านส่วนใหญ่จะนิยมแต่งงานภายในหมู่บ้านเดียวกันหรือหมู่บ้านใกล้เคียงหรือในเครือญาติเดียวกัน เช่น ลูกพี่ ลูกน้อง เป็นต้น ไม่ค่อยได้ออกไปแต่งงานต่างถื่น อาจจะเป็นเพราะว่าการคมนาคมไม่สะดวก จึงทำให้มีการกระจายประชากรและครัวเรือนภายในหมู่บ้านเป็นไปอย่างรวดเร็วเมื่อมีสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา เข้ามา จึงทำให้ชาวบ้านส่วน

ใหญ่ต่างก็ย้ายครัวเรือนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำริม คลอง และใกล้ ๆ เขียงเขา มาตั้งใกล้ ๆ ที่ถนนหนทาง เพื่อความสะดวกในคมนาคม และจะได้มีไฟฟ้าและประปาใช้ ซึ่งนับแต่ที่มีถนนหนทางเข้ามา จะเห็นได้ว่าราคาที่ดินเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว คนที่มีฐานะดีหน่อยต่างก็จะซื้อที่ดินที่ติดถนนตัดผ่านเก็บไว้ ซึ่งช่วงนี้เองที่ทำให้มีการแย่งชิงทรัพยากรกันเกิดขึ้น เนื่องจากเงินเข้ามามีบทบาทต่อชาวบ้านมากขึ้นทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่นการแย่งชิงขอบเขตที่ดิน เพราะว่าสมัยก่อนนั้นที่ดินยังไม่มีโฉนดเหมือนในปัจจุบัน ขอบเขตก็อาศัยต้นไม้ใหญ่ หรือใช้ไม้ปักไว้เท่านั้น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นบางรายก็หาผู้อาวุโสในหมู่บ้านมาเคลียร์ได้ บางรายที่เคลียร์ไม่ได้ถึงฆ่ากันตายก็มี มีความขัดแย้งกันระหว่างพี่น้องกันเนื่องจากมรดกที่ดิน ซึ่งจุดนี้เองจึงทำให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคีของชาวบ้านนับวันยิ่งลดลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ที่เห็นได้ชัดก็คือ ในสมัยก่อนนั้นเวลาชาวบ้านทำแกงอะไรจะทำเป็นหม้อใหญ่ แล้วก็แบ่งให้เพื่อนบ้าน บ้านละนิด บ้านละหน่อย ซึ่งปัจจุบันต่างกันอย่างสิ้นเชิง คือเวลาทำแกงอะไร จะทำนิดเดียว เผื่อไว้กินในครอบครัวตัวเองเท่านั้น ดังนั้นความรู้สึกดี ๆ ที่มีต่อเพื่อนบ้านนับวันยิ่งเลือนลาง ซึ่งบางคนถึงกับมีความขัดแย้งกับเพื่อนบ้านก็มีในปัจจุบัน

ภาพที่ ๓๔ ภาพวาดจำลองสภาพแวดล้อมท้องถิ่นยาลอในอดีต

เมื่อปัจจุบันมีถนนหนทางสะดวกขึ้น มีไฟฟ้าเข้าไปทั่วถึง ทำให้มีการสร้างบ้านตลอดสองฝั่งถนนในหมู่บ้าน ซึ่งบางจุดก็จะมีบ้านติด ๆ กันอย่างหนาแน่น ชาวบ้านที่อยู่ลึก ๆ ข้างในห่างจากถนนใหญ่ต่างก็ย้ายออกมาที่ถนนใหญ่ซึ่งก็จะมีส่วนน้อยมากที่ยังอาศัยอยู่บริเวณริมคลองหรือริมแม่น้ำ ซึ่งก็จะมีถนนเล็กๆ เข้าไปหรือถนนดินแดง

ภาพที่ ๓๕-๓๖ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสภาพแวดล้อมริมคลองตาชี ภาพบนการจัดการ
แบบธรรมชาติและภาพล่างการจัดการแบบสมัยใหม่และการควบคุมภูมิทัศน์โดยรัฐ

ชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ริมคลองตาชีมาตั้งแต่อดีต บอกว่าอยากออกไปอยู่ข้างนอกใกล้ถนนใหญ่เหมือนกัน แต่เนื่องจากที่ดินใกล้ ๆ ถนนใหญ่ไม่มีจะหาซื้อราคาที่ดินก็สูงซึ่งเกินกำลังที่จะซื้อ เขาอยู่ตรงนี้ในปัจจุบัน ที่ลำบากหน่อยก็เรื่องไฟฟ้า คือเขาต้องซื้อสายไฟเดินเองจากถนนใหญ่ข้างนอกมาถึงบ้านระยะทางประมาณ ๕๐๐ เมตร แต่เขาก็บอกต่อไปอีกว่าที่จริงอยู่ตรงนี้ก็มีความสุขดีอยู่แล้ว เพราะได้อยู่ท่ามกลางธรรมชาติไม่ต้องวุ่นวายกับใคร มามีเสียงรบกวนจากรถบนถนน เวลานั้นขึ้นก็ลงไปหาปลาในคลอง ถึงแม้ปัจจุบันปลาในคลองอาจมีไม่มากเหมือนก่อนแต่ก็ยังหามาทำกับข้าวได้อยู่ ซึ่งบริเวณนี้แต่ก่อนมีอยู่ประมาณ ๔-๕ หลังคาเรือน ซึ่งเป็นเครือญาติของทั้งหมด แต่ปัจจุบันก็เหลือครอบครัวของเขาเพียงหลังคาเดียวเท่านั้น จากการสอบถามความรู้สึกก็บอกว่า เขาไม่เคยรู้สึกเหงาเลยที่อยู่เพียงหลังคาเรือนเดียวเพราะเขาคุ่นเคยกับวิถีชีวิตตรงนี้ตั้งแต่รุ่นพ่อแม่อีก

ส่วนความรู้สึกที่ทางรัฐบาลมีการขุดลอกสองฝั่งคลองตาชีจากอำเภอยะหาจดแม่น้ำปัตตานีนั้นนายจิกบอกว่ามันก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีก็คือช่วยแก้ปัญหาน้ำตื้นเขินช่วยให้น้ำไหลได้ดีขึ้น เวลาเกิดน้ำท่วม ส่วนข้อเสียก็คือ น้ำมีอุณหภูมิสูงขึ้น เพราะต้นไม้ใหญ่ริมคลองถูกโค่นทิ้งไปหมด ทำให้จำนวนปลาลดลงอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งก็อาจมีสาเหตุมาจากมนุษย์บ้างที่ใช้วิธีการจับปลาที่ผิดๆ เช่นใช้ไฟฟ้าช็อต วางยาเบื่อ เป็นต้น แต่จากอุณหภูมิของน้ำก็มีส่วน คือเมื่ออุณหภูมิของน้ำสูงขึ้น ปลาก็จะย้ายที่ลงสู่แม่น้ำปัตตานีซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า นอกจากนั้นบรรยากาศเดิมๆ ของคลองตาชีแห่งนี้ก็ได้หมดไป คือ แต่ก่อนนั้นจะมีต้นไม้ใหญ่อยู่ริมคลองเป็นจำนวนมาก ทำให้บรรยากาศร่มรื่น มีหาดทรายกว้าง เวลากลางวัน ก็จะมีชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้าน คือ ภูเขาแปแยะ และบือแนบารู มาอาบน้ำ มาซักเสื้อผ้าเต็มไปหมด บางคนก็พาหม้อ พาข้าวสาร มาหุงข้าวกินบนหาดทราย แล้วพาอุปกรณ์จับปลา เพื่อจับปลาอย่างปึงกินทำกับข้าว

แต่ปัจจุบันเขาบอกว่าภาพเหล่านี้ ไม่ค่อยมีให้เห็นแล้ว อาจจะเป็นเพราะว่าบรรยากาศเดิม ๆ ของคลองแห่งนี้หมดไป หรือชาวบ้านอาจไม่ค่อยมีเวลา เพราะต่างก็ทำมาหากิน นอกจากนั้นก็ยังมีผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน ของเขาพอสมควร เพราะว่าแต่ก่อนนั้นนายจิเขาจะสร้างโปงพาง (จาเนาะ มีลักษณะการสร้างแนวกันทั้งข้างโดยการปักเสาไม้แล้วเอาไม้ไผ่ที่ผ่าแล้ว เป็นชิ้นเล็ก ๆ มาวางถี่ ๆ ให้ห่างกันประมาณ ๑ นิ้ว ลักษณะแนวกันจะเป็นแบบกว้างแล้วยิ่งแคบลงถึงปากโปงพางกว้างประมาณ ๕๐ ซม. แล้วก็จะทำแคร่หรือขนานปากของโปงพางให้สูงขึ้นไปประมาณ ๓ -๕ เมตร เพื่อให้พ้นจากระดับน้ำเวลาน้ำขึ้นแล้วก็จะใช้ไม้ไผ่ทอดเป็นสะพานจากหน้าดังกล่าวไปยังริมคลอง) ซึ่งนายจิได้บอกว่า แต่ก่อนนั้นเวลาน้ำขึ้นที่หนึ่ง เขาได้ปลาคืนหนึ่งเป็นกระสอบเลย บางคืนก็นอน หุงข้าวกินบนขนานนั้นเลย ปลาที่ได้มาก็แบ่งให้เพื่อนบ้านบ้าง ญาติ ๆ บ้าง ที่เหลือก็เก็บมาทำปลาต้ม แต่ปัจจุบันโปงพางก็ได้พังทลายไปหมดแล้วจะสร้างใหม่ก็ไม่ค่อยมีปลา ซึ่งเดี๋ยวนี้บางที่เขา ก็ซื้อปลาทะเล จากรถขายปลาในหมู่บ้าน ทั้งๆ ที่อุปกรณ์ในการจับปลามีเกือบทุกชนิดบนบ้าน แต่มันก็น่าเบื่อไปหาครั้งหนึ่งได้มาสองสามตัว

ส่วนเรื่องการย้ายถิ่นฐานออกจากบริเวณนี้ ไปอยู่ใกล้ ๆ ถนนใหญ่ นั้น ในส่วนตัวเขาแล้ว เขาคงไม่ย้ายออกไปแล้ว เพราะว่าเขาไม่มีปัญหาที่จะซื้อที่ดินมีราคาแพง ประกอบกับเขามีความผูกพันกับพื้นที่บริเวณนี้ เพราะอาศัยอยู่มาตั้งแต่เด็ก ส่วนลูก ๆ ถ้าจะย้ายออกไปก็ไม่ว่าอะไร เพราะคิดว่า ความคิดและสังคม ของคนสมัยนี้คงจะแตกต่างกับคนในสมัยก่อนแล้ว เพราะว่าเขามีความสุขกับการดำรงชีวิตที่เป็นอยู่ มีแต่ชีวิตพอกอยู่พอกิน ไม่ต้องไปดิ้นรนอะไรให้มากนัก เพราะจะเห็นได้ว่า สังคมที่มีการดิ้นรน ก็มีการแข่งขันกันสูงก็จะมีแต่ความวุ่นวาย ต่างคนต่างเห็นแก่ตัว มีการกลั่นแกล้ง ซึ่งดีซึ่งเด่นไม่มีวันสิ้นสุด^{๑๑}

การประกอบอาชีพของชาวบ้านท้องถิ่นยาลอตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การทำข้าวไร่ (การทำนาบนภูเขา)

การทำข้าวไร่ เป็นการทำนาของคนในสมัยก่อนเป็นการทำนาบนพื้นดินหรือบนภูเขาซึ่งเป็นที่ไม่มีน้ำเหมือนในทุ่งนาและพันธุ์ข้าวที่ใช้ก็ต่างจากข้าวที่ปลูกในท้องนา

จากการสอบถามผู้ซึ่งเคยทำข้าวไร่ในช่วงเวลาประมาณ สิบปีที่ผ่านมามีได้บอกเล่าว่า ในการทำข้าวไร่นั้นต้องดูฤกษ์ตั้งแต่การถางป่าสำหรับเป็นสถานที่ปลูกข้าว ซึ่งเป็นวันเปิด คือ เป็นวันสิริมงคล ได้แก่วันจันทร์ พุธ ศุกร์ และอาทิตย์ เมื่อถางป่าเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะดูฤกษ์การหว่านเมล็ดพันธุ์ อีก ซึ่งก็จะเป็นวันเปิดเหมือนกัน ควรเป็นวันที่ ๑ หรือ ๒ ของเดือนอิสลาม (ฮ.ศ.) และถ้าตรงกับวันจันทร์ พุธ ศุกร์ และอาทิตย์ จะยิ่งดี วันที่ทำการหว่านนั้นจะทำกันในช่วงเช้า และจะมีการลงแขก โดยเชิญชาวบ้านทั้งผู้หญิงและชาย ฝ่ายเจ้าภาพก็จะเตรียมข้าวเหนียวปลาเค็ม เพื่อพาไปเลี้ยงเพื่อนบ้านที่มาร่วมกันมาลงแขก

ขั้นตอนการหว่านเมล็ดพันธุ์นั้นผู้ชายจะถือไม้แหลมเพื่อทิ่มดินสำหรับหว่านเมล็ด ฝ่ายหญิงก็จะถือกระบอกลู่วาลูสำหรับใส่เมล็ดพันธุ์ แล้วจะตามผู้ชายเพื่อหว่านเมล็ดพันธุ์ลงไปในหลุมที่ทิ่มไว้ เมื่อถึงเวลาประมาณเที่ยงก็จะหยุดกินข้าวเหนียวปลาเค็มพร้อมเพรียงกัน เมื่อทำการหว่านเสร็จแล้ว เจ้าของก็ต้องสอดส่องดูแลเพื่อให้สัตว์ป่าต่าง ๆ มารบกวนในการทำข้าวไร่ จะไม่มีการใส่ปุ๋ย เพราะว่าดินอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว จากการเฝ้าหากพืชก่อนจะไม่นิยมทำเป็นสถานที่ปลูกข้าวไร่ ถ้าเกิดมีหมูปามารบกวนก็จะแขวนผ้าให้ลอยขึ้นเหนือต้นข้าว อายุการเก็บเกี่ยวข้าวไร่นั้นจะเร็วกว่าข้าวนาปี เมื่อข้าวใกล้จะสุกจะมีฝูงนกกระจาบมารบกวน ก็จะทำหุ่นไล่กาเชิดขึ้นให้สูงเหนือกว่าต้นข้าว หรือบางที่อาจจะเฝ้าโดยการตั้งเชือกแล้วผูกที่กระป๋อง เมื่อฝูงนกมาคนเฝ้าก็จะดึงเชือกกระป๋องก็จะดัง ฝูงนกก็ตกใจบินหนีไปหมด แต่วิธีต้องเหนื่อยกับการเฝ้าหรือบางคนอาจจะวางกักตักนก เพื่อจับนกมาเชือดทำแกงเหียงปนยอดพริก ซึ่งเป็นเมนูเด็ดของชาวบ้าน และชาวบ้านมีความเชื่อกันว่าในการวางกักตักนกนั้น เพื่อจะจับนกมากินเป็นอาหาร ไม่ใช่จะจับเพราะความโกรธแค้นที่มันมารบกวนกินข้าวในไร่ มิฉะนั้นฝูงนกจะมารบกวนมากขึ้นกว่าเดิมอีก

^{๑๑} จากการสอบถาม นายจิ สาเฮาะ อายุ ๖๕ ปี

เมื่อข้าวสุกได้ที่แล้วก็จะถูกรับยามสำหรับเริ่มการเก็บเกี่ยวก็เหมือนกับการทำข้าวนาปี และจะมีพิธีกรรมต่าง ๆ ในการเก็บเกี่ยวก็เหมือนกับการทำข้าวนาปีทั้งหมด เมื่อทำการเก็บเกี่ยวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำการคัดเลือกเมล็ดข้าวที่ดี เพื่อเก็บไว้ทำเมล็ดพันธุ์ในการทำข้าวไร่ปีหน้าอีก หลังจากคัดเลือกพันธุ์เก็บไว้แล้วก็จะทำการเลี้ยงข้าวใหม่เหมือนกับนาปี เนื่องจากสมัยก่อนนั้นเครื่องสีข้าวยังไม่มี ดังนั้นข้าวเปลือกกว่าจะมาเป็นข้าวสารก็ต้องใช้วิธีการตำในครกขนาดใหญ่ ซึ่งทำด้วยไม้แข็งๆ และมีตำเป็นไม้เหมือนกัน ความยาวเหนือศีรษะ ชาวบ้านเล่ากันว่าข้าวที่ตำจากครกจะมีรสชาติดีกว่าข้าวที่สีจากเครื่องสีข้าว^{๑๒}

ปัจจุบันการทำข้าวไร่ได้สูญสิ้นหมดไปแล้ว อาจเป็นเพราะว่าปัจจุบันไม่มีสถานที่สำหรับทำไร่ เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ ได้กลายเป็นสวนยางกับสวนผลไม้หมดแล้ว ประกอบกับไม่มีเมล็ดพันธุ์สำหรับทำพันธุ์ เพราะว่ามีเมล็ดพันธุ์ สำหรับการทำข้าวนาไร่ได้สูญพันธุ์ไปแล้ว และคนในปัจจุบัน ส่วนใหญ่หันมาทำนาปี เพราะสะดวกอยู่ใกล้ชุมชน ไม่ต้องขึ้นไปบนภูเขา และปัจจุบันการช่วยเหลือหรือการลงแขกเหมือนสมัยก่อนนั้นไม่มี เพราะต่างคนต่างทำ ดังนั้น การทำนาไร่เวลาหว่านทำให้เสร็จ ภายในวันสองวัน เมื่อไม่มีการลงแขก อาจทำให้เสร็จไม่ทัน ข้าวที่ขึ้นมามีขนาดไม่เท่ากัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวบ้านในปัจจุบันได้ยกเลิกการทำข้าวนาไร่หันมาทำข้าวนาปีแทน

การทำนาปีในอดีต

การเริ่มหาเมล็ดพันธุ์ จะใช้เมล็ดพันธุ์เดิมที่อยู่แล้วที่บ้านหรือบางพันธุ์ที่ไม่มีหรือมีแล้วไม่สวยก็ให้เอาไปเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านโดยเมล็ดพันธุ์ แต่ละชนิดต้องเหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆ คือ นามที่เป็นนาลิกมีน้ำเยอะต้องหาเมล็ดพันธุ์หนักๆ ที่ทนต่อสภาพอากาศ แต่ถ้าเป็นที่นาปกติทั่วไป ก็จะใช้เมล็ดพันธุ์ธรรมดาที่ใช้ทั่วไป

การหว่านเมล็ดพันธุ์ ในสมัยอดีตนั้นการจะเริ่มหว่านเมล็ดพันธุ์นั้นต้องมีการเลือกวันก่อน โดยจะนิยมหว่านในวันอาทิตย์ จันทร์ พุธ พฤหัสบดี ศุกร์ ส่วนวันอังคารกับวันเสาร์จะไม่นิยม หว่าน แต่ถ้าตรงกับวันที่ ๓๐ ของเดือนจะตรงกับวันไหนก็ได้ บางคนก็จะนิยมขอ น้ำมนต์จากผู้เฒ่าผู้แก่ โดยเขาจะสวดดูอาร์ขอพรจากอัลลอฮ์ ใช้น้ำหนึ่งแก้วใส่ข้าวสารลงไปเล็กน้อย แล้วเอาข้าวสารไปบดละลายกับน้ำ เอาไปคลุกเคล้ากับเมล็ดพันธุ์ที่จะหว่าน

วิธีการหว่านเมล็ดพันธุ์ จะใช้ควายหรือไม้ไผ่ใช้จอบ โดยจะใช้ควายไถก่อนแล้วก็หว่านเมล็ดพันธุ์จะไถกลบอีกที ใช้จอบก็เหมือนกันทำการขุดก่อนแล้วก็หว่านและกลบอีกที พอกล้าโตเต็มที่ก็สามารถถอนไปดำนาได้เลย

การไถนา จะนิยมถูกรับเลือกวันเหมือนกับวันที่จะหว่านเมล็ดพันธุ์เหมือนกัน สมัยก่อนนั้นเครื่องไถนายังไม่มี การไถนาก็จะใช้วัวตัวใหญ่ ๆ และควาย แต่ส่วนใหญ่แล้วจะใช้ควายมากกว่า โดยมีเครื่องมือที่ใช้ผูกติดกับตัวควายเป็นอุปกรณ์ที่ทำด้วยไม้ ส่วนสัตว์

^{๑๒} นายเจโด หะมะ อายุ ๖๕ ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ ๔๖ หมู่ ๓ ตำบลเปาะเส้ง

ที่จะนำมาใช้งานนั้นต้องเลี้ยงให้มีความสมบูรณ์ เพื่อให้มีสุขภาพที่แข็งแรงและคนที่ทำการไถต้องมีการออกเสียงอยู่ตลอดเวลาเพื่อเป็นการกระตุ้นให้สัตว์เดินไปข้างหน้า

การดำนา จะดูฤกษ์ยาม เลือกวัน เหมือนกับวันที่จะหว่านเมล็ดพันธุ์เหมือนกัน โดยจะเริ่มดำวันแรกในตอนเช้าตรู่จะเริ่มดำสองถึงสามแถวก่อนเพื่อเป็นการเอาฤกษ์หลังจากนั้นวันต่อไปก็จะมีกรลงแขกเชิญเพื่อนบ้านมาช่วย เจ้าของก็จะเตรียมข้าวเหนียวปลาเค็ม เพื่อไปเลี้ยงเพื่อนที่มาช่วยในการดำนาพอเวลาใกล้ ๆ เที่ยง ก็จะมีพักรอกินข้าวเหนียวปลาเค็มได้ต้นไม้ริมทุ่งนาพร้อมเพรียงกัน เป็นบรรยากาศดูแล้วเป็นความสุขของชาวนาสมัยก่อน แล้วก็จะมีการลงแขกหมุนเวียนกันไปจนเสร็จการดำนาของคนที่หมู่บ้าน

ส่วนการดูแลรักษาต้นข้าวสมัยก่อนนั้น เมื่อต้นข้าวเริ่มเจริญเติบโตก็จะทำการใส่ปุ๋ย โดยสมัยก่อนนั้นปุ๋ยเคมียังไม่มี ก็จะใช้ปุ๋ยมูลสัตว์ที่ชาวบ้านเลี้ยงเอง บางคนก็ไปซื้อปุ๋ยมูลค่างควาที่หน้าถ้ำมาใส่ หลังจากนั้นก็จะมีการดูแลจากสัตว์ต่าง ๆ เพื่อไม่ให้มารบกวนต้นข้าว จนกระทั่งข้าวเริ่มสุกบางคนก็จะทำนาไว้บริเวณทุ่งนา เพื่อเผื่อไม่ให้ฝูงนกต่าง ๆ เช่น นกกระจาบบิน เมื่อข้าวสุกเต็มที่แล้วก็ดูฤกษ์เพื่อทำการเก็บเกี่ยวต่อไป

พิธีกรรมเกี่ยวข้าวของชาวนาสมัยอดีต จากการสอบถามผู้ซึ่งมีอาชีพเป็นชาวนาในสมัยอดีตประมาณ ๓๐ - ๔๐ ปี ที่ผ่านมาก็เทคโนโลยีต่าง ๆ ยังไม่เข้ามา การไถนาที่อาศัยวัวและควาย ถึงแม้เหนื่อยแต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีใจรัก เพราะการทำนาจริง ๆ ต้องมีจิตวิญญาณของมันเพราะจะคิดถึงค่าค้ำทุนหรือค้ำค่าแรง คงไม่คุ้มแน่นอน และพิธีกรรมต่าง ๆ ในการทำนาของชาวนาสมัยอดีต มีเกือบทุกขั้นตอน นับตั้งแต่การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ ไปจนถึงการเกี่ยว^{๑๓}

ขั้นตอน การเกี่ยวข้าว จะมีการถือเคล็ด คือ วันแรกที่จะเริ่มทำ การเกี่ยวจะเลือกวันขึ้น ๕ ค่ำหรือแรม ๕ ค่ำ ของเดือน และจะออกจากบ้านแต่เช้าตรู่ คือ ตะวันยังไม่ขึ้น เพื่อจะได้ไม่เจอลม และไม่เจอผู้คน และถ้าหากเจอใครกลางทางก็จะไม่ทักทาย จะปิดปากสนิท พอไปถึงนาแล้ว ก็จะชมดูท้องนาบริเวณรอบ ๆ เสียก่อน จากนั้นก็จะเลือกต้นข้าวที่มีรวงดก ๆ แต่ต้องเลือกต้นที่มีรวงเป็นเลขคู่ คือ ๕, ๗, ๙ จากนั้นก็เอาเส้นด้ายพันรอบ ๆ บริเวณต้นดังกล่าวประมาณ ๔-๕ ต้น จากนั้นก็เอากล้วย ๑ ลูก อ้อยที่ปอกเปลือก แล้ว ๑ ท่อน ข้าวต้ม ๑ ลูกไปแขวนไว้ที่ต้นดังกล่าว

หลังจากนั้นก็จะเริ่มทำการเกี่ยวข้าวโดยจะเริ่มเกี่ยวข้าวจำนวน ๗ ด้าน แล้วมัดด้วยด้าย จากนั้นเกี่ยวอีกประมาณ ๗-๑๐ ก้าน อีก ๒ มัด รวมทั้งหมด ๓ มัด แล้วใส่ในผ้าที่เตรียมมา อ้อมแนบอกกลับบ้าน แล้วนำไปเก็บในโรงเก็บข้าวเปลือก ซึ่งสมัยอดีตนั้นชาวนาทุกคนจะมีโรงเก็บข้าวเปลือก (ยุ้งข้าว) สร้างเป็นบ้านเรือนขนาดเล็กตั้งไว้ใกล้ ๆ บริเวณบ้าน ส่วนข้าวเปลือกทั้ง ๓ จะนำไปใส่ในกระดังพร้อมกับใส่ กล้วย อ้อย ข้าวต้ม มะพร้าว และนำใส่ขวดเล็ก ๆ ๑ ขวด แล้วก็ใส่เคียวที่จะใช้เกี่ยวข้าวละไปด้วย แล้วนำกระดัง

^{๑๓} นางเจ๊แย ลือแบแย อายุ ๗๒ ปี

ดังกล่าวไปวางไว้บนข้าวเปลือกที่เหลือจากปีก่อน หลังจากนั้น ๓ วัน จึงค่อยเอาเดี๋ย ออกมา แล้วก็เริ่มทำการเก็บเกี่ยวได้^{๙๔}

หลักในการเกี่ยวข้าว คือ จะต้องเริ่มเกี่ยวต้นที่ห่างไกล จากต้นที่พันด้วยด้าย ๔-๕ ต้น เสียก่อน จากนั้นก็ค่อยเกี่ยวข้าวมาเรื่อย ๆ จนมาถึงต้นที่พันด้วยด้าย ๔-๕ ต้น ดังกล่าว แล้วก็ทำการเกี่ยวต้นดังกล่าวเป็นต้นสุดท้าย เพื่อเป็นการบ่งบอกว่าสิ้นสุดการเก็บเกี่ยวข้าว ของปีนี้

การทำพิธีกินข้าวใหม่ (มากันนาชิปาดิบารู) ไม่ว่าจะเป็นชาวนาที่ทำข้าวนาไร่ หรือทำนาปี เมื่อทำการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ก็จะจัดงานเลี้ยงกินข้าวใหม่โดยจะเชิญผู้รู้ เช่น อิหม่าม คอเต็บ บิหล่าน ในหมู่บ้าน มาสวดดูอาร์ เพื่อเป็นการขอบคุณพระผู้เป็นเจ้าที่มีความเมตตา และระลึกถึงบุญคุณของเมล็ดพันธุ์ข้าวและท้องไร่ท้องนา เพื่อว่าปีต่อไปจะได้ ประสบความสำเร็จในการทำนาอีก นอกจากนั้นก็จะเชิญญาติ ๆ และเพื่อนบ้านมาร่วมกันกิน ส่วนกับข้าวที่กินในพิธีกินข้าวใหม่ ในสมัยก่อนนั้นจะหาปลาตามท้องนา หรือล่าคลอง เช่น ปลาตุ๊ก ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาตะเพียนมาทำกับข้าวและเก็บพืชผักที่มีอยู่ในหมู่บ้าน จะไม่ค่อยใช้เนื้อสัตว์ที่ถูกเชือด พวกเป็ด ไก่ หรือวัว มาใช้ทำกับข้าว แต่ปัจจุบันนี้ก็ไม่ได้ถืออะไร มากนัก เวลาจัดเลี้ยงกินข้าวใหม่ก็จะกินอาหารจำพวกเนื้อสัตว์ ไก่หรือวัว ส่วนข้าวเปลือก สมัยก่อนจะทำการตำในครก เพราะไม่มีเครื่องสีข้าว เหมือนในปัจจุบัน โดยครกที่ใช้ในการ ตำข้าวจะทำด้วยไม้ชนิดแข็ง และด้ามก็จะเป็นไม้เหมือนกันความยาวเหนือศีรษะดังนั้น ก่อนที่จะทำพิธีกินข้าวใหม่นั้น ก็จะมีเพื่อนบ้านมาช่วยกันตำข้าวเปลือก

จะเห็นได้ว่าในการทำนาสมัยก่อนนั้น จะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะมีการลง แยกหมุนเวียนกันไป ซึ่งวิธีการนี้เป็นการบ่งบอกถึงการร่วมมือร่วมใจ มีความสามัคคี ทุก ขั้นตอนจะมีการดูฤกษ์ดูยามก่อน เพราะว่าชาวนาในสมัยก่อนยังไม่มีเทคโนโลยีช่วย ดังนั้น จึงต้องพึ่งธรรมชาติช่วยเหลือมีความเชื่อทางด้าน ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีความเชื่อที่ยังมีความเชื่อในด้านนี้อยู่ โดยอาศัยศาสตร์ของคนในอดีตเป็นแนวทางในการดูฤกษ์ ดู ยาม เพื่อกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ในปัจจุบัน

ปัจจุบันชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำนา มีจำนวนลดลง เนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ปัจจุบันมีอาชีพอื่น ๆ เข้ามามากมายทำให้ชาวบ้านหันไปประกอบอาชีพต่าง ๆ มากมาย เช่น รับจ้าง ตามโรงงานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นและพื้นที่ที่เป็นที่นาที่มีจำนวนลดลง เนื่องจากมีนายทุนมาซื้อแล้วถมดินทำโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ หรือบางคนก็ถมดินเพื่อ ปลูกบ้านเรือน และนาบางส่วนก็เป็นนาร้าง เนื่องจากเจ้าของที่หันไปประกอบอาชีพอื่น แต่ ก็จะมีคนส่วนน้อยที่ยังทำนาอยู่ แต่ก็ทำคนละนิดละหน่อย เพื่อเก็บไว้กินในยามขัดสน ไม่ได้ทำเพื่อการค้า ซึ่งมีบางคนที่ทำนา ก็ยังซื้อข้าวสารตามตลาดมากินอยู่ เมื่อถามว่า ทำไม ทำนาแล้วถึงยังซื้อข้าวสารอีก เขาก็ตอบว่า การทำนาคือเป็นแรงจูงใจ (ซื้อมาจืด) เพื่อ การสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษ ส่วนข้าวเปลือกที่ได้ก็จะไว้กินในช่วงฤดูฝนหรือ

^{๙๔} นาง สีสีฮาวอ เจ๊ะนิ อายุ ๗๔ ปี ๘๘ ม. ๔ เป็นชาวบ้านตำบลเปาะเส้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ในช่วงที่ขาดเงินทองก็ยังมีข้าวกิน ซึ่งเขาก็บอกว่าคนสมัยก่อนไม่ต้องมีเงินก็ได้ แค่มีข้าวเปลือก เกลือก็อยู่ได้เป็นปีแล้ว

ภาพที่ ๓๗ การเกี่ยวข้าวแบบดั้งเดิม

ภาพที่ ๓๘ ข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วเตรียมหอบกลับบ้าน

แต่ในปัจจุบันพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น ได้ลบลือนหายไป ตามกาลเวลาและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เข้ามา แต่ยังมีความเชื่อต่าง ๆ อยู่ และไม่ทำเป็นพิธีกรรมมากนัก คือวันแรกที่จะเริ่มทำการเก็บเกี่ยวนั้น จะให้เด็ก ๆ ทำการเก็บเกี่ยวข้าวก่อนประมาณ ๗-๑๐ พวง เพื่อเป็นการเบิกฤกษ์ จากนั้นจึงค่อยเริ่มทำการเก็บเกี่ยวต่อไป

หลังจากทำการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วก็จะทำการกินเลี้ยง คือ งานเลี้ยงกินข้าวใหม่ โดยจะเชิญเพื่อนบ้านมากิน ถ้าเป็นสมัยอดีตก็จะหาปลาตามท้องนา เช่น ปลาตุก ปลาช่อน ปลาหมอ มาทำกับข้าว แต่ปัจจุบัน ปลาเหล่านั้นหายาก จึงหันมากินปลาทะเลและเนื้อสัตว์เปิด ไก่ หรือวัว แทนเพราะสามารถหาซื้อได้ง่าย แล้วก่อนจะกินก็ทำการขอذور ขอบคุณพระผู้เป็นเจ้า และระลึกถึงบุญคุณของเมล็ดพันธุ์ข้าวและท้องไร่ ท้องนา ซึ่งปัจจุบันสภาพเหล่านั้นยังมีให้เห็นอยู่ตามชุมชนที่เป็นชนบท

ภาพที่ ๓๙ การเกี่ยวข้าวของชาวบ้าน

ส่วนวิธีการทำนาในปัจจุบันก็จะใช้เครื่องจักรต่าง ๆ เข้ามาช่วย และจะอาศัยความสะดวกมากกว่าการดูแลรักษาเหมือนในสมัยก่อน เพราะว่าคนในปัจจุบันยังมีงานอื่นที่ต้องทำ ไม่ใช่ทำนาเพียงอย่างเดียว ในการทำนานั้นจะทำแบบต่างคนต่างทำ ไม่มีการลงแขกเหมือนในสมัยก่อน ทำให้บรรยากาศตามท้องนาไม่มีความครึกครื้นเหมือนในสมัยก่อน ด้วยเหตุนี้เองทำให้การทำนาลดลง ชาวบ้านหันมาซื้อข้าวสารตามท้องตลาดมากขึ้น มากกว่าจะทำนากินเอง ยิ่งมาจนถึงคนในรุ่นปัจจุบัน ไม่กล้าลงเหยียบขี้โคลนในท้องนา จึงมีแนวโน้มว่า ถ้าคนรุ่นก่อนได้หมดไป ที่นาก็คงจะร้างลง เพราะว่าคนรุ่นใหม่ หันไป

ประกอบอาชีพทางด้านอื่น ๆ หมด และที่นาที่อยู่ติดถนนก็จะมีคนซื้อเก็บไว้ เพื่อถมดินปลูกบ้านเรือนกันเป็นส่วนใหญ่แล้ว

เมื่อสิ้นสุดฤดูการเก็บเกี่ยวแล้ว ชาวบ้านก็จะพาสัตว์ พวก วัว ควาย ลงไปกินฟางข้าวในทุ่งนา เมื่อฟางข้าวหักล้มไปหมดแล้วก็จะมีการละเล่น คือ การเล่นว่าวและกังหันลม เพราะช่วงนี้ เป็นช่วงที่มีลมพัดแรง ท้องฟ้าปลอดโปร่ง ซึ่งสมัยก่อนนั้นจะมีช่างทำว่าวดวงเดือนที่มีฝีมือ สามารถให้ว่าวติดลมอยู่ได้นานถึง ๗ วัน ๗ คืน ซึ่งสมัยก่อนนั้นชาวบ้านจะแข่งว่าว ว่าวของใครติดลมได้นานกว่ากัน มากกว่าจะแข่งความสวยงาม และใช้ใบมูลง (ภาษาท้องถิ่น) ใช้ทำบุโซ (ภาษาท้องถิ่น) ซึ่งมีเสียงไพเราะเหมือนคนสืซอ โดยเฉพาะในเวลากลางคืนในช่วงนี้จะได้ยินเสียงบุโซของว่าวดังไปทั่วหมู่บ้านยิ่งในคืนที่พระจันทร์เต็มดวงทำให้บรรยากาศของหมู่บ้านดูมีสีสัน

ภาพที่ ๔๐ ว่าวของชาวบ้าน

การเล่นว่าว สันนิษฐานจากหลักฐาน องค์ประกอบและจากการสำรวจทางด้านคติชนสรุปได้ว่าการเล่น ว่าวเป็นการขอบคุณสวรรค์ที่บันดาลให้มีผลผลิตจากการเก็บเกี่ยวที่ดี เพราะการเล่นว่าวถือกำเนิดจากทางตอนใต้ของไทย เนื่องจากหลังเก็บเกี่ยวแล้วท้องทุ่งนาจะโล่งเตียน และส่วนมากชาวบ้านจะไม่ค่อยได้ใช้พื้นที่มากนัก ประกอบกับ ๓-๔ เดือนแรกของทางใต้ของไทยจะมีลมฤดูร้อน พัดค่อนข้างแรง จึงมีความนิยมในการเล่นว่าวส่วนมากว่าวที่นิยมกันเป็นว่าวประจำถิ่นก็คือว่าววงเดือน ว่าวนก ว่าวจุฬา ว่าวปักเป้า

ใช้เล่นเพื่อความบันเทิงหลังจากการเกี่ยวข้าว มีการแข่งขันการกินลม การแข่งขันเสียงของตุ้ตตุ้ การแข่งขันประเภทความสวยงาม การแข่งขันประเภทความคิด นับเป็นกีฬาประเภทหนึ่งที่สอนให้ผู้เล่นเป็นคนมีน้ำใจ รู้จักแพ้รู้จักชนะ

เป็นเครื่องประดับบ้านเรือน เนื่องจากการทำวาวแต่ละตัวนั้น ต้องใช้ความพยายามและความพิถีพิถันในการออกแบบลวดลาย ตกแต่งอย่างวิจิตรสวยงาม เมื่อหมดฤดูเล่นวาวแล้วสามารถเก็บเป็นเครื่องประดับบ้านเรือนได้อีก

เป็นเครื่องวัดทิศทางลม โดยอาศัยฟังจากความดังของตุ้ตตุ้ (แอก)

ปัจจุบันการเล่นวาวในท้องถิ่นนี้ยังมีให้เห็นอยู่ คือจะเล่นในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวเหมือนกัน จะมีชาวบ้านทำวาวดวงเดือนบ้าง และมีเด็ก ๆ ซื้อมาจากตลาดมาเล่นกันตามทุ่งนา และสนามฟุตบอลในหมู่บ้าน

ภาพที่ ๔๑ รูปลักษณะของกังหันลม

กังหันลม เป็นการละเล่นที่ชาวบ้านนิยมเล่นกันมากในสมัยก่อน โดยจะเล่นกันหลังฤดูเก็บเกี่ยว ช่วงที่มีลมพัดแรง ในการทำกังหันนั้นจะใช้ไม้ชนิดหนึ่งซึ่งต้องไปหาบนภูเขาเพื่อจะมาทำใบพัดของกังหัน ซึ่งในการทำใบพัดนี้ ต้องมีเทคนิควิธีการ เพื่อจะให้มันเสียงก้องกังวาน เพื่อชาวบ้านจำได้ว่า เสียงของกังหันนี้เป็นของใคร ใบพัดของกังหันจะมีขนาดประมาณ ๓๐ ซม. ยาวประมาณ ๒ เมตร เมื่อทำเสร็จแล้วก็จะเอาไปติดตั้งโดยไปผูกไว้กับต้นไม้ที่สูง ๆ ยิ่งสูงยิ่งดี เพราะจะมีลมแรง ทำให้กังหันมีเสียงก้องกังวานมากขึ้น เสียงกังหันจะได้ยินไปทั่วหมู่บ้าน ซึ่งฟังแล้วมีความเพลิดเพลิน ยิ่งช่วงที่มีลมแรง เสียงกังหันก็จะก้องกังวานไปไกล ถึงหมู่บ้านข้างเคียง ส่วนต้นไม้ที่ใช้กังหันผูกไว้ ไม่นานก็จะตายเนื่องจากการ

สันสะท้อนของต้นไม้ในช่วงที่กังหันหมุน แม้ต้นไม้ต้นนั้นจะมีขนาดใหญ่ก็ตาม ปีต่อไปก็ใช้ต้นไม้ต้นอื่นอีก

ปัจจุบันการเล่นชนิดนี้ได้หมดไปแล้ว เนื่องจากในปัจจุบันไม้ที่จะใช้ทำใบพัดหายาก และตามท้องถื่นสมัยนี้ไม่มีต้นไม้ใหญ่ ถ้ามีก็เสียดายต้นไม้ กลัวว่าต้นไม้จะตาย ประกอบกับไม่มีคนที่ฝีมือทำกังหันขนาดใหญ่เหมือนในอดีตถ้าจะมีบ้างก็แค่กังหันเล็ก ๆ ที่ทำจากไม้ไผ่หรือพลาสติกติดไว้หน้าบ้าน

การทำสวนผลไม้ สวนยาง

การทำสวนยาง การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่อย่างไร การทำสวนยางของคนในท้องถิ่นยาลอในอดีตนั้น จะปลูกยางพื้นบ้าน โดยจะปลูกอย่างไม่เป็นระบบ และจะปลูกกันไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะปล่อยให้ดินให้ว่างเปล่าเป็นป่าดิบ ผลผลิตยางที่ออกมากก็จะทำซียาง ยังไม่มีการทำยางแผ่น ต่อมาเมื่อกองทุนสงเคราะห์สวนยางเข้ามาประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๐ มีการนำยางพันธุ์เข้ามาที่มีอายุการเก็บเกี่ยวสั้นประมาณ ๗-๘ ปี และให้น้ำอย่างมากเป็นผลทำให้ชาวบ้านเริ่มมีการปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกยางมากขึ้น เนื่องจากมองเห็นผลประโยชน์จากการทำสวนยาง

กองทุนสงเคราะห์สวนยางยังแนะนำวิธีการปลูกแบบใหม่ มีการวัดระยะระหว่างต้นระหว่างแถว ทำให้ต้นที่ปลูกมีระเบียบ เก็บเกี่ยวได้สะดวกขึ้น รวมทั้งมีปุ๋ยให้เป็นระยะ ๆ เพื่อให้ต้นยางเจริญเติบโตเร็ว ด้วยเหตุนี้เองทำให้ชาวบ้านหันมาตัดต้นยางพื้นเมืองเก่าซึ่งเป็นสวนที่มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะภายในสวนจะมีพืชพรรณต่าง ๆ โดยเฉพาะสมุนไพร เมื่อตัดก็จะมีกำไรทั้งทั้งสวน เพราะในช่วงนั้นไม้ยางไม่มีราคาคงที่นั้นจึงให้ทั้งสวนโล่งเตียนไปหมด นอกจากนี้ มีบางส่วนเข้าไปจับจองที่ดินบริเวณเขาซึ่งเป็นป่า แล้วก็เข้าไปทำลายป่าเพื่อปลูกยางกันมาก ช่วงนี้เองเริ่มมีการทำยางแผ่นจำหน่าย และราคายางแผ่นก็ค่อยขยับราคาขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ยางพารากลายเป็นพืชหลักที่เป็นอาชีพแก่คนในท้องถิ่นนี้ คนที่มีสวนยางจำนวนมาก ก็สามารถสร้างฐานะขึ้นมาได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในปัจจุบันที่ราคายางพุ่งสูงเป็นประวัติการณ์ จึงเกิดความนิยมในการปลูกยางขึ้นอีกครั้ง บางคนถึงกับปรับพื้นที่ที่เป็นที่นา แล้วไถทำเป็นร่องเพื่อปลูกยาง บางคนก็ปรับพื้นที่ปลูกผลไม้ต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันมีราคาถูกหันมาปลูกยางแทน ประกอบกับไม้ยางในปัจจุบันก็มีราคาสูงเหมือนกัน ทำให้ชาวบ้านเกิดความคิดที่ว่า ถ้าหากราคายางตกลงมาอีกครั้งก็ยังมีลำต้นไว้ขายอีก ซึ่งบางคนที่มีที่ดินว่างอยู่บนยอดเขา ก็ยังขึ้นทำสวนยาง เนื่องจากเชื่อว่าเมื่อถึงอายุเก็บเกี่ยวมีคนไปรับจ้างกรีดยางแน่นอนเพราะปัจจุบันคนในท้องถิ่นนี้ก็ออกไปรับจ้างกรีดยางข้างนอกแถวยะหา บางคนไปรับจ้างในสวนยางที่อยู่บนยอดเขา ต้องเดินทางเกือบชั่วโมงกว่าจะถึง เช่น ที่เหมืองลาบู (อำเภอยะหา) ดังนั้นสวนยางในปัจจุบันแล้วแต่อยู่จุดไหนจะมีคนเข้าไปรับจ้าง ประกอบกับคนในท้องถิ่นส่วนใหญ่จะทำงานอื่นไม่ค่อยเป็น จึงต้องรับจ้างกรีดยางเพื่อสร้างอาชีพให้กับตนเอง

ถึงแม้ว่าท้องถิ่นแห่งนี้จะมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามามากมาย แต่คนเข้าสู่โรงงานส่วนใหญ่จะเป็นวัยรุ่นหรือคนหนุ่มสาวเท่านั้น คนที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่จะไม่สนใจในงานเหล่านี้ อาจเนื่องมาจากค่าจ้างต่ำ ต้องทำงานทั้งวัน ค่าจ้างสูงสุดประมาณ ๒๐๐ บาท ซึ่งไม่พอกับภาระต่างๆ ที่ต้องดูแล และการกรีดยางเป็นอาชีพดั้งเดิมของท้องถิ่น มีการทำมาหลายชั่วคน การกรีดยางหนึ่งจะทำกันเพียงครึ่งวันทำให้เหลือเวลาสามารถพักผ่อนหรือทำงานอื่นได้อีก ดังนั้นจึงทำให้คนที่ไม่มีสวนยางต้องดิ้นรนหาสวนยางเพื่อรับจ้าง แม้อยู่ไกลออกนอกพื้นที่ก็ตาม

การทำสวนผลไม้ดั้งเดิม จะปลูกเพื่อไว้กินภายในครอบครัวหรือเหลือจากกินจะแบ่งปันให้กับเพื่อนบ้าน หรือจะปลูกเพื่อเป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ เมื่อแก่คนหนึ่งก็จะปลูกมะพร้าวต้นหนึ่ง เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่ามะพร้าวต้นนี้มีอายุเท่ากับอายุของลูกคนนี้ ลักษณะสวนผลไม้ในอดีตนั้นจะปลูกผลไม้หลายชนิดโดยไม่ได้ปลูกเป็นระบบ เป็นแถว

ภาพที่ ๔๒ การเกษตรเชิงเดี่ยว

ภาพที่ ๔๓ การปลูกสละแทรกในสวนผลไม้

พื้นที่ซึ่งใช้ร่วมกันในอดีต

ในช่วงเวลาประมาณ ๒๐ -๓๐ ปีที่ผ่านมา สภานที่ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไปใช้ประโยชน์ร่วมกันในบริเวณตำบลเปาะเส้ง ก็คือ

คลองตาชีบริเวณกาแลพงस्ता

บริเวณนี้มีต้นมะปรางต้นใหญ่อยู่ริมคลองเป็นบริเวณที่มีปลาชุกชุมมากสมัยนั้น และไต่ลงไปจากกาแลพงस्ताประมาณ ๓๐๐ เมตร ก็เป็นที่อยู่ของจระเข้ (ดาแมบอยอ) ซึ่งจนเป็นแอ่งลึกมีจระเข้หลายตัวอาศัยอยู่ แต่จระเข้ก็จะไม่มารบกวนผู้ที่มาใช้คลองแห่งนี้ ถ้าผู้นั้นลงในคลองแล้วไม่ปากร้ายหรือปากเสีย (เช่น ถ้าเจอจระเข้ จะหักเอาเขี้ยวมาแขวนคอ เป็นต้น) แต่ก่อนหน้านี้พื้นที่แห่งนี้เคยเป็นสถานที่ของเจ้าเมืองยะลา เก้าพาช้างมาอาบน้ำ ซึ่งจะมีทางลู่จระเข้จากวังเก่ามายังคลองแห่งนี้ พอหลังจากสมัยเจ้าเมืองยะลาแล้วยังมีชาวบ้านมาใช้ประโยชน์กันมาเรื่อย ๆ เพราะว่าริมคลองทั้งสองฝั่งมีชาวบ้านตั้งครัวเรือนอาศัยอยู่ประมาณฝั่งละ ๓-๔ ครัวเรือน ดังนั้นจึงทำให้บริเวณนี้มีคนมาใช้ประโยชน์ร่วมกันมากมายโดยเฉพาะในช่วงเวลาเที่ยง ๆ ก็จะมีชาวบ้านมาอาบน้ำหรือมาซักเสื้อผ้าหรือมาหาปลาบ้าง ไม่เฉพาะคนที่อาศัยอยู่บริเวณนี้เท่านั้น คนที่อยู่ห่างไกลก็มาใช้ประโยชน์บริเวณนี้เหมือนกัน ซึ่งอาจจะเป็นที่พบปะของชาวบ้านในสมัยนั้นก็ได้

ต่างกันกับปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะพบปะกันตามร้านน้ำชาหรือตามแค่น้ำบ้านเท่านั้น เพราะสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น บรรยากาศร่มรื่นหรือต้นไม้ใหญ่ได้หมดไปแล้ว ส่วนหนึ่งมาจากโครงการของรัฐที่ทำการขุดลอกสองฝั่งคลองเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมเพื่อขยายบริเวณคลองจึงทำให้ต้องทำลายต้นไม้ใหญ่ที่อยู่ริมคลองเป็นการทำให้บรรยากาศเดิม ๆ หมดไป ไม่มีความร่มรื่น ทำให้ชาวบ้านลดความสนใจลงบวกกับชาวบ้านสมัยนี้ไม่ค่อยมีเวลามากเหมือนคนในสมัยก่อน ต่างคนต่างก็ต้องออกประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่หลากหลายขึ้นอาจจะเป็นเพราะว่าโลกปัจจุบันเป็นโลกแห่งการแข่งขัน ดังนั้นคนในสมัยนี้จึงมุ่งแต่การทำมาหากิน ไม่ค่อยมีเวลาไปพักผ่อนตามริมคลองเหมือนสมัยก่อน

ภาพที่ ๔๔ คลองตาชี

บ่อน้ำ

ตั้งอยู่บริเวณหมู่ ๑ ตำบลเปาะเส้ง เป็นบ่อน้ำที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บ่อน้ำแห่งนี้เป็นบ่อน้ำโบราณที่มีอายุประมาณร้อยกว่าปีมาแล้ว ที่น่าในก็คือบริเวณที่ขุดบ่อแห่งนี้เป็นที่ที่มีความแข็งแรงมาก ซึ่งมีการเล่ากันมาว่าคนที่ขุดบ่อแห่งนี้เป็นผู้หญิง โดยใช้จอบชนิดพิเศษในอดีต ที่สามารถขุดเจาะหินได้ และบ่อแห่งนี้จะมีน้ำใสสะอาดมาก น้ำก็ตื้น ซึ่งน้ำในบ่อแห่งนี้ ไม่เคยแห้งเลยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การใช้ประโยชน์ในอดีตนั้นชาวบ้านก็จะมาใช้บ่อน้ำในการอุปโภค บริโภค เวลากลางวันต่างคนก็จะพาที่ตักน้ำและถังน้ำมาคนละใบมาอาบน้ำ หรือมาซักเสื้อผ้า ซึ่งบริเวณนี้มีต้นไม้ใหญ่ทำให้

บรรยากาศร่มรื่น เวลากลับก็จะเอาน้ำใส่ถังน้ำกลับบ้านเพื่อนำไปบริโภค ดังนั้น บ่อแห่งนี้จึงมีความสำคัญมากสำหรับคนในสมัยนั้น เพราะมีการใช้ประโยชน์กันมาหลายชั่วอายุคน^{๔๕}

ปัจจุบันชาวบ้านก็ยังคงใช้ประโยชน์จากบ่อแห่งนี้อยู่ ยังคงสภาพเดิมไว้ ไม่ได้แต่งเติมอะไร กลางวันก็ยังมีบางคนไปอาบน้ำอยู่เพราะว่า น้ำใสสะอาดเย็นสบายดี มีการใช้เครื่องสูบน้ำ ๒ - ๓ เครื่อง เพื่อสูบน้ำไปใช้ในครัวเรือน และใช้ในการเกษตร ซึ่งลักษณะเด่นตรงนี้เอง ที่ต่างจากบ่ออื่น คือ บ่อทั่วไปใช้เครื่องสูบน้ำเครื่องเดียว สูบได้ไม่นาน น้ำก็จะแห้ง แต่บ่อแห่งนี้น้ำไม่เคยแห้งเลย และบริเวณบ่อจะเป็นหินแข็งมีลักษณะสวยงามมาก ซึ่งคนที่อยู่บริเวณใกล้เคียง ๆ บ่อแห่งนี้ ก็จะใช้ประโยชน์จากบ่อนี้ทั้งหมด ประมาณสิบครัวเรือน

ภาพที่ ๔๕ บ่อน้ำที่มีอายุกว่า ๑๐๐ ปี

บ่อน้ำที่อยู่ในวัดหน้าถ้ำ

ลักษณะของบ่อก็คือ จะมีการต่ออิฐขึ้นมาบริเวณขอบบ่อ เป็นบ่อที่ชาวบ้านใช้ในการอุปโภค บริโภค เพราะว่าสมัยก่อนนั้นตามบ้านจะไม่ค่อยมีบ่อและบ่อในวัดนี้จะมีน้ำใสสะอาดมาก ชาวบ้านก็จะใช้อาบน้ำร่วมกัน หลังจากอาบเสร็จแล้ว ต่างคนก็จะหาบใส่ถังกลับบ้านเพื่อใช้ในการดื่มกิน ส่วนรอบ ๆ บริเวณบ่อนั้นจะมีบรรยากาศที่ร่มรื่นเวลาเย็น ๆ ก็จะมีหนุ่มสาวมาพักผ่อนหย่อนใจหรือจะเป็นจุดนัดพบของหนุ่มสาวสมัยนั้นก็ได้ โดยเฉพาะ

^{๔๕} นางมะหะโละ เจ๊ะเยะ อายุ ๗๕ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๔๓ หมู่ ๑ ตำบลเปาะเล้ง

คนที่เลี้ยงปลากัดก็จะเอาน้ำจากบ่อนี้ไปใช้ในการเลี้ยงปลากัดเพราะน้ำจากบ่อมีลักษณะใสและเย็น เหมาะสำหรับการเลี้ยงปลากัด

ปัจจุบันเนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีน้ำประปาใช้กันเป็นส่วนใหญ่และไม่นิยมออกไปอาบน้ำตามสถานที่สาธารณะเพราะว่าต่างคนต่างก็ใช้น้ำในบ้านเพราะสะดวกกว่าแต่ก็ยังมีบ้างสำหรับพวกที่เล่นปลากัดที่ไปตักน้ำจากบ่อนี้มาใช้

ที่ดินบริเวณสถานีอนามัยในปัจจุบัน

ที่ดินบริเวณนี้เป็นที่สำหรับชาวบ้านนำสัตว์เลี้ยงไปเลี้ยงในช่วงฤดูที่มีน้ำหลาก (น้ำท่วม) เพราะที่ดินบริเวณนี้ สมัยก่อนนั้นจะมีฝั้นหญ้าอุดมสมบูรณ์ และอยู่ใกล้เขา ซึ่งเมื่อเวลาน้ำขึ้นสามารถที่เอาสัตว์ขึ้นไปอยู่บนเขาเพื่อหนีน้ำได้

ปัจจุบันที่ดินแห่งนี้เป็นที่ราชพัสดุ ซึ่งได้ก่อสร้างเป็นสถานที่ของราชการ ได้แก่ สถานีอนามัย และสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าถ้ำ ทำให้ทุ่งหญ้าต่าง ๆ หมดไป แต่ชาวบ้านก็ยังสามารรถที่จะนำสัตว์ไปเพื่อหนีน้ำในฤดูน้ำท่วมได้

ทำนบพระยาละลา (อังกูสุไลมาน)

สร้างกันสายน้ำคลองเล็กระหว่างบ้านกำปงบารูกับบ้านบันนังบารู ทำนบเดิมสร้างระหว่าง พ.ศ.๒๔๔๐-๒๔๕๑ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดสร้างโดยพระยาณรงค์ฤทธิ์ประเทศวิเศษวังษา (อังกูสุไลมาน) มีลักษณะเป็นทำนบปูนซีเมนต์เสริมหิน ขนาดกว้าง ๑ เมตร ยาว ๑๒ เมตร สูง ๒ เมตร เพื่อยกระดับน้ำในคลองเล็กแล้วจัดทำคูส่งน้ำไปใช้ในพื้นที่นาระหว่างบ้านบันนังบารูกับบ้านเปาะเส้งจนถึงบริเวณทุ่งนาวังเก่าพระยาละลา

ส่วนทำนบใหม่ สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ.๒๔๗๒ โดยนายกุลละ ระโตะ กำนันตำบลเปาะเส้ง เป็นผู้นำในการจัดสร้างเพื่อยกระดับน้ำให้สูงขึ้นกว่าเดิมมีลักษณะเป็นทำนบปูนซีเมนต์เสริมเหล็กและหินก้อนใหญ่มีขนาดกว้าง ๑ เมตร ยาว ๑๙ เมตร สูง ๒.๕ เมตร ที่ตรงกลางมีประตูน้ำปิด-เปิด ขนาดยาว ๘ เมตร และสูงจากพื้น ๒ เมตร โดยสร้างตรงกันข้ามกับทำนบเดิมซึ่งห่างประมาณ ๕ เมตร สามารถจัดส่งน้ำไปใช้ในการเกษตรกรรมในพื้นที่นาประมาณ ๕๐๐ ไร่และสามารถเก็บกักน้ำไปใช้ในหน้าแล้งทำให้น้ำใช้ได้ตลอดปี

ปัจจุบัน ทำนบพระยาละลาได้ถูกปล่อยทิ้งร้างไม่ใช้ประโยชน์ ส่วนคูส่งน้ำถูกถมเป็นถนนสายบ้านกำปงบารู บ้านบันนังบารู -บ้านเปาะเส้ง ส่วนตัวทำนบยังอยู่ในสภาพดีแต่ประตูน้ำได้พังไปเพราะไม่ใช้ประโยชน์

ทุ่งกาโลหรือสนามบินทำสาปใช้เลี้ยงสัตว์

เป็นทุ่งที่ชาวบ้านบริเวณนี้ใช้ในการเลี้ยงสัตว์มีเนื้อที่หลายร้อยไร่ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ทางกองทัพอากาศใช้พื้นที่บริเวณนี้ในการสร้างสนามบินเพื่อใช้เป็นที่ตั้งจอดของเครื่องบินเล็กในการลำเลียงพลมาเพื่อใช้ในราชการสงคราม

สนามบินมีรันเวย์ยาวประมาณ ๑ กิโลเมตร บริษัทที่รับเหมาก่อสร้างสนามบินแห่งนี้ คือ บริษัทโชคชัยจำกัด งบประมาณในการก่อสร้างประมาณ ๕ ล้านบาท เดิมพื้นที่แห่งนี้ บางส่วนก็จะเป็นป่าของชาวบ้าน ที่บุกรุกมาทำในที่ราชพัสดุ พอมีการสร้างสนามบิน ชาวบ้านเหล่านั้นก็ได้ย้ายถิ่นฐานมาอยู่บริเวณใกล้เคียง ส่วนพื้นที่ในการทำสนามบินนั้น บางส่วนก็ถม บางส่วนก็ต้องขุดเพื่อปรับหน้าดินให้เสมอ และบริเวณที่ขุดก็จะเจอศพบ้าง เพราะเป็นหลุมฝังศพของชาวจีน และได้พบพระพุทธรูปหลายองค์เหมือนกัน และได้พบ ก้อนอิฐต่าง ๆ ซึ่งช่วงนั้นเองชาวบ้านก็ได้พากันไปขุดดินบริเวณนั้น เพื่อหาสมบัติ และของ โบราณ ในช่วงนั้นก็มิดันไม้ต้นหนึ่งที่อยู่บริเวณนั้นที่มีความศักดิ์สิทธิ์? คือ ต้นโตะตานี ซึ่ง เมื่อชาวบ้านมีความเดือดร้อน เช่น สัตว์ล้มป่วย หรือสัตว์หายไป ก็จะไปบนบานกับต้นไม้ ดังกล่าว สัตว์ที่ป่วยก็จะหาย ส่วนสัตว์ที่หายไปก็จะได้อคืน

ภาพที่ ๔๖ ทุ่งกาโลทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ส่วนรวมของชาวบ้าน

ภาพที่ ๔๗ สนามบินท่าสาป

ปัจจุบันสนามบินแห่งนี้ ชาวบ้านในท้องถิ่นและท้องถิ่นอื่นมาใช้ประโยชน์ในการฝึกหัดรถยนต์ เพราะมีลานกว้าง เหมาะแก่การฝึกหัดรถยนต์ และปัจจุบันนี้ทางรัฐบาลมีการปรับปรุงสถานที่แห่งนี้ เพื่อจัดทำเป็นศูนย์ราชการต่าง ๆ มาตั้งบริเวณนี้ เพื่อทำเขตนี้ให้เป็นเขตเทศบาล ซึ่งก็มีการดำเนินการไปแล้วบางส่วน

ภูเข่าและแม่น้ำ

ภูเข่าหน้าถ้ำ เป็นภูเข่าหินปูน ตั้งอยู่บริเวณ หมู่ที่ ๑ บ้านหน้าถ้ำ และหมู่ที่ ๒ บ้านบันนังลัว เป็นภูเข่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ปกคลุมและสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น ลิง ค้างคาว งู นก เป็นต้น จากการสำรวจพบว่าเป็นภูเข่าที่ยังไม่ได้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์มากนัก เป็นเพราะว่าภูเข่าลูกนี้เป็นที่ตั้งของวัดคูหาภิมุข มีพระพุทธรูปเป็นพระนอน หรือที่ชาวบ้านตำบลหน้าถ้ำเรียกกันว่า “ภูเข่าพระนอน” ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนที่เป็นพุทธศาสนิกชนทั่วไปทำให้ภูเข่าดังกล่าวยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่จนถึงปัจจุบัน

ภูเข่ากำปัน เป็นภูเข่าหินปูน ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ ๔ บ้านหน้าถ้ำเหนือ มีความสูงประมาณ ๑๒๐ เมตร เป็นพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากภูเข่าแห่งนี้ไม่มีแหล่งโบราณสถานที่สำคัญทางศาสนาและแหล่งท่องเที่ยว ทำให้รัฐให้สัมปทานแก่ผู้ประกอบการเอกชนสามารถดำเนินการในการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ ทำให้ปัจจุบันภูเข่าแห่งนี้มีลักษณะทางภูมิประเทศเปลี่ยนแปลงไปคือ มีอุโมงค์ช่องว่างขนาดใหญ่ ซึ่งเกิดจากการขุดเจาะอุโมงค์ของ

ผู้ประกอบการเพื่อทำเป็นเส้นทางลำเลียงหินอ่อน ชาวบ้านได้เก็บมูลค้างคาวจากถ้ำต่าง ๆ ในภูเขาทำป่น มาทำเป็นปุ๋ยมูลค้างคาวตั้งแต่ดั้งเดิมเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตร และเป็นอาชีพเสริมของบางครัวเรือน

ภาพที่ ๔๘ สภาพเขากำป๋นที่ถูกระเบิดหิน

แม่น้ำปัตตานี เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติสายสำคัญที่ไหลผ่านตำบลหน้าถ้ำ มีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านการเกษตรกรรม การประมง เป็นต้น ปัจจุบันสภาพแหล่งน้ำแห่งนี้ยังมีความอุดมสมบูรณ์ ทางด้านทรัพยากรสัตว์น้ำและคุณภาพน้ำยังอยู่ในสภาพที่สามารถนำมาใช้อุปโภคบริโภคได้

ในอดีต ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำแห่งนี้ในการอุปโภคบริโภค แต่ปัจจุบัน แหล่งน้ำแห่งนี้สภาพที่เสื่อมโทรมจากเดิมเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีวัชพืชน้ำ ได้แก่ ผักตบชวา สาหร่ายหางกระรอก เป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้ลำน้ำตื้นเขิน ปริมาณน้ำลดน้อยลงและสกปรก ชาวบ้านไม่ได้มีการกำจัดวัชพืชน้ำและดูแลรักษาแหล่งน้ำดังกล่าว จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำน้อยลง

ความสำคัญของแม่น้ำปัตตานีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม่น้ำปัตตานีเป็นแม่น้ำสายหลักของคนในท้องถิ่นนี้ เพราะเป็นแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ สมัยอดีตนั้นเป็นเส้นทางคมนาคมในการลำเลียงสินค้าต่าง ๆ จากบันนังสตา เบตง เพื่อมาขึ้นที่ท่าสาปหรือส่งสินค้าไปยังปัตตานีหรือหนองจิก เป็นแหล่งเศรษฐกิจของคนในชุมชน จะเห็นได้จากการเลือกที่ตั้งของเมืองก็จะเลือกบริเวณที่มีแม่น้ำไหลผ่านเพื่อสะดวกในการ

ติดต่อด้านขาย นอกจากเป็นเส้นทางการติดต่อหรือคมนาคมแล้ว แม่น้ำสายนี้ยังมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านอีกด้วย โดยชาวบ้านจะใช้หาปลาด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน ซึ่งทรัพยากรประเภทสัตว์น้ำขอแม่น้ำสายนี้มีความอุดมสมบูรณ์และมีมากพอสมควร ในอดีตนั้นก็จะมีชาวบ้านดักปลาในแม่น้ำสายนี้ ได้แก่ การดักยอใหญ่ การดักแห และการทำโพงพาง (จาเนะ) เพื่อจับปลาในฤดูน้ำขึ้น (ฤดูฝน) นอกจากการจับปลาแล้ว ชาวบ้านก็จะปลูกพืชไร่ต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย บริเวณริมแม่น้ำ เพราะว่าดินบริเวณริมแม่น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การปลูกพืชไร่เพราะว่าเป็นพืชล้มลุกที่มีอายุสั้น จะปลูกไม่ยืนต้นไม่ได้ เพราะว่าเวลาน้ำขึ้นจะทำให้ต้นไม้ตาย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม่น้ำสายนี้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านมาก

ปัจจุบันแม่น้ำปัตตานีก็ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ ทรัพยากรประเภทสัตว์น้ำ เช่น ปลาชนิดต่าง ๆ ก็ยังมากอยู่ ส่วนริมแม่น้ำก็ได้มีชาวบ้านปลูกพืชไร่ ต่าง ๆ เหมือนสมัยก่อน ซึ่งดูแล้วเขียวสบายตา ซึ่งพืชชาวบ้านนิยมปลูกในปัจจุบัน คือ ข้าวโพด เพราะว่ามีราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด ส่วนเส้นทางการคมนาคมทางน้ำปัจจุบันได้เลิกใช้แล้ว เพราะหันมาใช้ในการคมนาคมทางบกกันหมดแล้ว เพราะว่ามีความเร็ว และสะดวกกว่าการคมนาคมทางน้ำ

ส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำปัตตานี ก็คือ การเข้ามาทำสัมปทานในกาซุดเจาะทรายของนายทุน ซึ่งทำให้น้ำมีความลึกเป็นเหวเหมือนกับก้นกระทะ ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าลงไปเล่นน้ำ และปลาต่าง ๆ ก็ได้ย้ายไปอยู่บริเวณอื่น คือ บริเวณที่ไม่มีการขุดเจาะทราย ส่วนต้นไม้ต่าง ๆ ที่อยู่ริมแม่น้ำ บริเวณขุดเจาะทรายก็ได้หมดไป เพราะใช้เป็นพื้นที่วางทรายเพื่อขึ้นรถบรรทุกต่อไป นอกจากนั้นริมตลิ่งของแม่น้ำบางส่วนก็ได้พังทลายลงมา เพราะว่าน้ำมีความเชี่ยวกว่าเดิม เนื่องจากก้นน้ำมีความลึกไม่สม่ำเสมอ ส่วนผลกระทบที่มีต่อชาวบ้านนั้น ก็มีมากพอสมควร ได้แก่ ถนนในหมู่บ้านเป็นหลุมเป็นบ่อ จากการวิ่งผ่านของสิบล้อที่บรรทุกทรายวันหนึ่ง ๆ หลาย ๆ รอบ และเสียงสิบล้อ ก็ยังสร้างความรำคาญให้กับชาวบ้านอีกด้วย ทำให้บรรยากาศต่าง ๆ ริมแม่น้ำในบริเวณที่ขุดเจาะทรายนั้นหมดไป ทำให้ปลาบริเวณนั้นมีจำนวนลดลง เนื่องจากปลาย้ายไปอยู่บริเวณอื่น นอกจากนั้นทำให้ชาวบ้านไม่สามารถที่จะหาสัตว์เลื้อยต่าง เช่น แทะ แกะ วัว ไปเลี้ยงบริเวณริมแม่น้ำ เพราะบริเวณนี้จะมีผืนหญ้าอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากสัตว์เหล่านั้น จะตกใจเมื่อได้ยินเสียงสิบล้อที่เข้ามาบรรทุกทราย และเสียงของเครื่องขุดเจาะทราย ซึ่งผลกระทบเหล่านั้นชาวบ้านก็ไม่สามารถที่จะพูดหรือเสนอข้อคิดเห็นได้มากนัก เพราะว่าพ่อบ้านเป็นคนได้รับผลประโยชน์

นอกจากนั้นริมแม่น้ำปัตตานี บางจุดก็จะเป็นสถานที่สำหรับตกปลา โดยในช่วงเย็น ๆ ก็จะมีชาวบ้านและคนท้องถิ่นอื่นมารวมกันตกปลากันอย่างสนุกสนาน โดยจะมีเบ็ดวางกันอยู่เรียงราย บางคนกลับถึงเช้าก็มี ซึ่งปลาที่ชาวบ้านตกกันส่วนใหญ่จะเป็นปลาจีน ซึ่งชาวบ้านตกได้บางตัวมีน้ำหนักถึง ๑๐ กิโลกรัม ซึ่งสร้างความฮือฮา และดึงดูดคนท้องถิ่นอื่นที่รักการตกปลา มาร่วมกันตกปลากันอย่างมากมาย

ภาพที่ ๔๙ สภาพตลิ่งที่ถูกดูดทราย

ภาพที่ ๕๐ การเลี้ยงปลาในกระชังแม่น้ำปัตตานี

คลองตาชีที่ผ่านในตำบลเปาะเส้ง

คลองตาชีแห่งนี้ เป็นแหล่งน้ำที่ตั้งอยู่ในตำบลเปาะเส้งมาช้านาน ซากสะพานที่ถูก รื้อถอนนั้นยังคงมีให้ผู้สัญจรไปมาได้เห็น จากการให้สัมภาษณ์ของ คุณดอราแม เจ๊ะอาลี บุคคลในพื้นที่ซึ่งคุ้นเคยกับสายน้ำแห่งนี้เป็นอย่างดี ได้กล่าวว่า คลองสายนี้มีชื่อว่าคลองละ แอ ไหลผ่านมาจากเทือกเขาน้อยใหญ่ต่าง ๆ มีลำธารสายเล็กสายน้อยหลั่งไหลมารวมตัว กัน จนกลายมาเป็นคลองตาชีและไหลผ่านหมู่บ้านในหมู่ที่ ๒ แต่อีกฟากหนึ่งของคลอง จะเป็นพื้นที่หมู่ที่ ๔ ตำบลละแอ อำเภอยะหา และด้วยเหตุผลที่ว่า ทำไมคลองนี้จึงเรียกว่า คลองละแอ ก่อนที่จะถูกเปลี่ยนชื่อเป็นคลองตาชี เชื่อกันว่าคลองสายนี้ได้นำคุณประโยชน์สู่ ชุมชนเปาะเส้ง เนื่องจากช่วงสมัยเจ้าเมืองยะลา แหล่งน้ำตั้งอยู่ในอาณาเขตของเจ้าเมือง ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงสันนิษฐานได้ว่า ในอดีตหากประสงค์จะตั้งเมืองขึ้นมา จะต้องคำนึงถึง จุดยุทธศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การเกษตร ที่ต้อง พึ่งพาอาศัยแหล่งน้ำ อาทิเช่น การทำนา การเพาะปลูกพืชสวน พืชไร่ เป็นต้น ทั้งนี้ หลักฐานโบราณใบงบอกไว้ว่า เคยมีการทำนา ทำสวน ทำไร่

เนื่องจากในอดีตยานพาหนะบนบกที่เห็นก็คือ เกรียน เส้นทางคมนาคมที่ ดีที่สุดในสมัยนั้น จะเป็นการคมนาคมทางน้ำเสียส่วนใหญ่ และนอกจากการทำนา ทำไร่แล้ว อาชีพอีกอย่างหนึ่งที่ถือได้ว่ามีบทบาทต่อคนในสมัยนั้น คือ การทำประมง การจับสัตว์น้ำ ด้วยวิธีการอันเก่าแก่ นับเป็นมรดกตกทอดสู่คนรุ่นหลังซึ่งยังคงมีอยู่ให้เห็นอย่างประปราย ในทุกวันนี้

ปัจจุบันคลองแห่งนี้ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ มีหาดทราย ล้อมรอบด้วยต้นไม้ใหญ่ เติบโตอยู่ริมสองฟากฝั่งของคลอง สลับกับพื้นที่เกษตรของชาวบ้านในบริเวณนั้น ทำให้แหล่งน้ำแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลาย ๆ ชีวิต ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ ต่างพึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกันในการดำรงอยู่ต่อไป ในช่วงเวลาที่น้ำลดมากที่สุด คือ ช่วงเดือนเมษายน ซึ่งเป็นฤดูร้อนที่ปริมาณน้ำลดลงมาก เมื่อยามน้ำลดนับเป็นเสน่ห์แห่งระบบนิเวศอีกแบบ ของพื้นที่แถบนี้ เพราะเราสามารถเห็นหาดทรายที่อยู่กลางคลองและโชดหินที่สวยงามใน คลองแห่งนี้ และช่วงเวลาที่น้ำขึ้นมากที่สุดก็จะเป็นฤดูฝน น้ำในคลองแห่งนี้จะเขียวมาก เนื่องจากน้ำที่ไหลผ่านหุบเขา ต่าง ๆ ในอำเภอยะหา ได้ไหลต่อสู่แม่น้ำปัตตานี โดยผ่าน ทางตำบลเปาะเส้ง แต่ปัจจุบันปัญหาน้ำท่วม น้ำป่าไหลหลากลดลงอย่างเห็นได้ชัด อัน เนื่องมาจากกรมชลประทานได้จัดทำทางระบายน้ำที่ดี มีคุณภาพ จึงทำให้หลาย ๆ หมู่บ้าน ในตำบลเปาะเส้งรอดพ้นจากอุทกภัยที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

เนื่องจากทางรัฐมีโครงการปรับปรุงริมฝั่งแม่น้ำตาชี จากยะหาสุดแม่น้ำปัตตานี ทำ ให้บรรยากาศริมฝั่งของต้นไม้ใหญ่ได้หมดไป น้ำอาจใสสะอาดขึ้น เพราะขยะต่าง ๆ ไหลลง ไปได้ แต่บรรยากาศเดิม ๆ หมดไปจากการปรับปรุงริมคลองตาชีส่งผลกระทบต่อคนที่ อาศัยอยู่ริมฝั่ง ซึ่งเห็นได้จากเหตุการณ์น้ำท่วมที่ผ่านมา(วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘) ทำให้ กระแสน้ำไหลเชี่ยวกัดเซาะริมตลิ่งพังลงมาเนื่องจากต้นไม้ใหญ่ริมฝั่งถูกตัดโค่น จากการ

ปรับปรุงคลองตาชี ทำให้ได้รับความเสียหายที่ดิน สวนยาง สวนผลไม้ที่ติดอยู่ริมคลองถูกน้ำพัดพาไปคนที่ตั้งถิ่นฐานใกล้ริมคลองก็ต้องมีการย้ายออกมาอาศัยข้างนอกส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ดั้งเดิม

เนื่องจากเกิดน้ำท่วมฉับพลันทางการก็ได้อนุมัติโครงการสร้างเขื่อนกันน้ำขึ้นในบริเวณคลองตาชี โดยสร้างเขื่อนกันน้ำหลายจุดด้วยกันซึ่งแต่ละจุดวัดระยะห่างประมาณ ๓ กิโลเมตร ซึ่งสร้างความประหลาดใจแก่คนในละแวกนั้นเนื่องจากไม่ทราบจุดประสงค์ที่แท้จริงและประโยชน์ที่จะได้รับการการสร้างเขื่อนกันน้ำดังกล่าวและมีข้อดี ข้อเสียอย่างไรบ้าง อาจเป็นเพราะสถานการณ์ปัจจุบันทำให้ไม่มีใครกล้าลุกขึ้นมาโต้แย้งจำเป็นต้องปล่อยตามเลยเพื่อความปลอดภัยของตนเอง.

บทที่ ๓

ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ผ่านประเพณีและพิธีกรรมในท้องถิ่น

คนยาลอส่วนใหญ่จะเป็นมุสลิมประมาณ ๙๐ % ส่วนอีก ๑๐ % จะเป็นชาวไทยพุทธและไทยจีน แม้จะนับถือศาสนาที่ต่างกันแต่กลุ่มคนเหล่านี้มีความผูกพันกันและมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่อดีตเช่นทางด้านประเพณีต่างๆ เช่น ในการทำนาจะร่วมกันลงแขกระหว่างไทยมุสลิมกับคนพุทธประเพณีชิงเปรตของชาวไทยพุทธ ซึ่งจะมีการจัดงานเลี้ยงรื่นรมย์ในงานชาวมุสลิมต่างก็แห่กันมาร่วมงาน โดยที่ไม่ได้ยึดถือปฏิบัติเพียงต้องการสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคีกันระหว่างต่างศาสนากันและยังมีงานจัดเลี้ยงต่างๆ เช่น งานแต่งงาน เข้าสู่นัด ตลอดจนงาน วันรายอของชาวมุสลิม ทางฝ่ายมุสลิมก็จะเชิญชาวไทยพุทธ จีน มาร่วมงานด้วย จะแบ่งกะตูปะให้ และหาเนื้ออื่นแบ่งให้เนื่องจากชาวพุทธกินเนื้อกระบือไม่ได้ ดังนั้นสมัยก่อนทั้ง ๓ กลุ่มจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนม มีการไปมาหาหากันโดยเฉพาะชาวพุทธทุกๆ วันอาทิตย์จะเข้าไปล่าสัตว์ หาปลาในบริเวณที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่

สำหรับคนจีนจะมีความสัมพันธ์กันในเรื่องของการทำมาค้าขายแลกเปลี่ยนกัน โดยเฉพาะการรับซื้อยางซึ่งคนจีนเป็นคนแรกที่รับซื้อยางและยังได้บุกเบิกตลาดนัดสามแยกบ้านเนียงทำให้คนทั้งสามกลุ่มมีความสัมพันธ์กันจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีต่าง ๆ ในรอบปีของชาวไทยมุสลิมท้องถิ่นยาลอ

เดือนมุฮัรรัม เป็นเดือนที่ ๑ (ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์)

การทำขนม “อาซุร” ที่ชาวบ้านเรียกว่าทำซุรก็คือการทำอาหารหรือขนมชนิดหนึ่งในวันที่ ๑๐ ของเดือนมุฮัรรัม ชาวบ้านมักจะเรียกว่า “บูโบร์ซุร” บูโบร์เป็นคำภาษามลายูหมายถึงอาหารที่ต้มจนเละหรือเกือบเละ

ว่ากันว่าในการทำอาหารอาซุรนั้น เนื่องมาจากเหตุการณ์ในสมัยนาบินูห์ที่ฝรั่งเรียกว่าโนอา ยุคน้ำท่วมโลก เล่ากันว่าหลังจากน้ำท่วมโลกเป็นเวลา ๔๐ วัน ๔๐ คืน เมื่อน้ำลดนาบินูห์ จึงขึ้นจากเรือเห็นอาหารเรือเล็กน้อยเลยเอาอาหารหลายชนิดมารวม ๆ กันไม่ว่าจะเป็นข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ข้าวโพด ข้าวสาลี ถั่วเหลือง ถั่วดำ มะพร้าว น้ำตาล เครื่องเทศ ฯลฯ เอามารวมกันต้มจากนั้น ก็กวนจนกลายเป็นอาหาร หรือขนมชนิดหนึ่ง

เมื่อถึงวันอาซุร หรือวันใดวันหนึ่งของเดือนมุฮัรรัมชาวบ้านจะตกลงกันว่าจะกวนอาซุรเมื่อไร เมื่อถึงวันนั้นต่างคนก็เอาข้าวเจ้า ข้าวโพด ฯลฯ คนละนิดคนละหน่อยมารวมกันบางครั้งก็ตกลงว่าจะเอาข้าวสารคนละเท่าไหรหรือถ้าใครมีมะพร้าวก็นำมะพร้าวถ้าหากขาดเหลืออะไรก็จะเก็บเงินซื้อ เช่น น้ำตาล เครื่องเทศ เป็นต้น จากนั้นจะรวมตัวที่

มัสยิด แล้วจะมีพ่อครัวหรือแม่ครัวเป็นผู้ดูแลซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ แบบประสบการณ์ในการ กวนอาซุรด้วยความชำนาญเรื่องสัดส่วนต่าง ๆ

ครั้งสมัยก่อนจะมีการกวนอาซุรที่มัสยิดเท่านั้นจะไม่ทำกันตามบ้านแต่ปัจจุบัน นอกจากจะทำกันที่มัสยิดแล้วบางทีจะมีการทำตามบ้านโดยการชวนเพื่อนบ้านเรือนเคียงมา รวมกันทำแล้วลงมือช่วยกันทำสร้างความครึกครื้นและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในกลุ่ม

การกวนอาซุรนั้นเพื่อเป็นการให้เยาวชนได้ระบิกอยู่ตลอดอย่าลืมตน เมื่อมีสิ่ง ทรัพย์สินแล้วให้อือเพื่อต่อผู้อื่นให้ระลึก และอย่าได้ดูถูกอาหาร

ปัจจุบันการทำอาซุรจะมีการประยุกต์โดยการเพิ่มไข่ไก่ ไข่เป็ด เนื้อวัว เนื้อไก่ นม เนย ฯลฯ แต่มีรสชาติที่อร่อยมากยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการเพิ่มคุณค่าทางโภชนาการอีกด้วย

เดือนซอฟาร เป็นเดือนที่ ๒ (ตรงกับเดือน มีนาคม)

ในสมัยก่อนนี้ เดือนซอฟารชาวมุสลิมจะนิยมทำน้ำซอฟาร เพราะถือเป็นน้ำ คักดีสิทธิ์ แต่ในปัจจุบันนี้ไม่ค่อยนิยมกันมากนัก แต่ก็ยังมีทำกันอยู่ โดยผู้ที่จะทำน้ำซอฟาร จะทำในจานชามที่มีสีขาวสะอาดไม่มีลายใด ๆ โดยจะเขียนตัวหนังสือเป็นภาษาอาหรับ ลง ในชามนั้น เสร็จแล้วก็จะเติมน้ำลงไป แล้วก็ทำการอ่านหรือสวดมนต์ขออูอาร์จากองค์ อัลลอฮ์ให้ผู้ดื่มนี้พ้นจากสิ่งอัปมงคล ผู้ที่ทำน้ำซอฟารนี้ต้องเป็นผู้รู้ผู้ที่ชาวบ้านนับถือ ในทางศาสนา เช่น โต๊ะอิหม่าม อูสตะห์ เป็นต้น

เดือนรอบีอุลอาวัล เป็นเดือนที่ ๓ (ตรงกับเดือนมิถุนายน)

เดือนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ศาสดาของมุสลิมประสูติ ซึ่งท่านนบีประสูติ ตรงกับวัน จันทร์ที่ ๑๒ รอบีอุลอาวัล ซึ่งถือเป็นวันสำคัญของชาวมุสลิม เพราะในเดือนนี้ชาวมุสลิมจะ จัดงานเมาลิดกัน เพื่อระลึกถึงท่านนบีมุฮัมมัด ครอบครัวไหนที่มีฐานะหน่อย ก็จะจัดงานที่ บ้าน เชิญแขกและญาติ ๆ มาร่วมพิธี และรับประทานอาหารกัน บางหมู่บ้าน ชุมชน จะไป จัดกันที่มัสยิด โดยจะไปช่วยกันทำที่มัสยิด วัตถุประสงค์ที่จัดงานนี้ก็เพื่อระลึกถึงท่านนบีมุ ฮัมมัด โดยการสวดอูอาร์ อ่านอัล-กรุอ่าน อุทิศให้ท่านนบีมุฮัมมัด

เดือนเราะญับ เป็นเดือนที่ ๗ (ตรงกับเดือน สิงหาคม)

เดือนสำคัญอีกเดือนหนึ่ง คือเป็นเดือนที่ท่านศาสดา มุฮัมมัดขึ้นไปพบกับองค์ อัลลอฮ์ เพื่อที่รับรองการอัลลอฮ์ นั่นก็คือ การละหมาดวันละ ๕ เวลา ที่ชาวมุสลิม ถือปฏิบัติ จนถึงทุกวันนี้ โดยมีมาลาอิกัดที่ชื่อว่า จิบรอลเอล ซึ่งเป็นตัวแทนจากอัลลอฮ์เป็นผู้นำทาง และก็มียานพาหนะ ชื่อว่า (บอริก) มีลำตัวเป็นม้า หน้าเป็นคน มีปีกสามารถบินได้ มีความเร็วมาก ให้ท่านนบีขึ้นไปพบองค์อัลลอฮ์ ซึ่งในระหว่างทางที่ไปนั้น ทำให้ท่านศาสดามุ ฮัมมัดได้เรียนอะไรหลาย ๆ อย่าง ได้เห็นในสิ่งที่ไม่เคยเห็น และใน ๑ เดือนของเดือน เราะญับนี้ มุสลิมสามารถที่จะถือศีลอดได้ทุก ๆ วัน ในแต่ละวัน จะมีผลบุญจากการถือศีลอด แตกต่างกันไป

เดือนชะอ์บาน เป็นเดือนที่ ๘ (ตรงกับเดือนกันยายน)

จะมีวันสำคัญอยู่ก็คือ ในคืนของวันที่ ๑๕ นั้น จะสำคัญมากต่อชาวมุสลิม คือ เรียกว่า คืน “นิซฟู ชะร็อบาน” ชาวมุสลิมจะช่วยกันทำขนมหวานหรือซื้อขนมไปร่วมนั้นที่ มัสยิด หลังจากที่ทำการละหมาดมัฆริบเสร็จนั้น ก็จะมีการอ่าน อัล-กรุอ่านนั้นคือ ซูเราะฮฺ ญาซีน ๓ ครั้ง โดยเชื่อว่า อ่าน ครั้งแรกจบ ก็ขอตุอาร์จากอัลลอฮฺให้ (อุมูรบันถัน) คือ อายุ ยาว อ่านครั้งที่ ๒ สามารถขอตุอาร์ให้ (มุรริซกิ) คือ ทำมาหากินคล่อง อ่านครั้งที่ ๓ จบ ก็ จะขอตุอาร์จากอัลลอฮฺให้ (ตือตบอ์มาน) คือ มีความศรัทธา ที่เที่ยงตรงต่อองค์อัลลอฮฺ พอ เสร็จก็จะทำการละหมาดอีซอ พอละหมาดเสร็จก็จะมานั่งร่วมรับประทานขนมหวานที่จัดไว้

เดือนรอมฎอน เป็นเดือนที่ ๙ (ตรงกับเดือน ตุลาคม)

เดือนแห่งเทศกาล การถือศีลอดของชาวไทยมุสลิม การถือศีลอด ถือเป็นวาญิบ (คือต้องทำไม่ทำจะบาป) ต่อชาวมุสลิมเพราะเป็นกฎเป็นรูกุน อิสลามข้อที่ ๓ สำหรับมุสลิม ชายนั้นต้องมีอายุครบ ๑๕ ปี มุสลิมหญิง ก็ต้องมาประจำเดือนแล้ว โดยทุก ๆ คืน ของเดือน นี้ ชาวมุสลิมทั้งชาย – หญิง จะพากันไปละหมาดที่มัสยิด คือ การละหมาดตาราเวฮฺ ใน ๑ เดือนนี้ ใครทำความดีก็จะได้รับผลบุญมหาศาล และจะมีคืนสำคัญอยู่เป็น (ลัยลาตุลกอดีร์) ที่เชื่อกันมาลือกัด จะลงมาบนโลกมนุษย์ถ้าใครที่พบเจอกับมาลือกัด องค์นั้นก็สามารที่จะ ขออะไรก็ได้อัลลอฮฺให้หมด ยกเว้นสิ่งที่ไม่ดี และหลังจากวันที่ ๑๕ ของเดือน สามารที่จะ บริจาคซากาตฟิตเราะฮฺ (ซึ่งเป็นกฎรูกุนอิสลามข้อที่ ๔) วาญิบต้องบริจาค สามารบริจาค ได้จนถึงเช้าก่อนละหมาดในวันฮารีรายอ อี้ดิลฟิตรี

เดือนเชาวัล เป็นเดือนที่ ๑๐ (ตรงกับเดือนพฤศจิกายน)

เดือนที่ ชาวมุสลิมต่างรอคอยมากที่สุด เพราะมีเทศกาลสำคัญคือ หลังจากที่ ๑ เดือนในเดือนรอมฎอนทำการถือศีลอดมานั้น พอถึงวันที่ ๑ ของเดือนเชาวัล ถึง วัน “ฮารี รายออี้ดิลฟิตรี” หรือที่เรียกว่า รายอปอซอซึ่งจะมีพิธีต่างๆ คือ ในช่วงเช้าชาวมุสลิมจะไป รวบรวมตัวกันที่มัสยิดทุกคนจะร่วมกันละหมาดซุนัตฮารีรายอ เสร็จแล้วจะสละมกันจับมือขอ มาอ์ฟกันใครที่ทะเลาะกันให้คืนดีกัน ใครทำอะไรกับใครให้ขอโทษกัน อัลลอฮฺ จะยกโทษให้ ทุกคน และจะมีการแจกเงินให้แก่เด็กๆ เสร็จแล้วต่างแยกย้ายกันกลับบ้าน โดยในแต่ละ ครอบครัวก็จะมีการทำของกินมากมาย ทั้งขนมหวานต่างๆ นานา แต่จะมีอยู่อย่างหนึ่งที่ทุก บ้านจะนิยมกันถือเป็นเทศกาลนั้นคือ ทำตูปะ คือทำกับข้าวเหนียวแล้วหนึ่ง หลังจากวันฮารี รายออี้ดิลฟิตรี ก็จะทำการปอซอต่อเป็นปอซอสุนัต ใครจะปอซอก็ได้ไม่บังคับ จะปอซอ ๖ วัน เรียกว่า ปอซอ ๖ พอในวันที่ ๗ จะมีรายออีกวันหนึ่ง เรียกว่า **รายอแน** ก็คือรายอหก ในวันนี้เกือบทุกบ้านจะนิยมเลี้ยงข้าวกันแล้วแต่ว่าใครจะทำอะไรเลี้ยง จะมีการไปเยี่ยม ญาติๆ เป็นวันพบปะญาติ ๆ

ภาพที่ ๕๑ วันฮารีรายอของมุสลิม

ภาพที่ ๕๒ การเชือดวัว قربานในวันฮัจญ์อุมเราะฮ์

เดือนซุลฮิจญะห์ เป็นเดือนที่ ๑๒ (ตรงกับเดือน มกราคม)

เป็นอีกเดือนหนึ่งที่สำคัญของชาวมุสลิม เพราะในวันที่ ๑๐ ของเดือนนี้เป็นวันฮารีรายออีดีลอัฎฮ์ หรือที่เรียกว่า รายอกีรบาน โดยจะรายอกัน ๓ วัน คอน ในวันที่ ๑๐ – ๑๒ ของเดือน

ในช่วงเช้าของวันแรก ก็จะไปละหมาดกันที่ มัสยิด เหมือนกับ รายอปอซอ เสร็จก็แยกย้ายกันกลับบ้าน โดยในวันฮารีรายอนี้ ชาวมุสลิมที่มีฐานะจะเชือดวัวกัน ที่เรียกว่า “กีรบาน” โดยวัว ๑ ตัว สามารถแยกเป็น ๗ ส่วน เท่าๆ กัน แล้วแต่ใครต้องการกี่ส่วน นำไปประกอบอาหารเลี้ยงกันหรือถ้าบ้านไหนที่ไม่อยากทำอาหารก็จะเอาไปแจกให้กับชาวบ้านที่ยากจนที่เกิดเป็นรายอกีรบานขึ้นก็เพื่อระลึกถึง ท่าน นบีอิบรอฮีม กับท่าน นบีอิสมาแอล

โดยมีประวัติว่า ในสมัยของท่าน นบีทั้งสองนั้น ท่าน นบีอิบรอฮีมซึ่งเป็นพ่อของท่าน นบีอิสมาแอล ได้ฝันว่า พระองค์ อัลลอฮ์ได้ให้ท่าน นบีอิบรอฮีมทำการกีรบาน สิ่งที่ท่านรักที่สุด นั่นคือสิ่งที่ท่านรักที่สุดก็คือลูกชายคนเดียวของท่าน คือ นบีอิสมาแอล ซึ่งท่าน นบีอิสมาแอล ก็ยินยอมถ้าเป็นความประสงค์ของอัลลอฮ์ พอตกเข้าท่าน นบีอิบรอฮีมก็พาท่าน นบีอิสมาแอลจะไปกีรบาน (ก็คือเชือดคอให้เลือดไหล) ในระหว่างที่เชือดนั้นอัลลอฮ์ ก็ได้เปลี่ยนนบีอิสมาแอล เป็น “กิบะห์” ซึ่งมีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับแพะในปัจจุบัน

นับตั้งแต่วันนั้นจนถึงปัจจุบัน ชาวมุสลิมก็จะกุรบานสัตว์ที่ตนเองรัก ที่มีรูปร่างสมบูรณ์ แข็งแรง โดยปัจจุบันจะนิยม กีรบานวัวเพราะเป็นสัตว์ที่หาง่าย

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตของชาวมุสลิมในท้องถิ่น

พิธีกรรมการเกิด

ส่วนใหญ่แล้วพิธีกรรมหรือประเพณีต่าง ๆ ของชาวมุสลิมจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นส่วนมาก แม้กระทั่งการเกิด เมื่อมารดาจะคลอดก็ควรกล่าวพระนามขององค์อัลลอฮ์ ซึ่งบางคนอาจจะขอพร ต่ออัลลอฮ์ตลอดเวลาของการคลอดก็มี เพราะคนมุสลิมที่มีความศรัทธาแน่น เขาจะถือว่าทุกกระบวนการ ทุกการกระทำในชีวิต อัลลอฮ์จะเป็นผู้กำหนดทั้งหมด

เมื่อคลอดออกมาแล้วก็จะให้บิดาหรือญาติกล่าวอะซาน (การกล่าวสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์) ที่หูขวาและอีกอเมะฮ์ที่หูซ้ายของทารก เพื่อเป็นการปลุกฝังศาสนาและความเป็นมุสลิมตั้งแต่ลืมตาดูโลกใบนี้ เพื่อโตขึ้นจะได้เป็นคนดีอยู่ในแนวทางของอัลลอฮ์ ซึ่งกิจกรรมใดที่ความสัมพันธ์กับศาสนาแล้วมักจะมีคนถ่ายทอด โดยปัจจุบันก็เจอกรรมเหล่านี้ยังมีการปฏิบัติอยู่ แต่ทุกวันนี้คนส่วนใหญ่ไปคลอดที่โรงพยาบาลอาจจะทำการคลอดโดยแพทย์หรือพยาบาลที่ไม่ใช่มุสลิม ดังนั้นแพทย์หรือพยาบาลควรมีความเข้าใจต่อวัฒนธรรมของมุสลิม คือเมื่อทำการคลอดและทำความสะอาดทารกเสร็จเรียบร้อยแล้วควรมอบให้บิดาหรือญาติของทารกกล่าวอะซานและอีกอเมะฮ์ก่อน แล้วจึงดำเนินการตามหลักการแพทย์ต่อไป ส่วนรکنนั้นควรจัดใส่ถุง มงให้บิดาหรือญาติ ๆ ของทารก เพราะคนมุสลิมไม่นิยม

ทิ้งรถตามถังขยะ เขาจะนำรถไปฝังตามที่เนินสูง (ปูซุ) หรือนำไปลอยน้ำ โดยมีความเชื่อว่า เด็กโตขึ้นจะเป็นคนฉลาดมีไหวพริบดี

ดังนั้นเมื่อสมัยก่อนทุกคนจะทำการคลอดที่บ้านจึงไม่ค่อยมีปัญหอะไร เมื่อมีพัฒนาการมาทำการคลอดที่โรงพยาบาลหรือสถานพยาบาล ต่าง ๆ เพราะฉะนั้น แพทย์หรือพยาบาลควรจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรมหรือวัฒนธรรมของมุสลิมเกี่ยวกับการเกิดของชาวมุสลิมด้วย

นางเจ๊ะมะ ยาลอ หมอตำแย (โตะบีแด) อายุ ๘๗ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๓๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลเปาะแสงใต้เล่าว่า ในสมัยอดีต ชาวบ้านมีพิธีกรรมที่หญิงตั้งครรภ์ได้ปฏิบัติกันมากก็คือ เมื่อตั้งท้องได้ ๗ เดือน จะไปฝากท้องกับหมอตำแยและทำพิธี (ซ็อมแลงเปือโระ) ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำหรับลูกคนแรก โดยมีค่าหมอดเป็นหมากพลู ๑ มัด ข้าวสาร ๔ ลิตร ในการประกอบพิธีจะต้องใช้ คือ มะพร้าว ๓ ลูก ขนาดพอประมาณและเท่ากัน ปอกเปลือกให้เกลี้ยง ผ่าซาวมา ถ้วยใส่มันและเข็ม

ขั้นตอนการทำพิธี หมอตำแยจะให้คนท้องนอนลงแล้วเอามะพร้าว ๑ ลูก กลิ้งบนท้อง จากข้างบนลงล่างและที่เหลือนอีก ๒ ลูก ให้หนีบไว้ระหว่างแข้ง หมอตำแยจะนำมะพร้าวลูกที่กลิ้งบนท้องมาผ่าบนท้องในขณะเดียวกันคนท้องก็จะถีบลูกมะพร้าวที่อยู่ระหว่างขาให้ไกลมากที่สุด และเอาผ้าซาวมาที่เตรียมพันท้องเพื่อให้คลอดสะดวกและให้เด็กคลอดออกมาอย่างปลอดภัย เอาถ้วยที่เตรียมไว้แขวนไว้ที่ประตูแล้วลูบด้านนั้นทุกวัน เพื่อให้เด็กหันหัวตรงเพื่อคลอดง่าย แต่ในปัจจุบันนี้ พิธีกรรมนี้ยังใช้อยู่แต่ไม่มีขั้นตอนที่ยุ่งยากอีกต่อไปจะมีแต่การฝากท้องและมีค่าหมอด (ซุเปะกือรัส) คือ หมากพลูและเงินจำนวน ๑๒ บาท เท่านั้น และปัจจุบันคนนิยมไปฝากท้องที่อนามัยหรือโรงพยาบาล

ในสมัยก่อนส่วนใหญ่จะคลอดเมื่ออายุท้องได้ ๙ - ๑๐ เดือน เมื่อคลอดออกมาหมอตำแยจะตัดสะดือด้วยไม้ไผ่ที่เหลาให้แหลม (ปัจจุบันใช้กรรไกร) แล้วเอาด้ายผูกสายสะดือให้พอแน่น และทำความสะอาดทารก ห่มด้วยผ้า แล้ววางไว้ในถาดให้บิดาหรือผู้ที่มีความรู้ที่ทุกคนนับถือมา “อาซาน” ที่หูข้างขวาและอีกอมัดที่หูข้างซ้ายหลังจากคลอดโตะบีแด (หมอตำแย) จะให้แม่อาบน้ำหลังคลอด แล้วให้อยู่ไฟประมาณ ๔๐ วัน แล้วให้ตุ๊ก (คือเอาก้อนหินกลม ๆ มาเผาแล้วนำมาประกบที่ท้อง) เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงและกระชับมดลูกเร็วขึ้น แล้วจะต้องต้มน้ำร้อนหรือต้มน้ำสมุนไพรที่หมอตำแยจัดหาให้และต้องกินข้าวกับเกลือและพริกไทยอย่างเดียว แล้วหมอตำแยก็จะมานวดทุกเช้า ๓ วัน กรณีที่แม่ไม่มีนมให้ลูก หมอตำแยก็จะนวดเพื่อให้น้ำนมแม่ไหล แล้วหมอตำแยจะทำพิธีรื้อเตาไฟ โดยให้โกบ้านไปค้ำ การให้โกบ้านค้ำเตาไฟเพื่อให้เด็กไม่ติดนอนอยู่กับแม่และเพื่อให้ลูกรู้จักช่วยเหลือตนเองและมีการทำข้าวเหนียวขาวและเหลือง ใ้กันอย่างเป็นตัว ทำดาตา บรือเตะ

เมื่อเสร็จสิ้นการรื้อเตาไฟ หมอตำแยจะอาบน้ำผู้คลอดอีกครั้ง ซึ่งอาบน้ำทั้งหมอตำแย โดยผลัดกันราดน้ำระหว่างผู้คลอด โดยใช้มะกรูด ๑ ลูก และรากชูเร็งมาผสมกับน้ำ แล้วหมอตำแยจะกล่าวคาถาหลังราดน้ำอีกครั้งเป็นอันเสร็จพิธี ที่ทำพิธีนี้เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่แม่และเด็ก

เมื่ออายุทารกระหว่าง ๑-๗ วัน จะต้องทำพิธีเปิดปาก ซึ่งเป็นพิธีที่ศาสนาเคยปฏิบัติมาก่อนและได้กล่าวว่าการทำพิธีกรรมนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลกับเด็ก เพราะฉะนั้นจึงต้องให้ผู้รู้ทางศาสนาเป็นผู้ทำพิธีโดยมีสิ่งของที่ต้องเตรียม คือ **น้ำขมิ้น** เป็นน้ำซึ่งนำมาจากบ่อน้ำขมิ้นในนครมัทกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย **อินทผาลัม** เป็นสิ่งของสองอย่างที่นบีใช้และชาวมุสลิมใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีน้ำผึ้ง กรรไกร น้ำมะนาว สาลี ซึ่งนายหะยีโยชะ บาดา ปัจจุบันอายุ ๖๐ กว่าปี เป็นโตะอิหม่ามแล้วว่า ก็เปิดปากทารกโดยของที่มีรสหวาน เพื่อให้เด็กโตขึ้น พุดจาไฟเราะ น้าฟิง พุดเก่ง เป็นต้น ขั้นตอนการทำพิธี คือ แม่จะแต่งตัวทารกให้เรียบร้อย แล้วนำทารกมาวางไว้ในถาด นำสิ่งของที่เตรียมมาไว้ตรงหน้าผู้ที่เป็นผู้เปิดปากจากนั้นให้เอาผู้เปิดปากจะเคี้ยวอินทผาลัมให้ละเอียดแล้วป้อนให้ทารกพร้อมกับเอาสาลีชุบน้ำขมิ้นหยดให้ทารกดื่ม หลังจากนั้นก็ตัดผมประมาณ ๑๐-๑๕ เส้น สมัยก่อนจะโกนผมทั้งหัวพร้อมกล่าวขอพรพระผู้เป็นเจ้าซึ่งมีความหมายว่า ทารกโตขึ้นเป็นที่มีศีลธรรมและจริยธรรม เป็นเด็กกตัญญูต่อพ่อแม่ รู้จักกาลเทศะ รู้จักอดทน เป็นอันเสร็จพิธีกรรม

เมื่อทารกเกิดมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายก็จะมี การตั้งชื่อ ซึ่งสมัยก่อนนั้นคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีการศึกษาทั้งด้านสามัญและศาสนา การตั้งชื่อของบุตรที่เกิดมาจึงตั้งไปโดยไม่คิดถึงความเป็นสิริมงคลแต่ก็จะไม่นำชื่อสัตว์ต่าง ๆ มาใช้ในการตั้งชื่อจะใช้ชื่อต้นไม้ต่าง ๆ หรือชื่อดอกไม้ต่าง ๆ หรือชื่อพืชผักต่าง ๆ ในการตั้งชื่อ แล้วแต่ปรากฏการณ์หรือลักษณะเด่น ที่มีขึ้นในช่วงการเกิด เช่น เกิดในช่วงที่ดอกมะลิ (bungomeloo) บาน ก็จะตั้งชื่อว่า มीलอ ซึ่งลักษณะการตั้งชื่อแบบนี้ มีมาก่อนตั้งแต่ ๓๐ ปีที่ผ่านมา หลังจากนั้นมาเมื่อคนในหมู่บ้านเริ่มมีการศึกษามากขึ้น คนในหมู่บ้านเริ่มมีการเรียนรู้ศาสนา ระบบการตั้งชื่อแบบเดิมๆ จึงได้หมดไป การตั้งชื่อต่าง ๆ เริ่มจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นส่วนใหญ่ คือ จะตั้งชื่อเหมือนกับศาสนา (นบีหรือรอซูล) สาวก บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์อิสลาม ตลอดจนชื่อเหมือนกับคุณลักษณะของอัลลอฮ์ เช่น ชื่อที่มี “อัลดุล” นำหน้าทั้งหลาย ซึ่งจะถือการตั้งชื่อเหล่านี้ เป็นชื่อที่เป็นสิริมงคลทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่าชื่อที่กล่าวนั้นจะเป็นภาษาอาหรับ ซึ่งเป็นภาษาที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาอิสลาม เพราะเป็นภาษาของอัล-กุรอาน ที่เป็นบทบัญญัติสูงสุดของศาสนาอิสลาม ดังนี้ จึงเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบัน เมื่อมีการติดต่อกับสถานที่ราชการที่มีเจ้าหน้าที่ที่ไม่ใช่มุสลิม คือจะมีเรียกชื่อที่ผิดเพี้ยนไปจากชื่อจริง เพราะว่าภาษาอาหรับบางคำมีเสียงไม่เหมือนเสียงในภาษาไทยจนบางที ทำให้บัตรประจำตัวประชาชน มีชื่อหรือนามสกุลผิดกับต้นฉบับจริงในสำเนาทะเบียนบ้านซึ่งก็ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ดังนั้น เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติราชการในพื้นที่ที่มีชาวมุสลิม อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ควรจะมีความรอบคอบอย่างยิ่งในการสื่อสาร เช่น กรณีที่พูดภาษาไทยไม่ค่อยได้ก็จะเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการสื่อสาร เช่น กรณีที่เจ้าหน้าที่ถามชื่อก็บอกชื่อให้ เมื่อเจ้าหน้าที่ถามนามสกุลก็บอกว่า “โตะเซาะโอะแบะห์” ซึ่งแปลว่าไม่ต้องใส่ก็ได้ แต่เจ้าหน้าที่ฟังภาษามลายูไม่ออกก็จะเอาศัพท์ดังกล่าวมา

เป็นชื่อสกุล ดังนั้นจึงควรจะต้องมีความรอบคอบเกี่ยวกับการสื่อสาร เกี่ยวกับความหมายของคำต่าง ๆ

เมื่อมาถึงปัจจุบันวิวัฒนาการการตั้งชื่อก็ได้เปลี่ยนแปลงตามกระแส คือ จะมีตั้งชื่อเป็นชื่อไทยหรืออังกฤษ เช่น เกียรติศักดิ์ อนุวัฒน์ โซเฟีย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะค่านิยมของคนมุสลิมได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอาจมาจากอำนาจจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์หรือดารา บางคนจะตั้งชื่อเหมือนดาราเพราะคิดว่ามีความเก๋ หรือเท่ดี และอีกส่วนหนึ่งชาวมุสลิมมีการศึกษาที่สูงขึ้น มีอาชีพการงานที่ดีขึ้น ดังนั้นจึงมีการเปลี่ยนชื่อเป็นชื่อไทย เพราะคนบางคนคิดว่าชื่อเดิมนั้นยาวเกินไปหรืออาจคิดว่า ชื่อนั้นอาจเป็นอุปสรรคในการเลื่อนขั้นในอาชีพการงาน ซึ่งความคิดนี้จะมีอยู่ในคนส่วนน้อยเท่านั้น ดังนั้น เด็กที่เกิดมาสมัยนี้ส่วนใหญ่แล้วจะตั้งชื่อเป็นชื่อไทยแต่ก็จะมีอยู่บ้านที่ยังนิยมชื่อแบบเดิมอยู่ คือ ชื่อที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เกี่ยวกับการพิธีกรรมการเกิดนั้น ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตค่อนข้างมาก โดยเฉพาะสถานที่คลอด สมัยก่อนจะคลอดที่บ้าน ก่อนจะคลอดนั้นสามีก็จะทำแคร่ และหาไม้พินเพื่อจะมาฝังไฟหลังการคลอด เมื่อคลอดแล้วแม่ก็จะเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จนถึงลูกหย่านม ซึ่งจุดนี้เองเราจะเห็นได้ถึงความผูกพันของ พ่อ แม่ และลูก และเมื่อคลอดลูกแล้วก็มีชาวบ้านและญาติพี่น้องมาเยี่ยมให้กำลังใจแก่คนที่คลอด ซึ่งดูแล้วมีความอบอุ่น ซึ่งภาพเหล่านี้ในปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้วเพราะปัจจุบันจะไปคลอดที่โรงพยาบาล อาจจะสะดวกสบายขึ้น แต่ทางด้านจิตใจมันลดลง เพราะบางที่สามีที่ไปทำงานต่างถิ่น ก็กลับมาดูเมียตัวเองไปไม่ทันในช่วงใกล้คลอด เมื่อคลอดแล้ว บางคนก็มีแม่หรือพี่น้องเพียงคนสองคนที่เฝ้า ลูกที่เกิดมาก็จะดื่มนมแม่เพียง ๒ -๓ วัน เท่านั้น หลังจากนั้นก็จะให้กินนมผงแล้วไปฝากให้ปู่ย่า ตายายเลี้ยง หรือบางคนไปจ้างคนอื่นเลี้ยงอาจจะเป็นเพราะต้องไปทำงาน ดังนั้นจึงทำให้ความผูกพันของพ่อแม่และลูก นับวันจะยิ่งลดลงจนเป็นเหตุให้ปัจจุบันมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมามากมายในสังคม เช่น ปัญหาการหย่าร้าง ความขัดแย้งกันระหว่างคนในหมู่บ้านเดียวกัน ปัญหาลูก ๆ ดิตยาเสพติด ล้วนมาจากสาเหตุมาจากจิตสำนึกและความผูกพันในครอบครัวแลในชุมชนลดลง

นอกจากนั้นปัจจุบันพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการเกิดได้หมดไป เมื่อมีการทำการคลอดที่โรงพยาบาล เช่น การบลิมาร์ (จัดขึ้นหลังจากคลอดได้ ๑ สัปดาห์) ซึ่งหมอดำแยห์ที่เป็นคนทำคลอดจะเป็นคนทำพิธีให้

หลังจากที่ผ่านการตั้งชื่อเรียบร้อยแล้ว เมื่ออายุของทารกได้ ๗ วันขึ้นไปก็จะมีการทำอาากิเกาะฮ์ให้

การทำอาากิเกาะฮ์ หมายถึง การเชือดสัตว์เพื่อพลีสำหรับทารกที่คลอด โดยสัตว์ที่นิยมเชือดจะเป็นแพะที่ถึงอายุคือมีอายุตั้งแต่สองปีขึ้นไป บทบัญญัติของศาสนาอิสลามกำหนดให้ทำอาากิเกาะฮ์แก่เด็กผู้ชายเป็นแพะ ๒ ตัว และเด็กผู้หญิงเป็นแพะ ๑ ตัว จะเป็นตัวผู้หรือตัวเมียก็ได้ และควรจะเป็นสัตว์ที่มีความสมบูรณ์ ไม่พิการ ส่วนใดส่วนหนึ่ง

การทำอาเกีเกะฮั่นนั้น เป็นการขอบคุณต่อความกรุณาของอัลลอฮ์ที่ทรงให้ทารกนี้เกิดมา และขอให้พระองค์ทรงรักษาทารกนี้อยู่ในขอบเขตของศาสนาตลอดไป ถ้าตามหลักจริง ๆ เนื้อแพะที่เชือดนั้นจะแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ เกือบไว้กินเอง ๑ ส่วน และญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน ๑ ส่วน และนำไปบริจาคให้แก่คนยากจน ๑ ส่วน แต่คนมุสลิมส่วนใหญ่แล้วจะเอาเนื้อสัตว์ดังกล่าวมาทำอาหารแล้วเชิญญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และคนยากจนในหมู่บ้านมาร่วมกันรับประทานอาหารที่บ้าน

ในเรื่องการทำอาเกีเกะฮั่นนั้น ในอดีตนั้นส่วนใหญ่แล้ว พ่อแม่จะรีบทำอาเกีเกะฮ์ให้ตั้งแต่อายุน้อย อาจจะเพราะว่าแพะมีจำนวนมากและหาง่าย แต่ปัจจุบันนั้นบางคนอายุสิบกว่าปี พ่อแม่ยังไม่ทำอาเกีเกะฮ์ให้อีก โดยเฉพาะคนที่มีความเชื่อค่อนข้างยากจน เพราะว่าปัจจุบันแพะหายากและมีราคาแพงหรือบางคนก็จะใช้เนื้อกุรบาน ในวันรายอฮ์ศีลฮัจญ์มาทำอาเกีเกะฮ์ให้แก่ลูก ซึ่งเนื้อกุรบาน ๑ ส่วนจาก ๗ ส่วน สามารถที่จะทำอาเกีเกะฮ์ได้ ซึ่งเปรียบได้เท่ากับแพะหรือแกะ ๑ ตัวนั่นเอง

การเข้าสู่ฮัจญ์ (มาโหะยาฮี)

เด็กผู้ชายที่เป็นมุสลิมทุกคนจะต้องทำพิธีเข้าสู่ฮัจญ์ก่อนที่อายุจะบรรลุนิติภาวะ สมัยอดีตนั้นจะทำพิธีเข้าสู่ฮัจญ์ในช่วงอายุ ๑๕ – ๑๙ ปี แต่ปัจจุบันจะทำพิธีเข้าสู่ฮัจญ์ในช่วงอายุ ๙-๑๓ ปี หรือในช่วงที่อยู่ในชั้นประถมศึกษาซึ่งเขามีการถือกันว่าให้เข้าสู่ฮัจญ์ในช่วงอายุที่เป็นเลขคู่

ในอดีตนั้นจะมีคนทำพิธีเข้าสู่ฮัจญ์ คือ โต๊ะมุเต็ง ซึ่งบ้านที่จะทำพิธีเข้าสู่ฮัจญ์จะต้องเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการทำพิธีเรียกว่า “บาเกะซ็อมมาต” ประกอบด้วย ไก่ย่าง ข้าวเหนียว ๗ สี ด้ายดิบ ข้าวสาร หมากพลู เทียน ขนมหาดราส (ขนมลา) บรีอะเตะห์ (ข้าวเปลือกคั่ว) ขนมหาดราส ลำต้นกล้วยขนาดไม่ใหญ่นักยาวประมาณ ๑ ศอก เงินกีรอส ๑๒ บาท และอุปกรณ์ที่โต๊ะมุเต็งเตรียมมา คือ มีด ๑ เล่ม ยาสมุนไพร ผ้าพัน งาเปะ (ที่หนีบปลายอวัยวะ) ก่อนที่โต๊ะมุเต็งจะทำพิธีนั้นจะเคี้ยวหมากพลูและขนมที่เตรียมไว้ ส่วนเด็กที่จะทำพิธีเข้าสู่ฮัจญ์ก็ต้องไปอาบน้ำและทำความสะอาดอวัยวะเพศให้สะอาดก่อน หลังจากนั้นก็จะเรียกเด็กมานั่งบนท่อนกล้วย เริ่มพิธีด้วยการสวดที่เป็นภาษาอัลกุรอาน ช่วงที่ทำพิธีนั้นก็จะมีญาติ ๆ และชาวบ้านมาล้อมและกล่าว “ซอลาวัตนาบี” พร้อมกัน เมื่อโต๊ะมุเต็งตัดปลายอวัยวะเพศขาดนั้นก็จะมีคนบอกสัญญาณ หลังจากนั้น คนที่อยู่นอกบ้านก็จะเอาปืนออกมายิงขึ้นสู่ท้องฟ้า เสียงดังสนั่น เป็นสัญญาณบอกว่าปลายอวัยวะเพศได้ขาดแล้ว หลังจากนั้นโต๊ะมุเต็งก็จะทำแผลโดยการใช้น้ำยาสมุนไพร แล้วใช้ยอตไบตองอ่อน ๆ พัน ซึ่งแผลกว่าจะหายก็ประมาณ ๒ -๓ อาทิตย์ และเด็กที่เข้าสู่ฮัจญ์กว่าจะเดินได้ก็ประมาณ ๑ อาทิตย์ มีบางคนจะให้แผลหายเร็วก็ต้องไปแช่น้ำโคลนแถวลำคลอง

การจัดงานในการเข้าสู่ฮัจญ์สมัยก่อนนั้นจะปฏิบัติเป็นประเพณีท้องถิ่น ยิ่งบางคนที่มีความเชื่อหรือเป็นคนที่มีบทบาทในสังคมจะจัดงานกันแบบใหญ่โต ซึ่งจะจัดงานใหญ่

กว่างานแต่งเสียอีกเพื่อจะเป็นการบ่งบอกถึงอำนาจและความกว้างขวางของเจ้าภาพ หรือบางคนอาจจะมีลูกชายเพียงคนเดียว ดังนั้นจึงต้องมีการจัดเลี้ยงให้ยิ่งใหญ่เป็นพิเศษ อาจมีการเชิญมหรสพต่าง ๆ มาแสดง เช่น หนังตะลุง มะอึโยง ดีเกฮูลู ซึ่งบางที่อาจจะมีการแสดงถึง ๗ วัน ๗ คืน

นอกจากการจัดงานมหรสพต่าง ๆ แล้ว บางรายก็จะมีการชบวน เช่น ชบวนแห่หนกแห่ช้าง โดยมีชาวบ้านหรือญาติพี่น้องมาร่วมในการชบวนแห่เพื่อเป็นความสนุกสนานบันเทิงและเป็นเกียรติแก่เจ้าของงาน

การเข้าสู่นัดในสมัยก่อนจะนิยมกระทำกันในเวลาเช้า ระหว่างเวลาประมาณ ๐๗.๐๐ – ๑๐.๐๐ น. ซึ่งถือว่าเลือดจะไหลไม่มากและห้ามเลือดได้ง่ายกว่าเวลากลางวัน แต่ปัจจุบันเนื่องจากโตะมุเต็งมีวิวัฒนาการทางการแพทย์มาใช้ คือ มีการฉีดยาชา ฉีดยาป้องกันการอักเสบ ใช้กรรไกรผ่าตัดแทนการใช้มีด ดังนั้นรูปแบบการเข้าสู่นัดต่างจากแบบเดิม คือ สมัยก่อนจะใช้ยาสมุนไพร ใช้มีดในการตัดและใช้ยอดตองอ่อน ๆ พันแผลไว้ ซึ่งวิธีการแบบเก่านี้จะเจ็บมาก และแผลกว่าจะหายต้องใช้เวลา ๒ -๓ อาทิตย์ ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่โตะมุเต็งอาศัยเทคโนโลยีทางการแพทย์ โดยการผ่าตัดซึ่งจะทำให้รวดเร็วขึ้น ลดความเจ็บปวดของเด็กที่เข้าสู่นัดลง แผลก็จะใช้วิธีการเย็บแผล โดยหลังจากการเข้าสู่นัดประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง เด็กก็สามารถเดินได้แล้ว ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องทำในเวลาช่วงเช้า เพราะบางวันที่โตะมุเต็งต้องการทำสู่นัดหลายคนในวันเดียวกัน เช่น วันรายอออีดิลฮูฮา (รายอ กุรบาน) ซึ่งเป็นวันที่ชาวมุสลิมนิยมเข้าสู่นัดบุตร โตะมุเต็งก็จะทำการเข้าสู่นัดตลอดทั้งวัน ตั้งแต่เช้าจนค่ำหรืออาจจะมีการเข้าสู่นัดหมู่ในบางท้องที่ในวันดังกล่าว

ปัจจุบันชาวบ้านท้องถิ่นนี้ได้ลดการให้ความสำคัญของการจัดงานในพิธีการเข้าสู่นัดลง บางคนก็นำบุตรไปเข้าสู่นัดที่โรงพยาบาลโดยแพทย์ของโรงพยาบาลทำการผ่าตัดให้ เพราะคิดว่าสะดวก รวดเร็ว และไม่ต้องยุ่งยาก แต่มันก็จะทำลายความรู้สึกของเด็ก เพราะว่าถ้าจัดงานที่บ้าน ในวันงานนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จะให้เงินแก่เด็กที่เข้าสู่นัดมากกว่าจะให้เจ้าของงาน คือ พ่อแม่ ดังนั้นจึงทำให้เด็กมีกำลังใจ ว่าเมื่อเข้าสู่นัดจะได้เงินเพื่อนำไปซื้อสิ่งของต่าง ๆ หรือเก็บไว้ใช้

ส่วนที่จัดงานพิธีการเข้าสู่นัดก็จะจัดกันไม่ใหญ่โตนัก ไม่เท่ากับงานแต่งงาน จัดแบบเล็ก ๆ เชิญญาติพี่น้องที่อยู่ใกล้ ๆ และเพื่อนบ้านเท่านั้น ส่วนชบวนแห่ต่าง ๆ และการจัดงานมหรสพต่าง ๆ เช่น ดีเกฮูลู มะอึโยง หนังตะลุง ที่จัดขึ้นในพิธีการสู่นัดนั้น ปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้ว โดยเฉพาะในช่วงหนึ่งถึงสองปีที่ผ่านมาที่สถานการณ์ในภาคใต้มีความรุนแรง ทำให้งดการยิงปืนขึ้นสู่ท้องฟ้าในช่วงการทำพิธีการเข้าสู่นัดเสร็จแล้ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต

ดังนั้นจะเห็นได้พิธีการเข้าสู่นัดในอดีตจะมีความแตกต่างจากปัจจุบันค่อนข้างมาก นับตั้งแต่รูปแบบวิธีการเข้าสู่นัด การจัดงาน โดยเฉพาะบางคนที่ไปทำที่โรงพยาบาล โดยไม่ต้องจัดงานและพิธีการใด ๆ อาจจะทำให้ความสัมพันธ์กันระหว่างญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้านลดลง เพราะการจัดงานแต่ละครั้งนั้น โดยเฉพาะสมัยก่อนจะมีชาวบ้านมาช่วยงาน

ก่อนถึงวันงาน ประมาณ ๒ - ๓ อาทิตย์ คือมาช่วยทำสถานที่สำหรับหุงข้าว สถานที่เลี้ยงแขก เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีเตาที่ให้เข้าเหมือนในปัจจุบัน ทุกอย่างต้องทำขึ้นมาหมดและในวันงานนั้นก็จะมีญาติ ๆ กลับมาหมดไม่ว่าจะอยู่ใกล้หรือไกล บางคนก็จะมาช่วยงานสองสามวันหรือเป็นอาทิตย์ ซึ่งตรงนี้เองจะเป็นความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งของคนชนบท ซึ่งถือว่าการจัดงานต่าง ๆ นั้น เป็นการนัดพบญาติพี่น้องกันได้ ดังนั้นเมื่อปัจจุบันความเจริญต่าง ๆ เข้ามา ทุกอย่างก็จะอาศัยเงินเข้าหมด แม้กระทั่งคนเสิร์ฟอาหารงานต่าง ๆ ในหมู่บ้านก็ต้องจ้าง ไม่มีการช่วยเหลือเผื่อแผ่เหมือนเมื่อก่อน จึงทำให้ในปัจจุบันความผูกพัน และความลึกซึ้งที่มีต่อญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านลดลงไปเรื่อย ๆ

พิธีการแต่งงาน (นิเคาะห์)

ประเพณีการแต่งงานของชาวเปาะเล้งที่ยังคงเอกลักษณ์ไว้อย่างหนึ่งคือ พิธีการแต่งงาน ที่มีพิธีการต่าง ๆ จะคล้ายกับพิธีการแต่งงานทั่วไป จะต่างกันที่ชุดสวมใส่เพื่อบ่งบอกถึงเอกลักษณ์และความถูกต้องทางศาสนา

ซึ่งก่อนที่จะแต่งงานก็ต้องมีการหมั้น (ตูแน) หรือพิธีการหมั้น การหมั้นก็จะมีการตั้งค่าสินสอดทองหมั้นหรือที่เรียกว่า (มาสกาเวณ) ฝ่ายหญิงเป็นผู้ตั้งค่าสินสอดทองหมั้น ซึ่งการตั้งสินสอดนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของฝ่ายหญิงแล้วจึงกำหนดวันแต่ง (วลิมะห์) การแต่งงานนั้นจะประกอบด้วย การอ่านอียาบ (การกล่าวของอิหม่าม) กอบูร (การกล่าวยอมรับของฝ่ายชาย) ประเพณีการแต่งงานนั้นจะมีขันหมากด้วย ขันหมากนั้นจะขึ้นอยู่กับความต้องการหรือความเหมาะสม ซึ่งส่วนใหญ่ขันหมากนิยมจัดเป็นเลขคู่ ส่วนการแต่งกายนั้นฝ่ายหญิงจะแต่งด้วยชุดบานงหรือชุดกรุง ที่มีสีสันเหมาะกับงานแต่และใส่ผ้าคลุมศีรษะด้วย ส่วนฝ่ายชายนั้นจะแต่งด้วย ชุด จือโล๊ะปลางอ หรือชุดโตะหรือชุดที่เหมาะสมกับงานแต่ง ซึ่งจะใส่หมวกด้วยและที่เอวจะมีกริชเหมือนกับชุดสุลต่านของประเทศมาเลเซียแล้วจะมีบัลลังก์ด้วยหรือที่เรียกว่า (มีฆอแง)

เมื่อประมาณ ๒๐-๓๐ ปีก่อน ชาวไทยมุสลิมในเปาะเล้งและยะลา ส่วนใหญ่ จะนิยมแต่งงานภายในหมู่บ้านเดียวกัน หรือในเครือญาติเดียวกัน หรือบุคคลที่สนิทสนมคุ้นเคย โดยเฉพาะคนที่มีเชื้อสายเจ้าเมือง คือ มีชื่อนำหน้าว่า กู, นิ, ต่วน, ตูแฉ ก็จะแต่งงานในเครือญาติเดียวกันเท่านั้น ไม่นิยมแต่งงานนอกนอกเชื้อสายเจ้าเมือง ดังนั้น จะเห็นได้ว่า คนที่มีคำนำหน้า ชื่อว่า กู, นิ, ต่วน, ตูแฉ จะมีอยู่เป็นจำนวนมากในตำบลเปาะเล้ง และตำบลยะลา เพราะว่าในสองตำบลนี้เป็นวังเก่าของเจ้าเมือง การแต่งงานในสมัยก่อนนั้น การตัดสินใจส่วนใหญ่จะอยู่ที่พ่อแม่ ถ้าพ่อแม่เห็นด้วยก็จะไปทำการสู่ขอให้ โดยที่ฝ่ายชาย จะเป็นฝ่ายสู่ขอ เมื่อฝ่ายหญิงตกลง ก็จะทำพิธีแต่งงานให้

พิธีการแต่งงานของชาวเปาะเล้งและยะลา ก็เหมือนกับพิธีการแต่งงานของชาวมุสลิมทั่วไป คือ มีการเชิญ อิหม่าม คอเต็บ บิหลัน ผู้ปกครองฝ่ายเจ้าสาว เจ้าบ่าว และญาติมิตร เพื่อมาเป็นสักขีพยาน โดยผู้ปกครอง ฝ่ายเจ้าสาวจะมอบให้โตะอิหม่ามกล่าวคำ

แต่งงานแทนว่า “ผม /ฉันขอมอบให้โตะอิหม่ามแต่งงานลูกของผม /ฉันให้กับนาย (ชื่อเจ้าบ่าว)” โตะอิหม่ามรับคำกล่าวของผู้ปกครองเจ้าสาว (วาลี) แล้ว โตะอิหม่ามก็จะให้คอเต็บอ่านคุตบะห์ นีเกาะห์ แล้วก็ทำพิธีนีเกาะห์ให้ เสร็จแล้วโตะอิหม่ามก็จะขอพรต่อพระองค์อัลลอฮ์ (ดุอาร์) เป็นการเสร็จพิธีแต่งงาน

ในสมัยเจ้าเมืองยะลาเท่านั้น จะไม่มีพิธีการหมั้น ค่าสินสอดในการแต่งงานนั้น ถ้าเป็นคนตระกูลเจ้าเมือง ประมาณ ๑,๐๐๐-๑,๕๐๐ บาท ถ้าเป็นชาวบ้านทั่วไปประมาณ ๗๐๐-๘๐๐ บาท ถ้าเป็นแม่หม้าย ๔๐๐-๕๐๐ บาท การจัดงานจะจัดที่บ้านเจ้าสาว ถ้าเป็นคนตระกูลเจ้าเมืองจะจัดในวัง (กอดอ) เป็นเวลา ๓ วัน ๓ คืน โดยจะมีอิหม่ามของวังเจ้าเมืองจะทำพิธีแต่งงานให้ และในช่วงการจัดแต่งงานนั้น จะมีการแสดงตึกะฮูลู และขบวนที่ใช้แห่ขันหมากในวันแต่งงานนั้น จะใช้ช้างของเจ้าเมืองในการนำขบวน หลังจากพิธีแต่งงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าบ่าวก็จะอยู่บ้านเจ้าสาวเป็นเวลา ๓ เดือน ก็จะจัดงานเลี้ยงส่งเจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว เป็นอันว่าเสร็จพิธี หลังจากนั้นทั้งเจ้าบ่าว เจ้าสาว ก็จะไปอยู่กินบ้านเจ้าสาว

ภาพที่ ๕๓ ขันหมากพิธีแต่งงานของมุสลิม

ส่วนการจัดงานแต่งงานของชาวบ้านทั่วไปนั้น ส่วนใหญ่จะจัดงานที่บ้านเจ้าสาวเหมือนกัน ฝ่ายเจ้าสาวจะเตรียมอาหารเพื่อต้อนรับแขก ฝ่ายเจ้าบ่าวจะทำบิลลังก์ในคืนจัดงานจะมีการแห่ขบวนฝ่ายเจ้าบ่าวที่ประกอบด้วย ขันหมาก (bungochireh) เสื้อผ้าเจ้าสาว ผ้าสำหรับตัดเสื้อเจ้าสาว ขนมหวาน ชุดครีว ๑ ชุด ในระหว่างการแห่จะมีการร้องเพลงสรรเสริญ

ศาสตามูฮัมหมัด เมื่อมาถึงหน้าบ้านได้บ้านเจ้าสาวก็จะมีผู้หญิงสูงอายุหลายคน มาคอยต้อนรับด้วยการล้างเท้าให้เจ้าบ่าว ทางเจ้าบ่าวจะถามว่า “จะให้ขึ้นบ้านไหม” ฝ่ายเจ้าสาวก็จะตอบว่า “ขึ้นมาเถิด” จากนั้นฝ่ายเจ้าสาวจะเชิญเจ้าบ่าวนั่งบนบัลลังก์ แล้วก็จะมีผู้เฒ่าผู้แก่ มาป้อนข้าวเหนียวเพื่อเป็นสิริมงคล (ปูโล๊ะชื่อมางัด) จากนั้น ก็จะมีญาติมิตรทั้ง ๒ ฝ่าย เข้ามาอวยพร จับมือ และมอบเงิน เล็ก ๆ น้อยให้แก่คู่บ่าวสาว จากนั้นฝ่ายเจ้าสาวจะเชิญแขก มารับประทานอาหารที่บ้านร่วมกัน

ภาพที่ ๕๔ ช้นหมากที่มากับขบวนแห่

เมื่อการจัดงานเสร็จแล้ว เจ้าบ่าวก็จะเข้าหออยู่ที่บ้านเจ้าสาวเป็นเวลา ๗ วัน จากนั้นทางบ้านเจ้าบ่าวก็จะจัดงานเพื่อต้อนรับเจ้าสาว แต่จะจัดไม่ใหญ่เท่ากับบ้านเจ้าสาว คือจะเชิญเฉพาะญาติสนิทและคนใกล้ ๆ บ้าน และฝ่ายเจ้าสาว ที่มาส่งเจ้าสาวบ้านเจ้าบ่าว ก็จะมีขันหมากมาด้วย จากนั้นเจ้าสาวก็จะมาอยู่บ้านเจ้าบ่าวประมาณ ๗ วัน หลังจากนั้น ส่วนใหญ่แล้วก็จะไปอยู่กินบ้านเจ้าสาว แล้วค่อย ๆ สร้างฐานะ สร้างบ้านเป็นของตนเอง

จะเห็นได้ว่าปัจจุบันการแต่งงานในส่วนการแห่ขบวนขันหมากนั้นก็ยังคงกระทำอยู่ เหมือนกับในอดีต แต่ที่แตกต่างจากอดีตอย่างชัดเจน คือ ค่าสินสอดทองหมั้น อาจเป็น เพราะว่าการเปลี่ยนผันค่าของเงินในปัจจุบัน หรือผู้หญิงสมัยนี้สวยขึ้น รู้จักการแต่งเนื้อ แต่งตัว มีการศึกษาที่สูงขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงเป็นเหตุทำให้ค่าสินสอดทองหมั้น สูงขึ้น และลักษณะการแต่งงานก็จะแตกต่างกันเพราะว่าสมัยก่อนนั้น การคมนาคมยังไม่ค่อยสะดวก ยานพาหนะก็ไม่ค่อยมี ดังนั้นจึงทำให้ชาวล้านไม่ค่อยได้ออกไปเจอใครที่ไหน จึงทำให้การเลือกคู่ครองก็จะเป็นคนในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียง ๆ หรือเครือญาติมาเป็น

คู่ครอง แต่ในปัจจุบันวิวัฒนาการเจริญก้าวหน้าทุกด้าน จึงทำให้คนในหมู่บ้านไปเจอคู่ครองไกล ๆ ขึ้น ต่างตำบล ต่างอำเภอ ไปถึงต่างจังหวัด หรือมีบางคนแต่งงานกับคนแถวกรุงเทพก็มี จึงเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันมากขึ้นหรืออาจจะมีบางคนไปแต่งงานกับคนศาสนาพุทธก็มี ดังนั้นจึงทำให้ขอบเขตของการแต่งงานกว้างขึ้น และเด็กสมัยนี้ก็จะแตกต่างกับเด็กสมัยอดีต คือ ส่วนใหญ่แล้วจะรู้จักกันมาก่อน ระหว่างคู่บ่าวสาว หรือจะเป็นแฟนกันมาก่อน ซึ่งก็จะเห็นข้อเสียแก่คนที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์อาจมีการโต้เสียก่อนแต่ง โดยจะต่างจากสมัยก่อน เมื่อชอบใครก็จะให้ผู้ใหญ่ไปสู่ขอไม่จีบมาเป็นแฟนก่อนเหมือนในปัจจุบัน ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าปัญหาเหล่านี้มีให้เห็นอยู่เป็นประจำในหมู่บ้าน

ส่วนลักษณะการจัดการแต่งงานในปัจจุบันก็จะมีแตกต่างจากสมัยก่อน คือ สมัยก่อนนั้นถึงวันงาน ๒ - ๓ อาทิตย์ ก็จะมีชาวบ้านและญาติพี่น้องมาช่วยจัดสถานที่สำหรับจัดงาน และในวันงานก็จะมีการแสดงมหรสพต่าง ๆ เช่น ดีเกฮูลู หนังตะลุง แต่ปัจจุบันจะเตรียมงานประมาณ ๒-๓ วัน ก่อนวันงานเพราะว่ามีอุปกรณ์ทุกอย่างให้เช่าจึงไม่ต้องลำบากจัดทำขึ้น ส่วนมหรสพต่าง ๆ ก็ไม่ค่อยมีให้เห็นแล้ว

ปัจจุบันการแต่งงานในระบบเครือญาติในท้องถิ่นแห่งนี้ไม่ค่อยมีแล้ว ถ้าจะมีก็ส่วนน้อยแค่รายสองราย จากการสอบถามชาวบ้านเกี่ยวกับการแต่งงานในระบบเครือญาตินั้น ชาวบ้านก็มีความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดโรค แก่คู่สามีภรรยา หรือบุตร ถ้าแต่งงานในระบบเครือญาติ ซึ่งวงศ์ตระกูลเดียวกัน แต่ที่คนในสมัยก่อนแต่งงานในวงศ์เครือญาติเดียวกันนั้น เพราะว่า เงินทองจะได้ไม่ไหลไปไหน ตกลงค่าสินสอดทองหมั้นได้ง่าย รู้จักนิสัยใจคอเป็นอย่างดี และคนในสมัยก่อนนั้นนิยมแต่งงานภายในหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็จะเป็ญาติ ๆ กันทั้งนั้น จะเห็นได้ว่าก่อนหน้านี้นี้ประมาณ ๓๐ ปี ในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ นั้นจะมีเพียงไม่กี่นามสกุลเท่านั้น

ดังนั้นปัจจุบันเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแนวคิดใหม่หันไปแต่งงานต่างถิ่นกันมากขึ้นที่ไม่ใช่เครือญาติเดียวกัน เพื่อเป็นการเพิ่มญาติให้แกครอบครัวตนเองเพิ่มขึ้น และชาวบ้านมีแนวคิดที่ว่าถ้าแต่งงานในเครือญาติเดียวกัน นอกจากไม่มีการเพิ่มญาติแล้ว เมื่อมีปัญหาหย่าร้างกัน อาจจะเป็นการสูญเสียญาติไปเลยก็ได้

ส่วนที่ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงในสังคมมุสลิม ก็คือ การนิยมมีเมียหลายคนของคนที่มีบทบาทในหมู่บ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โต๊ะครู และคนที่มีฐานะหรือคนรวยในหมู่บ้าน แต่ก็เห็นได้ว่าคนที่มีเมียหลายคนในสมัยก่อนนั้นอยู่กินมันไม่มีปัญหาอะไร ต่างกับปัจจุบันถ้าใครมีเมียหลายคนก็จะมีแต่ปัญหา เดี่ยวเมียหลวงทะเลาะกับเมียน้อยบ้าง จนบางคนไปมีเมียน้อย โดยที่เมียหลวงไม่รู้ก็มี ส่วนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในปัจจุบันได้กลายเป็นค่านิยมไปแล้วก็คือ ถ้ากำนันหรือผู้ใหญ่บ้านมีเมียแค่คนเดียว แสดงว่าเป็นผู้ชายไม่จริงหรือยังไม่เป็นผู้ชายเต็มตัว เพราะเหตุนี้เองคงเป็นสาเหตุที่ทำให้กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านนิยมมีเมียหลายคน เพื่อจะลบคำสบประมาทและเป็นการเพิ่มบารมีให้แก่ตนเอง

ภาพที่ ๕๕ เจ้าบ่าว – เจ้าสาว ในวันแต่งงาน

ภาพที่ ๕๖ ขบวนแห่ขันหมาก

พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย

ในสมัยก่อนนั้น ถ้ามีคนตาย ก็จะมีการตีกลองที่มีสียัดหรือสุหร่ำ เพื่อเป็นสัญญาณ บอกว่ามีคนตายในหมู่บ้าน ซึ่งจังหวะการตีกลองนั้น มีหลายรูปแบบ เช่น สัญญาณเพื่อบ่งบอกถึงเวลาละหมาด ส่วนสัญญาณบ่งบอกว่ามีคนตายนั่น คือ จะตีกลองเป็นจังหวะ ๖ ครั้ง เมื่อคนในชาวบ้านและญาติ ๆ รู้ข่าว ก็จะมาร่วมไว้อาลัย (มีอนาวัต) โดยจะพาข้าวสารประมาณ ๑ ลิตร หรือน้ำตาลทราย ดิดม้อมาด้วย จากนั้นก็จะอยู่เป็นเพื่อนเจ้าบ้าน เพื่อช่วยเหลืองานต่าง ๆ จนเสร็จพิธีการฝังศพเป็นที่เรียบร้อย

การอาบน้ำศพ โดยทั่วไปแล้วชาวมุสลิมทุกที่เสียชีวิตต้องอาบน้ำศพในทุกกรณี เว้นแต่บางท้องถิ่นที่มีข้อยกเว้น สำหรับศพที่จมน้ำตาย ถูกไฟไหม้ ถูกฆ่า ถูกสัตว์กัดตาย ตายมาแล้วหลายวัน หรือตายมาจากสนามรบเพื่อป้องกันประเทศหรือศาสนา (ซาเฮด) ถ้าศพเป็นผู้หญิงก็จะให้ผู้หญิงอาบน้ำศพ อาจจะเป็นญาติ ๆ เพื่อนบ้านหรือหมอดำแยะ ถ้าศพเป็นผู้ชายก็จะให้ผู้ชายอาบน้ำศพ ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านหรืออิหม่าม คอเต็บ บิหล่านในหมู่บ้าน กรณีที่ศพเป็นเด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิง หรือผู้ชาย สามารถอาบน้ำศพให้ได้แต่ต้องเป็นญาติพี่น้องที่สนิทสนมกันเท่านั้นและสามี ภรรยา สามารถอาบน้ำศพให้กันได้

การห่อศพ เมื่ออาบน้ำศพจนสะอาดแล้ว ก็มาถึงกระบวนการห่อศพ โดยจะใช้ผ้าขาวที่มีขนาดใหญ่ตั้งแต่สี่ระยะจรดปลายเท้าสามชั้น ในแต่ละชั้นจะมีการโรยด้วยเครื่องหอม เมื่อห่อครบสามชั้นแล้วจะใช้เศษผ้าขาวผูก ๓ จุด คือ เหนือศีรษะ ช่วงลำตัว และปลายเท้า จากนั้นนำศพไปวางบนแคร่ที่ชาวบ้านสร้างขึ้น แล้วใช้คน ๔ คน หามศพไปมัสยิด เพื่อทำพิธีละหมาดศพต่อไป

การละหมาดศพ ผู้ทำพิธีการละหมาดศพหรือผู้นำการละหมาดศพ หรืออิหม่าม ส่วนคนที่ไปร่วมทำพิธีการละหมาดก็จะเป็นผู้ตาม อิหม่ามจะต้องละหมาดให้แก่ศพจนครบ ๗ ประการ คือ การยกมือสองข้างขึ้นที่หู (ตักบิร) อธิษฐานน้อมจิตไปสู่พระเจ้า การยืนตรง การยกมือขึ้นที่หูสี่ครั้ง รวมกับครั้งแรก นับเป็น ๗ ประการ การอ่านบทบังคับสำหรับการละหมาด เมื่อยกมือขึ้นที่หูครั้งแรก การอ่านบทสวดดีศาดานบีมุฮัมมัด เมื่อยกมือขึ้นที่หูสามครั้ง และการให้สลามเป็นการทำความเคารพแบบอิสลามหลังจากยกมือขึ้นหูครั้งที่สี่ เมื่อละหมาดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำศพไปที่กุโบร์ทันที เนื่องจากศาสนาอิสลามนั้น มีบทบัญญัติกำหนดไว้ว่า หลังจากการตายแล้ว จะต้องทำการฝังศพในเวลาไม่เกิน ๒๔ ชั่วโมง

การฝังศพ โดยทั่วไปแล้ว การเตรียมหลุมฝังศพนั้นจะมีการขุดทันทีเมื่อรู้ว่ามีคนตาย โดยคนที่ทำการขุดนั้นจะทำการวัดขนาดความยาวของศพเพื่อจะทำการขุดหลุมฝังศพ ส่วนลักษณะของหลุมฝังศพนั้นแล้วแต่ลักษณะของดินบริเวณกุโบร์นั้น ถ้าเป็นดินทราย ก็จะขุดลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตามขนาดความยาวของศพลึกประมาณ ๑.๕๐ เมตร จะใช้กลองไม้ (โลงศพ) ในการกลอบศพ ถ้าเป็นดินร่วนทั่วไปหรือดินเหนียวก็จะขุดแบบครึ่ง

วงกลม ตามขนาดความยาวของศพ ลึกประมาณ ๑.๕๐ เมตรเหมือนกันแต่จะขุดอุโมงค์เพื่อเป็นที่เก็บศพ (ลิยม) ด้านล่างกันหลุมทางด้านทิศตะวันตก (กิบลัต) ให้มีขนาดพอที่จะตั้งศพได้ แล้วจะใช้แผ่นไม้หรือแผ่นกระดานเพื่อปิดปากหลุมดังกล่าว ส่วนการวางศพนั้น จะวางศพให้นอนตะแคง โดยให้หัวอยู่ทางทิศเหนือ หันหน้าไปทางทิศตะวันตก (กิบลัต) แต่ก่อนจะเอาดินกลบนั้น ต้องคลายปมที่ผูกไว้สามจุดออกเสียก่อน เมื่อกลบดินเสร็จแล้วผู้มาร่วมพิธีทุกคนจะยืนรอบหลุมฝังศพ แล้วกล่าวคำวิงวอนต่ออัลลอฮ์ เพื่อให้ผู้ตายมีจิตใจแน่วแน่มั่นคงที่จะเผชิญกับการสอบสวนต่างจากทูตรับใช้ของพระองค์อัลลอฮ์ และจะมีการอ่าน “ตัสกีม” เพื่อเป็นการอำลาศพ ก่อนที่จะก้าวออกมา ๗ ก้าวจากหลุมฝังศพ

การประกอบพิธีกรรมทางด้านการจัดการศพในปัจจุบันก็ไม่ค่อยมีความแตกต่างจากอดีตมากนัก เพราะว่าการจัดการศพและการปฏิบัติต่อศพนั้นเป็นหลักของศาสนา กำหนดมาแล้ว ที่จะแตกต่างบ้างในเรื่องสัญญาณแจ้งการตาย เพื่อให้คนในหมู่บ้านได้รับทราบ สมัยก่อนนั้นจะอาศัยการตีกลอง เป็นจังหวะตามมัสยิด หรือสุเหร่า แต่ปัจจุบันนี้จะอาศัยเครื่องขยายเสียง ที่อยู่ตามมัสยิดและสุเหร่าประกาศแทน ส่วนเรื่องการจัดงานในปัจจุบัน ก็เหมือนกับในอดีต คือจะจัดงาน ๗ วัน หลังจากการตายของคนนั้น และในหมู่บ้านเมื่อมีคนตายจะมีชาวบ้านและญาติ ๆ มาให้กำลังใจและมาช่วยเหลืองานที่บ้านของเจ้าภาพ

ปัจจุบันจะมีกองทุนต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการศพเพื่อแบ่งการแบ่งเบาภาระแก่คนที่ค่อยมีเงินในหมู่บ้านซึ่งเป็นกองทุนที่ชาวบ้านร่วมกันตั้งขึ้น คือ เมื่อมีคนตายในหมู่บ้านก็จะมีคนไปเก็บเงินแต่ละบ้านภายในหมู่บ้าน โดยจะเก็บเฉลี่ยตามสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนนั้น ๆ และจะนำไปให้แก่เจ้าภาพเพื่อนำไปจัดการค่าต่าง ๆ ในการจัดการศพ นอกจากนั้นเมื่อฝังศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านก็จะจัดเวรเฝ้ากุโบร์ให้เป็นเวลา ๗ วัน ในแต่ละคืนก็จะมีการจัดเวรอ่าน อัล-กุรอานให้ โดยจะมีเจ้าภาพของศพเป็นคนจัดอาหารไปเลี้ยงแก่คนที่เฝ้ากุโบร์ในแต่ละคืน ซึ่งจุดนี้เองที่เป็นการเปลี่ยนแปลงจากอดีตเพราะว่าในอดีตนั้นจะไม่มีเฝ้ากุโบร์หลังฝังศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว ถ้าจะมีการเฝ้าก็ต้องจ้างโต๊ะครูมาเฝ้าให้ แต่ปัจจุบันจะเป็นการร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน เพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่ญาติ ๆ ของผู้ตายและแบ่งเบาภาระทางการเงินให้แก่ญาติ ๆ ของผู้ตาย เพราะว่ามุสลิมเวลาตายแล้วญาติ ๆ จะต้องเคลียร์ทั้งหมด ถ้าผู้ตายยังไม่ประกอบพิธีฮัจย์ก็ต้องจ้างคนไปทำให้ส่วนหนี้สินต่าง ๆ ก็ต้องจัดการจ่ายให้หมด ดังนั้นจึงเป็นภาระแก่ญาติ ๆ ของผู้ตาย

พอสมควร(นายหะยียูโซะ บาดา สัมภาษณ์ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๘)

ประเพณีสำคัญในรอบปี ของชาวบ้านที่นับถือพุทธศาสนาบ้านหน้าถ้ำ

วัฒนธรรมอันหลากหลายที่มาจากความเชื่อและหลักปฏิบัติยาวนานหลายชั่วอายุคนทั้งวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธ และมุสลิมในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น งานสงกรานต์ จะมีการทำบุญส่งน้ำพระพุทธรูป อาบน้ำคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน

ถวายอาหารพระ ทำพิธีสวดกระตูก งานประเพณีลอยกระทง ในบางท้องถิ่นก็จะเสริมการ
แสดงต่าง ๆ เช่น รำวง การประกวดนพมาศประกวดกระทงสวย เป็นต้น วัฒนธรรมที่โดดเด่น
ของชาวหน้าถ้ำ ที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญได้แก่

ประเพณีวันสารทเดือนสิบ (ชิงเปรต) เป็นงานที่จัดยิ่งใหญ่ในรอบปีของวัดหน้า
ถ้ำจะจัดขึ้นในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ (เป็นวันรับเปรต) ซึ่งมีความเชื่อว่าวันดังกล่าวนั้น
จะมีการปล่อยวิญญาณของบรรพบุรุษมาเยี่ยมบ้าน ลูกหลานก็จะไปทำพิธีต้อนรับที่วัด โดย
จะต้องเตรียม ขนมต้ม ขนมลา ขนมกระยาสาต ขนมเจาะหู ขนมบ้า โดยนำไปวางที่ร้าน
เปรตซึ่งอยู่ในบริเวณวัด พอถึงเวลาก่อนเพลจะมีการเชิญวิญญาณลงมารับเครื่องเสวย พอ
หลังจากเที่ยงไปแล้วคนที่ไปร่วมงานต่างก็เข้าไปแย่งขนมที่ที่วางอยู่ในร้านเปรต ส่วนขนม
อีกส่วนหนึ่งจะเอาไปไว้ในบัวสกลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และเขาจะมีการทำบุญ โดยมีการ
เขียนชื่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้วเอาไปใส่ไว้ในบัว หรือที่ใส่กระดูกคนตาย โดยเขาจะจำลอง
ขึ้นทำเป็นชั้นใหญ่ เมื่อเวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. พระก็จะมีการสวดและจะมีการตักบาตร
จากนั้นก็ถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุหลังจากนั้นพระภิกษุสงฆ์ก็จะดึงสายสินธุ์ เพื่อให้
ชาวบ้านหรือเด็ก ๆ ที่มาร่วมงานไปแย่งขนมและสิ่งของที่วางอยู่บนร้านเปรตที่ชาวบ้าน
นำมาวางไว้ จากนั้นก็จะเป็นการเสร็จพิธีในวันรับเปรต

ภาพที่ ๕๗ ประเพณี ชิงเปรตบ้านหน้าถ้ำ

หลังจากวันรับเปรต ๑๕ วันก็จะเป็นวันส่งเปรตอีกก็จะมีพิธีเหมือนกับวันรับเปรต แต่จะแตกต่างกันตรงที่วันส่งเปรตนั้นจะมีการเทศนาของพระ ๑ กัณฑ์และของที่นำมาวางบนร้านเปรต นอกจากขนมต่าง ๆ เหมือนกันรับเปรตแล้ว แล้วก็มีเพิ่มเติมคือ ข้าวสาร หัวหอม กระเทียม น้ำตาล น้ำปลา กะปิ และของแห้งต่าง ๆ มาผูกรวมกัน และนำไปวางพร้อมกับขนมดังกล่าว

ในวันส่งเปรตนั้นก็จะมีเสาไว้สำหรับเปรตปีนขึ้นไป ซึ่งจะเป็นเสาที่สูงส่วนใหญ่จะทำด้วยต้นหมากแล้วทาน้ำมัน แล้วจะมีสิ่งของหรือเงินเสียบไว้ที่ยอดเพื่อเป็นรางวัลและก็จะมีการบ้านปีนขึ้นไปเอาได้ทุกปี ซึ่งได้สร้างความสนุกสนาน ให้คนแก่คนที่มาร่วมงานเป็นอย่างมาก ประเพณีวันสารทเดือน เป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และปัจจุบันประเพณีวันสารทเดือนสิบก็จะเป็นประเพณีที่จัดกันยิ่งใหญ่ในรอบปีของวัดหน้าถ้ำ ซึ่งไม่ใช่เพียงชาวบ้านหน้าถ้ำเท่านั้น ที่มาร่วมงาน แต่ก็จะมีคนท้องถิ่นอื่นจำนวนมากที่มาร่วมงานในวันดังกล่าวก็จะมีแห่ขบวนรอบ ๆ หมู่บ้านหน้าถ้ำ ซึ่งนอกจากเป็นประเพณีที่จัดกันทุกปี แต่ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดหน้าถ้ำอีกด้วย

ประเพณีตักบาตรเทโว ประเพณีตักบาตรเทโวเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของไทย พุทธในหมู่บ้านหน้าถ้ำที่นิยมปฏิบัติกันมาในวันออกพรรษา ซึ่งวันนี้ ตรงกับวัน แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันทำบุญพิเศษ อีกวันหนึ่งคำว่า ตักบาตรเทโว ย่อมาจาก เทโวโรหณะ แปลว่า ลงมาจากเทวโลก หมายถึง วันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากดาวดึงส์เทวโลก เพื่อโปรดพระพุทธศาสนาเมื่อออกพรรษาก็เสด็จลงมา มีประชาชนมาตักถวายอาหาร บิณฑบาตรกันเนืองแน่น พุทธศาสนิกชน จึงถือเอา การตักบาตรเทโวนี้ ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน

กิจกรรมที่ชุมชนแสดงออกถึงความศรัทธาต่อประเพณีตักบาตรเทโว ในชุมชนบ้านหน้าถ้ำ มีกิจกรรมในวันประเพณีตักบาตรเทโวดังนี้ กิจกรรมตามครัวเรือนในชุมชน

การทำข้าวต้มลูกโยน การเตรียมของทำบุญใส่บาตร กิจกรรมในวัดคูหาภิมุข การจัดพานพุ่ม การเตรียมสถานที่บริเวณวัดในของวัดคูหาภิมุขเพื่อให้ชุมชนได้ทำบุญตักบาตร

ในกิจกรรมดังกล่าว ทางวัดและชุมชนได้ตระเตรียมงานก่อนการทำบุญตักบาตร ๑ วัน ชุมชนตำบลหน้าถ้ำและชุมชนใกล้เคียงร่วมกันตักบาตรเทโว เมื่อการทำบุญใส่บาตร ประเพณีตักบาตรเทโวเสร็จเรียบร้อยแล้วพระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้แก่ทุกคน

ประเพณีการรับเทวดา ชาวบ้านเชื่อว่าเทวดาเป็นผู้คุ้มครอง รักษา คน สัตว์ต่าง ๆ และบ้านเรือนภายในท้องถิ่น และเชื่อกันว่าในตัวเรามีเทวดาคู่คุ้มครองรักษาและถ้าวันเวลาไหนไม่มีเทวดารักษาจะทำให้เกิดเหตุไม่ดี เช่น ถ้าไม่มีเทวดาจะทำให้เกิดอุบัติเหตุ สัตว์เลี้ยงจะเกิดโรคระบาดตายและจะเกิดอันตรายอื่น ๆ เช่น ไฟไหม้ พายุพัด บ้านเรือนพังทลาย ชาวบ้านจึงทำพิธีบวงสรวงเทวดาขึ้นและเรียกวันนี้ว่าวันรับเทเวศดา (วันรับเทวดา) ซึ่งจะจัดทำพิธีในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ ของทุกปี

ชาวบ้านหน้าถ้ำได้ดำเนินการและพิธีกรรมตามความเชื่อ ดังนี้

สร้างบ้านเทวดา โดยใช้หยวกกล้วยเป็นลายสวยงาม

เตรียมเครื่องสังเวยเทวดา เช่น ข้าว ปากหม้อ ปลา มีหัวมีหาง ข้าวเหนียวต้ม น้ำตาล ข้าวสาร น้ำ ดอกไม้รูปเทียน

พิธีรับเทวดา ชาวบ้านในท้องถิ่นได้นำเครื่องสังเวยเทวดามาที่วัด เวลา ๑๙.๐๐ น. มรรคทายกทำพิธีบวงสรวงเทวดา ได้กล่าวบทสวดชุมนุมเทวดา มีดังนี้ ตั้งนะโม ๓ จบ สวด อัญเชิญเทวดา (ชุมนุมเทวดา)

เสร็จพิธี ชาวบ้านได้นำน้ำมันตีไปประพรมตนเองสัตว์เลี้ยงตลอดจนบ้านเรือน เพื่อเป็นสิริมงคลต่อไป ประเพณีการรับเทวดาของชาวบ้านหน้าถ้ำยังคงจัดขึ้นทุกปี จะมีชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่และต่างจังหวัดมาร่วมพิธีกันมากมาย

งานบุญชักพระ เชื่อกันว่าพระพุทธเจ้าลงมาจากสวรรค์ไปโปรดพระบิดามารดา ชาวบ้านจึงทำเรือพระมารับพระพุทธเจ้า พระครูพรหมทอง จททสิริ เจ้าอาวาสองค์ที่ ๔ ได้เริ่มจัดสร้างเรือพระที่ใช้คนลาก มีหัวเป็นรูปงูใหญ่ (งูจงอาง) ซึ่งปกติเรือของวัดต่าง ๆ จะเป็นหัวพญานาค พิธีชักพระหยุดในสมัยพระพุทธไสยาธิราช เจ้าอาวาสองค์ที่ ๗ เพราะเมื่อลากไปแล้วไม่ลากกลับมา ชาวบ้านจึงไปเที่ยวในเทศกาลชักพระที่อื่น

เมื่อเทศกาลสาทรเดือนสิบหนหลัง (ส่งเปรต) ชาวบ้านพากันไปตีกลองที่วัด (ไปคุ้มพระ) เมื่อถึงเวลาชักพระ (ลากเรือที่ทำพระพุทธรูปขึ้นไปประดิษฐานบนเรือที่ทางวัดร่วมกับชาวบ้านทำขึ้น) ในวันแรม ๒๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ค่ำ ในช่วงเช้าชาวบ้านจะมาพร้อมกัน จากนั้นนำพระพุทธรูปที่ทำด้วยไม้มะม่วงหิมพานต์ ขึ้นประดิษฐานบนเรือพระ แล้วเริ่มชักออกนอกบริเวณวัด ไปค้างคืนที่บ้านปู่ พอวันรุ่งขึ้นลากกลับวัด ซึ่งสร้างความสนุกสนานให้กับผู้ลากเรือเป็นอย่างมาก เพราะเวลาลากผ่านน้ำจะเล่นน้ำและโคลนกัน เป็นการสร้างความคุ้นเคยและความสามัคคีให้กับชาวบ้านด้วย

ประเพณีชักพระนี้เชื่อกันว่า มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ในวันออกพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ โดยเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนในหลาย ๆ จังหวัดทางภาคใต้ เช่น สงขลา สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง ปัตตานี ยะลา นิยมปฏิบัติกันเมื่อถึงงานบุญเทศกาลวันออกพรรษา ก็ได้มีงานบุญประเพณีชักพระพร้อมกันด้วย

สงกรานต์ ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่ชนชาติไทยได้รับแบบอย่างประเพณีสงกรานต์มาจากประเทศอินเดียแต่มีใช้ประเทศไทยประเทศเดียวที่นำประเพณีนี้มาเป็นประเพณีสำคัญ แม้กระทั่งประเทศเพื่อนบ้านของไทย อย่าง พม่า กัมพูชาและลาว ก็มีประเพณีสงกรานต์เช่นเดียวกัน

สำหรับประเทศไทยนั้นประเพณีสงกรานต์จะอยู่ในระหว่างวันที่ ๑๓ -๑๕ เมษายนของทุกปี วันสงกรานต์ถือว่าเป็นวันปีใหม่ของไทย และในประเทศไทยก็ยังมีประเพณีสงกรานต์ที่ต่างกัน เช่น สงกรานต์ล้านนา สงกรานต์พระประแดง เป็นต้น ประเพณีสงกรานต์ของบ้านเนียงและชาวหน้าถ้ำ ถือว่าเป็นประเพณีสงกรานต์ของท้องถิ่น เพราะจะมีความแตกต่างกัน

มากกับประเพณีสงกรานต์ทั่ว ๆ ไป โดยประเพณีสงกรานต์ของบ้านเนียงและหน้าถ้ำจะมีการจัดประเพณีสงกรานต์ในวันพร้อม คือจะจัดในวันที่ทุกคนในหมู่บ้านมีความพร้อมและสะดวกที่จะร่วมงาน โดยจะจัดในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี เหมือนกันต่างกันตรงที่ไม่ใช่วันที่ ๑๓ - ๑๕ เท่านั้น โดยชาวบ้านจะนัดวันที่ทุกคนพร้อมจัดประเพณีสงกรานต์ จะมีการนิมนต์พระมาจากวัดใกล้เคียงให้มาทำพิธี การทำพิธีจะอยู่ในช่วงเช้า ส่วนจำนวนพระที่จะมานิมนต์นั้นจะไม่จำกัดจำนวนรูปเพราะสงกรานต์นั้น จะเริ่มเมื่อพระมาพร้อมกัน

ปัจจุบันประเพณีสงกรานต์ก็ไม่ค่อยจัดกันอย่างยิ่งใหญ่เหมือนแต่ก่อน โดยเฉพาะในช่วงปีสองปีที่ผ่านมาเนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ผู้คนจึงไม่ค่อยกล้าออกมาเล่นน้ำกัน แต่ก็ยังมีเด็ก ๆ เล่นน้ำกันตามบริเวณข้างถนนกันอย่างสนุกสนานในเทศกาลสงกรานต์

ลอยกระทง งานประเพณีลอยกระทง จะจัดขึ้นในคืนขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ซึ่งตรงประมาณเดือนพฤศจิกายน โดยแต่ก่อนนั้นจะจัดกันอย่างยิ่งใหญ่ในบริเวณสระน้ำในวัดหน้าถ้ำ ซึ่งก็จะมีพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในท้องถิ่นหน้าถ้ำและบ้านเนียงมาร่วมงานกันอย่างสนุกสนาน ตลอดจนมีชาวมุสลิมที่อยู่บริเวณใกล้เคียงมาร่วมในงานด้วย เพราะว่าจะมีการจัดการแสดงต่าง ๆ และมีเวทีเวทีประกวดนางนพมาศ

ปัจจุบันก็ยังมีการจัดประเพณีลอยกระทงภายในบริเวณสระน้ำในวัดหน้าถ้ำทุกปี แต่ก็ไม่มีผู้คนมาเที่ยวคึกคักเหมือนแต่ก่อน อาจจะเนื่องมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ และชาวหน้าถ้ำส่วนใหญ่จะออกไปลอยกระทงตามตัวเมืองยะลาเพราะว่ามีการจัดงานที่ยิ่งใหญ่ จึงทำให้งานลอยกระทงในบริเวณวัดหน้าถ้ำนี้มีผู้คนบางตา แต่ก็ยังสร้างความสนุกสนานให้แก่ที่คนมาร่วมงาน ส่วนงานการแสดงต่าง ๆ ได้ยกเลิกไปหมดแล้ว ตลอดจนการประกวดนางนพมาศก็ได้ยกเลิกไปแล้ว เหลือแต่เพียงการลอยกระทงเพียงอย่างเดียว

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตชาวไทยพุทธท้องถิ่นยาลอ

การเกิด เมื่อคู่สามีภรรยาอยู่ด้วยกันจนรู้ว่ามี การตั้งครรภ์ ผู้ใหญ่ก็จะพาไปหาหมอตำแยแล้วก็จะทำการฝากท้อง ส่วนสามีก็จะเตรียมทำแคร่ให้มีขาเมื่อภรรยาใกล้คลอด และภรรยาก็จะไปตรวจท้องแก่หมอตำแยทุกเดือน เมื่อมีการคลอดลูกออกมาแล้ว ก็จะไปอาบน้ำอุ่นที่ผสมด้วยสมุนไพร หลังจากนั้นก็จะนอนบนแคร่ผิงไฟประมาณ ๔๐ วัน เพื่อให้ร่างกายอบอุ่นและมดลูกเข้าสู่สภาพเดิมโดยเร็ว หลังจากคลอดได้หนึ่งอาทิตย์ก็จะทำพิธีเอาเด็กขึ้นเปล

ส่วนปัจจุบันพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดนั้นบางอย่างก็ได้หมดไป เพราะในปัจจุบันนั้นส่วนมากไปคลอดที่โรงพยาบาลโดยจะฝากท้องกับโรงพยาบาลโดยตรงหรือฝากท้องกับสถานอนามัยภายในตำบล และชาวหน้าถ้ำส่วนใหญ่ในปัจจุบันมีอาชีพรับราชการ ดังนั้น

เมื่อคลอดแล้วจะฝากลูกให้ตายายเลี้ยงหรือฝากคนรับจ้างเลี้ยงและลูกจะเลี้ยงด้วยนมผงมากกว่าการเลี้ยงให้นมแม่เหมือนในสมัยก่อน

หลักในการตั้งชื่อของไทยพุทธจะต่างจากมุสลิม คือ จะตั้งชื่อยังไงก็ได้ แต่ถ้าเป็นคนที่มีการศึกษาหน่อยก็จะเลือกชื่อที่เป็นมงคล ซึ่งพ่อแม่หรือผู้รู้จะเป็นคนตั้งให้ เช่นถ้าเป็นผู้ชายจะตั้งชื่อที่มีเดช ส่วนผู้หญิงจะตั้งชื่อที่เป็นศรี

การบวช สมัยก่อนนั้นถ้าผู้ชายคนใดเมื่อมีอายุครบบวชหรือจะแต่งงานจะต้องทำการบวชก่อน เพื่อเป็นการบวชให้พ่อแม่หรือผู้มีพระคุณเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ แต่ปัจจุบันนี้เขาไม่ค่อยถือเท่าไรแล้ว บางคนแต่งงานโดยไม่บวชก่อน แล้วค่อยมาบวชทีหลังก็มี

การบวชนั้นนิยมบวชกันในวันแรม ๑๑ ค่ำ หรือขึ้น ๑๕ ค่ำ ก่อนบวชหนึ่งวันจะมีพิธีการสระหัวนาค คือรดน้ำและโกนผมนาค หลังจากนั้นก็จะเป็นการทำขวัญนาค วันรุ่งขึ้นก็จะเป็นพิธีบวชนาค โดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดำเนินการภายในพระอุโบสถของวัด ในสมัยก่อนนั้นมักจะบวชจำพรรษาอย่างน้อย ๑ พรรษา เพื่อเล่าเรียนธรรมะแต่ปัจจุบันนิยมบวชเป็นเวลาสั้น ๆ ๗ วัน ๙ วัน หรือมากกว่านั้น ส่วนวันสักถือว่าเป็นวันสำคัญหากสักในวันไม่ดีอาจเกิดเรื่องราวที่อาจถึงแก่ความตายได้

การแต่งงาน การแต่งงานของชาวไทยพุทธหมู่บ้านหน้าถ้าถ้าเป็นผู้ชายจะต้องบวชก่อน เพราะในสมัยก่อนนั้นจะถือว่าคนที่บวชแล้วจะเป็นคนที่สูงแล้ว ซึ่งจะบวชตอนที่ยังอายุประมาณ ๒๐ ปีหลังจากสึกออกมาแล้ว พ่อแม่ก็จะหาผู้หญิงเพื่อมาเป็นภรรยาของบุตร เมื่อถูกใจผู้หญิงคนไหนก็จะไปสู่ขอ เมื่อฝ่ายหญิงตกลงก็จะทำพิธีการหมั้น^{๑๖}

พิธีการหมั้น จะทำพิธีเล็กๆ โดยมีญาติผู้ใหญ่ไปร่วมกันไม่กี่คนซึ่งของหมั้นนั้นอาจเป็นแหวนหรือสร้อย หลังจากนั้นเจ้าบ่าวก็ต้องไปปลูกเรือนหอที่บ้านเจ้าสาวหรือไปต่อเติมบ้านเดิม เพื่อให้เสร็จก่อนวันแต่ง เพราะสมัยก่อนนั้นจะต้องสร้างเรือนหอให้เสร็จก่อนจัดงานแต่งแต่ก็ไม่เป็นข้อจำกัดเสมอไป ถ้าฝ่ายเจ้าสาวเป็นคนมีฐานะมีบ้านใหญ่โตก็อาจไม่ต้องสร้างเรือนหอ

พิธีแต่งงาน ฝ่ายเจ้าบ่าวนำผู้ใหญ่แห่ขันหมากพร้อมกับเงินสินสอดตามที่ตกลงไป ทำพิธีแต่งงานที่บ้านเจ้าสาว ส่วนสินสอดในการแต่งงานนั้นสมัยก่อนจะให้ลงท้ายด้วยเลขหนึ่ง ซึ่งมีการใช้จนถึงปัจจุบัน ขันหมากประกอบด้วย ขันหมากบอก หมาก พลุ กล้วย อ้อย มะพร้าวอ่อน วิกด้าม(ภาษาท้องถิ่น) ซึ่งประกอบด้วย ไก่หนึ่ง ๑ ตัว เหล้า ๑ ขวด เมื่อไปถึงบ้านเจ้าสาว ผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวก็จะตรวจดูเงินสินสอด ว่าครบตามที่ตกลงกันไว้หรือเปล่า

ในสมัยก่อนจะมีการเลี้ยงสุกดิบ คือ การเลี้ยงในคืนก่อนที่จะมีการจัดพิธีการแต่ง ซึ่งจะจัดทั้งบ้านเจ้าบ่าวและบ้านเจ้าสาว โดยจะเชิญญาติพี่น้องและชาวบ้านมาร่วมงานกัน ซึ่งต่างจากสมัยปัจจุบัน เมื่อทำพิธีแต่งเสร็จก็จะมีการจัดงานใหญ่ มีการแจกการ์ด จัดเลี้ยงที่บ้านหรือตามโรงแรม เวลาที่ใช้ในการแต่งงานนั้นจะเป็นช่วงเช้าก่อนเพล ส่วนวันนั้นจะมีหมอดู

^{๑๖} สัมภาษณ์ อาจารย์จรัส โกสุมภววรรณ อายุ ๖๓ ปี ประเพณีในช่วง ๓๐ ปีที่ผ่านมา

ฤกษ์ให้ หลังจากทำพิธีแต่งงานเสร็จก็จะไปทำพิธีเรียงหมอน โดยเอาคนที่ประสบ
ความสำเร็จในชีวิตคู่มาปูที่นอนและหมอน แล้วอวยพรโปรยดอกไม้แก่คู่บ่าวสาวที่ขึ้นไป
นอน (ไม่ได้เป็นพิธีที่บังคับ) ถือว่าเป็นเสร็จพิธี หลังจากนั้นคู่บ่าวสาวส่วนใหญ่ก็จะอาศัย
อยู่ที่บ้านเจ้าสาว

การตาย ถ้ามีการตายเกิดขึ้นในบ้านใด สมัยก่อนนั้นจะตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้าน
ของผู้ตาย ในระหว่างนั้นก็จะมีการนิมนต์พระมาสวดในเวลากลางคืนและถวายภัตตาหารแก่
พระเพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผู้ตายก็จะตั้งศพนานเท่าไรนั้นขึ้นอยู่กับฐานะของผู้ตาย
หรือข้อตกลงของลูกหลานของผู้ตาย เมื่อครบกำหนดก็จะนำศพไปเผาบนภิกษพที่ป่าช้าซึ่ง
ส่วนใหญ่จะอยู่ใกล้วัด

การนำศพไปที่วัด สมัยก่อนนั้นการคมนาคมยังไม่สะดวก ดังนั้นวิธีการนำศพก็จะใช้
วิธีการหามไป การเผาสมัยก่อนนั้นก็จะใช้ไม้พินที่เจ้าภาพเตรียมไว้หรือผู้ไปร่วมงาน
ช่วยกันพาไปคนละนิดคนละหน่อย การเผาจะเผาที่ป่าช้าโดยจะเผากลางแจ้ง ถ้าเป็นช่วงฤดู
ฝนก็จะใช้น้ำมันเข้าช่วย หรือใช้ขี้เถ้ารดย่นต์ เมื่อทำการเผาเสร็จแล้วญาติ ๆ ก็จะเก็บเศษ
กระดูก บางคนจะเก็บไว้ที่วัดหรือเก็บไว้ที่บ้านหรือฝังไว้ตรงที่ป่าช้าหรือจะมีบางคนเอาไป
ลอยในแม่น้ำ

ส่วนในปัจจุบันนี้ถ้าหากมีการตายเกิดขึ้นก็จะนำศพไปที่วัดทันทีแล้วก็จะไปสวดกันที่
วัด ส่วนระยะเวลาการเก็บศพนั้นก็แล้วแต่ฐานะของเจ้าภาพของศพแต่ละคน และการเผา
ศพนั้นก็แตกต่างจากสมัยก่อน คือสมัยก่อนนั้นจะเผากลางแจ้งโดยใช้พิน หรือขี้
เถ้ารดย่นต์ แต่ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาช่วย โดยการเผาด้วยกระแสไฟฟ้าและทำ
กันในโรงเผาศพไม่ได้ทำกลางแจ้งเหมือนสมัยก่อน

ความเชื่อท้องถิ่น: อาถรรพ์ของสถานที่ต่าง ๆ ในท้องถิ่น

ภูเขายาลอ

สมัยก่อนนั้นภูเขายาลอนั้นมีอาถรรพ์มาก เป็นภูเขาซึ่งอุดมไปด้วย
ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งพืชพรรณและสัตว์ป่าต่าง ๆ มากมาย มีสมุนไพรร
หลากหลาย บนภูเขานี้จะมีถ้ำอยู่ การเล่าว่าสมัยก่อนนั้นภายในถ้ำจะมีบ่อเงิน บ่อทอง
ภายในถ้ำก็เป็นที่อยู่อาศัยของนายผีพราย และจะมีเจ้าที่อยู่ที่นั่น คือ **โต๊ะบีแดกูนิง** ที่รักษาอยู่
หน้าปากถ้ำ บางครั้งก็จะแสดงตัวให้คนได้เห็นได้รูปร่างของงูตัวดำ ขนาดใหญ่ เมื่อมีคนจะ
เข้าไปในถ้ำ ถ้าเขาไม่ให้เข้าไปก็จะแสดงตัวให้คนเห็นบริเวณหน้าปากถ้ำ เมื่อคนเห็นก็จะ
ตกใจวิ่งหนีลงมา

นอกจากนั้นบนภูเขาลูกนี้มีไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง เมื่อต้นไผ่มีการเคลื่อนไหวก็จะมีเสียง
เหมือนเสียงดนตรี สำหรับผีพรายที่อาศัยอยู่ในถ้ำนั้น จะมีเครื่องใช้ พวก จาน ชาม เพื่อให้
ชาวบ้านมาขโมยไปใช้ประโยชน์ในการจัดงานต่าง ๆ ถ้าหากชาวบ้านแกล้งจะจัดงาน ก็จะไป
ขโมยจาน ชามที่หน้าปากถ้ำดังกล่าว แต่ในการขโมยนั้นต้องมีกฎกติกา ก็คือ เมื่อใช้ประโยชน์

เสร็จแล้วต้องนำมาส่งคืน โดยเอาของเดิมมาส่งคืน ถึงแม้จะตกแตกก็ให้นำของที่แตกมาส่งชาวบ้านก็ได้ใช้ประโยชน์จากงานขาม ของนางผีพรายนานพอสมควร จนอยู่มาวันหนึ่งมีชาวบ้านคนหนึ่งได้ไปเยี่ยมงาน ขาม ของนางผีพราย แต่เขาไม่ได้ทำตามสัญญาของนางผีพราย คือ ทำงานตกแตกแต่เขาไม่ได้นำของแตกไปคืน โดยเอางานใบใหม่ไปแทนของที่แตก ซึ่งสร้างความไม่พอใจแก่นางผีพรายเป็นอย่างมาก นับแต่นั้นมานางผีพรายก็ไม่ให้ชาวบ้านเยี่ยมงาน ขามอีกเลย

นอกจากนั้นบนภูเขาลูกนี้ จะมีหินวิเศษชนิดหนึ่งที่มีความอาถรรพ์ ซึ่งเป็นหินที่มีชีวิต มีชื่อว่า “มาตอ อีแตบือลีแย” (ภาษาท้องถิ่น) เป็นเม็ดมีน้ำที่งามมากอาศัยอยู่บนยอดเขาลูกนี้ จากการบอกเล่าคนเฒ่า คนแก่ในหมู่บ้านหัวเขาก่อนที่หิน “มาตออีแตบือลีแย” จะย้ายไปอยู่ภูเขาลูกอื่นนั้น จะให้ลูกหลานได้เห็นประมาณ ครึ่งชั่วโมง ซึ่งมีความงามมาก มีแสงแวววับ แต่ก็ไม่มีใครสามารถเอามารอบครองได้ เพราะเป็นหินที่มีชีวิตและมีความอาถรรพ์อยู่ในตัว ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าหิน “มาตออีแตบือลีแย” นี้ได้ย้ายไปอยู่บนภูเขาลูกใหม่แล้ว เชื่อว่าจะเป็นเขาฝั่งบันนังบูโย “บูเกะบีโล” ซึ่งเป็นเขาที่ใหญ่กว่าภูเขายาลอและมีความสมบูรณ์มากในปัจจุบัน สาเหตุที่มีการย้ายไปชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า เนื่องมาจากการระเบิดหินอีกด้านหนึ่ง ของภูเขาคือ ทางฝั่งของลิตล จนบางครั้งได้มีเจ้าที่ของภูเขายาลอได้ไปเข้าฝันให้แก่ลูกหลาน ให้รักษาสິงที่อยู่บนภูเขาลูกนี้เอาไว้ ส่วนภูเขาลูกอีกด้านหนึ่งที่มีการระเบิดหินนั้น ก็มีลูกจางตายไปแล้วหลายคนเนื่องจากอุบัติเหตุจากการทำงานในบริเวณที่ระเบิดหิน ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า การตายนั้นจะเป็นการสังเวยชีวิต เพราะว่าก่อนวันที่จะเกิดเหตุเจ้าที่ของภูเขาลูกนี้ก็จะไปเข้าฝันแก่ลูกหลาน ห้ามไม่ให้ไปทำงานในวันดังกล่าว คนที่เชื่อฟังก็จะรอดชีวิตไป และบนภูเขาลูกนี้จะมีต้นไม้ต้นหนึ่งที่เป็นสัญญานบอกเหตุ ถ้าหากว่าลูกหลานของเขาแถวนี้เกิดภัย ถึงแก่ชีวิต ใบของต้นไม้ต้นนี้จะห้อยลงมาทั้งต้น ซึ่งเชื่อว่าปัจจุบันต้นไม้ต้นนี้ยังมีอยู่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็ล้วนเป็นความอาถรรพ์ของภูเขายาลอทั้งสิ้น

จากเรื่องบอกเล่าของชาวบ้านหมู่บ้านกำปงบูเก๊ะ (หัวเขา) สมัยก่อนนั้น มีชายคนหนึ่งหมู่บ้านแห่งนี้ได้ขึ้นไปบนภูเขาลูกนี้ และได้หลงทางหายไปประมาณหนึ่งปีหกเดือน ทางด้านคิดว่าได้เสียชีวิตบนเขาลูกนี้แล้ว แต่ในที่สุดชายคนนี้ก็กลับมาในสภาพที่ผอมแห้ง ร่างกายอิดโรย จิตใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัว หวาดระแวงอะไรไปหมด ต้องใช้การรักษานานเหมือนกัน กว่าจะหายเป็นปกติเหมือนเดิม เมื่อหายแล้วเขาก็ได้เล่าเรื่องที่เขาประสบมาบนภูเขาลูกนี้ว่า เขาได้ขึ้นไปเที่ยวบนภูเขาแล้วเกิดหลงทาง จากนั้นก็ไปเจอผู้หญิงคนหนึ่งหน้าตาสวยมาก เขาก็ได้อยู่กินกับผู้หญิงคนนั้นโดยไปอยู่บ้านของผู้หญิงคนนั้น ซึ่งบ้านก็ใหญ่โตสวยงามมาก อาหารก็กินก็ดี ข้าวมีเม็ดสวยงามมาก อยู่กินกันจนมีบุตรคนหนึ่งเป็นผู้ชาย เมื่อมีลูกแล้วผู้หญิงคนนั้นก็เตือนว่า เวลาอุ้มลูกนั้นอย่าแหวนหน้าขึ้นไปมองบนฟ้าแรก ๆ เขาก็ปฏิบัติตามอยู่ พออยู่นาน ๆ ก็รู้สึกแปลกใจว่าผู้หญิงคนนั้นห้ามมองขึ้นบนฟ้าทำไม ไม่มีเหตุผลอะไร เขาก็อยากลอง จึงอุ้มลูกแล้วแหวนหน้ามองขึ้นไปบนฟ้า ทันใดนั้นผู้หญิงคนนั้น ลูก และบ้านก็หายไปทันที จึงได้รู้ว่าผู้หญิงคนที่เขาอยู่กินด้วยกันบนภูเขานั้น

เป็นนางผีพราย จากนั้นจึงค่อยหาทางกลับบ้าน จนกลับมาถึงบ้าน สร้างความแตกตื่นให้แก่ชาวบ้านและลูกเมียที่บ้านเป็นอย่างมาก เพราะทุกคนคิดว่าตนนั้นได้ตายบนภูเขาไปแล้ว เพราะหายไปเป็นปีกว่า

ปัจจุบันภูเขายาลอกก็ยังคงมีความอาถรรพณ์อยู่ แต่ก็ไม่เหมือนก่อนแล้ว เป็นภูเขาที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ บนเขามีลักษณะเป็นหินย้อยสวยงาม ชาวบ้านที่อยู่บริเวณนี้บอกว่ นานๆ ครั้ง ก็จะมีคนตัวดำอยู่แถวหน้าปากถ้ำ ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นเจ้าที่ของเขาลูกนี้ แต่ชาวบ้านก็สามารถขึ้นไปเที่ยวในถ้ำได้ แต่เพื่อความปลอดภัยก่อนจะขึ้นภูเขาให้หนักถึงเจ้าที่เจ้าทางก่อน อย่าลบลู่สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่บนภูเขา ดังนั้นความอาถรรพณ์ของเขาลูกนี้ทำให้นายทุนไม่สามารถที่จะทำสัมปทานในการระเบิดหินได้ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ที่ยังหลงเหลืออยู่ ให้ลูกหลานรุ่นหลังได้เห็นและได้ศึกษาต่อไป เพราะบริเวณนี้สมัยนี้มีพื้นที่ที่เป็นป่าเหลืออยู่ไม่มากแล้ว เพราะฉะนั้นความอาถรรพณ์ของธรรมชาติจึงเป็นประโยชน์เหมือนกัน เพื่อช่วยรักษาความสมดุลของธรรมชาติเอาไว้ แต่ก็ยังมีมนุษย์บางคนก็พยายามดิ้นรนที่จะทำลาย เพื่อผลประโยชน์ที่ได้มาอย่างมหาศาล โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมาภายหลัง

ภูเขาจาเราะนาปา

ภูเขาจาเราะนาปา ตั้งอยู่ในพื้นที่ของหมู่ ๓ ตำบลเปาะเส้ง ซึ่งสมัยก่อนก็มีความอาถรรพณ์ เพราะเป็นที่อยู่ของนางผีพราย และเสือสมิง

จากการสอบถามชายผู้อาศัยบริเวณนี้^{๑๗} ได้บอกเล่าว่า ในช่วง ๒๐-๔๐ ปีที่ผ่านมา นั้น ภูเขาลูกนี้จะมีเสือสมิงอาศัยอยู่ ซึ่งเสือสมิงตัวนี้มีนายเปาะซารี เป็นเจ้าของ ก็คือพ่อของเขาเอง เสือสมิงตัวนี้มีชื่อว่า “โตะฮาลอ” ซึ่งนายหะยะบอกว่ พ่อของเขานั้น มีคาถาที่ใช้สื่อสารกับเสือตัวนี้ได้ จะถือเคล็ดกินข้าวแ่จานเดียวเติมไม่ได้ เป็นคนตัวร้อนมือร้อน จะอุ้มลูกก็ไม่ได้เมื่ออุ้มแล้วลูกจะร้อง ถ้าปลุกต้นไม้ต้นนั้นก็จะตาย ถ้ามีใครวางกักดักปลาในน้ำเมื่อเขาลงไปในน้ำปลาจะไม่ติดกักเลย เพราะปลาจะหนีไปหมด เป็นคนที่มีความลึกลับ แต่ลูกเมียที่บ้านและชาวบ้านต่างก็รู้ดีเป็นเจ้าของเสือสมิง แต่ไม่สร้างความเดือดร้อน หรือทำร้ายชีวิตใคร เวลาพ่อของเขานั้นขึ้นไปหาของป่าบนภูเขาลูกนี้ก็จะไปเป็นอาทิตย์ โดยไม่ได้พาเสบียงอาหารไปเลย แต่ลูกเมียที่บ้านก็ไม่ได้เป็นห่วงอะไร เพราะเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของพ่อเขาดี

เสือสมิงจะมีความอาถรรพณ์ คือสามารถที่จะพรางตัวได้ เมื่อเวลาเจอกับชาวบ้านเพื่อไม่ให้ชาวบ้านตกใจ และจะแสดงตัวให้เห็นเฉพาะเมียและลูกหลานของเปาะซารีเท่านั้น เพราะทุกคนจะรู้จักมันดี และที่สร้างความแปลกใจให้แก่ลูกหลานและชาวบ้านก็คือ มีไม้ขนาดใหญ่สำหรับทำเสาบ้านมากองอยู่หน้าบ้านของเปาะซารีหลายท่อน โดยไม่มีชาวบ้าน

^{๑๗} นายหะยะ กาแซ อายุ ๖๐ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ ๓ ตำบลเปาะเส้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

หรือลูกหลายคนไหนไปช่วยขนลงมาจากภูเขา และลำพังเปาะซารีคนเดียวไม่สามารถที่จะแบกไม้ขนาดใหญ่นั้นลงมาได้ เมื่อชาวบ้านถามว่าเอาลงมายังไง เขาก็เงียบเฉยไม่ตอบอะไร ชาวบ้านจึงเชื่อกันว่าเป็นอำนาจของเสือสมิงนั่นเอง นายหะยอได้เล่าต่อไปอีกว่าเขาเคยเห็นเสือสมิงตัวนี้มาแล้ว ตอนที่ขึ้นภูเขากับพ่อของเขา เสือตัวนั้นมาปรากฏตัวให้เห็น มีลำตัวขนาดใหญ่มาก ใหญ่กว่าเสือธรรมดาทั่วไป พ่อเขาก็บอกไม่ต้องตกใจเป็นเพื่อนของพ่อเอง แรก ๆ ก็รู้สึกกลัวเหมือนกัน แต่พอนาน ๆ ก็รู้สึกชินทนง ไม่มีความกลัวเลย จนพ่อเขาก็ได้ถ่ายทอดคาถาบางอย่างในการดูแลเสือสมิงตัวนั้น เพราะว่าเขาเป็นลูกผู้ชายคนโต เมื่อพ่อของเขาตาย เสือสมิงตัวนั้นก็ได้มาที่บ้าน แล้วปรากฏตัวให้ลูกหลานได้เห็น แต่ชาวบ้านไม่มีใครเห็น หลังจากที่พ่อเขาตายไปแล้ว เขาก็ได้เป็นคนขึ้นไปดูแลเสือตัวนั้น แต่อยู่ไม่นานเสือสมิงตัวนั้นก็ได้ตายไป

นอกจากเสือสมิงแล้วก็ยังเป็นที่อยู่ของนางผีพราย ซึ่งบทยอดเขาลูกนี้จะมีหุบผา (ขุนงู) ซึ่งเชื่อกันว่า เป็นที่อยู่ของนางผีพราย ซึ่งสมัยก่อนนั้นไม่ค่อยมีชาวบ้านกล้าขึ้นไปบริเวณนี้ เพราะว่าเมื่อขึ้นไปแล้วจะหลงทาง หาทางกลับบ้านไม่ได้ ซึ่งเป็นความอาถรรพ์ของเขาลูกนี้

ปัจจุบันความอาถรรพ์ต่าง ๆ ได้หมดไปแล้ว เพราะสภาพป่าใหญ่ได้สูญสิ้นไปหมดแล้ว ปัจจุบันภูเขาทั้งลูกกลายเป็นสวนยางไปหมดแล้ว กลายเป็นแหล่งเศรษฐกิจเลี้ยงคนในหมู่บ้าน มีถนนดินแดง ตัดผ่านขึ้นไปบนภูเขา เพื่อความสะดวกสบายแก่คนกรีดยาง และบริเวณทางขึ้นเขานั้น ก็มีชาวบ้านมาตั้งครัวเรือนอาศัยอยู่หลายครัวเรือนแล้ว นอกจากเป็นสวนยาง เขาลูกนี้ยังมีไม้ไปผ่ายอยู่จำนวนมาก ซึ่งสามารถเป็นรายได้เสริมแก่ชาวบ้านที่ขึ้นไปเก็บหน่อไม้ขาย เพราะหน่อไม้ป่านี้จะเป็นที่ต้องการของตลาดมาก ดังนั้นชาวบ้านที่อยู่ในท้องถิ่นแห่งนี้ ถ้าใครมีความขยัน รับรองไม่จน อาจจะไม่รวยมาก แต่อยู่กันได้ เพราะทรัพยากรในท้องถิ่นยังมีอีกมาก

ยักษ์วัดหน้าถ้ำ

จากการบอกเล่าของผู้อาวุโส^{๑๔} กล่าวถึง ยักษ์วัดหน้าถ้ำ หรือมีชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “พ่อท่านเจ้าเขา” โดยพระพุทธรูปไสยารักษ์หรือพ่อท่านหนุ่ม ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสได้ให้ช่างพื้นบ้านสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อเป็นที่ระลึกในความโหดร้ายของทหารญี่ปุ่นนับแต่นั้นมาก็เป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้าน โดยชาวบ้านจะมีความเชื่อกันว่า พ่อท่านเจ้าเขาจะคอยเป็นผู้ปกป้องรักษาคุ่มครองหมู่บ้าน โดยจะเดินลาดตระเวนภายในหมู่บ้าน ถ้าหากมีขโมยหรือคนที่เข้ามาทำไม่ดีหรือคิดร้ายอะไรในหมู่บ้าน พ่อท่านก็ปรากฏตัวให้เห็น นอกจากนั้นยังเคยเข้าฝันนายคล้อย สุขาชื่น ว่าให้ทำศาลาเพื่อเป็นที่พักให้แกบ้าง เพราะว่าแกเดินตระตลอดทั้งคืน เหนื่อยมากอยากมีที่พักบ้าง ในเวลาต่อมาก็ได้มีการก่อสร้างศาลาขึ้นในบริเวณวัด

^{๑๔} คุณยายเชื้อ หนูคุณทะโร อายุ ๘๘ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๔๑ ม. ๔ ตำบลหน้าถ้ำ

ยักษ์วัดหน้าถ้ำจะเป็นที่บนบานเรื่องต่างๆของชาวบ้านและผู้ที่มาท่องเที่ยว ส่วนมากสิ่งที่ชาวบ้านบนนั้นจะสมหวังเป็นส่วนใหญ่ แล้วก็มาแก้บนโดยการไหว้หัวหมู ไก่ปากทอง ตรงที่บูชา ถ้านอยากได้ลูกผู้ชายเมื่อลูกโตขึ้น ก็จะมาแก้บนโดยการจะให้ลูก มาแก้บนตรงต่อหน้ายักษ์ แต่ชาวบ้านบอกกันว่าสิ่งที่บนแล้วพ่อท่านจะไม่ให้ก็คือการเกณฑ์ทหาร บนเพื่อให้พ้นการเกณฑ์ทหาร พ่อท่านจะไม่รับ เพราะพ่อท่านชอบให้ลูกหลานเป็นทหาร

ปัจจุบันความเชื่ออย่างนี้ก็ยังมียู่ เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านหน้าถ้ำ โดยที่วัดหน้าถ้ำจะมีการจัดงานแก้บน โดยจะจัดสองปีต่อครั้งเพื่อเป็นพิธีแก้บนให้แก่คนที่ หลงลืมในการแก้บน ซึ่งจะจัดกันในช่วงกลางคืนและจัดกันอย่างยิ่งใหญ่ในบริเวณวัดหน้า ถ้ำ ในช่วงปลายเดือนพฤษภาคม

ต้นไทรใหญ่

จากการบอกเล่าของชาวบ้านหมู่บ้านกุแบปาย หมู่ ๓ ตำบลเปาะเส้ง เกี่ยวกับต้น ไทรใหญ่ที่อยู่ในบริเวณโรงเรียนบ้านไทรงาม หมู่ ๓ ตำบลเปาะเส้ง ต้นไทรต้นนี้มีขนาดโคน ต้นประมาณ ๔-๕ คนโอบ ซึ่งมีทรงพุ่มที่สวยงาม สร้างความร่มรื่นให้แก่โรงเรียน ซึ่งแต่ ก่อนนั้นโรงเรียนแห่งนี้มีชื่อว่าโรงเรียนบ้านกุแบปาย ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นโรงเรียน บ้านไทรงาม เนื่องมาจากลักษณะเด่นของต้นไทรนี้เองที่ตั้งอยู่ในบริเวณโรงเรียน อายุของ ต้นไทรประมาณ ๕๐ กว่าปีมาแล้ว ความเชื่อของคนสมัยก่อนนั้นเชื่อว่าต้นไทรต้นนี้จะมีเจ้า ที่อยู่ ถ้าใครเข้าไปในบริเวณโรงเรียนในช่วงเวลาค่ำ ๆ หรือเวลากลางคืนก็จะได้ยินเสียง แปลก ๆ มาจากอาคารเรียนหรือมีเสียงคนเดินบนหลังคาอาคารเรียน ถ้าเป็นคนที่มีจิต อ่อนแอก็จะโดนผีเข้า เมื่อเอาไปปรึกษากับหมอผีในหมู่บ้านคือ นายเจอะโด หะมะ เมื่อหมอผี ทำพิธีแล้วก็จะถามผีตัวนั้นว่ามาจากไหนและอาศัยอยู่ที่ไหน ผีที่เข้าในร่างคนตัวนั้นก็ตอบ ว่าอาศัยอยู่ที่ต้นไทรใหญ่ในโรงเรียน เป็นเหตุให้ชาวบ้านไม่กล้าเดินเข้าไปในบริเวณนั้นใน เวลาค่ำคืน บางที่ชาวบ้านที่เดินผ่านหน้าโรงเรียนในเวลากลางคืน ก็จะได้เห็นคนเดินไปมาได้ ต้นไทร พอหันไปดูอีกครั้งก็ไม่มีแล้ว หรือบางทีก็ได้ยินเสียงคนกรีดร้องมาจากต้นไทร ดังกล่าว

มีครูคนหนึ่งสอนอยู่ในโรงเรียนแห่งนี้ถูกห่วยเนื่องจากเจ้าที่ของต้นไทรต้นนี้ไป บอกเลขเด็ดให้ในฝัน หลังจากนั้นครูคนนั้นก็ได้นำสิ่งของเส้นไหว้มาบูชาแล้ววางไว้ใต้ต้น ไทร เมื่อชาวบ้านที่ทราบข่าวว่าครูคนนั้นถูกห่วยจากต้นไทร ก็ได้มีชาวบ้านบางคนได้นำมา จากต่างถิ่นมาทำพิธีขอห่วยหรือเลขเด็ดใต้ต้นไทร ในช่วงที่กำลังทำพิธีอยู่นั้นก็ได้มีลมพัด มาจากไหนไม่รู้ มีความแรงเหมือนพายุ พัดเอาสิ่งของที่ทำพิธีแตกกระเจิงไปหมด ส่วนหมอ ที่ทำพิธีและชาวบ้านที่มาช่วยด้วยนั้นต่างก็วิ่งหนีเอาตัวรอดที่แปลกมากก็คือชาวบ้านที่อยู่ บริเวณใกล้ๆนั้นไม่รู้สึกละเลย คือลมจะพัดเฉพาะบริเวณต้นไทรเท่านั้น นับแต่นั้นมาไม่มี ใครกล้าเข้าไปขอห่วยจากต้นไทรนั้นอีกเลย

ปัจจุบันต้นไทรดังกล่าวได้ตายไปแล้ว โดยตายไม่ทราบสาเหตุ ชาวบ้านบางส่วนก็เชื่อว่ามันแก่ตายเอง บางส่วนก็เชื่อว่าเจ้าที่ที่อาศัยอยู่นั้นได้ย้ายไปที่อื่นเป็นเหตุทำให้ต้นไทรนี้ตายซึ่งก็แล้วแต่ความเชื่อของแต่ละคน ส่วนความอาถรรพ์ต่างๆ ก็ได้เสื่อมลงและได้หมดไปแล้วใน

ความศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อต่างของชาวบ้านในอดีตที่มีต่อกูโบรีชื่อ เมาะ

ในสมัยอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อต่าง ๆ ในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ความอาถรรพ์โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของกูโบรี ของคนสมัยก่อนที่มีชาวบ้านบูชา และเคารพนับถืออย่างเช่น กูโบรีที่หมู่บ้านชื่อ เมาะ มีหลายกูโบรี กูโบรีโตะนิ

โตะนินั้นเป็นชื่อบุคคล ซึ่งเป็นหมอชาวบ้านในสมัยนั้น เมื่อเขาได้สิ้นชีวิตลงและได้ฝังศพไว้ที่กูโบรีชื่อ เมาะ ในวันรุ่งขึ้นก็เกิดความแปลกขึ้น มีก้อนหินจำนวนมากเรียงอยู่รอบ ๆ กูโบรีโตะนิ ซึ่งไม่ทราบที่ก้อนหินดังกล่าวกลิ้งมาได้อย่างไร ทำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาขึ้นว่า กูโบรีโตะนิ ต้องมีความศักดิ์สิทธิ์แน่นอน จะพากันมาขอหวย บางคนทายถูกแต่บางคนก็ต้องผิดหวัง สำหรับที่ผิดหวังก็เกิดความโกรธที่ตนเองไม่ได้ก็เลยกล่าวดูถูกกูโบรีโตะนิ ทำให้โตะนิเกิดความโกรธจึงหลอกหลอนชาวบ้านที่ผ่านไปมาหรือชาวบ้านที่จะมาขอหวย

อยู่วันหนึ่ง มีคนต่างถิ่นมาทำพิธีเพื่อขอหวยโดยให้โตะนิ บอกเบอร์ท้ายว่าออกเลขอะไร อยู่ ๆ ก็เงาคนหนึ่งยืนอยู่ตรงหน้า และได้ยื่นมือออกมายาวมาก จะมีบีบคอผู้ที่มาทั้งของเบอร์ทำให้ทุกคนที่อยู่ตรงนั้นตกใจกับสิ่งที่เห็นจึงพากันวิ่งหนีโดยไม่คิดชีวิต บางคนทั้งกับผมตั้งชื่อพี่ก็มี เนื่องจากคนที่มาพอยังดังกล่าว่ามีได้มีของมาเส้นไหม^{๑๔}

เดิมตอนที่โตะนิ มีชีวิตอยู่นั้น เขาได้เลี้ยงผีไว้ครั้งเมื่อตายไป ผีที่เขาเลี้ยงนั้นแหละเป็นผู้นำก้อนหินมาตั้งไว้ที่กูโบรีโตะนิ หลังจากนั้นมาก็มีการหลอกชาวบ้าน เป็นประจำ โดยหลอกให้เห็นรูปช้างก็มีหรือเวลาชาวบ้านเดินผ่านโดยไม่บอกกล่าวทั้งเขา อยู่ ๆ คบเพลิง ที่ชาวบ้าน คืออยู่นั้น เกิดดับทั้งที่ไม่มีลมอะไรเลย แต่ปัจจุบันเหตุการณ์ดังกล่าวได้จางหายไป ชาวบ้านก็เลิกความเชื่อความศรัทธาในเรื่องผีเรื่องกูโบรีดังกล่าว

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายเจเฮง ดอเลาะ อายุ ๖๗ ปี

ภาพที่ ๕๘ หินกูโบร์ที่เคลื่อนย้ายมาเอง

ยังมีอีกกูโบร์หนึ่งที่ชาวบ้านชอบพูดถึง คือ กูโบร์โตะแยะ ซึ่งตั้งอยู่ที่ช่อเมาะเหมือนกัน ปัจจุบันพันกูโบร์นั้นอยู่ในสวนยางชาวบ้าน ชาวบ้านเล่าว่า นั่นที่ดังกล่าวนั้นเป็นพื้นที่ที่เป็นหมู่บ้านมาก่อนต่อมาชาวบ้านได้ย้ายมาอยู่ทางทิศเหนือลงมา เนื่องจากมีช้างจำนวนมากเข้ามาก่อความวุ่นวายในหมู่บ้านเป็นประจำ โตะแยะ นั้นเมื่อตอนยังมีชีวิตอยู่เขามีความอาภรรพผี เมื่อตายไปก็มีคนพูดถึง และระลึกตลอดเวลา ครั้งหนึ่งเกิดโรคระบาดขึ้นกับสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านโดยไม่ทราบสาเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุใด ชาวบ้านนึกขึ้นได้ว่าอาจเกิดจากการที่ชาวบ้านไม่ทำพิธีระลึกถึงโตะแยะ ดังนั้น ชาวบ้านจึงพากันไปจุดเทียนที่กูโบร์โตะแยะ แล้วระลึกถึงเขาวันรุ่งขึ้น โรคภัยที่เกิดขึ้นกับสัตว์เลี้ยง วัว ควาย ก็หายไปในวันถัดมา ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวได้จางหายไปเช่นเดียวกัน

อีกกูโบร์หนึ่งคือ กูโบร์โตะวันโด ในสมัยก่อนชาวบ้านชอบแข่งวัว ถ้าใครระลึกถึงโตะวันโดทำให้ตนแข่งวัวชนะ ชาวบ้านคนหนึ่ง ชื่อ โตะวานิ ได้นำวัวไปแข่งชน วัวที่เปาะแสง และก่อนไปเขาได้ นำผลไม้หรือสิ่งของ ไปตั้งไว้ที่กูโบร์โตะวันโด แล้วขอพรให้ตนแข่งชนะวัวชนะ ถ้าชนะแล้วตนจะทำพิธีขอบคุณ ๓ วัน ๒ คืน ปรากฏว่าแข่งชนะ โตะวานิ ก็ได้ทำพิธี โดยเล่น ดิการ์ เมาะโยง แล้วจัดงานเลี้ยงให้ใกล้กูโบร์โตะวันโด บางครั้งก็มีการหลอกหลอนชาวบ้านที่ผ่านไปมาก็มียุติปัจจุบันก็ความเชื่อดังกล่าวก็ได้หายไป เช่นเดียวกัน

ปัจจุบันความอาภรรพต่าง ๆ ก็ได้เสื่อมไปตามกาลเวลา ความเชื่อต่างๆของชาวบ้านเริ่มหมดลงไปเรื่อยๆ แต่ก็ไม่มีใครกล้าลบหลู่ ซึ่งกูโบแห่งนี้ปัจจุบันก็กลายเป็นกูโบร้างไปแล้ว เพราะมีการย้ายกูโบไปอยู่ในบริเวณในหมู่บ้าน เพราะว่ากูโบแห่งนี้อยู่ใกล้จาก

หมู่บ้านจึงไม่สะดวกประกอบกับเนื้อที่กุโบที่ใช้ฝังศพเกือบเต็มแล้ว แต่ก็ยังมีชาวบ้านบางส่วนก็ยังเชื่อในความอาถรรพ์ของกุโบนี้อยู่

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธกับชาวมุสลิมท้องถิ่นยาลอ

ถ้าย้อนไปในอดีต ๓๐ ปี ที่ผ่านมานั้นกับสภาพปัจจุบัน ชาวพุทธกับมุสลิมในเขตบ้านเนียงโดยส่วนใหญ่ยังมีการไปมาหาสู่ มีการซื้อขายสินค้ากันเหมือนเดิม^{๒๐}

เนื่องจากชาวพุทธ ชาวพุทธเชื้อสายจีนจะอาศัยอยู่เฉพาะในส่วนของตลาดนัดบ้านเนียงและบริเวณใกล้ถนนใหญ่ อาชีพโดยส่วนใหญ่ คือ อาชีพค้าขาย รับจ้างทั่วไป บางครอบครัวก็จะรับราชการ มีครูอยู่ท่านหนึ่งชาวบ้านเนียงจะรู้จักกันดีในนามของครูยง ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านนับถือ เป็นครูสอนอยู่โรงเรียนสามแยกบ้านเนียง ชาวมุสลิมด้วยที่ชื่นชอบท่านและในละแวกใกล้เคียงก็จะเป็นชุมชนมุสลิมซึ่งจะมีการไปมาหาสู่กันตลอดเวลา

ชาวบ้านประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรและรับจ้างทั่วไป มีการทำสวน ทำไร่ และในชุมชนนี้ จะมีแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นคลองยาว สมัยอดีตนั้นคลองสายนี้จะมีสัตว์น้ำอาศัยอยู่จำนวนมาก หลากหลายชนิดโดยเฉพาะปลาน้ำจืด เต่า ตะพาบน้ำ ทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์เป็นแหล่งเกษตรกรรม รวมทั้งชาวไทยพุทธก็จะมาจับสัตว์น้ำในคลองสายนี้ไปอุปโภคบริโภค พอถึงฤดูแล้งก็จะมีมารจับปลาในคลองอย่างสนุกสนานทั้งไทยพุทธและมุสลิม

ในท่งนา ชาวพุทธบางคนก็มาดักปลาไหลกันและในส่วนของในสวนในไร่ก็จะมีพวกสัตว์ต่าง ๆ เช่น นก กระรอก ไก่คล่องก็จะมีแล่น ในแต่ละสัปดาห์ชาวพุทธก็จะมาหาสัตว์เหล่านี้ ทำให้รู้จักสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ในปัจจุบันภาพเหล่านี้ค่อย ๆ เลือนหายไปเนื่องจากสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนไป คลองที่เคยมีสัตว์น้ำนานาชนิดก็ถูกรัฐขุดคลองขึ้นใหม่ทำให้ปลาตัวใหญ่ไปอาศัยอยู่ที่อื่น ส่วนในด้านของการจัดงานเลี้ยงต่าง ๆ ก็เหมือนกัน เช่น งานแต่งงาน เข้าสู่นัด ตลอดจนวันรายอ ชาวมุสลิมก็จะเชิญชาวพุทธมาร่วมงานด้วย วันรายอก็จะแบ่งตูปะให้ ชาวพุทธก็เช่นเดียวกันเวลาจัดงานต่าง ๆ จะเชิญมุสลิมไปร่วมด้วย แต่มีการจัดเฉพาะให้แม่ครัวมุสลิมทำเองโดยเฉพาะ

เช่นเดียวกันในงานเทศกาลต่างโดยเฉพาะงานวันชิงเปรต ของชาวพุทธซึ่งในการมีการจัดงานรื่นรมย์ต่าง ๆ มากมายชาวมุสลิมในท้องถิ่นต่างก็มาเที่ยวร่วมงานกันกับชาวพุทธ โดยไม่ได้ยึดถือปฏิบัติเพียงต้องการสร้างความสามัคคีกันระหว่างต่างศาสนา

นอกจากนี้ในด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ชาวพุทธจะประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งบ้านเนียงเป็นศูนย์กลางและใกล้ถนนเป็นที่จอดรถเมอร์สายต่าง ๆ สมัยก่อนนั้นตลาดบ้านเนียงขายดีมาก กลัวยึดขึ้นชื่อ ชาวมุสลิมละแวกใกล้เคียงและต่างพื้นที่ก็จะมีการออกมา

^{๒๐} สัมภาษณ์นางอิสรา รัตนพันธ์ อายุ ๖๓ ปี เป็นชาวพุทธเชื้อสายจีนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธ ชาวพุทธเชื้อสายจีน และมุสลิมในชุมชนบ้านเนียงและหมู่บ้านใกล้เคียง

ซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน สินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ซึ่งปัจจุบันภาพเหล่านี้จะค่อยๆ หายไป เนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีผลกระทบมากจากที่ชาวบ้านเคยค้าขายปิดร้าน ๓-๔ ทุ่ม แต่มาตอนนี้ ๕-๖ โมง ก็ปิดร้าน ต่างคนต่างกลัวกันเพราะบ้านเนียงเคยเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ ประกอบกับมุสลิมเองพอดกคำก็ไม่ค่อยจะออกจากบ้านแล้ว

ชาวบ้านเนียงบอกว่า จากแต่ก่อนเคยค้าขายได้กำไรมาก มาตอนนี้แทบไม่เหลือได้กำไรพออยู่ได้ บางครอบครัวก็ต้องเช่าเขาอยู่ซึ่งได้รับผลกระทบพอสมควร

ความสัมพันธ์กับคนจีนบ้านเนียง

๑. คนจีนบ้านเนียงจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนยาลอ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในการทำมาค้าขาย คนจีนบ้านเนียงคนหนึ่งได้สร้างตลาดนัดขึ้นในที่ดินของตนซึ่งปัจจุบันมีอายุร้อยกว่าปี ซึ่งสมัยก่อนคนที่อยู่ข้างในลึกเข้าไปในท้องถื่นยาลอจะใช้ช้างเป็นยานพาหนะมาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ เช่น ปลา ข้าวสาร พืชผักต่าง ฯลฯ ในบริเวณสามแยกบ้านเนียงส่วนใหญ่จะมีร้านค้าที่เป็นคนจีน มีทั้งคนมุสลิม คนพุทธหน้าถ้ำ ต่างก็มาจับจ่ายแลกเปลี่ยนกับคนจีนหน้าถ้ำ จึงเป็นเหตุทำให้ทั้ง สาม ศาสนามีความสัมพันธ์กันมายาวนานเมื่อ ๒๐ ปี ก่อนมีร้านค้าขายของชำร้านหนึ่งเป็นของคนจีน ได้ขายกล้วยต้ม (กล้วยหิน) ซึ่งกินแล้วรสชาติอร่อยและขึ้นชื่อ คนจะรู้จักในนามกล้วยต้มสามแยกบ้านเนียงซึ่งจะมีทั้งคนพุทธ มุสลิมมาซื้อกินทำให้สร้างความสัมพันธ์คนในท้องถื่นยาลอกับคนจีนสามแยกบ้านเนียง

๒. ในเทศกาลต่าง ๆ ของคนจีน และเป็นที่รู้จักในท้องถื่นคือวันตรุษจีน บางบ้านจะมีการทำบุญก็จะมีแจกของให้กับลูกค้าที่มาซื้อของสังเกตที่สามแยกบ้านเนียงร้านค้าที่เป็นของคนจีนจะมีลูกจ้างเป็นมุสลิมซึ่งเป็นที่ไว้วางใจและอยู่ได้นานๆและที่สำคัญคนจีนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สามแยกบ้านเนียงไม่เคยสร้างความเดือดร้อนและเหตุการณ์ต่างๆก็จะไม่เกิดขึ้นกับครอบครัวพวกเขา ทำให้คนจีนบ้านเนียงอยู่กันฉันท์พี่น้องกันกับคนอื่นทั่วไป โดยเฉพาะกับคนมุสลิม

ภาพที่ ๕๙ ร้านค้าคนจีนบ้านเนียง

ภาพที่ ๖๐ ตลาดนัดบ้านเนียง

บทที่ ๔

การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชาวบ้านในพื้นที่yaloo

การเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบทางสังคม

การเปลี่ยนจากเกษตรแบบพอเพียงเป็นทำการเกษตรเชิงเดี่ยว

คนในท้องถิ่นyalooจะมีความผูกพันอาชีพการเกษตรมาตั้งแต่สมัยอดีต เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้อุดมด้วยทรัพยากรต่าง ๆ มากมาย ทั้งแม่น้ำ ภูเขา และทุ่งนา ดังนั้น จึงทำให้ทุกคนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพโดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น คือ ในแต่ละครอบครัวนั้นจะมีอาชีพหลัก คือ กรีดยาง เสร็จจากกรีดยางก็จะหาปลาตามลำห้วยลำคลองต่าง ๆ โดยใช้ภูมิปัญญาของแต่ละคนในการจับปลา ว่าง ๆ ก็จะปลูกพืชผักสวนครัวรอบ ๆ บริเวณบ้าน แต่ละบ้านก็เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ประมาณ ๑๐-๒๐ ตัว เพื่อไว้กินเศษอาหาร จะเลี้ยงวัวหรือควายประมาณ ๒-๓ ตัว เพื่อไว้กินหญ้าที่กรอบ ๆ บ้านและเพื่อใช้งาน จะมีการทำนาปีละ ๑ ครั้ง ซึ่งการทำนาเป็นการทำเพื่อเก็บไว้กินไม่ได้เพื่อขาย ซึ่งถ้าบางปีก็ได้ผลผลิตดีก็สามารถกินได้ตลอดปี บางปีผลผลิตออกมาไม่ดี เช่น ประสบเหตุอุทกภัยทำให้ข้าวเสียหาย ปีนั้นก็ต้องซื้อข้าวสารกิน เมื่อสิ้นสุดฤดูฝนก็จะถึงฤดูแตงโม ซึ่งชาวบ้านก็จะหาที่กว้าง ๆ เพื่อจะแบ่งเขตกันปลูกคนละนิดคนละน้อย เพราะว่าชาวบ้านปลูกไว้กินไม่ใช่ปลูกเพื่อการค้า สาเหตุที่ต้องมาปลูกในสถานที่เดียวกันหรือใกล้ ๆ กัน เพราะว่าจะได้มีการพบปะกัน และช่วยกันเป็นหูเป็นตาเพื่อป้องกันขโมย ซึ่งในอดีตนั้นจะมีการปลูกแตงโมพันธุ์พื้นบ้านที่มีเปลือกสีเขียวเข้ม ผลจะมีขนาดใหญ่ประมาณ ๕-๗ กิโลกรัมต่อผล

วิถีชีวิตของชาวบ้านในอดีตนั้นมีความผูกพันกับการเกษตร มีความผูกพันกับธรรมชาติ ในวันหนึ่ง ๆ แทบจะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรเลย ดังนั้น จึงให้ชาวบ้านอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความสมัคสมานสามัคคี ในหมู่บ้านก็จะมีผู้นำหมู่บ้านที่เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณที่ชาวบ้านจะให้ความนับถือและความเคารพ และผู้นำศาสนาซึ่งบางคนก็จะเป็นหมอน้ำมนต์หรือหมอสมนไพรอีกด้วย

อาชีพดั้งเดิมของในท้องถิ่นyalooนี้ คือ กรีดยาง โดยในอดีตนั้นชาวบ้านจะปลูกยางพื้นบ้าน ซึ่งมีลักษณะลำต้นขนาดใหญ่ ให้น้ำยางไม่ค่อยมาก วิธีการปลูกก็จะปลูกแบบสะเปะสะปะ ไม่เป็นแถวเหมือนยางในปัจจุบัน จึงทำให้การกรีดยางกลายเป็นอาชีพหลักของคนในท้องถิ่นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งบางคนก็สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวจากการทำสวนยาง ซึ่งจะมีพันธุ์ยางต่าง ๆ เข้ามา เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๕ และมีกองทุนสงเคราะห์สวนยางมาช่วยอุดหนุนในด้านต้นทุนการปลูก ตลอดจนวิธีการปลูก การดูแลรักษาไปจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิต คือ วิธีการกรีดยางที่ถูกต้อง ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการกรีดยางเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ในช่วงนี้เองจะมีการถางป่าเพื่อปลูกยาง บริเวณที่มียางพื้นบ้านอยู่ก่อนก็จะมีการตัดขายเพื่อปลูกยางใหม่ บริเวณที่เป็นที่สูงเนินก็จะทำเป็นขั้นบันไดเพื่อปลูกยาง จึงทำให้บริเวณท้องถิ่นyaloo นอกจากสวนผลไม้

เป็นหย่อม ๆ เนื้อที่ส่วนใหญ่ก็จะเป็นสวนยาง เป็นความสมบูรณ์ของพื้นที่เพราะหันไปโดยรอบจะมีแต่สีเขียว เข้า ๆ ใกล้ฟ้าสาง ก็จะมีชาวบ้านต่างออกไปกรีดยาง บางคนก็จะออกตั้งแต่เช้ามืด ซึ่งเมื่อมองไปในสวนยางก็จะเห็นไฟเป็นดวง ๆ กระจายไปทั่วสวนยาง ซึ่งชีวิตของคนกรีดยางก็คือ จะนอนแต่หัวค่ำ และจะตื่นแต่เช้ามืด

ภาพที่ ๖๑ สภาพการทำมาหากินที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรของชาวบ้าน ซึ่งมีรูปแบบ สี่แบบ คือ การทำนาข้าว การทำสวนผลไม้ การทำสวนยาง และการปลูกพืชบริเวณที่ภูเขา

นอกจากการทำสวนยางแล้ว ในหมู่บ้านก็จะมีสวนผลไม้ผสมผสานที่สืบทอดกันมา จากบรรพบุรุษหลายชั่วคนที่ชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่า “ดู่ซง” ซึ่งในสวนดู่ซงจะมีพืชพรรณต่าง ๆ มากมาย เช่น สมุนไพรรักษาโรค พืชผัก และผลไม้ โดยจะมีมะพร้าวเป็นหลัก ซึ่งแต่ละต้นจะมีอายุเป็นร้อยปี มีลำต้นขนาดใหญ่

เมื่อวิวัฒนาการทางการเกษตรเข้ามา สวนดู่ซงต่าง ๆ เริ่มหมดไป เมื่อชาวบ้านหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวกันมากขึ้น โดยเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๕ มีเงาะพันธุ์ดาวีและพันธุ์เงาะมวงเข้ามา ชาวบ้านก็แห่กันปลูกอย่างมากมาย โดยเฉพาะเงาะพันธุ์ดาวี แรก ๆ ก็มีราคาดี แต่พอสินค้ามีมากเกินไปจนความต้องการทำให้ราคาลดลงถึงกิโลกรัมละ ๕๐ สตางค์ ทำให้ชาวบ้านตัดต้นมาเผาถ่าน และปลูกพืชชนิดอื่นแทน เมื่อมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๘ มีทุเรียนพันธุ์เข้ามา ซึ่งพันธุ์ที่นิยมปลูกมาก คือ พันธุ์หมอนทอง ชะนี และก้านยาว ชาวบ้านก็หันมาปลูก

กันมาก ซึ่งช่วงแรก ๆ ราคาทุเรียนพันธุ์หมอนทอง กิโลกรัมละ ๓๐-๔๐ บาท มาปัจจุบัน ราคาตกอยู่ประมาณ ๕-๑๐ บาท ทำให้พฤติกรรมการทำสวนผลไม้ของชาวบ้านต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามกระแสและความนิยม เมื่อมาถึงประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ก็มีพันธุ์เงาะโรงเรียนเข้ามา แต่จะนิยมปลูกกันไม่ค่อยมากนัก อาจจะเป็นเพราะว่าการปลูก เงาะสีนเปลี่ยนพื้นที่ และอาจจะกลายเป็นอย่างเงาะพันธุ์ตาวิอีก

กระแสความนิยมขึ้นมารุนแรงอีกครั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๔ คือ ลองกอง เพราะว่าในช่วงแรก ๆ นั้น ราคาลองกองจะสูงมาก คือ ๘๐-๑๐๐ บาท/กิโลกรัม ดังนั้น จึงทำให้ชาวบ้านหันมาปลูกกันมาก มีบางคนถึงกับตัดสวนยางเพื่อมาปลูกลองกอง เป็นเหตุให้ลองกองล้นตลาดในปัจจุบัน ราคาตกไปอยู่ที่ ๑๐-๒๐ บาท/กิโลกรัม ล่าสุด เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ก็มีสละพันธุ์จากอินโดนีเซียเข้ามาก็หันมาปลูกกันแต่ก็ไม่มากนัก ราคาแรก ๆ ที่เข้ามา กิโลกรัมละ ๒๐๐ บาท แต่พอชาวบ้านปลูกได้ผลผลิตออกมาขายได้ในราคา กิโลกรัมละ ๔๐-๖๐ บาท และส่วนใหญ่จะไม่ออกผล เพราะสละจะต้องมีเทคนิคในการผสม เกสรข้ามต้น และเมื่อชาวบ้านไม่มีความรู้ความชำนาญ จึงทำให้ปลูกแล้วไม่ได้ผลผลิต

การปรับเปลี่ยนอาชีพการเกษตรเป็นแรงงานรับจ้างหรือรับราชการ

อาชีพดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นนี้ คือ การทำการเกษตร โดยจะทำนา ทำสวน ทำไร่ ปะปนกันไปไม่มีระบบ ไม่มีแผน ใครมีที่ดินก็ปลูกผลไม้ชนิดนี้บ้าง ชนิดนั้นบ้าง ปะปนกันไป แต่เมื่อสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ความเจริญต่าง ๆ เริ่มเข้ามา คนก็มีการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนา โดยเฉพาะอาชีพการเกษตร มีการนำพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ เข้ามา และมีวิธีการปลูกอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการทำสวนยาง การปลูกไม้ผลต่าง ๆ เช่น ลองกอง ทุเรียน มังคุด เป็นผลทำให้สวนผสมแบบเดิม เริ่มหมดไป และไม้ผลพื้นบ้านเดิม ๆ ก็เริ่มจะสูญพันธุ์เนื่องจากมีพันธุ์ใหม่ ๆ เข้ามา เช่น ลูกเงาะพื้นบ้าน เงาะตาวิ เพราะได้มีการตัดต้น เผาถ่าน เพื่อปลูกลองกองหรือทุเรียนแทน

เมื่อเมืองยะลามีความเติบโตขึ้นเกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ผู้คนรอบนอกเข้าไปทำงานในเมืองยะลากันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นแรงงานด้านกรรมกรก่อสร้างต่าง ๆ แรงงานทางด้านการบริการ หรือร้านค้าต่าง ๆ เป็นผลทำให้คนในท้องถิ่นหันไปสู่วัยเมืองกันมากขึ้น โดยเฉพาะทางด้านการศึกษา คนในท้องถิ่นยากจะส่งลูกหลานเข้าไปเรียนในตัวเมืองกันมากขึ้น เพราะว่าปัจจุบันเส้นทางคมนาคมสะดวก และยานพาหนะต่าง ๆ เช่น รถเมย์ รถโดยสาร ที่ผ่านเข้าสู่ตัวเมืองก็มีมากประกอบกับคนในปัจจุบันเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษา และสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันก็ดีขึ้น รวมทั้งโอกาสทางการศึกษากันมากขึ้น จึงเป็นผลทำให้วิถีชีวิตแบบเดิมเริ่มเปลี่ยนไป มีการประกอบอาชีพที่มีความหลากหลายมากขึ้น อาชีพการเกษตรเริ่มน้อยลง

โดยเฉพาะพื้นที่นาในเขตหน้าถ้ำนอกจากจะถมที่นาเพื่อสร้างบ้านหรือสร้างบ้านจัดสรรแล้ว พื้นที่นาที่เหลือก็จะเป็นนาร้าง สาเหตุเพราะว่าคนหน้าถ้ำส่วนใหญ่ในปัจจุบัน

จะซื้อข้าวกินมากกว่าการทำนากินเอง เพราะคนยุคก่อนเริ่มหมดไป พอมาถึงคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ก็มีการศึกษา พอจบการศึกษาแล้ว ก็จะไปประกอบอาชีพรับราชการ หรือธุรกิจส่วนตัวกันเป็นส่วนใหญ่ ส่วนคนที่มีการศึกษาน้อยส่วนใหญ่ก็จะไปรับจ้างในตัวเมืองยะลา หรือตามโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ทำให้หน้าถ้ำในปัจจุบันเกิดวิกฤติ คือ คนที่มีการศึกษาสูงมีความรู้ ความสามารถ เมื่อจบออกมาไปทำงานในถิ่นอื่น ไปได้ดิบได้ดีและมีชื่อเสียงในถิ่นอื่นกันเป็นส่วนใหญ่ บางคนก็จะไปตั้งหลักในถิ่นอื่นอย่างถาวร บางคนเมื่อเกษียณ ก็ค่อยกลับมาบ้านเกิด เหมือนกับสุภาชีวิตที่กล่าวไว้ว่า “ไม้ไผ่นอกกอ ไปแตกหน่ออยู่ที่อื่น” ซึ่งนี่ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นเริ่มเปลี่ยนไป

ภาพที่ ๖๒ นาร้างที่บ้านหน้าถ้ำ ถมที่ดินเตรียมเป็นโรงงาน

ศูนย์กลางเศรษฐกิจที่เปลี่ยน

เมื่อศูนย์กลางเศรษฐกิจต่างๆ ไปรวมอยู่ที่เมืองยะลาทำให้คนในท้องถิ่นขาดต้องไปมาเมืองยะลา โดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้าแม่ค้า ต้องไปมาเกือบทุกวัน เป็นผลทำให้เศรษฐกิจภายในท้องถิ่นดีขึ้น อย่างเช่น แต่เดิมไม้ผลต่างของชาวบ้านก็มีการซื้อขายที่ตลาดนัดบ้านเนียงกันเพียงอาทิตย์ละครั้ง แต่เมื่อยะลามีตลาดรับซื้อขายทุกวัน ทำให้คนในท้องถิ่นสามารถออกไปขายผลผลิตทางการเกษตรได้ทุกวัน เป็นการลดการเอาเปรียบจากพ่อค้ากลางอีกด้วย

ภาพที่ ๖๓ ถนนลูกรัง หรือถนนขนาดเล็กเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน

ภาพที่ ๖๔ ถนนขนาดใหญ่สี่เลนที่ผ่านบ้านหน้าถ้ำ

คนในท้องถิ่นต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ จากเมืองยะลา ทั้งสินค้าอุปโภค บริโภค หรือ การเข้าไปประกอบอาชีพ เป็นผลให้มีการรับอิทธิพลความเป็นเมืองเข้าสู่ท้องถิ่นที่ละน้อยๆ โดยไม่รู้ตัว เช่น กลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา จะนิยมเข้าเรียนในตัวเมืองกันมากขึ้น นักเรียนระดับประถมศึกษาซึ่งมีโรงเรียนประจำท้องถิ่นอยู่แล้วแต่เด็กนักเรียนเหล่านี้ก็จะออกไปเรียนในตัวเมือง สิ่งที่ส่งผลกระทบก็คือโรงเรียนในชุมชนจะไม่ค่อยมีคุณภาพ เพราะว่าเด็กเรียนดี เรียนเก่ง จะเข้าเรียนในเมือง ร้านค้าย่อยๆ ต่างๆ จะมีคนซื้อเบาบางลง เนื่องจากปัจจุบันคนในท้องถิ่นจะซื้ออะไรก็มุ่งสู่เมืองยะลา ถนนหนทางสะดวก ประกอบกับ ประชาชนส่วนก็มีพาหนะส่วนตัวกันเป็นส่วนใหญ่ มีความต้องการสินค้าก็จะเข้าไปซื้อในเมืองยะลา เพราะมีสินค้าครบวงจรและซื้อได้ในราคาที่ถูกลงกว่า จึงทำให้คนในท้องถิ่นนี้มีการใช้ชีวิตฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ส่วนหนึ่งก็มาจากมีพื้นที่ที่อยู่ใกล้เขตตัวเมือง จึงทำให้สามารถเข้าเมืองได้สะดวก และรวดเร็ว จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์กับสังคมเมือง โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่ที่ดี้นดากับความเป็นเมือง มีการใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือยโดยเฉพาะลูกๆ ในกลุ่มคนรวย

การเข้ามาของคนต่างถิ่น

เนื่องจากว่าเมืองยะลาในปัจจุบันกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ ศูนย์กลางทางการศึกษา เพราะว่ายะลามีย่านการค้าเกือบทั่วเมือง มีตลาดหลายแห่ง มีสถานศึกษาต่างให้เลือกเรียนมากมาย ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาของรัฐ และสถานศึกษาของเอกชน ดังนั้นจึงทำให้มีคนจากต่างถิ่นหลั่งไหลเข้ามาสู่เมืองยะลาเป็นจำนวนมาก บางคนก็เข้ามาเพื่อประกอบธุรกิจ ต่างๆ บ้างก็เข้ามาหางานทำ รวมไปถึงนักเรียนนักศึกษา ที่เข้ามาเพื่อศึกษาต่อ จึงเป็นผลทำให้ปัจจุบันเมืองยะลามีประชากรหนาแน่น นอกจากยะลาจะเป็นย่านธุรกิจการค้า และศูนย์กลางทางการศึกษา เมืองยะลาก็ยังมวนสาธารณะที่เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของคนยะลา เช่นสวนขวัญเมือง สวนศรีเมือง สนามช้างเผือก และล่าสุดก็มีห้างแห่งแรกในเมืองยะลาซึ่งเริ่มเปิดเป็นทางการในปี ๒๕๔๙ นี้เอง เป็นจุดหนึ่งที่ดึงดูดให้คนภายนอกเข้ามาอาศัยอีกทางหนึ่ง เป็นผลทำให้เมืองยะลามีผู้คนหลากหลายท้องถิ่น หลากหลาย ศาสนา เข้ามาอาศัยอยู่จึงทำให้เมืองยะลามีวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลายตามไปด้วย ทั้งของไทยมุสลิม ไทยพุทธ ชาวไทยเชื้อสายจีนรวมถึงชาวซิกข์

การขายที่ดินบริเวณถนนตัดผ่าน

เมื่อความเป็นเมืองเกิดขึ้น ทำให้มีถนนสายต่างๆ ตัดผ่าน ทำให้มีการสร้างร้านค้า และบ้านเรือนกันมากขึ้น เป็นผลทำให้ราคาที่ดินบริเวณที่มีถนนตัดผ่านนั้นมีราคาเพิ่มขึ้นเท่าตัว จึงเป็นสิ่งที่ล่อใจแก่เจ้าของที่ดินที่จับจองมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นในตัวเมืองหรือนอกเมือง ส่วนเจ้าของที่ดินที่ขายบริเวณดังกล่าว ก็จะออกไปอยู่บริเวณรอบนอก หรือตำบลใกล้เคียง โดยไปหาซื้อที่ดินใหม่ เพราะมีราคาต่างกันมาก ดังนั้นจึงทำให้มีกลุ่มคนเข้ามาจับจองที่ดินเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยและสร้างร้านค้าเพื่อประกอบธุรกิจต่างๆ

ภาพที่ ๖๕ ตลาดในเมืองและห้างสรรพสินค้าเข้ามาแทนที่ย่านการค้าภายในชุมชน
เชื่อเชิญให้คนหนุ่มสาวเข้าไปจับจ่ายใช้สอย

ภาพที่ ๖๖ การขายที่ดินริมถนน

การแบ่งเขตการปกครอง

นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงจากระบบเจ้าเมืองมาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดทำให้มีการแบ่งเขตการปกครองแบบใหม่เป็น อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ทำให้การแบ่งเขตพื้นที่ทางวัฒนธรรมแบบเดิมเริ่มหมดไป ระบบเครือญาติเริ่มมีความห่างเหิน เพราะการแบ่งพื้นที่แบบใหม่จะอาศัยจำนวนครัวเรือนในการแบ่งเขตพื้นที่ ซึ่งพื้นที่ขอบเขตทางวัฒนธรรมจะอาศัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเช่น แม่น้ำลำคลองหรือภูเขาเป็นเขต เมื่อมีการแบ่งเขตเป็นหมู่บ้านและตำบล ทำให้มีผู้นำแบบใหม่ คือ กำนันผู้ใหญ่บ้าน

ก่อนหน้านี้ประมาณ ๒๐ ปี กำนัน ผู้ใหญ่บ้านชาวบ้านจะเป็นคนแต่งตั้ง โดยไม่ผ่านการเลือกตั้ง คนใดเป็นคนที่ชาวบ้านพึงพาได้ ทำงานเพื่อส่วนรวมได้ ชาวบ้านและผู้มีบทบาทในท้องถิ่น เช่น ผู้นำศาสนา ผู้อาวุโสในหมู่บ้านก็จะเสนอชื่อให้ขึ้นมาเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โดยเป็นการตกลงกันเองของคนภายในท้องถิ่นจึงไม่ต้องมีการแข่งขัน หรือการเลือกตั้ง จึงทำให้ผู้นำท้องถิ่นกับชาวบ้านมีความเข้าใจกัน แต่ปัจจุบันเนื่องจากผลประโยชน์ต่างๆเข้ามาทำให้ระบบต่างๆที่จัดการโดยคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก จึงทำให้คนอยากเป็นผู้นำท้องถิ่นกันมากขึ้น จึงเป็นเหตุต้องมีกาแข่งขัน มีการเลือกตั้งซึ่งเป็นต้นเหตุหรือจุดกำเนิดความขัดแย้งภายในชุมชน มีการแบ่งพวกภายในชุมชนเดียวกันหรือพี่น้องกัน เนื่องจากการเมืองหรือการเลือกตั้งดังกล่าว โดยเฉพาะการเข้ามาขององค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น จะเห็นได้ชัดเลยว่าผู้คนในท้องถิ่นต้องการเข้าสู่ระบบนี้ เนื่องจากสามารถสร้างฐานะ มีเกียรติมีหน้ามีตาในสังคมจึงทำให้มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง

บทบาทผู้นำที่เปลี่ยนแปลง

นับตั้งแต่มีการตั้งเมืองยะลา บทบาทของผู้นำท้องถิ่นจากเดิมได้เปลี่ยนแปลงไป คือ ผู้นำทางธรรมชาติและผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่นที่เป็นคนมีบทบาทในการดำรงชีวิตประจำวันของคนในท้องถิ่น ทั้งเป็นคนคอยแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดข้อพิพาท เป็นคนรักษาโรคต่างๆ ด้วยการไสสมุนไพรร คำพูดจะศักดิ์สิทธิ์ เมื่อพูดอะไรไปแล้ว จะไม่มีใครกล้าฝ่าฝืน ดังนั้นความวุ่นวายและปัญหาต่างๆ จึงไม่ค่อยมี หรือถ้ามีก็สามารถแก้ปัญหาตนเองได้

เมื่อมีระบบผู้นำแบบใหม่เข้ามา ทั้ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือแม้กระทั่งสมาชิก อบต. ทำให้บทบาทผู้นำทางธรรมชาติและผู้นำทางศาสนาเริ่มหมดไป แต่ใช่ว่าในปัจจุบันเมื่อมีปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นในท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง ในทางกลับกันมีบางหมู่บ้านชาวบ้านจะให้ความเคารพต่อหน้าเท่านั้น ซึ่งจะเป็นการเกรงกลัวมากกว่าการเกรงใจและเคารพนับถือ ซึ่งต่างจากผู้นำทางธรรมชาติเดิมที่คนในท้องถิ่นให้ความเคารพนับถือมากกว่าการเกรงกลัว จึงทำให้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นก็สามารถแก้ปัญหาและชี้ขาดได้

เนื่องจากปัจจุบันการได้มาของผู้นำท้องถิ่นส่วนใหญ่แล้ว ต้องมีการแข่งขันหรือต้องใช้อำนาจเงิน กว่าจะได้มาขึ้นอยู่กับจุดนี้ ดังนั้นคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำนั้นจะเริ่มลดไปเรื่อยๆ มีน้อยคนนักที่เข้ามาทำงานเพื่อประชาชนและท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะเข้ามาเพื่อ

กอบโกยผลประโยชน์ต่าง ๆ ยังเป็นท้องถิ่นที่มีความเจริญ อยู่ในเขตรอบ ๆ เมือง และมีทรัพยากรในท้องถิ่นจำนวนมากเหมือนท้องถิ่นยาลอนี้ จึงไม่แปลกที่จะมีการแก่งแย่งแข่งขันเพื่อขึ้นมาเป็นผู้นำท้องถิ่นเพื่อจะได้มาซึ่งอำนาจท้องถิ่นเพื่อกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เข้ามาหา ซึ่งจะเห็นได้จากปัจจุบันผู้นำท้องถิ่นจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน เนื่องจากปัจจัยหลาย ๆ อย่างคือ ผู้นำศาสนานั้นส่วนใหญ่จะเป็นคนที่ชาวบ้านตกลงกัน แต่งตั้งขึ้น ซึ่งจะเน้นคนที่มีความรู้ทางศาสนา และจะเป็นผู้อาวุโสที่คนในท้องถิ่นให้ความเคารพนับถือ และผู้นำศาสนาก็จะใช้ชีวิตแบบชาวบ้านธรรมดาทั่วไป สามารถกลมกลืนกับชาวบ้านได้

ส่วนผู้นำท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ได้มาด้วยการแข่งขัน บางคนก็อาศัยบารมีของพ่อแม่ที่สร้างมา ส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนที่มีฐานะค่อนข้างดีดังนั้นเมื่อได้ขึ้นมาเป็นผู้นำแล้ว จะอยู่ในสังคมที่ต่างชาวบ้านทั่วไป เพื่อปกป้องถึงฐานะความเป็นผู้นำของตน เช่นเมื่อเมื่อครั้งที่ยังไม่ได้เป็นผู้นำ ก็ใช้ชีวิตแบบชาวบ้านธรรมดาทั่วไปแต่เมื่อได้ขึ้นมาเป็นผู้นำก็ต้องสร้างบ้านใหม่ ซื้อรถยนต์ใหม่ เพื่อปกป้องว่า นี่คือผู้ใหญ่บ้าน หรือนี่คือ กำนัน ดังนั้นจึงทำให้ผู้นำเหล่านี้ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก เพื่อผลิตต้นทุนเองให้ขึ้นอยู่ในสังคมอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งบางคนที่รวยมาตั้งแต่กำเนิดก็ไม่ต้องดิ้นรนอะไรมากนัก แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมادتั้นรอนตอนที่มาเป็นผู้นำ โดยอาศัยผลประโยชน์ต่าง ๆ ในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นจากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นหรือเงินทุนต่าง ๆ ที่รัฐกระจายสู่ท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเงินทุนเหล่านี้จะไปกระจุกอยู่ที่ผู้มีอำนาจในท้องถิ่นและกลุ่มเครือญาติของคนเหล่านี้

เมื่อความเป็นเมืองและความเจริญเข้าสู่ท้องถิ่นมากเท่าไร ยิ่งทำให้ บทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อคนในท้องถิ่นยิ่งลดลง เนื่องจากผลประโยชน์ซับซ้อนต่าง ๆ การครอบงำด้วยอำนาจ จึงเป็นสิ่งที่ยากมากที่จะได้ผู้นำที่มีคุณธรรมและจริยธรรม และการเข้าใจและเข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริง ประกอบกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในปัจจุบันจึงเป็นเหตุทำให้บทบาทของผู้นำในปัจจุบันแตกต่างจากผู้นำทางธรรมชาติโดยสิ้นเชิง

การเปลี่ยนแปลงประเพณีและความเชื่อทางศาสนา

นับตั้งแต่มีการแต่งตั้งเมืองยะลา ซึ่งมีความเป็นสังคมเมืองเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่ท้องถื่น เนื่องจากท้องถิ่นยาลอยู่ห่างจากตัวเมืองยะลาไม่มากนัก เป็นเหตุทำให้ความเจริญและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ กระจายเข้าสู่ท้องถิ่นแห่งนี้อย่างรวดเร็ว เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ประกอบกับยะลาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ดังนั้นคนในท้องถิ่นต้องอาศัยเครื่องอุปโภคบริโภค จากตัวเมืองยะลา เกือบทั้งสิ้น

ด้วยเหตุที่ความเจริญเข้ามาในท้องถิ่นยาลอย่างรวดเร็ว จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ อาจจะเนื่องมาจากปัจจัยทางด้าน การศึกษา เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามา เช่น สื่อ อุปกรณ์สื่อสารต่าง ๆ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่นรถยนต์ รถจักรยานยนต์ ทำให้วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นต้องมีการ

ปรับตัวให้ทันกับกระแสโลกปัจจุบัน ซึ่งเป็นเหตุทำให้ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อแบบดั้งเดิมเริ่มเปลี่ยนแปลงโดยไม่รู้ตัว

การเปลี่ยนแปลงทางด้านประเพณี

วันรายอ ประเพณีรายอแต่ดั้งเดิมนั้น จะถือว่าเป็นวันยิ่งใหญ่ของมุสลิม ไม่ว่าจะเป็นวันรายออฮิดิลฟิฏรีและวันรายออฮิดิลอฎฮาแล้ว จะร่วมกันไปละหมาดที่มัสยิดอย่างพร้อมเพรียงกัน หลังจากนั้นก็จะพาลูกหลานไปเยี่ยมหลุมฝังศพ (กูโบร์) ของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เสร็จแล้วก็จะพาลูกหลานไปเยี่ยมญาติพี่น้องหรืออาจจะเรียกวันนี้ว่า “วันนัดพบเครือญาติ” ก็ได้ เพราะว่าคนที่มีลูกหลานหรือญาติพี่น้องที่อยู่ไกลหรือไกลต่างก็จะกลับมาหาพบปะกัน แต่ปัจจุบันภาพเหล่านี้เริ่มจะหมดไป จากวันรายอที่เคยเป็นวันนัดพบเครือญาติมาเป็นวันนัดพบของหนุ่มสาว ที่ชวนกันไปเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งในวันรายอหลังจากที่มีการละหมาดเสร็จแล้วต่างคนก็ต่างแยกย้ายกันไป เพราะส่วนใหญ่จะมียานพาหนะเป็นของตนเอง มีส่วนน้อยมากที่จะไปกูโบร์ หรือไปเยี่ยมญาติพี่น้อง นอกจากนั้นก็จะพากันไปเที่ยวตามชายทะเล น้ำตก หาดสรรพสินค้าต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ประเพณีทำให้ปัจจุบันลูกหลานจะไม่ค่อยรู้วาลุมฝังศพ (กูโบร์) บรรพบุรุษของตนเองตั้งอยู่จุดไหน ญาติพี่น้องของตนมีใครบ้าง ทำให้ระบบเครือญาติมีความห่างเหินอย่างเห็นได้ชัด เพราะไม่ค่อยมีการไปมาหาสู่กัน โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่จะไม่ค่อยให้ความสนใจในสิ่งที่กล่าวมานี้

การแต่งงาน ประเพณีการแต่งงานในปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ทั้งอายุเฉลี่ยในการแต่งงาน แต่เดิมผู้หญิงจะแต่งงานในช่วงอายุเฉลี่ย ๑๕-๒๐ ปี แต่ปัจจุบันผู้หญิงจะแต่งงานในช่วงอายุเฉลี่ย ๒๒-๒๗ ปี และส่วนใหญ่พ่อแม่ก็จะให้ลูกตัดสินใจเลือกคู่ครองชีวิตเองต่างจากเดิมที่พ่อแม่จะเป็นคนจัดการให้ทั้งหมด และลูกก็ต้องปฏิบัติตาม

การแต่งงานในปัจจุบันจะมีการแต่งงานนอกพื้นที่มากขึ้น ต่างจากเดิมจะแต่งงานกันในห้องถิ่นแห่งนี้ มีความหลากหลายขึ้น เนื่องจากมีคนภายนอกเข้ามา เช่น ภาษาพูดที่จากเดิมเป็นคำที่แข็งกระด้าง ก็มาเปลี่ยนเป็นคำที่นุ่มนวลขึ้น ส่วนคำสินสอดนับวันก็จะยิ่งเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ตามกระแสเศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งบ่งชี้ถึงระดับฐานะทางเศรษฐกิจในสังคม ส่วนการจัดงานในปัจจุบันนั้น จะเป็นไปในเชิงธุรกิจ จะมีการจัดงานอย่างหรูหราทั้งสถานที่และชุดของคู่บ่าวสาว สิ่งของทุกอย่างที่ใช้ในการจัดงานก็จะเช่าเกือบทั้งหมด ซึ่งต่างจากเดิมที่จะมีเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องมาช่วยเหลือกันก่อนการจัดงานจนถึงหลังการจัดงาน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านพิธีกรรม

การเกิด พิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการเกิดของคนในห้องถิ่นยาลอเปลี่ยนแปลงไป มีการทางทางการแพทย์สมัยใหม่เข้ามา ทำให้มีสถานอนามัยประจำตำบล การคมนาคมสะดวกสามารถเข้าถึงโรงพยาบาลแทนการท่าคลออดกับหมอตำแยเริ่มหมดบทบาทลงไป พิธีกรรม “บลิมา” คือการทำหลังการคลอดประมาณหนึ่งสัปดาห์ก็ถูกยกเลิกไป ส่วนการตั้งชื่อบุตรก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อก่อนเช่นกัน คือจากเดิมจะให้ผู้นำศาสนาหรือผู้อาวุโสใน

ท้องถิ่นเป็นคนตั้งให้ โดยจะตั้งชื่อที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหรือเชื่อมโยงกับทางด้านศาสนา แต่ปัจจุบันพ่อแม่ จะเป็นคนตั้งชื่อเอง และชื่อที่ตั้งนั้นจะตั้งตามสมัยนิยม โดยจะเลียนแบบชื่อดาราบ้าง ชื่อคนดังต่าง ๆ หรือชื่อที่ฟังแล้วมันเท่ มากกว่าจะเอาความหมายและความเป็นสิริมงคล

หอยหรือการเสี่ยงโชคของชาวบ้านในท้องถิ่นยาลอ

คนจนเล่นหอย คนรวยเล่นหุ้น เป็นคำพูดที่ติดปากมาช้านานของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นชุมชนหรือหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ก็จะมีการเล่นหอยกันเป็นส่วนใหญ่ เพราะว่าเป็นนิสัยของคนไทยส่วนใหญ่ ก็คือ อยากรวยทางลัด หรือทำงานน้อยแต่ได้เงินมาก ซึ่งเป็นการปลุกฝังความคิดเหล่นี่มาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะชาวบ้านในท้องถิ่นยาลอก็เช่นเดียวกัน ที่มีการเล่นเบอร์เล่นหอยมาช้านาน แต่ในอดีตนั้นจะมีพฤติกรรมในการเล่นที่แตกต่างจากปัจจุบัน คือ สมัยก่อนนั้นจะมีการเล่นเลขท้ายสามตัวของสลากกินแบ่งรัฐบาลที่ออกแค่เพียงเดือนละ ๒ ครั้ง ซึ่งจะมีคนมารับซื้อในหมู่บ้าน ซึ่งกลุ่มที่มั่งคั่งในการเสี่ยงโชคเสี่ยงดวง ก็จะเล่นเพื่อความสนุกสนาน ซึ่งคนหนึ่งจะเล่นกันแค่เพียง ๑๐-๒๐ บาท ต่อครั้ง ถ้าเกิดชคดีถูกหอย ก็นำเงินเหล่านั้นมาฉลองเพื่อนฝูงกันสองสามวัน เหล่านั้นก็หมดไป ก็ถือว่าเป็นการเล่นเพื่อความสนุกสนาน

เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับปัจจุบันแล้วลักษณะการเล่นหอยของชาวบ้านในท้องถิ่นยาลอนี้จะมีความแตกต่างไปจากอดีตมาก นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่มีเบอร์มาเลย์เข้ามาในชุมชน ทำให้ชาวบ้านสิ้นเปลืองเงินในการซื้อเบอร์ซื้อหอยกันมากขึ้น โดยเฉพาะเบอร์มาเลย์ที่ออกถึงสัปดาห์ละ ๓ ครั้ง คือ วันพุธ เสาร์ และอาทิตย์ บางสัปดาห์ก็มีรอบพิเศษ คือวันอังคาร นอกจากนั้น ในแต่ละเดือนก็จะมีหอยจากสลากกินแบ่งรัฐบาล สลากออมสิน สลากรทส. จะเห็นได้ว่า คนที่ชอบเสี่ยงโชคเสี่ยงดวง จะเล่นกันได้แบบวันเว้นวัน

การแบ่งกลุ่มคนชั้นต่าง ๆ

ปัจจุบันในท้องถิ่นยาลอมีการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันไป ในกลุ่มคนชั้นต่าง ๆ ซึ่งอาจจะแยกแยะได้ ๓ กลุ่มด้วยกันคือ

กลุ่มคนจน เป็นกลุ่มคนที่ค่อนข้างมากในสังคมท้องถิ่นยาลอ ลักษณะการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่แล้วจะรับจ้างกรีดยาง ทำไร่ ทำนา หรือบางส่วนก็ไปเป็นกรรมกรตามตัวเมือง ฐานะทางบ้านค่อนข้างลำบาก เพราะครอบครัวเหล่านี้จะมีลูกมาก และลูกหลานก็ไม่ค่อยจะได้รับการเรียนหนังสือ ถ้าเรียนก็จะเรียนเฉพาะภาคบังคับเท่านั้น คือชั้นระดับประถมศึกษา

คนกลุ่มนี้จะมีที่ดินเพียงเป็นที่อยู่อาศัยเท่านั้น บางคนถึงกับไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องอาศัยที่ดินของญาติพี่น้องเป็นที่อยู่อาศัย หรือบางคนไม่มีงานทำเพราะปัจจุบันสวนยางต่าง ๆ เจ้าของสวนยางให้ความตระหนกมากขึ้นในการหาลูกจ้าง จนทำให้บางคนที่ไม่

เคยเป็นลูกจ้างต้องโดนไล่ออกเนื่องมาจากพฤติกรรมต่าง ๆ บางคนก็ต้องออกมาหาของป่า เช่นหน่อไม้เป็นอาชีพ ซึ่งไม่มีความแน่นอน บางวันก็หาได้ บางวันก็หาได้น้อย ซึ่งน่าเห็นใจ เพราะกลุ่มคนเหล่านี้ไม่มีโอกาสที่จะได้ฝึกตัวหรือขยายฐานะทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้น เนื่องจาก คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่แล้วครอบครัวจะมีลูกมาก ไม่ค่อยมีการศึกษาและไม่ส่งลูกหลานเล่าเรียนให้สูง ๆ ทำให้ทรัพย์สินต่าง ๆ พอตกไปรุ่นลูกรุ่นหลานก็ทำให้ยิ่งน้อยลงไปเรื่อย ๆ และคนกลุ่มนี้จะไม่ค่อยได้สัมผัสกับสังคมภายนอก มักนิยมแต่งงานในวงเครือญาติ จึงทำให้ชีวิตตกอยู่ในสภาพความจนความลำบากไม่มีที่สิ้นสุด อีกทั้งไม่มีอาชีพและรายได้ที่แน่นอน ยิ่งบางคนไปลุ่มหลงในเรื่องเบอร์หรือห่วยรวมทั้งการพนันต่าง ๆ จึงทำให้ยิ่งแย่ลงไปอีก

ภาพที่ ๖๗ สภาพบ้านของกลุ่มคนจน

เห็นได้ว่ากลุ่มคนเหล่านี้จะมีความเล่นห่วยมากที่สุด แต่ถึงอย่างไรก็ตาม กลุ่มเหล่านี้ก็ไม่ได้ถูกปล่อยปะละเลยของคนในชุมชน คือจะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างเพื่อนบ้าน แต่กลุ่มคนจนเหล่านี้จะไม่ค่อยมีบทบาทต่าง ๆ ในชุมชน เช่น บทบาททางการเมืองท้องถิ่น เพราะกลุ่มนี้จะไม่ค่อยให้ความสนใจจะสนใจแต่ปากท้องของตนเองและลูกเมียเท่านั้น จึงเป็นเหตุทำให้ตกอยู่ในสถานการณ์ที่เสียเปรียบอยู่ตลอด เพราะว่าบทบาทต่าง ๆ ในสังคมจะตกอยู่ในคนกลุ่มอื่นหรือในวงเครือญาติอื่น

ยังมีปัญหาต่างๆ ในปัจจุบันเข้ามารุมเร้า เช่น ปัญหายาเสพติดในหมู่เยาวชน ลูกหลานของคนกลุ่มนี้ก็ตกเป็นเป้าหมายเป็นจำนวนมาก ยิ่งเป็นการซ้ำเติมให้แก่คนกลุ่มนี้อีก เพราะว่าแทนที่ลูกหลานไปติดยาเสพติดก็ตกเป็นภาระของครอบครัวมากขึ้น เพราะว่าแทนที่ลูกหลานเหล่านี้จะทำมาหากินเลี้ยงตนเองหรือครอบครัวก็ตกเป็นภาระของพ่อแม่ที่ต้องเลี้ยงดูแทน

มีอยู่หลายครอบครัวที่เป็นในลักษณะนี้และยิ่งนับวันปัญหาเสพติดก็ยิ่งเพิ่มอัตราการระบาดเข้าสู่กลุ่มเหล่านี้มากขึ้น อาจจะเนื่องมาจากการศึกษา เพราะคนกลุ่มนี้ไม่มีโอกาสเรียนหนังสือ จึงทำให้มีเวลามากทำให้ถูกชักจูงได้ง่าย พ่อแม่บางคนแก้ปัญหาโดยการให้ลูกแต่งงาน เพื่อที่ลูกจะได้มีความคิด ความอ่านมากขึ้น จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนกลุ่มนี้แต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย โดยเฉลี่ยแล้วกลุ่มคนเหล่านี้จะแต่งงานในช่วงอายุต่ำกว่ายี่สิบปี จะเห็นได้จากตอนที่ไปเกณฑ์ทหาร ในวันที่มีการคัดเลือกทหาร บางคนพาเมียและลูกๆ หนึ่งหรือสองคนไปแล้ว

เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้แต่ละครอบครัวมีลูกมากซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะมีตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป จึงเป็นเหตุทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ไม่มารถที่จะปรับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ต้องหาเงินเพื่อใช้ในแต่ละวันไม่สามารถที่จะเก็บออมได้ โอกาสเข้าถึงเงินทุนต่างๆ ก็ยาก หรือบางคนสามารถเข้าได้ เช่นเงินจากกองทุนหมู่บ้าน ก็ขาดความรู้ที่จะบริหารเงิน ไม่รู้จะนำเงินไปทำอะไร บางคนก็เอาไปดาวนัรรถจักรยานยนต์ก็ยิ่งเป็นการเพิ่มหนี้สินให้แก่ตนเองครอบครัวแต่ถึงอย่างไรกลุ่มคนเหล่านี้ก็ไม่เคยท้อแท้ในโชคชะตาชีวิตของตนเองเพราะเขาอยู่ในสังคมของเขาแบบนี้ใช้ชีวิตตามสถานะของตนเอง ใหม้ใช้ชีวิตฟุ้งเพื่อเหมือนคนรวยแค่นี้ก็อยู่ได้สบายใจแล้วถึงจะลำบากหน่อยก็ตาม

กลุ่มคนชั้นกลาง

เป็นกลุ่มคนที่มีค่อนข้างมากในสังคมท้องถิ่นแห่งพอกๆ กับกลุ่มคนจน คนกลุ่มนี้จะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า จึงทำให้การใช้ชีวิตแตกต่างไปจากคนกลุ่มแรก เพราะคนกลุ่มนี้จะได้รับมรดกสืบทอดจากบรรพบุรุษ ทำให้มีที่ดินทำกิน หรือมีส่วนต่างๆ เช่น สวนผลไม้ สวนบาง บางคนก็ใช้ประโยชน์จากที่ดินว่างเปล่าที่สืบทอดมา ปลูกยางจนกลายเป็นคนมีฐานะดีปัจจุบัน เพราะราคารายางในปัจจุบันมรรคาสูงกลุ่มชนชั้นกลางนี้ส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยมีการศึกษามากนัก บางคนก็ไม่ได้เรียนหนังสือเลย บางคนก็จบเพียงระดับประถมศึกษาเนื่องจากคนกลุ่มนี้มีโอกาสสัมผัสกับสังคมภายนอกจึงทำให้ได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ เข้ามามาก สามารถเป็นช่องทางในการสร้างอาชีพใหม่ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าคนกลุ่มนี้จะไม่ได้อาศัยชีพทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีอาชีพอื่นๆ เช่นการค้าขายต่างๆ การเป็นนายหน้า ตลอดจนเป็นคนนำคนในท้องถิ่นไปประเทศซาอุดีอาระเบีย ทำฮัจ (เมกกะห์) หรือเรียกว่า (โตะแซะห์) ซึ่งบางคนก็ไม่ได้เรียนหนังสืออะไร ภาษาไทยก็พออ่านออก เขียนได้ ส่วนภาษาอังกฤษไม่ได้เลย แต่พวกเขาพอมีพื้นฐานภาษาอาหรับ ซึ่งสามารถสร้างเป็น

อาชีพ ถึงแม้จะมีเพียงปีละครั้ง แต่ก็สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ ล้วนลักษณะการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนชั้นกลางนี้ จะใช้ชีวิตแบบชาวบ้านธรรมดา เพราะว่าส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากชาวนา ชาวไร่ แต่ก็จะมีการพัฒนาชีวิตขึ้นมาเรื่อยๆ เพราะว่าคนกลุ่มนี้จะมีเงินแต่เขาก็ใช้ชีวิตไม่ฟุ้งเฟ้อเป็นคนที่ไม่ถือตัวในสังคม เพื่อนบ้านสามารถพึ่งพาได้เวลามีความเดือดร้อน ซึ่งลูกหลานเจ้าเมืองยาลอเก่าก็ตกอยู่ในชนกลุ่มนี้เป็นส่วนใหญ่ อีกส่วนหนึ่งก็อยู่ในสังคมชั้นสูง

ภาพที่ ๖๘ สภาพบ้านของกลุ่มคนชั้นกลาง

ปัจจุบันกลุ่มชนชั้นกลางนี้จะมีบทบาทในสังคมเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นบทบาททางด้านศาสนา เช่น อีหม่าม คอเต็บ บิหล่าน ครูตาดีกา บทบาททางการเมืองเช่นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. และบทบาทอื่นๆ ในท้องถิ่นจึงเป็นเหตุทำให้คนกลุ่มนี้มีการพัฒนาตนเองขึ้นเรื่อยๆ จะเห็นได้จากบางคนก็ไปศึกษาในระบบ กศน. เพื่อพัฒนาตนเองทางด้านการศึกษา เพื่อที่จะสามารถ อ่าน เขียน ภาษาไทยได้ และคนกลุ่มนี้จะเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้นจะส่งลูกหลานเล่าเรียนกันเป็นส่วนใหญ่และจะส่งให้เรียนในระดับสูงขึ้นด้วย จนเป็นเหตุทำให้ปัจจุบันกลุ่มชนชั้นกลางส่วนใหญ่เป็นคนมีการศึกษา มีอาชีพที่หลากหลาย ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

ลักษณะการดำรงชีวิตจะแตกต่างจากคนกลุ่มแรกอย่างชัดเจนคือกลุ่มชนชั้นกลางจะแต่งงานในช่วงอายุเฉลี่ย ๒๔-๓๐ ปี และจะไม่นิยมแต่งงานในวงเครือญาติ เพราะว่าจะมีการออกไปแต่งงานต่างถิ่น แต่ละครอบครัวก็จะมีลูกน้อยกว่าห้าคนเป็นส่วนใหญ่ เฉลี่ยแล้วอยู่ที่ประมาณ ๓-๔ คน ดังนั้นจึงเป็นเหตุทำให้สามารถขยายฐานะทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้น ทำให้คนกลุ่มนี้สามารถปรับตัวเข้ากับโลกปัจจุบันได้อย่างรวดเร็ว สามารถก้าวทันเทคโนโลยี

ต่าง ๆ ที่เข้ามา แต่กลุ่มชนชั้นกลางเหล่านี้ก็ไม่ได้ลุ่มหลงไปกับกระแสโลกาภิวัตน์มากนัก เพราะส่วนใหญ่แล้วกว่าจะมาถึงจุดนี้ได้ เขาต้องลำบากมาก่อน ดังนั้นจึงทำให้เขารู้จักคุณค่าของการใช้เงิน รู้จักคุณค่าของความเป็นคน ซึ่งบางคนมีเงินมากมายแต่ก็ใช้ชีวิตแบบชาวบ้านธรรมดาทั่วไป ไม่ดีนรหรือแข่งขันทางวัตถุเหมือนกับชนชั้นสูงที่จะมีการแข่งขันอยู่ตลอดเวลา เช่น ยานพาหนะ ประเภทรถยนต์ ที่อยู่อาศัยบ้านเรือนต่าง ๆ ตลอดไปจนถึงค่าสินสอดทองหมั้นของลูกสาว

เหตุนี้เองทำให้คนในกลุ่มชนชั้นกลางนี้ สามารถปรับตัวเข้าได้กับคนทุกคนทุกชนชั้น เข้ากับกลุ่มคนจนก็ได้เพราะว่าเขาไม่มีการถือตัวแต่อย่างใด จึงทำให้คนกลุ่มนี้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ไม่ค่อยเป็นหนี้เป็นสินกับใคร เพราะส่วนใหญ่มีฐานะค่อนข้างดี และใช้ชีวิตไม่ฟุ้งเฟ้ออีกทั้งยังมีบทบาทต่าง ๆ ในสังคม จึงทำให้มีอำนาจในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเองและสังคมให้มีความยั่งยืนต่อไป

กลุ่มชนชั้นสูง

เป็นกลุ่มคนที่มีจำนวนน้อยมากในสังคมท้องถิ่นแห่งนี้คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมีอาชีพรับราชการเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะการใช้ชีวิตของคนกลุ่มนี้จะไม่ค่อยสนใจกับเพื่อนบ้านมากนัก จะอยู่ในสังคมในกลุ่มชนชั้นเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ ไม่ค่อยลดตัวเข้ากับกับชนชั้นอื่น มักจะถือตัวจะใช้ชีวิตแบบฟุ้งเฟ้อ ฟูมเฟื่อย คนกลุ่มนี้บางส่วนมีพื้นฐานมาจากการเกษตร แต่บางคนถึงกับดูถูกคนที่มีความอาชีพทำสวน ทำไร่

ในวงการของคนชั้นสูงจะมีการแข่งขันทางวัตถุกินสูงมาก เช่น รถยนต์ ก็จะใช้รุ่นใหม่ๆ ที่เพิ่งออก บ้านเรือนต่าง ๆ จะสร้างกันใหญ่โตเพื่ออวดกัน บ้านของใครใหญ่กว่า ราคาแพงกว่า ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้กลุ่มนี้ดูภายนอกแล้วอาจจะหรูหราแต่ก็เป็นหนี้เป็นสินกันมากมายแต่ก็มีจุดเด่นอยู่ที่สังคมให้ความยอมรับ นอกจากการแข่งขันต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ปัจจุบันมีการแข่งขันที่แปลกเข้ามาก็คือ การแข่งขันค่าสินสอดทองหมั้นของลูกสาว ซึ่งมีมากในชนชั้นสูง ซึ่งเห็นได้จากกรณีของลูกสาวข้าราชการคนหนึ่ง ได้ส่งลูกสาวไปศึกษาที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ช่วงที่ลูกสาวกำลังศึกษาอยู่นั้นก็ได้เจอกับผู้ชายที่ถูกใจ และได้ศึกษาดูใจกันจนกลายเป็นแฟนกัน วางเป้าหมายด้วยกันว่าเมื่อเรียนจบแล้วก็จะแต่งงานกันเมื่อทั้งคู่เรียนจบแล้ว ฝ่ายชายก็ส่งให้ผู้หญิงไปสู้ออและเจรจาเรื่องสินสอดทองหมั้นพ่อแม่ของผู้ชายหญิงเรียกค่าสินสอดสองแสน เป็นการสร้างความตกใจให้แก่พ่อแม่ฝ่ายชายเป็นอย่างมาก เพราะเท่าที่เขารู้มาในท้องถิ่นแห่งนี้ค่าสินสอดถ้าเป็นคนที่มีงานเป็นหลักเป็นฐานสูงสุดก็ประมาณหนึ่งแสนห้าหมื่นบาท แต่ลูกสาวของคนนี้เพิ่งเรียนจบยังไม่มียานเป็นหลักเป็นฐาน ประกอบกับเด็กทั้งคู่ก็คบดูใจกันมาตั้งแต่สมัยยังศึกษาอยู่จึงขอให้ลดค่าสินสอดลงหน่อย แต่พ่อแม่ของผู้ชายหญิงไม่ยอม อาจจะเนื่องจากกลัวว่าจะเสียหน้าเพราะว่าตนเองเป็นคนมีหน้ามีตาในสังคม และลูกสาวก็เรียนจบจากมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ จนในที่สุดพ่อแม่ของผู้ชายก็ถอนตัว ทำให้เด็กทั้งสองที่รักกันมาไม่ได้ลงเอยด้วยการแต่งงาน

อย่างที่หวังเอาไว้ หลังจากนั้นประมาณสองนี้ก็ได้มีคนเข้ามาสู่ขอลูกสาวบ้านนี้อีก พ่อแม่ของฝ่ายหญิงก็เรียกเก็บค่าสินสอดสองแสนห้าหมื่นบาท ฝ่ายชายก็ตกลงเพราะเป็นคนที่มีฐานะ จึงตกลงแต่งงานกันซึ่งการสร้างควมโง้งมากเพราะค่าสินสอดสูงเป็นประวัติการณ์ ก่อนหน้านี้สูงสุดอยู่หนึ่งแสนห้าหมื่นบาท และคงจะเพิ่มอัตราสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ตราบใดที่ยังมีการแข่งขันกันอย่างนี้

ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้เกิดช่องว่างในสังคมมากขึ้น เพราะว่าคนรวยเลือกแต่งงานกับคนที่รวยด้วยกันจึงทำให้รวยขึ้นไปอีก ส่วนคนที่จนไม่สามารถขยับตัวเองได้ ต้องแต่งงานในหมู่เครือญาติในหมู่คนจนด้วยกันจึงทำให้ยิ่งจนลงไปอีก ลักษณะการใช้ชีวิตและคุณภาพชีวิตที่ต่างกันนี้ในสังคมแต่เมื่อดูในภาพรวมแล้วสังคมก็ไม่ได้ทอดทิ้งกลุ่มคนจน ถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มชนชั้นสูงบางคนที่มีความเห็นแก่ตัว แต่ชุมชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นชุมชนมุสลิม คนส่วนใหญ่จะเข้าใจหลักของอิสลาม คือคนที่ร่ำรวยต้องมีการแบ่งปัน (การจ่ายซากาต) ให้แก่คนที่มีความเดือดร้อนและคนจน ดังนั้น คนที่มีทรัพย์สินหรือเงินเก็บมากในแต่ละปีก็ต้องมีการคำนวณเปอร์เซ็นต์เพื่อนำเงินส่วนนั้นไปแจกจ่ายให้แก่คนจน จุดนี้เองเป็นการลดช่องว่างในสังคมลงได้ ส่วนคนร่ำรวยบางคนก็หลีกเลี่ยงการจ่ายซากาต ถึงแม้จะมีเงินมากแต่ก็จะหาความสุขทางจิตใจไม่ได้

การศึกษา

ประชากรในท้องถิ่นยาลอส่วนใหญ่แล้วจะเป็นมุสลิมประมาณ ๙๐ % ส่วนอีก ๑๐ % จะเป็นไทยพุทธและจีน ซึ่งชาวมุสลิมในช่วงก่อนปี พ.ศ. ๒๕๒๐ จะไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการศึกษา อาจจะเป็นเพราะว่าในสมัยก่อนนั้นทรัพยากรในท้องถิ่นมาก เมื่อบุตรโตขึ้นพ่อแม่ก็จะส่งเข้าเรียนโรงเรียนประถม พอจบประถมก็จะมาช่วยพ่อแม่ที่บ้าน ซึ่งบางคนช่วยเหลือพ่อแม่เลี้ยงน้อง ช่วยพ่อแม่ทำงาน ก็ไม่ทันจบชั้นประถมก็มีเป็นส่วนใหญ่ ส่วนชั้นมัธยมในท้องถิ่นยังไม่มี จะมีก็แต่ในตัวเมืองยะลา ซึ่งในช่วงนั้นการคมนาคมยังไม่สะดวกเหมือนในปัจจุบัน จึงทำให้โอกาสทางการศึกษาไม่ค่อยมี และคนในท้องถิ่นยาลอในช่วงนั้นยังไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการศึกษา ค่านิยมทางการศึกษายังไม่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ส่วนใหญ่แล้วก็จะส่งลูกหลานศึกษาธรรมทางด้านศาสนา คือ ส่งไปยังปอนาะ ซึ่งในท้องถิ่นก็จะมีปอนาะเก่าแก่อยู่มาก คือ ปอนาะยาลอ เพื่อให้ลูกโตขึ้นมาเป็นคนที่มีคุณธรรม มีความรู้ในการประกอบศาสนกิจต่าง ๆ และสามารถกลับมาสอนคนในชุมชนและเป็นแบบอย่างของคนในท้องถิ่น ดังนั้น จะเห็นได้ว่าปัจจุบันคนที่มียายุตั้งแต่ ๓๕ ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่แล้วจะเขียนภาษาไทยไม่ได้ อ่านภาษาไทยไม่ออก ส่วนคนที่มีความสนใจก็จะเริ่มเรียนโดยการเรียนนอกระบบโรงเรียน คือ กศน. ที่ปัจจุบันมีบริการถึงท้องถิ่นแล้ว

ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ประชากรในท้องถิ่นมีจำนวนเพิ่มขึ้นไม่เพียงพอกับทรัพยากรในท้องถิ่น ทำให้เยาวชนในท้องถิ่นเมื่อจบประถมศึกษาแล้วหันมาประกอบอาชีพรับจ้าง เป็นลูกจ้างก่อสร้างตามเมืองยะลา เนื่องจากการคมนาคมต่าง ๆ ค่อนข้าง

สะดวกแล้ว บางคนก็ออกไปทำงานรับจ้างที่ประเทศมาเลเซีย ตรงนี้เองที่เป็นจุดเปลี่ยนผันทางการศึกษา พ่อแม่บางคนก็เริ่มคุณค่าทางการศึกษา เพราะเห็นคนที่มีการศึกษาสูงจบมา มีงานทำดี ๆ ไม่ต้องลำบากไปรับจ้างหรือไปเป็นกรรมกร แต่ก็ เป็นความคิดของคนที่มีฐานะดีในท้องถิ่นนั้น คนส่วนใหญ่ที่มีฐานะยากจนก็ยังขาดโอกาส เพราะการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นต้องใช้ค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นเหมือนกัน จึงเป็นเหตุคนที่มีฐานะยากจนเหล่านี้ยังมองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ส่งให้ลูกเรียนแค่ชั้นประถมศึกษาเท่านั้น

หลังจากประถมแล้วถ้าเป็นผู้ชายก็จะไปรับจ้างตามโรงงานหรือเป็นกรรมกร ถ้าเป็นผู้หญิง อยู่ได้ ๒-๓ ปี ก็จะแต่งงาน จะเห็นได้ว่าสมัยก่อนผู้หญิงแต่งงานในช่วงอายุน้อยประมาณ ๑๕-๑๘ ปี และจะไม่ส่งเสริมให้ผู้หญิงได้เรียนสูง ๆ อาจจะเป็นเพราะความคิดที่ว่าผู้หญิงไม่ควรออกไปทำงานนอกบ้าน ดังนั้น จะเรียนสูง ๆ ไปทำไม ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ผู้หญิงในสมัยนั้นจึงไม่มีโอกาสจะได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ยิ่งคนที่มีความดีก็ยิ่งไม่มีสิทธิ์ เพราะถ้ากำลังเรียนอยู่ มีคนมาสู่ขอพ่อแม่ก็จะให้แต่งงาน ก็ต้องหยุดเรียนไป นอกจากคนที่พ่อแม่เห็นคุณค่าของการศึกษาจริง ๆ ให้ลูกเรียนจบก่อนแล้วค่อยแต่งงาน แต่ก็มีเป็นส่วนน้อยมากที่มีความคิดแบบนี้

จะเห็นได้ว่าในสมัยนั้นโอกาสทางการศึกษาของผู้ชายจะมีมากกว่าผู้หญิง แต่ชีวิตจริงของคนก็ไม่ได้มีความแน่นอนจนเสมอไป บางคนพ่อแม่เป็นคนมีฐานะดี มีโอกาสที่จะเรียนสูง ๆ แต่ก็ไม่ได้สร้างโอกาสให้ตัวเอง เรียนไปเที่ยวไปพร้อมกับดิงยาเสพติดมาเป็นเพื่อน จนในที่สุดก็เรียนไม่จบ ซึ่งปัญหานี้ไม่ได้เกิดขึ้นในท้องถิ่นยาลอเท่านั้น แต่ก็มีอยู่ทั่วประเทศ คือ คนรวยที่เลี้ยงลูกด้วยความสบายเกินไป ตามใจลูกทุกอย่าง ถ้าลูกรักก็รักไป แต่ถ้าลูกไม่รักในที่สุดลูกก็จะเสียคน พ่อแม่เสียใจ ในทางกลับกันคนที่มีฐานะทางบ้านไม่ค่อยดี แต่มีความมุ่งมั่น เรียนไปทำงานเลี้ยงตัวเองไป จนในที่สุดก็สามารถเรียนจบได้ สามารถหาความมั่นคงให้ชีวิตได้

ปอเนาะยาลอ เป็นปอเนาะเก่าแก่ของชุมชนท้องถิ่นนี้ ที่เคยเป็นสถานศึกษาทางด้านศาสนา เป็นสถานที่อบรมทางด้านจริยธรรม คุณธรรม ให้แก่คนในท้องถิ่น ซึ่งทุกคนส่วนใหญ่มีโอกาสที่จะศึกษา เพราะว่าอยู่ในท้องถิ่น ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ก็ไม่มากนัก แต่ก็ได้เรียนเฉพาะด้านศาสนาอย่างเดียวเพราะไม่เปิดสอนสายสามัญ ดังนั้น ก็จะมีบางคนที่เข้าไปเรียนศาสนาก่อนเพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต แล้วค่อยออกมาเรียนสามัญต่อเพื่อเรียนรู้สังคมและการเปลี่ยนแปลงของปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าคนมุสลิมในท้องถิ่นยาลอจะเรียนทั้งศาสนาและสามัญ จนเป็นเหตุทำให้ช่วงต่อมาเกิดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาเกิดขึ้นในท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียงที่สอนทางด้านศาสนาควบคู่การสอนสายสามัญ และปัจจุบันก็มีสายอาชีพเข้ามาด้วย เป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาแก่คนในท้องถิ่นกว้างขวางขึ้น

เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ทางรัฐบาลได้สนับสนุนทางด้านงบประมาณให้แก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาที่จดทะเบียนเป็นมูลนิธิ โดยจ่ายเป็นค่าหัวต่อจำนวนนักเรียน ดังนั้น จึงทำให้ผู้บริหารนักเรียนต้องหานักเรียนในท้องถิ่นและบริเวณรอบนอกเพื่อให้ได้นักเรียนมากที่สุด โดยใช้สื่อหรือการดึงดูดนักเรียนโดยมีรถรับส่งนักเรียนถึงหน้าบ้าน และมี

การเรียนฟรี ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น และจะมีเครือข่ายในการหานักเรียนเข้ามาเรียนโดยผู้นำชุมชนต่าง ๆ และครูที่สอนอยู่ในโรงเรียน

ช่วงนี้เองทำให้คนในท้องถิ่นทยอยลาออกมาเรียนต่อในระดับมัธยมเป็นมากขึ้น เพราะว่ามีโรงเรียนอยู่แล้วในท้องถิ่น แต่ละโรงเรียนก็จะมีรถรับส่งถึงบ้านและมีนักเรียนที่จบในระดับมัธยมมีการศึกษาในระดับอุดมศึกษามากขึ้น เพราะว่าในช่วงที่เรียนมัธยมศึกษา นั้น จะมีวิทยากรจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มาแนะแนวให้นักเรียนที่ใกล้จะจบชั้น ม.๖ ประกอบกับมีกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาของรัฐบาลที่ให้กู้ยืมได้ถึงระดับอุดมศึกษา จึงเปิดโอกาสให้คนที่มีความรู้ทางบ้านไม่ค่อยดีก็สามารถที่เรียนได้ จึงเป็นเหตุให้มันักเรียนได้ศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ในเมืองยะลา ต่างจังหวัด ตลอดจนไปศึกษาต่อในกรุงเทพฯ ก็มีเป็นจำนวนมากจนกลายเป็นค่านิยมของคนในท้องถิ่นในการไปศึกษาต่อกรุงเทพฯ และมีสถาบันการศึกษาของเอกชนจากกรุงเทพฯ ลงมารับนักศึกษาในกรุงเทพฯ กันมาก บางคนก็ไปศึกษาอย่างจริงจังจบมาก็มีมาก แต่ก็มีบางคนไปลุ่มหลงกับเมืองใหญ่จนเป็นเหตุให้เรียนไม่จบก็มี

เมื่อการศึกษากลายเป็นค่านิยมเบื้องต้นของคนในท้องถิ่นไปแล้ว ทำให้ค่านิยมพื้นฐานในอดีตได้หมดไป เช่น ผู้หญิงที่แต่งงานอายุยังน้อยประมาณ ๑๖-๑๘ ปี เริ่มหมดไป เพราะถ้ามีลูกสาวที่กำลังศึกษาอยู่พ่อแม่ก็จะไม่ให้ หรือรอให้ศึกษาจบก่อน ผู้หญิงมีโอกาที่จะศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นและมีแนวโน้มคนที่จบในระดับปริญญาตรีจะมีผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เพราะว่าผู้หญิงจะเป็นคนสนใจและตั้งใจทางด้านการศึกษา ส่วนผู้ชายก็จะมีส่วนน้อยมากที่จะสนใจในการศึกษา ผู้ชายส่วนใหญ่ก็จะจบแค่ระดับมัธยมศึกษา

จากการไปศึกษาต่อของคนในท้องถิ่นทำให้คนในท้องถิ่นมีการปรับตัวเพื่อก้าวให้ทันกับโลกยุคปัจจุบัน เดียวนี้แต่ละบ้านก็มีคอมพิวเตอร์ที่เปรียบเสมือนกับทีวีแต่ก่อนแล้ว นอกจากนั้น ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านแนวคิดต่าง ๆ การแต่งกาย อาชีพ ซึ่งเห็นได้ว่าเด็กรุ่นใหม่ส่วนใหญ่จะไปศึกษาต่อในเมืองยะลาตั้งแต่ชั้นอนุบาล เมื่อถึงระดับอุดมศึกษาก็จะไปศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ จึงทำให้ไม่มีโอกาสที่จะเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น เรียนจบออกไปกล้าจับจอบ จับเสียม ไม่กล้าลงเหยียบขี้โคลนในทุ่งนา ทุ่งนาเริ่มร้าง เพราะว่าคนรุ่นใหม่ มักจะสนใจทำงานบริษัท หรือรับราชการ

เนื่องจากปัจจุบันมีนักศึกษาที่จบระดับปริญญาตรีในท้องถิ่นทยอยมีจำนวนมาก เมื่อจบออกมาก็ไม่มีงานรองรับ ก็ต้องขึ้นอยู่กับโชคของแต่ละคน ถ้ามีเส้นสาย มีนามสกุลดี ๆ ก็จะได้งานเร็วหน่อย แต่ถ้าคนธรรมดาทั่วไปก็ต้องรองานไปก่อน เพราะปัจจุบันคนมีจำนวนมาก แต่ทรัพยากรมีจำนวนจำกัด ดังนั้น จึงอยากให้ทางรัฐบาลเข้ามาส่งเสริมในจุดนี้ เพราะว่านับปีก็จะมีคนจบออกมามากขึ้นทุกปี แต่งานรองรับไม่มี ไปสอบแข่งขันก็สู้เด็กนายเด็กท่านไม่ได้ ซึ่งถ้าไม่แก้ไขก็อยู่ระบบนี้ตลอดไป คนว่างงานก็จะเพิ่มขึ้นทุกปี

ทัศนคติที่แตกต่างของคนต่างวัย

เนื่องจากโลกปัจจุบันมีเป็นยุคแห่งการสื่อสารไร้พรมแดนจึงทำให้เด็กรุ่นใหม่ที่เกิดมาในยุคนี้จึงมีความคิด วิถีชีวิตแตกต่างไปจากคนรุ่นเก่าๆ เร็วกว่าคนที่อาศัยอยู่ท้องถิ่นรอบนอก แต่เนื่องจากคนในท้องถิ่นรอบนอกอย่างท้องถิ่นยาลอกลังไปศึกษาตามตัวเมืองยะลาลากันมากขึ้นหรือบางส่วนก็ขึ้นไปเรียนต่อในเมืองใหญ่ในกรุงเทพฯ จะต่างจากเดิมที่คนมีฐานะดีเท่านั้นที่สามารถขึ้นไปเรียนต่อในกรุงเทพฯ แต่ปัจจุบันมีทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาเข้ามา จึงทำให้คนทั่วไปสามารถขึ้นไปเรียนได้

เหตุนี้เองจึงทำให้เด็กรุ่นใหม่หลงอยู่กับสิ่งใหม่ๆ เกิดมาท่ามกลางความสะดวกสบาย ได้สัมผัสกับสังคมเมือง จึงทำให้คนรุ่นใหม่หลงอยู่กับสิ่งใหม่ๆ ลืมพื้นฐานดั้งเดิมของตนเองใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ที่มุ่งเรียนเพื่อหวังว่าจบออกมาสามารถหางานดี ๆ ทำให้มีความคิดที่ว่าอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพที่ไม่เกียรติจึงหันหลังให้กับอาชีพของบรรพบุรุษที่มีการปฏิบัติกันมา โดยเฉพาะการทำนา ในปัจจุบันจะเห็นว่ามีนาส่วนใหญ่จะร้างไปหมด ดังนั้นจึงทำให้ทัศนคติของคนในปัจจุบันมุ่งหวังที่จะหาประโยชน์ใส่ตนเอง เริ่มมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น อำนาจเงินเป็นใหญ่ ทุกอย่างจะมีการแข่งขัน ชิตีชิงเด่น แม้กระทั่งความสวยความงาม การทำงาน ตำแหน่งหน้าที่จึงทำให้คุณธรรมของคนยุคใหม่เริ่มน้อยลง มีการยึดติดกับวัตถุกันมากขึ้น ดังนั้นจึงเป็นเหตุทำให้ประเพณี วัฒนธรรม และความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมเริ่มเปลี่ยนไป

จากเดิมในท้องถิ่นยาลอจะทำกิจกรรมใด ก็มีการขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านหรือเรียนกว่าการลงแขก แต่ปัจจุบันระบบนี้ได้หายไปทุกการกระทำก็จะใช้เงินเป็นสินจ้าง จึงเป็นผลทำให้เกิดความห่างเหิน โดยเฉพาะระบบเครือญาติ เด็กรุ่นใหม่จะไม่ค่อยให้ความสำคัญยิ่งทำให้ความสัมพันธ์นี้เริ่มหมดไป การอยู่ร่วมกันช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ก็เริ่มหมดไปเช่นกัน

ดังนั้นความเป็นเมืองยะลาที่มีความเติบโตและความเจริญเข้ามาเร็วก็ยิ่งทำให้วิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่เกิดท่ามกลางยุคเทคโนโลยี ยุคแห่งความสะดวกสบาย สื่อและการสื่อสารต่างๆที่มีความทันสมัย จึงทำให้คนรุ่นใหม่ขาดความอดทน ไม่ค่อยยอมรับความลำบากและความเจริญเหล่านี้แพร่เข้าสู่ท้องถิ่นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เคียง อย่างท่าสาป หน้าถ้ำ ไปจนถึงยาลอ จึงเป็นผลทำให้ทัศนคติของคนรุ่นใหม่มีความแตกต่างจากคนรุ่นก่อนๆ ดดยสิ้นเชิง ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้สังคมในปัจจุบันแก้ปัญหาด้วยการพึ่งยาเสพติด การมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานหรือในวัยเรียนกลายเป็นเรื่องธรรมดาของคนสมัยนี้ ส่วนการศึกษาก็จะเน้นการศึกษาสายสามัญหรือสายอาชีพเป็นส่วนใหญ่ เป็นผลทำให้ไม่ค่อยมีคนเห็นความสำคัญการศึกษาด้านศาสนา ที่เน้นการศึกษอบรมคุณธรรม และจริยธรรมตลอดจนพื้นฐานการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม ดังนั้นเมื่อการศึกษาในปัจจุบันมุ่งที่จะพัฒนาให้คนเก่งทางด้านความรู้ วิชาการมากกว่า โยเด็กจะขาดคุณธรรมจริยธรรม ก็ยิ่งทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับสังคมมากขึ้น

ส่วนทัศนคติของคนรุ่นก่อนนั้น ถ้าคนมีการศึกษาพอเป็นพื้นฐานบางส่วนก็ยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะคนที่อยู่ในชุมชนเมืองเนื่องจากปัจจุบันทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงในทุกๆด้าน เทคโนโลยี วิทยุ สื่อสาร หรือหนังสือพิมพ์ โทรศัพท์มือถือ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนยุคใหม่ในปัจจุบัน ไข่ไปในทางที่ผิดวัตถุประสงค์จากแต่ก่อนชายหญิงจะจับกันต้องมีกาฝากบอกเพื่อน ส่งจดหมาย ไป ๒-๓ วัน กว่าจะถึง แต่โทรศัพท์มือถือ ๒-๓ นาทีก็ถึงที่นัดหมาย แต่สำหรับกลุ่มคนรุ่นก่อนที่อยู่นอกชุมชนเมือง ที่อยู่ตามท้องถื่นจะไม่ค่อยสนใจกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ จะมีการใช้ชีวิตแบบเดิม คือ ทำนา ทำสวน ทำไร่ กรีดยาง เป็นคนที่อดทนกับความยากลำบาก แต่กลุ่มคนนี้ก็เริ่มมีความคิดที่จะส่งเสริมให้ลูกหลานมีการศึกษากันมากขึ้น จะเห็นได้ คนที่อยู่ในท้องถื่น เริ่มได้รับการศึกษามากขึ้น แต่กลุ่มคนรุ่นเก่าเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจเทคโนโลยีหรือสิ่งอำนวยความสะดวก เมื่อคนในท้องถื่นเริ่มมีการศึกษามากขึ้น เริ่มมีอาชีพที่หลากหลายขึ้น ถึงพ่อแม่ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกเหล่านี้ แต่ลูกๆ ก็จะซื้อมาใช้ในบ้าน

แต่ถึงอย่างไรสิ่งที่คนรุ่นเก่ายอมรับไม่ได้และทำใจให้ยอมรับไม่ได้ คือความเสรีทางเพศ หรือการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนในสังคมปัจจุบัน เพราะว่าสิ่งเหล่านี้ทำให้เสื่อมทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ไม่ว่าจะเป็นของไทยพุทธหรือไทยมุสลิม และเป็นการทำลายพื้นฐานของสังคมท้องถื่นนี้ เพราะกลุ่มคนรุ่นเก่าถือว่าเป็นเรื่องใหญ่มาก ไม่ใช่เป็นเรื่องธรรมดา อย่างที่เด็กวัยรุ่นเก่าเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็ให้การยอมรับ และเข้าใจต่อคนรุ่นใหม่ที่ต้องก้าวทันโลกยุคปัจจุบัน

ความรุนแรงในพื้นที่เป็นเหตุให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไป

ผลกระทบต่อคนจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ในช่วง ๒ ปีที่ผ่านมา

เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ในช่วง ๒ ปีที่ผ่านมา มันส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่มากพอสมควร ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นก็มีทั้งด้านบวกและด้านลบ

พื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถูกทางรัฐละเลยมายาวนานการพัฒนาต่างๆ เข้ามาช้ามาก ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ในพื้นที่มากมาย เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด ปัญหาการศึกษา ปัญหาการว่างงาน ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ได้สะสมมานานโดยไม่มีใครสนใจจะเข้ามาแก้ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรเอกชน แต่เมื่อเริ่มมีเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัด ก็ทำให้หน่วยงานของรัฐและองค์กรต่างๆ เริ่มมาให้ความสำคัญแก่พื้นที่แห่งนี้ โดยเข้ามาแก้ปัญหาต่างๆในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาความยากจน การปราบปรามยาเสพติดและผู้มีอิทธิพล การปรับปรุงคุณภาพทางการศึกษาในพื้นที่ การแก้ไขปัญหาการว่างงานในพื้นที่โดยการจ้างงาน และการรับสมัครงานของหน่วยงานต่างๆในพื้นที่ โดยเปิดโอกาสเฉพาะคนในพื้นที่ซึ่งเป็นเหตุทำให้นักศึกษาที่จบมาแล้วส่วนใหญ่มีงานทำ และคนที่ขาดโอกาสทางการศึกษาก็สามารถเข้ารับการการศึกษาได้ ซึ่ง

เป็นความพอใจให้แก่คนในพื้นที่ได้ระดับหนึ่ง โดยความรู้สึกว่าทางรัฐยังให้ความสำคัญแก่ดินแดนนี้อยู่ ถึงแม้ว่าการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นั้น ไม่อาจจะทำให้สถานการณ์คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้นก็ตาม แต่คนในพื้นที่ก็ยังคงมีความอบอุ่นใจที่คนในพื้นที่ได้มีโอกาส มีงานทำ มีโอกาสทางการศึกษา มีโอกาสเข้าถึงสิ่งที่รัฐพัฒนาสู่ดินแดนแห่งนี้ ซึ่ง ซึ่งคนส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับมาก่อน ก่อนหน้าที่จะมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นในพื้นที่

นับตั้งแต่ที่มีสถานการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้น ก็ทำให้ลูกหลานของคนในพื้นที่ซึ่งจบการศึกษาในระดับต่าง ๆ และสาขาวิชาต่าง ๆ ได้มีงานทำกันเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากมีโครงการของรัฐเข้ามาช่วยในการแก้ไขปัญหาการว่างงาน ซึ่งก็เป็นการแก้ไขปัญหาได้ระดับหนึ่ง

ในทางกลับกันเมื่อมองกลับไปในอดีตด้านหนึ่ง ก็มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากพอสมควร เพราะนับตั้งแต่ที่มีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นเป็นรายวันในพื้นที่แห่งนี้ ทำให้คนในพื้นที่ประสบความเดือดร้อน บางรายก็ต้องพบกับความสูญเสีย ไม่ว่าจะเป็นลูกหลานหรือบุคคลใกล้ชิด ตลอดจนทรัพย์สินต่าง ๆ ร้านค้าในพื้นที่มีรายได้ลดลง ร้านค้าต้องปิดร้านเร็วขึ้น ผู้คนที่มาจับจ่ายซื้อของก็ลดลง เพราะไม่มีลูกค้า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวันทำให้ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจในพื้นที่ รวมทั้งความปลอดภัยในการดำรงชีวิต ต่างคนต่างอยู่ด้วยความหวาดระแวง ไม่มั่นใจต่อสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นช่วงเวลากลางวันหรือกลางคืน โดยเฉพาะหลังจากเวลาประมาณ ๑-๒ โมง ทุกคนต่างก็จะเข้าบ้าน ปิดประตู ไม่ค่อยออกเที่ยวยามราตรี ซึ่งต่างจากสมัยก่อน ตามดงเมืองยะลาในเวลาเที่ยงคืนก็ยังมีผู้คนพลุกพล่านอยู่ แต่เมื่อมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้น ทำให้ในดงเมืองยามค่ำคืนเงียบสงัด ตามท้องถนนชุมชนหรือหมู่บ้านต่าง ๆ ก็เงียบเหมือนกัน เพราะต่างคนต่างเข้าบ้านในยามค่ำคืน

การดำรงชีวิตประจำวันต่างคนต่างก็อยู่ด้วยความหวาดระแวง เพราะเหตุการณ์หรือเหตุร้าย ๆ อาจจะเกิดได้ทุกเมื่อแบบไม่คาดคิด โดยเฉพาะคนที่ขับขีรถจักรยานยนต์ต้องระมัดระวังคอยมองกระจกมองหลัง ซึ่งคนส่วนใหญ่บอกว่ารู้สึกไม่ค่อยดีเลย เมื่อมีคนขับรถตามหลัง มันเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ทุกคนต้องอยู่ด้วยความวิตกกังวลและความหวาดกลัว ยิ่งคนบางคนที่ผ่านมาประสบพบเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ต่อหน้าต่อตาทำให้ฝังใจกับเหตุการณ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อจิตใจเป็นอย่างมาก แต่ถึงจะมีความวิตกกังวลหรือหวาดกลัวแค่ไหน ทุกคนต่างคนต่างก็ต้องออกไปทำมาหากินเพื่อเลี้ยงครอบครัว ซึ่งบางคนก็ต้องทำใจ หรือปลอบใจตัวเองบ้าง โดยนึกถึงว่าคนเราเมื่อไม่ถึงเคราะห์เหตุการณ์ร้าย ๆ คงจะไม่เกิด เพราะเราไม่ได้เป็นศัตรูกับใคร ไม่ได้ไปสร้างความเดือดร้อนให้ใคร

ส่วนผลกระทบต่อเศรษฐกิจในพื้นที่ก็มีมากพอสมควร เพราะนับตั้งแต่มีเหตุการณ์ความไม่สงบ การลงทุนต่าง ๆ ชะงักลง ร้านค้าต่าง ๆ ปิดร้านเร็วขึ้น บางร้านก็ต้องปิดในวันศุกร์ ผู้คนก็ออกมาจับจ่ายน้อยลงเป็นเหตุทำให้บางร้านค้าต้องปิดกิจการลง เพราะประสบกับความขาดทุนและไม่มั่นใจความปลอดภัยจากสถานการณ์ บางร้านก็พออยู่ได้เนื่องจากมีลูกค้าประจำอยู่บ้าง ส่วนทางด้านการศึกษาของนักเรียน ทำให้นักเรียนเรียนไม่เต็มที่ และ

ไม่ต่อเนื่อง เพราะเมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นบางโรงเรียนก็ต้องปิด ทำให้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาของนักเรียนในพื้นที่ บางโรงเรียนที่อยู่ในจุดล่อแหลม หรือพื้นที่เสี่ยง เด็กนักเรียนก็ไม่ค่อยได้รับการศึกษาเต็มที่เหมือนเด็กที่เรียนในเมือง ซึ่งก่อนหน้านี้คุณภาพของการศึกษาก็ต่างกันอยู่แล้ว ยังมีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้น ยังเป็นการซ้ำเติมให้เด็กในชนบทเสียเปรียบทางการศึกษามากขึ้น

ส่วนผลกระทบระยะยาวก็คือผลกระทบด้านจิตใจและความรู้สึกซึ่งคงต้องใช้เวลานานที่รักษาเยียวยา เพราะนับแต่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งทางภาครัฐยืนยันว่าสามารถแก้ปัญหาให้ดินแดนแห่งนี้จะกลับมาสู่ความสันติ เหตุการณ์ก็ยังเกิดขึ้นอยู่เรื่อยๆ จึงทำให้คนในพื้นที่ต้องอยู่ด้วยความหวาดกลัว ความฝันที่จะได้พบเจอความสันติ คนในพื้นที่ก็มองว่าเป็นแค่ฝันเฟื่อง ผลกระทบทางด้านจิตใจนี้ นับวันจะยิ่งเพิ่มมากขึ้น บางคนอยู่กับความหวาดระแวงตลอดเวลา จะไปไหนต้องระวังหน้าระวังหลัง แต่บางคนก็กลัวจนกลัว เพราะว่าทุกคนต้องตื่นนอนทำหากิน ถ้ามีวุ่นวายแล้ว ไม่กล้าออกไปไหน ก็คงต้องอดตายอยู่บ้าน ดังนั้นคนในพื้นที่บางคนถึงกับทำใจ อะไรจะเกิดก็ต้องเกิดช่วยบรรเทาความรู้สึกได้ระดับหนึ่งเพื่อปลอบใจตัวเองเพื่อเผชิญกับโลกในวันพรุ่งนี้ต่อไป

ความหวังสุดท้ายของคนในพื้นที่ คือ อยากให้เหตุการณ์ต่างๆ คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น กลับมาเป็นปกติสุขเหมือนก่อน เหมือนที่เคยเป็นมา แต่ตราบดีที่ความหวังเหล่านั้นยังไม่สมหวัง หรืออาจจะเป็นแค่ความหวังลมๆ แล้งๆ ทุกคนก็ต้องยอมรับ และต้องต่อสู้กับชีวิตต่อไปอย่างมีสติ ไม่เครียดไปตามเหตุการณ์ ต้องมีความหนักแน่นและอดทนคิดเสียว่าเมื่อฝนตกหนักหลังฝนซาแล้วอากาศจะสดชื่น แจ่มใส เราจะได้พบกับความสันติสุขอีกครั้งหนึ่ง

ความรู้สึกของคนในพื้นที่ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ความรู้สึกของนายดินสอ^{๒๑} ซึ่งเป็นเยาวชนที่กำลังศึกษาในท้องถิ่น เขามีความรู้สึกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ญาติที่เสียชีวิตไปนั้นมีความหลงผิด ไปเชื่อคำชักจูงของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งทั้ง ๆ ที่รู้ว่าหัวหน้ากลุ่มเป็นใคร โดยเฉพาะเยาวชนที่หลงผิดไปก่อเหตุในวันนั้นส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเยาวชนที่กำลังศึกษา เป็นคนเรียบร้อย เรียนเก่ง และไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งเมื่อเกิดเหตุการณ์นี้แล้วสร้างความประหลาดใจแก่ครอบครัวและคนในชุมชนเป็นอย่างมาก เรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทางครอบครัวไม่เคยรับทราบข้อมูลอะไร เพราะว่าเยาวชนที่ไปก่อเหตุในวันนั้นจะเก็บไว้เป็นความลับ รู้กันเฉพาะในกลุ่มเท่านั้น โดยเฉพาะในวันที่จะก่อเหตุก็ไม่ได้ส่งลากับครอบครัวแต่อย่างใด ซึ่งเขาก็รู้สึกเสียใจมากกับความสูญเสียในครั้งนี้ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่มีความรุนแรงที่สุดในชีวิตของเขาที่เกิดขึ้นมา

^{๒๑} จากการสอบถามนายดินสอ (นามสมมติ) เป็นเยาวชน ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกับผู้ที่เสียชีวิตในเหตุการณ์วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๔๗ ที่ชุมชนบ้านเนียง

ในทางกลับกัน เมื่อเรามองอีกด้านหนึ่ง มีความรู้สึก ว่า เจ้าหน้าที่ที่ได้กระทำที่รุนแรงเกินเหตุ เพราะว่าทางกลุ่มผู้ที่หลงผิดที่ก่อเหตุชุมนุมชนบ้านเนียง เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๔๗ ทุกคนไม่มีอาวุธปืนแม้แต่คนเดียว มีแต่มีดสั้น หนังสติ๊ก เท่านั้น ซึ่งทางเจ้าหน้าที่น่าจะมียุทธวิธีจับกุมหรือวิธีอื่น ๆ ที่ไม่ใช่การยิงทิ้งเหมือนผักเหี่ยวปลาตายเกลื่อนถนน ซึ่งทางผู้ที่หลงผิดก็ไม่มีอาวุธต่อสู้เจ้าหน้าที่ได้อยู่แล้ว ซึ่งจุดนี้เองสร้างความเสียความรู้สึกต่อครอบครัวและคนในชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะชาวบ้านจะหมดความศรัทธาต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเหตุดังกล่าวก็น่าเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ซึ่งแต่ละพื้นที่ก็มียอดตายเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการตัดสินใจที่ผิดพลาดของเจ้าหน้าที่ เป็นเหตุทำให้เหตุการณ์บานปลายมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธ มุสลิม และจีนในพื้นที่ จากเหตุการณ์ดังกล่าวไม่มีผลกระทบแต่อย่างใด เพราะชาวมุสลิมทุกคนในพื้นที่มีความเข้าใจว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ใช่ความขัดแย้งทางด้านศาสนาแต่อย่างใด ทุกวันนี้ทั้งชาวพุทธ มุสลิม และจีนก็อยู่ร่วมกันได้ มีการพึ่งพาอาศัยกัน ทำธุรกิจร่วมกัน ซึ่งปัจจุบันนี้ชาวไทยพุทธที่อยู่หน้าถ้ำก็ได้เข้าหาสัตว์ป่าตามชุมชนมุสลิม เช่น กระรอก ตะพาบน้ำ แล่นหรือตัวเหี้ยได้อย่างปกติ ไม่มีปัญหาอะไรเหมือนกับคนข้างนอกมองอยู่

ดังนั้น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจึงพอที่จะเป็นอุทาหรณ์แก่บุคคลต่าง ๆ ก็คือ ด้านเยาวชนที่กำลังหลงผิดอยู่ก็ควรจะกลับตัวกลับใจเมื่อได้เห็นความสูญเสียที่เกิดขึ้น และทางครอบครัวหรือผู้ปกครองก็ควรจะสอดส่องดูแลลูกหลานของตนให้ดี อย่าให้ไปเชื่อคำชักจูงของกลุ่มคนต่าง ๆ เพราะเมื่อเกิดความสูญเสียแล้ว มันไม่มีอะไรที่จะเอากลับมาได้ นอกจากความทรงจำ

อีกด้านหนึ่งก็คือ เจ้าหน้าที่ก็ควรจะเอาเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นอุทาหรณ์ว่าควรมีการปราบปรามอย่างถูกวิธี ไม่ควรกระทำการที่รุนแรงเกินเหตุจนเป็นที่คำใจของคนในพื้นที่ และอาจจะทำให้เกิดผลกระทบอะไรอื่น ๆ ตามมา ซึ่งการตัดสินใจต่าง ๆ ในแต่ละครั้งก็ควรจะสมเหตุสมผลด้วย

จากการสอบถามนายสะสมแอ (นามสมมติ) อายุ ๔๕ ปี คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ยาลอมาแต่กำเนิด เมื่อถามถึงความรู้สึกที่เกี่ยวกับสถานการณ์ในปัจจุบันเขาก็บอกว่า ในช่วงแรก ๆ ก็รู้สึกกลัว ๆ เหมือนกัน แต่พอนาน ๆ มันก็รู้สึกชินไปเอง ความกลัวต่าง ๆ ก็เริ่มหมดไป ส่วนด้านความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธ มุสลิม และจีนในพื้นที่นั้นทุกอย่างก็ยังเป็นปกติเหมือนเดิม ต่างก็มีการพึ่งพาอาศัยกันอยู่ ชาวไทยมุสลิมก็ต้องไปซื้อสินค้าขายส่งจากร้านของคนจีนบริเวณชุมชนบ้านเนียง และจากร้านของไทยพุทธที่หน้าถ้ำเพื่อนำกลับไปขายที่บ้าน ซึ่งจะเห็นว่ายังมีการพึ่งพาอาศัยกันอยู่ และพบกันก็มีการทักทายกันด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส และชาวไทยพุทธก็ได้เข้าไปล่าสัตว์ป่าจำพวกกระรอก หมูป่า ตัวเหี้ย และตะพาบน้ำตามหมู่บ้านมุสลิม ซึ่งเป็นการลดการรบกวนของผลิตผลทางการเกษตร ดังนั้น จะเห็นได้ว่าต่างคนต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันอยู่ เพราะทุกคนไม่ว่าจะเป็น มุสลิม พุทธ หรือจีนเริ่มเข้าใจแล้วว่า เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมันไม่ใช่เป็นความขัดแย้ง

ทางด้านศาสนา ตลอดจนความสัมพันธ์แน่นแฟ้นที่มีมาตั้งแต่อดีต เพราะท้องถิ่นแห่งนี้เราอาศัยอยู่ร่วมกันมาช้านาน มีการพึ่งพาอาศัยกันมา ซึ่งเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอาจไปกระทบต่อความรู้สึกบ้าง แต่ก็ไม่สามารถบั่นทอนความสัมพันธ์ของเราลงไปได้

จากการสอบถามนายสมรักษ์ (นามสมมติ) อายุ ๕๐ ปี อาศัยอยู่ในชุมชนหน้าถ้ำมาแต่กำเนิด ซึ่งเป็นชุมชนไทยพุทธที่ล้อมรอบด้วยชุมชนมุสลิม ซึ่งเขาเป็นคนที่ไปมาหาสู่กับคนมุสลิมตั้งแต่เด็ก ทำให้มีความสัมพันธ์กันเหมือนพี่น้อง เมื่อมีสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันซึ่งไม่มีวันสงบสุขสักที ส่วนตัวเขาแล้วเขาบอกว่าเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นว่าไม่ใช่เป็นความขัดแย้งทางด้านศาสนาเลย แต่เขาก็ยอมรับว่าอาจจะมีบ้างบางคนที่มีความหวาดระแวง อาจเนื่องมาจากหลงตามกระแสสื่อต่าง ๆ ที่เสนอไป และอาจจะเป็นเด็กรุ่นใหม่ที่ไม่ค่อยไปมาหาสู่กับชาวมุสลิมเหมือนกับตน และเนื่องจากหน้าถ้ำเป็นเขตชุมชน มีร้านค้าต่าง ๆ มากมาย มีสินค้าทั้งขายปลีกและขายส่ง ดังนั้น จึงทำให้มุสลิมก็มาใช้บริการกันมาก ดังนั้น ทุกคนต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน จึงทำให้มีความสัมพันธ์ซึ่งจะเห็นได้ว่า ชาวไทยพุทธหน้าถ้ำที่มีอายุมากหน่อยจะพูดภาษาวยาวีได้ ซึ่งบ่งบอกได้ว่า เรามีการอยู่ร่วมกัน มีการไปมาหาสู่กันมาตั้งแต่อดีต และปัจจุบันชาวหน้าถ้ำก็ได้เขาไปหาสัตว์ป่าตามชุมชนมุสลิม ซึ่งชาวมุสลิมก็ยินดีเพราะว่ามันได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ทางไทยพุทธได้อาหารมากิน ทางมุสลิมเป็นการลดศัตรูรบกวนผลิตผลทางการเกษตร และยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ เป็นการพึ่งพาอาศัยกัน

บทสรุป

ในท้องที่จังหวัดยะลาปัจจุบัน โดยเฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มชายฝั่งแม่น้ำปัตตานีเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และในบริเวณทุ่งกาโลหรือสนามบินท่าสาปปัจจุบัน เคยเป็นเมืองโบราณที่สัมพันธ์กับเขาหินปูนที่มีถ้ำซึ่งเคยเป็นศาสนสถานทั้งพุทธและฮินดูมาก่อน เพราะบริเวณนี้อยู่ในเส้นทางข้ามคาบสมุทระหว่างฝั่งอันดามันและฝั่งอ่าวไทย

ต่อมาบริเวณนี้เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ภายในของเมืองปัตตานีซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งในอ่าวปัตตานีปัจจุบัน จึงสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของเมืองปัตตานีอย่างแยกไม่ออก เมืองปัตตานีในอดีตนี้คือเมืองท่าสำคัญแห่งหนึ่งในคาบสมุทรมลายูและเป็นศูนย์กลางของอำนาจการปกครอง การค้าขายทั้งภายในและภายนอก ซึ่งมีผู้คนตั้งหลักแหล่งเป็นบ้านเมืองขนาดใหญ่กว่าชุมชนที่อยู่ภายในแผ่นดิน จนกระทั่งถึงสมัยที่ต้องเสียเมืองปัตตานีให้แก่กรุงเทพฯ

การตั้งเมืองยะลานั้นปรากฏว่าที่ตั้งของเมืองยะลาได้มีการโยกย้ายหลายครั้ง คือครั้งที่ ๑ ตั้งเมืองที่ตำบลบ้านยะลาราว พ.ศ.๒๓๓๔ ครั้งที่ ๒ ย้ายเมืองมาตั้งที่ตำบลท่าสาป ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำปัตตานี ครั้งที่ ๓ ย้ายไปตั้งที่ตำบลสะเตง ทางฝั่งขวาของแม่น้ำปัตตานีครั้งที่ ๔ ย้ายไปตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านนิบง ใน พ.ศ.๒๔๘๖ จากนั้นเมื่อสร้างศาลากลางจังหวัดยะลาเสร็จจึงย้ายไปอยู่ที่ทำการแห่งใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๕

เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในบริเวณท้องถื่นยาลอที่ประกอบไปด้วยหลายหมู่บ้านทั้งผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและมุสลิม จึงทำการศึกษาหมู่บ้านที่เรียกได้ว่าเป็นกลุ่มบ้านที่มีความสำคัญในเมืองยาลอแต่อดีตและสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน คือ บ้านยาลอ บ้านเปาะเส้ง บ้านหน้าถ้ำ บ้านท่าสาป และบ้านบาโงยซิแน

บริเวณท้องถื่นยาลอเป็นที่ราบลุ่มอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วย ทุ่งนา ภูเขา และแม่น้ำ ในอดีตมีการทำนาเป็นหลักและใช้การทดน้ำโดยพระยาเยลาและกำนันในอดีตสร้างอ่างเก็บน้ำสำหรับการเกษตรและบ่อน้ำสำหรับบริโภคแก่ชาวบ้านในท้องถื่น เพราะบริเวณนี้เป็นที่ราบเชิงเขามีแหล่งน้ำใต้ดินที่สะอาดและเพียงพอ ส่วนผลไม้มักจะอยู่ในรูปของสวนดู่หรือสวนสมรม แต่ปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่นาที่ถูกปรับจากการขยายรุกเข้ามาของโรงงานและเมือง สวนก็เปลี่ยนสภาพเป็นพืชเชิงเดี่ยว เช่นลองกองและสวนยาง

เนื่องจากบริเวณนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งชาวมลายูมุสลิม คนเชื้อสายจีนที่เป็นชาวพุทธ และชาวพุทธท้องถื่น โดยจะเป็นมุสลิมประมาณ ๙๐ % ส่วนอีก ๑๐ % ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีผ่านประเพณีและพิธีกรรมเป็นหลัก เช่น ในการทำนาก็ร่วมกันลงแขกระหว่างมุสลิมกับคนพุทธ ประเพณีชิงเปรตของชาวไทยพุทธ งานจัดเลี้ยงต่าง ๆ เช่น งาน

แต่งงาน เข้าสู่นิต์ ตลอดจนงาน วันรายอของชาวมุสลิม ทางฝ่ายมุสลิมก็จะเชิญชาวไทย พุทธ จีน มาร่วมงานด้วย

สำหรับคนจีนจะมีความสัมพันธ์กันในเรื่องของการทำมาค้าขายแลกเปลี่ยนกัน โดยเฉพาะการรับซื้อยางซึ่งคนจีนเป็นคนกลุ่มแรกที่รับซื้อยางและยังได้บุกเบิกตลาดนัดสาม แยกบ้านเนียงด้วย อีกทั้งความเชื่อท้องถิ่นที่ชาวบ้านเรียกว่าอาถรรพ์ของสถานที่ต่างๆ ใน ท้องถิ่น ทั้งชาวมุสลิมและชาวพุทธต่างมีความเชื่อในอำนาจนอกเหนือธรรมชาตินี้เช่นกัน เช่น ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของภูเขาบาลอ ยักษวัดหน้าถ้ำ ต้นไทรใหญ่ ภูเขาบร คัดสิทธิ์ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นบาลอตลอดช่วงกว่าร้อยปีจากเมืองบาลอจนถึง ปัจจุบัน คือ การแบ่งเขตการปกครองเป็นตำบลและอำเภอ เมืองบาลอเก่ากลายเป็นพื้นที่ ชานเมืองหรือปริมณฑลของเมืองยะลาในปัจจุบัน เกิดเนื่องจากศูนย์กลางเศรษฐกิจที่เปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงบทบาทผู้นำที่มาจากการแต่งตั้งหรือเลือกตั้ง การเปลี่ยนจากเกษตรแบบ พอเพียงเป็นทำการเกษตรเชิงเดี่ยว การปรับเปลี่ยนอาชีพการเกษตรเป็นแรงงานรับจ้าง หรือรับราชการ การเข้ามาของคนต่างถิ่นที่เป็นนายทุน การขายที่ดินบริเวณถนนตัดผ่าน การเปลี่ยนแปลงประเพณีและความเชื่อทางศาสนา และกระทบบทบาทและสถานภาพของ ผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นผู้หารายได้ให้ครอบครัวมากขึ้น ซึ่งมีความขัดแย้งในความรู้สึก อย่างมากในสังคมมุสลิมแบบเก่า

จนทุกวันนี้ในท้องถิ่นบาลอเกิดกลุ่มคนที่แบ่งจากสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ คนชั้นสูงที่ร่ำรวยและแข่งขันกันแสดงฐานะ คนชั้นกลางที่มีบทบาท ทางสังคมสูงและอยู่อย่างไม่เดือดร้อน และคนชั้นล่างที่มีฐานะยากจนและมีลูกมาก ไม่มี ความมั่นคงในชีวิต สิ่งเหล่านี้นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างทางความคิด ของคนกลุ่มต่างๆ ตลอดจนความแตกต่างทางทัศนคติของคนต่างวัย

ผลกระทบต่อคนจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ในช่วง ๒ ปี ที่ผ่านมา ทำให้ชีวิตของชาวบาลอเปลี่ยนแปลง ทางที่ดีคือทำให้ลูกหลานของคนในพื้นที่ซึ่งจบ การศึกษาในระดับต่างๆ และสาขาวิชาต่างๆ ได้มีงานทำกันเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากมี โครงการของรัฐเข้ามาช่วยในการแก้ไขปัญหาการว่างงาน แต่ผลกระทบที่มีมากมหาศาล และชัดเจน คือ ด้านจิตใจและความรู้สึกซึ่งคงต้องใช้เวลาอันที่รักษาเยียวยา นับวันจะยิ่ง เพิ่มขึ้น คนในพื้นที่บางคนถึงกับทำใจ อะไรจะเกิดก็ต้องเกิดช่วยบรรเทาความรู้สึกได้ ระดับหนึ่งเพื่อปลอบใจตัวเองเพื่อเผชิญกับโลกในวันพรุ่งนี้ต่อไป

ความหวังสุดท้ายของคนในพื้นที่ คือ อยากให้เหตุการณ์ต่างๆ คลี่คลายไปในทางที่ ดีขึ้น กลายเป็นปกติสุขเหมือนที่เคยเป็นมา

ชาวบ้านมีความรู้สึก ว่า เจ้าหน้าที่ได้กระทำที่รุนแรงเกินเหตุ สำหรับเหตุการณ์ที่ สามแยกบ้านเนียง เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๔๗ เพราะทุกคนไม่มีอาวุธปืนแม้แต่คนเดียว มีแต่มีดสั้นและหนังสติ๊ก เท่านั้น ทางเจ้าหน้าที่น่าจะมิวิธีจับกุมหรือวิธีอื่นที่ไม่ใช่การยิงทิ้ง เหมือนผักเหี่ยวปลาตายเกลื่อนถนน จุดนี้เองสร้างความเสียใจอย่าล้าลึกต่อครอบครัวและ

คนในชุมชนเป็นอย่างมาก ชาวบ้านหมดความศรัทธาต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเหตุดังกล่าวก็เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ซึ่งแต่ละพื้นที่ก็มียอดตายเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการตัดสินใจที่ผิดพลาดของเจ้าหน้าที่ เป็นเหตุทำให้เหตุการณ์บานปลายมาจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรม จังหวัดยะลา.จังหวัดยะลา ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด
ยะลา, ๒๕๔๘

ผศ.ปองทิพย์ หนูหอม ยะลาบ้านเรา สำนักงานจังหวัดยะลา, สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด
ยะลา ศูนย์วัฒนธรรม สถาบันราชภัฏยะลา, เสริมการพิมพ์ยะลา ๒๕๔๘

ศรีศักร วัลลิโภดม ชุมชนโบราณในสี่จังหวัดภาคใต้ ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ
สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, พฤษภาคม ๒๕๓๘

ข้อมูลสัมภาษณ์

นาย กูหะมะ รงโซะ อายุ ๕๑ ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลเปาะสัง อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นายกูบากา รงโซะ อายุ ๓๙ ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลเปาะสัง อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นายจิ สาเฮาะ อายุ ๖๕ ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลเปาะสัง อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นายเจหามะ ตาเห อายุ ๘๐ ปี หมู่ที่ ๓ ตำบลเปาะสัง อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นายเจโด หะมะ อายุ ๖๔ ปี หมู่ที่ ๓ ตำบลเปาะสัง อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นางมีเนาะ วอแง อายุ ๗๕ ปี หมู่ที่ ๑ ตำบลยะลา อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นายนิแฉ ยามาลี อายุ ๗๔ ปี หมู่ที่ ๕ ตำบลท่าสาป อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นายจรัส โกสุมถาวรณ อายุ ๖๑ ปี หมู่ที่ ๑ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นางนิเตาะ อิดเตแล อายุ ๔๙ ปี หมู่ที่ ๒ ตำบลบาโงยซีแน อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นางอิสรา รัตนพันธ์ อายุ ๖๓ ปี หมู่ที่ ๔ ตำบลเปาะสัง อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นายหะยีโซะ บาดา อายุ ๖๓ ปี หมู่ที่ ๕ ตำบลละแ อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นางสีดีหาวอ เจ๊ะนิ อายุ ๗๔ ปี หมู่ที่ ๓ ตำบลเปาะสัง อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นางเจ๊ะแย ลือแบหะมะ อายุ ๗๒ ปี หมู่ที่ ๓ ตำบลเปาะสัง อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นางแมะหะโละ เจ๊ะเยาะ อายุ ๗๕ ปี หมู่ที่ ๓ ตำบลเปาะสัง อำเภอมือ จังหวัดยะลา
คุณยายเชื้อ หนูคุณทะโร อายุ ๘๘ ปี หมู่ที่ ๔ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอมือ จังหวัดยะลา
นายเจเฮง ดอเลาะ อายุ ๖๗ ปี หมู่ ๕ ตำบลละแ อำเภอมือ จังหวัดยะลา

ประวัตินักวิจัยท้องถิ่น

นายอับดุลเระมัน บาดา

วัน เดือน ปี เกิด	๕ ธันวาคม ๒๕๒๑ อายุ ๒๘ ปี
ภูมิลำเนา	๓๐ หมู่ ๓ ตำบลเปาะเส้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๙๕๐๐๐
การศึกษาสูงสุด	ปริญญาตรี สาขา เกษตรศาสตร์
ประวัติการศึกษา	ประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านไทรงาม มัธยมศึกษาตอนต้น : โรงเรียนสตรียะลา มัธยมศึกษาตอนปลาย: โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ อุดมศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. ๒๕๔๕ บัณฑิตกองทุนหมู่บ้าน พ.ศ. ๒๕๔๗ บัณฑิตเอื้ออาทร
อาชีพปัจจุบัน	เจ้าหน้าที่ หน่วยงานด้านประกันสังคมจังหวัดยะลา

นายอหุวัฒน์ ปารามะ

วัน เดือน ปี เกิด	๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ อายุ ๓๒ ปี
ภูมิลำเนา	๗๙/๘ หมู่ ๒ ตำบลเปาะเส้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๙๕๐๐๐
การศึกษาสูงสุด	มัธยมศึกษาปีที่ ๖
ประวัติการศึกษา	ประถมศึกษา โรงเรียนบ้านปูลัย มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสตรียะลา มัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนมะอาอาหัดอิสลามียะห์
อาชีพปัจจุบัน	ประกอบอาชีพอิสระ

นางสาวมรีแย มะมะ

วัน เดือน ปี เกิด ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ อายุ ๒๗ ปี
 ภูมิลำเนา ๘๘/๑ หมู่ ๕ ตำบลเปาะเส้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๙๕๐๐๐
 การศึกษาสูงสุด ปริญญาตรี สาขา การจัดการทั่วไป
 ประวัติการศึกษา ประถมศึกษา โรงเรียนสามแยกบ้านเนียง
 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนประทีปวิทยา
 มัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนผดุงประชาพาณิชยการณั
 ฤดมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
 ประวัติการทำงาน พ.ศ. ๒๕๔๗ เยาวชนเอื้ออาทร
 อาชีพปัจจุบัน เจ้าหน้าที่ หน่วยงานด้านประกันสังคมจังหวัดยะลา

นางสาว ทรียง มะเต็ง

วัน เดือน ปี เกิด ๓ มีนาคม ๒๕๒๐ อายุ ๒๙ ปี
 ภูมิลำเนา ๒ หมู่ ๕ ตำบลละแอ อำเภอยะหา จังหวัดยะลา ๙๕๑๒๐
 การศึกษาสูงสุด ปริญญาตรี นิติศาสตร์บัณฑิต
 ประวัติการศึกษา : ประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านไทรโยงาม
 มัธยมศึกษาตอนต้น : โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ
 มัธยมศึกษาตอนปลาย: โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ
 ฤดมศึกษา: มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
 ประวัติการทำงาน พ.ศ. ๒๕๔๔ โครงการเรียนรู้ร่วมกันสรรค์สร้างชุมชน
 พ.ศ. ๒๕๔๗ บัณฑิตอาสาพัฒนา
 อาชีพปัจจุบัน บัณฑิตอาสาพัฒนา

นางนิเต๊ะ อิตเตแล

วัน เดือน ปี เกิด

ภูมิลำเนา

การศึกษาสูงสุด

ประวัติการศึกษา

ประวัติการทำงาน

อาชีพปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๐๐ อายุ ๔๙ ปี

๖๗/๑ หมู่ ๒ ตำบลบาโงยซิแน อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๙๕๐๐๐

ปริญญาตรี สาขา เกษตรศาสตร์

ประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านบาโงยซิแน

มัธยมศึกษาตอนต้น : กศน.ยะหา

มัธยมศึกษาตอนปลาย: กศน.ยะหา

พ.ศ. ๒๕๓๗ ประธานกลุ่มแม่บ้าน

๒๕๔๐ ประธานกลุ่มสตรี

๒๕๔๕ ประธานอสม

๒๕๔๖ สมาชิก อบต. บาโงยซิทน

๒๕๔๗ ประธานสภาวัฒนธรรม ตำบลยะลา

๒๕๔๘ ประธานเครือข่าย OTOP

เป็นผู้ประสานงานของผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา

นางสุวารีเย แปเฮาะฮิเล

วัน เดือน ปี เกิด

ภูมิลำเนา

การศึกษาสูงสุด

ประวัติการศึกษา

ประวัติการทำงาน

อาชีพปัจจุบัน

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕ อายุ ๔๔ ปี

๕๓ หมู่ ๒ ตำบลบาโงยซิแน อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๙๕๐๐๐

มัธยมศึกษาปีที่ ๖

ประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านบาโงยซิแน

มัธยมศึกษาตอนต้น : โรงเรียนสตรียะลา

มัธยมศึกษาตอนปลาย: กศน. ยะหา

พ.ศ. ๒๕๔๔ ประธานกองทุนหมู่บ้าน

๒๕๔๖ ประธานเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับตำบล

๒๕๔๘ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ประกอบอาชีพอิสระ

นายจรัส โกสุมวารณ

วัน เดือน ปี เกิด	๑๕ ธันวาคม ๒๔๘๖
ภูมิลำเนา	๑๐/๒ หมู่ที่ ๑ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๙๕๐๐๐
ปริญญาตรี	สาขา การศึกษาชนบท
ประวัติการศึกษา	ประถมศึกษาโรงเรียนบ้านหน้าถ้ำ มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนคณะราษฎรบำรุงยะลา อาชีวะชั้นสูง โรงเรียนช่างก่อสร้างอุเทนถวาย อุดมศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (วิทยาเขต ปัตตานี)
ประวัติการทำงาน	พ.ศ.๒๕๐๔ พนักงานเทศบาลเมืองยะลา พ.ศ.๒๕๐๗ โฟร์แมน บริษัท ก่อสร้าง พ.ศ.๒๕๑๒ รับเหมาก่อสร้าง พ.ศ.๒๕๑๙ รับราชการครู
อาชีพปัจจุบัน	ข้าราชการบำนาญ

นางสาว สุภัทร วัฒนกุล

วัน เดือน ปี เกิด	๑๕ ธันวาคม ๒๕๒๒
ภูมิลำเนา	๕๒/๒ หมู่ที่ ๔ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๙๕๐๐๐
การศึกษาสูงสุด	ปวช. สาขา บัญชีคอมพิวเตอร์ธุรกิจ
ประวัติการศึกษา	ประถมศึกษา โรงเรียนนิบงชนูปถัมภ์ มัธยมต้น โรงเรียนสตรียะลา ปวช. กศน.ยะลา
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. ๒๕๔๑ นักวิจัยยาง บริษัทยางปักซ์ใต้ ๒๕๔๕ แคชเชียร์ สวนอาหารกำปัน ๒๕๔๗ เยาวชนเื้ออาหาร
อาชีพปัจจุบัน	เจ้าหน้าที่เสมียนบริษัทยะลาพาราวิวด

ภาคผนวกที่ ๑

ตัวอย่างตำราคัดเลือกช้าง ม้า จากสมุดไทย และโบราณสถานที่บ้านหน้าถ้ำ

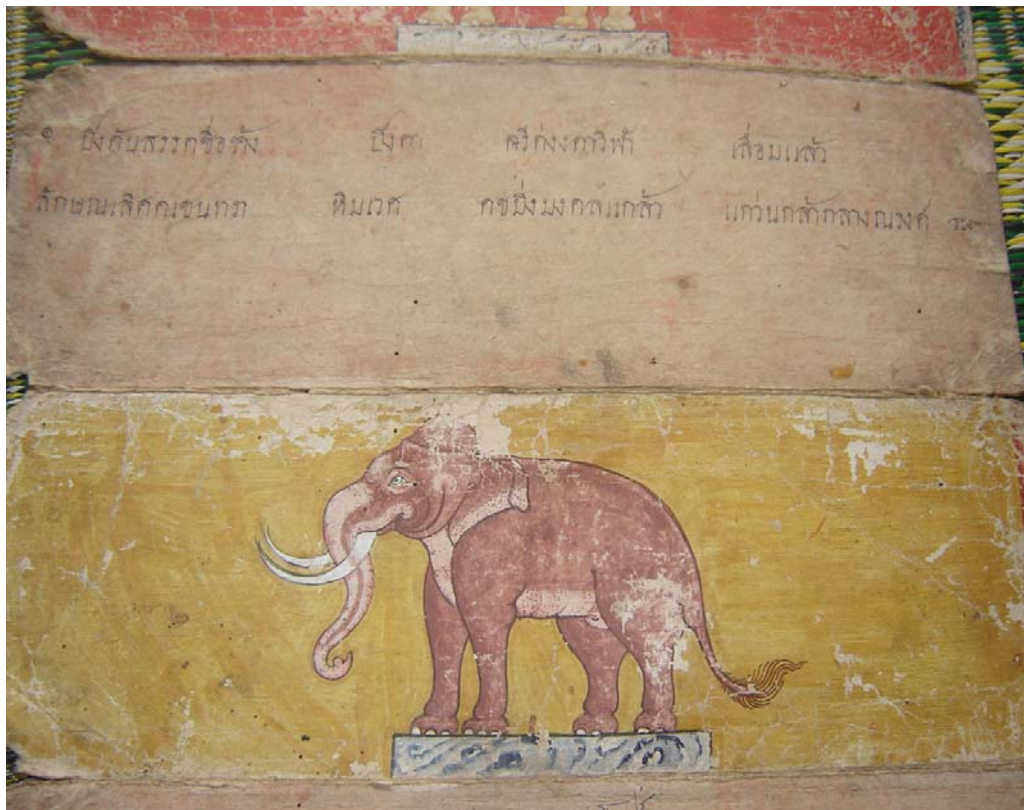
ตัวอย่างตำราการคัดเลือกช้างจากลูกหลานเจ้าเมืองยาลอซึ่งเก็บรักษาไว้ที่บ้านเปาะเส้ง

ศรีเทียมศรีเทียมแท้	ทองแดง
ดามกหัตถ์เถลง	ชื่อแท้
คชลักษณ์กำลังแรง	รณภาพ
สูงใหญ่ปราบศึกแพ	พ่ายแก่วกลางณรงค์

ตำราการคัดเลือกม้า

กายดำจตุมาตรเปื่อง	ขาวศรี
ดาดั่งมุกดามี	คำพัน
ปลายลิ้นแจกลำลี	ลั้งหลากแดงนา
ชนะไทยปวงล้น	เลิศด้วยกำลัง

(กุบภากร รงโฆะ สัมภาษณ์ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๘)

ภาพที่ ๖๙ ตำราเลือกช้าง

ภาพที่ ๗๐ ตำราเลือกม้า

โบราณสถานและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่บ้านหน้าถ้ำ

วัดคูหาภิมุข ตั้งอยู่เลขที่ ๑๓๖ หมู่ที่ ๑ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีเนื้อที่ ๕๒ ไร่เศษ อาณาเขตทิศเหนือยาว ๑๒๓ วา ติดต่อกับที่ดินนายเศียร คูหาภิมุข ทิศใต้ติดต่อกับถนนเข้าป่าช้า และทางเข้าหมู่บ้าน ทิศตะวันออกยาวตามเชิงเขาพระนอน ทิศตะวันตกยาว ๒๒๒ วา ติดต่อกับถนนเข้าตำบลสะเอะ ระยะทางห่างจากตัวเมืองยะลาไปตามถนนหลวงหมายเลข ๔๐๙ ประมาณ ๘ กิโลเมตร

วัดคูหาภิมุข (วัดถ้ำ) เป็นวัดที่สำคัญและเก่าแก่วัดหนึ่งของจังหวัดยะลา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๐ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้นายเมืองบุตรพระยาเยหริ่งมาเป็นพระยาเยลา ให้มีราชทินนามว่า “พระยาณรงค์ฤทธิ์ศรีประกาศ วิเศษวงศา” มาตั้งที่ว่าการราชการอยู่ที่บ้านท่าสาป ตำบลท่าสาป ริมแม่น้ำปัตตานี บริเวณนี้เป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำไร่ทำนา ประกอบกับเจ้าเมืองยะลาคนนี้เป็นคนมีอหิชาศัยไมตรีดี ใจกว้าง เป็นที่รักใคร่นับถือของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธ จึงได้ราษฎรหัวเมืองใกล้เคียงมาตั้งบ้านเรือนอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก ในจำนวนนี้มีราษฎรจากยะหริ่งมาด้วย ๑๐ ครัวเรือน โดยมีนายคงทอง เพ็ชรกล้า เป็นหัวหน้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหน้าถ้ำ ชาวพุทธกลุ่มนี้เมื่ออายุนานเข้าก็เห็นความจำเป็นที่จะสร้างวัดขึ้นเพื่อประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลในหมู่บ้านแห่งนี้ ประกอบกับได้ค้นพบพระพุทธรูปไสยาสน์ในถ้ำใกล้ ๆ กับที่ตั้งบ้านเรือน จึงได้ขออนุญาตจากเจ้าเมืองยะลาให้สร้างวัดคูหาภิมุขขึ้นมา

เมื่อได้สร้างวัดขึ้นแล้ว ได้นิมนต์พระไชยทอง ฉุดตกรโ (พ.ศ. ๒๓๙๐-พ.ศ. ๒๔๐๕) จากวัดเสื่อเมือง อำเภอสะทิงพระ จังหวัดสงขลา มาเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก พร้อมด้วยพระอันดับจำนวนหนึ่งนับเป็นพระรุ่นแรกของวัดนี้ ระยะต้น ๆ สถานที่แห่งนี้มีฐานะเป็นสำนักสงฆ์ไม่มีถาวรวัตถุเป็นหลักฐาน กุฏิวิหาร ถูกสร้างในลักษณะอาคารชั่วคราวเท่านั้น

ในปีพ.ศ. ๒๔๗๒ พระพุทธไสยาสน์ (นุ่่ม เพ็ชรเกล้า) เจ้าอาวาสรูปที่ ๗ ได้สร้างความเจริญให้กับวัดคูหาภิมุขอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการสร้างถาวรวัตถุ และสามารถสร้างความศรัทธาขึ้นในหมู่พุทธบริษัทได้อย่างสูงยิ่ง จึงสามารถดำเนินกิจการของวัดให้ก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว จนเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของจังหวัดยะลา

ภายในวัดคูหาภิมุขประกอบด้วย ถ้ำพระนอนและถ้ำมิด ซึ่งประวัติและความเป็นมา รวมถึงสิ่งสำคัญที่น่าสนใจ ดังนี้

ถ้ำพระนอน เป็นถ้ำที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ภายในเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธไสยาสน์ (พระนอนศรีวิชัย) สิ่งที่ควรพุดถึงคือ

พระพุทธไสยาสน์ (พระนอนศรีวิชัย) สร้างขึ้นในราว พ.ศ. ๑๓๐๐-พ.ศ. ๑๔๐๐ ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย สันนิษฐานว่า พระเจ้าปาล์มบัง รื่องอำนาจในหมู่เกาะสุมาตรา พระองค์มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เมื่อพระองค์แผ่อำนาจไปในดินแดนใดเห็นว่ามีเหมาะสม พระองค์จะจัดสร้างถาวรวัตถุไว้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของอาณาจักรศรีวิชัยที่พระองค์ปกครองอยู่ พระพุทธไสยาสน์องค์เดิมซึ่งอยู่ภายในเป็นรูปพระโพธิสัตว์ปางนารายณ์บรรทมสินธุ์ ในพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายานองค์เดิมทำขึ้นด้วยดินดิบ โครงไม้ไผ่ขัดสานทำเป็นโครงภายในและโอบปูนทรายทับด้านนอก หนาประมาณ ๕-๖ เซนติเมตร มีความกว้าง ๑๑.๕๓ เมตร ความยาวจากพระบาทถึงพระเศียร ๒๕.๓๗ เมตร

พุทธศาสนิกชนในภาคใต้มีความเชื่อว่า หากมีความเคารพศรัทธาในองค์ท่าน จะดลบันดาลให้บุคคลนั้นสมปรารถนา มีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงาน เช่น บำบัดความเจ็บป่วย ผู้ศรัทธาต้องนำหมากพุด ดอกไม้ ธูป เทียน จตุบูชา ตั้งไว้ในที่สมควรบูชา พร้อมคุณพระศรีรัตนตรัย จะทำให้รักษาโรคได้ เมื่อสมหวังในสิ่งที่ปรารถนาแล้ว ผู้ศรัทธาจะทำพิธีแก้บน สิ่งที่นิยมทำคือ บวชแก้บน นำสิ่งของมาสังการะ ฯลฯ ทำให้ก่อให้เกิดประเพณีทำบุญแก้บนเดือนหก ที่ชาวบ้านสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

พ่อท่านเจ้าชา (ยักษวัดถ้ำ) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๔ โดยเจ้าอาวาสรูปที่ ๗ ให้ช่างพื้นบ้านสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงความโหดร้ายของการทำสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชาวบ้านในชุมชนเชื่อว่า พ่อท่านเจ้าชาเป็นยักษ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถบันดาลโชคลาภและขจัดความเดือดร้อนนานับประการได้ และท่านสามารถปกป้องรักษาหมู่บ้านเอาไว้ได้ หากผู้ใดกราบไหว้บูชา แสดงความเคารพเชื่อถือศรัทธาด้วยดอกไม้ธูปเทียน พ่อท่านเจ้าชาจะดลบันดาลให้เกิดความสงบร่มเย็น หากผู้ใดทำผิดศีลธรรมหรือทำเรื่องร้ายแรง พ่อท่านเจ้าชาจะดลบันดาลให้มีอันเป็นไป เจ้าอาวาสรูปที่ ๗ วัดคูหาภิมุข ให้ช่างสร้างยักษวัดถ้ำหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า พ่อท่านเจ้าชา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงความโหดร้ายของการทำสงครามโลกครั้งที่ ๒ หากผู้ใดกราบไหว้บูชา แสดงความเคารพเชื่อถือศรัทธาด้วยดอกไม้ธูปเทียน ชาวบ้านในชุมชนเชื่อว่า เจ้าชา เป็นยักษ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลโชคลาภและขจัดความเดือดร้อนนานับประการได้ และท่านสามารถช่วยปกป้องรักษาหมู่บ้านเอาไว้ได้

คนในชุมชนมีความเชื่อว่าพ่อท่านเจ้าชามีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นหลักชัยของคนในชุมชน สามารถดลบันดาลให้เกิดความสงบร่มเย็น หากผู้ใดทำผิดศีลธรรมหรือทำเรื่องร้ายแรง พ่อท่านเจ้าชาจะดลบันดาลให้มีอันเป็นไป แต่ถ้าผู้ใดยกมือไหว้ก็จะโชคดีมีความสุขตลอดไป

ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวหรือผู้คนในชุมชนทั้งใกล้และไกลมาเคารพกราบไหว้มากมาย ผู้คนมักมาบนบานให้ความสำคัญในสิ่งที่ปรารถนา เช่น การขอความคุ้มครองให้กับครอบครัวของตัวเองและหมู่บ้านที่ตนอาศัยอยู่โดยอธิษฐาน เช่น การแก้บนด้วยผ้าถุงสีแดง ผ้าแพร ๗ สี ดอกไม้ ธูป เทียน หัวหมู เล้าไก่ ไก่ ขนหมู ปิดทอง แล้วแต่ใครจะบนบานด้วยอะไร ในทุก ๆ ปี ชาวบ้านหน้าถ้ำจะร่วมกันจัดมหรสพ เช่น การเล่นหนังตะลุง มโนราห์ถวาย ๓ วัน ๓ คืน

ถ้ำมิด เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ภายในถ้ำมิดประกอบไปด้วยหินงอกหินย้อยและหินที่มีลักษณะพิเศษ มีลักษณะและรูปแบบหลากหลายตามจินตนาการของผู้พบเห็น ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติความสวยงามตระการตา เช่น หินหัวช้าง หินดนตรี พระปรารักษ์สามยอด ม่านแหวก เป็นต้น อีกทั้งยังมีสถานที่สำคัญอีก ๒ แห่งคือ ม่านแหวกภายในถ้ำมิดและพระปรารักษ์สามยอดภายในถ้ำมิด

ถ้ำ ป.ป.ร. เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒ สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จมาประทับแรมอยู่ที่วัดคูหาภิมุข ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ (ป.ป.ร.) ด้วยลายพระหัตถ์ของพระองค์เองไว้ที่ผาหิน เพื่อเป็นอนุสรณ์ไว้ว่า พระองค์เคยประพาสสถานที่แห่งนี้แล้ว

สระแก้ว (สระน้ำศักดิ์สิทธิ์) เป็นสระน้ำที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งอยู่ภายในถ้ำมิด ระยะทางจากปากถ้ำเข้าไปถึงสระแก้ว รวมระยะทางประมาณ ๒๐๐ เมตร น้ำในสระแก้วจะใสสะอาดและเย็น เชื่อกันว่าน้ำในสระแก้วถือเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ในสมัยโบราณ เมื่อพิธีราชาภิเษก เจ้าหน้ที่ในจังหวัดยะลาจะนำน้ำจากสระแก้วไปผสมกับน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่อื่น สำหรับมุราพิเชกด้วย ครั่งล่าสุดคณะพราหมณ์จากสำนักราชวังมาทำพิธีตักน้ำในสระแก้ว เพื่อนำไปเข้าพิธีปลุกเสกเป็นน้ำพิพัฒน์สัตยา ถวายเป็นน้ำอภิเชกในพระราชพิธีมงคลเฉลิมพระชนมพรรษา มักใช้น้ำจากสระแก้วพรมบนศีรษะของตนเอง เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง

ถ้ำศิลป์ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของภูเขาถ้ำพระนอน ปากถ้ำอยู่สูงจากพื้นดินเชิงเขาประมาณ ๒๘.๒๐ เมตร มีความยาว ๓๒.๗๐ เมตร กว้าง ๒๘ เมตร ภาพเขียนถ้ำศิลป์เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ณ ถ้ำศิลป์แห่งนี้ มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์เคยใช้เป็นที่พักพิงอาศัยเมื่อประมาณ ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว และเมื่อเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๙ จึงถูกใช้เป็นพุทธสถานของชุมชนศาสนมหายานต่อมา

บนผนังถ้ำมีภาพเขียนสีอยู่ ๒ ด้าน คือ ภาพบนผนังด้านตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาพลงสีแสดงกลุ่มคนเป่าลูกดอกและยิงธนู ซึ่งจัดเป็นภาพศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และมีภาพลงสีเลอะเลือน เป็นภาพสัญลักษณ์และรูปลักษณะตามแบบศิลปะสมัยประวัติศาสตร์ ส่วนผนังด้านตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นภาพลงสีแสดงภาพพระพุทธรูปเจ้าและพระพุทธรูปประวัติบางตอน แสดงเค้าศิลปกรรมแบบท้องถิ่นหรือแบบศรีวิชัยตอนปลาย

ถ้ำเสือ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งหากจากวัดคูหาภิมุขประมาณ ๒ กิโลเมตร ไม่มีหลักฐานที่บ่งบอกแน่ชัดว่าถ้ำเสือมีประวัติความเป็นมาอย่างไร จากการสันนิษฐานของชุมชนในท้องถิ่น ถ้ำนี้เคยเป็นที่อยู่ของเสือ จึงเรียกว่า “ถ้ำเสือ” มีหินงอกหินย้อยที่สวยงามและความสมบูรณ์ของธรรมชาติ

จากการสำรวจด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตำบลหน้าถ้ำ จังหวัดยะลา พบว่า มีสิ่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีวัตถุโบราณที่ถูกค้นพบในถ้ำต่าง ๆ จากภูเขาถ้ำถ้ำ ซึ่งมีคุณค่าในเชิงโบราณคดี เชิงศิลปกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชนในบริเวณนี้ที่ควรค่าต่อการอนุรักษ์ เพื่อเป็นแนวสืบสานและสืบค้นต่อไป ได้แก่

ภาพเขียนฝาผนังถ้ำศิลป์ ตั้งอยู่ที่บ้านบันนังลัว หมู่ที่ ๒ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สภาพแวดล้อมเป็นถ้ำอยู่บนภูเขา สภาพปัจจุบันพังทลายเสียหายค่อนข้างมาก

ถ้ำศิลป์อยู่ในภูเขาเช่นเดียวกัน แต่ห่างไปทางทิศใต้ประมาณ ๑.๘ กิโลเมตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ หะยีวังกะจิ ได้พบถ้ำแห่งนี้ และได้รายงานให้กำนันตำบลหน้าถ้ำทราบว่ามีถ้ำมีเศษพระพุทธรูปกระจัดกระจายอยู่ เช่น นิ้วพระหัตถ์บ้าง ส่วนของพระบ้าง หลังจากนั้นขุนศิลปกรรมพิเศษได้สำรวจและรายงาน

ต่อกรมศิลปากรว่า ภายในถ้ำมีถ้ำมีภาพเขียนสีอยู่ตามผนังถ้ำ และได้พบอิฐปูนตามพื้นบางส่วนดูออกว่าเป็นเส้นพระเกศาของพระพุทธรูปขนาดใหญ่ พระพุทธไสยาสน์ที่ถ้ำพระนอน

ต่อจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ม.ท. หลวง รณสิทธิชัย อธิบดีกรมศิลปากรและนายมานิต วิลลิโกดม หัวหน้ากองโบราณคดีได้สำรวจถ้ำนี้อีกครั้ง และในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ คณะของกรมศิลปากรอันมีนาย ธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร นายชิน อยู่ดี และเจ้าหน้าที่จำนวนหนึ่งได้สำรวจและจัดทำคำอธิบายภาพเหล่านี้ไว้ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๐๑ นายเขียน ยัมศิริ นายจรัส เกียรติก้อง และนายชิน อยู่ดี และเจ้าหน้าที่จำนวนหนึ่งได้รับทุนจากองค์การ ส.ป.อ. เพื่อค้นคว้าวิวัฒนาการของศิลปะไทย จึงได้จัดการคัดลอกภาพเขียนสีไว้ พร้อมทั้งจัดทำแผนที่ แผนที่ แผนผัง และถ่ายรูปเก็บไว้เป็นหลักฐาน

ภาพที่เขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งเป็นแถว เบื้องซ้ายและขวามีสาวกหรืออาจจะเป็นอุบาสิกานั่งประนมมืออยู่ พระพุทธเจ้าปางลีลาและมีรูปผู้หญิงยืนเป็นหมู่สามคน ส่วนสีที่เขียนเป็นสีดินเหลืองเป็นหลัก ซึ่งประกอบด้วยสีน้ำตาลและแดง เพื่อแยกน้ำหนักอ่อนแก่ตัดเส้นด้วยสีดำ ส่วนสีเขียนที่ปรากฏเห็นภาพเป็นสีที่ปรากฏขึ้นภายหลังเนื่องจากปฏิกิริยาทางเคมีของสารที่ผสมอยู่ในสี

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และอาจารย์เขียน ยัมศิริ สันนิษฐานว่า ภาพเขียนสีเหล่านี้เป็นฝีมือสกุลช่างท้องถิ่น ที่ได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบของภาพโดยตรงจากอินเดีย พิจารณารูปแบบแล้วควรจะเป็นภาพเขียนสมัยศรีวิชัยตอนปลาย คือ ราวศตวรรษที่ ๑๙-๒๐

ภาคผนวกที่ ๓

การปรับเปลี่ยนบทบาทหญิง-ชาย: บทบาทที่เพิ่มขึ้นของผู้หญิง

เรื่องเล่า ๒ เรื่อง

บทบาทการเปลี่ยนแปลงของสตรีมุสลิมยุคใหม่การพัฒนาทางด้านสังคมของสตรีมุสลิม

เรื่องที่ ๑ ดิฉัน นางนิเตาะ อีแดแล ได้รับแรงผลักดันและแรงจูงใจให้ลุกขึ้นมาต่อสู้ชีวิต เพราะชีวิตมีการต่อสู้มาตลอดด้วยตนเอง แต่ก็ยังดีที่มีผู้คนรอบข้างคอยให้กำลังใจ ไม่ว่าจะเป็นในครอบครัว และผู้นำขององค์กรต่างๆ คอยสนับสนุน ซึ่งการทำงานของดิฉันส่วนใหญ่จะเป็นการทำงานเพื่อสังคม

ดิฉันเริ่มเข้ามาสู่มาสู่งานเพื่อสังคม ในวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๓๗ โดยเริ่มจากการเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ก้าวแรกที่เข้ามาทำงานทางด้านนี้มีจุดหมายเพื่อพัฒนาสังคมมุสลิมให้มีความเจริญทัดเทียมกับสังคมมุสลิมภายนอก และทำโดยสมัครใจเพราะในสมัยนั้น ปฏิบัติการในชุมชนและหมู่บ้านนั้นไม่มีความก้าวหน้า ทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างช้าๆ ไม่มีการรวมกลุ่ม อยู่กันแบบตัวใครตัวมัน มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก แบ่งญาติพี่น้อง เมื่อมีการรวมกลุ่มกันก็จะเข้ากันไม่ได้ มีความขัดแย้ง

สำหรับผู้หญิงก็มีการอิจฉากันริษยา ชิงดีชิงเด่นกัน จึงทำให้คิดที่จะพัฒนาอย่างจริงจัง ทั้งผู้หญิงสมัยก่อนไม่ค่อยได้ออกไปเจอกับสังคมภายนอกมากนัก จึงทำให้ความคิดอยู่ในมุมแคบไม่ยอมเปิดรับสิ่งใหม่ ๆ เข้ามา ส่วนผู้ชายก็จะออกนอกบ้านเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการทำงานหรือออกไปเที่ยวเล่น จึงทำให้ผู้ชายได้ออกไปเจออะไรมากมาย มีความคิดมุมมองที่กว้างกว่า

แต่ในทางกลับกัน ภาระส่วนใหญ่ตกมาอยู่กับผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นการดูแลเรื่องครอบครัวทั้งหมด การทำงานบ้านต่างๆ ตลอดจนถึงการทำนา การทำสวน ทำไร่ เวลามีนานอะไรในชุมชนผู้หญิงจะเข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเกือบทุกครอบครัวของสังคมมุสลิมจะเป็นไปในรูปแบบนี้

จากประสบการณ์ที่ผ่านมา ดิฉันได้มองเห็นว่าสังคมของเรามีปัญหาเกิดขึ้นมากมาย บางครอบครัวก็มีความขัดแย้งกัน ทะเลาะกันเกือบทุกวัน เนื่องจากปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เช่น สมาชิกในครอบครัวมีจำนวนมาก รายได้ไม่ค่อยพอใช้ เพราะในสังคมมุสลิม หลักของศาสนาห้ามไม่ให้มีการคุมกำเนิด จึงทำให้ครอบครัวบางครอบครัวมีลูกมาก ทำให้คนที่เป็นมแม่ถ้าไม่ทะเลาะกับสามีก็ทะเลาะกับลูกๆ ซึ่งสตรีมุสลิมเราขาดความรู้ในจุดนี้ไป เพราะว่าเรากุมกำเนิดไม่ได้ แต่ก็มีวิธีอื่น ๆ อีก

หลังจากที่ดิฉันได้เป็นอสม. แล้ว ได้ออกสู่สังคมภายนอกเพื่อไปรับฟังการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ เมื่อได้ออกไปสู่สังคมภายนอกจึงทำให้ดิฉันได้รับสิ่งใหม่ ๆ มาตลอด จึงทำให้เกิดความคิดและความใฝ่ฝันหลาย ๆ อย่าง จนมาวันหนึ่งได้มีเจ้าหน้าที่ให้ดิฉันเรียกสมาชิกผู้หญิงจำนวน ๑๕ คน เพื่อเข้าร่วมอบรมด้านอาหารเพื่อสุขภาพเป็นเวลา ๓ วัน โดยเจ้าหน้าที่ได้แจ้งมาล่วงหน้ามาเป็นเวลาประมาณ ๑๕ วัน แล้วดิฉันก็หาคนที่จะไปร่วมอบรมไม่ได้ บางคนพ่อแม่ไม่ให้ไป บางคนสามีไม่ให้ไป แต่ดิฉันก็ใช้ความพยายาม โดยชี้แจงให้คนที่จะไปนั้นกลับไปอธิบายให้คนทางบ้านเข้าใจถึงความสำคัญ และรายละเอียดต่าง ๆ ของการอบรมครั้งนี้ ในที่สุดทุกคนก็ไปได้ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการรวมตัวกลุ่มผู้หญิงไปเข้าร่วมการอบรม หลังจากมีการอบรมแล้วทุกคนก็กลับมาเล่าเหตุการณ์และเรื่องต่าง ๆ ที่อบรมให้แก่คนทางบ้านฟังกันอย่างสนุกสนาน

หลังจากนั้นดิฉันเริ่มจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน โดยเริ่มจากสมาชิก ๑๕ คน ที่ไปอบรมในครั้งที่ผ่านมา จนตั้งมาได้หนึ่งปี มาถึงปี ๒๕๓๘ ก็เริ่มทำกิจกรรมต่างๆ และดิฉันคิดว่าผู้หญิงมุสลิมไม่ใช่ไม่เก่ง

เพียงแต่เขาไม่เคยออกไปสัมผัสกับสังคมภายนอก จึงทำให้ขาดโอกาส ซึ่งจริง ๆ แล้วโอกาสนั้นมีเสมอ ถ้าเราไม่ทำอะไรสักอย่างเราจะเป็นคนขาดทุน สังคมมุสลิมเราไม่ใช่ไม่ให้โอกาสแก่ผู้หญิงมุสลิม แต่กลุ่มสตรีเราเองที่ไม่พยายาม ไม่กล้า และไม่คอยสนใจ ถ้าเราไม่คิดที่จะพัฒนาเราก็จะไม่รู้ว่ามีมีความสำคัญ เมื่อเราได้ออกมาสัมผัสและทดลอง จะทำให้เราเกิดความมั่นใจจากสิ่งที่เราได้รับ และสิ่งที่เราทำไปนั้นได้ช่วยเหลือสังคมมุสลิมเราได้มากมาย

ดิฉันคิดว่าในโลกนี้ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ความต้องการของทุกคนก็จะคล้าย ๆ กัน แต่หลักความเสมอภาค เราต้องแยกให้ถูกต้องเพราะว่าในการทำงานทุกอย่างต้องมีความอ่อนโยน ความละเอียดรอบคอบ และความถูกต้องและความจริงใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วจะมีอยู่ในผู้หญิง สิ่งนี้ที่ดิฉันตั้งความพยายามที่จะสร้างให้สังคมโลกและสังคมมุสลิมให้มีความเข้าใจในเรื่องของความเสมอภาคอย่างแท้จริง ดิฉันจึงลุกขึ้นมาต่อสู้เรื่องผู้หญิงเพื่อให้สังคมเห็นว่าผู้หญิงมุสลิมก็มีศักยภาพและมีความกล้าในด้านสังคม การเมือง การปกครอง เคียงคู่กับผู้ชายได้เหมือนกันและบางอย่างอาจจะทำได้ดีกว่าผู้ชายและจะพยายามทำต่อไปให้ดีที่สุด

เมื่อมาถึงปี ๒๕๔๔ ดิฉันเริ่มเข้าสู่การเมือง โดยดิฉันได้สมัครเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีคู่แข่งทั้งหมด ๔ คน หลังจากนั้นก็มีคำพูดออกมาจากปากของชาวบ้านอย่างหลากหลายออกมา ว่าผู้หญิงนั้นจะเป็นผู้นำไม่ได้ ผู้หญิงจะทำงานร่วมกับผู้ชายไม่ได้ ส่วนใหญ่แล้วจะไปในทางที่ไม่ดี เป็นการประณามผู้หญิงแบบเสียหาย แต่ดิฉันคิดว่าเป็นสิ่งที่ทำลายเพราะว่าเราจะเข้าไปเรียนรู้ทดลองและอยากเป็นนักพัฒนาด้วยความจริงใจ

หลังจากเลือกตั้งแล้วดิฉันก็ได้รับการคัดเลือกเป็นอันดับหนึ่ง เมื่อดิฉันเข้าไปอยู่ในสังคมใหม่ที่ทำงานร่วมกับผู้ชาย สมัยนั้นผู้ที่ที่เป็นสมาชิก อบต. นั้นจบชั้น ป.๔ ก็มี บางคนก็ไม่ได้เรียนหนังสือมาเลย เห็นแล้วรู้สึกแย่มาก ทำอะไรไม่เป็นสักอย่างเก่งแต่พูด การทำงานไม่ค่อยมีระบบ เวลาประชุมในสภาก็ไม่ค่อยกล้าแสดงออกยิ่งกว่าผู้หญิงเสียอีก จึงทำให้ดิฉันได้เห็นการทำงานของผู้ชายตอนนี้อย่าง

หลังจากนั้นดิฉันจึงมีความคิดที่จะพัฒนาผู้หญิงให้มากกว่านี้เพราะว่าเรามีโอกาสแล้ว เนื่องจากผู้หญิงเรานั้นมีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบงาน มีความจริงใจต่องานมากกว่าผู้ชาย เป็นแรงใจอีกครั้งหนึ่งที่เกิดกับดิฉัน จากนั้นดิฉันได้เป็นผู้นำชาวบ้านที่ได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนให้กับชุมชนฝนด้านพัฒนาท้องถิ่น ก็รู้สึกมีความหนักใจมากขึ้นอีก ในครั้งนี้ดิฉันได้พยายามเรียนรู้ด้านการพัฒนาสตรีให้เข้าไปทำงานอยู่ใน อบต. ส่วนใหญ่แล้วจะรับผิดชอบงานด้านสังคมเวลาเสนอแผนส่วนใหญ่จะเสนอทางด้านสังคมและองค์กรเช่นเด็กและเยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และกลุ่มสตรี เพราะดิฉันได้ตั้งใจอยากผลักดันให้เรื่องเหล่านี้ได้รับความสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ ดิฉันได้พยายามศึกษาเรียนรู้เข้ากับหน่วยงานต่างๆ เพื่อพัฒนาตนเองให้มีความมั่นใจมากขึ้น ให้มีความรู้เพิ่มขึ้นเพื่อเป็นแบบอย่างให้ชุมชนได้เห็น ที่ผู้ชายหลายคนดูถูกว่าผู้หญิงทำไม่ได้ ดิฉันเป็นสมาชิก อบต. ๔ ปี ได้พบเรียนหลายอย่างและได้ช่วยเหลือชาวบ้านทางด้านสังคม เพื่อให้สังคมมุสลิมเป็นที่ยอมรับ

เมื่อครบวาระ ๔ ปี ดิฉันได้ก็ลงรับสมัครอีก แล้วไม่ได้รับการคัดเลือกแพ้คะแนนเพียง ๒ คะแนน อาจเป็นเพราะการเลือกตั้งครั้งนั้นมีการซื้อสิทธิ์ ขายเสียงอย่างรุนแรง หลังจากครั้งนั้นดิฉันคิดว่าจะไม่ลงเล่นการเมืองอีกเพราะเสียความรู้สึกมาก

เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๖ ดิฉันได้เป็นผู้นำสตรีดีเด่น เป็นครั้งแรกที่ได้รับโลรางวัล หลังจากนั้นดิฉันก็กลับสู่การพัฒนาสตรีโดยตรงเลยโดยจัดตั้งองค์กรสตรีระดับตำบลเพื่อประกอบอาชีพเสริมและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งในด้านการอบรม ด้านอาชีพ ด้านงบประมาณ และระบบการทำงานที่เป็นทีม เพื่อเพิ่มความรู้ความสามารถให้สตรีมุสลิมได้เปิดหูเปิดตาเรียนรู้สังคมภายนอก และมีการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจนทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จึงหนีเสียงมากผู้ชายอีกครั้งหนึ่งว่าผู้หญิงที่ออกไปข้างนอกเป็นผู้หญิงไม่ดี ทั้งครอบครัว แต่พวกเราก็อมีความเข้มแข็งเราเป็นองค์กรที่มีพลัง เพราะว่าเราออกไปข้างนอกนั้นไม่ได้สร้างความเสียหายอะไร เป็นการออกไปเพื่อเรียนรู้หาประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อกลับมาช่วยเป็นอาชีพเสริมให้แก่ครอบครัวและสังคมเราได้

ถึงตอนนี้องผู้หญิงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง กล้าแสดงออกและมีความตื่นตัวเร็วขึ้น ต่อมาดิฉันได้จัดตั้งเครือข่ายองค์กรชุมชน เพราะดิฉันมีความคิดว่า ถ้าหากเราทำงานแยกกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายเราจะสำเร็จไม่ได้ เพราะว่าเรามาจากพื้นฐานครอบครัวมาจากชุมชนเดียวกัน ถ้าอยู่แบบนี้อีก ผู้หญิงก็กลับไปสู่สภาพเดิมอีก เพราะผู้ชายเห็นว่าเมื่อผู้หญิงออกสู่สังคมภายนอกแล้วก็จะทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันได้

ดังนั้น จึงคิดจัดตั้งเครือข่ายองค์กรชุมชน รูปแบบการทำงาน มีหญิงและชายร่วมกันทำงาน แต่งตั้งคณะทำงานหลากหลาย พอสร้างความหลากหลายในการทำงาน จึงเป็นสิ่งที่ดีอีกรูปแบบหนึ่ง จากที่เราไม่เคยเห็น และไม่เคยรู้จักก่อนสิ่งเหล่านี้ก็เกิดขึ้นมาโดยธรรมชาติ ดิฉันขึ้นมาต่อสู้ถึงระดับนี้ คิดว่าเราต้องศึกษาอีกมากมาย เพราะว่าถ้าเราไม่พยายามไม่รู้จักค้นหา ไม่เรียนรู้สิ่งรอบข้างและไม่ศึกษาภายในชุมชนของเรา เราก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาชุมชนของเราได้ จากนั้นจึงเริ่มมาศึกษา ประวัติของชุมชน วิถีชีวิตของชุมชน ความเชื่อ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เพราะว่าสิ่งเหล่านี้มันพื้นฐานของการดำรงชีวิตของเรา มันเป็นจิตวิญญาณ ดังนั้นจึงต้องมีจุดริเริ่ม ร่วมกันผลักดันและร่วมกันทำงาน เพราะว่าเราจะตั้งความหวังให้ผู้ชายทำฝ่ายเดียวคงทำไม่ได้ ซึ่งอันดับแรกนั้นเราต้องตอบถามให้ได้ก่อนว่า สังคมนั้นคืออะไร และเราต้องการทำอะไร เมื่อรู้คำตอบแล้ว เราก็จะเริ่มทำงานได้

ดิฉันคิดว่าผู้หญิงมุสลิมถ้าหากได้มีโอกาสแสวงหาความรู้เหมือนกับที่ดิฉันทำนี้ เราจะได้ช่วยสังคมได้มากมาย เพราะจิตใจผู้หญิงนี่ถึงหัวอกที่เป็นแม่ เพราะว่าแม่นั้นเสียสละได้ทุกอย่าง จริยหลักศาสนาเขาห้ามผู้หญิง ออกภายนอกแต่บางอย่าง ถ้าหากผู้ชายเขาปกป้องครอบครัวไม่ได้ เราอยู่ในครอบครัวเดียวกันเราต้องช่วยกัน ผู้หญิงที่ออกไปทำในสิ่งที่ดี ทำที่ถูกต้องหลักศาสนาสนับสนุนอยู่แล้ว ถ้าสมัยก่อนนั้นเป็นอีกแบบ เพราะความก้าวหน้ายังไม่ถึง

แต่สมัยนี้ถ้าหากเราไม่ดิ้นรนไม่ต่อสู้ ก็จะไม่ทัน เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเร็วมาก มีเทคโนโลยีเข้ามาหลากหลาย มีวัตถุนิยมเข้ามามากมายมีระบบสื่อสารอย่างรวดเร็ว วัตถุประสงค์ที่ดิฉันสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน นั้นเพราะเราจะมาขับเคลื่อน เพื่อจะพัฒนาสังคมมุสลิมให้เข้มแข็ง มีการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้านทั้งหญิงและชาย มาร่วมกันคิด ร่วมกันทำและร่วมกันแก้ไข

หลังจากที่สร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน ดิฉันได้รับโอกาสจากหลายหน่วยงานให้ความไว้วางใจ และสร้างความมั่นใจให้ดิฉันมาก สามารถได้เข้ามีส่วนร่วมทุกหน่วยงานทางภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน หรือเอ็นจีโอ ได้งบประมาณสนับสนุนหลายด้าน ได้เป็นคณะกรรมการต่าง ๆ ที่มีทุกหน่วยงานและสามารถเข้าไปเป็นคณะกรรมการระดับประเทศ เช่น คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้าน

ผู้หญิงมุสลิมคนหนึ่งเมื่อก่อนไม่กล้าแสดงออกไม่มีบทบาททางสังคมแต่ขณะนี้บทบาทในการงานทั้งสังคม ดิฉันมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ช่วยสังคมมุสลิมเพื่อปกป้องสตรีมุสลิมที่เป็นแบบอย่างได้ทำเอะสิ่งดี ๆ เพื่อสังคม ก้าวชีวิตของมุสลิมที่ทุก ๆ คนอยากได้ ณ ปัจจุบันดิฉันทำงานในรูปแบบการเชื่อมโยงเครือข่ายต่าง ๆ ทุกระดับสามารถเป็นตัวแทนด้านการเขียนโครงการ ด้านการเป็นวิทยากร ด้านการสนับสนุนกลุ่มองค์กร ยกระดับผู้บริหารการบัญชีของกลุ่ม และอีกมากมายที่ดำเนินการอยู่

เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๔๘ ดิฉันได้ทำแผนการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นของตำบล เมื่อเราทำระบบเครือข่ายเราต้องมีการพัฒนา ต้องมีการแต่งตั้งคณะทำงานของชุมชน คณะทำงานส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชายที่ทำงานอย่างจริงจัง เพื่อที่จะยกระดับการพัฒนาโดยเราไม่รู้ข้อมูล เราอยู่กันไม่ได้ในเมื่อริเริ่มจากผู้หญิงที่มีบทบาทของชุมชนนี้ผู้หญิงต้องหาแนวคิดที่จะทำในอนาคต ต้องมีการช่วยเหลือ

ด้านสังคมที่เราอยากทำต่อ คืออยากสร้างสตรีเด็กรุ่นใหม่ เข้ามาแทนเราเพราะฉะนั้นดิฉันของประมาณจากภาคประชาชนมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจให้กับคณะทีมงาน จัดเวทีประชุมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่าง ๆ เป็นชุมชนที่มีความสุข คนทุกคนในชุมชนมีความปลอดภัยในชีวิตของตนเองและทรัพย์สิน ปลอดภัยจากยาเสพติด เด็กเล็ก เด็กกำพร้า คนพิการ คนชรา คนด้อยโอกาสต้องมีคนดูแล สิ่งที่เราอยากเห็น สิ่งที่เราอยากช่วย อยากเห็นเศรษฐกิจครัวเรือนมีความมั่นคง มีอาชีพและรายได้ที่แน่นอนจากผลผลิตการเกษตร

อยากเห็นคนในชุมชนได้รับการศึกษาทางศาสนาและทางสามัญตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับอุดมศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ และมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ให้เป็นแหล่งศึกษาประวัติและแนวทางการพัฒนาตนเองของชุมชน เป็นต้นแบบ สามารถเชื่อมโยงในทุก ๆ ด้านของชุมชน เพื่อปกป้องวิถีชีวิตของชุมชนเองโดยอาศัยปัญญาความคิด และปฏิบัติอย่างแท้จริง การทำงานต้องมีความหวัง ต้องมีอนาคตของทุก ๆ คน เมื่อนั้นองค์กรชุมชนของเรามีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เข้มแข็งและกว้างขวาง จัดการงบประมาณจากรัฐได้ด้วยตนเอง จะดูแลสวัสดิการชุมชนแก่สมาชิกทุกคน จัดการให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม

คนทุกคนในชุมชนมีสุขภาพแข็งแรง ผู้คนสังคมไทยมีความเข้าใจวิถีชีวิตที่มีความหลากหลาย สื่อมวลชนนำเสนอข่าวสารตรงตามความจริง คนในชุมชนรวมทั้งข้าราชการสามารถพูด อ่าน เขียนได้สองภาษามีการใช้ภาษามลายูกับภาษาไทยและสามารถสื่อสารกันได้

แนวคิดต่าง ๆ นี้ ถ้าหากทำได้ ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคมมุสลิมจะได้ยอมรับจากชาวชุมชนและองค์กรผู้ขายมากขึ้น เพราะว่าการทำงาน ถ้าหากว่าเราไม่มีแผนงานเราไม่มีตัวจะเชื่อมโยงนั้นยากที่จะสำเร็จ สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ ทุกคนอยากได้ แต่หากว่าเราไม่รวมตัวกันออกมามงานก็ยากที่จะสำเร็จ แต่ถ้าหากเราอดทนพยายามศึกษา โอกาสมีมากมายสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่จะทำได้อย่างประสบความสำเร็จแบบสมบูรณ์เราต้องมีการค้นหาลองอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

การทำงานถ้าทำด้วยใจรัก ด้วยใจจริง ความสำเร็จก็จะตามมา ทำไมสตรีต้องออกมาต่อสู้เราก็ถามตัวเองมาตลอด ทำเพื่ออะไร เมื่อทำแล้วได้อะไรกลับมา สำหรับในตอนนี้อาจตอบได้แล้ว เราทำสำเร็จแล้ว เราได้เห็นสิ่งที่ปรากฏของชาวมลายูที่แต่ก่อนกับสมัยนี้โครงสร้างนั้นจะกว้าง ๆ กัน และความแตกต่างก็จะเหมือน ๆ กัน นอกจากมาแยกความหมาย แยกโครงสร้างที่เห็นนำมาประยุกต์ใช้ในการเปลี่ยนแปลง สิ่งที่มีอยู่และมาเรียบเรียงให้สวยงามจากที่ไม่รู้ไม่เห็นเรามาฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้ไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ในอนาคต ประเด็นการศึกษาดิฉันคิดว่าไม่ว่าจะเรียนสูง ๆ ก็สู่ประสบการณ์นั้นไม่ได้เพราะประสบการณ์นั้นมาจากบทเรียนที่เราได้รับการปฏิบัติ

สตรีมุสลิมถ้าหากว่าจะอยู่ในระดับการเปลี่ยนแปลงนั้นต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนอย่างถูกต้อง เพราะว่าถ้าพลาดสิ่งเหล่านี้แล้วยากเพราะเป็นกระบวนการมาจากจิตวิญญาณคนที่เข้าสู่จุดนี้ได้ต้องมีแรงบันดาลใจจากหลาย ๆ ด้าน เช่น แนวคิดรวมกันทำอย่างไรให้ใจเรานั้นเป็นกลางเพราะสิ่งเหล่านี้อยู่ในตัวเราคนอื่นนั้นไม่เห็นคนอื่นจะเห็นเราแต่ภายนอกและรูปร่างเท่านั้นส่วนตัวเรา เราว่าทำอะไรอยู่ คิดอะไร ถ้ารู้ปัญหาที่แท้จริงแล้วมีความรู้สึกอยากแก้ไขได้ ทุกอย่างก็จะประสบความสำเร็จ

จากหลายสิ่ง หลายอย่างที่เป็นบทเรียนในหัวใจสตรีมุสลิมคนหนึ่งที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งที่อยากให้เห็นเด็กและเยาวชนสมัยใหม่ที่จะรับจากแก่นนำมุสลิมไม่ยากเห็นการเมืองขณะนี้เกี่ยวข้องกับกับเด็กในอนาคต คือความไม่แน่นอนของสังคม ของนโยบาย เกือบจะเป็นเครื่องมือของการเมืองการปกครองแบบไม่โปร่งใสทุก ๆ ด้าน คณะนี้ดิฉันเป็นที่ปรึกษาของนายก อบต. ต้องคิดและแก้ปัญหาด้านการเมืองโดยอาศัยหลาย ๆ ฝ่าย เพราะการเมืองท้องถิ่นขึ้นอยู่กับชุมชนตลอด ดิฉันอยากปลัดดันผู้หญิงให้เข้าสู่ระบบการเมืองท้องถิ่นให้มากที่สุดผู้หญิงมุสลิมคิดว่าการเมืองนั้นเป็นเรื่องของผู้ชายผู้หญิงนั้นไม่สำคัญ

เพราะว่าส่วนใหญ่เขาทำอะไรบ้างผู้หญิงไม่รู้ และพอดิฉันเป็นที่ปรึกษานายก ดิฉันเสนอให้ต้องมีส่วนร่วมกับชุมชน องค์กร เพื่อศึกษาความต้องการของชุมชนไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายแท้จริงถ้าทำงานร่วมกันก็สามารถทำได้ วันหนึ่งเสียงสะท้อนจากกลุ่มผู้หญิงว่าทำไม อบต. ไม่อยากได้ผู้หญิง ผู้หญิงลงสมัครก็จะพุดคุยในทางเสียแต่เวลาทำงานเรียกผู้หญิงมาปรึกษา เก็บข้อมูลทุกอย่างอยากรู้ว่าเขาคิดอะไรอยู่ ดิฉันคิดว่าถ้าผลักดันมุสลิมไปเรียนรู้ในระบบการเมืองท้องถิ่น คิดว่าผู้หญิงสามารถทำได้ในหลายๆ ด้านไม่ว่าด้านการพัฒนาอาชีพ และเสริมสร้างความสามัคคี ความเป็นระเบียบวินัย ความละเอียด ในการเก็บรวบรวมข้อมูล สิ่งเหล่านี้ผู้หญิงมีความชำนาญกว่า

ในเมื่อดิฉันจะผลักดันผู้หญิงมุสลิมเข้าสู่ระบบการเมืองท้องถิ่น ดิฉันได้เป็นคณะกรรมการกระทรวงยุติธรรมโดยนายอำเภอแต่งตั้ง ดิฉันได้ทำงานกับฝ่ายปกครองแบบบูรณาการในเรื่องของสตรีมุสลิมเสนอความต้องการของสตรีมุสลิมและเป็นผู้ให้คำปรึกษาประเมินประណอมความในชุมชน สร้างความเข้าใจให้คนในชุมชนซึ่งเป็นวิธีหนึ่งสร้างความรู้ในเรื่องกฎหมายให้กับชุมชนสร้างชุมชนให้ระเบียบแบบแผน สร้างความสงบให้กับชุมชน

การเล่าเรื่องต่างๆ เหล่านี้มาจากหัวใจสตรีมุสลิมคนหนึ่งที่มีความพยายาม ความอดทน และเสียสละ อยากจะช่วยเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่สถาบันครอบครัวมุสลิมมีการยกระดับบนความหลากหลายต่อสู้ด้วยจิตวิญญาณและเกิดความสำเร็จได้ในชีวิต

เรื่องที่ ๒

ดิฉันสุวารีเยะ แปเฮาะฮีเล จบการศึกษา มศ.๕ โรงเรียนคณะราษฎรและได้สมัครสอบวิทยาลัยครูยะลาแต่ก็ต้องผิดหวังเนื่องจากสอบไม่ผ่านต่อมาจึงตัดสินใจเข้าสมัครเรียนตัดเย็บเสื้อผ้าที่ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนดิฉันถือว่าเป็นผู้โชคดีที่ได้เรียนสามัญโดยตรงเนื่องจากสมัยก่อนพ่อแม่ไม่นิยมให้ลูกเรียนสามัญโดยตรงส่วนใหญ่จะส่งลูกเรียนปอเนาะ

ช่วงอายุ ๑๘ ปีดิฉันได้เข้าทำงานในประเทศมาเลเซียอยู่ได้ประมาณ ๑ ปี มีความรู้สึกที่ว่าทำไมเราต้องมาทำงานที่ประเทศมาเลเซียด้วย ในเมื่อในประเทศไทยเราก็มีที่ทำกินแต่เศรษฐกิจช่วงนั้นต่ำต้อยมากราคายางพารา กิโลกรัมละ ๑๖ บาทเท่านั้น รวมทั้งในครอบครัวมีสมาชิกหลายคนทำให้ไม่พอต่อค่าเลี้ยงชีพดิฉันจึงไม่ได้เรียนต่อ ขอกุญจากหน่วยงานต่างๆ ก็ไม่ได้เนื่องจากไม่มีญาติผู้ใหญ่ที่เป็นคนใหญ่คนโตทำให้ตนเองมีความกดดันมาตลอด จึงได้แต่ช่วยครอบครัวทำงาน ดิฉันแต่งงานมีครอบครัวเมื่ออายุ ๒๕ ปี และได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านสามี

ในช่วงปี ๒๕๔๔ เป็นช่วงที่งบประมาณหมู่บ้านและชุมชนเมืองลงในหมู่บ้านเขาต้องเรียกชาวบ้านมาประชาคมอย่างน้อย ๗๐ % ดิฉันถูกคัดเลือกให้เป็นรองประธานของกองทุนหมู่บ้านซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าทำงานเพื่อสังคมซึ่งทำงานกับผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ทราบมาว่าบทบาทของผู้ชายเวลาทำงานจะไม่ค่อยมีความรอบคอบ ไม่มีความรับผิดชอบ

ปี๒๕๔๖ มีการคัดเลือกคัดเลือกคณะกรรมการ ก ท บ. ขึ้นมาใหม่ โดยสมาชิกส่วนใหญ่ลงมติให้ดิฉันเป็นประธาน เนื่องจากเป็นผู้ที่จริงจังกับงาน ทำงานจริง มีความรับผิดชอบ และมีความสามารถทุกด้าน ตอนแรกจะไม่ยอมรับเป็นประธานเพราะเป็นผู้หญิงอาจทำงานไม่คล่องแต่ทุกคนให้ความไว้วางใจก็ตัดสินใจรับตำแหน่งดังกล่าว

ปี ๒๕๔๗ ทางพัฒนาการอำเภอจะหาเรียกประธานแต่ละหมู่บ้านมาคัดเลือกประธานเครือข่ายระดับตำบลให้แต่ละหมู่บ้านส่งรายชื่อประธานและดิฉันก็ได้รับคัดเลือกเป็นประธานเครือข่ายตำบลบาโงซิแนและยังเป็นสตรีคนแรกที่เป็นประธานเครือข่าย ก ท บ.ระดับตำบล ซึ่งการทำงานครั้งนี้ทำให้ดิฉัน

พบปะกับชาวบ้านมากขึ้นทำให้ทราบถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน ดิฉันจึงคิดว่าจะทำหน้าที่ให้ดีที่สุด จะให้ความเป็นทำแก่ชุมชนและพร้อมที่จะช่วยเหลือในทุกๆ ด้านเท่าที่จะทำได้

ในการทำงานทำให้ทราบว่าผู้ชายบางคน ไม่มีความรับผิดชอบเลยและบริหารแบบคนเห็นแก่ตัว ความอดทนก็ไม่มี ดิฉันจึงมีความคิดที่จะช่วยชาวบ้านด้วยความบริสุทธิ์ใจ เสียสละ และจะให้ความยุติธรรมกับทุกคน ต่อมาในปี ๒๕๔๖ ทางก้านั้น- ผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาการประจำตำบลสภาวัฒนธรรม อำเภอยะหา และองค์กรต่างๆที่มีอยู่ในตำบลบาโงซิแญ เรียกมาประชุมคัดเลือกประธานสภาวัฒนธรรมตำบล มีคนเสนอชื่อข้าพเจ้าและคนอื่นอีกประมาณ ๕ คน มีดิฉันที่เป็นสตรี ๑ คน นอกนั้นเป็นผู้ชายหมดเลย ดิฉันได้เลือกให้เป็นประธานสภาวัฒนธรรมระดับตำบลบาโงซิแญ อีกตำแหน่งหนึ่ง

การทำงานเริ่มมีบทบาทมากขึ้นและได้ช่วยชาวบ้านมากขึ้นโดยทางสภาวัฒนธรรมนี้เขาจะมีงบประมาณของแต่ละปี ข้าพเจ้าก็ได้ของงบประมาณ ประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาท มาสนับสนุนทางโรงเรียน ตาติกา สนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนบ้านบาโงซิแญ ข้าพเจ้าจัดงานแข่งขันกวนอาซุรอปประจำตำบล ข้าพเจ้ารู้สึกมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือชาวบ้านและข้าพเจ้ามีความคิดว่าข้าพเจ้ายังช่วยชาวบ้านได้ไม่เต็มที่อีก ข้าพเจ้าได้ไปสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน ปักจักรบ้านลีมาปูโร๊ะเข้าไปเป็นสมาชิกได้ประมาณ ๒ เดือน ประธานกลุ่มปักจักรบ้านลีมาปูโร๊ะมีชื่อว่า นางมารียะ ยอมอรี เรียกสมาชิกทุกคนคือจะมีการประชุมทุกวันๆ ๑๕ ของเดือน ในทุก ๆ เดือน มีการประชุมกลุ่มโดยแต่งตั้งให้ดิฉันเป็นประธานสัมพันธ์ของกลุ่ม ช่วงนั้นได้เข้าอบรมกับกลุ่มแม่บ้านต่าง ๆ ในจังหวัดยะลา ดิฉันเริ่มรู้จักกลุ่มสตรีมากขึ้นและเริ่มรู้จักหน่วยงานต่าง ๆ มากขึ้น ก็เริ่มพัฒนาตัวเองและเริ่มศึกษาวิธีการพูดและชีวิตสังคมข้างนอกมากขึ้น เริ่มมีความคิดที่จะช่วยหมู่บ้านและชาวบ้านให้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นแต่ตอนนี้ยังไม่เก่งเท่าที่ควรจะต้องศึกษาอีกมากที่จะช่วยเหลือเขาได้อย่างไร

ปลายปี ๒๕๔๗ ดิฉันไปพบกับนิเดาะ ซึ่งได้ชวนไปอบรมด้านขนมที่วิทยาลัยอาชีวะยะลา คือนิเดาะจะเป็นประธานกลุ่มข้าวเกรียบผักทอง เวลาดิฉันไปอบรมก็สังเกตการพูดและจะจำหน่วยงานแต่ละหน่วยงานมีความรับผิดชอบอะไรก็เราเตือนร้อน จะได้ไปขอความช่วยเหลือ พอดีช่วงนั้นรองประธานของนิเดาะได้ลาออก ทางกลุ่มของนิเดาะจะมีการประชุมประจำเดือนทุกวันที่ ๕ ของเดือนโดยวันนั้นนิเดาะได้เสนอชื่อดิฉันให้เป็นรองประธานของกลุ่มข้าวเกรียบผักทอง สมาชิกทุกคนยอมรับ

นี่เป็นจุดเริ่มต้นของดิฉันที่มีบทบาททางการเมืองและข้าพเจ้าจากกลุ่มของนิเดาะ คือ นิเดาะจะเป็นบุคคลที่ให้โอกาสแก่ดิฉันและจะช่วยเหลือเวลามีปัญหา นิเดาะส่งดิฉันไปอบรมทางการบริหารกลุ่มหรือการทำบัญชีอาชีพที่ดิฉันหวัสมองเร็วและมีเวลาให้กับกลุ่ม จึงเริ่มที่จะมีบทบาททางการเมืองในหมู่บ้านมากขึ้น คือ มีความกล้าที่จะแสดงออกและให้เวลาในการอบรมในด้านต่างๆ

การศึกษาท้องถิ่นเรื่อง

**การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์วัฒนธรรม
ในเขตเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี**

**กรณีศึกษาบริเวณบ้านตะโหนด อำเภอริอเสาะ
และอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส**

บทที่ ๑
พื้นที่ศึกษาและลักษณะท้องถิ่น
ของกลุ่มสายบุรีบริเวณเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี

ความเป็นท้องถิ่นของกลุ่มน้ำสายบุรีตอนกลางสามารถพิจารณาได้จากลักษณะความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ การทำมาหากินที่ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับระบบนิเวศในแต่ละชุมชน จนทำให้ “ความเป็นท้องถิ่น” เกิดขึ้นมาจากการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถพิจารณาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ในงานศึกษาครั้งนี้เริ่มตั้งต้นจากบริเวณตอนกลางของลำน้ำสายบุรีไปสู่บริเวณพื้นที่แม่น้ำสายบุรีตอนกลางต่อเนื่องกับตอนบน ในเขตอำเภอสรีสาคร ดังนี้

ชุมชนบริเวณเชิงเขาบูโดตอนกลางของลำน้ำสายบุรี กลุ่มบ้านตะโหนด

ประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ในเขตกลุ่มบ้านตะโหนด

เขตกลุ่มบ้านตะโหนดมี ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านตะโหนด บ้านกุโบร์ บ้านดือแยหะยี และบ้านปอเนาะ

บ้านตะโหนด ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๒ ตำบลสุวารี อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ความเป็นมาของชื่อหมู่บ้านตะโหนดจากคำบอกเล่ามี ๓ กรณีด้วยกัน คือ

- การตั้งชื่อหมู่บ้านเกิดจากชื่อของสามี-ภรรยาคู่หนึ่งที่ได้บุกเบิกทำมาหากินในพื้นที่แห่งนี้ โดยคำบอกเล่าของนายอับดุลเลาะ สะละ ที่ได้ฟังคำบอกเล่าจากคนเฒ่าคนแก่ที่เล่าสืบต่อกันมาว่าเดิมที่ได้มีสามี ภรรยาคู่หนึ่ง ได้อาศัยทำมาหากิน บุกเบิกพื้นที่แห่งนั้นโดยสามีชื่อว่า “นายตาล” ภรรยาชื่อว่า “นางโหนด” ซึ่งเป็นที่รู้จักของคนในสมัยนั้นจะเรียกชื่อตามคนที่ไปบุกเบิก เมื่อมีคนเดินทางไปก็จะบอกว่าไปบ้านตาลโหนด จนนานเข้าก็เรียกกันติดปากว่า “บ้านตาลโหนด”

- ชื่อที่มาของหมู่บ้านในข้อที่สองนี้ ผู้วิจัยเคยฟังคำบอกเล่าจากนายวาเซ็ง โละยะ ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว เขาเล่าให้ฟังว่า ในพื้นที่บริเวณที่เป็นหมู่บ้านนั้น จะมีต้นตาลขึ้นมาเองตามธรรมชาติเป็นบริเวณกว้างมีต้นตาลต้นหนึ่งเป็นต้นประหลาด ผิดปกติจากต้นตาลโดยทั่วไปกล่าวคือ ได้ออกก้ามดอก (Mayae) เป็นสองก้าม เมื่อถึงเวลาออกผลไม่ติดผลเหมือนกับตาลต้นอื่น ๆ นานเข้ามีลักษณะเหมือนกับของแข็งคล้ายกับเขาสัตว์จริง ๆ ชาวบ้านจึงล้อกันว่าต้นตาลออกเขาหรือมีเขา คำว่า เขาในภาษามลายูถิ่น ก็คือ ตาโนะ (Tandok) จากคำบอกเล่าในข้อนี้ก็เกิดจาก “ต้นตาล มีเขา” ในภาษามลายูถิ่น “ตา อาดอ ตาโนะ” ต่อมาเรียกสั้น ๆ จนติดปากว่า “ดือโนะ” เท่านั้น เมื่อชาวรัฐถึงเจ้าเมืองว่ามีต้นตาลประหลาดเกิดขึ้นไม่นาน ก็ได้สั่งให้คนมาขุดเอากลับไปปลูกที่วังของเจ้าเมือง ในสมัยนั้นคือ เจ้าเมืองรือมัญญ์

- กรณีที่สามนี้ได้ข้อมูลมาจากภายนอกได้ศึกษาเปรียบเทียบและเชื่อมโยงกันกับสมัยแรกของบรรพบุรุษที่เข้ามาอยู่บุกเบิกพื้นที่แห่งนี้ซึ่งเดิมเชื่อว่ามีวิถีชีวิตตามแบบของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และนับถือผีเจ้าที่เจ้าทาง ในศาสนาพราหมณ์ต้นตาลโตนดเป็นต้นไม้ที่สำคัญในทางศาสนา

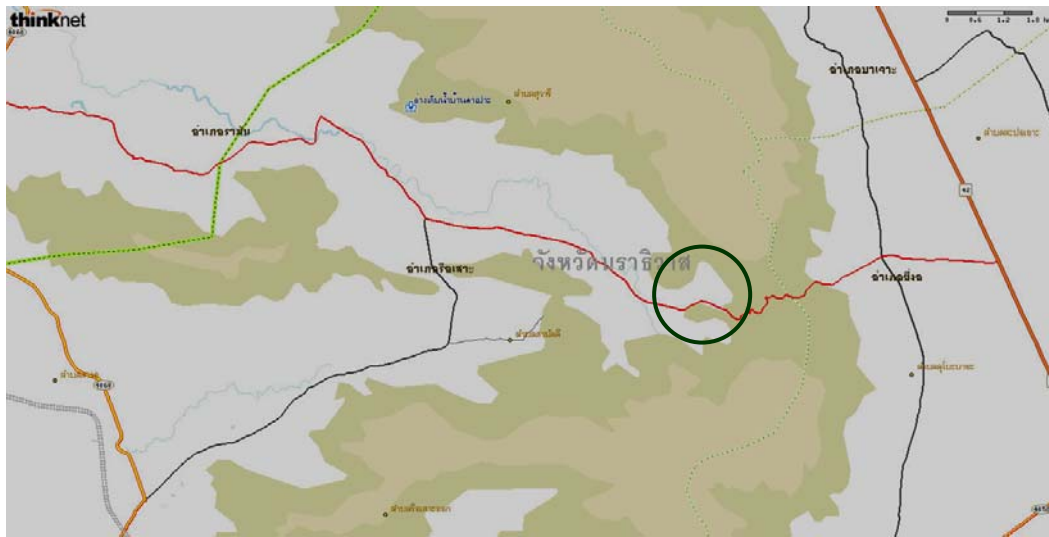
จากการศึกษาเปรียบเทียบในข้อมูลจากภายนอก มีปรากฏร่องรอยหลงเหลืออยู่คือหนึ่ง มีคลองสายหนึ่งที่มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาบูโด มีชื่อเรียกภาษาถิ่นว่า “จาเฆะบรอลอ” (Carok Beghalo) หมายถึง **คลองพระพุทธรูป** คลองนี้เป็นคลองสายหลักของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านตะโหนด

สอง พื้นที่ของบ้านตะโหนด มีพื้นที่ร่องรอยของพื้นที่นั้นมีชื่อเรียกว่า “บาโงดูกู” (Bango Duku) เป็นเนินสูงเต็มไปด้วยต้นดูกูเป็นที่ตั้งของวัด มีต้นมะพร้าว ๒ ต้น อยู่หน้าวัด พระรูปสุดท้ายหนีออกจากวัดเนื่องจากกลัวโจรปล้นและได้นำเอาพระพุทธรูปทองคำที่มีอยู่ทั้งลงในพรุ มีชื่อเป็นภาษาถิ่นว่า “บาโร๊ะหมาบุหุ” คำว่า “บาโร๊ะ” หมายถึง “พรุ” ส่วนคำว่า “หมาบุหุ” เป็นชื่อของต้นไม้ชนิดหนึ่ง

สาม สมัยก่อนภาษาที่ใช้มีการผสมผสานระหว่างภาษาไทยและภาษามลายู และ สืบพิธีกรรมต่างๆ เช่น ก่อนเข้าสู่พื้นที่จะมีการกราบไหว้กามะพร้าวหรือกามตาลโหนด มีการทำพิธีกรรมเพื่อให้พ้นจากภัยของผีสงหรือเจ้าที่เจ้าทางปีละครั้ง, พิธีฉลองหลังเก็บเกี่ยวของทุกๆ ปี การสร้างบ้านมีการตั้งเสาเอก โดยใส่เงินและทองใต้เสาเอกและมีการผูกอ้อยและมะพร้าวตามพิธีกรรม ทว่า ปัจจุบันนี้พิธีกรรมต่าง ๆ ไม่มีการปฏิบัติแล้ว

ภาพที่ ๑ สภาพภูมิประเทศของบ้านตะโหนด มีพรุและที่ราบอยู่ระหว่างหุบเขา

ภาพที่ ๒ แผนที่แสดงที่ตั้งของบริเวณบ้านตะโหนดที่ตั้งอยู่บริเวณช่องเขาเทือกเขาบูโด ซึ่งกำลังสร้างถนนในปัจจุบันสายยะลา-นราธิวาสผ่านอำเภอยี่งอ

บ้านกูโบร์ (Kubur) คำว่า “กูโบร์” เป็นคำที่มาจากภาษาอาหรับคือคำว่า ก็อบร (Qabr) หมายถึงสถานที่ที่ใช้ฝังศพของชาวมุสลิมหรือสุสานนั่นเอง เดิมชาวบ้านตะโหนดจะฝังศพตามที่ดินของตนเอง ต่อมาประชาชนในชุมชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของสถานที่ที่จะใช้ฝังศพให้เป็นจุดเดียวกัน จึงได้มีการขอพื้นที่สำหรับทำกูโบร์กับเจ้าริอัมมัญ เจ้าเมืองในสมัยนั้นจึงได้ลงมาดูพื้นที่สำหรับทำเป็น “กูโบร์” แล้วได้เห็นทำเลที่เหมาะสมที่เป็นกูโบร์ในปัจจุบันนี้ เห็นสมควรเป็นกูโบร์ สันนิษฐานว่าพื้นที่ตรงนี้มีสภาพเป็นที่ราบกว้างและเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนในสมัยนั้นแวดล้อมด้วยทุ่งนา เจ้าเมืองจึงชี้ที่ให้ โดยมีความกว้าง ๒๐๐ วา และยาว ๒๐๐ วา เป็นพื้นที่จตุรัส นับเป็นกูโบร์ที่มีพื้นที่กว้างมาก หลังจากนั้นกูโบร์แห่งนี้ก็กลายเป็นกูโบร์ใหญ่ของชุมชนบ้านตะโหนด

เดิมทีบริเวณนี้มีชุมชนสร้างบ้านอาศัยอยู่ไม่กี่หลัง ทางด้านทิศตะวันตกของกูโบร์มีชื่อเรียกว่า “ปูลาฆาเรา” ด้านทิศใต้เรียกว่า “ตะโละแมแฉว” ต่อมาสถานที่บริเวณใกล้กับกูโบร์ได้มีการสร้างบ้านเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยขยายกว้าง มีบ้านหลายหลังคาเรือนจึงเรียกชุมชนที่ตั้งใหม่นี้ว่า “บ้านกูโบร์”

ปี พ.ศ.๒๕๒๗ ทางกรมได้แยกการปกครองใหม่จาก หมู่ที่ ๒ (บ้านตะโหนด) ตำบลสามัคคี อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส โดยรวมจาก ๒ ชุมชน คือ ชุมชนตะโหนดดั้งเดิมกับชุมชนกูโบร์เป็น “บ้านกูโบร์”

ภาพที่ ๓ สภาพภูมิลักษณ์หรือสถานที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับบ้านภูโบว์

บ้านดือแยหะยี ดือแยหะยี (Durian haji) เป็นชื่อต้นทุเรียนพันธุ์พื้นบ้านสายพันธุ์หนึ่ง “ดือแย” เป็นภาษาถิ่น หมายถึง ทุเรียน “หะยี” เป็นชื่อของสายพันธุ์ทุเรียนพื้นบ้าน มีลักษณะเด่น คือ ออกดอกเป็นสีแดง มีลำต้นขนาดใหญ่ และผลดก เชื่อกันว่าเป็นพญาในบรรดาต้นทุเรียน ทุก ๆ พื้นที่ของสวนดูซงจึงมักมีต้นดือแยหะยีอยู่ด้วย

พื้นที่ที่เรียกชื่อบ้าน “บ้านดือแยหะยี” นั้น เป็นพื้นที่ของ **สวนดูซง** (พื้นที่ที่ปลูกพืชแบบขึ้นเอง ทั้งเมล็ดหวานไว้โดยไม่เจตนา มีต้นไม้หลายชนิดรวมกันอยู่ด้วย) มากที่สุดของพื้นที่ในสมัยนั้น มีสวนดูซงทั้งสองฝั่งริมคลองครอบคลุมเนื้อที่ประมาณ ๓๐ ไร่ยาวตลอดแนวตามริมคลอง

ต้นที่ ๑ คือต้นทุเรียน “ดือแยหะยีเมทิน” (Durian haji Methin) มีขนาดลำต้นเท่าท่อนซุง ประมาณ ๓-๔ คนโอบเป็นต้นที่ใหญ่ที่สุด

ต้นที่ ๒ คือต้นทุเรียน “ดือแยหะยีโต๊ะกือพู” (Durian haji Tokkepek) มีขนาดลำต้นใหญ่เท่าดือแยหะยีเมทิน

ต้นที่ ๓ คือต้นทุเรียน “ดือแยหะยีโต๊ะโซ” (Durian haji Tokso) เป็นต้นเล็กที่สุดในจำนวน ๔ ต้น ขนาดลำต้นใหญ่ ๒ คนโอบ

ต้นที่ ๔ คือต้นทุเรียน “ดือแยหะยีฮีญา” (Durian haji Heya) มีขนาดลำต้นประมาณ ๓ คนโอบ

ภาพที่ ๔ สภาพสวนดงในปัจจุบัน

พื้นที่ตรงนี้มีต้นทุเรียน “ดือแยหะยี่” ขนาดใหญ่อยู่ ๔ ต้น มีชื่อเรียกต่างกัน คือ ดังนั้นพื้นที่บริเวณจึงเรียกว่า บ้านดือแยหะยี่ โดยยึดต้นทุเรียน “ดือแยหะยี่” ขนาดใหญ่เป็นการตั้งชื่อชุมชน ปัจจุบันต้นทุเรียน “ดือแยหะยี่” เหลือเพียง ๒ ต้น คือ ดือแยหะยี่ ฮีญา และดือแยหะยี่โตะโซ

บ้านดือแยหะยี่ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ ๒ (บ้านตะโหนด) ตำบลสุวารี อำเภอริอเสาะ จังหวัดนราธิวาส บ้านดือแยหะยี่ปัจจุบันเรียกติดปากในหมู่คนแก่ในหมู่บ้านและคนเก่าหมู่บ้านใกล้เคียง

สำหรับคนรุ่นใหม่จะเรียกว่า “บาเลฮีเล” หมายถึง หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือแทน เนื่องจากสวนดงที่เคยมีอยู่สมบูรณ์แต่ก่อนในบริเวณนี้ได้กลายเป็นสวนระบบใหม่แทนที่สวนมะพร้าว สวนลองกอง และเขตที่อยู่อาศัยของชุมชน

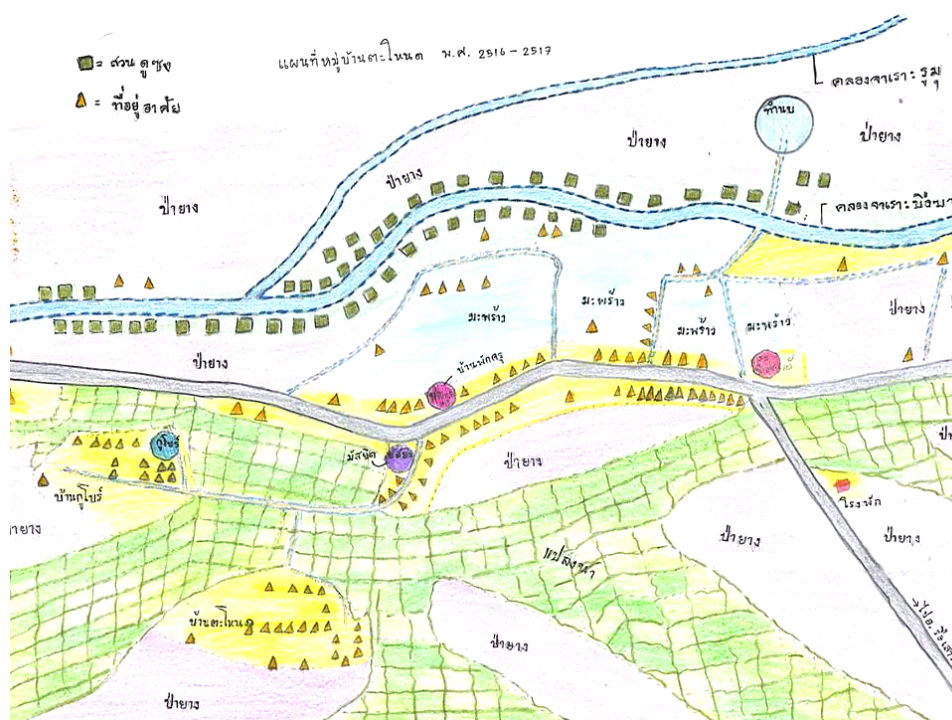
“บ้านดือแยหะยี่” ที่เหลือเป็นร่องรอยในขณะนี้ที่มีก็คือ “โรงเรียนบ้านดือแยหะยี่” อำเภอริอเสาะ จังหวัดนราธิวาส เขตพื้นที่การศึกษาเขต ๑ ซึ่งให้บริการในเขต หมู่ที่ ๒ บ้านตะโหนด หมู่ที่ ๕ บ้านกูโบร์ และหมู่ที่ ๖ บ้านปอนาะ ตำบลสุวารี อำเภอริอเสาะ จังหวัดนราธิวาส

บ้านปอเนาะ คำว่า “ปอเนาะ” เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาอาหรับ คือคำว่า “ฟุนดุกอน” (Fundukon) ภาษามลายูกลางใช้คำว่า “ปุนดก” (Pundok) หมายถึง “ที่พักอาศัยชั่วคราว” การที่เรียกชื่อสถานที่ซึ่งทำการสอนศาสนาว่า “ปอเนาะ” เพราะมีการสร้างที่พักอาศัยหลักเล็ก ๆ เป็นที่พักอาศัยชั่วคราวของผู้ที่มาเล่าเรียนหาวิชาความรู้ซึ่งมาจากที่ต่าง ๆ หรือคนที่อยู่ในพื้นที่นั้นก็จะพักที่ปอเนาะเช่นกัน

หมู่บ้านปอเนาะเดิมนั้นเรียกพื้นที่แห่งนั้นว่า “ปูลากอแหม” (Pula koghae) ซึ่งเป็นบริเวณที่มีต้นไม้ชนิดหนึ่งขึ้นเป็นจำนวนมากเป็นหย่อม ๆ คำว่า “ปูลา” หมายถึง กลุ่มหรือหย่อม คำว่า “กอแหม” เป็นชื่อของต้นไม้ ชื่อภาษาไทย คือ ต้น “กอแห้ง” ชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่แถบนี้จึงตั้งชื่อตามสภาพแวดล้อมโดยยึดต้นไม้ที่ขึ้นเด่นในบริเวณนั้น

ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๙ มีบุคคลผู้หนึ่งได้บริจาคที่ดินให้กับคน อาเล็ม (ผู้รอบรู้ในเรื่องศาสนา) ผู้หนึ่งที่เขาเชิญมาเพื่อให้ความรู้อบรมสั่งสอนบุตรหลานในเรื่องศาสนาจากบ้าน “สะนอ” อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี และได้สร้างบ้านและปอเนาะในที่ดินแห่งนั้น ชุมชนแห่งนั้นจึงเรียกชื่อใหม่ว่า “ปอเนาะปูลากอแหม” มีชื่อเรียกติดปากว่า “ปูลาปอเนาะ”

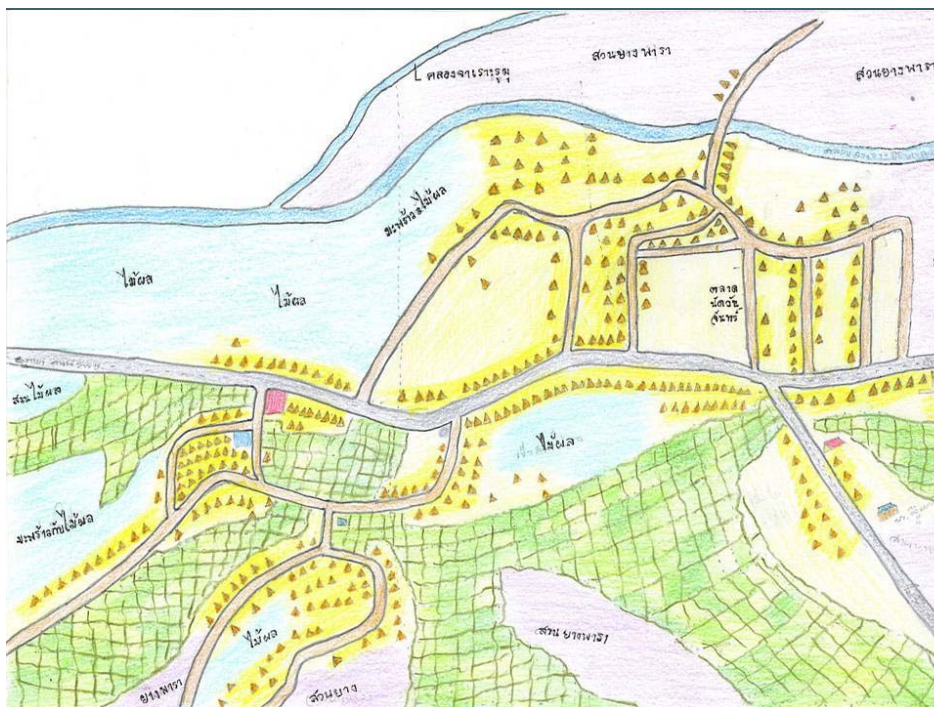
ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ทางกรมได้แยกการปกครอง “ปูลาปอเนาะ” จากหมู่ที่ ๒ ตำบลสามัคคี อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส เป็นหมู่ที่ ๖ (บ้านปอเนาะ) ตำบลสุวาริ อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ปัจจุบันมีชื่อเรียกสั้น ๆ ว่า “บ้านปอเนาะ”

ภาพที่ ๕ แผนที่หมู่บ้านตะโหนดรา พ.ศ.๒๕๑๖-๒๕๑๗

ภาพที่ ๖ แผนที่หมู่บ้านตะโหนดแสดงการแยกหมู่บ้านและสร้างถนน รว พ.ศ.๒๕๒๗

ภาพที่ ๗ แผนที่หมู่บ้านตะโหนดในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ในเขตกลุ่มบ้านตะโหนด

ในเขตกลุ่มบ้านตะโหนดแยกออกเป็น ๔ หมู่บ้านด้วยกันคือ บ้านตะโหนด บ้านกุโบร์ บ้านดือแยหะยี่ บ้านปอเนาะ

ในอดีตสมัยที่เริ่มมีการบุกเบิกตั้งหลักแหล่งเป็นที่อยู่อาศัยในเขตบ้านตะโหนดนั้น จะสร้างที่อยู่อาศัยทำมาหากินใกล้ริมคลอง “จาเฆาะบราลอ” มีอาชีพทำไร่ หาของป่าในการยังชีพ การทำไร่ในที่หนึ่ง ๆ จะใช้เวลาประมาณ ๑ ปี แล้วจะเปลี่ยนที่ทำไร่ใหม่ แล้วจะกลับมาหมุนเวียนในที่เดิมอีก โดยใช้เวลาประมาณ ๗-๘ ปี

รุ่นต่อมาได้มีการพัฒนาอาชีพ อาชีพเพิ่มเติม คือ มีการทำนาไปด้วย มีการปรับพื้นที่ราบลุ่มให้เป็นนามีคันนาโดยใช้แรงงานคนและใช้ควายไถนา หลังจากได้เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ เกิดความเสียหายกับบ้านเรือน ชีวิต และสัตว์เลี้ยง จึงได้มีการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ ซึ่งห่างไกลจากคลอง มาอยู่ทางทิศใต้ที่เชิงเขา “เปาะแอลง” อันเป็นเขตบ้านกำปงตะโหนดและบ้านกุโบร์ในปัจจุบัน การประกอบอาชีพก็ยังคงเหมือนเดิม คือ ไร่และหาของป่า

ความสัมพันธ์ในด้านเครือญาติในเขตกลุ่มบ้านตะโหนดนี้จะมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้ม เพราะจะมีการแต่งงานกันภายในเครือญาติ โดยนับจากลูกพี่ลูกน้องกันขึ้นไปก็แต่งงานกันได้ การแต่งงานสร้างครอบครัวใหม่จึงอยู่ภายในวงศ์เครือญาติ ปลูกเรือนแยกตัวสร้างที่ทำกินใหม่ขยายไปเรื่อย ๆ

ในตอนนั้นชุมชนบ้านตะโหนดยังขาดคนที่จะเป็นผู้นำทางศาสนา ชาวบ้านจึงได้ขอให้เจ้าเมืองส่งผู้นำทางศาสนามาให้ เจ้าเมืองได้เลือกผู้นำศาสนาจากบ้านกะดุนง ตาโมง ปัจจุบันอยู่ในตำบลกะดุนง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ส่งมาให้เป็นโต๊ะอิหม่ามเรียกว่า “โต๊ะชาฆาหุ” เมื่อได้ผู้นำทางศาสนา ชาวบ้านก็ช่วยกันสร้างบ้านให้และยกลูกสาวให้แต่งงานด้วยทำให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดขึ้น ชาวบ้านจึงส่งลูกหลานไปเรียนอัล-กุรอ่านและเรียนวิทยาศาสตร์ควบคู่ด้วย และด้วยความศรัทธาในตัวของผู้นำศาสนาทำให้ชาวบ้านอยากอยู่ใกล้ เพื่อง่ายต่อการเรียนรู้ จึงได้มีการสร้างบ้านใกล้ ๆ กับบ้านของผู้นำศาสนาทำให้เกิดเป็นชุมชนใหม่ขึ้น

ต่อมาเมื่อมีการขยายตัวของระบบสวน ก็มีการปลูกพืชเชิงเศรษฐกิจ ชาวบ้านตะโหนดก็มีการขยายถิ่นฐานที่ทำกิน เพื่อทำสวนดังกล่าวเป็นการขยายชุมชนที่กว้างขึ้นกว่าเดิม สถานที่ที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยที่ทำกิน สมัยรุ่นปู่ทวดที่เคยทั้งมาก็กลับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินใหม่ในรุ่นหลาน-เหลน ต่อไป ระบบสวนที่ปลูกในรุ่นแรกก็คือ ปลูกยางพาราและมะพร้าว

ภาพที่ ๘ สภาพที่ราบกว้างใหญ่ระหว่างหุบเขา บ้านตะโหนดที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐาน

เหตุแห่งการก่อตั้งหมู่บ้าน จากประวัติและร่องรอยการก่อตั้งหมู่บ้านตะโหนดเกิดจากหลานสาเหตุด้วยกัน ดังจะกล่าวเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

การก่อตั้งโดยผู้มีบารมี คนที่มีบารมีเป็นที่นับถือในหมู่บ้าน เช่น เจ้าเมือง โต๊ะกูแซ คนอาเล็ม หมู่บ้านตะโหนดแต่ก่อน อยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าเมือง “รือมัญ” เจ้าเมืองได้ขยายพื้นที่ทำกินที่บ้านตะโหนด โดยสร้างอ่างเก็บน้ำสำหรับใช้น้ำในการทำนา มีเรื่องเล่าว่าก่อนที่จะมีการสร้างอ่างเก็บน้ำได้มีการฆ่าควายเผือก เพื่อเซ่นไหว้เจ้าที่เจ้าทาง ก่อนเป็นการทำพิธีเพื่อปิดประตูอ่างเก็บน้ำ อ่างเก็บน้ำดังกล่าวทำเป็นทำนบใช้เก็บน้ำจาก “คลองรุม” เพื่อใช้น้ำในการทำนาโดยมีพื้นที่ ๑๐๐ กว่าไร่ การทำนาได้เกณฑ์กำลังคนจากหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ใต้ปกครอง เช่น บ้านลิเซ็ง (ปัจจุบันอยู่ในตำบลจะก๊ะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา) บ้านตะโละมูดู บ้านปือเจาะ (ต่อมาหมู่บ้านนี้กลายเป็นหมู่บ้านร้าง ปัจจุบันเป็นพื้นที่สวนยางพารา) และหมู่บ้านอื่น ๆ การทำนาของ “เจ้าเมืองรือมัญ”

ในบ้านตะโหนดได้ปรากฏเป็นหลักฐาน คือ บริเวณที่คนงานเคยอาศัยอยู่กลายเป็นสวนดูซง ซึ่งเกิดจากการกินและทิ้งเมล็ดและงอกขึ้นมาเองกลายเป็น “สวนดูซง”

ชุมชนบ้านตะโหนดเป็นชุมชนที่เข้ามาคอยรับใช้เจ้าเมืองในการทำนาข้าว และเป็นผู้ติดตามในการออกเที่ยวป่าของเจ้าเมือง บริเวณที่เที่ยวป่า เช่น ที่บ้านลูโป๊ะ (ในปัจจุบัน) คำว่า “ลูโป๊ะ” หมายถึงแอ่งน้ำลึกที่ตรงนี้ในเดือนห้าของทุก ๆ ปี เจ้าเมืองจะมีการจัดข้างกวนน้ำใน “ลูโป๊ะ” เพื่อจับปลา จะมีประชาชนมาร่วมกันจับปลาอย่างมากมาย การใช้ข้าง

กวนน้ำนั้นจะใช้ข้างประมาณ ๒-๔ ตัวลงไปกวนน้ำในแอ่งน้ำหรือ “ลูโป๊ะ” เพื่อให้ปลาเมา เมื่อปลาเมาได้ทีไรแล้วก็พากันลงไปจับปลา ซึ่งถือเป็นงานอดิเรกอย่างหนึ่งของเจ้าเมือง

ต่อมามีหลานของเจ้าเมืองหรือมัญ มีชื่อว่า “ราญอจาแว” (Raja Cawae) ได้มาสร้าง จวนอยู่ริมคลอง “บือละบาตู” อยู่ในหมู่บ้านเล็ก ๆ ชื่อว่า “กลูแป” น้ำในคลองบือละบาตูจะ ไหลลงทางทิศใต้มาบรรจบกับคลอง “จาเฆาะบราลอ” เป็นชื่อคลองใหญ่ คือ คลอง “ซัมบง” (หมายถึง มาบรรจบกัน) อันเป็นจวนที่มีทำเลที่ดีและมีภูมิทัศน์ที่น่าอยู่อาศัย ใกล้เคียง ๆ กับ บ้านกลูแปก็เป็นบ้านบือเจ้าเห่ ซึ่งมีที่นาของเจ้าเมืองหรือมัญ กว้างขวางเช่นเดียวกัน

หลังจากนั้น “ราญอจาแว” ก็ได้แต่งงานกับลูกสาวชาวบ้าน “บือเจ้าเห่” มีชื่อว่า “เจ๊ะวอชิง” ซึ่งเป็นลูกสาวชาวบ้านธรรมดา ๆ คนหนึ่ง มีเรื่องเล่าอยู่ว่า “เช้าวันหนึ่งลูกสาว ชาวบ้านดังกล่าวได้เดินเล่นบนหาดทรายริมคลองแล้วเดินผ่านต้นมะเดื่อต้นหนึ่งเห็นมะเดื่อ ต้นนั้นออกดอกอยู่ดอกหนึ่ง นางจึงเด็ดมาแล้วนำกลับไปบ้านแล้วเล่าให้พ่อกับแม่ฟัง พ่อจึง ไปบอกเรื่องราวให้ โห (บ้าน) ฟัง โห ทำนายว่าต่อไปภายภาคหน้า ลูกสาวจะได้เป็นเจ้า คนนายคน ไม่นานลูกสาวของชาวบ้านคนนี้ก็แต่งงานกับราญอจาแว มีชื่อใหม่เรียกว่า “รอกูอูแปแว” (Raja Puwae) แล้วทั้งสองก็ได้เจ้าเมืองปกครองประชาชนในละแวกนั้น

ราญอูแปแว มีบทบาททางการเมืองการปกครองและเฉลียวฉลาดมีความสนิทสนมกับ ประชาชนเป็นอย่างดี เพราะเคยเป็นชาวบ้านธรรมดามาก่อน ฉะนั้นเวลาที่มีเรื่องเดือดร้อน มีปัญหาอะไรประชาชนก็กล้าที่จะพูดหรือขอโดยผ่านราญอูแปแว เช่น การขอพื้นที่เพื่อจะทำ กุโบร์ที่บ้านตะโหนดจนเกิดเป็นชุมชนบ้านกุโบร์จนถึงปัจจุบันนี้

การเสนอขอคนอาเล็มให้มาเป็นโต๊ะอีหม่าม (ผู้นำศาสนา) ช่วยสั่งสอนเกี่ยวกับ หลักศาสนาอิสลามให้กับชาวบ้าน นางก็ได้จัดการหา ได้คนอาเล็มจากบ้านกะดุนง (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี) มีชื่อว่า โต๊ะชาฆาหุ เป็นโต๊ะอีหม่ามคนแรก ในชุมชนบ้านตะโหนด

ราญอจาแวและราญอูแปแว เท่าที่ทราบมีลูกชาย ๒ คน คนโต ชื่อ “ตูแวลือเบะห์” (Tuan Lebih) คนน้องชื่อ “ตูแวลือปาเต๊ะ” (Tuan Patik) ตูแวลือเบะห์ พี่ชายได้ปกครองสืบ ทอดแทนบิดาเป็นราญอตูแวลือเบะห์ ปกครองจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้ลี้ภัยไปประเทศ มาเลเซีย ส่วนน้องชายตูแวลือปาเต๊ะ ถูกจับตัวไปกรุงเทพฯ ปัจจุบันยังมีวงศ์ตระกูลลูกหลาน อยู่ที่บ้านดายา หมู่ที่ ๑ ตำบลสุวารี อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

วงศ์ตระกูลที่เป็นผู้ก่อตั้งหมู่บ้านตะโหนด

วงศ์ตระกูลของ โต๊ะกูแซ โต๊ะกูแซ หมายถึงผู้เชี่ยวชาญในเรื่องช้าง เช่น การดู ลักษณะของตัวช้างที่ดีเพื่อเลือกสำหรับใช้งาน เป็นหมอช้างในกรณีที่ช้างตกมัน มีอาการดุ ร้าย อาละวาดจะทำร้ายผู้อื่นหรือแม้แต่ผู้เลี้ยงเอง โต๊ะกูแซปราบได้หรือถ้าต้องการคล้อง ช้างป่าเพื่อเลี้ยงใช้งานก็สามารถไปขอที่โต๊ะกูแซ โดยจะอ่านคาถาลงบน อ้อย ก้านมะพร้าวอ่อน ข้าวเปลือก อันเป็นอาหารที่ช้างชอบ แล้วนำไปวางให้ช้างกิน ช้างตัว ไหนที่ได้กินแล้วก็เชื่องช้าและเชื่อง สามารถจับเอาตัวไปเลี้ยงได้เลี้ยงได้เลย หรือในกรณีมี

ข้างป่ามาทำลาย พี่ขี้ไรที่ปลูก ชาวบ้านก็จะไปขอกับโต๊ะกูแซ โดยการอ่านคาถาลงในทราย ที่เตรียมไว้แล้วนำไปโปรยรอบสวนไรนาข้างป่าก็จะมาทำลายอีกเลย

จากประวัติศาสตร์เจ้าเมืองร้อยมัญ (รายูหรือมัญ) ได้ขายช้างเป็นสินค้าส่งออก โดยการจับช้างป่าซึ่งจะต้องอาศัยโต๊ะกูแซ ในข้อนี้จึงบ่งบอกได้ว่าเจ้าเมืองกับโต๊ะกูแซ ต้องมีความใกล้ชิดกัน จากการสอบถามประวัติโต๊ะกูแซต้องมีความใกล้ชิดกัน จากการสอบถามประวัติ โต๊ะกูแซ ปรากฏว่าเป็นตระกูลแรกที่มาบุกเบิกอยู่ในพื้นที่นี้ช้านานซึ่งปรากฏร่องรอยหลักฐาน เช่น

มีสวนดงขนาดใหญ่ขนาดใหญ่ และหลายที่ในเขตชุมชนบ้านตะโหนดเป็นสวนดง ที่เก่าแก่และมีอายุประมาณ ๓๐๐ กว่าปี

ในชุมชนบ้านตะโหนดมีสกุล “ สะตะโหนด ” เป็นจำนวนมาก อันเป็นตระกูลดั้งเดิมอีกตระกูลหนึ่ง

การพูดภาษาไทยปนกับภาษามลายู และมีการอ่านคาถาเป็นภาษาไทย (ปัจจุบันได้หายไปแล้ว)

วงศ์ตระกูลของ “ชัยยิตชามะและแซนะห์” แต่เดิมมา ชัยยิตชามะ เป็นลูกเจ้าเมืองรัฐเคดาห์แล้วเกิดการแย่งชิงอำนาจ จึงหลบหนีเอาตัวรอดกับพี่ชาย ชัยยิตชามะได้มาอาศัยเข้ามาอยู่กับเจ้าเมืองร้อยมัญที่บ้านลิเซ็งและได้แต่งงานกับลูกเจ้าของบ้าน มีลูกด้วยกันและลูกชายคนหนึ่งชื่อ “ตะห์ยอ” ที่ทำหน้าที่เหมือนพ่อได้ไปดูแลนาข้าวของเจ้าเมืองที่บ้านบือเงาะและมีผู้ติดตามมาด้วย “ตะห์ยอ” ได้แต่งงานกับลูกสาว “แซนะห์” (ซึ่งเป็นคนทำงานนาข้าวของเจ้าเมือง) ชื่อว่า “ดีอิล” และได้ตั้งรกรากอยู่ที่หมู่บ้านนี้สืบทอดลูกหลานต่อไป

ต่อมารุ่นหลานของเจ้าเมืองร้อยมัญ คือ “รายูจาแว” ที่ได้แต่งงานกับลูกสาวชาวบ้านบือเงาะชื่อ “เจ๊ะวอจิง” ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “รายูปูแว” ก็เป็นลูกพี่ลูกน้องกับแซนะห์ ดังนั้นวงศ์ตระกูลของชัยยิตชามะและวงศ์ตระกูลของแซนะห์ จึงเป็นอีกตระกูลที่ใกล้ชิดกับเจ้าเมือง เป็นตระกูลที่ดูแลกิจการต่าง ๆ ของเจ้าเมืองมีบทบาทในการขอพื้นที่ทำกูโบร์ในชุมชนบ้านตะโหนดและขอคนอาเล็มมาสอนให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลามในเขตหมู่บ้านแห่งนี้

การเป็นชุมชนชุมทาง

เรื่องแรกคือ มีตำนานเรื่องโดยคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านเล่าว่าเมื่อก่อนบ้านตะโหนดเป็นเส้นทางผ่านและที่พักของคณะติดตามหาช้างเผือกมิงาสีดำที่หลุดมา (เป็นคนที่ไหนไม่ทราบ) ข้างเผือกตัวดังกล่าวผ่านมาทางทิศตะวันออกได้ผ่านเส้นทางบ้านตะโหนดและผ่านไปอีกทางทิศใต้ของบ้านตะโหนดข้ามเขาลงที่บ้าน “โต๊ะแนปา” คณะผู้ดูแลช้างเผือกได้เตรียมสิ่งของอุปกรณ์เสบียงอาหารได้ออกเดินทางตามหา สะกดรอยเท้าและเดินทางผ่านหมู่บ้านตะโหนดและเกิดล้มป่วยในระหว่างทาง ๖ คน คนแรกที่เสียชีวิตชื่อว่า

“โตะตือโฆะห์” เมื่อออกเดินทางอีกประมาณ ๑๐๐ เมตร ก็เสียชีวิตเป็นคนที่สองชื่อว่า “โตะปาซึ” และเดินทางต่ออีกประมาณ ๑,๐๐๐ เมตร คนที่สามก็เสียชีวิตอีก คือ “โตะแม” เมื่อเดินทางไปอีก ๔,๐๐๐ เมตร คนที่สี่ในคณะติดตามก็เสียชีวิตมีชื่อว่า “โตะสาแม” เมื่อเดินทางไปอีก ๒,๐๐๐ เมตร คนที่ห้ามีชื่อว่า “โตะแยบาลอ” ก็เสียชีวิตและเดินทางต่อไปทางทิศใต้ข้ามเขาไปที่บ้าน “โตะแนปา” (ปัจจุบันอยู่ในตำบลสามัคคี อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส) คณะผู้ติดตามได้เจอช้างที่นั่นและผู้ติดตามอีกคนหนึ่งมีชื่อว่า “โตะแนปา” ก็ล้มป่วยเสียชีวิตอีกเป็นคนที่หก ในคณะผู้ติดตามและฝังศพในที่แห่งนั้น อันเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน “โตะแนปา” สำหรับคณะที่ติดตามช้างอีกห้าคนที่เสียชีวิตไปก่อนแล้วนั้นก็ฝังศพที่เสียชีวิต ดังปรากฏร่องรอยของสุสานดังกล่าวในเขตชุมชนบ้านตะโหนดในปัจจุบัน

เมื่อได้เจอช้างเผือกแล้วก็คล้องช้างเพื่อนำกลับไปและได้เดินทางผ่านหมู่บ้านตะโหนด ช้างเผือกตัวนั้นก็ตกมันมีอาการดุร้ายจึงต้องมาพักที่นั่นและจัดเตรียมที่สำหรับซึ่งผู้ส่งสอนรักษาช้างให้หายจากอาการตกมัน โดยไปตัดไม้ตะเคียนทรายต้นใหญ่ทั้งหมด ๗ ต้น แล้วนำมาแต่งเอาเปลือกออกจนหมดปักลงไปในดิน โดยปักกลับเอาส่วนของโคนขึ้นข้างบน ปักลักษณะเป็นวงกลม บริเวณติดกับคลอง “จาเขาะบราลอ” ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนืออันเป็นจุดที่มีน้ำลึกที่สุด เรียกว่า “ลูโปะกลูวะ” (กลูวะ เป็นชื่อไม้เถาวัลชนิดหนึ่ง) เป็นที่อาบน้ำให้ช้าง

เวลาผ่านไปปรากฏว่า ต้นตะเคียนทั้ง ๗ ต้น ที่เอาเปลือกออกแล้วปักเอาส่วนโคนขึ้นนั้น ได้เจริญงอกงามแตกเป็นกิ่งก้านสาขาใหม่ทั้ง ๗ ต้น ชาวบ้านจึงคิดว่าต้นตะเคียนดังกล่าวเป็นต้นตะเคียนที่ศักดิ์สิทธิ์ถึงขนาดไม่กล้าส่งเสียงดังในบริเวณนั้น ไม่กล้าปัสสาวะหันไปทางนั้น ไม่กล้าเตะกิ่งไม้ที่หักลงมา ชาวบ้านเรียกต้นตะเคียนดังกล่าวว่า “ต้นตะเคียนศักดิ์สิทธิ์เจ็ดพี่น้อง” เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๕๒๒ ได้เกิดพายุฝนอย่างรุนแรงกระหน่ำพัดต้นตะเคียนต้นสุดท้ายล้มลงมา

เรื่องที่สองเป็นเรื่องเล่าของคนแก่เฒ่าเรื่อง “เมาะแซกดูแหว” สันนิษฐานว่ามีรูปร่างเหมือนคนแต่มีขนาดใหญ่เหมือนยักษ์โดยมีร่องรอยที่อยู่ลักษณะเหมือน “ดาบ” ลงบนแผ่นหิน บนเขายี่ลาแปและดูโปะบูโละเป็นเรื่องเล่าปรัมปราว่า “เมาะแซกดูแหว” เคยผ่านหมู่บ้านตะโหนดเป็นเขตพื้นที่หากินได้ตั้งหลักแหล่งที่เชิงเขาเขตหมู่บ้านลูโปะบูโละ ตำบลสามัคคี อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ปัจจุบันระยะห่างกับบ้านตะโหนดประมาณ ๔ กิโลเมตร ได้ทราบข่าวว่ามีกลุ่มมนุษย์ได้เข้ามาบุกรุกในเขตพื้นที่ทำกินของเขา ยิ่งวันก็กล้าเข้ามาทุกขณะเกิดความคิดอยากจะไปชုံมดูมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร ตกลงใจเดินทางแอบไปดูระหว่างทางมีกอไผ่กอหนึ่งมองเห็นปลายของต้นไม้มีรอยถูกตัดทิ้ง (โดยนั่งอยู่บนหลังช้าง) จึงคิดในใจว่า “ขนาดตัวข้านี้ใหญ่แล้ว มนุษย์นี้ยังมีขนาดใหญ่กว่าข้าอีก สูงใหญ่กว่ากอไผ่เสียอีก” แล้วจึงเดินทางเพื่อไปแอบดูมนุษย์อีกก็ไปเจอนาข้าวที่เตรียมพร้อมสำหรับจะดำนาแล้วเจอกับ “คราด” ที่ใช้พรวนเนื้อดินในนาข้าวให้ละเอียดโดยใช้วัวหรือควายลาก เมื่อเดินมาถึงเห็นเต้ากำลังคลานอยู่ในนา ซึ่งพวกเขาไม่รู้ว่าเป็นที่นา จึงคิดว่าคราดนั้น คือ หวีของมนุษย์ เต้าที่คลานคือตัวเหาที่ตกลงมาจากหัวมนุษย์ จึงคิดว่ามนุษย์ต้องมีขนาด

ใหญ่กว่าแน่นอนเลยอาจทำอันตรายกับตัวเขาได้จึงเกิดความกลัวและได้อพยพหนีออกจากพื้นที่

ในพื้นที่ที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของ “เมาะซาคูแว” มีร่องรอยที่เกิดอยู่บนหินดังได้กล่าวแล้ว ยังมีร่องรอยที่ดินที่เคยอาศัยอยู่เป็นดินที่ละเอียดดำสนิท เชื่อกันว่าเป็นขี้เถ้าจากการเผาที่อยู่อาศัยของพวกเขา ก่อนจะอพยพหนีออกจากพื้นที่แห่งนั้น

เรื่องที่สามเป็นพื้นที่ที่มีพวกอินเดียดำเดินทางผ่านมาโดยมีเรื่องเล่าว่าพวกพราหมณ์-ฮินดูเดินทางมาเผยแพร่ศาสนา สันนิษฐานจากประวัติที่มาของหมู่บ้านตะโหนดดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

การย้ายถิ่นฐานจากที่อื่น

โตะชาฆาห์ (Tosaghah) เป็นคนอาเล็ม (Alim) ผู้รู้ทางศาสนาเป็นคนมาจากบ้านกะดุนงตาโม่งอยู่ในอำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี เป็นหมู่บ้านเก่าแกริมฝั่งแม่น้ำสาบบุรีอยู่ไม่ไกลจากเมืองสาบบุรีนัก

ชุมชนบ้านตะโหนดเป็นชุมชนที่อยู่กลางหุบเขาห่างไกลจากความเจริญและตัวเมืองจึงขาดผู้อาวุโสจะมาเป็นผู้นำศาสนา (โตะอิหม่าม) จะมาสั่งสอนเรียนรู้ตามหลักศาสนาอย่างถูกต้องเจ้าเมืองได้เชิญ โตะชาฆาห์เข้ามาอยู่ในบ้านตะโหนดและได้แต่งงานกับลูกสาวชาวบ้านมีความสัมพันธ์และเป็นที่เคารพของชาวบ้านต่อผู้นำศาสนาได้เกิดชุมชนแห่งใหม่เกิดขึ้น ประชาชนได้ติดตามเข้ามาอาศัยกับผู้นำศาสนาเพื่อจะได้เรียนรู้ศาสนาซึ่งเดิมชาวบ้านอยู่อาศัยตามพื้นที่ทำกินของตนเองซึ่งห่างไกล

ตลอดระยะเวลาที่โตะชาฆาห์ เป็นผู้นำศาสนาได้สืบทอดลูกหลานได้เป็นผู้นำศาสนาโดยตลอด “แชลง” (Cheelong) ลูกชายของโตะชาฆาห์เป็นผู้นำศาสนาต่อจากพ่อ พอมารุ่นหลานโตะชาฆาห์ มีคนนอกจากที่อื่นเข้ามาแต่งงานกับหลานสาวโตะชาฆาห์ ๒ คนด้วยกัน เป็นคนอาเล็มทั้งคู่มีชื่อว่า “แชโด” (cheedo) “แชดิง” (cheeding)

“แชโด” (cheedo) หลังจากแต่งงานกับหลานสาวโตะชาฆาห์ได้แยกที่อยู่อาศัยจากเดิมไปอยู่แห่งใหม่ในเขตสวนดุซงริมคลองเคยเป็นที่อยู่อาศัยรุ่นผู้บุกเบิกมาแต่ก่อนได้ตั้งถิ่นฐานที่นั้นมีชาวบ้านตามมาด้วยมาปลูกสร้างบ้านบริเวณติดกัน มาขออยู่อาศัยพร้อมกันได้เรียนรู้ตอนกลางคืนเรียนอ่านอัล-กุรอานกับหลักการศาสนากลางวันได้เรียนรู้การทำงาน

“แชดิง” (cheeding) ได้แยกที่อยู่อาศัยทางทิศตะวันตกของบ้านตะโหนดเป็นคนละที่กันแชโดอยู่ในเขตดุซงเหมือนกันแต่เป็นริมคลอง ได้เป็นผู้นำศาสนามีชาวบ้านติดตามมาอยู่อาศัยพร้อมกันและติดกับบ้านตาเปาะห์ มีชาวบ้านมาเรียนอ่านอัล-กุรอานและหลักศาสนา กลางวันได้เรียนวิถีชีวิต บั้นปลายชีวิตได้รับการแต่งตั้งเป็นกำนันและเสียชีวิตเมื่ออายุได้ ๑๒๕ ปี

“แชอู” มาจากตระกูลตะโละมานะ ได้เข้ามาแต่งงานกับลูกสาว “แชโด” เป็นที่พึ่งของชาวบ้านส่งลูกหลานเข้าเรียนอ่านอัล-กุรอานและหลักการศาสนา ได้แนะนำการทำงาน

ทำนา ทำสวนกับชาวบ้าน ต่อมาแต่งตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนัน มีคนนอกเข้ามาขออาศัย ทำกิน ทำสวน ทำไม้ และทำไม้จากภูเขา

การขยายที่ทำกิน

การเข้ามาบุกเบิกตั้งที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านตะโหนดจุดประสงค์หลัก คือ เพื่อหาพื้นที่ทำกินพื้นที่แรกหมู่บ้านบุกเบิกที่อาศัยอยู่ยัด ๒ ฝั่งริมคลองเป็นที่อยู่อาศัยและทำไร่ในเขตพื้นที่ ที่สร้างบ้านและค่อย ๆ ขยายออกไปบ้านแต่ละหลังจะปลูกห่าง ๆ กัน หลังจากนั้นก็ค่อย ๆ ขยายที่ทำกินโดยจะทำไร่แบบหมุนเวียนพื้นที่ที่ทำแล้วก็จะทิ้งไป แต่อยู่ในลักษณะจับจองแล้วและจะกลับมาทำใหม่ อีกประมาณ ๗-๘ ปี การทำไร่นั้นจะทำกันแบบครอบครัวใหญ่หรือพี่น้องกัน ทำมาหากินในเขตพื้นที่เดียวกัน ทั้งนี้เพื่อป้องกันการป้องกันพวกสัตว์ที่จะมาทำลายข้าวหรืออย่างอื่นที่ปลูก เช่น พวกหมูป่า นก แมลง การทำไร่จะใช้พื้นที่ลักษณะวงกลม แล้วแบ่งส่วนเอาตามกำลังสามารที่จะแผ้วถางแล้วทำรั้วล้อมรอบ

เมื่อลูกชายหรือลูกหญิงแต่งงานเป็นครอบครัวใหม่ก็ต้องแยกออกไป จากที่เดิมสร้างที่อยู่ใหม่และขยายพื้นที่จากเดิมไปอีกเป็นพื้นที่ของตัวเองโดยจะทำในลักษณะเดียวกันอันเป็นแนวปฏิบัติอย่างนี้ของคนในสมัยนั้น

ต่อมารุ่นหลังคนรู้จักทำนาข้าว ก็ได้หาพื้นที่ลุ่มที่มีน้ำขัง มาขุดยกเป็นคันนา และขยายที่นาไปตามแนวลุ่มของพื้นที่และใช้พื้นที่ที่สูงกว่าระดับก็แผ้วถางทำไร่ไปด้วย จากนั้นในรุ่นหลานก็มีการทำสวนมะพร้าวและยางพาราก็ตายายพื้นที่ทำสวนไปจนถึงเชิงเขา และปลูกทำสวนในพื้นที่เคยทำไร่มาก่อน

เหตุการณ์บังคับ

การเกิดเหตุการณ์บังคับเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้างพื้นที่ที่อยู่อาศัยใหม่ ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยการหาที่อยู่ใหม่ในสถานที่ที่เหมาะสมกว่าเดิม แยกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

- **การเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่** สร้างความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน จึงจำเป็นต้องย้ายจากที่อยู่เดิม ซึ่งตั้งอยู่ตามแนวสองฝั่งริมคลอง “จาเขาะบราลอ” มาสร้างชุมชนใหม่ บริเวณบ้านกำปงตะโหนดปัจจุบันเป็นพื้นที่ทางใต้ใกล้เชิงเขา “เปาะแอลง” การสร้างที่อยู่ใหม่ก็ยังคงเหมือนเดิมคือจะปลูกห่าง ๆ กัน ในพื้นที่ที่ตัวเองครอบครองจะมีการปลูกพืชแบบสวนดงในพื้นที่ที่ครอบครองนั้น ๆ

- **การเกิดสงคราม “เงืงบู”** เล่ากันว่าเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ ที่ลงมาตีเมืองปัตตานีแตกครั้งแรกและจับเชลยศึกขึ้นไปกรุงเทพ ประชาชนเกิดความหวาดกลัวในความโหดเหี้ยมของสงครามจึงพากันทิ้งบ้านเรือนขึ้นไปอยู่อาศัยบนภูเขา “พลา” (เทือกเขาบูโด) ในสมัยนั้นชาวบ้านต้องเผชิญกับความยากลำบากประทั้งชีวิตโดยอาศัยการหาของป่ากินจำพวกเผือกมันที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เมื่ออยู่กันนานๆ เป็นปีก็มีการทำไร่เพื่อเลี้ยง

ชีพ เล่ากันว่าลำบากถึงขนาดที่ว่าเอาข้าวที่ยังไม่สุกดีนำมาแกะเปลือกเพื่อต้มให้ลูกเล็กๆ ได้กินเพื่อประทังชีวิต ในช่วงทุเรียนออกผล พวกผู้ชายแอบลงเข้ามาเก็บ พร้อมกับ การสืบข่าวเรื่องราวเกี่ยวกับสงคราม หลังจากสงครามเสร็จสิ้นไปแล้วก็จะลงมาอยู่ในพื้นที่ราบอันเป็นที่อยู่อาศัยเดิมอีก แต่ไร่ที่อยู่บนภูเขาเดิมก็ยังคงเป็นส่วนดุซงทุเรียนเดิมมาจนถึงปัจจุบัน

- **การเกิดเหตุการณ์ผีป่าอาละวาด** มีเรื่องเล่าว่าเดิมที “ตะโละกือมุดู” เป็นพื้นที่ที่ชุมชนปลูกบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่ที่ต้องอาศัยพื้นป่าเป็นที่หากิน ดังนั้น การเข้าไปล่าสัตว์ในป่าเพื่อจะให้ล่าสัตว์ในป่าได้ก็จะมีการอาศัยผีป่าเป็นผู้ชี้ทางหรือนำทางให้ กล่าวคือเมื่อเขาจะเข้าป่าเพื่อล่าสัตว์ เมื่อเดินทางเข้าไปขึ้นเขาก็จะมีการชวนผีขึ้นไป ด้วย โดยมีพฤติกรรมการพูดคุยเหมือนพูดกับคน เช่นว่า “มาเราไปกัน” แล้วก็เดินทางเข้าป่า ทั้งนี้มีการให้คำมั่นกับผีว่า “ให้ไข่กึ่งฟอง” หรือบอกว่า “ถ้าได้สัตว์มาจะแบ่งก็ส่วน” ทำให้เขาล่าสัตว์มาโดยง่าย เมื่อตอนกลับก็จะกลับมามาทางเดิม มาถึงที่ที่ชวนผีไปขึ้นไปนั้นเขาจะบอกว่าให้ผีหยุดแค่นั้น โดยใช้สัญญาบอกแก่ผีป่าว่า “มึงหยุดแค่นี้”

วันหนึ่งคนที่เขาไปล่าสัตว์ คนหนึ่งได้เข้าไปล่าสัตว์ตามปกติแต่เขากลับเขาลืมบอก ทำอย่างที่ได้ทำเป็นประจำทำให้ผีป่าตามมาถึงหมู่บ้าน ซึ่งในหมู่บ้านเดิมไปด้วยสิ่งที่ผีป่าชอบ เช่น ไข่ไก่ ไก่บ้าน นานวันอาหารดังกล่าวหมดก็เกิดการอาละวาดเข้าสิงคนทำร้ายคนในหมู่บ้าน เกิดการเจ็บป่วยจนล้มตายกันจำนวนมาก บางบ้านก็ตายกันทั้งบ้าน ทำให้ประชาชนเกิดการหวั่นกลัว หวาดผวา ผีป่าที่นับวันยิ่งดุร้ายขึ้นจึงหนีออกจากหมู่บ้าน “ตะโละกือมุดู” ไปทิ้งไว้กลายเป็นหมู่บ้านร้างไปอยู่ที่ใหม่ คือ “บ้านบือเงาะ”

ปัจจุบันที่ตะโละกือมุดู ก็ยังสามารถเห็นร่องรอยหมู่บ้านเก่าแก่ โดยสังเกตจากต้นมะพร้าวที่มีอายุมากอยู่เป็นกระจุกหนึ่ง เพราะแต่เดิมถ้าเขาปลูกที่อยู่อาศัยก็จะปลูกต้นมะพร้าวด้วย

- **เกิดโจรปล้นทรัพย์สิน** การปลูกบ้านที่อยู่อาศัยในสมัยก่อน จะอยู่กันห่างๆเป็นจุดๆในพื้นที่ที่ตัวเองครอบครองซึ่งเป็นพื้นที่กว้างนับเป็นสิบไร่ ดังนั้นเมื่อเกิดโจรปล้น เกิดความหวาดกลัว ก็มีการรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่ม สร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้กัน เป็นการขยายชุมชนเดิมบ้านกำปงตะโหนดที่ย้ายมาจากริมคลองจาเขาะบรอลหนีจากน้ำท่วมครั้งใหญ่ ไปสร้างบ้านอยู่อาศัยในบริเวณนี้ประมาณ ๗-๑๐ หลังคาเรือน อันเป็นชุมชนที่ใหญ่เมื่อเกิดโจรปล้นอาละวาดก็เกิดความหวาดกลัว คนที่ตั้งบ้านอยู่ใกล้ๆ ออกไปก็ย้ายที่อยู่ใหม่มาอยู่รวมกลุ่มกันที่บ้านกำปงตะโหนดมีบ้านเรือนเพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกันสร้างรั้วล้อมรอบหมู่บ้านโดยใช้ลวดหนาม ไม้ไผ่ ใบตาลมาทำกรอบนอกลวดหนามมีประตูทางเข้า-ออกหมู่บ้านประตูเดียว ผู้ชายมีการจัดเวรยามในเวลากลางคืน เฝารอบๆ บ้านส่วนผู้หญิงเด็กๆ คนชรา ก็จะเตรียมตัวทำภารกิจต่างๆ กินอาหารให้เสร็จในเวลา ๕ โมงเย็น หลังจากนั้นก็จะเข้าอยู่แต่ในบ้านไม่กล้าออกไปไหนแล้ว กลุ่มผู้ชายนอกจากจะจัดเวรยามรักษาในยามค่ำคืนแล้ว ในตอนกลางวันก็จะคอยสังเกตการณ์ การเคลื่อนไหวของคนแปลกหน้าที่จะเข้ามาในเขตหมู่บ้าน เพราะตามปรกติก่อนที่โจรจะมาปล้นนั้น เขาจะส่งคนมาดูลาดเลา

ความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านมาลีว่าบ้านไทรยว มีสมบัติ ตอนกลางคืนก็จะมายกพรรคพวกมากันหากได้จังหวะพวกเขาก็จะเข้าปล้นทรัพย์สินที่มีค่า เงินทองไป

ส่วนบ้านที่ยังอยู่คงเดิมไม่มีการย้าย เพราะเขามีความพร้อมจะรับมือกับพวกโจรหรือบ้านที่เป็นที่พวกโจรอาศัยขอข้าวกิน ถือว่ามีบุญคุณ เช่นบ้าน ของ “แซเปาะวาโชะ” ตั้งอยู่ที่ “ลูโปะกูจิง” (สถานที่ตรงกันข้ามกับต้นตะเคียนศักดิ์สิทธิ์ไปทางใต้) ซึ่งเป็นคนร่ำรวยมีบ้านหลังใหญ่เขามีวิธีการป้องกันตัวเองจากพวกโจร คือ จะให้สมาชิกในบ้านทำการกักกินอาหารเสร็จในเวลา ๕ โมงเย็น แล้วทุกคนก็จะอยู่แต่ในบ้านจนสว่างรุ่งนี้เช้าใครมีธุระอะไรก็ให้ไปได้เฉพาะเวลากลางวัน หากเลยเวลา ๕ โมงเย็นแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสำคัญอย่างไร เมื่อมีคนมาเรียกเขาจะไม่เปิดประตูให้ บ้านหลังใหม่สมัยก่อนจะสร้างเป็นหลังๆ แล้วจะเชื่อมต่อกันจะมีประตูใหญ่ ๑ ประตู และประตูเล็กอีก ๒-๔ ประตู หลังที่ใช้เป็นครัวก็จะมีอีกต่างหาก เมื่อถึงเวลา ๕ โมงเย็น เขาจะเตรียมน้ำกรวดแขวนที่ประตูซึ่งคิดว่าพวกโจรจะใช้เป็นทางขึ้นได้ นอกจากน้ำกรวดแล้วก็จะเจาะรูเล็กๆ พอดีกับกระบอกปืนแล้วตั้งปืนที่ประตูด้วย (เป็นปืนลูกซอง) นอกจากเขามีประตูบ้านที่มิดชิดแล้ว หากมีคนผ่านไปหรือมีธุระ เขาจะเตรียมกระท่อมไว้หนึ่งหลังใกล้ๆ บ้าน ที่กระท่อมจะเตรียมผ้าขาวม้า ๑ ผืนสำหรับนั่งใส่อาบน้ำ เตรียมที่ตักน้ำในบ่อทำด้วยกาบเหลาโอน ภาษาพื้นบ้านเรียกว่า “ติมอ” เตรียมสิ่งหนึ่งตัวสำหรับขึ้นเก็บมะพร้าวอ่อนเวลาหิว และพราหนึ่งเล่มสำหรับผ่ามะพร้าว หากมีธุระสำคัญก็นอนรออยู่ในกระท่อม กระทั่งเช้าก็จะเปิดประตูบ้านให้พบ

ที่บ้าน “บือลาบาตู” ชุมชนนี้มีบ้านไม้ที่หลังคาเรือน มีฐานะค่อนข้างดีแต่ไม่สามารถอยู่รับมือกับพวกโจรได้ ไม่มั่นใจในความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจึงต้องอพยพย้ายถิ่นฐานทั้งบ้านไปอยู่ที่บ้านตะโหนดและบ้านตาเป๊ะบ้างบางส่วน หมู่บ้านบือลาบาตู ปัจจุบันเรียก “กำปงติงา” หมายถึงหมู่บ้านร้าง กลุ่มโจรที่ทำการปล้นชาวบ้านในสมัยนั้น ชาวบ้านจะรู้จักในนามพวก “พอมอง” (phomong) ซึ่งมีหลายกลุ่มด้วยกัน ได้แก่ กลุ่มเจาะอะ กระปู กลุ่มแวงดิง กาปงปีแซ กลุ่มเปาะแมงญา กลุ่มมะ แฉแม กลุ่มมะ เมเร กลุ่มพวกโจรนั้นนอกจากจะปล้นแล้วยังเรียกค่าคุ้มครอง หากใครขัดขึ้นก็จะถูกทำร้ายร่างกายหรือขโมยสัตว์เลี้ยงทั้งวัวควายไปอีก

- **การเกิดเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สอง** สงครามโลกครั้งที่สองนี้ชาวบ้านเรียก “สงครามญี่ปุ่น” เหตุการณ์ในสงครามทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวเรื่องความปลอดภัยในชีวิต เพราะมีเครื่องบินรบบินในน่านฟ้า มีแต่เสียงเครื่องบิน เสียงระเบิด และระเบิดที่ใกล้ที่สุดก็คือ ทหารญี่ปุ่นทิ้งระเบิดเพื่อโจมตีเมืองแร่ที่เป็นสัมปทานของชาวอังกฤษที่บ้าน “แบหอ” โกตาบารู อำเภอรามัน จังหวัดยะลา แต่พลาดเป้าไปโดนชาวบ้านบ้านเรือนเสียหายและเสียชีวิตจำนวนหนึ่ง การทิ้งระเบิดในครั้งนี้สร้างความหวาดกลัวให้แก่ชาวบ้านตะโหนด ดังนั้นในตอนกลางคืนจึงไม่มีการจุดไฟและไม่นอนบนบ้าน เพราะเป้าหมายที่จะโจมตีด้วยระเบิดเขาจะดูจากแสงไฟ ชาวบ้านจะสร้างกระท่อมเล็กๆ พอได้ซุกหัวนอน ในกอสาครูที่ขึ้นทึบ โดยแผ้วถางให้โปร่งช่วงล่างเพื่อไม่ให้มองเห็นจากเบื้องบน

เป็นจุดโจมตี ตะเกียงที่ใช้จะใช้ตะเกียงที่จุดแล้วใส่ภาชนะ เช่น กระป๋อง ถังเหล็กเจาะรู ด้านข้าง มีหูหิ้วได้ แล้วใส่ตะเกียงเข้าไปเป็นการปิดแสงไฟไม่มองเห็น ภาษาถิ่นเรียกว่า “ปลีตอจ้อโต”

หลังจากนั้นก็ได้ข่าวว่าทหารญี่ปุ่นจับชาวบ้านเป็นเชลยเพื่อเกณฑ์ไปสร้างทางรถไฟที่ชุมพร ชาวบ้านก็ยิ่งกลัวในตอนกลางวันก็จะหนีหลบซ่อนตัวตามป่าเขา ในสวนจะไม่อยู่ในหมู่บ้าน เพราะกลัวถูกจับตัวไปแต่ก็มีบางคนถูกจับตัว ส่วนผู้หญิงก็กลัวจะถูกจับไปทารุณกรรมทางเพศ

หลังจากสงครามสิ้นสุด เกิดข้าวยาก หมากแพง ขาดเครื่องยังชีพ น้ำมันก๊าดที่เคยใช้เป็นเชื้อเพลิงทำให้เกิดแสงสว่างในกลางคืน ข้าวสารไม่มีจะกิน ต้องหาของป่ามาประทังชีวิต เช่น หัวมันกลอย หัวเผือก บุก กินแทนข้าว เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มก็ใช้ใยจากพืช เช่น ใยสับปะรดมาทอ

- เกิดผีลูกกรอกอาละวาด เหตุการณ์นี้ เกิดขึ้นที่บ้านบือเงาะ “บือเงาะ” โดยมีเรื่องเล่าว่า ทุกๆ ปี หลังฤดูเก็บเกี่ยวหน้าข้าวเสร็จสิ้นซึ่งตรงกับเดือนห้า ชาวบ้านจะมีการทำพิธีกรรมเช่นไหว้ “หมู่บ้าน” โดยจะเชิญวงมะโยงมาแสดงในหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี มีอยู่ปีหนึ่งถือว่าเป็นครั้งสุดท้ายก็มีการจัดพิธีกรรมเหมือนทุกปี แต่ในปีนั้นวงมะโยงเกิดไม่พอใจ เพราะได้รับค่าตอบแทนหรือการให้บริการของฝ่ายหมู่บ้านไม่ดี ได้เกิดการขัดแย้งกัน จึงหาข้อยุติไม่ได้ ฝ่ายเจ้าของคณะมะโยงจึงตัดสินใจปล่อยผีลูกกรอกให้เล่นงานทำร้ายชาวบ้าน แล้วคณะของเขาก็เก็บข้าวของกลับไป หลังจากนั้น ผีลูกกรอกก็อาละวาดเข้าสิงชาวบ้านโดยไม่เลือกทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ลอกหลอนจนชาวบ้านอยู่ไม่ได้ เกิดเจ็บป่วยรักษาเท่าไรก็ไม่หาย บ้างบ้านก็ป่วยตายกันทั้งบ้าน หลังจากนั้นก็ได้ยินเสียงคนพูด เสียงขูดมะพร้าว เสียงหัวเราะและร้องไห้ต่างๆ นานา ชาวบ้านตายไม่เว้นวัน จนคนแก่ที่เล่าพูดว่า “จบทำงานไม่หยุด” ชาวบ้านที่รอดตายอยู่จำนวนหนึ่งจึงไม่กล้าจะอยู่อีกต่อไป จึงจำเป็นต้องย้ายไปอาศัย ณ ที่แห่งใหม่ คือ ออกมาอยู่ที่หมู่บ้านตาเปาะ ตะโหนด และตายา ปัจจุบันที่บ้าน “บือเงาะ” ก็ยังเหลือร่องรอย กุโบร์ (สุสาน) แก่ร่องรอยที่นาและต้นมะพร้าว

- ขบวนการแบ่งแยกดินแดน ด้วยภูมิประเทศของบ้านตะโหนดเป็นหมู่บ้านที่ล้อมรอบด้วยภูเขาจึงเป็นที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเคลื่อนไหวสำหรับแบ่งแยกดินแดน ในตั้งแต่ยุคปี พ.ศ.๒๕๐๐ ใช้เป็นทางผ่านและที่ชุมนุมอยู่อาศัยถือเป็นศูนย์กลางของเส้นทางผ่านระหว่างทิศเหนือแนวเขาบูโดและทิศใต้เขาเปาะแอลง ติดต่อไปจนถึงศรีสาคร ทิศตะวันออกและทิศตะวันตกก็มีแนวเขายาวจรดแนวเขาบูโด เช่นกัน

กลุ่มแบ่งแยกดินแดนที่ใช้บ้านตะโหนดเป็นที่พักชั่วคราวหรือทางผ่าน ได้แก่ กลุ่มของเปาะเยะห์ พรรค BRN.PP และกลุ่มอื่นอีกที่ที่ไม่ทราบว่ายู่สังกัดพรรคไหน เช่น กลุ่มโต๊ะฆาฮง กลุ่ม มะ สือราตี กลุ่มเจ๊ะซูมา กลุ่มเปาะจิ ปิยา กลุ่ม มะสุโหลงบาตู กลุ่มมะแซ เต

ในสมัยนั้นกลุ่มแบ่งแยกดินแดนมีบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เช่น พวกเขาจะเรียกร้องให้ทำการละหมาดห้าเวลา ถือศีลลอด ให้เรียนศาสนา และอื่น ๆ ที่เป็นหลักคำสอนทางศาสนาอิสลาม ช่วยยับยั้งผู้ที่มีอิทธิพลทำร้ายรังแกชาวบ้าน พวกหัวขโมย

พวกเขาจะช่วยเหลือชาวบ้านในทุกด้าน โดยเฉพาะกลุ่มเปาะเยะห์และโตะฆาฮง หรือหากชาวบ้านไม่ได้รับความคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ยื่นมือให้ความช่วยเหลือเช่นกัน แต่หลังๆ มาพวกแบ่งแยกดินแดนก็มีข้อขัดแย้งกันเอง ได้แก่ พวก ๓ กลุ่มหลังดังที่กล่าวมาแล้วมีพฤติกรรมไปในทางเสื่อมเสีย เช่น ปิดสวน ปิดการสร้างถนนหนทาง ปิดการสร้างสะพาน จับคนจีนเพื่อเรียกค่าไถ่ มีการยิงคนในหมู่บ้านที่เป็นสายให้กับทางราชการ เป็นต้น

ด้านนโยบายของรัฐเมื่อฝ่ายแบ่งแยกดินแดนมีบทบาทและอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านก็มีการเกณฑ์คนที่เป็นสายหรือพรรคพวกของฝ่ายแบ่งแยกดินแดนให้ไปฝึกเป็นอาสาสมัครป้องกันหมู่บ้าน (อส.) ในค่ายทหารที่น้ำตกปาโจ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส บางคนไม่ยอมไปถึงกับต้องหนีออกจากพื้นที่ไปอยู่หมู่บ้านอื่นในต่างจังหวัดหรือไม่ก็เข้าไปอยู่กับขบวนการแบ่งแยกดินแดนเลยก็มี

คนที่ผ่านการฝึก อส. มาแล้วทางการจะให้ป็นกลับมาเพื่อป้องกันหมู่บ้านและทำหน้าที่เป็นสายให้กับตำรวจและมีการเข้าเวร ลาดตระเวนพร้อมกับตำรวจ ในขณะนั้นมีการตอบโต้ระหว่างทั้งสองฝ่ายอย่างหนัก ฝ่ายตำรวจได้จับกุมและทำร้ายร่างกายประชาชน ที่มีบ้านอาศัยอยู่ใกล้ๆ แนวป่าท้ายหมู่บ้านซึ่งบังอยู่กินตามปกติ แต่บางคนก็เป็นสายให้กับพวกแบ่งแยกดินแดนจริงคือให้อาหารกิน เป็นต้น ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ไกลจากหมู่บ้านก็รู้สึกหวาดกลัวเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำทารุณเสมือนกระสอบทราย ชาวบ้านถูกอุ้มไปบ้าง ถูกเผาทั้งเป็นบ้าง จึงย้ายที่อยู่มาสร้างบ้านติดถนนทำให้เกิดชุมชนใหญ่ตามที่ถนนตัดผ่านในหมู่ที่ ๒ บ้านดือแยหะยี

กลุ่มชุมชนในเขตภูเขาสันกาลาคีรี แม่น้ำสายบุรีตอนกลางต่อเนื่องกับตอนบนบริเวณอำเภอศรีสาคร

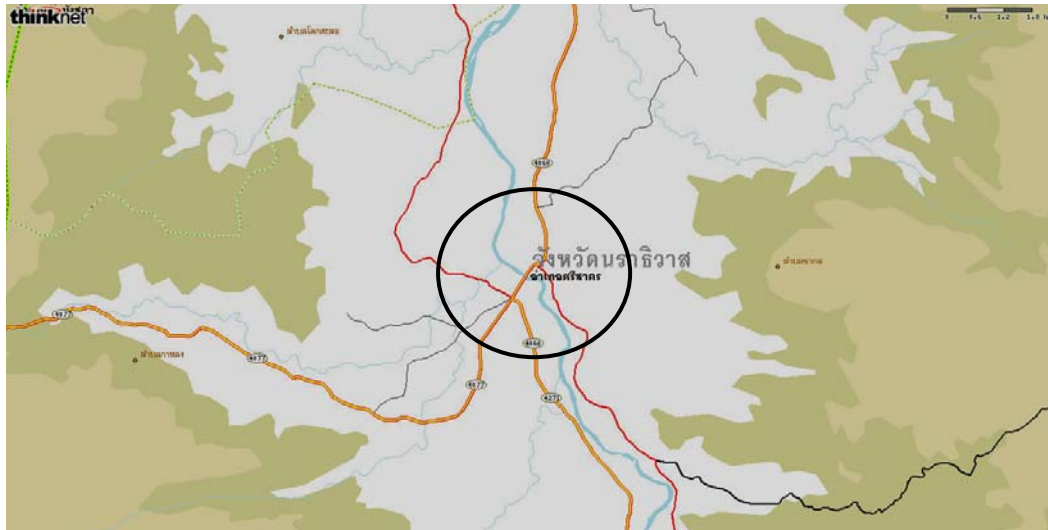
การตั้งถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม

กลุ่มชุมชนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำสายบุรีตอนกลางต่อเนื่องกับตอนบนนั้นมีลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน เกี่ยวโยงกับการใช้ทรัพยากรและลักษณะทางสังคมของมลายูมุสลิม ที่มักตั้งบ้านเรือนในพื้นที่ที่ สะดวกในการดำเนินชีวิต มีจุดเด่นอยู่ที่มีการตั้งบ้านหรือถิ่นฐานตามสภาพทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน ได้แก่

ชุมชนเชิงเขา ได้แก่ ไอร์จูโจ๊ะ ไอร์เตเตเต ไอร์โซ

ชุมชนพื้นราบ ได้แก่ กาเยาะมาตี ตะโล๊ะ กะลุบี

ชุมชนที่เป็นชุมทาง ได้แก่ ซากอ คอลอดาฮง

ภาพที่ ๙ แผนที่แสดงที่ตั้งของอำเภอศรีนครที่ต่อเนื่องกับเทือกเขาสันการาคีรี
และบริเวณริมฝั่งน้ำสายบุรี

ชุมชนเชิงเขา

มีลักษณะการเข้าไปบุกเบิกพื้นที่ป่าเขา ใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติ จะมีการรวมกลุ่มหลายคนเข้าไปทำกระท่อมขนาดใหญ่ (ตางา) หลังคามุงจาก ซึ่งทำจากใบกระพ้อ พืชที่มีการติดต่อเชื่อมโยงกับชาวป้าชาไก แลกเปลี่ยนสินค้าเมืองกับชาไก เช่น สมุนไพร เกลือ สัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ บุกเบิกพื้นที่ปลูกยาง ปลูกไม้ผล เมื่อจัดการสิ่งต่าง ๆ สะดวกขึ้นจึงหาครอบครัวมาอยู่ด้วย โดยในงานวิจัยนี้ จะเน้นที่บ้านไอร์จูใจจะ เป็นสำคัญ

จิแซ จูใจ (อายุ ๗๘ ปี) กล่าวว่า ก่อนปี ๒๕๑๐ เขาได้ซื้อที่ดินของมะลาเซ็น ชำปัว (คนสายบุรี) ในบริเวณบ้านไอร์จูใจในปัจจุบันบ้านยาแลเบาะและบ้านกำปางบารู ก่อนถึงบ้านจูใจจะมีกลุ่มคนจีนมาซื้อก่อนแล้ว เป็นกลุ่มคนจีนจากอำเภอหรือเสาะแรกเข้ามาบุกเบิกกับเพื่อนฝูง โดยสร้างกระท่อม (ตางา) ขนาดใหม่คลุมหลังคาด้วยใบกระพ้อ (ปาลัส) ใบจูใจ มาหักรางทางพงป่าในขณะนั้นเป็นป่าโปร่ง (บลูกา) แล้ว ทำงานอยู่ประมาณ ๕-๖ วันกลับบ้านแล้วค่อยมาอีก ไม้ที่ปลูกคือ ยางพารา ลองกอง ยางพาราซื้อพันธุ์มาจากมาเลย์ บาแก (อาเนาะตือล) การสัญจรโดยการเดินเท้า พันธุ์ลองกองซื้อที่บ้านซีโป อำเภอจะนะ ต้นละ ๓๐-๔๐ บาท (ราคาขายตอนนั้นก็โลละ ๒ บาท) ลองกองปลูกไปมากขณะนี้ก็ยังให้ผลกันได้ (๒๕๔๘) เมื่อยางกริดได้จึงพาครอบครัวมาอยู่ สร้างบ้าน ซึ่งก่อนหน้านี้ มีแซฮูลงเลี้ยงคนชาไกอยู่ก่อนแล้ว

นายดาไ้อะ บากามะ อายุ ๕๐ เกิด พ.ศ.๒๔๙๙ เล่าว่า ตนเป็นคนบ้านสะนิง อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี หลังจากเกณฑ์ทหารแล้วทางการได้ให้หนังสือจับจองที่ดิน มีให้เลือกหลายที่ อาทิ นิคมกือลอง นิคมสุคินรินและศรีสาคร โดยให้ที่ดินคนละ ๕๐ ไร่ ตนเลือกมาที่ศรีสาครเนื่องจากมีญาติมาอยู่ก่อนแล้ว แรกเริ่มมาขึ้นเป็นกลุ่มอยู่ร่วมกันในกระท่อมเดียวกัน นำข้าวสารมา ปลาเค็มมา เมื่อทำงานได้สักพักเสบียงหมดก็กลับไป

ปัตตานีใหม่ บ้างก็หาใบไม้ลงมาขายที่ตลาดคอลลอกาเว ระยะทางจากบ้านไอร์จูไจ้ถึงคอลลอกาเวใช้เวลาเดินเท้าประมาณ ๓ ชั่วโมง ในตลาดคอลลอกาเวสมัยนั้นมีคนจีนแล้ว ๒-๓ บ้านมีอาชีพรับซื้อยาง ของป่า

สมัยนั้นยางราคากิโลกรัมละ ๓.๕๐ บาท น้ำตาลกิโลกรัมละ ๒.๕๐ บาท และข้าวสารถึงละ ๒๐ บาท (ปัจจุบันยางราคากิโลกรัมละ ๙๐ บาท น้ำตาลกิโลกรัมละ ๓๕ บาทและข้าวสารกิโลกรัม ๒๐-๓๐ บาท มิถุนายน ๒๕๔๙) ที่บ้านไอร์จูไจ้มีคนอยู่ก่อนแล้ว ผู้ที่คนนับถือมากคือ แบร์เปาะหลง แบร์เปาะหลงเป็นผู้ที่ติดต่อกับซา-ไกเพื่อแลกของป่ากับอาหาร เมื่อถากถางป่าแล้วตนปลูกลายโดยนำเมล็ดยางและกล้ายาง พันเมือง ที่มีอยู่ของปะเงาะมะกายอ โต๊ะเยาะแม หะยิมะ รือเสาะ ใช้เวลาปลูกลายอยู่ ๓ ปี ปลุกได้ประมาณ ๘๐๐ ต้น หลังจากนั้นก็กลับบ้านปัตตานีและจำเป็นต้องอยู่ที่ปัตตานีเนื่องด้วยเรียนหนังสือเมื่อลูกเรียนจบก็กลับมาอยู่ที่ไอร์จูไจ้ใหม่อีกครั้ง พบว่าต้นยางที่ปลุกตายเกือบหมดจึงปลุกต้นยางใหม่อีกครั้ง ระหว่างคนทำสวน ภรรยาจะไปจ้างกรีดยางตามสวนของคนอื่นและลูกก็มาอยู่ด้วยกัน

แซแอ ตะโล๊ะ (อายุ ๗๖ ปี) กล่าวว่า สมัยก่อนเลี้ยงช้างเคยนำช้างไปชนของป่า เช่น ชันไม้ และสมุนไพรของป่าจากนายสุหลง ซึ่งเป็นคนเลี้ยงซาไกขณะนั้นมียางอยู่ ๗ ไร่ ซาไกใส่สร้อย บ้างใส่ดาฮงล้อมอ (ใบพร้าวนกคุ้ม) นอนบาชฮาตะ (กระท่อมมุงจาก) รอบบ้านนายสุหลงมีหมาของซาไกอยู่ด้วย

ภาพที่ ๑๐ กลุ่มคนที่ชุมชนเชิงเขา

เปาะวอยะลากล่าวว่า สมัยไปบุกเบิกจูโจ๊ะ สายถนนลูโป๊ะตือบิง-จูโจ๊ะ ยังไม่มีคน สมัยก่อนกินกลางสาด ส่วนลองกองเพ็งนิยมสมัยหลัง พันธุ์ลองกองไปซื้อที่กะนัวะ อำเภอรังแกะ ปลูกข้าวโพดขายแต่ไม่มีคนซื้อ ขายที่ตลาด (อนามัยเดิมตั้งอยู่หลังตลาดมานือกะปัจจุบัน) จะข้ามแม่น้ำสายบุรีค่าโดยสารไปกลับ ๖ บาท น้ำในแม่น้ำสายบุรีลึกกว่าปัจจุบันมาก ถั่วแก่งของเปาะวอ ชื่อ ไอ้ฮอง เป็นคอมมิวนิสต์จีนมลายา ไปทำงานจูโจ๊ะต้องสร้างบาซาขนาดใหญ่อยู่กัน ๑๐-๒๐ คน และไม่ละหมาด จะละหมาดวันศุกร์ครั้งเดียวในสัปดาห์ จะเดินมาละหมาดที่ตลาดมะรือกะ (ตลาดศรีสาครปัจจุบัน) โดยเดินทางมาค้างตั้งแต่คืนวันพฤหัสบดีที่ไอร์มีแย

ลักษณะการตั้งหมู่บ้านเกิดจากการเกิดบุกเบิกพื้นที่ทำมาหากินของคนจากพื้นราบ คนจากชุมชนริมน้ำ ระหว่างการเกิดเป็นชุมชนหมู่บ้านได้มาจากการติดต่อค้าขายสินค้ากันก่อนแล้ว ชนพื้นเมืองดั้งเดิมในเขตเชิงเขาชื่อ **ซาไก**

ลักษณะการตั้งหมู่บ้านเกิดจากการบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำมาหากินของคนจากพื้นราบ และจากคนริมน้ำ ช่วงเวลาของการเติบโต การเป็นหมู่บ้านนั้น มีการเชื่อมโยงกันระหว่างชุมชนกันอยู่เป็นเสมอ ส่วนในชุมชนเชิงเขาเองก็มีการเชื่อมโยงกับชนพื้นเมืองดั้งเดิมในเขตเชิงเขาด้วย คือ ซาไก มีการแลกเปลี่ยนสินค้าจากป่ากับสินค้าจากเมือง อาทิ ชันไม้ สมุนไพร สัตว์ป่ากับข้าวสาร เกลือ

ในเทือกเขาระหว่างหมู่บ้านเชิงเขาด้วยกันมีการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรจากป่า เช่น ชันไม้ เกิดอยู่เสมอ

ลักษณะการบุกรุกเพื่อทำมาหากิน โดยมากจะปลูกยางพารา แรกเริ่มจะมาเป็นกลุ่มเฉพาะผู้ชาย เมื่อต้นยางพาราโตสามารถกรีดยางได้แล้วจึงอพยพครอบครัวมาอยู่เป็นถาวร

ซาไก ชนดั้งเดิมของเทือกเขาสันกาลาคีรี

จากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔๐๖๐ ผ่านบ้านไอร์แตแต ตำบลศรีสาคร อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส สุดเขตทางหลวงแผ่นดินที่ตำบลกาหลง บ้านไอร์แตแตมีถนนดินแดงทอดยาวสุดเขตภายในหุบเขา ภูเขาบาตูฮาปา (ภูเขาหินลาด) เป็นเขตป่าที่ซาไกมักลงมาเสมอ เพื่อมาหาชาวสวนคนหนึ่งที่พักเขารู้จักกันเมื่อเจ็ดปีที่แล้ว (พ.ศ. ๒๕๔๒) วันนั้นซาไกลงมาสู่ต้นเชิงเขา ๗ คน พบกับแบมะและขอให้หุงข้าวให้กิน นับเป็นการรู้จักกันครั้งแรกระหว่างแบมะ(นายแวฮามะ สาและ) กับชนดั้งเดิมของสันกาลาคีรี

แบมะย้ายตัวเองจากปัตตานีมาเป็นชาวสวนยางกับภรรยาที่ภูเขาบาตูฮาปา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๑ วันหนึ่งแบมะได้ยินเสียงกะยะห์-ภรรยา ร้องตกใจจึงวิ่งไปดู พบซาไก ๗ คนมาขอข้าวกิน ซาไกอยู่ในชุดแต่งกายด้วยใบไม้ดาสงลือมอ (ต้นมะพร้าวรกกลุ่ม) ปกปิดส่วนล่าง ส่วนบนเปลือยเปล่า กะยะห์-ภรรยาแบมะตกใจกับผู้มาเยือนแปลกหน้าถึงกับเป็นไข้ หลังจากเป็นไข้วันนั้น อีก ๔-๕ วัน ก็มาขอข้าวกินอีกครั้ง เป็นอย่างนี้ ๓-๔ ครั้ง หนึ่ง มาพบซาไกขออาสาทำงานแทนค่าข้าว อาสาช่วยถางวัชพืชในสวน แบมะบอกซาไกกินมาก กินตลอดเวลา ปกติเมื่ออยู่ในป่าในภูเขาลึกกินหัวมันต่างๆ พบมันเมื่อใดจะหยุด

กินทันที ซาไกกินมานานเข้าไม่มีข้าวสารพอให้หุงกิน จึงพาไปรับจ้างถางป่าในสวนคนอื่น ๆ และขอให้ซาไกอาสาสมัครไปมาขาย บางครั้งแบบะก็พาซาไกที่มีความกล้าซึ่งปกติซาไกจะขี้อายและกลัวคนมาก ไปจับจ่ายซื้อของที่ตลาดนัดในตัวอำเภอ ซาไกมักซื้อข้าวสารไปจาก ยาเส้น ผ้าถุงสีสด ๆ สีแดงเป็นสีที่ซาไกชอบเป็นพิเศษ

ชายซาไกมักจะซื้อผ้าถุงผู้หญิงเอาไว้เพื่อเป็นสินสอดในการสู่ขอซาไกหญิงแต่งงาน ตามประเพณี ซาไกเมื่อแต่งงานชายจะไปอยู่กับครอบครัวของหญิง ซาไกนิยมที่จะมีลูกมากๆ เมื่อแก่ชราแล้วลูกจะช่วยกันดูแล ซาไกมักจะมีชื่อเป็นชื่อตามชนิดพันธุ์ของต้นไม้ อาทิเช่น นากอ (ขนุน) ปี่แซ (กล้วย) กลาดิ (บอน) มางุส (มังคุด) ดาฮง (ใบไม้) ตูปา (กระรอก) หญิงก็จะชื่อ บุงงา (ดอกไม้) ตาหยง (พิกุล) แต่เมื่อลงเชิงเขาพวกเขาชอบให้เรียกชื่อเป็นมลายู มุสลิม ทั่วไป เช่น อิสมาแอ ยะห์ยา อับดุลรอฮิง

ในซาไกกลุ่มใหญ่มีหมอตำแยเป็นหญิงซาไกที่อาวุโส คอยทำคลอด จัดการหลังคลอด ซาไกหญิงเมื่อคลอดลูกแล้วจะออกทำงานตามปกติเนื่องจากกินยาสมุนไพรหลังคลอด ซาไกมักไม่ชอบอยู่กับที่เป็นหลักเป็นฐาน ชอบอพยพไปเรื่อย ๆ สร้างกระท่อมด้วยใบไม้ อาทิ ใบปาล์ม ซาไกเล่าว่านานมาแล้วบรรพบุรุษของพวกเขาอพยพตามสายน้ำเกิดแพแตก ข้าวของและคนต่างกระจัดกระจาย ขึ้นฝั่งได้ก็ไม่เหลืออะไรเลย ปัจจุบัน พวกเขาจึงไม่ใส่เสื้อผ้า (เวลาลงเชิงเขาหมู่บ้านคนจะสวมเสื้อผ้า) และต้องอพยพย้ายที่ทำกินตลอดเวลาหรือติดตามหาพรรคพวกที่พลัดกันตอนแพแตก

แบบะบอกว่า ซาไกชราถึงกับตัวสั้นเมื่อพบแบบะ ซาไกชราจะมีผมหงอกเป็นสีแดง ไม่ใช่สีขาว แบบะเคยไปกับซาไกที่กลุ่มใหญ่อยู่ในหุบเขาลึก เพื่อไปเอาน้ำผึ้งอยู่สามวันสามคืนใช้เวลาเดินเท้าวันครึ่งเมื่อถึงเวลาค่ำ ซาไกจะก่อกองไฟรอบที่อยู่ มิใช่กองเดี่ยวตรงกลางตลอดคืนจะมีซาไกผลัดกันดูแลความปลอดภัย รอบนอกที่ตนนอน และบนต้นไม้สูงตลอดคืนได้ยินเสียงเสือโคร่ง ร้องหอนตลอดทางพบรอยเท้าสัตว์เสือโคร่ง กระทิง เก้ง กวาง มีต้นไม้ใหญ่สองถึงสามคนโอบ ต้นสยา ต้นหลุมพอ ต้นจก ต้นใหญ่ ๆ (พืชหมาก ปาล์ม) สิ่งที่ยืนชื่อของซาไกอย่างหนึ่งก็คือยาสมุนไพร การรักษาพยาบาลของซาไกอาศัยรากไม้ สมุนไพร เมื่อหญิงที่คลอดลูกเสร็จจะดื่มน้ำต้มรากไม้ แล้งมีร่างกายแข็งแรงเป็นปกติ สามารถเดินเหินทำงานได้ในไม่นาน ในซาไกกลุ่มใหญ่มีทั้งเด็กเล็กจนถึงคนแก่ มีผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ซาไกชายมักมีภรรยาสองคนซึ่งน่าแปลกเพราะมีผู้ชายมากกว่าผู้หญิงแต่ผู้ชายต้องมักเมียมากกว่าหนึ่งคน ซาไกบอกว่าสัตว์ที่อยู่บนพื้นดินพวกตนไม่กิน สกปรก ตนจะกินสัตว์ที่อยู่ตามต้นไม้ เช่น กระรอก เมื่อซาไกคนใดตายลงก็จะฝังใต้ต้นไม้ ใส่เสื้อผ้า หม้อหุงข้าวลงไปด้วย ซาไกเชื่อว่าสามารถนำไปใช้ในอีกโลกหนึ่งได้

ความสัมพันธ์ของคนพื้นราบกับซาไก

ปัจจุบัน ซาไก ได้มีการติดต่อกับคนพื้นราบมากขึ้น ซาไกจะลงมาจากเทือกเขาสูงเป็นช่วงๆ ในแต่ละรอบปี จะไม่ลงมาอยู่กับชาวสวนในพื้นที่ราบ ซาไกจะผูกพันนับถือผู้ที่ตนให้ความไว้วางใจ และคนผู้นี้จะทำหน้าที่ดูแลกลุ่มซาไก

“แบมมะ” ชาวบ้านไอร์จูโจะ เป็นคนหนึ่งที่กลุ่มชาไกให้ความไว้วางใจ ซึ่งบ้านของแบมมะจะเป็นสถานที่หนึ่งที่ชาไกลงมาจากเขาจะไปหา และแบมมะก็จะหุงหาอาหารต้อนรับซึ่งชาไกมักจะตอบแทนด้วยของป่า เช่น เห็ด สมุนไพร และหัวนกเงือก เป็นต้น

ก่อนหน้านี้ ชาไกจะลงมาเอาของแลกของ ยังไม่มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน แต่ปัจจุบัน ชาไกได้ลงมาทำอาชีพรับจ้างถางป่าสำหรับเตรียมทำสวนยางซึ่งเป็นอาชีพที่แบมมะเตรียมไว้ให้ชาไกทำงานเพื่อแลกกับเงิน เพราะชาไกมักทำงานถางป่าอย่างไม่มีปัญหา พื้นที่ลาดชันที่คนพื้นราบไม่ยอมทำ ชาไกก็สามารถทำได้และทำได้รวดเร็วกว่าคนทั่วๆ ไป และค่าจ้างก็ไม่แตกต่างไปกับคนพื้นราบมากนัก หากแต่ค่าจ้างจะขึ้นอยู่กับ “แบมมะ” ที่เป็นคนกลางคอยกำหนดราคาต่อไร่อีกครั้งหนึ่ง ซึ่ง “ชาไก” บางคนก็แบมมะรู้จักดีก็จะได้ค่าตอบแทนถูก บางคนไม่ค่อยสนิทก็ได้ค่าตอบแทนที่สูงขึ้น และเมื่อชาไกได้เงินแล้ว มักจะเข้าเมืองเข้าไปซื้อสินค้าที่ดูฟุ่มเฟือยเกินการยังชีพ เช่น วิทยุเทปแบบใช้ถ่าน นาฬิกาข้อมือ ๒-๓ เรือนต่อคน ไบจาก ยาสูบ ผ่าถุง ส่วนชาไกผู้หญิงจะซื้อลิปสติก กำไรทองชุบ หม้อหุงข้าว สำหรับสินค้าที่แบมมะบังคับทุกคนให้ซื้อคือ ข้าวสาร ปลาเค็ม โดยข้าวสารจะซื้อเป็นกระสอบแล้วนำไปแบ่งกัน ซึ่งซื้อจากเงินส่วนรวมที่แบมมะเก็บเอาไว้

ภาพที่ ๑๑ สภาพชีวิตที่เปลี่ยนแปลงของ ชาไก

ชาไก ชอบฟังวิทยุเป็นอันมาก และรู้จักวัน เวลา แบบคนพื้นราบหรือคนทั่วไปจากวิทยุ โดยชาไกจะซื้อถ่านไฟฉายเก็บตุนเอาไว้ สำหรับการเรียงลำดับวัน แบบจะเป็นผู้สอน ด้วยความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ทำให้ลูกๆของแบมะไม่กลัวชาไก ซึ่งคงความสนิทสนมในรูปแบบนี้เคยเกิดขึ้นและดำเนินอยู่ต่อไปในหลายตระกูล เช่น ในครอบครัว เปาะจุหลง และ ครอบครัวฮัจยีอาหะมะ ที่ผูกพันกับชาไกมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นปู่ หากเมื่อวิถีของคนพื้นราบเปลี่ยนไปจนคนในรุ่นลูกหวาดกลัวและไม่ต้องการสัมพันธ์ด้วย ชาไกก็ต้องไปหานายใหม่ที่เขาไวใจและดูแลพวกเขาได้

ภาพที่ ๑๒ ชาไก กลุ่มชนดั้งเดิมของเทือกเขาสันกาลาคีรี

ชุมชนพื้นราบหรือริมแม่น้ำ

มีลักษณะการเดินทางโดยทางเรือ ตั้งแต่พักตามริมแม่น้ำสะดวกในการดำเนินชีวิต หาปลาในแม่น้ำ ปลูกสวนแบบดุงมาก่อนแล้วปรับเปลี่ยนเป็นปลูกผลไม้ เชิงเตี้ยเหมือนปัจจุบัน การตั้งถิ่นฐานจะพาครอบครัวมาด้วย บางชุมชน เช่น บ้านกาเยาะมาตีจะอยู่ที่อยู่ใกล้ทุ่งนา มีการทำนา ปลูกอ้อยและทำสวน มีการคมนาคมสะดวก เป็นชุมชนใหญ่ เนื่องจากสะดวกในการดำเนินชีวิต มีการติดต่อเชื่อมโยงกับสังคมภายนอกสูง

แบเลาะ ไอร์กือเตอร์ อายุ ๕๑ ปี กล่าวว่า เมื่อปี ๒๕๕๐ พ่อของตน (อีซอ หะยือู เซ็ง คนกรือเซะ) ได้ซื้อเรือหางยาวพร้อมสมัครพรรคพวกทวนน้ำจากสุโขทัยมาหาถิ่น อาเภอสายบุรี เข้าแม่น้ำสายบุรีทวนน้ำมาเรื่อยๆ เพื่อเลือกที่ทำมาหากิน ตกลงเลือกที่บริเวณบ้าน ปาแน (ปัจจุบัน) อีกฝั่งเป็นหมู่บ้านไอร์กือเตอร์ ปาแนเป็นปากทางเข้าสู่เทือกเขาขุนทอง ซึ่งสมัยนั้นถือว่าไกลและน้ำกล้างมาก เมื่อทุกคนสามารถเลือกที่ทางของตนเองได้แล้ว จึงเริ่มลงมือสร้างกระท่อม (ดางา) ของตนเอง อยู่ทำงานจนข้าวสารเสบียงที่เตรียมมาหมดจึง ล่องเรือกลับพงยือรา (ตำบลต้นไทร อำเภอบาเจาะ) ประมาณ ๑๐-๑๕ วัน ขณะนั้น สภาพแวดล้อมยังเป็นป่าดงดิบ ลำน้ำสายบุรีมีความลึกมาก พ่อแม่ของตนเอาพันธ์ยางมา ปลูกลงซึ่งมาจาก อำเภอเบตง เป็นตานะจือลี เมื่อยางพาราโตสามารถกรีดได้จึงพา ครอบครัวมาอยู่ที่หมู่บ้านไอร์กือเตอร์เป็นถาวร

ภาพที่ ๑๓ ที่ราบสำหรับทำนาในชุมชนพื้นราบ

ตอนอายุ ๘ ปี เคยขึ้นรถจี๊ปมาศรีสาครกับพ่อ มีความรู้สึกว่ามันเป็นเรื่องที่ทรมาน มากสำหรับเด็กที่ต้องเดินทางไกลและทุรกันดาร การเดินทางแต่ละครั้งจะต้องนอนตามราย ทาง ป่าสองข้างทางยังเป็นป่าดิบอยู่ เมื่อผ่านที่หมู่บ้านพะปึงเงาะ อำเภอรามัน มีสวนยาง บ้างแล้ว ขณะนั้นถนนสายศรีสาคร-ตืองอ ยังไม่มี ต้องข้ามสะพานไม้ข้ามแม่น้ำสายบุรีไป ตามเส้นทาง ศรีสาคร-ปาแน ถ้าจะไปก็ต้องต้องข้ามแม่น้ำสายบุรีที่หมู่บ้านปาแนแล้วมาขึ้น ฝั่งที่หมู่บ้านไอร์กือเตอร์ ชุมชนดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว คือ หมู่บ้านไอร์แยง หมู่บ้านกำปงแง หมู่บ้านปาแน

นางชีตีบุหงา มะกือชะ อายุ ๗๘ ปี ชาวบ้านกาเยาะมาตี เล่าว่า ตนเป็นคนกาเยาะมาตีโดยกำเนิด พ่อแม่ก็เป็นคนกาเยาะมาตี ส่วนพ่อของแม่มาจากเคดาห์ มาเลเซีย สมัยเด็กเรียนศาสนาที่สุเหร่า โดยมีปู่ของโต๊ะอี๋มาปัจจุบันเป็นปู่สอนวิชาที่สอนเป็นการสอนในการอ่านอัลกุรอาน สอนเกี่ยวกับหลักศรัทธาและหลักอิสลามสมัยนั้นตอนตนเด็กถึงแต่งงานมีอาชีพทำนา เพาะปลูกพืชโตเร็ว เช่น ถั่ว มัน สมัยก่อนสามารถทำนาได้ตลอดปีทั้งนาไร่และนาปี พอมาถึงยุคปลูกยางก็ไปเก็บปลูกยางและกล้ายางตามได้ต้นยางของคนที่มีสวนยางก่อนแล้ว

ชุมชนชุมทาง

เป็นจุดชุมทางที่รวมคนในชุมชนต่าง ๆ มารวมกัน เดิมมีบ้านซากอเป็นจุดจอดเรือที่ล่องมาจากสายบุรี เพื่อการค้าขายสินค้ากับชุมชนภายใน เทือกเขา บรรทุกเกลือ บูดปลาเค็ม แลกกับของป่า ส้มแขก ไม้พื้นเมือง เป็นชุมชนที่มีการปรับเปลี่ยนสูง มักมีอาชีพค้าขาย บ้านซากอจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการนำมาพิจารณาและศึกษา

ภาพที่ ๑๔ ชุมชนชุมทาง ชุมชนบนพื้นที่ทางการค้า

ประวัติความเป็นมาของบ้านซากอ “ซากอ” เป็นชื่อท้องถิ่นซึ่งมาจากชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง มีเมล็ดสีแดง-ดำ แข็ง เป็นไม้ต้น (ต้นมะกล่ำ) มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานรากอ กอ บ้างบอกว่าเป็นเจ้าที่มีการปกครองตนเองสมัยรัชกาลที่ ๑ บ้างบอกว่าเป็นเจ้าที่ไม่มีกองทัพของตัวเอง แต่เป็นการยกย่องสรรเสริญเพราะมีบุญญาธิการ ซึ่งมีเรื่องเล่าดังนี้

วันหนึ่งมีชาวบ้านพบเด็กทารกอยู่กับวัวสีดำ ในป่า ชาวบ้านจึงพาทารกกับวัวสีดำกลับหมู่บ้าน เมื่อครบ ๗ วัน วัวสีดำนั้นได้หายไป ตลอดทั้ง ๗ วัน วัวสีดำไม่ได้ขี้เลย

ชาวบ้านเข้าใจว่าเด็กทารกนั้นเป็นเทวดามาให้ เด็กชายคนนี้เป็นที่รักของคนทุกคนในหมู่บ้าน จนเติบโตใหญ่ชาวบ้านเรียก ราญาซากอ บ้างเรียกจือลี ทว่า ราญาซากอไม่มีลูกเลย

แต่ในส่วนที่เชื่อว่าราญาซากอมีระบบการปกครองของตนเอง โดยเชื่อว่ามียกกองทัพ นายกอง เคยรบทัพกับราญาฮึงอแต่สุดท้ายถูกจับเป็นเชลยพร้อมราญาต่างๆ อาทิ ราญาสายบุรี

ตำบลซากอมีเทือกเขาล้อมรอบ ทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาสันกลาติร์กั้นเขตระหว่างจังหวัดนราธิวาสกับจังหวัดยะลา ด้านอำเภอธารโต บังนังสตา ทางทิศตะวันออก มีเทือกเขาตาสง กั้นเขตโดยต่อกับอำเภอรีโอเฮาะและอำเภอระแงะ มีเทือกเขาบีโล๊ะกั้นเขตกับอำเภอระแงะ ทางทิศใต้ มีเทือกเขากุญจอนงกั้นเขตกับอำเภอจะแนะที่ตั้งของตำบลซากอ เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำสายบุรีไหลผ่าน ซึ่งมีต้นน้ำจากเทือกเขาสูงในอำเภอสุคีรินไหลสู่ปากอ่าวที่อำเภอสุคีรินไหลสู่ปากอ่าวที่อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานีรวมระยะทางประมาณ ๒๐๐ กิโลเมตร ระหว่างผ่านเทือกเขาต่าง ๆ จะมีสายลำธารจากภูเขาไหลสู่แม่น้ำสายบุรี ดั่งมีชื่อสายลำธารต่าง ๆ ที่ผ่านมาเป็นชื่อชุมชนซึ่งมีคำว่า ไอร์ แปลว่า น้ำ นำหน้า เช่น ไอร์แตเต ไอร์ตืออ ไอร์จือโจะ ฯลฯ ช่วงที่ผ่านเทือกเขาถึงอำเภอศรีสาคร สายน้ำจะเป็นเกาะแก่งมากกว่าเป็นหาดทรายเหมือนช่วงที่ผ่านอำเภอรีโอเฮาะ อำเภอรามันถึงอำเภอสายบุรี

ประวัติการก่อตั้งอำเภอดังนี้

ปี พ.ศ.๒๕๐๖ กรป.กลาง ได้มาจัดตั้งหน่วยพัฒนาเคลื่อนที่

ปี พ.ศ.๒๕๑๐ มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสายบุรี เป็นครั้งแรก ต่อมาสะพานได้เกิดการพัง เนื่องจากเมื่อฤดูฝนมีน้ำจากภูเขาได้พัดพาเศษไม้ขนาดใหญ่และต้นไม้ล้มใหญ่มาปะทะคอสะพาน

ปี พ.ศ.๒๕๑๔ ได้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสายบุรีอีกครั้ง

ปี พ.ศ.๒๕๑๗ ได้ยกฐานะตำบลซากอ อำเภอรีโอเฮาะเป็นกิ่งอำเภอศรีสาคร และได้มีการสร้างถนนเชื่อมต่อกิ่งอำเภอศรีสาครกับอำเภอรีโอเฮาะ ทำให้การสัญจรโดยเรือทางแม่น้ำสายบุรีจากศรีสาครไปอำเภอรีโอเฮาะสะดวก

ภูมิอากาศ มี ๒ ฤดู คือ ฤดูฝนกับฤดูร้อน ฤดูฝน เริ่มตกตั้งแต่ เดือน มิถุนายน ถึงเดือนมกราคม ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม

สภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติจากเขตป่า อาทิ ชันไม้ กระวาน ไม้ผลพื้นบ้าน เช่น ลางสาด ทุเรียน พืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา ลองกอง ทุเรียน เขตพื้นราบ ทุ่งนา สวนผลไม้

การคมนาคม มีทางหลวงแผ่นดินสายที่ ๔๐๑๖ เป็นสายหลักและมีทางหลวงสายรอง เชื่อมต่อกับเขตอำเภอต่างๆ มีองค์การโทรศัพท์ และเสารับสัญญาณมือถือ มีระบบการปกครอง เทศบาล ๑ เทศบาลและ อบต.

ด้านเศรษฐกิจ มีตลาดนัด ๒ วัยคือ วันจันทร์กับวันเสาร์ และตลาดนัดกลางคืน คือ วันพฤหัสบดี ในฤดูผลไม้มีพ่อค้าคนกลางจากต่างอำเภอ ต่างจังหวัดมาตั้งจุดรับซื้อหรือติดต่อซื้อขายถึงท้องถิ่น มีสถานบริการน้ำมัน ๑ แห่ง มีธนาคาร ธกส. สาขาย่อย ๑ แห่ง

สำนักงานของหน่วยงานรัฐ มีโรงพัก ๑ แห่ง โรงพยาบาลขนาด ๓๐ เตียง ๑ แห่ง ที่ว่าการอำเภอและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในด้านความหลากหลายทางพืชและสัตว์ มีพืชพันธุ์ที่หายาก เช่น บัวผุด ปาล์ม บังสุริย์ กล้วยไม้เฉพาะถิ่น เป็นต้น มีสัตว์ป่าหายาก เช่น เสือ ช้าง กระทิง สมเสร็จ และนกป่านานาชนิด

ประชากรในอำเภอศรีสาครมี ประมาณ ๓๐,๙๑๕ คน ในตำบลซากอ มีประชากร ๓,๖๔๐ คน ชาย ๑,๘๙๑ คน หญิง ๑,๗๔๐ คน นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ มีมัสยิด ๕ แห่ง วัด ๑ แห่ง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร กรีดยาง ส่วนข้าราชการ มักจะเป็นคนนอกพื้นที่

วงจรชีวิต ๑ ปีของชุมชน

โดยภาพรวมแล้ววิถีชีวิตมักจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อ และวัฒนธรรม การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพเป็นชาวสวน ลักษณะการประกอบอาชีพจึงเป็นกรอบของการดำรงชีวิตประจำวัน ดังนี้ ตื่นละหมาดซุบฮิ ก่อนพระอาทิตย์จะขึ้น ชาวสวนยางต้องออกกรีดยาง เนื่องจากน้ำยางจะออกมาก เมื่ออากาศมีความชื้นสูง เมื่อเสร็จกรีดยางระหว่างรอให้น้ำยางหยุดไหล จะพักกินข้าวเช้า ในสมัยนี้จะกินข้าวก่อนแล้วไปกรีดยาง แล้วเริ่มกระบวนการผลิตยางต่อไป คือเก็บน้ำยางจากต้นใส่ถาด รีดยางทำเป็นแผ่น เสร็จกระบวนการผลิตยางประมาณเที่ยง จากนั้นก็อาบน้ำและละหมาดซุฮรี (ตอนเที่ยง) ทานข้าวเที่ยง บ้างอยู่บ้านพักผ่อน ทำงานบ้าน บ้างก็ออกกินน้ำชา จากนั้นอาบน้ำและละหมาดอัซรี (ตอนเย็น) บ้างก็เข้าสวน ถางป่า บ้างก็เก็บยางไปขาย อยู่กับครอบครัว หลังพระอาทิตย์ตกดินจะละหมาดมัฆริบ (ตอนหัวค่ำ) ถึงค่ำก็ละหมาดอิชา (กลางคืน) อยู่กับครอบครัว บ้างก็ออกมากินน้ำชา

บางวันมีฝนตกจนไม่สามารถกรีดยางได้ เพราะต้นยางเปียก ชาวบ้านก็จะเข้าสวนดูแลสวน สถานที่ที่เป็นที่พบปะของชาวบ้าน คือที่มัสยิด ร้านน้ำชา มัสยิดกับชุมชนมุสลิมเป็นสิ่งที่ควบคู่กันเป็นความหมายเดียวกัน เนื่องจากมุสลิมจำเป็นต้องละหมาดวันหนึ่ง ๕ เวลา มัสยิดจึงไม่ใช่เพียงเป็นสถานที่ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่างเดียวแต่จะเป็นศูนย์รวมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนสถานที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่างๆ สถานที่สร้างความสงบที่พึ่งทางจิตใจ มัสยิดกับชุมชนมุสลิมจึงคู่กันขาดกันไม่ได้ เป็นโครงสร้างที่ค้ำชูซึ่งกันและกัน

สำหรับมุสลิมที่ประกอบอาชีพเป็นข้าราชการ ระบบการดำเนินชีวิต อยู่ในกรอบการทำงานของหน่วยงานและการจัดการภายในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเงื่อนไขของเวลา ทำให้การมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนลดลง ดังนี้ ตอนเช้าต้องจัดการภายในครอบครัว

๘ โมงเช้าต้องทำงาน เลิกงาน ๔ โมงเย็น ก่อนค่ำต้องจัดการงานภายในครอบครัว เวลา กลางคืนเป็นเวลาพักผ่อน สะสางงาน ลักษณะการทำงานยังมีความสัมพันธ์ในการพบปะ กับชาวบ้านมากเท่าไร สายสัมพันธ์ก็จะยิ่งมากขึ้นเท่านั้น

สถานที่ทางสังคมของวัยผู้ใหญ่อีกแห่ง คือ **ร้านน้ำชา** ซึ่งเป็นสถานที่พบปะ แลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน หากใครไม่เข้าร้านน้ำชาเลย สังคมจะมองว่าไม่เข้าสังคม เป็นบุคคลที่อยู่คนเดียว หากอยู่ร้านน้ำชามากเกินไป สังคมก็จะมองว่าขี้เกียจทำงาน สถานที่ทางสังคมของชุมชนมุสลิมมี ๒ แห่ง คือ มัสยิด และร้านน้ำชา

ในวันศุกร์เป็นวันพิเศษของสัปดาห์ มุสลิมทุกคนที่ถึงเกณฑ์ภาวะจำเป็นต้อง ละหมาดวันศุกร์ที่มัสยิด ในเวลาเที่ยงส่วนใหญ่จะหยุดงานในวันศุกร์เพื่อทำกิจกรรมอย่าง อื่น ซึ่งไม่ใช่งานเหมือนแต่ละวัน อาทิ ฟังการบรรยายตามมัสยิดต่างๆ เยี่ยมเยียนพี่น้อง ฯลฯ

ฤดูกาลทำงานตลอดปีจะแบ่งตามภูมิอากาศ ในช่วงฤดูฝนกรีดยางไม่ได้ก็จะเข้า สวนดูแลสวนผลไม้ ฤดูร้อนกรีดยาง

พื้นที่ศึกษาทั้งสองบริเวณ คือ ชุมชนบริเวณตอนกลางของลำน้ำสายบุรี อันได้แก่ กลุ่มบ้านตะโหนดและกลุ่มชุมชนในพื้นที่แม่น้ำสายบุรีตอนกลางต่อเนื่องกับตอนบน อัน ได้แก่ ชุมชนเชิงเขา ชุมชนพื้นราบ และชุมชนชุมทาง ในเขตอำเภอ ศรีสาคร จังหวัด นราธิวาส ล้วนมีลักษณะความเป็นท้องถิ่น ตลอดจนสายสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ภายใน ท้องถิ่นเดียวกันอย่างน่าสนใจ กล่าวคือ ในชุมชนบริเวณตอนกลางของลำน้ำสายบุรี คือ ชุมชนในกลุ่มบ้านตะโหนด จะมีสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันในด้านของประวัติการตั้งถิ่นฐาน การขยายที่ดินทำกินออกไปบุกเบิกตั้งชุมชนใหม่ ทำให้แต่ละชุมชนมีลักษณะความเป็น เครือญาติกัน บนฐานของครอบครัวขยาย ซึ่งแต่ละชุมชนจะถูกผูกมัดเข้าไว้ด้วยตำนาน เรื่องเล่า หรือความเป็นมาของชื่อสถานที่ (Place Name) ภายใต้สภาพภูมิโนเวตที่ราบ ระหว่างหุบเขาที่กว้างใหญ่ ทำให้ชุมชนในกลุ่มบ้านตะโหนดสัมพันธ์กันภายใต้วิถีการผลิต แบบเดียวกัน คือ ปลูกข้าว ทำการเกษตร และหาของป่าจากภูเขาบูโด สามารถนำสินค้าไป แลกเปลี่ยนยังบริเวณบ้านพะปูกะเจที่เป็นชุมชนที่มีท่าเรือรับสินค้าจากปากน้ำสายบุรี ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการค้าที่มาจากลักษณะเฉพาะเจาะจงของแต่ละท้องถิ่น

ขณะที่กลุ่มชุมชนในพื้นที่แม่น้ำสายบุรีตอนกลางต่อเนื่องกับตอนบน กลับมี ลักษณะความเป็นท้องถิ่นที่ถูกกำหนดโดยสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นสำคัญ เห็นจากการ ก่อตั้งถิ่นฐานของแต่ละชุมชนจะเกิดในภูมิประเทศที่แตกต่างกันออกไป เช่น ชุมชนเชิงเขา ชุมชนที่ราบ และชุมชนชุมทาง สภาพที่ตั้งอันแตกต่างกันนี้เองทำให้แต่ละชุมชนมีลักษณะ พิเศษหรือต่างกันออกไป เช่น ชุมชนเชิงเขาจะสัมพันธ์กับกลุ่มชาวกู มีอาชีพหาของป่า ทำ สวนยาง ส่วนชุมชนพื้นราบมักทำอาชีพการเกษตร โดยเฉพาะการทำนาพื้นที่ลุ่ม สุดท้าย ชุมชนชุมทางจะเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนและกลุ่มชุมชนขนาดใหญ่อันเป็นผลจาก การเป็น ชุมทางการค้าขายทางน้ำที่แปรสภาพมาสู่ทางบก ชุมชนชุมทางจึงเป็นเสมือนศูนย์กลาง

ของการแลกเปลี่ยนสินค้าและผลผลิตจากชุมชนเชิงเขาและชุมชนพื้นราบ ทำให้เห็นภาพ
ของความเป็นท้องถิ่นในลักษณะที่ต่างไปจากชุมชนในบริเวณตอนกลางของกลุ่มน้ำสายบุรี

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงภายในท้องถิ่น นับว่ามี
ความสัมพันธ์อย่างยิ่ง ซึ่งในบทที่สอง จะเป็นการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายใน
เงื่อนไขของการเปลี่ยนในเรื่องการทำมาหากินและความสัมพันธ์ในสังคม

บทที่ ๒

ระบบนิเวศวัฒนธรรมเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี

กลุ่มบ้านตะโหนดและอำเภอสรีสาคร

กรณีกลุ่มบ้านตะโหนด

การเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ในบ้านตะโหนดเพื่อหาที่ทำกินและการดำเนินชีวิต หาอยู่หากินแบ่งได้เป็น ๓ ยุคด้วยกัน คือ “ยุคทำมาหากินอยู่กับป่า” ที่น่าจะเริ่มเมื่อราวแรกเริ่มตั้งหมู่บ้านจนถึงการเชื่อมต่อกับยุคของการแลกเปลี่ยนสิ่งของ “ยุคการแลกเปลี่ยน” เริ่มเมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนในเขตใกล้เคียงแม่น้ำสายบุรีที่เป็นท่าเรือและความต้องการแลกเปลี่ยนของอาหารจากทะเล และเป็นช่วงที่การเดินทางทางน้ำสะดวกขึ้น ซึ่งชาวบ้านตะโหนดยังพอกำกับระยะเวลากับโลกภายนอกได้จาก สงครามใหญ่ที่ชาวปาตานีหนีเข้ามาสู่เทือกเขาบูโดในสมัยรัชกาลที่ ๑ และความสัมพันธ์กับเจ้าเมืองรือมัญในระยะต่อมา ซึ่งก็ควรอยู่ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเช่นกัน ต่อมาคือ “ยุคเงินทอง” ที่เริ่มต้นจากการเข้ามาของการปลูกพืชแผนใหม่ นอกเหนือจากสวนผลไม้หรือของป่าที่ใช้หาอยู่หากิน เช่น ยางพาราที่เริ่มเข้ามาที่บ้านตะโหนดเมื่อราวกว่า ๘๐ ปีที่แล้ว และประวัติศาสตร์ทั้งหมดของบ้านตะโหนดในยุคต่างๆ มีพัฒนาการมาเป็นลำดับและเกิดขึ้นก่อน พ.ศ.๒๕๐๐ ทั้งสิ้น

การทำมาหากินอยู่กับป่า

เป็นอาชีพหลักสำคัญที่ได้หล่อเลี้ยงชีวิตและครอบครัว ทุกสิ่งทุกอย่างที่ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีป่าเป็นที่พึ่ง เช่น นำมาเป็นอาหาร เป็นยาสมุนไพร ยาพิษ ยาเบื่อ เครื่องซักฟอก ซักล้าง เกลือ เครื่องหอมต่างๆ เชื้อเพลิงที่ให้แสงสว่าง เป็นต้น

ของป่าที่นำมาเป็นอาหาร

- **อาหารหนักหรืออาหารที่ใช้แทนอาหารหลัก** อาหารหลักของชาวบ้านคือข้าว ส่วนในยามขาดแคลนใช้พืชประเภทหัวใต้ดิน ได้แก่ มันนง มันกาโซ มันซาโก หัวบุก (พวกซาโกยังใช้เป็นอาหารในปัจจุบัน) กลอย ลูกเหียงแก่ ลูกสะบ้า ลูกปาภูเขาญี และลูกชิดมาใช้แทนข้าว

อาหารดังกล่าวข้างต้นต้องผ่านการต้มหรือเผาก็สามารถรับประทานได้ ส่วนกลอยและลูกชิดต้องผ่านกรรมวิธีการทำลายขั้นตอนการจะนำมารับประทานได้ คือ

การทำกลอย กลอยในภาษาถิ่นเรียกว่า “ญานิง” หรือ “กาดง” มี ๒ ชนิด ได้แก่ กลอยเหนียวมีเนื้อสีเหลืองเหนียว กลอยเจ้ามีเนื้อเป็นสีขาวจะขุดนำมากินในช่วงฤดูฝนสังเกตเถาถ้าแห้งก็ขุดนำมากินได้ การทำกลอยให้หมดพิษทำโดยขุดมาจากดินแล้วปอกเปลือก ฝานชิ้นบางๆ นำไปแช่น้ำเกลือ (สมัยก่อนใช้ขี้เถ้าแช่) ๓ วันแล้วนำไปแช่ต่อน้ำ

ไหล เช่น น้ำคลองอีกประมาณ ๒-๓ วันก็นำไปต้มหรือหนึ่ง ถ้าจะให้ร่อยกินกับมะพร้าวขูด ผสมข้าวหนึ่งเหนียวนิดหน่อยเติมน้ำตาลพอหวานรับประทานได้

การทำลูกชิด ดาวหรือตำเรียกว่า “ลูกชิด” เป็นพืชตระกูลปาล์มขึ้นตามป่าเขา ส่วนที่ใช้เป็นอาหาร คือ ผล (ลูกอ่อน) และน้ำตาลสด (เหมือนมะพร้าวหรือตาลโตนด) การเก็บผลของต้นดาวต้องระมัดระวังในการเก็บ เพราะยางของต้นดาว เมื่อถูกผิวหนัง จะทำให้เกิดอาการคันอย่างรุนแรง ส่วนลูกที่ตัดได้มาแล้ว ต้องผ่านการเผาไฟให้ไหม้เกรียม เพื่อให้ให้น้ำยางแห้ง จากนั้นก็นำมาบด ใส่ภาชนะที่สะอาดเย็น สามารถรับประทานได้เลยหรือจะนำไปเชื่อมก็ได้ ภาษาถิ่นเรียกว่า “ลูกกาบง”

- อาหารเบาเป็นอาหารที่ใช้กินยามว่าง เป็นการนำผลไม้จากป่ามากิน เช่น “ลูกสือก็อะ” จะออกลูกตามลำต้น เมื่อลูกแก่ก็จะนำมาต้มกิน “ลูกดีอะ” ใช้เม็ดข้างในนำมาคั่ว ใส่เกลือ กินเหมือนเม็ดทานตะวัน “ลูกเยาะ” กินผลสุกที่ร่วงลงมาจากต้น เป็นผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว “ลูกกียะ” ลูกที่สุกจะมีสีเหลืองรสหวาน ลูกหวาย ลูกโทะปา ลูกปลา ลูกหว่า ลูกเล็บเหยี่ยว มะม่วงป่า ลูกปลา ลูกสาเมาะ และลูกหยี

การเก็บลูกหยี ต้นหยีเป็นไม้ยืนต้น ประเภทไม้เนื้อแข็ง จะมีลำต้นสูงใหญ่ งอกขึ้นมาเองตามธรรมชาติ อยู่บนภูเขา เมื่อได้พบเจอต้นหยีตอนที่แผ่ดวงป่าเพื่อทำไร่ก็จะเก็บไว้ ระยะเวลาหลังลูกหยีมีราคา มีการปลุกมากขึ้นเนื่องจากต้นหยีเป็นต้นไม้สูงใหญ่และบางที่ต้องเจอกับสัตว์ที่เป็นอันตราย เช่น ผึ้ง ตัวต่อ แตน คนที่ขึ้นไปตัดกิ่งเพื่อเก็บลูกหยีจนหมดทั้งต้นจึงต้องเป็นคนที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัว ที่กล้าท้าทายกับความสูงเท่าที่ผ่านมา คนที่เก็บลูกหยีจะถ่ายทอดเป็นกรรมพันธุ์เหมือนกับว่าเขามีวิชาที่เร้นลับเกี่ยวกับการขึ้นเก็บลูกหยีที่เขาไปตัดกิ่ง แม้กระทั่งกิ่งที่เล็กนิดเดียวเขาก็สามารถไปเก็บได้

การขึ้นต้นหยีที่มีลำต้นใหญ่ไม่สามารถจะขึ้นตามลำต้นได้จึงมีการใช้ไม้อื่นหรือลำไม้ไผ่ที่ลำต้นตรงตัดมาแล้วผูกเชือกกับต้นหยีก็จะปีนขึ้นไปตามไม้ที่ผูกนั้นและเหน็บมีดพร้าที่เอวขึ้นไปด้วยเพื่อตัดกิ่ง

การทำโปะแบ (bobae) โปะแบเป็นชื่ออาหารเบาชนิดหนึ่งที่มีส่วนประกอบจากผลไม้ชนิดต่างๆ หลายอย่าง ทั้งฝาด เปรี้ยว หวานปนกัน ผลไม้ที่ใช้ทำโปะแบได้แก่ ลูกปลา ลูกขนุนอ่อน ลูกชมพูอ่อน ลูกมะม่วงหิมพานต์ ลูกหว่า มะเฟือง มะไฟ ลูกมะม่วงอ่อน หรือผลไม้อื่นตามฤดูกาล

การทำโปะแบเริ่มจากการซอยผลไม้ที่ต้องการใส่ให้เป็นชิ้นเล็กๆ และโขลกในครก ตำข้าวพองๆ เติมน้ำเกลือ พริก น้ำบูดู พอประมาณไว้สำหรับกินเล่นหรือให้ผู้ป่วยหลังพักฟื้นกิน เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีขนมขายอย่างปัจจุบัน เมื่อมีการทำโปะแบที่ไหน เด็ก ๆ ก็จะหาใบตองรูดิวเพื่อใส่โปะแบกินซึ่งเป็นความสนุกสนานอีกอย่างหนึ่งของเด็กในสมัยนั้น

- การจับสัตว์น้ำมาเป็นอาหาร การจับปลาสมัยก่อนอาหารการกินอุดมสมบูรณ์มีปลาชุกชุม การจับปลาจึงเป็นเรื่องง่ายอยากกินเมื่อไรก็ไปจับกันตอนนั้นเลย วัสดุที่จับปลาก็จะใช้ธนูยิง

มีเรื่องเล่าอยู่ว่าสมัยนั้นมีปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง ตัวใหญ่ที่สุดในบรรดาปลาซึ่งอาศัยอยู่ในน้ำลึกในลุ่มน้ำสายบุรี ชื่อว่าปลา “ตาเปาะห์” เมื่อถึงฤดูน้ำท่วม ปลาดตาเปาะห์จะขึ้นทวนน้ำไปตามคลอง “จาเมาะบรอลอ” มีสัตว์ทวนน้ำอยู่ ๓ ชนิดด้วยกันคือ จระเข้ จะเป็นตัวนำ ตรงกลางเป็นงู ตัวที่สามคือ ปลาดตาเปาะห์ เมื่อน้ำลดก็จะลงไปตามน้ำในลักษณะเดียวกันเป็นประจำทุกปี

ในฤดูน้ำหลากครั้งหนึ่ง ชาวบ้านได้ทำกับดักเพื่อจับปลาทำเครื่องกันปิดทางน้ำ แล้วมีช่องประตูเหลือไว้ เมื่อสัตว์สามตัวดังกล่าวผ่านไปก็จะไปทางช่องประตู มาถึงตัวสุดท้ายซึ่งเป็นปลาก็ปล่อยช่องประตูที่เตรียมไว้ จับปลาดตาเปาะห์มาได้ชาวบ้านจึงช่วยกันแล่นเรือปลาแจกกันทั้งหมู่บ้าน และแจกชาวบ้านที่บ้านตะโหนดด้วย ปัจจุบัน “ตาเปาะห์” เป็นชื่อหมู่บ้านหนึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ ๗ ตำบลสุวารี อำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

- การล่าสัตว์ป่าเป็นอาหาร สัตว์ป่าที่นำมาเป็นอาหาร ได้แก่ กวาง เก้ง กระซัง นกเป็ด (คล้ายกระซัง) เม่น เป็นต้น อุปกรณ์ที่ใช้ล่าสัตว์จะใช้พวกหวาย เถาวัลย์ที่หากันในป่าแล้วฟันเป็นบ่วงบาศสำหรับคล้องสัตว์ที่ต้องการก่อนจะมีการจับ เขาจะมีวิธีปลุกให้สัตว์ตื่นตื่นวิ่งมาหาเสียงการปลุกสัตว์ให้เกิดอารมณ์ตามเสียง มี ๓ วิธี วิธีที่หนึ่ง จะใช้การเป่าใบไม้ให้เป็นจังหวะ วิธีที่สอง ทำด้วยวิธีขูดรูก้างประมาณปากแก้ว ๒ รู ดัดกันเป็นวงกลม เอาใบไม้ปิดรูที่ปิดนั้นแล้วใช้ใบไม้เล็กๆ ตีบนใบไม้ที่ปิดนั้นเป็นจังหวะ วิธีที่สาม ใช้สองมือตีลงบนดินเป็นจังหวะโดยกวาดเศษใบไม้ให้เกลี้ยงบริเวณนั้น เมื่อสัตว์ได้ยินเสียงเรียกเป็นจังหวะครั้งที่ ๑ สัตว์จะเงยหูฟัง ว่าเสียงมาจากไหน ครั้งที่ ๒ วิ่งหาเสียง ครั้งที่ ๓ ส่วนมากแล้วสัตว์จะปรากฏตัวให้เห็นคนที่จับสัตว์จึงใช้จังหวะนั้นคล้องบ่วงบาศที่เตรียมไว้ทันทีแต่ต้องระวังสัตว์ที่คอยจังหวะเพื่อจับสัตว์นั้นเหมือนกันได้แก่ เสือและงู

- การจับนกเพื่อเป็นอาหาร วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดักนกได้แก่ “ยาง” ซึ่งทำขึ้นมาเองโดยทำมาจากน้ำยางที่ตัดมาจากต้นไม้ชนิดหนึ่งประเภทเถาวัลย์ ซึ่งเมื่อตัดเถาแล้วก็จะออกน้ำยางสีขาว ชาวบ้านเรียกมันอย่างนก เมื่อได้ยางมาแล้วนำมาผสมกับชันไม้ ใส่น้ำมันมะพร้าวเชียวบนไฟอ่อนจนส่วนผสมทั้งหมดละลายเป็นเนื้อเดียวกัน จนข้น ทิ้งไว้ให้เย็นก็ใส่ภาชนะที่ทำด้วยกะลามะพร้าว มีฝาปิด ผูกสายยาวผูกพาสะดวก การดักนกด้วยยางดังกล่าวจะดักกันอยู่ ๒ ช่วงฤดู คือ ฤดูลูกไทรสุกและฤดูน้ำแล้ง วิธีการดักก็จะแตกต่างกัน

วิธีดักนกที่มากินลูกไทรสุกจะมีการเตรียมชีไม่ไผ่เหลาให้เนียนยาวประมาณ ๑ ศอกแล้วจุ่มยางที่เตรียมไว้ ๓ ใน ๔ ส่วนนำขึ้นไปเสียบติดกับกิ่งไทรที่ตัดให้โผล่ในจุดที่สูงที่สุดในตอนเวลาใกล้ ๆ ค่ำ เมื่อรุ่งเช้าก็ไปเก็บนกที่ถูกยางซึ่งจะตกลงมา

วิธีดักนกหน้าแล้ง ในหน้าแล้งน้ำในคลองจะแห้งจะมีน้ำขังเป็นจุดๆ เนื่องจากอากาศที่ร้อน นกก็จะลงมาอาบน้ำในตอนเย็นหรือพลบค่ำ นกตัวใหญ่จะออกมาค่าๆ คนที่จะดักนกก็ต้องเตรียมคนไปด้วย การเตรียมยางดักนกก็จะต่างกัน โดยเอาไม้ค้ำที่มีกิ่งมาปักในน้ำ ๒ หลัก จากนั้นเอาไม้วางบนไม้หลักเพื่อเตรียมไว้ท่ายางดักนกให้ทั่วเมื่อนกมา

เกาะก็จะติด เนื่องจากเป็นเวลาค่ำถึงกลางคืน คนตกนกจึงต้องระวังตัวจากงูและเสือที่มารอที่จะกินนกเช่นกัน

- **วิธีเก็บน้ำผึ้งบนต้นหยวน** ผึ้งอยู่บนต้นหยวน ภาษามาลายูเรียก (มาดุดอแล) หมายถึง ผึ้งทำรังบนต้นหยวนซึ่งมีมากเป็นสิบๆ รังต้นหยวนเป็นไม้ยืนต้นอยู่บนภูเขาประเภทไม้เนื้อแข็ง การเก็บน้ำผึ้งถือเป็นความสามารถเฉพาะตัวที่เก็บน้ำผึ้งเป็นสิบๆ รังในความมืด การปีนต้นหยวนเป็นวิธีพิสดารมากคือต้องเก็บน้ำผึ้งในเตอนมืด การเก็บทีละครั้งจะใช้คนประมาณ ๕-๘ คน ทุกคนที่อยู่ใต้ต้นจะต้องอยู่ในความเงียบส่งเสียงไม่ได้สักนิด และต้องอยู่ในความมืด

การปีนขึ้นต้นหยวนเพื่อเก็บน้ำผึ้งมี ๓ วิธีด้วยกัน

๑) ใช้ไม้เล็ก ๆ หรือไม้ไผ่ผูกมัดที่ลำต้นแล้วปีนขึ้นไป

๒) ใช้เชือกเส้นเล็กยิงด้วยหนังสัตว์ ขึ้นคลองเชือกที่กึ่งแล้วผูกต่อด้วยเชือกเส้นใหญ่โหนเชือกขึ้นไป

๓) ใช้ตะปูยาว ๕ นิ้วดอกที่ลำต้นสำหรับเหยียบเท้าขึ้นไป การตอกตะปูนี้จะตอกในขณะที่ปีน ดอกแค่อุดติด ขาลงก็จะเอาตะปูออก ปัจจุบันมีใช้เฉพาะวิธีที่ ๓ เท่านั้น

คนที่เก็บน้ำผึ้ง ก็จะปีนขึ้นในความมืด เก็บน้ำผึ้งจนหมดรัง หากมีเสียงกึ่งไม้จะหัก เขาจะบอก“ให้หยุดก่อนยังไม่หมด” เหมือนกับพูดคุยกับคนสองคน สำหรับกึ่งที่ยื่นออกไป ขนานกับพื้น เขาก็จะเดินไปบนกึ่งในลักษณะที่ใช้มือทั้งสองจับที่ตึงหูสองข้าง ทั้งนี้เพื่อให้ น้ำหนักและการทรงตัวสมดุลกัน เพื่อสะดวกในการเดินไปเก็บน้ำผึ้งที่อยู่ปลายกึ่ง เป็นเคล็ดลับอย่างหนึ่ง เมื่อเก็บน้ำผึ้งบนต้น(คนเดียว) ก็จะทยอยส่งน้ำผึ้งลงมา อาจจะใช้ไฟได้ ก็แค่ส่องให้เห็นว่าน้ำผึ้งลงมาถึงพื้นดินแล้วแค่เวลาอึดใจเท่านั้น

การใช้พืชพันธุ์ท้องถิ่นสำหรับเป็นปัจจัยสี่

- **ยาสมุนไพร** ในสมัยก่อนการรักษาโรคทุกชนิดก็จะใช้สมุนไพรในการรักษา เช่น

๑. รักษาแผลสดด้วยยาเส้น ไยแมงมุม ยอดข่าอ่อน ยอดขมิ้นอ่อน ใบสาบเสือ ใบกลารูก ยอดมะเขือพวง น้ำผึ้ง น้ำมันจากต้นมะคา (กือแต) และเกลือกับขมิ้น วิธีใช้ ต้มให้ละเอียดมาใส่แผล

๒. รักษาเป็นไข้ตอนกลางคืน กินเหง้าไพลอ่อนๆ เป็นกับข้าว

๓. รักษาเป็นไข้สัน กินเมล็ดบาก เอาเปลือกกลางสาดต้นน้ำกิน

๔. รักษาอาการบวมเอาใบพลู เปลือกพิกุล รากเตาวัล (โหมก) เอามาต้มผสมกัน

๕. รักษาโรคผิวหนังเอาผลหรือรากตะลิงปลิง รากถั่วสปะ เปลือกผลทุเรียนต้มผสมกัน กิน หรือเขากวางขูดให้ละเอียดผสมกับน้ำมันาว

๖. รักษาโรคกลากเกลื้อน เอาใบชุมทาง ใบตูปอกระ ตันข่าแดง นำมาถู

๗. รักษาปวดฟัน เอารากต้นโคลนเคลง (รากกือแม) ต้มน้ำใส่เกลือไปด้วยนำมาเอามาน้ำร้อน

๘. รักษากระดูกหัก เอาเครื่องเทศ น้ำผึ้ง น้ำมันมะพร้าว ขมิ้นขาว เปลือกต้นกระดิน เหนียว ไขไก่บ้าน มาต้มผสมกัน

๙. รักษาเส้นเอ็นกินเถาบระเ็ด

๑๐. รักษาสตรีหลังคลอดเอารากนมแมว รากน้ำข้าว รากชะเรียด รากพลาดอกหิน ต้มน้ำผสมกันกิน

๑๑. บำรุงทางเพศเอารากต้นกุยจิงลาปาดม่น้ำกิน หรือน้ำผึ้งผสมไขไก่บ้าน น้ำผึ้งผสมกับน้ำดีวัว กินปลาไหล กินหอยขม

๑๒. ยาลดกำหนัดเอาบอนคันหรืออุตพิษมาแกงกิน มีเรื่องเล่าว่า คนในสมัยก่อนเมื่อภรรยาประจำเดือนมาเกิดการหึงหวงกลัวสามีขึ้นมานอกใจ เลยเอาบอนคันหรืออุตพิษแกงให้กินกัน

๑๓. ยาแก้ปวด เอาใบกระท่อมต้มน้ำกิน

๑๔. รักษาท้องร่วงอาเจียน เอาเล็บของตัวเองขูดให้ละเอียดผสมกับน้ำกิน

๑๕. รักษาเด็กเป็นไข้ตอนกลางคืน เอาใบประดู่ ๗ ใบ มาปูที่นอนแล้วเอาออกที่ละใบจนครบ ๗ วัน

๑๖. รักษาเด็กเป็นหวัด เอาใบต้นสตะผสมกับน้ำ นำมาเช็ดหัวเด็กบ่อยๆ

๑๗. รักษาคอนพิษแมลงกัดต่อยเอาใบต้นหนองไก่หรือตาหมัด ใบกะชัง ต้มใส่

๑๘. รักษาอาการท้องอืด เอาใบอ่อนปาลอบากะ ลวกน้ำร้อนนำมากินเป็นกับข้าว

๑๙. รักษาโรคสีดวง เอารากต้นเข็มขาวกับรากเถาขมิ้น ขูดให้ละเอียดผสมกับยาเส้นสูบ

- **การใช้เป็นสบู่** การทำความสะอาด ชักผ้า อาบน้ำ โดยใช้ชิ้นส่วนพืช ได้แก่ สะบ้า เถารกข้าง มะละกอ ขี้เถ้า

สะบ้า วิธีใช้ ตัดเถาวัลย์สะบ้านำมาผ่าเอาส่วนเนื้อใยของสะบ้าฉีกเป็นเส้นเล็กๆ นำไปแช่น้ำให้เปื่อยแล้วมาถูตามร่างกาย ย่อยออกมา ถ้าใช้ชักผ้านำมาเขย่าในน้ำย่อยออกมา ถ้าจะเก็บไว้ตากแดดให้แห้งก่อนแล้วเก็บไว้

เถารกข้าง วิธีใช้ เก็บใบอ่อนๆ นำมาเขย่าในน้ำย่อยออกมา เอาผ้าเทลงไป

มะละกอ วิธีใช้ เอารากมะละกอนำมาตีให้เข้า แช่ลงในน้ำแล้วนำผ้าลงไปซัก

ขี้เถ้า วิธีใช้ เอาขี้เถ้าใหม่ๆ สด มาถูที่ผ้า

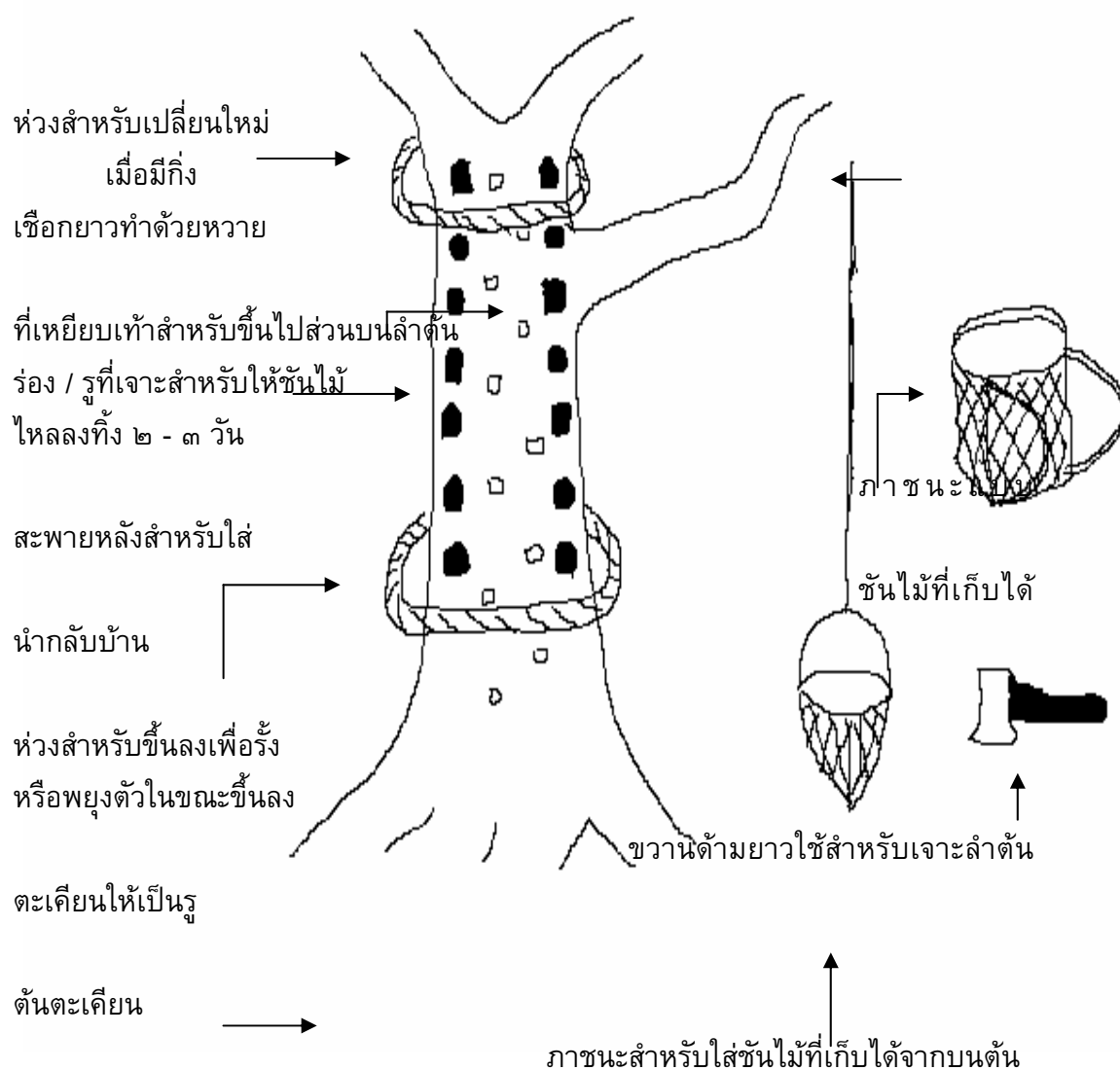
- **การใช้เป็นเกลือ** ต้องใช้ไม้ชนิดต้นไทรนำมาเผาจนไหม้ ให้เป็นขี้เถ้านำมาเป็นเกลือปรุงอาหารแต่งรสเค็มได้

- **การใช้เป็นเครื่องปรุงอาหารและเครื่องเทศ** การใช้ปรุงอาหาร โดยเก็บผลไม้ชนิดหนึ่งมีอยู่ในป่าได้แก่ลูกกุเล้งเป็นไม้ยืนต้นอยู่ในป่าเขา วิธีใช้ เก็บลูกกุเล้งมาเก็บเพาะในทรายไว้ได้นานได้ออกลูกตามฤดูกาล เวลาจะแกงเอาลูกกุเล้งเคาะเปลือกออกนำมาย่างไฟตัดเป็นชิ้นเล็กๆ ใส่ในหม้อแทนกระเทียม หัวหอม ที่นิยมแกงในสมัยนั้นลูกพักทอง ต้นบอน อุตพิษ และหัวโหราเขียว วิธีการเก็บต้นบอนคันต้องเอาต้นบอนคันที่อยู่ในน้ำนำมาต้มให้เดือดเปลี่ยนน้ำใหม่ ๒-๓ ครั้ง จึงนำมาแกงได้ วิธีการเก็บหัวโหราเขียว ตัดเอาส่วนที่

เป็นหัวมาปอกเอาเนื้อส่วนในสุดนำมาแกง ลูกกระวาน ลูกดีปลีและพริกแห้ง (พริกไทย) นำมาเป็นเครื่องเทศเป็นพืชอยู่ในป่า นำมาใช้แกงเนื้อและต้มไก่

- **การใช้เป็นเครื่องหอม** เก็บชิ้นส่วนจากพืชที่อยู่ในป่าเขาได้แก่ การเอาน้ำยางจากต้นกำยาน ต้นกำยานเป็นต้นไม้ยืนต้นประเภทเนื้อแข็งอยู่ในป่าเขา วิธีการเก็บน้ำยางจากต้นกำยาน โดยไปเจาะหรือกรีดตามลำต้น ทิ้งไว้ ๓-๔ วัน จึงไปเก็บน้ำยางที่ออกมา และเนื้อไม้กฤษณาหรือไม้หอมนำมาเผาเป็นควันหอมทั่วไป

ภาพที่ ๑๕ แสดงอุปกรณ์และการเก็บชันไม้

- **การใช้เป็นเชื้อเพลิงให้แสงสว่าง** ชันไม้ เอามาเป็นเชื้อเพลิงติดไฟให้แสงสว่าง เป็นตะเกียงชันไม้ในสมัยนั้น วิธีทำตะเกียงชันไม้ ไปเก็บชันไม้จากต้นตะเคียนนำมาต้มให้ เหลวผสมกับไม้ที่ผุแล้ว กวนจนละเอียดเป็นเนื้อเดียวกัน เทลงในภาชนะทำด้วยกาบหมาก ที่ม้วนเป็นทรงกระบอกเท่าแขน รอให้เย็นแข็งตัวเอามาใช้งานได้เลย

การเก็บชันไม้จากต้นตะเคียนต้องปีนต้นตะเคียน เตรียมพร้อมหลายขั้นตอน จนกว่าจะได้เก็บชันไม้จากต้นตะเคียน ต้นตะเคียนขนาดใหญ่สามารถปีนได้หมดทุกต้น โดยใช้ความสามารถเฉพาะตัว

อุปกรณ์ใช้เก็บชันไม้ ได้แก่ ขวานตายาว ใช้สำหรับเจาะรูที่เยียบทำเวลา ชันลง ใช้สำหรับเจาะรูต้นตะเคียนให้เป็นหลุมสำหรับเป็นที่เก็บชันไม้และใช้สำหรับเจาะชันไม้ เวลาเก็บ ห่วง ทำด้วยหวายหรือเถาวัลย์ไปผูกคล้องลำต้นตะเคียนให้หลวมพอประมาณใช้ สำหรับชันลง เชือกยาว ทำด้วยหวายหรือเถาวัลย์ใช้สำหรับเป็นสายส่งชันไม้เวลาเก็บ ภาชนะใส่ชันไม้ ทำด้วยกาบหมากหรือเหลาชะโอน ม้วนให้เป็นกรวยใช้สำหรับใส่ชันไม้ เพื่อสะดวกเทลงดิน เพราะไปคนเดียว ภาชนะแบบสะพายหลัง ทำด้วยไม้ไผ่และหวายใช้ สำหรับใส่ชันไม้เมื่อกลับบ้าน

ขั้นตอนการเก็บชันไม้ เดินเข้าป่าสำรวจหาต้นตะเคียนโดยทำสัญลักษณ์แสดงมี การจับจอง เอาหวายทำเป็นห่วงโอบล้อมลำต้นตะเคียนภาษามาลายูเรียกว่า “โจะ” เป็น เข็มขัดเวลาชันลงต้นตะเคียน ปีนขึ้นเจาะรูตามลำต้นเป็นที่เยียบเท้าและทำให้ชันไม้ออกมา ลงรูที่เจาะปล่อยไว้ประมาณ ๒-๓ วันให้ชันไม้เต็มในรูที่เจาะไว้ให้แข็งตัวก็มาเก็บได้

- **การใช้เป็นยาเบื่อวางปลา** การใช้เป็นยาเบื่อวางปลา ใช้เถาพืชชนิดหนึ่งมาลายู เรียกว่า “ญีอเนระะ” (Jeneerot) โดยใช้เถาที่อยู่ในดินนำมาทุบให้เข้าเทลงในบั้งที่ต้องการ จับปลา ต้องปล่อยไว้ประมาณครึ่งชั่วโมง

การใช้เป็นยาพิษเก็บชันส่วนจากพืช ได้แก่ ยางจากต้นตำแย ยางจากต้นเขิน ยาง จากต้นแอโปห เอามาผลิตจากต้นเยาะ

- **การใช้ทำเป็นเสื้อผ้า** การใช้ทำเป็นเสื้อผ้า นำเอาส่วนเปลือกด้านในได้แก่ ต้น แอจองหรือปอหุ ต้นกฤษณาหรือไม้หอม ทำด้วยใบเตยนาหรือเตยเขา การใช้ทำเป็น กางเกงโดยนำเอาส่วนไม้แอจองหรือปอหุ ไม้กฤษณาหรือไม้หอมที่สอยงามต้มให้เปลือกขำ นำมาทำเป็นกางเกง

ระบบการทำไร่

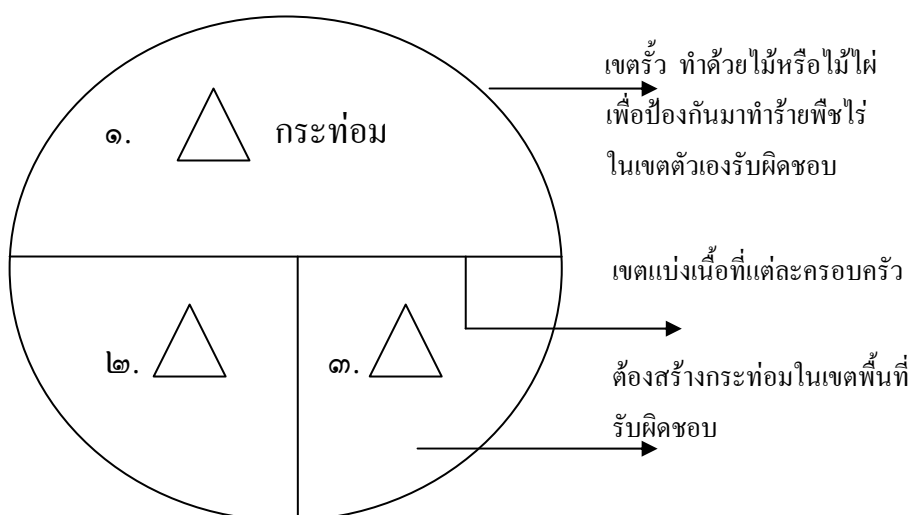
การทำไร่ของชุมชนบ้านตะโหนดในอดีตเป็นการทำไร่ปลูกข้าวได้ปลูกผสมกันชนิด พืชไร่ลงไปด้วย เช่น ข้าวโพด พักทอง แตงกวา แตงไทย พริก มะเขือ ผักเขียว ชนิดหัวมัน เผือก เพื่อการเตรียมเป็นอาหารจากบางชนิดพืชไร่ที่ปลูกนั้นจะได้เก็บเกี่ยวก่อนข้าวและ หลังจากเก็บเกี่ยวข้าว หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วยังสามารถปลูกพืชไร่เพิ่มอีกตาม ฤดูกาลเพาะปลูกของพืชไร่ เช่น มันไม้ มันเทศ มันขี้หนู ถั่วทราย และยังสามารถเก็บเกี่ยว ในพื้นที่ทำไร่นั้นจากพืชไร่ที่ปลูก ซึ่งบางชนิดมีอายุยาวเก็บได้ถึงสามปียังได้เพราะในสมัย

นั้นไม่มีวัชพืชที่จะงอกขึ้นตาม ที่มีอยู่ ๒-๓ ชนิดเท่านั้น ได้แก่ รกช้าง ญื่อแ่นเราะ ชนิดหญ้า

พื้นที่ที่เลือกใช้ทำไร่ในสมัยก่อนนั้นส่วนมากเป็นพื้นที่บนฝั่งคลองทั้งสองข้างได้ขยายพื้นที่ใหม่การทำไร่นั้นทุกปี จะกลับมาทำไร่อีกในพื้นที่ที่เคยทำไร่ปล่อยให้เป็นป่าเวลาประมาณ ๗-๘ ปี การทำไร่ในสมัยนั้นไม่สามารถทำคนเดียวได้เพราะไม่สามารถป้องกันพวกสัตว์มาทำร้ายพืชไร่ การมาทำไร่เป็นลักษณะครอบครัวใหญ่หรือญาติพี่น้อง ๒-๓ คนขึ้นไปก็พอจะรับมือกับพวกสัตว์ไหว

การทำไร่มีการถางป่าเตรียมพื้นที่จะเป็นลักษณะวงกลม ความกว้างของเนื้อที่อยู่แล้วแต่กำลังจึงไม่จำกัดเนื้อที่ตายตัว แต่ในเขตรับผิดชอบต้องทำรั้วป้องกันพวกสัตว์จะมาทำร้ายพืชไร่

ตัวอย่างลักษณะพื้นที่ไร่ในสมัยนั้น มีการทำไร่ ๓ ครอบครัว

๑. ครอบครัวใหญ่กำลังงานหลายคน พื้นที่จึงกว้างใหญ่

๒. ครอบครัวเดียว

๓. ครอบครัวเดียว

ระยะเวลาการเตรียมทำไร่ เมื่อเข้า เดือนสี่ เป็นเดือนที่ใช้ในชีวิตประจำวันในสมัยนั้น การนับเดือนจันท์คติก็ประมาณเดือนมีนาคม เริ่มออกไปถางป่า ตัดโค่นต้นไม้ให้หมดไปเหลือแต่ต้นไม้ที่ใหญ่โตไม่มีความสามารถจะตัดโค่นได้ปล่อยให้ตายด้วยไฟ

พอเข้า เดือนห้า ประมาณเดือนเมษายนมีการเผาเพราะเป็นเดือนที่แห้งแล้งมากจึงมีต้องการแรงจากไฟเผาไหม้ไม้ที่ใหญ่ๆ ยังเหลืออยู่ล้มตาย หลังจากนั้นได้เตรียมสร้างรั้วรอบๆ เขตพื้นที่ของตัวเองและสร้างกระท่อม

ประมาณปลายๆ เดือนหก ฝนเริ่มตกลงมา มีการปลูกพืชไร่ก่อนข้าวเพื่อจะได้เป็นอาหารเสริม พอเข้า เดือนแปด เริ่มมีการวางแผนลัดข้าวชนิดพันธุ์หนัก ถ้าชนิดพันธุ์เบา ก็วางแผนลัดข้าวใน เดือนเก้า ก็ยังได้อยู่ การวางแผนลัดข้าวไร่ในสมัยนั้นมีการลงแขก ภาษามลายูเรียกว่า “ปือญมือนาโยะ” (Penyang menajok) ถ้าวันไหนตอนกลางวันฝนตกหนัก ตอนเย็นๆ จะไปตระเวนบอกเพื่อนบ้านด้วยกันทั้งผู้ชายผู้หญิงให้มาวางแผนลัดข้าวไร่

เจ้าของไร่ได้จัดเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงแขกที่ไป ได้แก่ ข้าวเหนียวคลุกกับมะพร้าวขูดและสะตอดอง แขกที่ไปช่วยนั้นพวกผู้ชายได้ตัดไม้คนละสองอัน เหลาปลายไม้ให้เป็นกรวยถือไว้ช่วยชาวคนละอัน เดินหน้าตัดดินให้เป็นรู ส่วนพวกผู้หญิงตัดไม้ไผ่เป็นกระบอกละเพื่อใส่เมล็ดพันธุ์ข้าว ก้มใส่เมล็ดข้าวลงลุ่ม มือซ้ายถือกระบอกละไม้ไผ่ มือขวากำเมล็ดข้าวใส่ลงหลุมปิดรูด้วยการกระทุบปลายกระบอกละ

เมื่อต้นข้าวโตขึ้นประมาณหนึ่งศอกก็จะมีการกำจัดวัชพืช และป้องกันพวกสัตว์จะมาทำร้ายพืชไร่ คือ หากทำไร่เป็นกลุ่ม ๒- ๓ คนขึ้นไป จะเป็นคนมาจากครอบครัวใหญ่หรือญาติพี่น้องกัน ไร่่นั้นพื้นที่จะเป็นลักษณะวงกลมมีการทำรั้วในเขตพื้นที่ของตนเอง จะสร้างขนาและติดกองไฟเป็นจุดๆ ในเขตพื้นที่ของตัวเองทุกเย็น

ระบบการทำนา

การทำนาในชุมชนบ้านตะโหนด ได้ทำนาเป็นของตัวเองมาในรุ่นหลังของรุ่นผู้มาบุกเบิกมาทำกินในบ้านตะโหนด ในสมัยนั้นการทำนาเป็นของเจ้าเมืองซึ่งได้ขยายพื้นที่ทำนาไปทั่วจนถึงเข้ามาที่บ้านตะโหนด ได้สร้างทำนบกที่เก็บน้ำ โดยปิดน้ำจากคลองชื่อว่า “จาเราะรม” (Carot rum) ให้ไหลลงสู่ทำนบก มีพื้นที่ซึ่งเตรียมทำนา ๑๐๐ กว่าไร่ (เป็นสวนยางพาราของชาวบ้านหมดแล้วในปัจจุบัน)

ดังนั้น คนในรุ่นหลังของชุมชนบ้านตะโหนดจึงได้ทำนาเป็นของตัวเอง ได้เรียนรู้ระบบการทำนาของเจ้าเมือง พอเหมาะก็ยุคเกิดการแลกเปลี่ยนได้แลกเปลี่ยนได้ของ ทำให้ทุกคนนั้นได้เปลี่ยนวิธีคิดใหม่ เห็นคุณค่าจากการทำนาเพราะเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนได้และการทำนามีผลผลิตมากกว่าเท่าตัวเมื่อเทียบกับการทำนาไร่

ชาวบ้านจึงได้ขยายพื้นที่ทำนาลงมาจับจองหาพื้นที่ที่ต่ำและชุ่มด้วยสายน้ำ ได้ขุดตักดินออกยกคันเป็นแปลงนา ทำนาปีละครั้งอาศัยน้ำจากธรรมชาติที่ไหลลงมาจากภูเขาโดยใช้แรงคนทุกอย่าง เป็นยุคแรกการทำนาของชุมชนบ้านตะโหนด

ในแต่ละรุ่นได้ขยายพื้นที่ทำนาอย่างกว้างขวางมากขึ้นและพัฒนาทางด้านอุปกรณ์ไถนาและคราดทำด้วยไม้ในท้องถิ่นและใช้แรงสัตว์เลี้ยง วัวและควาย มีการรวมตัวกันสร้างทำนบกกักเก็บน้ำเหนือแปลงนา เป็นน้ำธรรมชาติที่ไหลลงมาจากภูเขาแล้วได้ขุดคูน้ำทั้งสองข้างแปลงนาเป็นคูส่งน้ำเพื่อให้น้ำกระจายทุกแปลงนา

จึงเกิดประเพณีการทำนาในชุมชนบ้านตะโหนด คือ ก่อนจะไถนาประมาณหนึ่งเดือนชาวบ้านก็พร้อมเพียงกันเพื่อขุดคลอง และซ่อมแซมและขุดเพิ่มเติม ชาวบ้านพร้อมเพียงกันเพื่อช่วยถมดินแปลงนาเพื่อนบ้านซึ่งพังทลายถูกน้ำกัดเซาะเป็นหนองเป็นบึงก่อน

ไถนา เจ้าของแปลงนาที่ติดกับคูน้ำต้องเปิดคันนาส่งน้ำให้เพื่อนบ้านก่อน กรณีแปลงนาเพื่อนบ้านอยู่ห่างไกลจากคูน้ำ การใช้น้ำจากคูนั้น ต้องปิดคูที่ละคนโดยไม่แย่งชิงกัน

หากมีเพื่อนบ้านเกิดเหตุจำเป็นทำให้ล่าช้าการทำงาน จะมีการลงแขกพร้อมเพียงกัน พวกผู้ชายลงไปช่วยไถนาและคราด ส่วนพวกผู้หญิงได้ช่วยถอนต้นกล้าและดำนา

หากคนยากจนไม่มีจะกินทั้งชายและหญิง ในหมู่บ้านตะโหนดสมัยนั้นไปขออาศัยหมู่บ้านเพื่อนที่มีข้าวกินได้ช่วยทำงาน ถ้าเป็นผู้หญิงช่วยตำข้าว ช่วยหว่านเมล็ดข้าวทำนา ช่วยถอนต้นกล้า ช่วยดำนา ช่วยเก็บเกี่ยว ถ้าเป็นผู้ชายช่วยเลี้ยงควาย ช่วยไถนา เช่น ในสมัยแซ่โตถึงสมัยแซ่ฮุดเป็นพ่อตาลูกเขยมีคนยากจนหนุ่มสาวเป็นลูกเพื่อนบ้านกัน ได้ฝากอาศัยอยู่กับแซ่โต-แซ่ฮุด ตอนกลางคืนได้เรียนอัลกุรอ่าน ส่วนกลางวันช่วยทำงาน

หากมีการจัดเลี้ยงกินข้าวใหม่หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วได้นวดข้าว เพื่อเตรียมจัดเลี้ยงกินข้าวใหม่ได้เชิญเพื่อนบ้านทั้งหมดมากินข้าวใหม่

ภาพที่ ๑๖ ทำนบเก่าเชิงเขาที่บ้านตะโหนดโดยการบัญชาของเจ้าเมืองร้อยมัญ

ภาพที่ ๑๗ การทำนาที่บ้านตะโหนด

ก่อนศาสนาอิสลามเข้ามาในหมู่บ้านตะโหนดได้สืบทอดกันมาในแต่ละรุ่นได้จัดเลี้ยงกินข้าวใหม่ต้องจับลูกเต่าเล็ก ๆ มาแกงเป็นกับข้าวใหม่ ภาษามลายูเรียกว่า “อีกันกูรอย” (Ikan kurai) หรือ “อาเนาะอีเสน” (Anak isim) มีเรื่องเล่าว่าชาวบ้านเล็กกินแกงลูกเต่าเพราะผู้นำศาสนาหรือโต๊ะอีหม่ามเข้ามาใหม่ ๆ ชาวบ้านได้จัดเลี้ยงกินข้าวใหม่ไปเชิญผู้นำศาสนาмаกินข้าวและอ่านดุอาร์ตามหลักการอิสลาม ชาวบ้านได้ยกส้อมให้ผู้นำศาสนามากินข้าว ก่อนจะตักแกงถามว่าแกงอะไร ? ชาวบ้านตอบว่า “แกงกูรอย” (แกงลูกเต่า) โต๊ะอีหม่ามตกใจถามสำหรับและกล่าวว่า “ฮาราม ฮาราม” หมายถึง รับประทานไม่ได้ (เป็นสิ่งที่ต้องห้าม) ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านจึงรู้จักกันและบอกต่อ ๆ ว่า “อีกันกูรอย” นั้นกินไม่ได้ โต๊ะอีหม่ามโกรธ หลังจากนั้นมาชาวบ้านจึงได้แกงปลาแทน

ต่อมาได้เปลี่ยนวิธีการทำบุญกินข้าวใหม่โดยการจัดกลุ่มรวมตัวกันทำขนมจิ้น ในวันนี้จะเป็นวันที่ทุกคนออกมาช่วยกันทำ ไม่ว่าจะเป็นหญิงชาย เด็กเล็ก เด็กโต เริ่มตั้งแต่โม้ข้าวและทุกขั้นตอนของการทำขนมจิ้นทุกคนก็ร่วมกันทำ ส่วนน้ำแกงหรือน้ำยากี้จะทำกับปลาน้ำจืดที่จับได้จากในนาหรือในคลอง นับเป็นวันที่เด็กๆ ในสมัยนั้นได้สนุกสนาน

การทำขนมจิ้นนี้ได้สืบทอดจนถึงปัจจุบัน แต่เปลี่ยนจากการทำเองมาเป็นการจ้างทำขนมจิ้นจากโรงงานในละแวกหมู่บ้าน การทำน้ำยากี้ขนมจิ้นก็ไม่นิยมทำจากปลาน้ำจืดแล้ว เพราะปลาน้ำจืดแทบจะไม่มีหรือเหลือน้อยเต็มที น้ำยากี้จะทำกันหลายชนิด เช่น น้ำยาแบบโบราณ น้ำยาแกงเขียวหวาน ผัดเผ็ด แกงไตปลา เป็นต้น คนที่ทำจะเป็นพวกผู้หญิงแล้วเชิญเพื่อนบ้านทั้งชายและหญิงมากินกัน

การทำนาเกิดการแลกเปลี่ยนในหมู่บ้านระหว่างคนที่มีความรู้กับคนที่ไม่มีความรู้จะกิน จำเป็นต้องไปขอความรู้จากคนที่มีความรู้ การไปขอนั้นก็มีสิ่งของแลกเปลี่ยนเช่นน้ำผึ้งหรือชนิด ผลไม้เพื่อแลกกับข้าวสาร และจะต้องจ่ายซากาต กรณีข้าวที่เก็บเกี่ยวถึงขอบเขตตาม หลักการศาสนาที่กำหนดไว้

การหว่านข้าวให้เป็นต้นกล้า

การทำนาในหมู่บ้านตะโหนด มีการโรยเมล็ดข้าวให้เป็นต้นกล้าข้าว (ตกลำ) ใช้ บอนบกทำเหมือนกับระบบทำไร่ในพื้นที่แห่งใหม่ทุกปี เพราะว่าต้องการให้ต้นกล้าข้าวขึ้น ได้งอกขึ้นอย่างสมบูรณ์ ในสมัยนั้นไม่มีปุ๋ยจะบำรุงเลยต้องอาศัยพื้นที่ที่เป็นป่าทึบ ถางป่า ตัดให้แห้ง เวลาเผาจะไหม้เกลี้ยงขึ้นถ้าจะได้เป็นปุ๋ย

พอเข้าเดือนแปดเริ่มมีการโรยเมล็ดชนิดพันธุ์หนักใช้คันนาแปลงพรุ ปลายๆ เดือน แปดหรือต้นเดือนเก้ามีการหว่านเมล็ดข้าวชนิดพันธุ์เบา พอถึง ๔๕ วันอายุของต้นกล้าจึง ถอนได้ เสร็จการหว่านข้าวแล้ว จึงเตรียมอุปกรณ์ไถนาแล้วลงไถนาโดยใช้แรงงานสัตว์ เลี้ยงเช่นวัวหรือควาย ตั้งแต่หัวรุ่งลากจูงวัวหรือควายลงแปลงนาไถนาถึง ๙ โมงก็หยุดพัก ต่อเช้าพรวนไถจนเสร็จ แปลงนาที่เสร็จไถรอบแรกเปิดน้ำเข้าให้เต็มเพื่อหมักดินประมาณ ๒๐ วันก็กลับมาไถรอบที่สองต่อและคราด ผู้หญิงก็เริ่มถอนต้นกล้าข้าวจะดำนา

หากมีสัตว์มารบกวน ชาวนาจะสร้างขนาในพื้นที่ยอดศูนย์กลาง ถางป่าบริเวณ รอบๆ ริมนา ทุกวันตอนเย็นต้องติดกองไฟบริเวณรอบๆ ริมนา แล้วปัสสาวะใส่กระบอกไม้ ไผ่ไปตั้งจุดริมนาที่ติดกับป่าเพื่อหนูป่าไม่เข้ามา ต้องสร้างหุ่นไล่กา และมีการผูกเชือกยาว ทำจากเถาหรือหวาย เป็นวิธีไล่ฝูงนกและแมลงโดยใช้เชือกดึงจนถึงเก็บเกี่ยวเสร็จจะได้ กลับนอนที่บ้าน

“พรุ”

“บาโระ” หมายถึง พรุ คือพื้นที่แหล่งน้ำที่ใช้ประโยชน์ของคนในหมู่บ้าน พรุเป็นสิ่งที่ มีความอุดมสมบูรณ์ ใช้ประโยชน์ได้สารพัด หลากหลายวิธี ส่วนมากใช้ประโยชน์ปลูก ข้าว หาลา เลี้ยงสัตว์

สำหรับการทำนาพรุ ไม่ได้ลงทุนมากนักใช้แรงงานอย่างเดียว ทำนาพรุจะต้องหา พันธุ์ข้าวที่ใช้เฉพาะนาพรุเท่านั้น และคัดพันธุ์ให้ทันต่อเวลาเก็บเกี่ยว ไม่อย่างนั้นในหน้า ฝนอาจจะเสียหายได้เนื่องจากพันธุ์ที่ไม่ทนน้ำจะเสียหายง่าย

ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวน้ำจะท่วม ชาวนาพรุก็จะเสีย ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนาพรุ เพราะไม่ต้องใช้ทุน การทำนาพรุต้องดูที่ดวงดาว ชาวบ้านเรียกว่า “แตงาะกือตีกอ” เพื่อ คำนวณเวลาและฤดูกาลลงพันธุ์ที่เตรียมไว้ในพรุ และหาที่เหมาะสม (บือกะฮือฮือมา) เป็นพื้นที่ หว่าน บางคนก็ทำรอบๆ พรุ บางคนขอทำในสวนยางเพื่อนบ้าน

การทำนาพรุต้องดูดาว ชาวบ้านเรียกว่า “แตงาะกือตีกอ” เพื่อคำนวณเวลา และ ฤดูกาลลงพันธุ์ “กือตีกอ” เป็นชื่อดวงดาวกลุ่มหนึ่ง เป็นกลุ่มใหญ่เห็นคล้ายวงกลม

ดาวกือตีกอ ขึ้นทางทิศตะวันออก “ปลาเตะ” เป็นชื่อดวงดาวกลุ่มหนึ่งจำนวน ๙ ดวง เห็นคล้ายเป็นรูปเครื่องหมายกากบาท

ชาวนาและชาวสวนยาง จะดูดาวทั้งสองดวงนี้การประกอบอาชีพ คือ หากดาวกือตีกอ สว่างสุกสกาบ แสดงว่า มีฝนตกอยู่อีก (แสดงว่ามีน้ำสำหรับทำนา) หากดาวปลาเตะ ขึ้นแสดงว่าไม่มีฝนแล้วสามารถกรีดยางได้

นอกจากการดูดวงดาวเพื่อพยากรณ์แล้ว ชาวบ้านยังดูสิ่งบอกเหตุที่เป็น การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เช่น ต้นสาปเสื่อออกดอกแสดงว่าฝนจะหมดแล้ว มีลูกอีตดสี ดำเป็นจำนวนมากแสดงว่าฝนจะหมดแล้ว ต้นขนุนแตกฝักแสดงว่าฝนจะหมดแล้ว ต้น ชุมเห็ดเทศ (กือแลง) ดอกร่วงหมดแสดงว่าฝนหมดแล้ว

พื้นที่หว่านเมล็ดพันธุ์จะต้องเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีแสงแดดส่องถึง พอสมควร ถ้ามีแดดมากทำให้ไม่ขึ้นสูง ไม่ยาว การทำนาพรุต้องดูจำนวนน้ำในพรุ คือ ระดับน้ำที่พอเหมาะที่จะลงต้นกล้าที่เตรียมไว้ ชาวบ้านที่ทำนาพรุต้องเตรียมหาเมล็ดพันธุ์ ราวๆ เดือนหกของฤดูการทำนา (เดือนกรกฎาคม) ถึงเดือนแปดของฤดูการทำนา (เดือน กันยายน) เช่น พันธุ์จือปอ ตั้งแต่หว่านเมล็ดพันธุ์จนได้ต้นกล้าอายุประมาณ ๓๐-๔๕ วัน จุดเด่นของพันธุ์จือปอลำต้นจะทนต่อน้ำ ไม่เสียว่าย ลูกตก เนื้อนุ่ม ให้ผลผลิตมาก ก้านผล ยาว ไม่งอกในเวลาถูกน้ำหรือจมน้ำ

พันธุ์มะมะโตะ ตั้งแต่หว่านเมล็ดพันธุ์อายุประมาณ ๒๘-๔๕ วันจึงจะได้ จุดเด่น ให้ผลผลิตมาก ต้นสูง ไม่ล้มง่ายเวลาลมพัด ทนต่อโรค ข้อเสียอกงานเมื่อถูกน้ำ

พันธุ์กือรายี ตั้งแต่หว่านเมล็ดพันธุ์อายุประมาณ ๓๐-๔๐ วันถึงจะสามารถลงใน พรุได้ จุดเด่น เนื้อนุ่ม ทนต่อน้ำ ทนต่อโรค นกไม่ชอบกินเพราะเปลือกแข็ง

พันธุ์ซ้อ หลังจากหว่านเมล็ดพันธุ์แล้วอายุประมาณ ๒๐-๓๐ วันก็สามารถลงในพรุ ได้ จุดเด่นซ้อยาว เมล็ดใหญ่เวลาหุงจะขึ้นหม้อ ข้อเสีย เปราะง่าย ฯลฯ

หลังจากลงพันธุ์ในพื้นที่ที่เตรียมแล้ว ขณะที่รอพันธุ์หรือต้นกล้าลงในพรุ ชาวบ้าน ที่ทำนาพรุจะต้องดูระดับน้ำในพรุก่อน ถ้าระดับน้ำในพรุมาก ผู้นำหมู่บ้านจะเรียกสมาชิกที่ ทำนาพรุมาประชุมเพื่อจัดการระบบน้ำในพรุ นายมะเย็ง กล่าวว่า ต้องเปิดทำนบ (บุกทา เนาะ) ให้น้ำออกจากพรุก่อน จึงมาจัดการในพรุ เช่น ถางต้นกก (ตือบะห์นือรง) จะต้องใช้ เครื่องมือเฉพาะ เช่น ตาเงาะ หลังจากถางเสร็จแล้วทิ้งไว้ประมาณ ๑๐-๑๕ วัน จึงเก็บต้น กกไว้ที่จุดซึ่งเตรียมไว้ซึ่งเป็นบริเวณท้ายพรุ ระยะเวลาการทำงานในพรุประมาณ ๒๐-๒๕ วัน จึงมาดูต้นกล้าว่าเจริญเติบโตขนาดไหน ถ้าหากว่าต้นกล้าสูงประมาณ ๖๐-๗๐ ซม. จะ ถอนต้นกล้ามาดำในนาพรุ

หลังจากที่สมาชิกได้ทำการดำนาพรุเสร็จเรียบร้อยแล้วจะทิ้งไว้ประมาณ ๑๐ -๑๕ วัน จากนั้นสมาชิกจะมาดูระดับน้ำในพรุว่าอยู่ในระดับไหนแล้ว หากน้ำอยู่ในระดับที่ สมควรต่อต้นกล้าที่ดำแล้วก็จะทำการปิดทำนบ สมาชิกที่ทำนาพรุจะต้องให้ความร่วมมือใน การดูแลโดยการเฝ้าคอยระวังสัตว์ไม่ให้มาทำลายต้นข้าว เช่น ผูกัว ควาย เป็นต้น

พอดันข้าวอายุประมาณ ๓-๔ เดือน สมาชิกที่ทำนาพรจะต้องคอยดูแลฝูงนกที่จะมาทำลายข้าวด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น สลایะ คือการผูกสิ่งของที่มีสามารถให้เสียงดัง และทำหุ่นไล่กา เป็นต้น หลังจาก ๓-๔ เดือนผ่านไป ข้าวออกรวงให้ผล ระหว่างนั้นต้องมีการคอยดูแลศัตรูพืชต่าง ๆ ไม่ให้มาทำลายต้นกล้า อาทิ นก หนู หนูจะกัดกินต้นอ่อนของข้าว ส่วนนกจะกินจุมข้าว ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมื่อมาเฝ้าดูแลต้องพูดสิ่งดี ๆ ห้ามพูดคำทอแข่งสัตว์ มิฉะนั้นสัตว์จะกินจนหมดปกติแล้วข้าวนาปีจะสุกช้ากว่าข้าวนาพร ข้าวนาพรสุกถึงเวลาเก็บเกี่ยวในยามที่ฝนยังไม่หมดฤดู เมื่อข้าวสุกชาวบ้านต้องใช้เรือเก็บเกี่ยวข้าว ในเวลาการเก็บเกี่ยวข้าวจะต้องเตรียมอุปกรณ์และเครื่องมือ เช่น ตาแม เรือ ตีอแรนะเพื่อป้องกันฝนและแดด สือราแม เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วจะเก็บบนยุ้งข้าว เมื่อเกี่ยวข้าวใหม่จะเชิญผู้นำศาสนา มาขอพร เรียกขวัญ (สมารัตปาตี) ในช่วงที่ข้าวเปลือกเขียว มีการนำข้าวเปลือกที่ยังไม่สุกไปตำกินกันเรียกว่า “ ปาโอฮ์ ” (Pao) และเมื่อข้าวเปลือกสุกแล้วนำมาตำกิน เรียกว่า “ เป้ง ” (Peng) นำมาผสมคลุกกินกัน

ในระหว่างการเก็บเกี่ยวจะเอาข้าวที่ยังสุก (สีเขียว) มาทำปะเอาะ (อาหารกินระหว่างการเก็บเกี่ยวข้าว) ข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วที่จมน้ำหรือถูกน้ำฝนจะวางไว้บนชั้นไม้ไผ่ก่อนที่จะเก็บไว้ในยุ้งเก็บข้าว เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วบางคนจะทำการตำข้าวเปลือก บางคนก็นำข้าวเปลือกเข้าโรงสี เพื่อที่จะได้มาซึ่งข้าวสารและจะมีการเรียกเพื่อนบ้าน โต๊ะครู ชาวบ้านมากินข้าวใหม่

ตามความเชื่อของชาวบ้านบางคนเวลากินข้าวใหม่จะไม่กินกับกับข้าวที่เป็นเนื้อสัตว์ที่มีเลือดมาก ส่วนมากจะกินกับปลา กุ้ง ผักชนิดต่าง ๆ

หลังจากทำนาเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้วจะมีการใช้ประโยชน์ในพรุ เช่น หาปลา เลี้ยงสัตว์

ปัจจุบันไม่มีการทำนาพรแล้ว เนื่องมาจากสาเหตุ เสี่ยงจากน้ำท่วม หาพันธุ์ข้าว นาพรยาก น้ำไม่มีในพรุ ชาวบ้านได้เปลี่ยนวิถีชีวิตมาเป็นการทำสวนยางสวนผลไม้ และเมื่อปี ๒๕๒๐ กรมการปกครองได้สร้างฝายกั้นน้ำที่ทำด้วยปูนซีเมนต์ ทำให้น้ำและสภาพพรุเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่เป็นพรุร้าง และชาวบ้านบางคนปรับพื้นที่พรุเป็นบ่อขนาดใหญ่เพื่อเลี้ยงปลา

เมล็ดพันธุ์ข้าวในท้องถิ่น

คำเรียก	พื้นที่	ชื่อ เมล็ดพันธุ์
นาพรุ (บือแนบาโระ)	พรุ	จือปอ กาหยี่ ช่อ ลือมูบาเซาะ ปูโละ โนรี เมาะมะโต๊ะ เมาะเมะมะห์ (ข้าวเหนียว)
นาปี (บือแนตาโบแร)	ที่ราบลุ่ม	ลือมูบาเซาะ บุง แอกอุมูแซ ตาเนาะจิ้น เปเราะะ บือสุ
นาดำ (บือแนกือดง)	ที่ลุ่ม	อาเนาะจิ้นอ แอกอุมูแซ ชือมิบง บือสุ
ข้าวไร่ (ปาดิฮูมอ)	ที่ราบ เนิน	ยาโงะ แอกอุมูแซ ตาเนาะจิ้นอ

พันธุ์ข้าวในพรุ

ชื่อ	ระยะเวลา	ลักษณะ
๑. จือปอ	๓๐ - ๔๕	ทนน้ำ ให้ผลดก เนื้อนุ่ม ก้านผลยาว
๒. เมาะมะโต๊ะ	๒๘ - ๔๕	ลำต้นแข็งแรงไม่ล้มเมื่อลมแรง ผลดก ต้นสูง
๓. กลายี่	๓๐ - ๔๐	เปลือกแข็งนกกไม่ชอบกิน ทนทานต่อโรค เนื้อนุ่ม
๔. ช่อ	๒๐ - ๓๐	ช่อยาว เม็ดใหญ่ หุงขึ้นหม้อ เปราะแตกง่าย

ยุคการแลกเปลี่ยน (แลกเปลี่ยนได้ของ)

เกิดการแลกเปลี่ยนนำสิ่งของในท้องถิ่นนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่ไม่มีในท้องถิ่น อย่างเช่นเกลือ น้ำบูดู ปลาแห้งทะเล เนื่องจากเกิดการติดต่อกับสังคมภายนอกเข้ามาเพาะ ต้องการจากป่าอย่างเช่น น้ำผึ้ง ชันไม้ กายาน ไม้หอม เครื่องเทศ ชนิดผลไม้ เนื้อสัตว์และ ข้าวเปลือก เป็นต้น

สถานที่ที่นำไปแลกเปลี่ยนในสมัยนั้นได้แก่ กวาลอลสา (Kualosa) บ้านทอน และ แม่น้ำสายบุรี

กวาลอลสา

“กวาลอล” หมายถึง ปากอ่าว ท่าเรือ “สา” หมายถึงเมืองสาหรือเมืองสาย ซึ่งเป็นชื่อเมืองเก่าของเมืองสายบุรี “แม่น้ำกอดอ” เป็นชื่อเรียกปัจจุบัน เป็นต้นน้ำที่ไหลจากภูเขาบูโดมาบรรจบกันที่เมืองสาซึ่งเป็นจุดรับแลกเปลี่ยนสิ่งของจากป่าและเป็นจุดแรกของชุมชนบ้านตะโหนดไปแลกเปลี่ยน

บ้านทอน

เป็นหมู่บ้านติดกับทะเล ในตำบลโคกเคียง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาสในปัจจุบันเป็นหมู่บ้านที่ชุมชนบ้านตะโหนดนำสิ่งของในท้องถิ่นไปแลกเปลี่ยน “แลกของได้ของ” เป็นสิ่งของที่ไม่มีในท้องถิ่น ชุมชนบ้านตะโหนดบรรจุสิ่งที่จะนำไปแลกเปลี่ยนนั้นใส่ในภาชนะที่เตรียมเฉพาะการเดินทางเอาไว้ สร้างด้วยไม้ไผ่หรือหวายเพื่อแบกสิ่งของเช่น น้ำผึ้ง ชันไม้ กายาน ไม้หอม เครื่องเทศ ชนิดผลไม้ เนื้อสัตว์และข้าวเปลือก เป็นต้น

ออกจากบ้านตั้งแต่หัวรุ่งเดินทางข้ามภูเขาพร้อมทั้งเตรียมเสบียงอาหารและตะเกียงชั้นไม้สำหรับเดินทาง ภูเขาที่ข้ามเรียกว่า “แดสโต” (Dan stol) ลงเขาออกที่หมู่บ้านชื่อว่า “หุแตจิจิง” (Hutang cicing) แล้วเดินทางต่อข้ามพรุบาเลาะ ในระหว่างทางต้องใช้ตะเกียงชั้นไม้ส่องทางจึงถึงที่บ้านทอนเวลาค่ำหรือดึก ได้แลกเปลี่ยนสิ่งของต่างๆ ที่เตรียมมากับเกลือ น้ำบูดู และปลาทะเลแห้ง

แม่น้ำสายบุรี

เป็นจุดรับแลกเปลี่ยนล่าสุดในสมัยนั้น เกิดความสะดวกแก่ชุมชนบ้านตะโหนดและบ้านใกล้เคียงได้แก่ มีคนกลางนำมาสิ่งของจากทะเลบริการแลกเปลี่ยนขึ้นมากับแพตามแม่น้ำสายบุรี เป็นจุดรับแลกเปลี่ยนสิ่งของใกล้กับชุมชนบ้านตะโหนด มีคลอง “จาเราะบือฆอลลอ” ไหลผ่านบ้านตะโหนดมาบรรจบกับแม่น้ำสายบุรี ต่อมาเป็นท่าเทียบเรือรับสิ่งของแลกเปลี่ยนมีชื่อว่า “บือกาแลบาโงลือแฆง” (Bekalee Bangolegang)

ชุมชนในบ้านตะโหนดได้นำสิ่งของในท้องถิ่นไปแลกเปลี่ยน “แลกของได้ของ” มีทั้งหมด ๓ วิธีด้วยกัน คือ ๑) ชาวบ้านได้รวมตัวกันตัดไม้ไผ่สร้างแพนำมาบรรทุกสิ่งของต่างๆ ที่เตรียมไว้ตามคลองจาเราะบือฆอลลอ มาออกที่ทำเรือบือกาแลบาโงลือแฆง ได้แลกของที่ต้องการ แพที่นำลงมาก็ได้แลกกับของเหมือนกัน ขากลับจึงแบกสิ่งของที่แลกมาได้เดินทางเท้ากลับบ้าน ๒) ชาวบ้านในหมู่บ้านตะโหนดที่มีฐานะมีช้างบรรทุกสิ่งของต่างๆ ของตัวเองและขอเอาของชาวบ้านอื่นๆ อาศัยบรรทุกสิ่งของไปด้วย (การวานจ้างบรรทุกสิ่งของด้วยช้างเป็นอย่างไรไม่ทราบรายละเอียด) ๓) ชาวบ้านแบกสิ่งของต่างๆ บรรจุใส่ลงในภาชนะที่เตรียมเฉพาะการเดินทางเอาไว้สร้างด้วยไม้ไผ่หรือหวาย ออกเดินทางเท้ามาที่แม่น้ำสายบุรี มีอยู่สองท่าเรือคือท่าเรือ “กาแลบาโงลือแฆง” และท่าเรือ “กาแลมาะจิมาะเจ๊ะมู”

การแลกเปลี่ยนด้วยของได้ของในสมัยนั้น สิ่งของอื่นๆ นอกจากข้าวเปลือกเป็นอย่างไรไม่ทราบรายละเอียด ส่วนข้าวเปลือกแลกได้กับเกลือคือลิตรต่อลิตร ช่วงเกลือถูกเวลาเกลือหายากแลกได้ ๒-๓ ลิตรข้าวเปลือกต่อ ๑ ลิตรเกลือ

ยุคเงินตรา

เป็นยุคในชุมชนบ้านตะโหนดนำสิ่งของในท้องถิ่นไปขายได้เงินตราแล้วซื้อสิ่งของที่ไม่มีในท้องถิ่น พอมายุคเงินตราทำให้ชุมชนบ้านตะโหนดเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ตามระบบ

แลกเปลี่ยนเงินตรา แสดงความเป็นกรรมสิทธิ์มากขึ้นทางด้านการจัดการทรัพยากร อย่างเช่นเรื่องของที่ดินและการหาของป่า

สำหรับที่ดิน มีการตกลงแบ่งพื้นที่ของปู้ทวดแล้วเข้าไปตั้งถิ่นฐานในที่ทำกินเป็นของตัวเอง และการหาของป่า มีการแสดงสัญลักษณ์ว่ามีคนจับจองแล้ว เช่น ต้นตะเคียน ต้นหยวน ต้นหยี

ยุคเงินตราทำให้พืชเศรษฐกิจเกิดขึ้นหรือปลูกทำสวน ได้แก่ มะพร้าวและยางพารา สำหรับ มะพร้าว ก่อนนั้นมีอยู่แล้วแต่ไม่ปลูกในลักษณะการทำสวน ปลูกเพราะเพื่อใช้ในประเพณีหรือพิธีกรรม เช่น เมื่อให้กำเนิดลูกจึงไปปลูกต้นมะพร้าวหนึ่งต้นให้เป็น ต้นไม้คู่ชีวิตตามความเชื่อ แต่ปลูกแบบสวนได้รับกระแสจากภายนอกเข้ามาว่าลูกมะพร้าว ในอนาคตตลาดต้องการและมีราคา

ยางพารา เป็นพืชจากนอกเข้ามา คนอังกฤษนำเข้ามาปลูกที่ “บูเกะคละ” นราธิวาส ต่อมาได้ขยายนำมาปลูกที่ “บูเกะลูแะหะ” อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

ชาวบ้านเริ่มเห็นคุณค่าและประโยชน์ของต้นยางพารา และมีคนนอกเข้ามาใน หมู่บ้านตะโหนดมาทำสวนยางพารา ได้แก่

คนไทยพุทธมาจากเจ๊ะเฮ อำเภอดากใบ เข้ามาเป็นกลุ่มแรก นำยางพารามาปลูก ยึดบริเวณพื้นที่ภูเขาที่มีชื่อเรียกว่า “บูเกะเปาะแอลง” อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านตะโหนด ต่อมาได้ขายที่ออกไปเพราะทนไม่ไหวกับกลุ่มโจรปล้นและมีกลุ่มขบวนการแบ่งแยก ดินแดน ครอบครัวคนสุดท้ายชาวบ้านเรียกชื่อว่า “เปาะหะแะ” ถูกยิงเสียชีวิต ภรรยาและ ลูก ๆ จึงขายที่ออกไป

คนจากรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซียได้หลบภัยเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านตะโหนดมารับ ทำงานปลูกยางพาราในพื้นที่ชาวบ้าน พอต้นยางพาราใหญ่โตกรีดน้ำยางได้ก็ไดแบ่งเป็น สองส่วน ในพื้นที่ปลูกยางพารานั้นภาษามลายูเรียกว่า “ปาวอห์” (Pawoh)

คนจีนเข้ามาในหมู่บ้านตะโหนด มาทำสวนยางพาราและทำเหมืองแร่ในเขตพื้นที่ มีการเรียกชื่อถึงปัจจุบันว่า “กลีแย” เป็นภาษามลายูหมายถึงเหมือง อยู่ในหมู่ ๓ บ้านยือ ลาแป ตำบลสุวาริ อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาสปัจจุบัน

คนมาจากปานาละ มาเป็นกลุ่ม ขออาศัยที่จากผู้ใหญ่อุดยูโซ๊ะ มะยู ทำสวน ยางพารา เป็นพื้นที่อยู่ในเทือกเขาบูโดมีชื่อเรียกว่า “ลูโปะ” (เคยเป็นพื้นที่หาปลาของเจ้า เมืองสมัยก่อน) ปัจจุบันยังเรียกชื่อ “บ้านลูโปะ” อยู่ที่หมู่ ๓ บ้านยือลาแป

ส่วนในชุมชนบ้านตะโหนด ตามกระแสปลูกทำสวนยางพาราโดยไปเอาเมล็ด ยางพาราที่สวนของคนอังกฤษที่บูเกะคละ ได้เตรียมเสบียงอาหารและตะเกียงน้ำมันก๊าด ออกเดินทางเข้าไปนอนคอย ๒- ๓ วันในสวน พอปลูกยางแตกเมล็ดจะออกเสียงดังเมล็ดตก กระจ่ายไป ทุกคนได้ติดตะเกียงส่องหาเมล็ดยางแล้วนำมาปลูกในหมู่บ้านตะโหนด

พอใหญ่โตกรีดได้เก็บน้ำยางมาใส่หลุมดินที่ได้ขุดเตรียมไว้ แล้วนำผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวมาใส่เพื่อหมักยาง พอถึงเวลาขายจะต้องเอายางมารวมควั่นไฟให้ยางแห้ง แล้วนำ

บรรทุกบนหลังช้างเดินทางไปอำเภอหรือเสาะ ซึ่งมีคนจีนเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อยางกิโละ ๒ – ๓ สตางค์

ศาสนา ความเชื่อ และการศึกษาในกลุ่มบ้านตะโหนด

การประกอบอาชีพและดำรงอยู่ภายใต้การใช้สอยระบบนิเวศ ส่งผลให้กลุ่มบ้านตะโหนดมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของศาสนาและความเชื่อ ตลอดจนความคิดในเรื่องการศึกษาด้วย ซึ่งจากการศึกษาสามารถระบุการเปลี่ยนแปลงได้ดังนี้

ความเชื่อ

จากคำบอกเล่าของคนแก่ คนเฒ่าในหมู่บ้านได้เล่าว่า มีความเชื่อนับถือเจ้าที่เจ้าทาง บูชาผีบรรพบุรุษในวงศ์ตระกูลและเลี้ยงผีใช้งาน

การนับถือเจ้าที่เจ้าทางได้มีการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มีการขอขมากับเจ้าที่เจ้าทางเมื่อริเริ่มการทำงาน เช่น การหาที่อยู่อาศัย การหาของป่า การทำไร่ ทำนา เป็นต้น

การหาที่อยู่อาศัย ตามธรรมดาในพื้นที่ป่าเขาจะมีต้นไม้ใหญ่ มีหนองบึงที่น่าลึกหรือก้อนหินใหญ่ ในการที่จะเข้าไปอยู่อาศัยจึงต้องมีการทำพิธีขออนุญาตกับสิ่งเหล่านั้นที่เขาถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์เพื่อจะได้อยู่อาศัยและทำเป็นที่ทำกิน ปกป้องรักษาพ้นจากการเจ็บไข้และภัยอันตรายทั้งปวง โดยมีการทำพิธีบูชาทุกปี ภาษาถิ่นเรียกว่า “กันตูรีฮี้แดบาลาอาสะแป” ในการเช่นไหว้จะใช้ไถ่ย่าง ข้าวเหนียวเหลือง แดง ขาว จัดใส่ที่ทำทรงเหมือนจอมพลวกแล้วตั้งไข่ต้มที่ยอด ๑ ฟอง กล้วย น้ำ ๑ แก้ว และข้าวเปลือกคว่ำ ข้อที่ปฏิบัติเป็นประจำคือ เมื่อแรกจะตัดข้าวในหม้อใส่จานต้องดักทิ้งลงดินก่อนเป็นการเช่นไหว้ ตอนกลางคืนก็ต้องมีข้าวเหลืออยู่ในหม้อ

การหาของป่า การหาของป่าที่มีอยู่ ได้แก่ การล่าสัตว์ การป็นต้นไม้ เช่น เก็บลูกหยี การขึ้นไม้และเก็บน้ำผึ้ง

การล่าสัตว์ จะมีการบูชาผีป่า ภาษาถิ่นเรียกว่า “ปือสะอะฮาบัต” หมายถึง “การเป็นสหาย” โดยมีการสร้างที่เป็นศาลกับก้านสาครแล้วตั้งไข่เป็นการเช่นไหว้เพื่อช่วยเป็นสหายร่วมในการล่าสัตว์มีการสัญญา เมื่อได้สัตว์มาก็จะมีส่วนแบ่งให้ **การป็นต้นไม้** มีการบูชา ผีต้นไม้ ภาษาถิ่นเรียกว่า “ปือสะอะฮาบัตฮาตูเกือรอปูเต๊ะห์” โดยนำไข่ไก่กับกล้วยสุกเป็นการเช่นไหว้ เพื่อช่วยเป็นสหาย ป็นต้นไม้ ไม่พลัดตกลงมา แม้จะเป็นกิ่งเล็กๆ ที่ปลายๆ ก็ตามสามารถเก็บของที่ต้องการได้หมด ทั้งนี้สิ่งที่ได้เก็บมาครั้งแรกจะทิ้งให้ผีก่อน เช่น ทิ้งน้ำผึ้งที่ได้วางแรกลงดินก่อนที่จะเก็บรวงอื่นๆ ต่อไปบนต้น

การทำไร่ ทำนา ก่อนที่จะทำนาต้องขอคำปรึกษากับคนแก่ คนเฒ่าที่ถือเป็น “หมอ” เช่น วัน เดือน ปี ในการเริ่มงานให้ทำพิธีตามที่หมอบอกหลังเก็บเกี่ยวก็ต้องมีการเช่นไหว้

การนับถือผีบรรพบุรุษประจำวงศ์ตระกูล เช่น มีสีประจำวงศ์ตระกูล มีเชือกผูกคอ เอว สายสะพาย มีทรงผมเด็กก่อนอายุ ๑๕ ปี มีการสืบทอด สืบสานการเล่นของวงศ์ตระกูล เช่น ตระกูลสีละ มะโย่ง หนึ่งตะลุง และการสอนอาหาร (กินข้าวใหม่)

สีประจำวงศ์ตระกูล หมายถึง สีที่ต้องนำมาใช้ในการนี้ดังนี้

เด็กแรกเกิด เด็กที่เกิดใหม่เมื่อทำความสะอาดเรียบร้อยแล้วก็จะมีการทำพิธีกรรมโดยห่อตัวเด็กด้วยผ้าสีประจำวงศ์ตระกูล และทำสำหรับข้าวเหนียวโดยมีสีประจำวงศ์ตระกูลเช่นกัน เพื่อเซ่นไหว้บรรพบุรุษ

การจัดงานแต่งงาน ในวันแต่งงานชุดแรกที่เจ้าสาวต้องสวมใส่ต้องเป็นสีประจำวงศ์ตระกูลและทำสำหรับข้าวเหนียวสีเดียวเช่นกัน

การจัดงานเข้าสู่นัด ในวันที่สองของงานจะมีการจัดเดินขบวนช้างโดยใช้ผ้าผูกเป็นธงด้วยสีประจำวงศ์ตระกูล คนที่จะเข้าสู่นัดสวมเสื้อผ้าในสีเดียวกัน แล้วขึ้นขี่หลังช้างไปบอกกูโบร์ (ที่ฝั่งศพ) ของบรรพบุรุษแล้วกลับมา

การขึ้นบ้านใหม่ จะประดับประดาบ้านด้วยสีประจำวงศ์ตระกูลและทำสำหรับข้าวเหนียวด้วยสีเดียวกัน

เชือกผูกคอ เอว และสายสะพาย เป็นเชือกผูกประจำวงศ์ตระกูลของบรรพบุรุษผูกเพื่อป้องกันจากการเจ็บไข้และภัยต่างๆ ตั้งแต่อายุ ๕ ปีขึ้นไป โดยไปขอให้ผู้อาวุโสของวงศ์ตระกูลผูกเชือกให้

ทรงผมประจำวงศ์ตระกูล การไว้ทรงผมตั้งแต่เด็กแรกเกิดถึงอายุ ๑๕ ปี ต้องไว้ทรงผมประจำวงศ์ตระกูลมีอยู่ ๓ ชนิด ได้แก่ เก็บผมข้างหน้าบนหน้าผาก (กระหม่อม) เก็บผมตรงกลางศีรษะ เก็บผมด้านหลัง (ท้ายทอย) โดยจะโกนทั้งศีรษะยกเว้น ๓ จุดที่ได้กล่าวนั้นก็จะเก็บไว้ให้ยาว

การสืบทอดวงศ์ตระกูลของการละเล่น เช่น สีละ มะโย่ง หนึ่งตะลุง ตระกูลใดที่มีบรรพบุรุษเป็น สีละ มะโย่ง หรือหนึ่งตะลุง ก็ต้องมีการเล่นปีละครั้งพร้อมกับมีพิธีกรรมของวงศ์ตระกูล

การกินข้าวใหม่ มีพิธีกินข้าวใหม่หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว มีการเลี้ยงข้าวใหม่และแกงลูกเต้า แล้วเชิญหมอมารับพิธีส่งให้บรรพบุรุษ

การเลี้ยงผีใช้งาน การเลี้ยงผีเพื่อป้องกันทรัพย์สิน โดยเซ่นไหว้บูชาผิวดินในพื้นที่ทำกินหรือคอกสัตว์เพื่อช่วยดูแลแทน เลี้ยงผีเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย ผีจะได้บอกว่าเป็นโรคอะไรต้องการอย่างไรก็รักษาไปตามนั้น การเลี้ยงผีเพื่อไปทำร้ายคนหรือศัตรู เมื่อโกรธแค้นกับศัตรูคนไหนก็สั่งผีไปทำร้าย เกิดอาการเจ็บป่วยไม่หายหรือกรณีไปสู่ขอผู้หญิงมาเป็นภรรยา หากปฏิเสธก็เกิดความแค้นก็สั่งผีไปทำร้าย การเลี้ยงผีเพื่อทำเสน่ห์ เมื่อชอบผู้หญิงคนใด ต้องการมาเป็นภรรยาก็สั่งผีช่วยให้เกิดความสนใจ ความเสนหา

การเลี้ยงผีลูกกรอก ก่อนจะได้เป็นผีลูกกรอกนั้นต้องไปขโมยศพเด็กผู้ชายคนแรกที่เกิดวันอังคารและเสียชีวิตในวันอังคารแล้วนำมาวางไฟหนึ่งสัปดาหพร้อมอ่านคาถาทุกวัน สมั่นก่อนถ้าเกิดลูกแล้วเสียชีวิตตามที่กล่าว เขาก็จะเผ่าที่ฝั่งศพจนครบเจ็ดวันทั้งนี้

เพื่อป้องกันการขโมยศพเด็กไปทำ “ลูกกรอก” การเลี้ยงผีลูกกรอกสามารถจะทำประโยชน์ให้กับคนเลี้ยง จุดประสงค์ของการเลี้ยงผี ๔ ข้อดังที่กล่าวมาแล้ว

ศาสนา

ก่อนที่ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เผยแพร่เข้าในบ้านตะโหนดผู้คนในสมัยนั้นมีความเชื่อนับถือผีใช้ชีวิตอยู่กับป่า เมื่อศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พุทธ เข้ามาก็ได้ตั้งหลักแหล่งตั้งรกรากเป็นหลักฐาน เช่น มีที่ตั้งวัด มีชื่อคลองเรียกว่า “จาเขาะบรอล” (คลองพระพุทธรูป) ชื่อของหมู่บ้าน “ตะโหนด” อันเป็นชื่อต้นไม้ที่มีความสำคัญทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ฉะนั้น เมื่อ “อิสลาม” เข้ามาใหม่ ๆ ผู้คนในบ้านตะโหนดก็ยังคงมีพิธีกรรมแบบเดิมอยู่ เช่น การกราบไหว้ก้านมะพร้าวหรือตาลโตนดในพิธีเข้าสู่สุหนัต การขึ้นเสาเอกในการสร้างบ้านหรืออาคารจะผูกเสาคอกด้วยอ้อย ลูกมะพร้าวที่แตกหน่อแล้วและจะมีพิธีกรรมในการขึ้นเสาเอก การเคารพดวงอาทิตย์ในตอนดวงอาทิตย์ขึ้นจากขอบฟ้า เรียกว่า “ซาฮาตะฮูลูบาแล” ปัจจุบันผู้คนมีการศึกษาในเรื่องศาสนามากขึ้น พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ขัดกับหลักศาสนาอิสลามก็เลือนหายไป

การศึกษาในอดีตและปัจจุบัน

การศึกษาของชุมชนบ้านตะโหนดในอดีตก่อนการเข้ามาของศาสนาอิสลามนั้น ไม่สามารถบอกรายละเอียดได้เท่าที่รู้ คือ การศึกษาเรียนรู้ด้านพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาเป็นวงศ์ตระกูล เช่น ความรู้เรื่องการขึ้นต้นไม้เก็บลูกหยี การเก็บน้ำผึ้ง การล่าสัตว์ เป็นต้น

ส่วนการเข้ามาของศาสนาอิสลามในชุมชนบ้านตะโหนดนั้น ครั้งแรกมาจากไหน ใครเป็นผู้เผยแพร่ไม่ทราบรายละเอียด แต่การรับอิสลามตามที่เล่ากันมาแรก ๆ นั้น การปฏิบัติตัวของเขาในเรื่องของศาสนาอิสลาม ก็คือ

การกล่าวคำ “ซาฮาตะหุ” เป็นคำปฏิญาณว่ารับและศรัทธาในศาสนาอิสลาม การปฏิบัติดังกล่าวเขาเรียกว่า “อามาแล ซาฮาตะหุ” ซึ่งปฏิบัติทุกวัน วันละ ๒ ครั้ง เช้าและ ค่ำ โดยยกมือทั้ง ๒ กล่าวคำ ซาฮาตะหุ การปฏิบัติการละหมาดและกิจกรรมอย่างอื่นที่เกี่ยวข้องศาสนายังไม่มี ต่อมาประชาชนในหมู่บ้านเกิดความลำบากใจ ในเรื่องการศึกษาหลักของศาสนาอิสลามเพราะไม่มีผู้รู้สักคน เช่น การจัดการเรื่องศพ ไม่รู้วิธีการอาบน้ำ ที่ทำอยู่ก็เพียงเอาน้ำตักก็มรดศพแล้วนำไปฝัง

น้ำตักก็มรดศพก็คือ น้ำที่เขาขอมมาจากคนอาเล็ม (ผู้รู้) ซึ่งทำจากน้ำบ่อธรรมดาๆ ที่ตักมาแล้วให้คนอาเล็มอ่านดูอาอฺ เป่าลงในน้ำเก็บไว้ในโอ่งซึ่งการเข้ามาของคนอาเล็มนั้นนานที่ปีหน เมื่อได้ข่าวการมาของคนอาเล็มในละแวกหมู่บ้านใกล้เคียงก็จะแห่กันไปขอน้ำตักก็มรดศพไว้

เมื่อชาวบ้านเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาจึงยื่นข้อเสนอกับเจ้าเมืองขอช่วยส่งคนอาเล็มมาเป็นผู้นำศาสนา (โต๊ะอีหม่าม) เพื่อสั่งสอนความรู้ หลักการศาสนา จึงได้เชิญผู้รู้จากบ้านกะตุนงตามง (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอสาบบุรี) ชื่อ “โต๊ะซามาร์” มาเป็นโต๊ะอีหม่าม

เมื่อได้มาก็ทำการสอน อัล-กุรอ่าน หลักการปฏิบัติในศาสนาอิสลาม วงศ์ตระกูลโต๊ะชาฆาห์ ได้สืบทอด ลูก-หลานได้เป็นผู้นำศาสนาตลอด เช่น แชลง เป็นลูกของโต๊ะชาฆาห์และหลาน คือ แชโด แชดิง และแชอุ ตามลำดับ

ในสมัย แชดิง ชาวบ้านตะโหนดออกไปเรียนศาสนาที่ปอเนาะบือแนราเมาะห์ (สายบุรี) ปอเนาะสาวอ (รือเสาะ) ปอเนาะบือดอ (ปัจจุบันเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในอำเภอ รือเสาะ) และปอเนาะเมาะง (มายอ) บางคนก็แต่งงานอยู่ที่ปอเนาะ บางคนก็กลับมาได้สั่งสอนชาวบ้าน เด็ก ๆ และผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน

ต่อมา แชดิง ได้เป็นกำนัน แชอุ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ทางรัฐฯ เปิดโรงเรียนเป็นครั้งแรก ในเขตพื้นที่ของบ้าน แชดิง ซึ่งเป็นกำนัน อันเป็นจุดศูนย์กลางของคนในสมัยนั้น เด็ก ๆ ที่มาเรียนก็เป็นเด็กที่บ้านตะโหนด คือเยะหะยี้ บ้านกูโบร์ ตาเปาะห์ บือเจาะห์ บ้านตายา มีคุณครูมาสอน เรียกว่า “ตอคอ” สอนได้รุ่นเดียวก็หยุด ปิดโรงเรียนไปเพราะไม่มีครูสอน ปัจจุบันพื้นที่นั้นเป็นสวนยาง มะพร้าว และสวนลองกอง

หลังจากนั้นอีกประมาณ ๕-๖ ปี เจ้าหน้าที่ของรัฐก็ได้มาเปิดโรงเรียนอีกในเขตพื้นที่ของผู้ใหญ่บ้าน “ชาอู๊ด” (แชอุ) มีคุณครูมาสอนชื่อครูทัด เกตุสโร เป็นคนที่มีภูมิลาเนาอยู่ในอำเภอ รือเสาะ แม่เป็นคนจีน พ่อเป็นคนไทย จบจากโรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดปัตตานี แล้วกลับมารับราชการครูเป็นตัวแทนของอำเภอ รือเสาะ รับผิดชอบในเขตบ้านตะโหนด บ้านยือลาแป บ้านตายา จากรือเสาะถึงบ้านตะโหนดใช้เวลาเดินเท้า ๘ ชั่วโมง รับเงินเดือน ๆ ละ ๖-๗ บาท ตอนที่เป็นครูสอนก็มาอยู่บ้านพักที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างและย้ายสำเนาะทะเบียนบ้านมาอยู่กับผู้ใหญ่บ้าน

ก่อนที่จะเปิดโรงเรียนสอนนั้นได้มีการพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านและเรียกชาวบ้านมาประชุม เมื่อตกลงกันได้แล้วก็เกณฑ์ชาวบ้านออกมาช่วยกันสร้างโรงเรียน โดยใช้วัสดุท้องถิ่น หลังคามุงจาก ทำฝาด้วยไม้ไผ่ มีพื้นที่ประมาณ ๒ ไร่ และตั้งเป็นโรงเรียน “ประชาบาล” ปัจจุบันมีลูกศิษย์ที่มีชีวิตอยู่ ๑ คน ชื่อนายอาแว มีอายุประมาณ ๘๐ ปี

ต่อมาพื้นที่ซึ่งเป็นโรงเรียนนั้นได้สร้างบ้านพักครู ๔ หลัง ประมาณปีไล่เลี่ยกับที่ครู “ทัด” มาเปิดโรงเรียนสอนอยู่ที่บ้านตะโหนดได้มีคนจากรัฐกลั่นตันหลบหนีภัยเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน เป็นผู้รู้ในทางศาสนา ชาวบ้านเรียกเขาว่า “โต๊ะกูแวะ” เขาได้พักอาศัยอยู่ที่สุเหร่าติดกับกูโบร์ บ้านกูโบร์ปัจจุบัน เปิดสอน อัล-กุรอ่านและเรื่องศาสนาให้กับเด็ก ๆ และชาวบ้านในละแวกนั้น

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มาเปิดโรงเรียนประถมอีกเป็นครั้งที่ ๓ มีครูชื่อว่า “ครูเทียน บุญจันทร์” เป็นคนมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราชเลือกพื้นที่แห่งใหม่มาสร้างโรงเรียน ชาวบ้านช่วยกันสร้างตั้งชื่อโรงเรียนว่า “โรงเรียนบ้านดือเยะหะยี้” จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้สร้างโรงเรียนในที่แห่งใหม่อีก แต่ก็ยังคงใช้ชื่อเดิมอยู่จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ก็ยังมีคนอาเล็ม (ผู้รู้) จากบ้าน “สะนอ” อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ชื่อ มุสฏอฟา หะยีสะนิ เข้ามาเปิดปอเนาะ ซึ่งชาวบ้านได้บริจาคที่ดินสร้างที่พักอาศัยให้สอน

เด็ก ๆ และผู้ใหญ่ในหมู่บ้านตะโหนดและหมู่บ้านใกล้เคียง หลังจากได้เสียชีวิตก็หยุดทำการสอน ไม่มีใครมาสานต่อ

จากนั้นเด็กและวัยรุ่นหมู่บ้านตะโหนด ออกไปเรียนเป็นจำนวนมากเป็นครั้งแรกของหมู่บ้าน คือ ไปเรียนที่ปอเนาะ “พอเม็ง” ปัจจุบันเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม คือ โรงเรียนวัฒนธรรมอิสลามพอเม็ง อยู่ในอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี จากนั้นก็นิยมส่งลูกเรียนนอกพื้นที่ เช่น ปอเนาะสะก่า (มายอ) ปอเนาะบูโป (รือเสาะ) ปอเนาะลูโบะโต๊ะเป็ง (ยี่งอ) ทั้งนี้เพื่อให้ลูกๆ มีความรู้ในหลักศาสนามากขึ้น ไม่อยากให้อยู่เหมือนพ่อแม่ที่นับถือศาสนาแต่ไม่รู้หลักการ บรรดาเด็กๆ ที่เรียนปอเนาะก็ได้กลับมาที่บ้าน ก็ได้บำเพ็ญประโยชน์ เช่น สอนกุรอ่าน ตาดีกา และสอนประชาชนในมัสยิด

ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ประชาชนในหมู่บ้านตะโหนดเริ่มส่งลูกเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอันเป็นโรงเรียนใหญ่ที่มีเรียนวิชาสามัญควบคู่ไปด้วย เช่น โรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี โรงเรียนอัตตัรกียะห์อิสลามียะห์ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส จบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ แล้วก็เรียนต่อระดับอุดมศึกษาเป็นรุ่นแรกที่จบปริญญาตรีและรับราชการครู สาธารณสุข จากนั้นชาวบ้านก็นิยมส่งลูกไปเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ส่วนที่ส่งเรียนปอเนาะนั้นเป็นส่วนน้อยมากแต่ก็ยังมีบางส่วนที่จบประถมศึกษาปีที่ ๖ และไม่ได้ศึกษาต่อส่วนมากจะเป็นเด็กผู้ชาย

ปัจจุบันมีผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ประมาณ ๑๐ คน ปริญญาโท ๑ คน และกำลังศึกษาระดับปริญญาตรีอีกหลายคน นอกจากนี้มีไปเรียนต่างประเทศในด้านศาสนาอีก ๒ คน

สังเขปช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มบ้านตะโหนด

ช่วงเวลา	ลักษณะการเปลี่ยนแปลง
ก่อน พ.ศ.๒๕๐๐	อยู่หากินกับป่า เกิดสงคราม/เงาะ (สงครามปาตานีในสมัยรัชกาลที่ ๑) ยุคการแลกเปลี่ยน ยุคเงินตรา ออกกฎหมายจ่ายภาษีคนและสัตว์เลี้ยง เริ่มปลูกสวนยางพาราและมะพร้าว เปิดโรงเรียนประถมครั้งแรกและครั้งที่สอง
หลัง พ.ศ.๒๕๐๐	มีกลุ่มขบวนการก่อการร้าย การเข้ามาของกองทุนสงเคราะห์สวนยางพารา เจ้าหน้าที่รัฐเปิดขายที่ดินป่าสงวน มีการสร้างถนนจากตัวอำเภอเข้าหมู่บ้านตะโหนด

ช่วงเวลา	ลักษณะการเปลี่ยนแปลง
	มีการสร้างสถานีตำรวจภูธรตำบล
พ.ศ.๒๕๑๐-๑๒	มีการสร้างท่อปูนซีเมนต์ เลียบถนน
พ.ศ.๒๕๑๒-๑๘	เต็มไปด้วยทหารพร้อมรถถังและเฮลิคอปเตอร์
พ.ศ.๒๕๑๙-๒๐	จ้างชุดลอกคูคลอง เกิดเหตุการณ์ปะทะบ่อยครั้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับกลุ่มขบวนการ
พ.ศ.๒๕๒๗	มีการตัดถนนและบุกเบิกถนนในหมู่บ้านและแยกหมู่บ้าน ออกเป็น ๓ หมู่ เปิดสัมปทานป่าเทือกเขาบูโดกับเขาเปาะแอลง มี ผู้สัมปทาน ๓ บริษัทด้วยกัน มีคนมารับซื้อหวายคอต่า มีคนมารับซื้อไม้เตยอ (Teeja)
พ.ศ.๒๕๒๘	มีคนนอกเข้ามาหาไม้หอม
พ.ศ.๒๕๒๙	หน่วยงาน รพช.สร้างถนนดินแดงในบ้านตะโหนด
พ.ศ.๒๕๓๒	ไฟฟ้าเข้ามาในบ้านตะโหนด
พ.ศ.๒๕๓๙	สร้างถนนคอนกรีตในหมู่บ้าน/ประปาภูเขา
พ.ศ.๒๕๔๐	เด็กในหมู่บ้านตะโหนดเริ่มเรียนระดับอุดมศึกษา
พ.ศ.๒๕๔๖	การปกครองได้ยกให้มืองค์การบริหารส่วนตำบล กระทรวงคมนาคมได้ตัดถนน ๔ เส้น คือเส้นทางยะลา-นราธิวาส ผ่านบ้านตะโหนด

กรณีกลุ่มบ้านเชิงเขา พื้นราบ และชุมทาง อำเภอศรีสาคร

ภายในกลุ่มบ้านเชิงเขา บ้านพื้นราบ และบ้านชุมทางนั้น มีขายความสัมพันธ์ทางการค้าและการแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญจนสามารถแจกแจงเป็นเส้นทางการค้าได้ดังนี้

การเดินทาง จากทะเล สู่เทือกเขา

	ทะเล	แม่น้ำ	ภูเขา
● ชื่อภูมิศาสตร์	อ่าวไทย	แม่น้ำสายบุรี	เทือกเขาสนกลาศรี
● ชื่อสถานที่	ปัตตานี สายบุรี	สายบุรี รามัน รือเสาะ ศรีสาคร	ศรีสาคร
● บุคคล	ชาวประมง ชาวนา	ชาวสวน ชาวนา	ชาวสวน ชาโกล
● สินค้า	เกลือ ปลาเค็ม บุก	ข้าว ผลไม้ พืชผักสมุนไพร	ผลไม้ ของป่า สมุนไพร

การเดินทางทางบกในอดีตไม่สะดวก ผู้คนในเขตเทือกเขาตามลุ่มน้ำสายบุรีติดต่อกับภายนอกโดยการสัญจรทางน้ำ จากอ่าวสายบุรีล่องเรือตามลำน้ำเข้าสู่เขตเทือกเขาปลายทางที่ศรีสาคร จะล่องขึ้นเหนือกว่านี้ไม่ได้อีกเพราะมีเกาะแก่งหินกลางน้ำทำให้เรือทวนน้ำลำบากจากศรีสาครล่องไปสายบุรี เป็นชายหาดทรายขาวตลอดทาง

การเดินทางแลกเปลี่ยนสินค้าเช่นนี้ เอื้อให้เกิดพัฒนาการทางด้านการเมืองการปกครองด้วย เพราะระบบการปกครองได้เกิดขึ้นในเมืองริมฝั่งทะเลก่อนที่จะเข้ามายังบริเวณหุบเขา ในกรณี บ้านชากอพบว่า ผู้ปกครองมักเป็นคนจากข้างนอก และเริ่มมีการปกครองจริงจังเมื่อประมาณ ๓๐ กว่าปีมานี้

ระบบการปกครอง

ระบบการปกครองในอดีต กรณี กำหนดเจ๊ะมุดอ อาบูสาแล อายุ ๗๕ ปี เล่าว่า นายมะดีเยาะ ผู้เป็นทวดเป็นชาวบ้านโตะโมะ อำเภอสุคีริน ได้เดินเท้า ขึ้นช้าง ล่องแพเดินทางมายังศรีสาคร เพื่อตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัย ด้วยความที่เป็นคนมีความรู้ทางด้านสัตว์ป่าและความรู้ด้านไสยศาสตร์ อาทิ คาถาด่านป้องกันไม่ให้โจรขึ้นบ้าน มะดีเยาะเป็นลูกคนเดียวแต่งงานกับหญิงศรีสาครมีลูกชาย ๑ คน ชื่อ ดอโรแม (ดอโรแม + พี่สาวของ

โตะอิหม่ามแวฮามะตะโละ ฟอของแวสะมะแอ เจ๊ะคอ กำนันชากอ) ดอรรแมแต่งงานกับ แวชีละห์ คนดูขงมาแแจ มีลูกชาย ๒ คน คือ เจ๊ะนือรอกับเจ๊ะมุดอ เจ๊ะนือรอกับเจ๊ะมุดอเป็นผู้ใหญ่บ้าน มาหลายสิบปีแล้วได้รับการแต่งตั้งเป็นกำนันโดยมีเจ๊ะมุดอเป็นโตะसारวัตร เจ๊ะนือรอกับได้ เป็นกำนันเนื่องจากเจ๊ะมุดอเป็นคนที่มีเพื่อนฝูงมาก รู้จักกับนายอำเภอหรือเสาะเมื่อตำแหน่ง กำนัน (โตะมือแน) วางลง นายอำเภอจึงจัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมที่สามารถเข้ากับ ชาวบ้านและราชการได้ ซึ่งก่อนหน้านี้ทางรัฐจะเชื่อมโยงกับชาวจีนมากกว่า ที่แต่งตั้ง เจ๊ะมุดอเป็นโตะसारวัตรเนื่องจากเจ๊ะนือรอกับเป็นคนชื่อๆ ตรงไปตรงมา เกรงจะปกครองคน ดูแลคนไม่ทัน จึงใช้เจ๊ะมุดอเป็นผู้ช่วย และมีข้อสังเกตว่าผู้ที่มาเป็นผู้หน้าในสมัยก่อนต้อง เป็นคนที่มีเพื่อนฝูงมาก

ปี ๒๕๑๗ มีการแต่งตั้งใช้เป็นโตะมือแน และเมื่อในปีเดียวกัน ได้ยกสถานะ ตำบลชากอ เป็นกิ่งอำเภอศรีสาคร

ในปี ๒๕๑๗ โตะมือแนเจ๊ะมุดอได้มีโอกาสนำเสด็จพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวฯ ที่เสด็จเยือนศรีสาครทอดพระเนตรแม่น้ำสายบุรีและรอบโดย ทรงถามเจ๊ะมุดอถึงต้นไม้ขนาดใหญ่โตรอบ ๆ ริมน้ำว่าต้นอะไร เจ๊ะมุดอทูลตอบว่า “ต้นทุเรียน” ยังคง ความปลาบปลื้มแก่พสกนิกรชาวศรีสาครเป็นจำนวนมาก

ชาอมีการปกครอง ๒ แบบ คือ เทศบาลและอบต.เดิมใช้ระบบกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ลำดับกำนันชากอ มีดังนี้

๑. กำนัน (โตะมือแน) วาดิง (ปี ๒๔๗๕) ๒. กำนัน (โตะมือแน) นิบิล๊ะ ๓. กำนัน (โตะมือแน) เจ๊ะแน ๔. กำนัน (โตะมือแน) นาอิง ๕. กำนัน (โตะมือแน) มะอีลา ๖.กำนัน (โตะมือแน) อูมา โตะนากายอเป็นพ่อของหะยีเจ๊ะมุ โตะนากายอ ๗.กำนัน (โตะมือแน) เจ๊ะนือรอก อามูสาแล เปลี่ยนเป็นกิ่งอำเภอ ๒๕๑๗ ๘. กำนัน (โตะมือแน) เจ๊ะมุดอ อามูสาแล (๒๕๑๗- เกษียณ) ๙. กำนัน (โตะมือแน) แวสะมะแอ เจ๊ะคอ (๒๕๓๖-เกษียณ) ๑๐. กำนัน (โตะมือแน) มะยาซิง (๒๕๔๘-ปัจจุบัน)

ในระบอบการปกครองในสังคมอิสลามใช้โตะอิหม่ามเป็นผู้นำของชุมชนเนื่องจาก โตะอิหม่ามเป็นผู้มีความรู้ทางศาสนาสามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งปรองดองคนในสังคมได้ ต่อมาเมื่อประชาชนมากขึ้นและสภาพปัญหาทางสังคมมากขึ้น รัฐได้มีการจัดระบอบการ ปกครองแบบกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำนาจการปกครองจึงแบ่งออกเป็น ๒ ทาง ทางโลก กฎ บ้านเมือง กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำ ส่วนในทางศาสนาโตะอิหม่ามเป็นผู้นำ

การเปรียบเทียบผู้นำสามรูปแบบ

ลักษณะ	A	B	C
ชื่อเรียก	กำนัน อบต. ผู้ใหญ่บ้าน	โต๊ะอีหม่าม โต๊ะบิลาล โต๊ะคอเต็บ	ผู้นำตามธรรมชาติ
วิธีการได้มา	สมัครเลือกตั้ง	สมัครเลือกตั้ง	ผลงานและ ความสามารถ
ชุดแต่งกายประจำ ตำแหน่ง	ชุดกาเกี	ผ้าโสร่ง กูบียะาะ ผ้า สาร์บัน	ผ้าโสร่ง กูบียะาะ ผ้าขาวม้า
อาชีพหลัก	เจ้าของธุรกิจรับเหมา ก่อสร้าง	เกษตรกร	เกษตรกร
เครื่องมือในการ ปกครอง	อำนาจตามกฎหมาย	อัลกุรอานและหะดิษ	ภูมิปัญญา
ลักษณะงานที่ต้องทำ	ทำตามนโยบายของรัฐ	ตามหลักศาสนา	ตามหลักวัฒนธรรม
คุณสมบัติ	รวย ญาติเยอะ รอมชอมสูง	มีความรู้ทางศาสนา	ใจกว้าง เสียสละมีเพื่อน มาก เด็ดขาด
ความหมายอื่นเชิง บริหาร	อำนาจ	ความรู้	ภูมิปัญญา
ระดับการศึกษา	สามัญ อุดมศึกษา	ชั้น ๑๐ ทางศาสนา ปอเนาะ	ประถม ฯ ปอเนาะ
เรื่องราวที่คุยกันตาม ร้านน้ำชา	ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง	ชุมชนศาสนา	คนในชุมชน

ในปัจจุบันอำนาจการดูแลประชาชนก็แยกกระจายซับซ้อนกันมากขึ้นในอำเภอศรี
สาครมี สจ. อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โต๊ะอีหม่าม ในทางหน่วยงานของรัฐมีนายอำเภอ
ปลัดอำเภอ ปลัดตำบล เมื่อมีการประกาศใช้พระราชกำหนด อำนาจต่าง ๆ อยู่ภายใต้
ตำรวจ ทหาร เปาะเตะ พระปุเงาะ กล่าวว่า สำหรับผู้นำในสมัยก่อน ผู้ที่จะเป็นผู้นำได้ต้องมี
คุณสมบัติ ๔ อย่าง ดังนี้

ยาเงาะ ดูดี บุคลิกดี แต่งกายถูกกาลเทศะ **กายอ** เป็นผู้มีจิตใจกว้าง **อิลมุล**
มีความรู้ มีสติปัญญา มีศาสนา **อัคลาก** มีมารยาท

ผู้นำชุมชนในสมัยก่อนเกิดจากล่างสู่บน ผู้นำในปัจจุบันในสังคมเกิดจากบนสู่ล่าง
เป็นการปกครองที่มาจากศูนย์กลาง ผู้นำสมัยก่อนต้องเป็นคนขยันจิตสาธารณะ มีคำ
เรียกว่า โต๊ะแนแบซาแก หมายถึงมีลักษณะขยันทำงานจะนำชาวบ้านเสมอ ทำงานนำหน้า
ชาวบ้าน ทำงานตากแดดหน้าดำหรือขยันทำงานเหมือนชาไก

กลุ่มทางสังคม

กลุ่มทางสังคม	บทบาท	สมาชิก	วิธีการ
ฌาปนกิจ	ช่วยเงินงานศพ ๓๐๐๐ / ศพ	ภายในชุมชน	คนตายหนึ่งคนจะเก็บเงิน สมาชิกคนละ ๓๐ บาท
คณะกรรมการ มัสยิด	ดูแลจัดการกิจการ ของมัสยิด	โต๊ะอิหม่ามเป็นประธาน และเป็ยผู้เลือกสมาชิก เอง	ไม่มีค่าตอบแทน
ออมทรัพย์	ซื้อสินค้ามาขาย และมีการปันผล	ความไว้วางใจเป็นหลัก โดยไม่จำกัดจำนวน สมาชิก	ซื้อของมาให้สมาชิกใน กลุ่มโดยปลอดดอกเบี้ย

จากข่ายการค้าสู่การพัฒนา

ระบบการค้าและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนได้ก่อให้เกิดการปกครองและการคัดเลือกผู้นำ แต่สิ่งหนึ่งที่ละเลยไม่ได้คือ การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มคนต่างๆ ที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานทั้งจากคนต่างถิ่น โดยเฉพาะคนสายบุรี และคนบริเวณปากน้ำ รวมไปถึงการเข้ามาของหน่วยงานราชการ ในบริเวณบ้านชุมทาง คือบ้านซากอและบ้านพื้นราบ ได้แก่บ้านกาเยาะมาตี ในเขต อำเภอสรีสาคร ซึ่งสามารถอธิบายได้อย่างคร่าวๆ ดังนี้

ในอดีตซากอมีท่าเรือที่คอลลอกาเว จะเป็นจุดพักเรือของการเดินทางโดยเริ่มต้นจากอำเภอสายบุรี ผ่านเกาะรอ อำเภอรามัน บ้านท่าเรือ อำเภอรือเสาะ ปลายทางคอลลอกาเว อำเภอสรีสาคร มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าระหว่างผลิตภัณฑ์จากทะเลกับผลิตผลจากเขตภูเขาส่วนทางต้นน้ำสายบุรีขึ้นไปทางสุคีริน อำเภोजะแนะ มีการล่องแพลงถึงคอลลอกาเว การติดต่อค้าขายระหว่างกันเกิดการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม มีการเคลื่อนย้ายผู้คนในการทำงาน แต่งงาน ภรรยาของ**บาบอฮัจยีเจ๊ะมุ โต๊ะนากายอ** กล่าวว่า เธอเป็นคนสายบุรี แต่งงานกับบาบอปี ๒๕๐๒ หลังจากบาบอกลับจากเรียนที่ประเทศอียิปต์ เธอเดินทางโดยทางเรือยนต์จากสายบุรีแวะเกาะรอ บาโงตือเกง ไกล่คำถึงคอลลอกาเว ปี ๒๕๐๔ เธอจะคลอดลูกคนแรกต้องอาศัยเรือยนต์ (มูตู) ที่มาขายสินค้ากลับไปคลอดลูกที่สายบุรี

ปี ๒๕๑๐-๒๕๑๔ มีการสร้างถนนทาวหลวงแผ่นดินจากสายบุรี-รือเสาะ-ศรีสาคร ทำให้การคมนาคมขนส่งทางบกสะดวกยิ่งขึ้น การโดยสารทางเรือจึงซบเซาลง

ปี ๒๕๑๗ มีการยกสถานะเป็นกิ่งอำเภอสรีสาคร หน่วยงานของราชการจึงมากขึ้น มีโรงพยาบาล โรงพัก และสร้างสะพานหมายเลข ๒

ช่วงปี ๒๕๑๑-๒๕๒๑ มีขบวนการแบ่งแยกดินแดนกลุ่มต่างๆ เคลื่อนไหวในเทือกเขาอำเภอสรีสาคร เกิดการปะทะกันกับเจ้าหน้าที่เป็นประจำ ศรีสาครถือเป็นพื้นที่สีแดงด้านความมั่นคง ซึ่งก่อนหน้านี้เป็นพื้นที่การเคลื่อนไหวของพวกคอมมิวนิสต์มลายา การล่องลำทรัพยากรป่า การรุกล้ำจากภายนอกน้อยมากเนื่องจากไม่มีความปลอดภัย

ช่วงปี ๒๕๒๑-๒๕๓๖ มีการขยายศักยภาพในหน่วยงานของรัฐมากขึ้น ข้าราชการส่วนใหญ่เป็นคนนอกพื้นที่ คนในพื้นที่ซึ่งจบการศึกษาจากสถาบันของรัฐมีน้อย แต่คนในพื้นที่ที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศและต่างจังหวัดมีมากขึ้นเรื่อยๆ

ภาพที่ ๑๙ “คอลอกาเว” หรือแม่น้ำสายบุรี ส่วนที่ไหลผ่าน อำเภอศรีสาคร

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากขึ้นเนื่องจากการติดต่อสื่อสารสะดวกกว่าเดิม คอมพิวเตอร์ รถยนต์ โทรศัพท์ โทรทัศน์ การเปลี่ยนแปลงจะเห็นชัดในกลุ่มวัยรุ่นซึ่งมีศักยภาพในการเรียนรู้ เรียนแบบสุข วัยรุ่นชายหญิงบางส่วนมีการแต่งกายตามสมัยตามแฟชั่นแต่ยังคงความเป็นอิสลามอยู่โดยผู้หญิงคลุมฮิญาบ ภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นภาษายาวี แต่ในหมู่ชาวมุสลิมจากต่างถิ่นจะพูดยาวิปนไทยบ้าง

ในพื้นที่สังคมของชุมชนแล้วยังกลวงอยู่ เนื่องจากการเข้าไม่ถึงของหน่วยงานราชการทำให้เกิดช่องว่างระหว่างราชการกับชาวบ้าน ในทางสังคมเกิดสถานการณ์ต่างๆ ขึ้นในสังคมมลายูมุสลิมชนบท “ชั้นคนรวย” “ชั้นราชการมุสลิม” “ชั้นนักการเมืองท้องถิ่น” “ชั้นชาวบ้าน” การเหลื่อมล้ำไม่ได้รุกราล้ำร้ายแรงถึงขั้นเป็นชนชั้น เนื่องจากในบทบัญญัติอิสลามไม่มีการแบ่งชนชั้นสถานะทุกคนเสมอภาคเท่ากันผู้ที่สูงส่งกว่าคือผู้ที่ยำเกรงต่อพระเจ้ามากกว่า แต่ในภาพความเป็นจริงมีการกีดกันทางสถานภาพ ส่วนน้อยที่คนรวยจะแต่งงานกับคนจน/ชาวบ้านธรรมดาข้าราชการจะแต่งงานกับชาวบ้านธรรมดา

ในรูปแบบการศึกษาในชุมชน ดุชุมชนกาเยาะมาตี เดิมมีการเรียนการสอนตาดีกา ในวันเสาร์-อาทิตย์ ปรากฏว่าเด็กไม่ให้ความร่วมมือ ภาคบ้ายเด็กไม่เข้าห้องเรียนหนีไปเล่นเที่ยวในสวนยาง พ่อแม่ก็ไม่ทันดูแลเนื่องจากต้องทำงาน การเรียนการสอนภาคตาดีกา กฏระเบียบไม่ค่อยเข้มงวด ครูส่วนใหญ่เป็นเด็กที่เพิ่งจบการศึกษาภาคศาสนาในชุมชน ระดับตาดีกาตกต่ำมาก ต่อมาโต๊ะอิหม่ามจึงปรับเปลี่ยนเรียนตาดีกาหลังเลิกเรียนหลังมัธยมถึง ๔ หมู่ เด็กโตต้องนอนที่โรงเรียนภายในมัสยิดเพื่อเรียนอัลกรุอ่านในช่วงหัวรุ่ง ๖ โมง เข้าจึงกลับบ้านเพื่อเตรียมตัวไปเรียนโรงเรียนสามัญต่อไป

จากเงื่อนไขด้านเวลาและสถานภาพการทำงาน ทำให้ชุมชนมุสลิมมีความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น บางกลุ่มก็สามารถปรับตัวได้แต่บางกลุ่มก็ไม่สามารถปรับตัวได้ อาทิกกลุ่มข้าราชการมุสลิม ด้วยเงื่อนไขเวลาการทำงานทำให้ไม่สามารถมาร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนได้แต่มีจิตสำนึกในการรวมกันจัดตั้งองค์กรเพื่อสังคม แต่บางส่วนของข้าราชการมุสลิมก็ตัดตัวเองออกจากสังคมชุมชนไปเลย จันทร์-ศุกร์ ทำงาน เสาร์- อาทิตย์พักผ่อนกับครอบครัวเที่ยวต่างจังหวัด

จากการเก็บข้อมูลตัวอย่าง เงินบริจาคหลังละหมาดวันศุกร์เพื่อกิจการของมัสยิด ผลปรากฏว่า ค่าเฉลี่ยดังนี้

มัสยิดกาเยาะมาตี อำเภอศรีสาคร ๑.๓๔ บาท/คน/สัปดาห์

มัสยิดดุซงมาแะ อำเภอศรีสาคร ๑.๔๑ บาท/คน/สัปดาห์

ในความคิดของอิสลาม เงินบริจาคไม่สามารถจะบังคับบริจาคได้แต่ก็เป็นพฤติกรรมทางสังคมอย่างหนึ่งที่แสดงความหมายว่าในสังคมมุสลิมมัสยิดกับชุมชนมุสลิม เป็นสิ่งที่คู่กันค้ำชูซึ่งกันและกัน แต่เมื่อนโยบายของรัฐมาบริหารจัดการมัสยิดทำให้ทัศนะชุมชนต่อมัสยิดเปลี่ยนแปลง การบริหารจัดการมัสยิดเป็นหน้าที่ของรัฐไปแล้ว ชุมชนจะไม่กระตือรือร้นในการบริจาค

โดยทั่วไปการบริหารจัดการของรัฐที่ไม่สามารถสร้างความเสมอภาคได้ถ้วนหน้า มัสยิดบางแห่งได้รับเงินสนับสนุนมาก บ้างแห่งน้อย ในกลุ่มมัสยิดที่มีเงินน้อยก็จะมีการจัดงานการกุศลหาเงินช่วยเหลือมัสยิด (มาแกปูโละสือยิด) ซึ่งจะเห็นภาพความร่วมมือระหว่างชุมชนกับมัสยิดอีกรูปแบบหนึ่ง

ประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณีและวัฒนธรรมในเขตบ้านเชิงเขาและในบริเวณบ้านพื้นราบนี้ เป็นอย่างเดียวกับวัฒนธรรมของมลายูมุสลิมทั่วไป คือ เป็นทั้งวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนั้นนักวิจัยท้องถิ่นจึงได้เลือกข้อมูลที่น่าสนใจบางประการมาตั้งข้อสังเกต แจกแจงออกมา เช่น

ลักษณะการให้เงินในงาน “มาแกปูโละ”

มาแกปูโละหมายถึง การจัดงานเลี้ยง มีการเชิญแขกมาร่วมงานและให้เงินในการจัดงาน เช่น งานแต่งงาน งานเข้าสู่นัด และจะต้องมีการสละมเมื่อยามพบปะกัน คือต้อง

กล่าวสละมและลูบมือเป็นมารยาทของอิสลามอย่างหนึ่ง การกล่าว “สละม อัซลามุออลัยกุม” ขอความสุขสันต์จึงมีแต่ท่านอีกฝ่ายตอบ “สละม วาออลัยกุมมุสสาลาม” ขอความสุขสันต์มีแต่ท่านเช่นกัน

ในกิจกรรมมาแกปูโละจะมีการกระทำหนึ่งซึ่งเป็นการปรับตัวพฤติกรรมทางศาสนากับพฤติกรรมทางสังคม คือ มีการลูบมือกันเพื่อสละมแต่ไม่มีการกล่าวอัซลามุออลัยกุมพร้อมสอดเงินในมือขณะสละม ผู้ให้ (แขก) ก็พะวงกับการสอดเงินในมือ ผู้รับเงิน (เจ้าภาพ) ก็พะวงกับการเก็บเงิน ทำให้วัตถุประสงค์ของการสละมขาดหายไป

ภาพที่ ๒๐ เด็กเตรียมเข้าพิธี มาโซะยาวิ หรือสุนัต

การให้เงินช่วยงานแก่เจ้าของงาน เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันกัน ครวหน้าเราจัดงานบ้างเขาก็ต้องมาช่วยเป็นการแสดงการมีส่วนร่วมในชุมชน

ปกติในอิสลามไม่เน้นให้จัดงานใหญ่โต การจัดเลี้ยงเพื่อเชิญคนมากินข้าวเป็นการประกาศสถานภาพของเจ้าสาวและเจ้าบ่าว ให้คนทั่วไปได้ทราบว่าทั้งคู่เป็นสามีภรรยากันในสังคม สถานภาพทางสังคมของคนมีหลากหลายไม่เหมือนกัน คนรวย คนจน การให้เงินช่วยงานจะให้เหมือนกันหมดคงเป็นไปไม่ได้ ครั้นจะเปิดเผยให้คนรู้เห็นว่าให้เท่าไรก็เป็นการไม่ควร

การดูฤกษ์ยาม

นายดอรอฮิง วาจิ อายุ ๖๓ ปี เป็นหมอพื้นบ้านของชุมชนบ้านกาเยาะมาตีเป็นทั้งหมอกระดุก หมอเข้าสุนัต (โต๊ะมุเต็ง) หมอบ้านรักษาด้วยการอ่านคาถาเป่ามนต์และยังมี

ความสามารถในการดูฤกษ์ต่าง ๆ เมื่อต้องการทำกิจกรรมต่าง ๆ เดิมอาชีพหลักคือเป็นชาวสวนยาง ปัจจุบันอายุมากไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร นายดอโรอิงกล่าวว่าความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับการรักษาเรียนรู้มาจากครูหลายคนในหมู่บ้านและหลักเกณฑ์ในการดูฤกษ์ยามก็ยึดเวลาตามจันทรคติ (ดวงจันทร์) และหลักเกณฑ์การเลือกใช้มีดังนี้

ตาราง A		ตาราง B		ตาราง C	
๑. อาณาจักร	ดี		ดี	๑.พระเจ้า อัลลอฮ์	ดี
	ดี	๑.ดิน	ดี	๒.ศาสดา มุฮัมมัด	ดี
๒.มนุษย์	ไม่ดี	๒.น้ำ	ไม่ดี	หมัด	ไม่ดี
๓.เหล็ก	ไม่ดี	๓.ไฟ	ไม่ดี	๓.บาป บาลอ	ไม่ดี
๔.สัตว์	ดี	๔.ลม		๔. ไล่ร้าย ดาจา	
๕.ข้าว	ดี				
๖.นา	ดี				
๗. ทอง					

ตัวอย่าง สมมุติวันนี้ตรงกับขึ้น ๕ ค่ำ

ดูตาราง A ตรงกับ ข้าว (นับเรียง ๑ ๒ ๓ ๔ ๕)

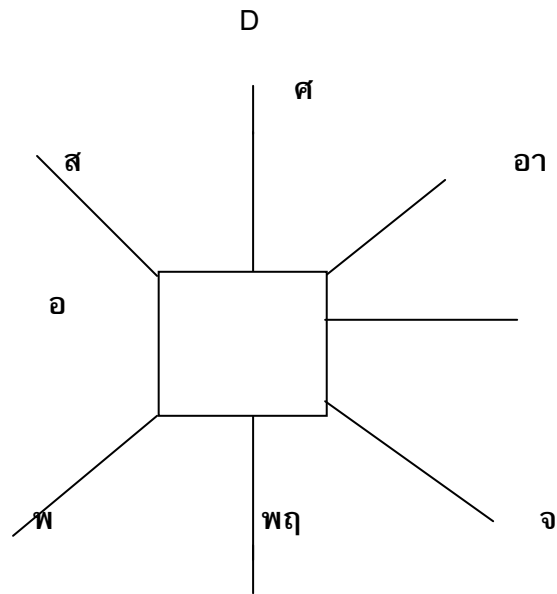
B ตรงกับ ดิน (นับเรียง ๑ ๒ ๓ ๔ ๕)

C ตรงกับ พระเจ้า เหมาะสำหรับการเพาะปลูก การกสิกรรม

ทุกครั้งก่อนเริ่มพิธีกรรมหมอพื้นบ้านจะบอกแก่ผู้ที่มาหาบอกว่า สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงสื่อเท่านั้น ผู้กำหนดภาวการณ์ต่าง ๆ คือ พระเจ้าอัลลอฮ์อย่ายึดติดว่าตนสามารถ หลังจากนั้น หมอพื้นบ้านก็จะเริ่มพิธีโดยการกล่าวสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้า อ่านบทตามในอัลกรุอ่าน ดำเนินพิธีกรรมตามตามเงื่อนไขของผู้ที่มาหา สุดท้ายขอพรจากผู้เป็นเจ้า

แทบทุกวันจะมีผู้มาหาหมอพื้นบ้านหมอที่กาเยาะมาตีไม่จำกัดเพียงชาวบ้านธรรมดาที่ไม่อยากยุ่งยากจะไปสถานที่บริการของรัฐ แม้แต่ข้าราชการเองยังเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภาวะสมัยใหม่ ยังมาหาหมอพื้นบ้านที่กาเยาะมาตีเสมอ ค่าตอบแทนต่อการรักษาหรือการให้บริการไม่มีการบังคับจากที่สังเกต ส่วนใหญ่แล้วให้สินน้ำใจเป็นเงิน ๒๐ บาท บางครั้งสำหรับคนยากจนหรือผู้ที่หมอพื้นบ้านเห็นว่าไม่ควรเอาค่าตอบแทนก็จะยื่นเงินคืนแก่ผู้ที่ใช้บริการ

การพยากรณ์ของหายเพื่อให้หาพบเพิ่มเติมกับตาราง

ตัวอย่าง สมมุติ ของหายตรงกับวันพฤหัสบดี ตรงกับ ๑๑คำ

ดู ตาราง B ตรงกับ ธาตุไฟ

ตาราง D ตรงกับ ทิศตะวันออก

ดังนั้น พยากรณ์ว่า ของที่หายอยู่ทางทิศตะวันออก อยู่ในที่สูง

หมายเหตุ การตีความหมายเกี่ยวกับการพยากรณ์ของหาย

ดิน สิ่งของจะอยู่บนดิน

น้ำ สิ่งของจะอยู่ใกล้ๆน้ำ หรือ ที่แฉะๆ

ไฟ สิ่งของจะอยู่ที่สูง

ลม สิ่งของได้เคลื่อนย้ายออกไปจากที่เดิมแล้ว

ประเพณีวัฒนธรรม สมัยใหม่ในชุมชน

ชื่อ	ลักษณะ	ความหมาย
๑. เยี่ยมคนป่วย (แต่เงาะออแรชา เกะ)	ไปเยี่ยมบุคคลที่ป่วยไข้ ถาม ทุกข์สุขไปเยี่ยมหรือให้ของ	๑. เป็นการปฏิบัติอืบาตะ (ความดี) ๒. หากไปเยี่ยมในโรงพยาบาลมักจะ ถูกปรามว่าสร้างความวุ่นวายแก่คน ป่วยในแงคนเยี่ยมมองว่าเป็นการให้ กำลังใจ

ชื่อ	ลักษณะ	ความหมาย
๒. ให้สลาม ยาบะสาแล	เมื่อพบกันกล่าวอัสลามุอาลัยกุม ขอความสุขสันต์จึงมีแต่ท่าน พร้อมเอามือประสานกันแล้วลูบ หน้า	๑. เป็นการอวยพร ๒. เป็นการแสดงความเคารพ นอบ น้อม ๓. สร้างความสนับสุนน
๓. เลี้ยงน้ำชา เลี้ยงขนมจีน (มา แกแตะ มาแกละขอ)	ต้องการความช่วยเหลือโดยจัด งานเลี้ยงน้ำชา ขาวยข้าวย่า พร้อมเลี้ยงขนมจีน อาทิ งาน สมทบทุนหาเงินสร้างมัสยิด ยาม ประสบอุบัติเหตุ จะไปฮัจย์ เป็น ต้น ไปกินหรือให้เงิน	๑. ระดมทุน ๒. ระดมพรรคพวกเพื่อนฝูงเพื่อขอ ความช่วยเหลือ
๔. กินเหนียว (มาแกปูโละ)	ไปร่วมงานแต่งงาน ไปกินหรือให้เงิน	๑. ไปเป็นเกียรติ ๒. ไปช่วยงานในแรงงานและทุน ๓. เป็นการพบปะกัน เชื่อมโยงกัน ระหว่างญาติฝ่ายเจ้าสาวและเจ้าบ่าว
๕. บริจาคเงิน หลังละหมาดวัน ศุกร์ (แคเราะะ)	หลังละหมาดวันศุกร์ระหว่างขอ อาจะมีการส่งขันเวียนรอบแถว เพื่อขอบริจาคเงินตามแต่ศรัทธา เพื่อกิจกรรมของมัสยิด ให้เงิน	๑. เป็นการทำบุญ ๒. เป็นการสร้างการมีส่วนร่วม
๖. กินน้ำชา (มาแกแตะ)	ในทุกชุมชนมุสลิมจะมีร้านน้ำชา กินชา กาแฟ	๑. เป็นสถานที่พบปะกันของคน ภายในชุมชน ๒. เป็นสถานที่ที่มีเวลาส่วนตัว
๗. ละมาด ญะนาเซฮ์	ละมาดร่วมที่มัสยิด และเดินไป ส่งมายัตที่กูโบร์ ละมาด	๑. เพื่อระลึกกับความตายอยู่เสมอ ๒. แสดงความเสียใจ
๘. เยี่ยมบ้านที่มี ผู้เสียชีวิต	ปลอบโยน ปลอบขวัญทายาท ตลอดเครือญาติผู้ตาย ชื่อของไปฝากหรือให้เงิน	๑. แสดงความเสียใจ ๒. ระลึกถึงความตายว่าเป็นสัจ ธรรม

ความเป็นท้องถิ่นในการศึกษาครั้งนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงภายในท้องถิ่นภายใต้
การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศวัฒนธรรม เห็นได้ว่าในกลุ่มบ้านตะโหนด มีการ
เปลี่ยนแปลงที่สามารถแบ่งออกได้เป็น ยุคทำมาหากินอยู่กับป่า ยุคการแลกเปลี่ยน และยุค
เงินทอง ซึ่งในแต่ละยุคเป็นการพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงของการทำมาหากิน ที่ส่งผล
ถึงการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมอีกด้วย เห็นได้ว่าในยุคการทำมาหากิน กลุ่ม

บ้านตะโหนดจะมีวิถีแบบหาเลี้ยงตนเองได้ในชุมชนแต่จะส่งผลผลิตส่วนเกินออกมาแลกเปลี่ยนกับภายนอก การปรับตัวของชุมชนในยุคนี้ทำให้เกิดการจำแนกพันธุ์พืชให้เหมาะสมก่อให้เกิดเป็นความรู้เฉพาะที่เฉพาะถิ่น ดังกรณีที่มีการจัดการข้าวและเมล็ดพันธุ์ข้าวในนาพรุ แต่การจัดการเช่นนี้กลับต้องสูญเสียไปเพราะไม่สามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในยุคเงินทองได้ เช่น เมื่อเริ่มมีการเข้ามาของสวนยางและสวนมะพร้าวในรูปแบบของพืชพาณิชย์แผนเดี่ยว ทำให้เกิดการโค่นป่า ถมนาพรุ เลิกทำนาและนาพรุ หันมาปลูกพืชแผนเดี่ยวแทน จึงทำให้ลักษณะของความเชื่อและความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในกลุ่มบ้านตะโหนดจากที่เคยยึดโยงกับความเชื่อพื้นบ้านเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปดังที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้น

กรณีกลุ่มบ้านเชิงเขา พื้นราบ และชุมทาง ในอำเภอสรีสาคร กลับมีสภาพของการแลกเปลี่ยนสัมพันธ์ทางการค้าและกลุ่มคน ระหว่าง ทะเล แม่น้ำ และภูเขา เป็นเวลานานนับจาก การเก็บของป่า สมุนไพรในบ้านเชิงเขา การทำการเกษตรในชุมชนพื้นราบและนำมาแลกเปลี่ยนกันบริเวณชุมชนชุมทางที่มีท่าเรือแลกเปลี่ยนสินค้าจากทะเลเข้ามาสู่อำเภอสรีสาคร และต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมทางการค้าทางบกมีการตัดถนนเพิ่มขึ้น การค้าในบริเวณชุมชนชุมทางยังคงเกิดขึ้น แต่เปลี่ยนการผลิตมาสู่พืชแผนเดี่ยว เช่น ยางพาราและลองกอง นั่นเอง

การแลกเปลี่ยนทางการค้ามาอย่างยาวนาน ได้ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คน เช่นเดียวกัน ส่งผลให้มีการจัดรูปแบบการปกครองสมัยใหม่ได้ง่ายขึ้น คือ ปกครองโดยผู้นำ เช่นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อยู่บนฐานของการเป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวาง และฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง ขณะเดียวกันยังทำให้ประเพณีต่างๆ ของ อำเภอสรีสาคร มีลักษณะที่ทันสมัยหรือเกิดจากการปรับตัวเพราะมีกลุ่มคนมากมาย เช่น การไปเยี่ยมคนป่วยที่โรงพยาบาล การกินเหล้า และทานน้ำชาเพื่อให้กลุ่มคนที่อยู่อย่างหลากหลายนั้นเกิดความ เป็นเอกภาพและมีความคุ้นเคย ผูกมิตร ต่อกัน

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการพิจารณาภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่นเท่านั้น แม้ว่าทั้งสองกรณีศึกษาจะมีเงื่อนไขและการเปลี่ยนแปลงที่ต่างกันออกไป ดังนั้น ในบทที่สาม จะเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสองกรณีศึกษาหรือระหว่างท้องถิ่น เพื่อให้ความเข้าใจในภาพรวม ภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการนโยบายการพัฒนา

บทที่ ๓

นิเวศวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงของสวนดุซง สวนยาง การค้าไม้ยาง ไม้ผลเชิงเดี่ยวและโครงการพัฒนา

ในบทที่สามนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวัฒนธรรมบนฐานของประเพณีวัฒนธรรมหรือระบบการจัดการในท้องถิ่นที่มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต อันเกิดจากนโยบายการพัฒนาที่เข้ามาในชุมชน รูปแบบต่างๆ ที่มีได้ส่งผลกระทบโดยตรง หากแต่เข้าไปปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ทางสังคม การจัดการทรัพยากร และวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวัฒนธรรมนี้เองที่ทำให้ เกิดสายสัมพันธ์ข้ามท้องถิ่นระหว่าง กลุ่มบ้านตะโหนดกับกลุ่มบ้านเชิงเขา บ้านชุมทาง ผ่านการเปลี่ยนแปลงการค้าสมัยใหม่ซึ่งสามารถหยิบยกตัวอย่างออกมาพิจารณาได้ คือ การเปลี่ยนแปลงการจัดการสวนดุซง การทำสวนยาง การค้าไม้ยาง การค้าไม้ผลเชิงเดี่ยว และโครงการพัฒนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สวนดุซง

ประวัติความเป็นมา

จากตำราภาษามลายูของประเทศอินโดนีเซียกล่าวว่า “ดุซง” (Dusong) มาจากคำว่า “เดซา” (Desa) หมายถึง หมู่บ้านเล็กๆ เป็นกลุ่มอยู่ในที่ทำกินในพื้นที่ที่เป็นสวน ดุซงก็คือพื้นที่สวนแบบไม่ตั้งใจปลูกอยู่ในบริเวณที่ที่เคยเป็นอยู่อาศัยเดิม สวนดุซงมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ สวนดุซงที่ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำหรือคลองและสวนดุซงที่ตั้งอยู่บนภูเขา

สวนดุซงที่ตั้งอยู่บริเวณริมน้ำหรือคลอง ตามปกติในสมัยก่อนนั้นการไปบุกเบิกสร้างที่อยู่อาศัยหรือที่ทำกินมักจะทำกับบริเวณที่เป็นแม่น้ำลำคลอง ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการเดินทาง การเข้าไปอยู่อาศัยบุกเบิกที่ทำกินจะอยู่ในลักษณะที่ไม่ได้สร้างบ้านใหญ่โตถาวรแต่สร้างเป็น軒หรือกระท่อมแล้วถางป่าทำไร่ ปลูกพืชไร่ต่างๆ ปลูกข้าว ข้าวโพด เมื่อเขาได้กินผลไม้อะไรมาจากป่าหรือมาจากถิ่นอื่นที่เป็นผลไม้ตามฤดูกาลก็จะขว้างทิ้งเมล็ดพันธุ์รอบๆ ที่อยู่อาศัย นานๆ เข้าเมล็ดพันธุ์จะงอกขึ้นมา ปีต่อปีก็จะมากขึ้นเรื่อยๆ ก็จะเก็บ แล้วถางให้เตียนเก็บต้นไม้ต่างๆ ที่ขึ้นนั้น เช่น ทุเรียน ดูกู มะเฟือง มะไฟ กระท้อน มะปราง และอีกหลายชนิด แต่ส่วนมากจะเป็นทุเรียนเพราะที่มีอยู่

ร่องรอยที่อยู่อาศัยเดิมซึ่งเป็นดุซงทุเรียนหลายที่ตลอดแนวริมสองฝั่งคลองหลักที่บ้านตะโหนด (คลองจาเราะบราหมอ) และดุซงในอื่นๆ ก็เป็นลักษณะอย่างเดียวกัน ดุซงที่ใหญ่สุด คือ “ดุซงบือซา” (Dusong Besar) หมายถึงสวนดุซงที่ใหญ่ ในดุซงนี้เต็มไปด้วย

ต้นทุเรียนซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ ๑๐ กว่าไร่ มีนาข้าวอยู่ด้วยเป็นดงซึ่งที่อายุเก่าแก่มากของวงศ์ตระกูลไต่ก๊วแซ

รอบ ๆ ดงซึ่งปือซาจะมีดงขนาดเล็กล้อมรอบดงซึ่งปือซาอีก สันนิษฐานว่า ดงซึ่งปือซาที่มีขนาดใหญ่เป็นที่อยู่ของชุมชนผู้บุกเบิก จากนั้นก็แตกแขนงไปตามจำนวนลูกหลาน เมื่อได้แยกครอบครัวไปก็สร้างที่อยู่ใหม่ รอบ ๆ ดงซึ่งปือซาจึงกลายเป็นดงเล็กๆ ล้อมรอบดงซึ่งปือซา

ในดงซึ่งปือซาทุกคนที่เป็นเครือญาติมีส่วนในการได้รับผลประโยชน์ในฤดูทุเรียน ทั้งนี้เพราะดงซึ่งปือซาเป็นพื้นที่ ที่อยู่อาศัยรุ่นบุกเบิก คือรุ่นปู่ทวด คนที่เป็นเครือญาติทุกคนจึงมีสิทธิ์เอาผลประโยชน์จากดงซึ่งปือซา ต่างกันดงซึ่งเล็ก ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ดงซึ่งใหญ่จะมีสิทธิ์เป็นของรุ่นลูกรุ่นหลานที่แยกออกมา (ปัจจุบันสวนดงซึ่งเก่าริมคลองไม่มีแล้ว)

สวนดงซึ่งบนภูเขา สวนดงซึ่งบนภูเขาเกิดจากหลายสาเหตุด้วยกัน คือ การหลบหนีภัยสงคราม เกิดจากการเลี้ยงสัตว์ (พื้นที่เลี้ยงช้างของเจ้าเมือง) เกิดจากการขึ้นไปทำงานสร้างกระท่อมที่พักชั่วคราว

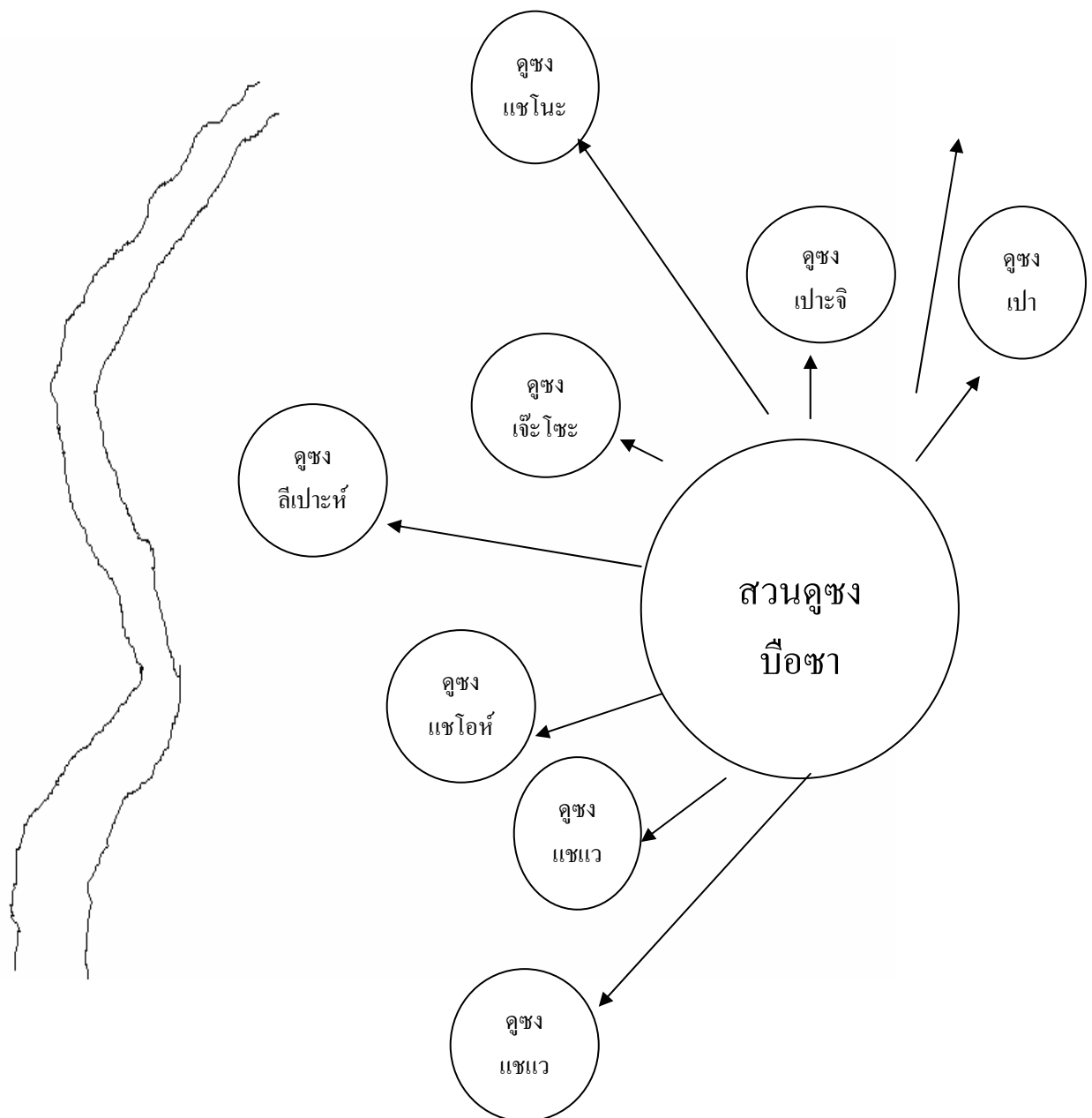
ประวัติความเป็นมาของสวนดงซึ่งที่บ้านตะโหนดตามที่เล่ากันมาเมื่อประมาณ ๒๐๐ กว่าปีที่แล้วได้เกิดสงครามครั้งใหญ่เรียกว่า “มูโฆะห์เจ๊ะบู” (สงครามเจ๊ะบู) สมัยรัชกาลที่ ๑ ที่ยกทัพตีเมืองปัตตานี ชาวบ้านหนีสงครามขึ้นไปอยู่บนภูเขาทำให้เกิดสวนดงซึ่งบนภูเขาชื่อว่า บูเกะพลา (ภูเขาพลา) ซึ่งการเกิดสวนดงซึ่งบนภูเขาก็คือเป็นในทำนองเดียวกับสวนดงซึ่งที่ตั้งอยู่ริมน้ำ ปัจจุบันดงซึ่งทุเรียนที่บูเกะพลาก็ยังมีอยู่เรียกว่า “ดงซึ่งบูเกะ” ในช่วงที่ทุเรียนออกผลผู้คนในหมู่บ้านตะโหนดและในละแวกใกล้เคียงบ้านตะโหนด เช่น บ้านตาเปาะ ตา ยา จะขึ้นไปเก็บผลได้เพราะเป็นที่ซึ่งปู่ย่าตายายเคยไปหลบหนีจากสงครามแล้วเป็นสวนดงซึ่งขึ้นมา

สวนดงซึ่งบนภูเขาที่เกิดจากการเลี้ยงสัตว์อันเป็นพื้นที่เลี้ยงช้างของเจ้าเมือง อยู่ที่ บ้านกาลอ โกตาบารู(ยะลา) และที่บ้านมะยุง (อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส)

ส่วนดงซึ่งที่เกิดจากการขึ้นไปทำงานและสร้างกระท่อมอยู่ชั่วคราวมีที่บ้านลูโป๊ะบูโละ เป็นแนวยาวตามภูเขา บ้านเจาะกือแย บ้านมะนังปันยัง บ้านบลูกา บ้านจาเบาะ ตำบลสามัคคี อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

ภาพที่ ๒๑ แสดงแผนผังที่คูชงปือชา

คูชงปือชา เป็นที่อยู่อาศัยของรุ่นปู่มาบุกเบิกเป็นรุ่นแรก
คูชงขนาดเล็กเป็นที่อยู่อาศัยของรุ่นลูกหรือหลานแยกออกเมื่อมีครอบครัวใหม่

การแต่งตั้งและการจัดการในสวนดูซง

การแต่งตั้งผู้ดูแลในสวนดูซงนั้นจะคัดเลือกในบรรดาเครือญาติโดยเลือกผู้ที่อาวุโสที่สุด ซึ่งจะมีหน้าที่คอยดูแลในฤดูกาลไม้ปีละครั้งในช่วงที่ทุเรียนเริ่มสุกใหม่ๆ ยังสุกไม่พร้อมกัน (ภาษามลายูเรียก แวบูโม่) คนที่ทำหน้าที่ดูแลจะถางป่าบริเวณต้นทุเรียนให้เตียน หากเจอต้นทุเรียนเล็กๆ ก็จะไม่เป็นสัญลักษณ์และดูแลรักษาให้โตต่อไป

เมื่อทุเรียนเริ่มสุกดีแล้วก็จะร่วงลงมาอย่างสมบูรณ์ ผู้ที่ดูแลก็จะตระเวนบอกญาติและมีการแบ่งเวรทั้ง ๒๔ ชั่วโมงหรือจะแบ่งกันตอนกลางคืนก็ได้โดยในคืนหนึ่งก็จะให้ญาติสายหนึ่งมาเก็บ (สมมุติว่ามี ๕ คน เวรคนละ ๑ คืน รอบหนึ่งก็เท่ากับ ๕ วัน แล้วจะเปลี่ยนเวรกันจนทุเรียนหมด) สำหรับญาติที่อยู่ไกลก็จะส่งข่าวให้มารับเอาทุเรียน หากไม่กลับมาเอาก็จะกวนเก็บไว้ เฉพาะช่วงเวรของเขาเมื่อมาก็จะให้ทุเรียนกวนนั้นไป

สวนดูซงในยุคต้นๆ เป็นยุคที่ทุเรียนยังไม่มีค่า คนก็ยังไม่มากมีทุเรียนเหลือเพื่อดูซงไหนของใครจะกินจะเอาเท่าไรก็ได้ เวลากินก็เลือกทุเรียนที่มีรสอร่อยกินทิ้งกินขว้าง พอระยะหลังมีการติดต่อกับโลกภายนอกก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทุเรียนเริ่มมีค่าขึ้นสามารถแลกของได้สามารถกวนเก็บเพื่อแลกกับข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นไม่มีในพื้นที่ผู้คนจึงเริ่มเห็นคุณค่าของทุเรียน

ต่อมาลูกหลานได้แตกแขนงเพิ่มมากขึ้นเป็นยุคเงินตราสามารถที่จะขายได้เงินทองและการเข้ามาของพืชเศรษฐกิจเกิดระบบสวน มีการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดได้จับจองและแบ่งพื้นที่ทำกินของรุ่นปู่ทวดซึ่งเคยเป็นสวนดูซงเพื่อจะได้ปลูกพืชเศรษฐกิจระบบสวนได้แก่ มะพร้าวและยางพาราทดแทน

จึงจะขอยกตัวอย่างข้อตกลงในการแบ่งพื้นที่ดังนี้

สวนดูซงในสมัยรุ่นปู่ทวดมีลูกอยู่ ๕ คน ได้แต่งงานแยกครอบครัวไปเกิดลูกหลานเหลนหลาน เมื่อถึงยุคเงินตรายุคพืชเศรษฐกิจเข้ามาก็จะมีการแบ่งพื้นที่ที่เคยเป็นสวนดูซงโดยจะแบ่งตามลูกของรุ่นปู่ทวดคือมีลูก ๕ คนก็จะแบ่ง ๕ ส่วนแล้วให้ทำสวนนั้นก็แบ่งมาสู่หลานเหลนต่อไป นำไปสู่การล่มสลายของสวนดูซง

สาเหตุการล่มสลายของสวนดูซง

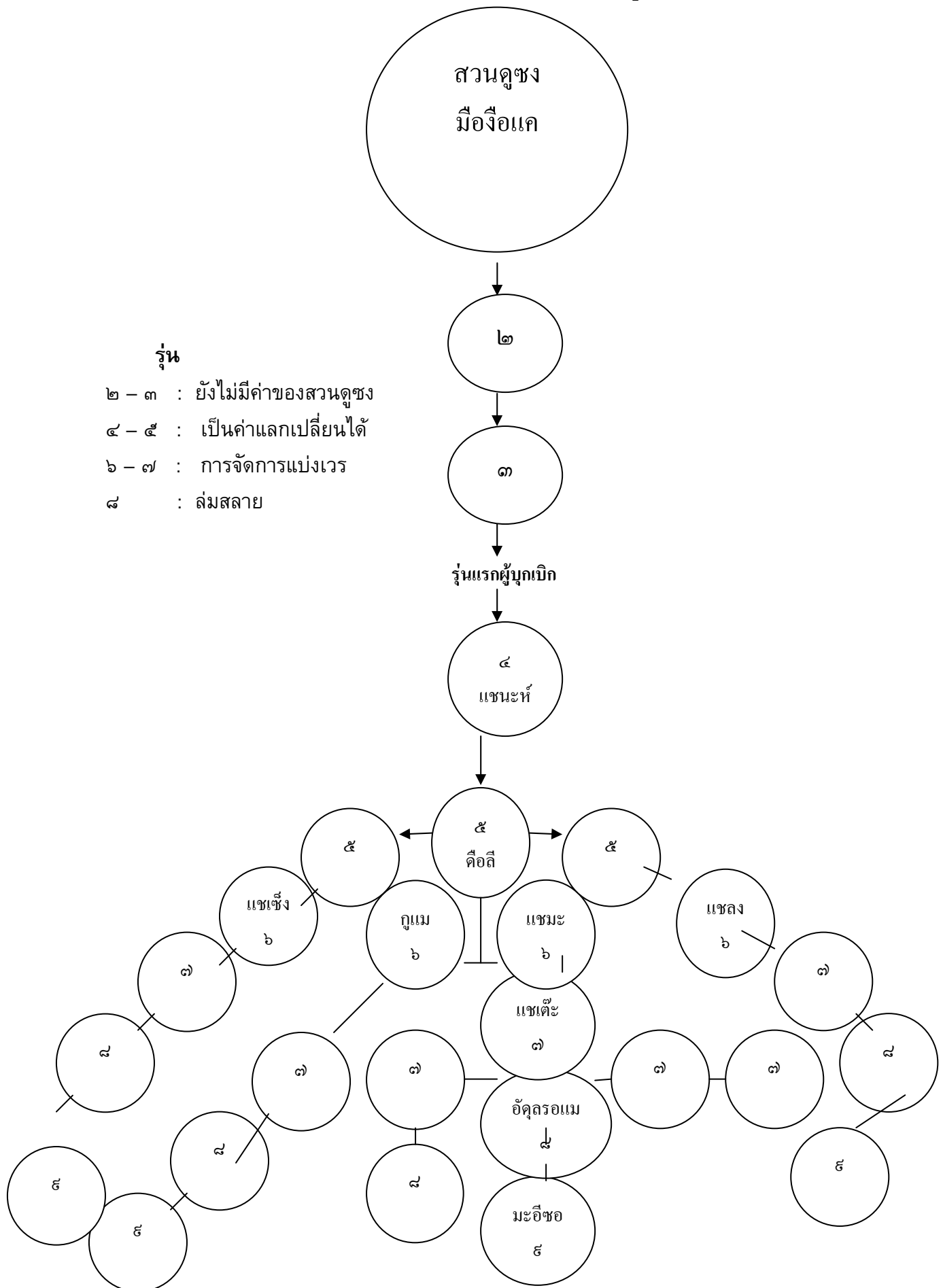
สาเหตุหลักๆ นั่นคือ การเข้ามาของพืชเศรษฐกิจยางพาราปลูกทำสวนและนโยบายรัฐที่ได้จัดทำกองทุนสงเคราะห์สวนยางพารา พร้อมกันนั้นรัฐมีนโยบายรัฐจดทะเบียนที่ดินทำกินเป็น ส.ค. ๑ ต่อมาได้ยกเป็น น.ส. ๓ ก รัฐส่งเสริมปลูกไม้ผลระบบเชิงเดี่ยวและรัฐเปิดอนุญาตให้ไม้ทุเรียนค้าขายได้

ภาพที่ ๒๒ สภาพสวนดงบนภูเขา

ภาพที่ ๒๓ สภาพสวนดงริมน้ำ

อวสานของสวนดู่ซง

กรณีศึกษาสวนดู่ซง “มือจื่อแค” (Mengekhee)

สวนดู่ซงก่อนการเข้ามาโครงการกองทุนสงเคราะห์สวนยางพารา พื้นที่สวนดู่ซงกับป่ายางกับป่าเขาเป็นพื้นที่เนื้อเดียวกัน ฉะนั้นเป็นปัญหาระหว่างชาวบ้านกับกรมป่าไม้ เพราะภาพถ่ายทางอากาศของดาวเทียมไม่สามารถจะแยกออกอันไหนเป็นสวนยางขาวหรือสวนดู่ซง ทำให้กรมป่าไม้ได้ประกาศเป็นป่าสงวนไปหมด ซึ่งเป็นปัญหาของชาวบ้านในปัจจุบัน สวนดู่ซงเต็มไปด้วยผลน่านาชนิดและไม่ประเภทเนื้อแข็งเช่นต้นตะเคียนทราย ตะแบก และหลุมพอ เป็นต้น

ในฤดูกาลผลไม้ในเขตสวนดู่ซงจะมีพวกสัตว์นานาชนิดจากป่าเขาลงมาหาอาหารในสวนดู่ซง อย่างพวกสัตว์ประเภทใหญ่ เช่น เสือ หมี แรด ละมั่ง เลียงผา ส่วนสัตว์ที่อยู่เป็นประจำได้แก่ หมูป่า กระเจิง เม่น พวกสัตว์ประเภทนกได้แก่ นกเงือก นกกะหลาว ลักษณะตัวใหญ่กว่าค้างคาวจะมาตั้งแต่ต้นทุเรียนออกดอก จะบินมาจากทิศตะวันออก ในช่วงทุกเย็นเวลาประมาณ ๔-๕ โมงเย็น มาเป็นฝูงและชนิดที่อยู่ประจำก็มีจำนวนมาก ส่วนพวกสัตว์ประเภทใหญ่จะออกมากินอาหารในสวนดู่ซงช่วงต้นๆ และท้าย เพราะช่วงกลาง ทุเรียนกำลังหล่นพอดีเป็นของมนุษย์ไปเผาเก็บ

ฤดูกาลผลไม้ในสวนดู่ซงในสมัยนั้น ถ้าจะเปรียบเทียบกับปัจจุบันคือเป็นงานเทศกาลประจำปีของหมู่บ้านเพราะทุกคนในหมู่บ้านจะออกไปในดู่ซงกันหมด ถ้าหากว่าอยากเจอใครมีธุระกับใครต้องไปหาในดู่ซง แล้วญาติพี่น้องที่อยู่นอกบ้านก็จะกลับมาเข้าในสวนดู่ซง

ในบรรดากลุ่มเด็ก ๆ ชายหรือหญิงจะสนุกเฮฮาตามประสาเด็กได้รวมกลุ่มมีการละเล่นกัน เช่น การเล่นป็นกระบอกไม้ไผ่ยิงด้วยลูกพลาล การเล่นตาฉี่ โดยการเอาเมล็ดทุเรียนที่กินแล้วมาเจาะรูผูกสายแล้วเจาะใบมีดซึ่งทำด้วยไม้ไผ่แล้วเล่นกันกับคู่ต่อสู้ มีการตักนกที่มากินผลไม้ในสวนดู่ซง ส่วนเด็กผู้หญิงก็จะเล่นน้ำคลองจับปูจับปลากัน

หลังจากผลไม้สิ้นสุดฤดูกาลในสวนดู่ซงก็จะปล่อยทิ้งไปให้มันขึ้นเป็นป่าต่อไป ในบรรดาสัตว์ที่เคยอยู่อาศัยก็จะเข้ามาอยู่ ส่วนพวกมนุษย์ก็จะไม่เข้าไป

สวนดู่ซง “มือจื่อแค” เป็นสวนดู่ซงรุ่นแรกบุกเบิกที่เข้ามาทำมาหากิน เลือกพื้นที่ริมคลอง ทำไร่ และเป็นที่อยู่อาศัยมาจนถึงรุ่นที่ ๒, ๓ และ ๔ จึงเป็นหมู่บ้านมีคนอาเล็ม ผู้รู้ในศาสนามาเป็นโต๊ะอีหม่ามและได้สั่งสอนชาวบ้าน หลักการศาสนา ทำให้ชาวบ้านได้อาศัยเข้าอยู่ด้วยเพื่อจะเรียนรู้ศาสนา พื้นที่ดินในสมัยนั้นยังไม่มีค่า ใครจะอยู่อาศัยจะปลูกอะไรก็ได้ เพราะฉะนั้นบริเวณรอบๆ สวนดู่ซงมือจื่อแคจึงเต็มไปด้วยสวนดู่ซงต่าง ๆ มีสวนดู่ซงขนาดกลางและขนาดเล็ก แต่ไม่มีสิทธิ์เก็บผลผลิตในสวนดู่ซงมือจื่อแคมีแค่ ๔ สวนดู่ซงเท่านั้น

เกิดประเพณีในสมัยนั้น คือ “เศาะดากอห์” หมายถึงให้เพื่อทำบุญ และยังไม่มีการใช้เงินตรา ใช้แต่การแลกเปลี่ยน เวลาจะทำบุญอุทิศการกุศลบรรดาญาติที่เสียชีวิตแล้วก็ได้

เสาะตากอห์ ต้นไม้ผล เช่น ทุเรียน สะตอ มะพร้าว เป็นต้น หรือมีการเสาะตากอห์ให้สิทธิ์เก็บผลพลอยได้จากต้นทุเรียนหรือสวนดुขงนั้นๆ ได้เหมือนกับญาติๆ ปกติ

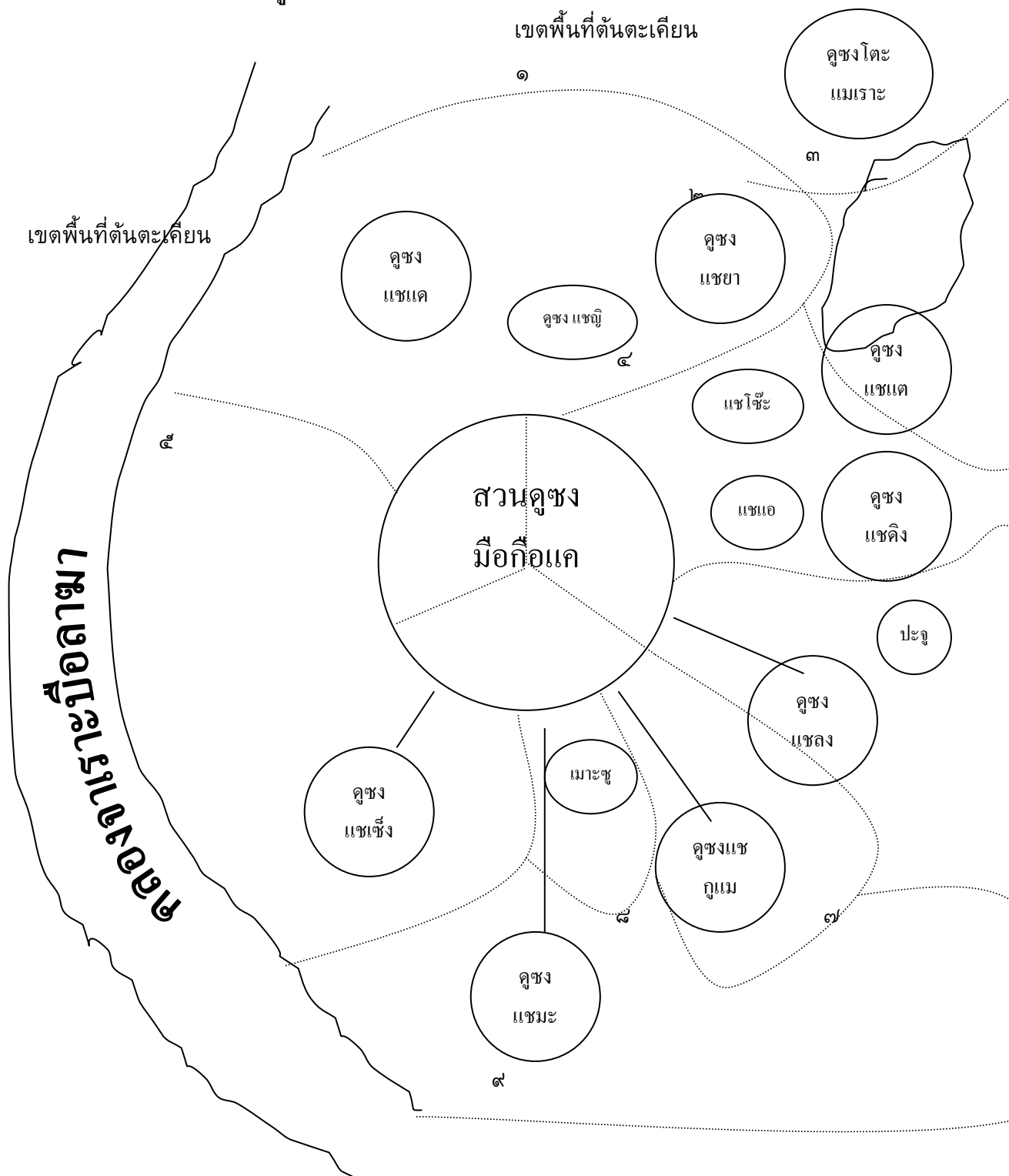
ในเมื่อรัฐได้ประกาศให้ขึ้นทะเบียนที่ดินทำกินของชาวบ้านในบริเวณบ้านตะโหนดประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ตั้งแต่ ส.ค. ๑ จนถึง น.ส. ๓ ก ทำให้พื้นที่บริเวณรอบๆ สวนดुขงมือจื่อแค ลงชื่อจดทะเบียนครอบครองที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ตามที่สวนดुขงมืออยู่ ในที่สุดสวนดुขงอยู่ไม่ได้ เพราะพื้นที่เป็นของคนอื่น สวนดुขงมือจื่อแคได้ลงชื่อจดทะเบียน ๒ คน ในเอกสาร น.ส. ๓ ก ดุในแผนยังเป็นรุ่นที่ ๖ พอมาในรุ่นที่ ๘ มีการตกลงตัดโค่นต้นทุเรียนขายนำเงินเข้าในมัสยิดส่วนพื้นที่แบ่ง ๓ เครือญาติ ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของอวสานสวนดुขงมือจื่อแค

อวสานของสวนดुขงเริ่มอย่างแท้จริงเมื่อ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ รัฐบาลสมัย “ชวน หลีกภัย” เป็นนายกรัฐมนตรีได้ประกาศกฎปฏิภาณเป็นอุทยานแห่งชาติ บูโด-สุไหงปาตี มา พ.ศ. ๒๕๔๓ เจ้าหน้าที่อุทยานได้ลงพื้นที่จะปักหลักเขตพื้นที่อุทยานลงมาติดกับหมู่บ้านของประชาชนที่อยู่รอบๆ ภูเขาบูโด ซึ่งเป็นที่ทำกินของชาวบ้าน ที่จึงตกไปอยู่ในเขตอุทยานหมด ชาวบ้านได้รวมกลุ่มที่รอบๆ ภูเขาบูโดซึ่งมีผลกระทบต่อกินของชาวบ้าน มีการเคลื่อนไหวต่อสู้ เรียกร้องสิทธิที่ทำกินอันชอบธรรมและได้เข้ากับกลุ่มที่มีผลกระทบอุทยานทับที่ทำกินของประชาชนใน ๑๔ จังหวัดภาคใต้ สุดท้ายไปร่วมต่อสู้กับกลุ่มสมัชชาคนจน ไปบรรจุเป็นกรณีปัญหาใหม่ “การประกาศอุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาตีทับที่ทำกินของชาวบ้าน” ได้ยื่นหนังสือนำเสนอกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรฯ และได้ยื่นหนังสือกับนายกรัฐมนตรีที่มาประชุมสัญจรที่จังหวัดนราธิวาสและได้ยื่นหนังสือกับกรรมการสิทธิมนุษยชน

หลังจากนั้น กรรมการสิทธิมนุษยชนได้ลงพื้นที่ดูสภาพปัญหาด้วยตนเองต่อมาผู้ว่าราชการ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นคนกรุงเทพฯ มีการลงพื้นที่ในเขตตำบลบาลูกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส อยากไปดูสวนดुขงของชาวบ้านบนภูเขาปรากฏว่าผู้ว่าได้พบเจอสวนดुขงของชาวบ้านและได้เห็นต้นทุเรียนใหญ่เท่ากับท้องช้างทำให้เกิดอาการตลึงแล้วออกเสียงคำถามว่า “คนปลูกหรือเปล่า หรือยกขึ้นเองโดยธรรมชาติ” ชาวบ้านเลยตอบว่า “เป็นของคนปลูก” ผู้ว่าถามว่า “ปลูกเมื่อไร” ชาวบ้านตอบว่า “สมัยรุ่นปู่ทวด” แต่ไม่มีใครเชื่อถือว่ามีคนเป็นผู้ปลูกเองแม้แต่น้อย

การประกาศเขตอุทยานฯ ทับที่ทำกินจึงได้เป็นการปิดกั้นสิทธิของชาวบ้านไม่ให้เข้าถึงพื้นที่ในการใช้ทรัพยากรและสวนดुขง ทำให้ “สวนดुขง” กลายสภาพเป็น “ป่าที่มีแต่ต้นไม้” สูญเสียซึ่งหัวใจสำคัญของสวนดुขงไป นั่นคือ “การจัดการในระบบเครือญาติ” ที่กำลังสูญสลายไปจากการแย่งชิงที่ดินในการครอบครองเช่นเดียวกัน

ภาพที่ ๒๕ แผนที่แสดงสวนดุขงมืองอแค

หมายเหตุ : = แบ่งเขตกรรมสิทธิ์

○

= เป็นดั่งขนาดเล็ก

ต้นทุเรียน ๓ ต้นลงมา = เป็นผู้มีสิทธิในสวนมือง้อแค

การเริ่มต้นของจุดจบ

กรณีสวนดุซงและการแบ่งพื้นที่ป่าในเขตป่าอำเภอสรีสาคร

การใช้พื้นที่ในเขตป่าอำเภอสรีสาครมีความสำคัญต่อการยังชีพต่อคนใน อำเภอสรีสาคร รุ้นทำการแลกเปลี่ยนสินค้ากับฝั่งทะเลเป็นอย่างมาก เพราะพื้นที่ป่าเขาคือแหล่งทรัพยากรของป่าสำหรับการแลกเปลี่ยน แต่หลังจากรัฐได้เข้ามาจัดหน่วยพัฒนาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ หน่วย กรป. กลางเข้าจัดตั้งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (นพค.) ในพื้นที่เป็นเวลาถึง ๑๑ ปี ตำบลซากอ ซึ่งเป็นตำบลหนึ่งขึ้นกับการปกครองของอำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอโดยใช้ชื่อ “กิ่งอำเภอสรีสาคร” แบ่งออกเป็น ๒ ตำบล คือ ตำบลซากอและตำบลศรีสาคร ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗

วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ.๒๕๒๒ ได้ประกาศในราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็นอำเภอสรีสาคร แบ่งการปกครองออกเป็น ๓ ตำบล คือ ตำบลซากอ ตำบลศรีสาคร ตำบลตะมะยูง

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ ได้ขยายการปกครองออกเป็น ๖ ตำบล ตำบลที่เพิ่มขึ้นมี ตำบลศรีบรรพต ตำบลเชิงคีรี และตำบลกาหลง

การขยายเขตการปกครองเป็นผลมาจากการเติบโตทางประชากรและการใช้ทรัพยากรในพื้นที่มีพัฒนาการ เมื่อเป็นกิ่งอำเภอใน พ.ศ.๒๕๑๗ ได้มีการออกหนังสือเอกสารสิทธิ์ ส่วนใหญ่ผู้ที่ได้รับรองเอกสารสิทธิการใช้ที่ดินเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ข้าราชการ

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ

การสร้างนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้จังหวัดยะลา และแยกมาเป็นนิคมสร้างตนเองศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส เมื่อ ๑ ธันวาคม ๒๕๒๖ จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๕ รวมกับนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดยะลา และประกาศแยกเมื่อ ๑ ธันวาคม ๒๕๒๖ มีวัตถุประสงค์คือ จัดสรรที่ดินให้ราษฎรที่ยากจน แก้ไขปัญหาทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคงของชาติ เพื่อความคล่องตัวในการสนองงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ครอบคลุมอาณาเขต ตั้งแต่ อำเภอรือเสาะ ตำบลโคกสะตอ หมู่ที่ ๔, ๕, ๖, ๗, ๘ และ ตำบลบาตง หมู่ที่ ๕, ๖ อำเภอสรีสาคร ตำบลกาหลง หมู่ที่ ๑, ๒, ๓, ๔ และ ตำบลศรีสาคร หมู่ที่ ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐ รวมทั้งหมด ๑๗ หมู่บ้าน

พื้นที่และการจำแนกที่ดิน แบ่งเป็น

พื้นที่จัดสรร	๗๑,๙๖๐	ไร่
ฝั่งจัดสรร	๑๖,๙๖๐	ไร่
จัดให้ราษฎรเดิม	๕๕,๐๐๐	ไร่
พื้นที่สงวนกิจการนิคม	๑,๐๑๕	ไร่
ส่งเสริมการเกษตร	๕๕๕	ไร่
ที่ทำการ / ศูนย์บริการฯ	๔๖๐	ไร่

พื้นที่มอบให้ส่วนราชการอื่น ๑๙๙ ไร่
 พื้นที่คืนป่าไม้ ถวายสมเด็จพระเจ้า ๒๗,๕๗๙ ไร่
 พื้นที่ราษฎรเดิมมีกรรมสิทธิ์ ๑,๓๗๑ ไร่
 พื้นที่สาธารณประโยชน์และอื่นๆ ๒๗,๐๗๒ ไร่

โครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า สวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้พื้นที่
ส่วนที่ ๒ เนื่องจากกองศิลปาชีพสำนักพระราชเลขาธิการสวนจิตรลดาได้ริเริ่มการจัดทำ
 โครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์สวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้ขึ้นเมื่อเดือนมิถุนายน
 ๒๕๓๓ เพื่อเป็นการสนองพระราชดำริที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและ
 รักษาป่าไม้ต้นน้ำลำธาร สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีรับสั่งเกี่ยวกับ
 พื้นที่บala-ฮาลา ถึงความอุดมสมบูรณ์และต้นน้ำลำธารที่จะอนุรักษ์ไว้ และทรงมี
 พระราชดำริให้หน่วยเสริมกำลังพิเศษเข้าสำรวจเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๓๓ เมื่อคราวที่เสด็จ
 แปรพระราชฐานมาประทับ ณ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศ

กองทัพบก ๔ โดยสำนักงานคณะกรรมการดำเนินงานโครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและ
 สัตว์ป่าสวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้ ได้พิจารณาเห็นว่าควรจะรวมพื้นที่ป่าบริเวณเขต
 รักษาพันธุ์สัตว์ป่าสวนป่าบala-ฮาลา อุทยานแห่งชาติบางลาง ป่าสงวนนิคมกือลอง ศรี
 ศาครและสุคีริน ซึ่งเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นป่าต้นน้ำลำธารผนวกเข้าใน
 โครงการฯ สวนป่าพระนามาภิไธย ภาคใต้ เป็นพื้นที่ส่วนที่ ๒ และได้ลงมติเมื่อวันที่ ๒๔
 กรกฎาคม ๒๕๓๔ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศล เนื่องในวโรกาส
 ที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจะทรงมีพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบในวันที่ ๑๒
 สิงหาคม ๒๕๓๕

โครงการอนุรักษ์และสัตว์ป่าสวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้ พื้นที่ส่วนที่ ๒ มีเนื้อที่
 ทั้งหมดประมาณ ๘๓๖,๐๐๐ ไร่หรือ ๑,๓๓๗.๖ ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ป่าในท้องที่
 อำเภอเบตง อำเภอธารโต อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา และอำเภอแว้ง อำเภอสุคีริน
 อำเภอจะแนะ อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ป่าประกอบด้วยเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
 บala-ฮาลา อุทยานแห่งชาติบางลาง (อยู่ระหว่างการดำเนินการประกาศ) เป็นพื้นที่ป่า
 สงวนไว้ ๒๐% ของนิคมกือลอง นิคมเบตง นิคมศรีสาคร นิคมแว้ง นิคมสุคีริน

อาณาเขต ทิศเหนือ จรดนิคมกือลอง อำเภอบันนังสตาและอ่างเก็บน้ำเขื่อนบางลาง
 อำเภอบันนังสตา อำเภอธารโต จังหวัดยะลา นิคมศรีสาคร อำเภอศรีสาคร จังหวัด
 นราธิวาส ทิศใต้ จรดประเทศมาเลเซีย ทิศตะวันออก จรดนิคมแว้ง อำเภอแว้งและนิคมสุ
 คีริน อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส ทิศตะวันตก จรดนิคมเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

การจัดตั้งโครงการทั้งสองในข้างต้น ยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาอย่างจริงจัง แต่จาก
 การสำรวจเบื้องต้นของนักวิจัยท้องถิ่นพบว่าตั้งแต่เริ่มโครงการทั้งสองเป็นต้นมา ปัญหาใน
 เรื่องที่ดินทำกินของประชาชนที่อยู่อาศัยและพึ่งพาป่านั้นได้มีมากขึ้น เพราะประชาชน
 หลายกลุ่มต้องอพยพออกจากป่าอย่างไม่ได้ค่าชดเชยหรือปันที่ดินทำกิน โดยเฉพาะพื้นที่

สวนดูชนบนภูเขาและริมน้ำที่ประชาชนไม่สามารถเข้าไปดูแลได้ ในทางกลับกันการบุกรุกพื้นที่ป่ากลับมีมากขึ้นซึ่งส่วนมากจะเป็นการบุกรุกจากผู้มีความสัมพันธ์กับข้าราชการ ประกอบกับการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับประชาชนนั้น ไม่ได้อยู่บนฐานของการผลิตหรือเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกของประชาชนแต่เดิม

โครงการทั้งสองในข้างต้น จึงเหมาะสมแก่การศึกษาต่อไปในอนาคต เกี่ยวกับผลกระทบที่ประชาชนได้รับทั้งในแง่ของวิถีชีวิตและการอนุรักษ์ทรัพยากร

บ้านตะโหนด: เส้นทางเข้ามาของยางพารา

เมื่อประมาณ ๘๐ ปีมาแล้วชาวบ้านตะโหนดนำเสบียงอาหารและอุปกรณ์ต่างๆ ออกเดินทางเข้าไปที่สวนยางคนอังกฤษที่ “บูเกะกายูละ” ติดกับเมืองนราธิวาสปัจจุบัน เพื่อเก็บเมล็ดยางพารามาเป็นพันธุ์นำมาปลูกในหมู่บ้าน เมื่อเวลาฤดูกลายงาแตกลูกออกมาตลอด ๒๔ ชั่วโมง เวลาลูกแตกจะออกเสียงดังเมล็ดข้างในจะแตกกระจายไป ถ้าในเวลากลางคืนทุกคนติดไฟตะเกียงที่เตรียมไว้ส่องหาเมล็ดยางพารา พอได้เวลานำกลับมาบ้านปลูกในพื้นที่ที่เคยทำไร่มาก่อน มีบางคนปลูกแบบขุดดินกลบและมีการโรยก็มี

เมื่อได้อายุ ๑๐-๑๕ ปี ต้นยางพาราได้กรีดเอาเนื้อยาง การกรีดแบบแซะขึ้น เก็บน้ำยางมาใส่หลุมดินที่ขุดไว้ เอาน้ำผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว เช่น ตะลิงปลิง มะเฟือง ใส่ลงไปเพื่อให้ น้ำยางแข็งตัว เวลาจะไปขายได้นำยางมารมไฟให้แห้ง บรรทุกบนหลังช้างไปขายที่อำเภอหรือเสาะ มีคนจีนเป็นคนกลางรับซื้อยางในราคากิโลกรัมละ ๒-๓ สตางค์

พ.ศ.๒๕๐๓ รัฐบาลได้จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์สวนยางพารา(สยก.) เพื่อการพัฒนาปลูกยางพาราพันธุ์ใหม่ ให้ความสนับสนุนทางด้านงบประมาณพันธุ์ยางและปุ๋ย ประชาชนบ้านตะโหนดไม่รับจะเข้าร่วมโครงการ เพราะเกิดกระแสว่ารัฐยึดเอาพื้นที่คืน เป็นเหตุการณ์ผิดปกติที่โครงการกองทุนสงเคราะห์สวนยางพาราจะให้งบประมาณพันธุ์ยางและปุ๋ยอย่าง ให้เปล่า ทำให้ชาวบ้านในบ้านตะโหนดไม่มีใครสักคนเข้าร่วมโครงการ

เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๗-๒๕๐๘ มีกำนันคนหนึ่งชื่อว่า “นียอก” เป็นคนเชื้อสายจีนในสมัยรุ่นพ่อแม่เข้ามาในพื้นที่ มาทำสวนยางพาราและพอพัวมาถึงรุ่นลูกก็ได้เป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนันหมู่ที่ ๓ บ้านยี่ลาแป ตำบลสามัคคี อำเภอหรือเสาะ ได้ไปพูดคุยและอธิบายโครงการกองทุนสงเคราะห์สวนยางพารากับผู้ใหญ่บ้านนายสาอุยโชะ มะยู ของบ้านตะโหนดให้ทดลองเข้าร่วมโครงการสักแปลงหนึ่ง เพื่อให้พิสูจน์และเป็นตัวอย่างแก่ประชาชนในหมู่บ้าน

ผู้ใหญ่สาอุยได้เข้าร่วมโครงการกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สยก.) ตามคำแนะนำของกำนันเป็นครั้งแรกและเป็นคนแรกที่เข้าร่วมโครงการกองทุนสงเคราะห์ของบ้านตะโหนด เป็นจุดความสนใจของประชาชนในบ้านตะโหนด เป็นข้อพิสูจน์นโยบายของรัฐเกี่ยวกับ สยก. หลังจากผู้ใหญ่สาอุยเข้าร่วมโครงการ เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๗ ยางพาราอายุ ๑๐ ปีเต็มและสิ้นสุดความรับผิดชอบของ สยก. ซึ่งหน่วยงานนี้ได้เบิกเงินงวดสุดท้ายออกมาเป็นก้อนมหาศาลสำหรับชาวบ้าน ต้นยางพาราก็เริ่มให้น้ำยางออกมาเฉลี่ยไร่ละ ๒ แผ่น

ต่างกับยางธรรมชาติซึ่งได้เฉลี่ย ๒-๓ ไร่ต่อไร่ยาง ๑ แผ่น ตลอดระยะเวลา ๑๐-๑๒ ปี เป็นเวลาพิสูจน์หาคำตอบให้กับตัวเองเรื่อง สกย.ในชุมชนบ้านตะโหนด

ภาพที่ ๒๖ การตากยางและลักษณะของยางแผ่น

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ นี้เอง หน่วยงานราชการได้ยกฐานะจากตำบลชากอ อำเภอศรีสาคร ให้เป็นกิ่งอำเภอศรีสาคร ต่อมาหน่วยงานของ สกย. ได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกยางพันธุ์ดีแทนยางพื้นเมือง หลังจากที่ได้ส่งเสริมที่บ้านตะโหนดมาแล้ว โดย สกย. ได้แจกพันธุ์ยางให้ปลูกบำรุงต้นยางจนกว่าจะกรีดยางได้ และในแต่ละปียังมีเงินเหลือแบ่งให้ชาวสวนไปได้อีก

นายดออรอชิง วาจิ อายุ ๕๓ ปี เล่าว่า หลังจากที่ได้โค่นต้นยางพื้นเมือง ได้ตัดสินใจทำสงเคราะห์กับ สกย. เพราะได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี เดิมที ชาวบ้านกลัวที่จะทำสงเคราะห์ เพราะกลัวถูกยึดที่ดิน และถูกหลอก แต่คนกลุ่มแรกที่ทำกับ สกย. เป็นกลุ่มคนที่ใกล้ชิดกับรัฐ เช่น กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน เมื่อชาวบ้านเห็นคนกลุ่มนี้ประสบความสำเร็จ ได้ผลผลิตน้ำยางมากกว่ายางพันธุ์พื้นเมือง จึงพากันโค่นยางพื้นเมือง และรับยางพันธุ์จาก สกย.

ปัญหาเรื่องการโค่นยางพื้นเมือง เพื่อปลูกยางพันธุ์นั้นได้เกิดขึ้นอีกครั้ง เมื่อการดูแลยางพื้นเมือง เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการแบบสวนดู่ซง แต่การทำยางแบบยางพันธุ์ต้องมีการแบ่งขอบเขตและมีระบบกรรมสิทธิ์ที่แน่นอนจึงทำให้ในกลุ่มเครือญาติเดียวกันแตกแยก ทะเลาะเบาะแว้ง จนที่สุด การจัดการแบบสวนดู่ซงได้เริ่มหมดไปจากบริเวณตำบลชากอ

พ.ศ.๒๕๑๐-๒๕๒๐ ประชาชนในหมู่บ้านตะโหนดเกิดการตื่นตัวเลือกพันธุ์ยางพาราที่ให้น้ำยางมากกว่าและนำมาปลูกในพื้นที่ที่ว่างอยู่ จึงได้เกิดการรวมตัวกันออกหากล้ายางพันธุ์ดีมีชื่อเรียกว่า “อาเนาะดีอัส” ในเขตอำเภอเบตง ญารัง หมายถึง ต้นกล้ายางที่งอกขึ้นจากสวนยางที่ให้น้ำยางมากกว่าและได้นำมาปลูกและขายกันในหมู่บ้าน

พ.ศ.๒๕๒๐ ประชาชนในบ้านตะโหนดได้เข้าร่วมโครงการกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางตั้งแต่นั้นมา เมื่อประชาชนทุกคนเกิดความสนใจเข้าร่วมโครงการกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ทาง สกย.ก็ได้เพิ่มระเบียบและความเข้มงวดมากขึ้นต่อสมาชิกที่จะเข้าร่วมโครงการ เช่น

๑. ได้ลดระยะเวลาความรับผิดชอบจาก ๑๐ ปี เหลือ ๗ ปี และลดงบประมาณลงด้วย
๒. ทุกแปลงต้องมีต้นยางเฉลี่ย ๔๐ ต้นต่อไร่ พื้นที่ว่างตัดออกจากโครงการ
๓. แปลงที่จะเข้าร่วมโครงการต้องมีเนื้อที่อย่างน้อย ๓ ไร่ขึ้นไป
๔. ต้องตัดโค่นต้นไม้อื่นคือไม้ผลและไม้ใช้สอยออกให้หมด ถ้าหากเหลือไว้จะตัดเนื้อที่ดังกล่าวออกจากโครงการ และต้นไม้หนึ่งต้นต่อการตัดเนื้อที่หนึ่งไร่
๕. ห้ามปลูกพืชแซมในแปลงที่เข้าร่วมโครงการ ทั้งพืชอายุสั้นหรืออายุยาว (พืชล้มลุกหรือไม้ยืนต้น)

จากระเบียบและข้อห้ามของ สกย.กับความสนใจของชาวบ้านตะโหนดที่จะเข้าร่วมโครงการ จำเป็นต้องปฏิบัติตามระเบียบของ สกย. จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นพืชเชิงเดี่ยวอย่างรวดเร็ว

ภาพที่ ๒๗ การเก็บแผ่นยางรอขาย หลังจากเป็นที่นิยมปลูกในบ้านตะโหนด

ทว่า ชาวบ้านยังปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่นในแปลงอยู่ถือว่าเป็นการฝึกระเบียบ สกย. เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๐ ทาง สกย.ได้อนุญาตให้ปลูกพืชล้มลุกได้ นอกจากมันสำปะหลัง สกย. ไม่อนุญาตให้ปลูก แต่ยังมีประชาชนฝ่าฝืนระเบียบปลูกไม้ผลแซม เช่น ต้นขนุน จำปาตะลองกอง ทุเรียน และมังคุด จึงเกิดข้อขัดแย้งกันระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ สกย. ทำให้ชาวบ้านทุกพื้นที่ยื่นข้อเสนอต่อกับเจ้าหน้าที่ สกย.ให้อนุญาตปลูกพืชแซมได้ในแปลงที่เข้าโครงการ เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๕ เจ้าหน้าที่ สกย.ให้อนุญาตกับประชาชนปลูกไม้ผลได้โดยจำกัดปลูกไม่เกิน ๑๐ ต้น ต่อ ๑ ไร่ ในปัจจุบันปลูกแซมได้หมดไม่จำกัด

พ.ศ.๒๕๒๕ เจ้าหน้าที่ สกย.เปิดอบรมชาวบ้านเกี่ยวกับวิธีการติดตาวางพาราที่ต้นหยงมัส (บ้านจุฬาภรณ์ปัจจุบัน) อำเภอร่องแงะ จังหวัดนราธิวาส พันธุ์ยางพาราที่ สกย.รับรอง เช่น พันธุ์ R ๖๐๐ พันธุ์ GT พันธุ์ PR พันธุ์ PB และพันธุ์ ๒๔ พันธุ์ที่ สกย.ไม่รับรองได้แก่พันธุ์ PBNG พันธุ์ลูกโป่ง ฝ้าย สกย.ได้จัดตั้งสถานที่ทดลองพันธุ์ยางของอำเภอรือเสาะ และเปิดบริการขายให้กับชาวบ้าน

พ.ศ.๒๕๓๐ ต้นยางพารามีราคา มีคนมาจากจังหวัดระยองมาจัดตั้งบริษัทที่จังหวัดยะลาและรับซื้อต้นยางพาราโดยอาศัยผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นเป็นนายหน้า คนที่หนึ่งเป็นนายหน้าไปติดต่อกับผู้มีอิทธิพลในแต่ละพื้นที่ให้เป็นนายหน้าคนที่สอง และทำหน้าที่เป็นคนซื้อตกลงราคากับเจ้าของสวนยาง เมื่อต้นยางมีราคาก็เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้าน และเกิดความตั้งใจในการทำสวนยางมากขึ้น

พ.ศ.๒๕๔๐ ยางพาราราคาตก รัฐบาลลงมาช่วยชาวสวนยางโดยการพยุงราคาและแทรกแซงราคาตลาดโดยให้ สกย.รับซื้อยางแผ่น พร้อมกับตั้งเงื่อนไขคุณภาพยาง เช่น ต้องแห้ง สะอาด ใสเป็นประกายยางแก้ว เพราะฉะนั้น ผลประโยชน์จากการเข้ามาช่วยเหลือของรัฐเรื่องราคายางจึงไม่ถึงมือชาวสวนยาง อย่างกรณีของบ้านตะโหนด คนที่ได้รับผลประโยชน์จริงๆ จะมีคนกลางที่มารับซื้อจากชาวบ้านและมีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ สกย. คือไปมาหากันบ่อยๆ จึงได้จ้างให้ชาวบ้านล้างขี้ดยางด้วยแปลงให้ยางสะอาดและใส จากนั้นตากแดด ๑-๒ วันก็เอาไปขายกับ สกย.

เมื่อยางแผ่นราคาคงไม่คงที่แต่ราคาขี้ยางกลับดีขึ้น ซึ่งเป็นความต้องการของบริษัท เพราะเป็นยางชนิดที่แข็งตัวโดยไม่ม่ยางด้วยสาร จึงทำให้ราคาขี้ยางสูงขึ้นเรื่อยๆ เกิดทางเลือกรับกับชาวสวนยางพาราเกิดการเปรียบเทียบรายได้และเวลาทำงานการทำยางแผ่นกับขี้ยาง

พ.ศ.๒๕๔๕ ต้นกล้าพันธุ์ยางหาได้ยากและราคาแพงขึ้น เพราะมีการนำพันธุ์ยางไปขายทางภาคอีสาน จึงทำให้เกิดอาชีพเก็บเมล็ดยางขายได้กิโลกรัมละ ๒-๓ บาท และมีการเพาะเมล็ดยางพออายุได้ ๔-๖ เดือน ก็ติดตามประมาณ ๒๐-๓๐ วันก็สามารถถอนออกไปขายได้ต้นละ ๘-๙ บาท ถ้าเพาะชำใส่ถุงขายจะได้ราคาต้นละ ๑๕-๒๐ บาท

ปัจจุบัน (กรกฎาคม ๒๕๔๙) ราคายางพาราเกือบ ๑๐๐ บาทต่อ ๑ กิโลกรัม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น การเปลี่ยนจากสวนมะพร้าวเป็นสวนยาง นาข้าว นาพริกกลายเป็นนาขมิ้นไปหมด นาพริกมีการจ้างแมคโครยกร่องปลูกสวนยาง

ราคายางพาราช่วงต้นเดือนกรกฎาคมอยู่ที่ราคากิโลกรัมละ ๙๖ บาท และเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ตกลงมาอยู่ที่กิโลกรัมละ ๗๔ บาท

จากมะพร้าวสู่ต้นยาง

มะพร้าวเป็นไม้ที่สัมพันธ์กับความเชื่อของคนสมัยก่อน มีความผูกพันในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น

๑. การปลูกบ้านใหม่ เสาเอกจะผูกแขวนด้วยลูกมะพร้าวที่แตกหน่อ
๒. ผู้หญิงท้องลูกคนแรกต้องหมั่นหน้าท้องด้วยลูกมะพร้าว
๓. ตระกูลโต๊ะกูแซก่อนจะเข้าพิธีกรรมต่างๆ ต้องกราบไหว้ก้ามมะพร้าว
๔. โต๊ะมูเตงทำพิธีกรรมต้องมีลูกมะพร้าวอยู่ด้วย
๕. เวลาคลอดลูกแต่ละคน พ่อจะปลูกต้นมะพร้าวหนึ่งต้นเป็นต้นไม้คู่ชีวิต

เพราะฉะนั้นการปลูกต้นมะพร้าวของคนสมัยก่อนจึงสัมพันธ์กับพิธีกรรม เมื่อลูกคลอดออกมาจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย พ่อมีหน้าที่ต้องหาก้ามมะพร้าวมาปลูกให้เป็นต้นไม้คู่ชีวิตของลูก เวลาปลูกตัดผมหรือโกนหัวจะเอาผมเทลงบนยอดมะพร้าว แต่ละคนหรือแต่ละครอบครัวจะปลูกมะพร้าวไม่เท่ากันแล้วแต่ลูกที่เกิดมา

เมื่อศาสนาอิสลามเข้ามาถึง ความเชื่อทางพิธีกรรมจึงหมดไป มะพร้าวกลายเป็นพืชเศรษฐกิจและเป็นที่ต้องการของตลาดถือเป็นพืชเศรษฐกิจสมัยแรกๆ พร้อมกับยางพาราที่บ้านตะโหนด

พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๘ มีประชาชนบ้านตะโหนดตัดโค่นสวนยางพาราเพื่อปลูกมะพร้าว แต่พอถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๐ สกย. เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการ สกย. จะปลูกมะพร้าวก็ได้ จึงมีชาวบ้านหลายคนเข้าร่วมโครงการ

ปัจจุบันชาวบ้านตะโหนดไม่เห็นความสำคัญของมะพร้าว ไม่มีใครคิดจะปลูก ที่มีสวนมะพร้าวอยู่แล้วก็คิดปลูกพืชตามกระแส เช่น ลองกอง เงาะ ทุเรียน มังคุด สละ และล่าสุดเมื่ออย่างขึ้นราคาก็มีการตัดโค่นต้นมะพร้าวปลูกยางพาราแทน

ธุรกิจไม้ยาง กรณีศรีสาครและบ้านตะโหนด

อำเภอศรีสาครมีพื้นที่ ๓๑๒,๕๔๗ ไร่ เป็นพื้นที่ยางพารา ๑๗๑,๗๖๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๘๗ ของพื้นที่เกษตรกรรม ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจหล่อเลี้ยงคนศรีสาคร ใน ๑๐ ปีที่แล้ว ไม้ยางพารามีราคา จากเดิมที่ต้องโค่นยางแล้วเผาเพื่อปลูกใหม่ มาสู่การโค่นยางทั้งสวนเพื่อขาย

ประมาณ ๑๐ ปีที่ผ่านมา มีบริษัทรับซื้อไม้ยางกระจายทั่วไปในพื้นที่ ตั้งแต่ระดับโรงเลื่อยเล็กๆ มีเครื่องจักร ๑-๒ เครื่อง ไปจนถึงบริษัทที่รับซื้อไม้ยางขนาดใหญ่เป็นโรงงานที่มีคนงานเป็นร้อยๆ ตั้งอยู่ในบริเวณอำเภอหรือเสาะที่อยู่ห่างจากอำเภอศรีสาครประมาณ ๒๐ กิโลเมตร

ภาพที่ ๒๘ การขนไม้ยางไปขายใน อำเภอศรีสาคร

ภาพที่ ๒๙ โรงงานทำไม้ขนาดเล็กที่มีอยู่ทั่วไป

ในแต่ละวันจะมีไม้ยางพาราที่ถูกโค่นเพื่อแปรรูปในอำเภอศรีสาครประมาณ ๑๐๐ ตัน หรือ ๑๐๐,๐๐๐ กิโลกรัม หากคิดเป็นสวนยางประมาณ ๒๐ ไร่ต่อวัน ไม้ยางเหล่านี้จะถูกส่งขายต่อยังโรงงาน ในราคากิโลกรัมละ ๑.๗๐ - ๒ บาท ซึ่งในธุรกิจยางพารา มีกลุ่มคนสำคัญที่เกี่ยวข้องดังนี้

เจ้าของบริษัท ส่วนมากจะเป็นคนจีนและมีหน้าที่รับซื้อไม้ยางเพื่อเข้ามาป้อนโรงงาน

เถาแก่ มักจะเป็นมลายูมุสลิมในชุมชน ทำหน้าที่ประเมินราคายางหรือตกลงการซื้อขาย

นายหน้า เป็นมลายูมุสลิมในพื้นที่เช่นกัน แต่ทำหน้าที่ติดต่อ สรรวจหาสวนยางที่ต้องการโค่นหรือเคลียร์เส้นทางในการขนส่ง

ชาวสวน เป็นมลายูมุสลิมในพื้นที่ที่เป็นเจ้าของสวนและต้องการขายไม้ยาง

ลักษณะการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในธุรกิจไม้ยางเป็นไปด้วยการอาศัย “ระบบอุปถัมภ์” เจ้าของบริษัทต้องคอยดูแล จุนเจือ เถาแก่ ให้อยู่กับบริษัทนานๆ บางครั้งถึงกับให้เถาแก่กู้เงินล่วงหน้าก่อนในกิจการอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากการซื้อไม้ยางป้อนโรงงาน ซึ่งเท่ากับเป็นข้อผูกพันให้เถาแก่ทำงานกับบริษัทให้ดีที่สุด

ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างเถาแก่ กับคนในท้องถิ่น เช่น นายหน้าหรือลูกน้องของตน มักมีการเชื่อมโยงให้เกิดความมั่นคงอยู่เสมอ หากใครเจ็บไข้ แต่งงาน เข้าสู่สูติ เถาแก่จะต้องเข้าไปในพื้นที่หรือมีส่วนร่วมตลอด เพราะในพื้นที่มีเถาแก่หลายคน มีทั้งที่มีจากบริษัทเดียวกันและคนละบริษัท โดยเถาแก่แต่ละคนจะมีพื้นที่รับผิดชอบเป็นของตนเอง และต้องรักษาความน่าเชื่อถือในการทำงานทั้งต่อบริษัทและต่อชาวสวนตลอดเวลา ในอดีตเมื่อมีการขัดแย้งกันทางผลประโยชน์ ซึ่งมีบ้างที่มีการจ้างกลุ่มขบวนการให้เข้าไปเรียกค่าคุ้มครองฝั่งตรงข้าม แต่ในปัจจุบันกลุ่มขบวนการไม่มีแล้วทำให้การแข่งขันกันระหว่างบริษัทปรากฏออกมาในรูปของการสร้างราคาและการบริการมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับกระแสความต้องการไม้ยางที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การค้าไม้ยางเริ่มจากที่ศรีสาครเป็นแห่งแรกและเข้าไปยังบ้านตะโหนดผ่านเครือข่ายของนายหน้าที่อาศัยความเป็นมลายูมุสลิมเป็นสะพานเข้าไปทำความรู้จักผ่านกิจกรรมต่างๆ ดังได้ชี้แจงไปแล้ว ที่คิดว่าอาศัยความเป็นมลายูมุสลิมนั้น คิดว่าเป็นเพราะการค้าไม้ยางจะเกิดขึ้นใน ๓ จังหวัดที่มีมลายูมุสลิมอยู่มากเท่านั้น และในจังหวัดสงขลาที่มีการปลูกยางในปริมาณมากและนานพอๆ กลับไม่มีบริษัทรับซื้อไม้ยางหรือมีการตัดไม้ยางเพื่อขายกันเลย

พื้นที่ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาเรื่องผลผลิตยางที่ชัดเจนที่สุดก็คือ “ร้านน้ำชา” โดยจะเกิดขึ้นหลังจากเดินทางไปกรีดยางเสร็จเรียบร้อยแล้วในตอนสาย “นายหน้า” จะไปรอที่ร้านน้ำชา บางครั้งได้ถือโอกาสเลี้ยงน้ำชาชาวสวนยางเพื่อเป็นการทำความรู้จัก ผู้ที่เคยขายแล้วได้เงินมาก็เป็นตัวอย่างให้กับผู้ที่ยังไม่แน่ใจ

หลายสิบปีที่ผ่านมา “ยาง” เป็นพืชเศรษฐกิจให้กับชาว อำเภอศรีสาคร ไม่มีใครคิดจะตัดหรือทำการ “เร่งน้ำยาง” ให้ออกมากขึ้นด้วยการอัดแก๊ส ซึ่งเป็นที่นิยมกันอย่างมากในประเทศมาเลเซีย เพราะชาวสวนคิดว่าปีนี้ราคาไม่ดี ปีต่อไปอาจดีขึ้นก็ได้ และยังไม่ประสบความสำเร็จดีทางเศรษฐกิจมากนัก แต่เมื่อ ๑๐ ปีที่ผ่านมา กระแสเงินผ่อนเข้าไปในชุมชนค่อนข้างสูงตั้งแต่ โทรศัพท์มือถือ รถยนต์ ซึ่งชาวสวนมักนิยมผ่อนรถกระบะมาใช้เมื่อขายยางได้ ทว่า ราคายางกลับไม่แน่นอนและมีราคาที่ต่ำกว่าเกณฑ์หลายปี จึงทำให้ชาวสวนยางตัดสินใจ “เร่งน้ำยาง” ด้วยการอัดแก๊ส ทำให้ต้นยางโทรมไว หมดน้ำยางไว และตายเร็ว ซึ่งในเรื่องนี้ เป็นที่รับรู้กันอยู่แล้ว แต่ชาวสวนยางคิดว่า หากต้นยางตายหรือโทรมแล้วก็สามารถนำไปตัดแบ่งขายให้กับบริษัทรับซื้อได้

ภาพที่ ๓๐ การอัดแก๊ส เพิ่มน้ำยาง

ในรอบ ๑๐ ปีมานี้ “ยาง” จึงกลายเป็นธุรกิจที่ครบวงจรและได้กลายเป็นสินค้าอย่างเต็มตัว ไร่ซึ่งการจัดการแบบเผื่ออนาคตหรือการจัดการแบบสวนดูซง อย่างที่เคยเป็นมา ส่งผลให้เกิดปัญหาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนด้วยกัน คือ เกิดการถากถาง ป่า แย่งชิงทรัพยากรในเครือญาติเดียวกัน หรือปัญหาในการเข้าถึงทรัพยากรที่น้อยลง บางคนขายไม้ยางไปจนหมด ไม่สามารถทำงานอะไรที่ได้เงินมายังชีพต่อไปได้ ก็ต้องขายที่ดินไป กลายเป็นคนไร้ที่ดิน แต่บางคนที่เป็นนายหน้าและเฝ้าแก่กลับมีฐานะร่ำรวยขึ้น และ

กลายเป็นคนซื้อที่ดินมาเสียเองเพื่อปลูกยาง ปัญหาเรื่องที่ดินหลุดมือไปจากมลายูมุสลิมจึงเป็นปัญหาใหญ่ตามมา

การค้าขายพืชเชิงเดี่ยว: บรรยากาศและผลกระทบทางเศรษฐกิจของ “ลองกอง” ที่อำเภอศรีสาคร

ลองกองเป็นไม้ผลพื้นเมืองที่คนทั่วไปรู้จักกันดี เป็นจุดแข็งของผลผลิตเกษตรกรรมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อประมาณ ๕-๖ ปีที่แล้วผลผลิตลองกองราคาดีมาก ใครที่มีสวนลองกองมากถือว่าเป็นคนที่มีฐานะคนหนึ่ง

การแลกเปลี่ยนทางน้ำสู่การค้าขายลองกองทางบก

หากให้ผู้ใหญ่ในบ้านซากอเล่าให้ฟังถึงความทรงจำที่ประทับใจในอดีต เรื่องที่จะได้รับฟังคือ การคมนาคมทางน้ำในแม่น้ำสายบุรี ครั้งยังไม่มีถนนลาดยางจากภายนอกสู่ภายในหุบเขา จุดหมายของการเดินทางอยู่ที่ท่าเรือคอลอกาเว บ้านซากอ แต่สำหรับต้นทางการเดินเรื่อนั้นมาจากหลายทาง เช่น ปลายน้ำอำเภอสายบุรี บ้านท่าเรือ จากอำเภอรีโอเสาะ และมีท่าลงเรือหลายท่าก่อนที่จะถึงท่าเรือ คอลอกาเว เช่น ท่าเรือปาเซนอโร ท่าเรือปาเซมูวา คอลอกาเวเป็นชื่อเรียกอำเภอศรีสาครในภาษามลายูและยังคงมีการเรียกมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อประมาณ ๕๐ ปีที่แล้ว การค้าขายภายในหุบเขา ของปา ยางพารา ได้มีการบรรทุกมาบนหลังช้างเพื่อนำมาส่งต่อที่ท่าเรือ แล้วบรรทุกลงเรือ ไปขายยังอำเภอรีโอเสาะ บ้างที่สายบุรีบ้าง

นาย มะเซะ ตีมะดี อายุ ๕๕ ปี เล่าว่า เมื่อสมัยที่เขายังเป็นเด็กอายุประมาณ ๑๐ ปี ในแต่ละวันจะมีเสียงเรือดังสนั่น มีเรือหลายลำจอดที่ท่าเรือ ปาเซมูวา เพราะในอดีต น้ำในแม่น้ำลึกและกว้างกว่าในปัจจุบันมากแต่ละวันจะมีเรือหลายสิบลำแล่นอยู่ในแม่น้ำ เรือจากสายบุรีจะนำสินค้าจากทางทะเล เช่น หนุตู ปลาเค็ม และเกลือมาขาย ส่วนคนภายในหรือใกล้ภูเขา จะนำของป่า เช่น กระวาน ชะมวง ส้มแขก ชันไม้ เรือสินค้าเหล่านี้จะไปเรื่อยๆ ตลอดริมแม่น้ำ บางลำใช้เวลาไปกลับเป็นเดือน

เรือโดยสารบรรทุกคนจากศรีสาครถึงบ้านท่าเรือ อำเภอรีโอเสาะ แล้วต่อรถจี๊ปโดยสารโดยรถไฟ ไปยะลาหรือสุโขทัย เรือบรรทุกสินค้าสามารถบรรทุกยางพารา หรือข้าวสารได้เกือบร้อยกระสอบ ยางพารา ข้าวสาร มีการขายและซื้อที่อำเภอ รีโอเสาะ จนมีเรื่องเล่าถึงความซื่อสัตย์ของคนสมัยก่อน ที่เจ้าของยางบรรทุกยางไปขายยังอำเภอรีโอเสาะ โดยที่ตนเองไม่ได้ไปกับเรือด้วย เมื่อถึงที่รับซื้อ พ่อค้าก็จะฝากเงินค่ายางให้กับผู้มาส่งกลับไปให้เจ้าของยาง

เรือบรรทุกสินค้าเป็นเรือที่มีขนาดใหญ่ ยุคหลังก่อนจะชนเขาด้วยการเข้ามาของถนนเพื่อตัดเข้ามาสำหรับการพัฒนาและการป้องกันความมั่นคงแห่งชาติในภาคใต้

ประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นต้นมา ผลของการตัดถนน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเป็นชุมชนทางน้ำมาสู่ชุมชนทางบก แก่บ้านซากอ เป็นอย่างมาก เพราะนับตั้งแต่มีการตัดถนนเป็นต้นมา ทำให้กระแสน้ำปลูกพืชเชิงเดี่ยวเข้ามาด้วย ซึ่งก็คือลองกอง และลองกองได้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักควบคู่กับการทำสวนยางแต่นั้นเป็นต้นมา

ปัจจุบันราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ลองกอง ๑ ตันราคาอย่างต่ำ ๑,๐๐๐ บาท มีลองกอง ๑๐๐ ตัน ได้เงินประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ บาท ชาวสวนบางคนได้ทำการโค่นต้นลองกองทิ้งเพื่อปลูกไม้ผลชนิดอื่น ราคาลองกองก็เช่นกัน ยังไม่เป็นที่พอใจของชาวสวนมากนัก แต่เพราะปีนี้ผลผลิตลองกองออกมาเยอะและสามารถขายได้ง่ายจึงเป็นที่รับได้ โดยปกติ แล้วชาวสวนที่นี้ไม่เคยประท้วงอะไรมากนักเหมือนคนทางภาคอื่น สถิติการชุมนุมประท้วงจึงมีน้อย

ตั้งแต่ต้นเดือนสิงหาคมของทุกปี ที่ตลาดอำเภอศรีสาครมีรถปิกอัพมารับซื้อลองกองจอดเป็นแถวยาวเหยียด เพื่อนำไปขายต่อที่ยะลาหรือไม่กี่ที่ตลาดรับซื้อภาคใต้ตอนบน

ประเภทของพ่อค้าที่รับซื้อลองกอง

ลำดับ	ประเภท	ป้ายรถ / บุคคล
๑	จอตรถมารับซื้อที่ตลาดอำเภอ	กรุงเทพฯ ภูเก็ต นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ยะลา ปัตตานี นราธิวาส
๒	จอตรถมารับซื้อตามจุดทางแยกเข้าตำบล	นราธิวาส ยะลา ปัตตานี
๓	ขับรถเวียนไปซื้อถึงในหมู่บ้าน	นราธิวาส
๔	เหมาจองจากเจ้าของสวน	คนในพื้นที่ศรีสาคร

วิธีการรับซื้อต่าง ๆ เหล่านี้ ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ชาวสวน เดิมถูกผูกขาดแต่พ่อค้าที่ไปตระเวนรับซื้อในหมู่บ้านซึ่งมักมีการต่อรองต่ำ เนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องรถขนส่ง เรื่องผลผลิตลองกองภายในต้นออกมาไม่พร้อมกัน เดี่ยวนี้มีลองกองทะกร้าสองทะกร้ากว่าก็สามารถบรรทุกมอเตอร์ไซค์ไปขายเองได้ มีการต่อรองสูงเนื่องจากมีพ่อค้ามารับซื้อมากขึ้น คนในพื้นที่บางคนว่าหากมีคนนอกพื้นที่มารับซื้อลองกองมากๆ คนท้องถิ่นก็จะขาดรายได้จากเดิม ชาวสวนเคยขายพ่อค้าในท้องถิ่นก็จะนำไปขายพ่อค้านอกพื้นที่แทน

ช่วงฤดูกลองลองกอง ในแต่วันที่อำเภอศรีสาครมีเงินหมุนเวียนประมาณ ๗๐๐,๐๐๐ บาท จาการรับซื้อลองกองที่เข้ามาประมาณ ๕๐ คันต่อวัน และคิดราคาลองกองกิโลกรัมละ

๑๕ บาทหรือผลผลิตที่เก็บได้ประมาณ ๔๗,๐๐๐ กิโลกรัมต่อวัน ผลผลิตรวมตลอดฤดูกาล (๙๐ วัน สิงหาคม-พฤศจิกายน) ประมาณ ๔,๒๐๐,๐๐๐ กิโลกรัม ข้อมูลปี ๒๕๔๓ จากสำนักงานเกษตรอำเภอ ผลผลิตลองกองอำเภอศรีสาครประมาณ ๓,๙๐๐๐,๐๐๐ กิโลกรัม ส่วนแตกต่าง ๕ ปี ผลผลิตเพิ่มขึ้น ๓๐๐,๐๐๐ กิโลกรัม เจ้าของร้านข้าวแกงในตลาดบอก ว่า บางครั้งเก็บจากกรุงเทพ ฯ ซื้อมองกองหมดเงิน คื่นละ ๑๕๐,๐๐๐ บาทก็มี

ชาวบ้านที่รับจ้างตัดลองกองเล่าว่าปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่ผ่านมานี้มีคนมาติดต่อให้ไป ตัดลองกองทุกวัน ปีนี้ต้องไปสวนซึ่งอยู่ไกลกว่าเดิม จากปีที่แล้วหลายที่ บางแห่งต้องเดินเท้าเกือบ ๒ ชั่วโมง เนื่องจากรถมอเตอร์ไซด์ไม่สามารถเข้าถึงได้

ลองกองยังเป็นผลไม้ที่ชาวสวนนิยมกันปลูกอยู่ นอกจากทุเรียน มังคุด และพีชที่ เกษตรกรปลูกเป็นส่วนใหญ่ คือ ยางพารา ซึ่งสามารถเปรียบเทียบการขยายตัวทางสถิติได้ ดังนี้

ข้อมูลทางการเกษตรของอำเภอศรีสาครตำบลชากอศรีสาคร

รายการ	ตำบลชากอ	ตำบลศรีสาคร
พื้นที่ทั้งหมด (ไร่)	๔๑,๑๕๐	๓๑๒,๕๔๗
จำนวนหมู่บ้าน	๖	๓๕
พื้นที่ทางการเกษตร (ที่มีเอกสาร)	๒๓,๔๗๓	๑๙๖,๘๑๔
พื้นที่อื่นๆ (ป่าไม้ ที่อยู่ แม่น้ำ)	๑๗,๖๗๗	๑๑๕,๗๓๓
พื้นที่ ยางพารา	๑๙,๓๔๐	๑๗๑,๗๖๐
พื้นที่ ข้าว	๑๑๖๒	๔๖๙๓
พื้นที่ ลองกอง	๑๗๙๑	๙๖๗๑
พื้นที่ ทุเรียน	๗๒๕	๕๗๓๑
พื้นที่ มังคุด	๘๖	๖๓๑
พื้นที่ เงาะ	๑๖๐	๙๙๙
พื้นที่ มะพร้าว	๓๐	๓๖๙
พื้นที่ พืชไร่ พืชผัก	๓๐	๔๒๐
พื้นที่ อื่นๆ	๑๔๓	๒๑๐๕
ครัวเรือน ทั้งหมด	๑๑๗๖	๖๓๙๐

รายการ	ตำบลชากอ	ตำบลศรีสาคร
ครัวเรือน เกษตรกร	๑๐๗	๕๘๙๓
ประชากรทั้งหมด	๖๘๒๖	๒๘,๔๓๙

ตารางเปรียบเทียบข้อมูลทางการเกษตร ปี๒๕๔๓ และปี๒๕๔๘

รายการ	๒๕๔๓	๒๕๔๘	การเปลี่ยนแปลง
พื้นที่ ยางพารา	๑๓๓,๕๕๔	๑๗๑,๗๖๐	+๓๘,๒๐๖
พื้นที่ ลองกอง	๗,๓๕๓	๙,๖๗๑	+๒,๓๑๘
พื้นที่ ข้าว	๑,๕๔๐	๔,๖๙๓	+๓,๑๕๓
พื้นที่ ทุเรียน	๕,๓๙๕	๕,๗๓๑	+๓๓๖
พื้นที่ มังคุด	๕๖๕	๖๓๑	+๖๖
พื้นที่ เงาะ	๑,๐๕๒	๙๙๙	-๕๓

ตารางเปรียบเทียบผลผลิต (กก./ไร่/ปี)

รายการ	๒๕๔๓	๒๕๔๘
ยางพารา	๒๘๑	๒๔๐
ลองกอง	๕๓๐	๘๕๐
ข้าว	๓๕๒	๓๕๕
เงาะ	๕๓๖	๑,๔๐๐

ข้อมูลจาก สำนักงานเกษตรอำเภอศรีสาคร/๒๕๔๙

สถานการณ์ความไม่สงบกับความสัมพันธ์ในเรื่องสิทธิและกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรท้องถิ่น

ปี ๒๕๔๗ ในช่วงเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทหารได้เข้ามาประจำการตั้งฐานที่โรงเรียนบ้านชากอ ตำบลชากอ ได้เริ่มโครงการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ ๙๐๐ ไร่ นำพันธ์หญ้ามาปลูก

กลางปี ๒๕๔๘ ทหารได้ย้ายฐานออกไปจากพื้นที่ ปลายปีได้เกิดฝนตกหนัก น้ำป่าไหลหลากเกิดน้ำท่วมในหลายพื้นที่และท่วมหลายครั้ง ผลทำให้เกษตรกรกลุ่มที่เลี้ยงสัตว์

เช่น วัว ควาย ไม่มีหญ้าให้วัว ควายกิน เกิดขึ้นกับเกษตรกรเกือบทุกอำเภอในจังหวัดนราธิวาส ได้มีเกษตรกรจากหลายอำเภอหลายคันรถจากอำเภอแว้ง อำเภอสุคิริน มาตัดหญ้าในเขตพื้นที่เลี้ยงสัตว์ในตำบลชากอ ทำให้ชาวบ้านไม่พอใจมากเนื่องจากว่าชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งเป็นผู้ดูแลจัดการกลับไม่รู้เรื่องเลย การเข้ามาของเกษตรกรจากต่างอำเภอไม่ได้เข้ามาบอกกล่าวบอกกำหนด ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ ชาวบ้านทราบทีหลังว่าการเข้ามาของเกษตรกรจากต่างอำเภอเพื่อมาตัดหญ้า ในพื้นที่ท้องหญ้าเลี้ยงสัตว์นั้นได้ข้อมูลจากทหารที่เคยประจำการที่นี่

นายปะดอ ซอและ ชาวบ้านชากอ เล่าว่า “ความจริงชาวบ้านก็ได้กีดกันอะไร แต่อย่างน้อยจะเข้ามาทำอะไรในพื้นที่หมู่บ้าน น่าจะมาบอกกำหนด ผู้ใหญ่บ้านก่อนสักคำ และชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ดูแลจัดการกลับไม่ได้อะไร ทหารซะอีกที่ได้เงินจากเกษตรกรที่มาตัดหญ้าครั้งนี้”

ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ตำบลชากอเกิดขึ้นสมัยโต๊ะมือแนวดิง (กำหนดปี ๒๔๗๕) ได้เล็งเห็นความสำคัญของวัว ควาย จึงได้จัดสรรพื้นที่ดินจำนวน ๑,๓๐๐ ไร่ จากทางการไว้เพื่อเป็นพื้นที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงเกิดการบุกรุกเพื่อตั้งถิ่นฐานปัจจุบันเหลือพื้นที่ประมาณ ๙๐๐ ไร่

เดือนกันยายน ปี ๒๕๔๘ ชาวบ้านมาเผ่าลูกซึ่งไม่สบายที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ กลางดึกเกิดปวดฟันอย่างแรงจึงไปขอยาพารา ๖ กับเจ้าหน้าที่เวร ๒ เม็ด เจ้าหน้าที่บอกว่าให้ไม่ได้ต้องมีบัตรโรงพยาบาลก่อนและถ้าไม่มีต้องทำบัตรใหม่ ด้วยความที่ไม่ได้พกพาบัตรอะไรติดตัว ชาวบ้านคนนั้นจึงต้องรอถึงสว่าง แล้วออกไปซื้อยาในร้านค้าที่ตลาด

ในเรื่องความสับสนในเรื่องสิทธิ ในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นสำหรับชาวบ้านเกิดขึ้นเสมอ

ตารางการเปรียบเทียบ มุมมองเรื่องสิทธิ กรรมสิทธิ์ชาวบ้านกับข้าราชการมองแตกต่างกัน

สถานที่	สถานภาพ	ลักษณะ	ประเด็นปัญหา	ผล	เจ้าหน้าที่	ผู้แสดง
โรงพยาบาล	ส่วนราชการ	รั้วรอบขอบชิด	ขอยาแต่ไม่ถูกระเบียบ	ไม่ได้	คนในท้องถิ่น	ชาวบ้านในท้องถิ่น
ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์	ที่ดินส่วนกลาง	ไม่มีของเขตชัดเจน	ขอหญ้าผิดระเบียบ	ได้	คนนอกท้องถิ่น (ทหาร)	ชาวบ้านนอกพื้นที่

ชาวบ้านมองทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์เป็นพื้นที่ส่วนรวม ท้องถิ่นย่อมมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรนั้น แต่ทหารมองทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ เป็นที่ดินของรัฐ ตนเป็นผู้ริเริ่มโครงการย้อมสิทธิในนั้นชาวบ้านมองโรงพยาบาลเป็นสถานที่บริการของรัฐ เป็นเงินหลวง ยาหลวง การขอยาแค่ ๒ เม็ด ก็เป็นบริการที่รัฐต้องให้อยู่แล้ว ส่วนเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล ตนมีหน้าที่รักษาระเบียบแบบแผน ถึงแม้เป็นคนท้องถิ่นด้วยกันเองแต่เมื่อผิดระเบียบวินัย แบบแผน ตนก็จะถูกลงโทษ

ความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นหรือระหว่างกลุ่มบ้านตะโหนดกับกลุ่มบ้านเชิงเขา บ้านพื้นราบ และบ้านชุมทาง เกิดขึ้นบนฐานของการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาที่เข้ามาสู่ท้องถิ่นทั้งสอง แม้ว่าการศึกษาคั้งนี้ จะทำให้เห็นภาพของการเชื่อมโยงกันระหว่างท้องถิ่น แต่การเชื่อมโยงที่ปรากฏขึ้นนั้นกลับเป็นภาพของผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากที่มีนโยบายการพัฒนาเข้ามาในรูปแบบต่าง ๆ

กล่าวอย่างเป็นรูปธรรม คือ นโยบายการพัฒนาที่เข้ามานั้น มิได้เข้ามาเพียงถนน ทางรถไฟหรือสิ่งปลูกสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ แต่ได้มีการสร้างระบบการครอบครองสิทธิ โดยเฉพาะการครอบครองสิทธิ์หรือความเป็นเจ้าของในแบบของเอกชน และในแบบของรัฐ เข้ามาแทนที่การจัดการในแบบวงศ์ตระกูลหรือแบบสวนดุขง หรือการจัดการที่ดินในรูปแบบของศาสนาหรือวักฟั เป็นต้น เห็นได้จากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติในเขตบ้านตะโหนด และการสร้างสวนป่าพระนามาภิไธย ใน อำเภอศรีสาคร ทับที่ทำกินและสวนดุขงของชาวบ้าน โดยทางหน่วยงานรัฐได้อ้างสิทธิ์ในการจัดการควบคุมดูแลแทน ในขณะที่การจัดการแบบสวนดุขงจากที่เคยมีการจัดการแบบเครือญาติต้องอยู่ในภาวะอ่อนแอ เพราะบรรดาสมาชิกในเครือญาติต่างต้องการพื้นที่ของของสวนดุขงให้เป็นของตนเองแบบสมบูรณ์ผ่านการครอบครองแบบระบบกรรมสิทธิ์ เพื่อนำไปปลูกยางพาราและลองกอง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงนำไปให้ทั้งสองท้องถิ่นเดินไปสู่ชะตากรรมร่วมกันคือการตกไปสู่แผนทางเศรษฐกิจที่กำหนดจากนโยบายของรัฐเป็นสำคัญ แม้ว่าข้อดีเพียงด้านเดียวของการก่อสร้างถนน หนทางคือ การทำให้กระแสทางศาสนาเข้าสู่พื้นที่เชิงเขามากขึ้น ทำให้ชุมชนเชิงเขามีความรู้ทางศาสนาอิสลามมากขึ้นก็ตามที่

ภาพของสวนยางที่เกิดขึ้นจากบริเวณบ้านตะโหนดและอำเภอศรีสาคร และการปลูกลองกองเชิงสวนเศรษฐกิจขนาดใหญ่ของอำเภอศรีสาคร ก่อให้เกิดภาพของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างชัดเจน และมักกระจุกตัวอยู่ในบริเวณอำเภอศรีสาคร มากกว่า เห็นได้จากการเกิดขึ้นของกลุ่มค้าไม้ยางพาราที่เป็นการปรับตัวของระบบเศรษฐกิจภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชนก่อให้เกิดนายทุนและหน้าหน้าภายในท้องถิ่นขึ้น และอาศัยความสัมพันธ์ในท้องถิ่น เช่น เครือญาติ ความเป็นมลายูผ่านงานประเพณีต่างๆ เช่น กินเหนียว ทางน้ำชา งานแต่งงานฯ เป็นพื้นที่ของการแลกเปลี่ยน ต่อบรอง ราคาขายไม้ยาง เป็นต้น ส่งผลให้ตลาดค้าไม้ยางใน อ.ศรีสาครโตขึ้นอย่างรวดเร็ว จนแพร่กระจายกลับมาสู่ต้นทางในการนำไม้ยางเข้ามา คือ บ้านตะโหนด ในทำนองเดียวกัน ลองกองจำนวนมากและนายหน้าขายลองกองได้มาจากบ้านตะโหนด และเข้าไปค้าขายใน อำเภอศรีสาครจน

กลายเป็นแหล่งปลูกและค้าลองกองขนาดใหญ่ จนเกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการใช้ที่ดิน ในการทำการเกษตรเป็นอย่างมาก ท่ามกลางทิศทางของการปรับตัวที่ยังไม่ชัดเจนของคน ในท้องถิ่น

บทสรุป

การศึกษาวิจัยในหัวข้อ “การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศวัฒนธรรมในเขตเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี ลุ่มน้ำสายบุรีตอนกลาง กรณีศึกษากลุ่มบ้านตะโหนดและอำเภอสรีสาคร” ครั้งนี้ เป็นการพยายามตอบคำถามหลักที่เกิดขึ้นจากความสงสัยใคร่รู้ของนักวิจัยท้องถิ่นที่ว่า **“การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้ส่งผลต่อวิถีชีวิตและการปรับตัวของมลายูมุสลิมในบริเวณลุ่มน้ำสายบุรีตอนกลางอย่างไร”** โดยทีมนักวิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาที่มีความแตกต่างกันในสภาพทางภูมิศาสตร์ โดยแบ่งออกได้เป็น ๒ รูปแบบ คือ

๑. พื้นที่แม่น้ำสายบุรีตอนกลางต่อเนื่องกับตอนบน ในเขตอำเภอสรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีทั้งภูเขาสูงและที่ราบริมแม่น้ำ

๒. พื้นที่แม่น้ำสายบุรีตอนกลางในเขตบ้านตะโหนด อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส อยู่บริเวณเชิงเขาบูโดและมีลักษณะเป็นที่ราบกว้างระหว่างหุบเขา เหมาะแก่การเพาะปลูก

การจำแนกออกเป็นสองพื้นที่ ทำให้การศึกษาเกิดการเปรียบเทียบและเห็นพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรม และศาสนา ซึ่งอาจเรียกอย่างรวบรัดว่า “ความเป็นท้องถิ่น” ที่เกิดขึ้นในกลุ่มมลายูมุสลิมที่อาจแตกต่างกันออกไปตาม “วัฒนธรรม” ที่เกิดจากการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ ซึ่งอาจเรียกได้อีกเช่นกันว่า การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษา “ความเป็นท้องถิ่น” ของมลายูมุสลิมผ่านความคิดเรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology)

การศึกษาในลักษณะเปรียบเทียบพบว่า ชุมชนมลายูมุสลิมในเขตอ.ศรีสาคร โดยเฉพาะในกลุ่มบ้านเชิงเขา เป็นชุมชนที่มีอายุน้อยกว่ากลุ่มบ้านตะโหนดซึ่งเป็นชุมชนในหุบเขาบูโด และมักมีประวัติการเคลื่อนย้ายของผู้คนมาจาก อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ในลักษณะทวนกระแสน้ำขึ้นมา จากการค้าขายและการบุกเบิกที่ดินทำกิน และจากเมืองโกตาบาลูในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ทำให้ชาวพุทธมีการตั้งถิ่นฐานน้อย ซึ่งเห็นได้จากการมีวัดทางพุทธศาสนาอยู่ไม่กี่แห่ง ทำให้กลุ่มบ้านเชิงเขาเป็นชุมชนของมลายูมุสลิมที่เข้ามาบุกเบิกถิ่นฐานใหม่ และเป็นกลุ่มที่สัมพันธ์ “ชาไก” ในลักษณะแลกเปลี่ยนของป่า ซึ่งชุมชนเชิงเขาจะเป็นตัวกลางนำเอาสินค้ามาแลกเปลี่ยนกับชุมชนใหญ่ๆที่เกิดขึ้นในบริเวณชุมทางการคมนาคมตั้งแต่เขต อำเภอสรีสาครลงมา บริเวณที่เป็นชุมทางจึงเกิดขึ้นเป็นชุมชนเกาะกลุ่มกันเป็นท้องถิ่นๆไป เช่น บ้านชากอ และบ้านกาเยาะมาตี เพราะมีท่าเรือที่ติดต่อกทะเลที่อำเภอสายบุรีได้ สินค้าหรือผลผลิตที่เกิดจากระบบนิเวศกัน เช่น ข้าวในพื้นที่ราบ เกลือและปลาจากทะเล ของป่าและสมุนไพรจากบริเวณเชิงเขา จึงสามารถแลกเปลี่ยน หมุนเวียนกันต่อไปได้ ซึ่งนอกเหนือไปจากสินค้าแล้ว ยังทำให้ผู้คนจากท้องถิ่นต่างเคลื่อนย้าย ไปมาหาสู่กัน จึงทำให้กลุ่มชุมชนต่างสภาพภูมิโนเวศในเขตอ.

ศรีสาคร นับว่าเป็นกลุ่มที่อยู่ภายใต้นิเวศวัฒนธรรมหนึ่ง ที่มีทั้งประวัติศาสตร์ การค้าขาย การแลกเปลี่ยนสินค้าและวัฒนธรรม และการเคลื่อนย้ายของผู้คนสืบเนื่องกัน

สำหรับกลุ่มบ้านตะโหนดในหุบเขาทางตะวันตกเฉียงเหนือของ อำเภอริโอสาเกกินับ ได้ว่าเป็นอีกเขตนิเวศวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป บ้านตะโหนดเป็นกลุ่มบ้านที่มีประวัติ ยาวนาน ซึ่งเห็นได้จากเรื่องเล่าหรือตำนานเกี่ยวกับชื่อสถานที่ (place name) หรือเหตุใน การก่อตั้งชุมชนที่มีอยู่หลายเรื่องสัมพันธ์กับความเชื่อท้องถิ่นและการปกครองในระบบเจ้า เมือง ทำให้แต่ละกลุ่มบ้านยังคงเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน แม้ว่าจะถูกแบ่งออกจากกันด้วยระบบ การปกครองสมัยใหม่แล้วก็ตาม ด้านหนึ่ง ความสัมพันธ์ในท้องถิ่นที่กระชับแน่นนั้น อัน เนื่องมาจากการแต่งงานกันเองภายในชุมชน (village endogamy) ประกอบกับการทำมา หากิน ได้แก่การทำสวนดუซงและสวนยางนั้น เป็นแบบสวนสมรมที่ไม่เพียงแต่ปลูกพืช เศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงบรรดาต้นไม้และพันธุ์พืชต่างๆที่ใช้ในการนำมาเป็น อาหาร ยา ตลอดจนกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจร่วมกันอีกหลายอย่างจนทำให้ท้องถิ่น ต่างๆ มีลักษณะความเป็นอยู่อย่างพอเพียง (self contain) โดยไม่ต้องพึ่งพาภายนอก เท่าใด ผู้คนในท้องถิ่นล้วนมีสำนึกร่วมกันสูง ทั้งยังมีศักยภาพในการจัดกลุ่มและองค์กรใน เรื่องการศึกษาและสังคมร่วมกันอย่างมั่นคง

ในอีกด้านหนึ่ง กลุ่มบ้านตะโหนดซึ่งมีความเป็นท้องถิ่นสูงนั้นมิได้หมายความว่า เป็นชุมชนที่ปิดตายจากโลกภายนอก บ้านตะโหนดสัมพันธ์กับบ้านพะปูงะซึ่งเป็นกลุ่ม บ้านที่มีการทำนาพรุและมีท่าเรือออกสู่แม่น้ำสายบุรีและทะเล ผ่านการแลกเปลี่ยนค้าขาย สินค้าเป็นครั้งคราวทำให้สินค้าบางชนิด อาทิ เกลือ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการทำอาหาร และ ใช้ในงานพิธีได้หมุนเวียนขึ้นมาถึงบ้านตะโหนด เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของทั้งสองท้องถิ่น หากพิจารณาในภาพรวม อาจพบว่าเป็นท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นและมีความสัมพันธ์ภายในและนอกท้องถิ่นอย่างไม่ต้องเกี่ยวข้องกันเลย อันที่ จริงแล้วผลของการศึกษาเช่นนี้ พบได้ในเกือบทุกที่หรือทุกการศึกษาที่พิจารณาจาก เจ็อนไซทางนิเวศวัฒนธรรม แต่การศึกษาครั้งนี้ได้ค้นพบลักษณะเฉพาะของพื้นที่ศึกษา ที่ ทำให้เกิดผลของการศึกษาที่น่าสนใจคือ หลังจากการพัฒนาที่เข้ามาในพื้นที่หรือเมื่อ ประมาณ ๘๐ กว่าปีที่แล้ว ได้เกิดการปลูกยางขึ้นในบริเวณบ้านตะโหนด และศรีสาครหลัง ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ในทางกลับกัน พืชเศรษฐกิจแผนเดี่ยว อาทิ ลองกอง ได้เติบโตที่ อำเภอศรี สาครก่อนและเข้าสู่กลุ่มบ้านตะโหนดประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นไป

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การก่อสร้างถนนหนทางขึ้นมาแทนที่การ คมนาคมทางน้ำ ทำให้สินค้า พันธุ์พืชต่างๆ เคลื่อนย้ายได้รวดเร็วขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าว เกิดขึ้นก่อนที่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกจะ ถูกนำมาใช้ในพื้นที่เสียอีก โดยเฉพาะการทำยาง แผนพัฒนาฯ เป็นเพียงตัวการทำให้เกิด การหมุนเวียน เคลื่อนย้าย ขนส่ง สินค้าที่รวดเร็วขึ้นเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างถนน หรือทางรถไฟ ตัวแปรสำคัญน่าจะเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมของมลายูมุสลิมเสียมากกว่า เพราะเป็นวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับความเป็นเครือญาติ ดังจะเห็นได้ผ่านระบบการ

จัดการทรัพยากรแบบสวนดู่ และความคิดที่ผูกโยงกับศาสนาร่วมกัน จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันภายในวัฒนธรรมได้ง่ายกว่า

อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของถนน และพืชพาณิชย์นั้นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ และคล้ายคลึงกันทั้งสองท้องถิ่น คือการสูญเสียระบบการจัดการทรัพยากรและทรัพยากรในแบบเครือญาติ ดังกรณีของสวนดู่ ที่รัฐได้เข้ามาควบคุมการใช้ทรัพยากรและครอบครองสิทธิ์เสียเอง ทั้งนี้สมาชิกในเครือญาติต่างก็แย่งชิงกันเองภายใน เพื่อให้ได้ครอบครองในรูปแบบของกรรมสิทธิ์เอกชน เพื่อที่จะนำไปปลูกยาง และปลูกลองกอง ซึ่งได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมอย่างเป็นทางการจากภาครัฐ ดังนั้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ การล่มสลายของสวนดู่ การตัดโค่นดู่ลงไปเป็นสวนยาง หรือการถมพุ่มเพื่อทำสวนลองกอง เป็นต้น ผลดังกล่าวยังกระทบไปถึงกลุ่มชาวกีที่อยู่นภุเขาสันกาลาคีรี ที่ต้องกลายเป็นแรงงานในการถากถางที่ดินเพื่อปลูกสวนยางกับลองกอง ตลอดจนวิถีชีวิตที่ปรับตัวสู่ความทันสมัยผ่านการแลกเปลี่ยนสินค้าเช่นวิทยุ นาฬิกา เครื่องสำอาง เป็นต้น

ภาพของชีวิตที่ต้องปรับตัวได้เกิดขึ้นอย่างทั่วไป ชาวบ้านในอำเภอศรีสาคร จำนวนไม่น้อยที่ต้องโค่นพืชเชิงเดี่ยวที่ครอบงำที่มีการนำเอาพืชชนิดใหม่ๆเข้ามา ในขณะที่การทำสวนยางทั้งจากกลุ่มบ้านตะโหนด และ อำเภอศรีสาคร ได้เกิดธุรกิจขึ้นมาใหม่คือการค้าไม้ยาง ชนิดที่เรียกว่า การทำธุรกิจเกี่ยวกับยางนั้น ได้เกิดขึ้นอย่างครบวงจรตั้งแต่เริ่มปลูกจนกระทั่งตัดไม้หรือโค่นเพื่อขาย โดยการเติบโตของเศรษฐกิจเช่นนี้ มิได้เป็นผลจากนโยบายทางเศรษฐกิจจากภายนอกหรือของระบบแต่เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการปรับตัวของนายทุนภายในท้องถิ่นเองด้วย โดยการอาศัยสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมหรือความเป็นมลายู เพื่อสร้างโอกาสและรายได้ เช่น การใช้พื้นที่ในร้านน้ำชา งานแต่งงาน กินเหลียว ฯ เป็นพื้นที่สำหรับติดต่อลูกค้า แนะนำสินค้า หรือพันธุ์พืชชนิดใหม่ เป็นต้น ทำให้ในสังคมมลายูมุสลิมเองเกิดความไม่เท่าเทียมหรือเหลื่อมล้ำกันทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น และแม้ว่ายางพาราหรือลองกองจะมีราคาสูงเพียงใด รายได้ดังกล่าวหาได้กระจายอย่างทั่วถึงไม่ แต่กลับกระจุกตัวอยู่กับนายทุนท้องถิ่น ที่อาศัยเงื่อนไขของรายได้-กำไร เข้ามาครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ

ภาพของทั้งสองท้องถิ่นคือใน “เขตเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี ลุ่มน้ำสายบุรีตอนกลาง กรณีศึกษากลุ่มบ้านตะโหนดและอำเภอศรีสาคร” จึงเป็นภาพของการเปลี่ยนผ่านจากความเป็นท้องถิ่นที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ด้วยผลผลิตภายในและการแลกเปลี่ยนข้ามท้องถิ่น มาสู่ภาวะของการก้าวเข้าสู่ความทันสมัยจากการพัฒนาทางด้านวัตถุและเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ทั่วโลกหรือโลกาภิวัตน์ ผ่านรูปธรรมที่ชัดเจน คือการทำสวนยาง ซึ่งทั้งสองท้องถิ่นในการศึกษาคั้งนี้ไม่สามารถปรับตัว หรือรับมือภายหลังการเปลี่ยนแปลงได้ เห็นจากการสูญเสียการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น และการสูญเสียความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ตลอดจนการเติบโตขึ้นมาของนายทุนท้องถิ่นที่เข้ามา

เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ภายในชุมชนทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในสังคมมลายูมุสลิมมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ ถือเป็นงานศึกษาเบื้องต้น เพื่อให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมของวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงในเขตเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี ลุ่มน้ำสายบุรีตอนกลาง ผ่านกรณีศึกษากลุ่มบ้านตะโหนดและอำเภอสรีสาคร เท่านั้น ซึ่งถือว่าเป็นการทำความเข้าใจและเห็นผลในระดับกว้าง ซึ่งยังคงต้องมีการศึกษาในระดับเฉพาะเจาะจง บางเรื่อง บางประเด็นลงไป เพื่อให้เห็นถึง “การปรับตัว” ของมลายูมุสลิมที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในแต่ละเงื่อนไข โดยเฉพาะในเรื่องของ “การจัดการที่ดิน” ของมลายูมุสลิมที่มีทั้งในมิติของทางศาสนาและวัฒนธรรมที่กำลังเผชิญหน้ากับการควบคุมของรัฐและระบบกรรมสิทธิ์แบบเอกชน เป็นต้น

ภาคผนวก

รายชื่อและประวัตินักวิจัย

ชื่อ นายจามพล จะปะกียา
 ภูมิลำเนา ๒๗ / ๗ หมู่ที่ ๒ ตำบลซากอ อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ๙๖๒๑๐
 อาชีพ เกษตรกร
 วุฒิการศึกษา ปวส. วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี นราธิวาส
 สิ่งที่ได้จากงานวิจัย “งานวิจัยเป็นการนำเสนอภาพภายในสู่ภายนอกและสะท้อนมุมมองจากบุคคลภายนอกสู่ภายในโดยมีนักวิจัยเป็นตัวกลาง”

ชื่อ นายมะดามิง อารียู
 ภูมิลำเนา ๓๑ / ๒ หมู่ที่ ๔ ตำบลเกะรอ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ๙๕๑๔๐
 อาชีพ เกษตรกร
 วุฒิการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ ๖
 สิ่งที่ได้จากงานวิจัย “การศึกษาต้องมีความชัดเจนในความต้องการ”

ชื่อ นายมะอิซอ โชะมะตะ
 ภูมิลำเนา ๒๔ หมู่ที่ ๖ ตำบลสุวาริ อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ๙๕๑๖๐
 อาชีพ เกษตรกร

วุฒิการศึกษา ปวส. วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี นราธิวาส
 สิ่งที่ได้จากงานวิจัย “ประสบการณ์จากชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีค่า ไม่ควรมองข้าม”

ชื่อ นายสะสม ชีมา
 ภูมิลำเนา ๗๙ หมู่ที่ ๔ ตำบลเกวอ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ๙๕๑๔๐
 อาชีพ เกษตรกร
 วุฒิการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ ๖
 สิ่งที่ได้จากงานวิจัย “งานวิจัยได้เรียนรู้ชุมชนไปสู่การปฏิบัติและการพัฒนาที่ยั่งยืน”

ชื่อ นายอับดุลย์ลาเต๊ะ สาและ
 ภูมิลำเนา ๓๐ หมู่ที่ ๒ ตำบลซากอ อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ๙๖๒๑๐
 อาชีพ บุคลากร วิทยาลัยอิสลามยะลา
 วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี สาขากฎหมายอิสลาม
 ประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาการสอนอิสลามศึกษา
 สิ่งที่ได้จากงานวิจัย “งานวิจัยท้องถิ่นได้มองเห็นจุดเด่น เพื่อเปิดโอกาส
 มองเห็นจุดด้อย เพื่อแก้ไขและการปรับปรุง
 มองเห็นโอกาส เพื่อการส่งเสริมและการพัฒนา
 มองเห็นอุปสรรค เพื่อร่วมกันระดมความคิดและหาแนวทางแก้ไข”